ACTA

DER

PROVINCIALE EN PARTICULIERE SYNODEN,

GEHOUDEN IN DE NOORDELIJKE NEDERLANDEN

GEDURENDE DE JAREN 1572—1620,

VERZAMELD EN UITGEGEVEN DOOR

Dr. J. REITSMA EN Dr. S. D. VAN VEEN.

VIJFDE DEEL:

ZEELAND 1579-1620. — OVERIJSEL 1584-1620.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1896.

VOORBERICHT.

I. ZEELAND.

Geen deel dezer uitgave heeft ons meer moeite en zorg veroorzaakt dan de eerste helft van dit boek, waarin de acta der Zeeuwsche synoden zijn opgenomen. De documenten, welker bestaan wij vermoedden en die wij noodig hadden, lagen zeer verspreid: het kostte veel tijd en navraag ze op te sporen. Met erkentenis moeten wij daarom al aanstonds melding maken van de vriendelijke hulp, die ons geboden werd door belangstellende personen. Het stemt echter weemoedig, dat wij moeten beginnen met een woord ter waardeerende gedachtenis aan wijlen den heer Joost van der Baan te Wolfaartsdijk, die den 27 Januari jl. in den hoogen ouderdom van ruim 86 jaren overleden is. Hoe menige dienst heeft hij ons nog met zijn voorlichting en uit den schat van zijn kennis kunnen bewijzen! Uit zijn brieven over dit onderwerp bleek, hoeveel belang hij stelde in de uitgave dezer acta, die hij, zelf verdienstelijk beoefenaar van de kerkelijke geschiedenis van Zeeland, niet meer heeft mogen beleven.

Verder is het een aangename plicht onzen dank te betuigen aan den heer J. W. Enschedé van Haarlem, dr. G. J. Vos Az., predikant te Amsterdam, dr. L. A. van Langeraad, thans predikant te Lekkerkerk, die ons bereidwillig ten gebruike hebben toegezonden, wat zich in hun privaat bezit bevond. De heer R. Fruin, rijksarchivaris te Middelburg, was ook zoo vriendelijk voor ons informaties te laten nemen in andere stedelijke archieven. Door deze aanwijzingen begonnen wij op ons terrein een weinig thuis te geraken en eenige zekerheid te krijgen omtrent hetgene, dat wij hadden op te sporen. Verder heeft ons onderzoek tot verzameling van de synodale scripta en acta Zeelandiae zich uitgestrekt over de archieven van het rijk, het provinciaal kerkbestuur, de Zeeuwsche classes, enkele steden en kerkeraden. Welk resultaat dit heeft opgeleverd, zal beneden nader worden beschreven. Uit de classis Zierikzee alleen werd eerst na herhaald aanzoek later gemeld, dat zich daar ter stede in de kerkelijke archieven geen synodalia bevinden, zoodat wij dienaangaande in onzekerheid verkeeren. Het is ons verder uit de gevoerde correspondentie als anderszins gebleken, dat niet

State University of Iowa
LIBRARIES

alleen menige belangrijke verzameling van oude synodale stukken in den loop des tijds onder den hamer is gebracht en daardoor in particuliere handen verdwaald, maar ook zelfs aan het onderzoek ontsnapt en misschien geheel verdwenen. Dat laatste is bijv. het geval geweest met de rijke bibliotheek van mr. C. P. Lenshoek, in leven burgemeester van Wolfaartsdijk, die een groot aantal synodale en kerkelijke stukken had aangekocht op een auctie te Middelburg, afkomstig van wijlen A. van 's Gravezande, den bekenden predikant aldaar. Doch dat alles is na den dood van mr. Lenshoek wederom verkocht op een auctie in den Haag, vele jaren geleden.

De Zeeuwsche kerk, geheel onder het patronaat van de overheid, heeft er, in den beginne althans, geen ernstige moeite voor gedaan om van de synodale handelingen een zooveel mogelijk volledige verzameling aan te leggen en tegen algeheele vergetelheid te beschermen. Dit punt kwam wel eens ter sprake: op de synode te Tholen in 1602 bijv. werd bepaald, dat elke classis een synodaal boek moest aanleggen, „vervatende alle synodale acten soo nationalia als provincialia Zelandiae", p. 57. Doch wij hebben in geen enkele der classikale archieven zulk een boek ontdekt. Waarschijnlijk was er zelfs in 1618 nog niets gebeurd, want toen moest de synode te Zierikzee nog besluiten, dat een actenboek vervaardigd en „met alle de synodale papieren" in een daartoe bestemde koffer bewaard zou worden, p. 154. Eerst daarna zijn zulke synodale codices aangelegd: die van het provinciaal kerkbestuur, den kerkeraad van Vlissingen en het rijksarchief zijn nog in wezen. Blijkens aanteekeningen in den kwartijn sub CC bevatte ook „het kerkelijke boek der consistorie van Middelburg" afschriften der acta van 1591, 1597, 1602, 1610, 1618, 1620 en 1638. Ook zijn zulke copien te vinden achter eenige exemplaren van de te Delft uitgegevene Kerkordeningen. Doch wij meenen te mogen aannemen, dat het geregeld aanleggen van verzamelingen der Zeeuwsche acta vrij laat heeft plaats gehad. Het is alsof er te dezen aanzien een zekere onverschilligheid bestond, die verklaard mag worden uit de omstandigheid, dat de kerk maar zelden in de gelegenheid werd gesteld om synodaliter haar belangen te bespreken.

Tot de groote massa synodalia, die wij van lieverlede in handen kregen, behoorden gelukkig behalve oude afschriften ook de authentieke acten van de belangrijkste in Zeeland gehoudene kerkvergaderingen. Daaraan hebben wij nog al het een en ander als bijlage kunnen toevoegen, zoodat onze verzameling, al is zij niet geheel volledig, toch een grooteren omvang heeft, dan tot dusver verkregen had kunnen worden.

Met opzicht tot de appendices ad acta, wij hebben na aandachtig onderzoek van de soms vrij omvangrijke paketten met allerhande synodale papieren en correspondentie onze keuze daaruit bepaald volgens dezen regel:

1°. dat wij in onze editie alleen zouden opnemen zulke stukken, die van de

synoden officieel waren uitgegaan, waarvan in de acta melding was gemaakt en die eigenlijk daarin moesten zijn ingelascht. Zooals bijv. de appendix de casibus matrimonialibus p. 46, vermeld in de acta der synode van 1597, p. 39 sub II; de lijst der proponenten tusschen 1597 en 1602, p. 63, behoorende tot de door de deputaten der synode ingediende verslagen; het breede rapport van ds. Joost van Laren betreffende de stemgerechtigheid in de vergaderingen der classes, p. 64, volgens het besluit der synode te Goes, p. 52; en dergelijke.

2^{0}. Dat wij aan onzen tekst ook zouden toevoegen de besluiten (apostillen) der Staten van Zeeland op de synodale voorstellen en verordeningen, nl. voor-zoover zij aanwezig waren onder den voorraad van kerkelijke stukken, die door ons zijn onderzocht. Wij hebben dit ten aanzien van Holland en Gelderland, waar van de synoden veel meer kracht uitging, waar zij ook geregelder vergaderden, niet gedaan. Maar met Zeeland is het een heel ander geval. Hier werd de Haagsche kerkorde van 1586 vervangen door de Staatsche kerkorde van 1591, die voor de volgende tijden van kracht is gebleven. Hier werd de kerk nog meer dan elders niet alleen onder toezicht maar zelfs onder het bedwang van 's lands overheden gehouden. Zij was in hooge mate onderdanig. De regeering stak zich in alle kerkelijke zaken. Niets ontging aan haar aandacht en overweging. Van een vasten regel op het houden van synoden, d.i. vergaderingen van het hoogste kerkbestuur, gekozen uit de classes, geen sprake: alleen dan wanneer hun Ed. Mogenden het goed achtten of welgezind waren, kon de synode samenkomen. Van afvaardiging en ontvangst van correspondenten naar of uit andere provinciale synoden kon niets komen, hoe vaak daarop ook aangedrongen werd, zie p. 51, 56, 105. De kerk van Zeeland verkeerde in vele opzichten in een exceptioneelen toestand. Later, om zelfs den schijn van gelijkheid en van verband met de overige Hervormde kerken in Nederland uit te wisschen, werd van een synode niet meer gesproken, maar slechts het houden van een coetus om de drie jaren toegestaan. Een gevolg van deze verhouding was, dat Statenresoluties op synodale voorstellen en bepalingen een integreerend deel waren van de kerkelijke handeling. Die besluiten werden daarom ook bij de synoden ingediend en aangenomen als eindbeslissing, bijv. p. 51 en elders. De staat regeerde de kerk, die zich daarnaar regelde. Zoo werden ook botsingen tusschen staatsgezag en kerkbestuur vermeden.

Het was de wensch der predikanten in Zeeland, dat „naer d'oude gebruick" elk jaar of minstens eens om de twee jaren een gewone synode mocht worden samengeroepen, p. 39 sub VI. Die uitdrukking „oud gebruik" doelt natuurlijk niet zoozeer op Zeeland, maar op de in de Gereformeerde kerk van de Vereenigde Provincien vrij algemeen bestaande usantie. Deze

bescheidene wensch werd meermalen herhaald, doch de Zeeuwsche Staten hebben dat nooit als regel willen toestaan en behielden den tijd aan zich, p. 44, 56, 98. Of er dus vóór 1579 wel een synode gehouden is, mag onzeker worden geacht. De „coetus van predikanten" op Schouwen, die in 1573 te Zierikzee op aandrijven van Moded „werd gehouden om den welstand der verschillende gemeenten te behartigen" (zie de dissertatie van Brutel de la Rivière, Het leven van Herm. Moded p. 93) doet slechts denken aan de oprichting van een classis Schouwen. Want het is vrij zeker en ligt ook in den aard der zaak, dat de samenvoeging der gemeenten tot classes al spoedig heeft plaats gehad, in 1574 of misschien al vroeger, zie p. 76, aant. 3. Doch met de synodale inrichting schijnt het minder vlot gegaan te zijn. Ook werd speciaal in deze provincie reeds van oudsher onderscheid gemaakt tusschen synode en coetus. Men mag in 't algemeen aannemen, dat aan een synode hooger beteekenis en rang werd toegekend dan aan datgene, wat men coetus noemde, hoewel beide op dezelfde wijze en onder dezelfde waarborgen waren bijeengeroepen en samengesteld. De synode heette bestemd te zijn voor het beraadslagen over algemeene kerkelijke aangelegenheden, vooral die de kerkelijke wetgeving betroffen, met verlof om ook enkele particuliere zaken en quaesties af te doen, als die dan juist aanhangig waren. De coetus werd belegd met het meer speciale doel ter behandeling van bepaalde kerkelijke quaesties in hooger ressort. Doch uit den aard der zaak is dit verschil op de vergaderingen zelf niet in alle opzichten volgehouden. Wij hebben in onze uitgave derhalve de acta van beide opgenomen naar tijdsorde. Ook de extraordinaire, maar kerkelijk opgeroepene samenkomst te Middelburg in Juli 1608 kan voor een coetus doorgaan. In allen gevalle wordt het onderscheid volkomen onbepaald, wanneer de afgevaardigden uit alle Zeeuwsche classes samenkomen tot een extraordinaire synode. Zij draagt dan dien naam, doch heeft meer het kenmerk van coetus. De tijd, waarin aan deze kerk volgens de bedoeling der overheid geheel haar synodaal karakter ontnomen werd en slechts de coetus overbleef, ligt buiten ons bestek.

Het is daarom noodzakelijk hier een overzicht te geven van de vergaderingen der Zeeuwsche kerk. De acten van de synode te Goes in 1579 en te Vlissingen in 1581 openen in onze editie de rij.

Men verwachtte op de provinciale synode te Haarlem in Maart 1582 afgevaardigden uit Zeeland, zie onze Acta I, 93, maar de Zeeuwsche kerk heeft toen vrij zeker geen verlof kunnen bekomen tot het houden van een synode ter benoeming van leden.

Als er in de week na Pinksteren 1582 te Zierikzee een synode gehouden is, p. 9 sub 9, dan zijn de acta daarvan spoorloos verdwenen.

De handelingen der synode te Middelburg 28 Mei 1586 zijn niet bewaard

gebleven en van haar samenzijn getuigen alleen de in het oud-synodaal archief bewaarde volmacht voor de afgevaardigden naar de nationale synode in den Haag en het boek der oude classis Tholen: de predikanten Joannes Martini en Ephraim Dierkienes werden uit deze classis naar Middelburg gezonden en lazen vervolgens een verslag van het verhandelde voor in de vergadering der classis van 7 Juni.

In 1588 zijn er drie synoden gehouden of juister, de synode heeft achtereenvolgens drie zittingen gehouden, telkens op een andere plaats, ter behandeling van het lastige geschil met ds. Gisbertus Sammels van Scherpenisse. Ze zijn ter onzer kennis gekomen uit de nauwkeurige aanteekeningen en copie van dr. van Langeraad, die alle drie vermeld vond in het classikale boek van Tholen. Daaruit blijkt, dat uit deze classis tot leden der synode benoemd waren Gerardus Plateel en Jacobus Baselius jr.: ds. Plateel werd echter ongesteld en daarom werd later ds. Henricus Heiningius in zijn plaats gevolmachtigd. Voorts dat de ter synode afgegevaardigden eerst vergaderden te Middelburg op Donderdag 9 Juni. Van die acta is geen extract in de classikale notulen opgenomen, maar wordt alleen gerapporteerd, dat de gedaagde toen niet verscheen en dat de zitting daarom tot over een maand verdaagd moest worden, terwijl aan ds. Heiningius opgedragen werd een brief aan de gravin van Buren te schrijven met de bede, dat zij Sammels zou gelasten om voor de synode te verschijnen. Die brief is verzonden den 21 Juni. Voor de tweede maal kwam de synode bijeen te Zierikzee in Juli en daarna te Maartensdijk in Augustus. Van deze twee samenkomsten hebben wij in onzen tekst opgenomen afschriften uit haar acta, die in de vergaderingen des classis Tholen werden gelezen, behandeld en genotuleerd: de brief van schuldbekentenis der classis aan de gravin p. 13 kan als appendix tot die handelingen worden beschouwd.

De synode te Middelburg in 1591 was de eerste, waarbij de regeering zich door haar afgevaardigden liet vertegenwoordigen. Dit heeft toen vervolgens geregeld plaats gehad, ook zelfs in de buitengewone synode van 1593 en den coetus van 1613.

Op de extraordinaire synode te Middelburg in 1593 volgde de provinciale synode te Goes in 1597, zooals blijkt uit de in actis voorkomende vermelding van de beide voornoemde, p. 38 sub I en p. 39 sub VI. Daarop die te Tholen in 1602, zie p. 43 en 51.

De vergadering te Middelburg in 1608 is eigenlijk geen synode, maar een samenkomst ter voorbereiding van een particuliere synode. Wij waren van oordeel, dat de acta daarvan in onze uitgave moesten worden opgenomen, omdat alle vier classes opgeroepen werden om afgevaardigden te benoemen en te zenden. Daardoor kreeg deze vergadering het kerkelijk karakter van een synode, die zich echter om botsing met 's lands ordon-

nantie te ontgaan den naam gaf van convent. Zulke voorbereidende kerkvergaderingen schijnen wel meer gehouden te zijn, p. 90.

Het resultaat van deze te Middelburg begonnene overleggingen is geweest, dat eindelijk weer verlof gekregen werd tot het beleggen van de synode te Veere in 1610. Daar werd besloten om in het volgende jaar den 16 Mei en voorts jaarlijks geregeld deze vergadering te houden, p. 98.

De eerstvolgende provinciale synode zou te Zierikzee vergaderen, p. 105, doch daar is niet van gekomen.

Wel werd in 1613 een coetus extraordinarius toegestaan over het geschil met de beide Lansbergens, doch eerst in 1618 mocht de Zeeuwsche kerk naar Zierikzee en in 1620 naar Goes ter synode opgaan.

In deze reeks zijn dus belangrijke tijdruimten zonder synode, waaruit het duidelijk wordt, hoe moeielijk van de Zeeuwsche Staten het begeerde verlof verkregen kon worden. Daar alleen ligt de reden van deze onregelmatigheid. Maar het is nagenoeg zeker, dat wij bijna alle, zoo niet alle Zeeuwsche synoden kennen, en verder dat het verhandelde in de meest gewichtige van die kerkvergaderingen bewaard gebleven is. Die waarvan de acten verloren zijn geraakt of slechts ten deele bekend, zooals de synoden van 1586 en 1588, zijn voor de kerkgeschiedenis van Zeeland toch ook van minder beteekenis: daar werden slechts speciale punten behandeld. Indien wij niet om overwegende redenen, waarvan wij niet willen afwijken, ons bepaald hadden tot het jaar 1620, zouden wij hier gelegenheid hebben om een uitzondering te maken en ook de editie te bezorgen van de acta der laatste Zeeuwsche synode te Tholen in 1638. Doch ook aan deze waren bovendien reeds een aantal vergaderingen van den coetus Zeelandiae voorafgegaan.

Na deze noodzakelijke mededeelingen kunnen wij thans overgaan tot beschrijving van de bouwstoffen, die bij het bezorgen van onze editie zijn gebruikt. Wij beginnen met hetgeen reeds in druk verschenen is.

Vooreerst een uitgave van allerlei kerkorden en synodale acten in klein 4⁰ onder den titel: „De kercken-ordeninghen der Ghereformeerder Nederlantscher kerken in de vier nationale synoden gemaeckt ende ghearresteert, mitsgaders eenige anderen in den provincialen synoden van Hollant ende Zeelandt geconcipieert" enz. Wij hebben daarvan gebruikt de vierde editie „tot Delf gedruckt by Andries Cloeting, boeck-vercooper by de Haverbrugghe int Gelinieerde Schrijfboeck. Anno 1640." En de vijfde editie „tot Delf gedruckt by Andries Cloeting, boeck-verkooper aen 't Marckt-veldt int Vergulden A. B. C. Anno 1648." Zij bevatten beide na een wijdloopige, ongepagineerde „Voor-reden" op 128 bladzijden een uitgave van de synode te Emden 1571, Dordrecht 1574, Dordrecht 1578, Middelburg 1581, den Haag 1586, Middelburg 1591, kerkorde van Utrecht 1590. Bij de editie van 1648 is tusschen de voorrede en de synode te Emden nog met afzon-

derlijke pagineering ingevoegd een uitgave van de particularia der nationale synode te Middelburg in 1581, 22 bl. En achteraan is gevoegd de „Ordonnantie van zijne princelijcke Excellentie op 't stuck van de policie binnen Zeelandt", te Middelburg bij Richardt Schilders 1583. Wij moesten deze verzameling raadplegen om de daarin p. 101—120 voorkomende uitgave der acta van de provinciale synode te Middelburg in 1591. Over de geschrevene copien van synodale handelingen, die in denzelfden band op het drukwerk volgen, zie beneden sub BB, CC en KK.

In de tweede plaats een boekje in klein 4° en papieren omslag, getiteld: „Acta synodalia of gearresteerde kerken-ordeningen van Zeelandt van de jaren 1591, 1620 en 1638", volgens besluit der Staten uitgegeven „te Middelburg bij Leenderd en Johan Bakker, ordinaris drukkers van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, 1735," 127 pag. druks. Wij ontvingen dit boek uit het archief van de classis Goes. Deze druk getuigt van meer zorg en nauwkeurigheid dan de Delftsche editie.

Ten derden het Kerkhistorisch Archief van Kist en Moll het vierde deel, p. 343—381. Daarin gaf de heer J. van der Baan van Wolfaartsdijk den tekst der acta van den extraordinairen coetus van 1613 met een korte inleiding en eenige aanteekeningen. Hij verkeerde in de meening, dat het door hem gebruikte handschrift het authentieke stuk zou zijn, gesteld door den scriba Joost van Laren. Doch het was meer waarschijnlijk een copie, zooals blijken kan uit de wijze, waarop van de onderteekening door den scriba gewag wordt gemaakt, zie p. 131 en 142, (Arch. p. 363 en 381). Echter is het document, dat hij in de boekerij van mr. Lenshoek opspoorde, van zeer ouden datum en bovendien veel nauwkeuriger dan de beide andere afschriften, die wij onder oogen kregen. Wij hebben daarom zijn editie tot tekst genomen en in de vernieuwde uitgave slechts die veranderingen aangebracht, welke in verband staan met onze regels van spelling en interpunctie.

Vele en van zeer verschillende soort en waarde zijn de geschrevene stukken en codices, waarover wij mochten beschikken. Wij kunnen beginnen met de meest belangrijke verzameling.

AA (en AA*). Hiermede wordt aangeduid een aantal afzonderlijke synodale acten, toebehoorende aan het archief van het provinciaal kerkbestuur van Zeeland. Wij hebben daarvan voor ons doel gebruikt:

1. De acta der particuliere en der extraordinaire synoden van 1581 en 1593. Dit is een oude copie, niet later dan het begin der zeventiende eeuw, op twee folio vellen, waarvan zes en een halve bladzijde door dezelfde hand beschreven. Aan den buitenkant staat het opschrift: „Twee sijnoden van Zeelant, d'een gehouden tot Vlissingen anno 1581, de andere tot Middelburch 1593." Iets lager staat „no. 2". Misschien heeft no. 1 gestaan op een copie der synode van 1579, doch dit stuk hebben wij in

de ons toegezondene verzameling niet gevonden. Hieraan ontleenden wij den tekst voor de synode van 1581.

2. De acta van 1591. Dit afschrift op tien vel folio, waarvan 36 bladzijden met een nette hand beschreven, was blijkens de authentieke collatie door den griffier Roëls voor 's lands Staten bestemd. Het stuk draagt tot opschrift: „Acta van den synodus van Zeelandt gehouden binnen Middelburgh anno XV^c XCI^tich." Wij konden daarvan gebruik maken voor een aanvulling en voor den tekst van twee bijgevoegde stukken.

3. De acta van 1597 op drie vel folio, waarvan acht bladzijden beschreven, met het opschrift: „Acta synodi Goesanae XV^c XCVII^tich." De handelingen zijn eigenhandig onderteekend door praeses, assessor en scriba. Wij gebruikten dit authentieke stuk ter vergelijking met de acte sub JJ*, doch beide vertoonen dezelfde blijken van echtheid.

4. Dezelfde acta in oud afschrift op twee vel folio, waarvan zeven bladzijden beschreven. Opschrift: „Sijnodus van der Goes anno 1597."

5. De authentieke acta van 1602 op vier vel folio, waarvan veertien bladzijden beschreven met twee verschillende handen. Opschrift: „Acta synodi ter Tholen gehouden in Novembri 1602."

6. Een door den scriba dezer synode gewaarmerkt afschrift van dezelfde acta, drie vel folio, twaalf bladzijden beschreven. Opschrift: „Sijnodus van Tholen anno 1602, met de gravamina der 4 classen van Zeelant, dewelcke aldaer verhandelt ende gebracht syn." Iets lager: „no. 4". Nog lager: „Acta synodi Tholen a 12 ad 21 Novemb. 1602." Wij hebben deze copie aangeduid met AA*.

7. Een lijst van geexamineerde candidaten, een vel folio, twee bladen beschreven. Dit stuk lag in de acte sub 5 en draagt een opschrift met de hand van Faukelius, zie p. 63 noot 1.

8. De authentieke handelingen van de vergadering op 15 Juli 1608, een vel folio, twee beschreven bladzijden, onderteekend door praeses en scriba. Opschrift: „15 Julij 1608 no. 7. Missiven ende memorien van anderen classibus et sijnodis ons toegesonden annopende synodum provincialem Zeland." Deze acte bevond zich dan ook in een pakje classikale missives over dat onderwerp.

9. De authentieke acta van 1610, vijf vel folio, zestien bladzijden beschreven, onderteekend door praeses, assessor en scriba. Opschrift: „Acta des synodi Verianae, gehouden in Meyę an. 1610."

10. De authentieke acta van 1618, vier vel folio, bijna veertien bladz. beschreven, onderteekend door praeses, assessor en scriba. Opschrift: „Acta des provincialen sijnodi van Zeelandt, gehouden tot Ziriczee den 9^en Octobris 1618 voor het houden des nationalen sijnodi tot Dordrecht."

11. De authentieke acta van 1620, vierentwintig vel folio, 91 bladz.

wijd uiteen beschreven, onderteekend door praeses, assessor en scriba. Opschrift: „Authentica Sijnodes Goes anni 1620."

Zoo vonden wij dus in deze verzameling het meerendeel der authentieke documenten, die wij in druk wenschten te geven.

BB. Een klein 4⁰ boek in hoornen band, beginnende met de bovenvermelde Delftsche editie der Kerckenordeninghen 1640. Het is verder tot aan de laatste bladzijde volgeschreven met allerlei Zeeuwsche synodalia: nationale en provinciale synoden, acta coetualia en handelingen van deputaten, en eindigt met afschriften van stukken in de zaak van Gosuinus van Buytendyck in het begin van den jare 1712. Het geheel is met dezelfde hand geschreven uit het begin van de achttiende eeuw. Vooraan bevindt zich een vrij nauwkeurig inhoudsregister met het opschrift: „Lijste der geschreve kerkelike handelingen in dit boek vervat, gemaakt 1733." Het is een zeer omvangrijke verzameling en ook vrij nauwkeurig, zooals ons bij tekstvergelijking is gebleken. Wij vonden hierin copien van de acta van 1579, 1581, 1593, 1597, 1602, 1610, 1613, 1618, 1620 met zeer vele bijlagen. Het boek is het eigendom van den heer J. W. Enschede te Haarlem.

CC. Een dergelijk boek in 4⁰, met leeren rug gebonden en ook beginnende met dezelfde editie der kerkordeningen, doch doorschoten met witte bladen, waarop enkele aanteekeningen en de particularia der nationale synode van 1578. Daarop volgen copien der acta van 1579, 1581, 1593, 1597, 1602, 1610, 1618, 1620 enz. alles overgeschreven met één hand, einde 18e eeuw, uit het consistorieboek van Middelburg. Dit werk is het eigendom van dr. G. J. Vos Az. te Amsterdam en heeft ons bij tekstvergelijking eenigen dienst gedaan.

DD. Een 4⁰ schrijfboek in kartonband, toebehoorende aan de provinciale bibliotheek te Middelburg, geschreven met een hand, niet ouder dan einde 18e eeuw. De titel luidt: „Verzameling van alle de synodale vergaderingen zoo nationale als provinciale, gehouden zoo buiten als binnen de provincie van Zeeland, en andere stukken daartoe behoorende, beginnende met den jare 1571 en eindigende met den jare 1656." Daarop volgt een inhoudsopgave en verder copie der acta synod. Zeelandiae 1579, 1581, 1591 (alleen de bijlagen), 1593, 1597 met appendix, supplement van de synode van Goes 1610, particularia der nationale synode van Dordrecht 1578, enz.

EE. Een klein 4⁰ boek in hoornen band, toebehoorende aan het stedelijk archief van Veere. Voor meer dan drievierde bevat het niets dan stedelijke verordeningen en statuten. Doch aan den anderen kant zijn met een hand, tweede helft der 17e eeuw, eenige synodalia gecopieerd: de particularia van de nationale synode van 1578, de acta der provinciale Zeeuwsche synoden van 1579, 1581, de missive der Staten aan de classes 13 Nov.

1591, de acta van 1597 en de acta van 1602 met een gedeelte van de „forme van inspectie."

FF. Een folioboek in hoornen omslag, toebehoorende aan het rijksarchief te Middelburg. Uit het opschrift: „Acta synodalia Zeelandiae ab anº. 1591 tot anº. 1621 et de consistorio Middelburgensi," zou men kunnen afleiden, dat dit het consistorieboek van Middelburg was, waaruit de acta in CC afgeschreven zijn. Doch dit is niet het geval: de bladzijden, waarnaar CC verwijst, wijken geheel af van de pagineering in dit h.s. Het begint met eenige reglementen van orde voor den kerkeraad van Middelburg, wijkafdeeling, de uitspraak over een echtscheiding en een request aan den raad tegen de Lutherschen. Daarop volgen: de missive der Staten aan de classes 13 Nov. 1591, de acta der synode van 1591 met de bijlagen, van 1593, 1597, 1602, 1610 met bijlagen, waaronder ook het gebedsformulier alleen in dit h.s. voorkomende, van 1618, een correspondentie met de Londensche gemeente in den jare 1589, Dordtsche kerkorde van 1619, synode te Goes 1620 met de resolutien der Staten daarop en de Insolentien der papen.

GG. Een folioboek in hoornen omslag, toebehoorende aan den kerkeraad van Vlissingen, gemerkt met den rugtitel: „IX Sijnodale acte 1." Het bevat de handelingen der synoden van 1597, 1602, 1610, 1618, 1620 en de kerkorde der nat. synode van Dordrecht, allen geschreven met een en dezelfde hand, midden 17e eeuw. Daarachter zijn nog ingevoegd de acta der synode van 1638, door een ander gecopieerd.

HH. Een folioboek in hoornen band uit het archief van het provinciaal kerkbestuur, met den rugtitel: „Acten van de provinciaale synoden A." Het is doorloopend met dezelfde hand geschreven, helft 17e eeuw, en bevat de acta der synoden van 1597, 1602, 1610, 1618, de postacta der Dordtsche synode, en 1620 met de Insolentien der papen. Den tekst van die bijlage en van de resolutien der Staten op de handelingen derzelfde synode hebben wij naar dit handschrift uitgegeven. Ook vonden wij in dezen codex achter de acta der synode van 1618 met een andere hand bijgeschreven de instructie voor de afgevaardigden van de Zeeuwsche kerk ter nationale synode van Dordrecht, waardoor wij in staat waren deze belangrijke bijlage in 't licht te geven, die bij onze overige synodalia ontbreekt. Van denzelfden schrijver bevat dit handschrift ook nog een copie der uitschrijving van den vast- en bededag tijdens de Dordtsche synode, alsmede achteraan op de laatste bladzijden de acta der synode van 1638.

JJ (en JJ*). Hiermede duiden wij aan, wat ons door dr. van Langeraad uit zijn bibliotheek is toegezonden. Behalve zijn aanteekeningen uit het classikale boek van Tholen, waaraan wij de extracten uit de acta der synoden van 1588 konden ontleenen, bevond zich daarbij een net quarto

handschrift in zwartlederen band, vermoedelijk een copie uit de tweede helft der 17e eeuw. Het bevat de particularia der nationale synode van Dordrecht 1578, acta der synode te Goes 1579, Vlissingen 1581, missive der Staten aan de vier classes a°. 1591, acta van 1597 met apostillen der Staten, 1602, het rapport en voorstel over de stemmingen in de classes, 1610, 1613 (coetus extraord.), 1618, 1620, 1623, 1638.

Van 't meeste belang waren voor ons in deze bezending twee afzonderlijke stukken, die blijkens de volgletter behoord hebben tot een verzameling synodale handelingen van ouden datum. Beide zijn geschreven op foliobladen, die zeer door vochtigheid geleden hebben en ook sporen van veelvuldig gebruik vertoonen, maar toch duidelijk genoeg te lezen. Schrift en voorkomen laten geen twijfel over, of dit zijn authentieke acta, zoodat wij ze als JJ* tot tekst voor onze editie hebben genomen.

Het eerste bevat de acta der belangrijke synode van 1591 op achttien bladzijden. Ter zijde van het opschrift aan het hoofd van de eerste bladzijde heeft een andere hand het stuk gemerkt met No. B. Het slot met de onderteekening ontbreekt, zie p. 32 noot 2.

Het andere bevat de acta van de synode in 1597 op acht bladzijden, door dezelfde hand als in het voornoemde gemerkt met No. C. Deze acta is compleet met de eigenhandige onderteekening van praeses, assessor en scriba.

KK. Een boek in 4° in bruin lederen band met den rugtitel: De kerckenordeningen etc., toebehoorende aan het oud-archief der synode, Catal. Janssen p. 121 sub XV, 103. De eerste helft van het boek bevat de Delftsche uitgave der kerkordeningen etc. vijfde editie 1648, boven reeds beschreven, geheel met papier doorschoten, waarop hier en daar nog het een en ander is bijgeschreven. Het verdere gedeelte bevat een fraaie copie van de postacta van Dordrecht en van een aantal Zeeuwsche synoden, zie Janssen, t. a. p., geschreven met een hand uit de tweede helft der 17e eeuw.

LL. Een pakket met vele synodale stukken, toebehoorende aan het archief der classis Goes, ten deele in een grauw papieren omslag met het opschrift: „Acten van synodale en andere kerkelijke vergaderingen." Behalve een keurig net en zeer nauwkeurig oud afschrift der artikelen van de Weselsche vergadering in 1568 en copien der Zeeuwsche synode van 1597 en 1610 vonden wij in deze bezending drie stukken, die wij tot tekst van uitgave konden nemen.

1. De authentieke acten der synode van 1593, onderteekend door praeses en scriba, op een vel folio, waarvan twee zijden beschreven. Op de pliek is aangeteekend met een andere, doch vrij zeker gelijktijdige hand: „Acta Handelinghe van de extraordinaire synodale bijeencomste, ghehouden binnen Middelburch anno 1593."

2. Een gewaarmerkt afschrift van de resolutien der Staten op de synodale handelingen van 1597 op een vel folio, waarvan twee en een half blad beschreven. Op de pliek staat met een andere hand, vermoedelijk gelijktijdig: „Poincten volgende het besluyt des synodi ter Goes 1597 te versoecken aen de E. h. van den Rade met de apostillen daerop."

3. De origineele brief aan prins Maurits over het tractement van den predikant van Steenbergen. Buitenop staat met dezelfde hand, die ook de aanteekening op de beide vorige nos. schreef: „Brief des synodi van Zeelandt van dato den 19 April 1597 aan syn Excellentie, recommanderende den kerckendienst binnen Steenberghe." Zie over dit stuk p. 189, noot 2.

II. OVERIJSEL.

Het onderzoek naar de synodale acten van deze provincie heeft weinig bezwaren opgeleverd. Al spoedig hadden wij een overzicht van den voorraad codices, waarmede wij kennis moesten maken: zij bevonden zich in de archieven der drie classes Zwolle, Kampen, Deventer en in het stedelijk archief te Kampen. Het oud-synodaal archief in den Haag bezit slechts één losse acte. Doch nergens elders hebben wij tot dusver eenig spoor van zulke scripta kunnen ontdekken. In zeker opzicht is dit resultaat teleurstellend, omdat nu in onze editie de handelingen van een reeks synoden gemist worden en juist van den vroegsten datum.

Er heeft van den beginne af een synodaal boek van Overijsel bestaan. Doch het oudste is „door die ruine van Deventer verloren" geraakt, zie p. 229. Dit kan nergens op doelen dan op de belegering door prins Maurits, ten gevolge waarvan de stad zich 10 Juni 1590 bij verdrag overgaf. Niet alleen is Deventer gedurende dat korte beleg hevig beschoten, maar in dien tijd en reeds te voren bedreven de soldaten van het garnizoen vrij wat geweldenarij met vernielen, plunderen en verbranden. Door de synode van 1594 werd daarom besloten op nieuw een boek aan te leggen om daarin de handelingen der nationale en provinciale synoden op te schrijven. Aan dezen goeden maatregel, die dadelijk uitgevoerd werd, is het te danken, dat de geheele reeks der acta van 1593 af bijna onafgebroken is bewaard. Het verlies van die oudste verzameling zou nog grooter geweest zijn, indien er niet in het archief der classis Zwolle een volumen behouden was gebleven, dat met het afschrift der acta van zes synoden uit dien eersten tijd begint. Hieruit blijkt, dat er toen behalve het te Deventer vernietigde boek, in de classis Zwolle althans, nog verzamelingen aanwezig waren, vermoedelijk in afzonderlijke stukken.

Reeds in 1579 waren in Overijsel de drie classes Zwolle, Kampen en Deventer opgericht, doch zij vormden toen nog geen provinciale synode,

want in November van dat jaar wendden zij zich tot de Geldersche synode met de aanbieding om met hen „synodus zu hallten," zie deel IV, p. 4. En dienaars uit „het landt van Overissel" verschenen ook werkelijk op de synode te Zutfen in Januari 1580. Door deze vergadering en de volgende te Harderwijk werden zaken uit Zwolle en Kampen behandeld, alsof Overijsel met Gelderland één synode uitmaakte, ib. p. 8, 10, 15, 16. Toch is dit vermoedelijk niets anders geweest dan een begin van het onderhouden van synodale correspondentie. Immers te Zutfen benoemde de synode twee predikanten om de synode van Overijsel bij te wonen, die in de volgende maand te Deventer belegd zou worden. Van deze correspondentie wordt in de acta der synode van 1594 als van een oude, daarna in onbruik geraakte usantie gesproken, zoodat toen het voorstel werd gedaan om haar weer te hervatten. In het volgende jaar werden twee correspondenten naar Gelderland afgevaardigd en eveneens vandaar naar Overijsel ter synode van Kampen.

In deze provincie zijn de synoden vrij regelmatig gehouden. Aanvankelijk zelfs meer dan eens in het jaar, want van 1580 tot April 1583 kunnen minstens zes worden geteld. De eerste synode van Overijsel was den 2 Februari 1580 te Deventer samengeroepen. Men kan nagaan, dat er in de volgende jaren twee te Kampen, twee te Zwolle en minstens nog een te Deventer gehouden zijn. De tweede Zwolsche synode heeft plaats gehad in 1582, zie p. 197, en in 't begin van 1583 vergaderden zij te Deventer, zie p. 193. De handelingen van al deze oudste synoden zijn tot nog toe niet teruggevonden.

Ook hebben wij geen spoor van acta in de jaren tusschen 1589 en 1592 kunnen ontdekken. Het is nagenoeg zeker, dat ze niet gestaan hebben in het oudste synodale boek, want Deventer, waar het zich bevond, was reeds in 1587 weer Spaansch geworden. De vraag kan echter oprijzen, of er in die vier jaren synoden belegd zijn. Daarover verkeeren wij in onzekerheid bij gebrek aan bewijzen, doch de mogelijkheid is niet buitengesloten.

De jaren 1599, 1605, 1608, 1613, 1614, 1616 en 1617 gingen voor de kerk van Overijsel zonder synode voorbij. Wat die laatste jaren betreft, is de reden te zoeken in de twisten met de Remonstranten.

Als bijlage hebben wij aan de acta alleen toegevoegd, wat ook in de twee synodale codices MM en NN, die den tekst van onze uitgave hebben geleverd, was opgenomen: de lijst der onderteekenaars van de Haagsche kerkorde, zie daarover sub NN; de voorstellen der synode van 1587 omtrent de bestemming der kerkelijke goederen; de acta der synodale deputaten, waarvan de opname in het synodaal boek besloten is op de synode te Deventer in 1619, art. 4, zie p. 313; de resolutien der Staten op de handelingen der synode van 1620.

Met de bereidwilligheid, die wij tot dusver steeds hebben ondervonden, zijn ons voor de uitgave van dit deel der provinciale acta synodalia de navolgende codices ter inzage en ten gebruike toegezonden:

MM. Een folioboek in hoornen omslag, behoorende tot het archief der classis Zwolle. Buitenop staat met een latere hand het opschrift: „1578—1642. Dit boek behoort te Zwolle." Op het eerste schutblad is met een oude hand geschreven: „Synodael-Boeck toebehorende het E. classis van Swolle." Het boek is los in den band, doch overigens vrij goed bewaard. Het begint met de kerkorde der nationale synode van Dordrecht 1578 en die van Middelburg 1581. Daarna volgen de acten der Overijselsche synoden, eerst van de zes, die gehouden zijn van 1584 tot 1588, waarbij ook het voorstel der synodale deputaten aan Ridderschap en Steden omtrent de kerkelijke goederen. Na veertien onbeschrevene bladen, die zeker opengelaten zijn ter latere aanvulling van nu ontbrekende acten, begint de reeks weer met de synode te Kampen in den jare 1593. Doch daarvan is slechts één bladzijde beschreven tot aan de woorden: „door de dienaers" in art. 4. De rest ontbreekt: daarvoor zijn drie zijden opengehouden. In de dan volgende reeks van 1594 af ontbreken de acta van 1598, 1601, waarvoor zeven bladzijden, en 1615, waarvoor negen bladzijden opengelaten werden. Na 1600 zijn de acta in dit boek van jaar tot jaar bijgeschreven, zooals uit de verschillende handen blijkt: al het voorgaande is een copie, waaraan slechts twee personen geschreven hebben. Deze codex is zeer zeker van groot belang als unicum voor de zes synoden van 1584 en vervolgens. Wij hadden nu echter voor onze uitgave ook geen andere keuze dan de tekst, zooals de eene afschrijver dien gegeven heeft, waarin eenige corrupte plaatsen en tastbare onnauwkeurigheden, die wij niet met betere teksten konden vergelijken.

NN. Dit handschrift bevat de hoofdzaak van al hetgeen wij in 't licht wenschten te geven. Want deze foliant is een officieel document van de Hervormde kerk van Overijsel. De oorspronkelijke band is vervangen door een kartonnen met perkamenten rug, die den titel draagt: „Synodael boek van Overyssel", toebehoorende aan het stedelijk archief van Kampen no. 2840. Het eerste schutblad is gevuld met een gekleurde teekening (cartouche) in renaissancestijl als omlijsting van een ovale ruimte voor het inschrift: „Sijnodael boeck der kercken van tlandt van Overissell". De keerzijde vertoont het wapen van Kampen in kleuren. Dit is alzoo een authentiek actenboek, dat aangelegd werd na het verlies van het eerste, want slechts de acten der synoden van 1593 en 1594, toen het besluit om dit boek aan te leggen genomen werd, zijn copie. Reeds met 1595 beginnen de synodale handelingen (eindigende met die van 1645), zooals zij na afloop van de zitting werden geredigeerd, vastgesteld en nomine synodi

eigenhandig door het moderamen onderteekend. Wij hadden geen lang beraad noodig om tot het inzicht te komen, dat het opgeven van varianten overbodige arbeid zou zijn, dat wij ons konden bepalen tot het uitgeven van den inhoud van dezen in goeden staat bewaarden codex. Vergelijking kwam alleen te pas ten opzichte der twee acta, die ook hierin copie zijn, en der acta van 1603, omdat daarvan nog een origineel bewaard gebleven is in cod. QQ, zie beneden. Bovendien gaven wij op een enkele plaats in een noot een verbetering of aanvulling uit andere codices, waar dit ons bepaald noodig voorkwam.

Dit synodaal boek begint met een afschrift der acta en kerkorde van de nationale synode van 1586. Het daarop volgende blad draagt zonder opschrift of verdere aanduiding in twee kolommen de eigenhandige naamteekening van 38 Overijselsche predikanten. Dit is natuurlijk geschied zonder opgave van jaar en datum en daarom hebben wij deze lijst als bijlage laten volgen achter de synode van 1586. Uit de volgorde van de onderteekeningen kan echter worden opgemaakt, dat daarmede een begin is gemaakt in 1595 in het nieuw aangelegde synodale boek. Want tot de dertien eerste onderteekenaars behooren de twaalf predikant-leden der synode van dat jaar. De eerste onderteekenaar ds. Schurckman was toen geen lid der synode, doch dit geeft geen bezwaar. Te meer omdat van de vijf volgende namen weer vier op de lijst van de leden der synode van 1596 voorkomen, en men verder vrij geregeld kan nagaan, dat elk volgend jaar de nog ontbrekenden hun handteekening plaatsten.

OO. Een folio, eveneens in kartonnen band met perkamenten rug, waarop de titel: „Acta synodi Transisulan. 1593—1634", ook toebehoorende aan het stedelijk archief van Kampen. Deze codex begint eveneens met de acta en kerkorde van den Haag 1586, waarop na eenige onbeschrevene bladzijden in afschrift de volledige reeks der provinciale synoden volgt van 1593 af. Het eerste gedeelte tot de synode van 1611 is met één hand geschreven, het verdere achtereenvolgens door verschillende personen.

PP. Een folioboek in perkamenten band met den rugtitel: „Act. syn. ab anno 1586—1628. 1 deel," toebehoorende aan het archief der classis Deventer. Het titelblad van binnen draagt dan ook het opschrift: „Copije vant synodael boeck der Gereformeerde kerken slandts van Overissel, twelck tot gebruijck des E. W. classis van Deventer wten originele hebben doen afschrijven Jacobus Revius ende Rutgerus Ticheler, desselven classis gedeputt. in den jare ons Heeren MDCCCXX." Het is een volledige copie, die dus ook begint met de handeling der nationale synode van 1586 en een afschrift van de namen der onderteekenaars. Achter de acta der synodale deputaten in 1618 en 1619 staat aangeteekend: „Alle deze acten zyn bij mij met het originel gecollationeert ende, daert nodich was, ge-

corrigeert anno 1620, 24 Febr. Jacobus Revius." Daarna is het afschrijven geschied door verschillende handen.

QQ. Een volumen in folio in perkamenten band, toebehoorende aan het oud-synodaal archief in den Haag, en op den cataloog Janssen vermeld op bl. 11 sub no. I, 5. Wij hadden dezen codex alleen noodig voor de daarin onder n. 63 voorkomende acta der synode van Kampen in 1603. Het stuk beslaat zes bladzijden folio schrift en is zonder twijfel authentiek, zooals blijkt uit het schrift, uit een aantal doorhalingen en verbeteringen en uit de eigenhandige onderteekening door den assessor Bogerman sr. en den scriba Vogelsang. Dit noopte ons tot collatie met het andere origineel in het synodale boek.

RR. Deze codex, ook toebehoorende aan het archief der classis Deventer, is wat zijn uiterlijk voorkomen en den inhoud betreft, geheel overeenkomstig PP. Het handschrift is van een ander en de rugtitel heeft alleen het woord „Kerkenordeninge". Het is wijd geschreven en eindigt met de acta der synode te Kampen 1 Juni 1624.

SS. Een zwaar folioboek, los in den band (hoorn), toebehoorende aan het archief der classis Kampen, met het opschrift: „Wetboek gehouden in den jaren 1618 en 1619." Op het schutblad van binnen staat bovenaan: „Copie van Synodaelboeck der kercken van Overissel." Het heeft dan ook denzelfden inhoud: alleen ontbreekt het afschrift van de lijst der onderteekenaars van de Haagsche kerkorde. Deze codex is geheel vol geschreven en eindigt met de copie van de acta der synode te Zwolle 18 Juni 1661. Een latere gebruiker voorzag alle artikelen met een korte inhoudsopgave in margine.

In het voorbericht van het vierde deel hebben wij als ons plan te kennen gegeven, dat wij na Overijsel en Zeeland de acta der synoden van Utrecht in druk wenschten te brengen. Deze volgorde moet echter eenige wijziging ondergaan. Want Friesland, waarvan de acta sedert 1583 bewaard zijn, komt het eerst aan de beurt. Daarna Utrecht, Groningen en Drente. Het volgende deel onzer serie zal dus vrij zeker de synoden van Friesland en Utrecht bevatten. Wij herhalen hier nog eens ons beroep op de medehulp van belangstellenden, omdat wij die vooral voor Utrecht zeer noodig zullen hebben.

Groningen, Maart 1896.

J. Reitsma.
S. D. van Veen.

Acta ofte handelinge in de provintialen sijnod., gehouden binnen der Goes den 14^en^ *dagh*[1]) *Octobris* 1579, *preside* D. JOHANNE GEROBULUS *ende scriba* JOHANNE MIGRODIO.

[1.] [2]) Op versoeck van de consistorie van der Goes om te hebben eenen tweden dienaer is besloten, dat hetselve seer noodich is, te meer overmits de twee naestleggende dorpen, Cloetinge en de Serinskercke [3]), door sulcke [4]) soude mogen bij provisie bedient worden. Dit sal bij request aen de Gecommiteerde Raden van Zeelant metten eersten [5]) besorght [6]) worden.

[2.] Daer is genomineert om dienaer des woorts te sijn binnen der Goes QURYN GOVERTSZ. Dan overmits den noot der kercken hierin haesticheyt vereijscht, is goetgevonden, dat men naer een bequaem persoon sal vernemen, doch soo men met den eersten geen becomen can, wert niet voor onstichtelijck [7]) gehouden, dat den voorsz. tot den dienst sal [8]) aengenomen worden, welverstaen wanneer denselven hem totter kercke sal begeven hebben ende volgens soo in het proponeren ende examen bestaet.

[3.] Aengaende twee [9]) andere poincten, bij [10]) van der Goes voorgestelt, als van de arme kinderen tot het gehoort des goddel. woorts te brengen end het afsetten van de schoolmeesters is besloten, dat sijlieden met aller ootmoet ende diligentie sullen aensoecken hare overheyt met verclaringe, indien hare begeerte afgeslagen wert, sij benodicht sullen wesen tselve te versoecken aen de hooge overheijt.

[4.] Belangende de bedieninge der armen, dewelcke ten platten landen van der Goes alleene bestaet [11]) in handen van degene, die buijten sijn,

---

[1]) „14^en^ dagh" DD heeft „10." [2]) De articuleering is overgenomen uit BB en DD. [3]) „Serinskercke" BB heeft „'s Heerheijnenkindren", CC „Serooskerke", DD „'s Heer Heindrickskinderen". [4]) „sulcke" BB en CC hebben „sulken middel", DD heeft „zulke middelen". [5]) „metten eersten" ontbr. in BB en DD. [6]) „besorght" BB en DD hebben „versogt". [7]) „voor onstichtelijck" CC heeft „onvoorsichtelijk". [8]) „sal" de andere codd. hebben „sal mogen". [9]) „twee" CC en DD hebben „de twee". [10]). „bij" de andere codd. hebben „bij die". [11]) „bestaet" BB heeft „behoort".

al tot groote nadeel van den armen oft huijsgenoten des geloofs, dewelcke versuumt [1]) werden, is [2]) sulcx te remedier geordonneert, dat men aen de voornoemde [3]) Raden van Zeelant versoecken sal, dat se willen de ambachtsheeren persuaderen die van de Gereformeerde religie toe te laten, dat twee verkoren diacken met andere twee, bij den ambachtsheeren verkoren, tsamen mogen gelijckelijck in de administratie der armegoederen geset worden, waerdeur de schamele ende [4]) nootdruftige bequamelijck mogen versorcht werden.

[5.] Item, aengemerckt [5]) dat ten voorsz. platten lande groote foute is van costers ende schoolmeesters, sal men versoecken aen de Gecommitteerden Raden [6]), dat het hun believe te handelen met de ambachtsheeren ende hun te induceren, dat se in alle plaetsen, daer het ministerium is, eenen schoolmeester toelaten, die van de religie sij, meteenen die costerie bedienen, genietende den gewoonlijck loon ende incompsten derselver.

[6.] Alsoo men bevind, dat sommige papen ten platte [7]) landen, nochtans bij gratie der Staten onderhouden worden, hen vervorderen met drijgementen de simpele luijden van het gehoor des goddelijcken woorts af te schricken, is besloten, dat men dit den rentmeester van Bewesten [8]) Schelt aengeven, ten eijnde het hem believe hierin te voorsien.

[7.] Alsoo binnen den platten landen van Zuijtbevelant te weijnich parochien versien sijn van kerckendienaren, sulcx datter veel plaetsen [9]) syn, daer goede hope is om een kercke te bouwen, als Iijcksijck [10]), Weerde, Seroskercke [11]), Drijwegen ende sGravenpolder [12]), woest ende ledigh staen, is goetgevonden, dat men ditselve de Gecommitteerde Rade van Zeelant sal aendienen, ten eijnde dat men, van [hen] [13]) hebbende beloften van stipendium, ten eersten naer bequame dienaers verneme.

[8.] Gerardus Pauli, kerckendienaer tot Brouwershaven, die hier in den sijnodo verschijnen is sonder daertoe geroepen sijnde, is afgevraeght geweest, waerom hij hem hier gevonden heeft. Seght daerop d'oorsaeke

---

1) „versuumt" CC heeft „verslempt". 2) „is" BB, DD en EE hebben „is om". 3) „voornoemde" CC en DD hebben „Gecommitteerde". 4) „ende" CC heeft „oude." 5) „aengemerckt" ontbr. in BB. 6) „Raden" de andere codd. hebben „Raden van Zeelant." 7) „ten platte" ontbr. in CC. 8) „Bewesten" DD heeft „Beoosten". 9) „plaetsen" ontbr. in DD, terwijl BB en CC hebben „parochien." 10) „Iijcksijck" ontbr. in DD, terwijl BB „IJesicke", CC „Iesijck" en EE „Iersicke" heeft. 11) „Seroskercke" BB heeft „s Heerarentskerke". 12) „s Gravenpolder" ontbr. in DD. 13) „[hen]" aangevuld uit BB, CC en DD.

sijnder verschijninge te wesen om hem te verdedigen jegens syn beschuldigende broeders [1]). Hebben hem tot antwoorde gegeven, dat se met hem op dit pas niet en hadde te handelen van sulcx. Dan alsoo de broeders hier sekere sware [2]) clachten hadden [3]) jegens den voornoemden GERARDI verstaen hebben [4]), uijt cracht van denwelcken, soo sij waerachtich waren, hij weert ware van den dienst afgeset te sijn, daer [5]) is de classe van Schouwe opgeleght de verclagers ende [6]) beschuldigers te hooren ende hen over die stucken te informeren. Maer alsoo dese sake seer gewichtich is ende de voorsz. classe ons aenseijde, dat se weijnich behulpers hadden, het heeft den sijnodo goetgedacht tot executie van desen hen te schicken JOHANNES SEU, MIGREDIUM ende ANDRIES KANEN, dewelcke hen sullen binnen Zirckzee vinden den 13en November naestcomende om met de classe aldaer af te handelen.

[9.] De gedeputeerde van Walcheren in dese sijnodo sullen mede ten aldereersten de Gecommitteerde Raden van Zeelant de stucken vertoonen, die in dese tsamencomste besloten sijn, roerende tgene dat [7]) de bouwinge van de kercke in Zuijtbevelant dient.

[10.] De naestcomende sijnodus provinciael sal gehouden werden in Walcheren jegens den eersten September anno 1580.

Dese acta sijn afgehandelt ten jaere, maende ende dage als boven.

JOHANNES GEROBULUS, electus hujus sijnodi praeses.
JOANNES MIGRODIUS, scriba [8]).

Particuliere questien [9]).

[1.] [10]) Gevraeght, oft een dienaer, die op een plaetse is aengenomen door sendinge van de classes, denwelcken oock [11]) alle behoorlijcke dingen volgen, als wooningen ende onderhout, hem mach op een ander plaetse soecken te verbinden, is geantwoort: neen, overmits sulcke sendinge is een wettelijcke beroepinge, van dewelcke de dienaer sonder consent van de classis ende kercke niet scheijden en mach.

[2.] Op de vrage, of een besonder dienaer dat boeck van de classicale

---

1) „beschuldigende broeders" BB, CC en DD hebben „beschuldigers. De broeders." 2) „sware" ontbr. in BB. 3) „hadden" ontbr. in CC en DD. 4) „hebben" ontbr. in BB. 5) „daer" de andere codd. hebben „daerom." 6) „verclagers ende" ontbr. in DD. 7) „tgene dat" ontbr. in CC. 8) „scriba" ontbr. in BB. 9) Deze particuliere questien ontbr. in DD. 10) De articuleering is overgenomen uit BB. 11) „oock" CC heeft „voet".

acten mach sonder advijs synder classen bij hem houden ende uijtschrijven, is geantw.: neen, aengesien de acten publijcq syn ende sulcke particuliere [1]) uijtschrijven groote inconvenienten mochten metbrengen.

[3.] Op vrage, oft een dienaer, die niet ten vollen en is geexamineert ende in dienste bij provisie gestelt, daerin sonder breeder examinatie mach blijven, wort geantwoort: neen [2]), achtervolgende het III^{en} ende IIII^{en} artijckel des nationalen sijnodi binnen Dordrecht anno 1578. Alsoo dit onbehoorlijck geschiet is, sal sodanige hem conformeren volgens deselven ende, soo hij in de examen bestaet, ooc in de bedieninge continueren.

[4.] Op de vrage, oft een kercke sonder advijs der classe mach een dienaer aennemen, is geant.: neen, achtervolgende het IIII^{en} artijckel des voorsz. sijnod.

[5.] Op de vrage, oft men eenen tot eenen ouderlingh mach beroepen, wiens huijsvrouwe parthije is van de suijvere religie, is geantwoort: neen, volgens de leere des apostels 1^{e} Timot. 3 . 3 [3]). Dan wanneer men in de eerste beginselen der kercke geen anderen can crijgen, opdat de kercke sonder ouderlingen niet en blijven, mach tselve geleden werden.

Joannes Gerobulus, electus hujus synod. preses, subscripsi.
Joannes Migrodius, [scriba] [4]).

Acta ofte handelinghe des particulieren sijnodi van Zeelandt, gehouden binnen Vlissinghe desen 21^{en} [5]) Feb. 1581, praeside Timanno van Oosterzee, *assessore* Michaele Panneel *ende scriba* Henrico Brant [6]).

Ten eersten sijn verschenen met behoorlicke brieven van credentie ende instructie soo schriftelick als verbalick:

wt de classe van Walcheren:

Joan. Gerobulus, Joan. Migrodius, Michiel Panneel, ministers, ende Antonius Bollaert als [7]) ouderlinck;

---

[1]) „particuliere" ontbr. in CC. [2]) „neen" ontbr. in BB. [3]) „3 . 3" BB heeft „III". [4]) „[scriba]" aangevuld uit de andere codd. [5]) „21^{en}" CC heeft „25", DD „20". [6]) „Brant" CC heeft „Bandt". [7]) „als" ontbr. in BB.

wt de classe van Schouwen:

Gerardus Pauli ende Henricus Brant, ministers, Wilhem Schenck ende Adriaen Piers de Hont [1]), ouderlinghen;

wt de classe van Suytbevelant:

Timannus van Oosterzee, Georgius Consiliarius [2]) ende Aernout Wiels, ministers, ende Jan de Ronck als [3]) ouderlinck.

1.

Op de vraghe, of men in den nationalen sijnodo naestcomende sal aenhouden, datter een seker forme van examen gemaeckt worde om dengenen, die haer begeeren ten dienste van den h. evangelie te begeven, te ondersoecken, ende of men eenen oft meer deputeeren sal om yet deses aengaende te onderworpen [4]), is geantwordt: ja; daertoe gedeputeert sijn Joannes Gerobulus [5]), Joannes Migrodius ende Michiel Panneel om dit aen te veerden ende te voleijnden voor den nationalen synodum omme aldaer geexhibeert [6]) te worden.

2.

Op de vrage, of de beroepinge der dienaren, die teenemael vrij sijn, op eenighe conditien geschieden mach, ende niet ter contrarien [7]) of sulcke dienaers niet gehouden en syn hare wettelicke beroepinge sonder eenighe conditien aen te nemen of af te slaene, is geandwoirdt, dat soowel de beroepinge als aenneminge ofte weygeringhe absolutelick geschieden moet: ten 1. overmits het tegendeel strijdt tegen den aert van het ampt der herderen; ten 2. opdat de gemeenten van haren dienaer te beter versekert syn; ten 3. om alle inconvenienten van lichtveerdighe verlatinge der plaetsen ende andere ontstichtheden [8]) te voorcomen.

3.

Op de vraghe, oft niet goet en ware, dat beneffens de classicale versamelinghe de kercken tweemaels t'sjaers gevisiteert wierden bij eenighe, van de classen daertoe vercoren, is geandwoird: ja, [9]) ende dat op dese wijse: 1. sullen twee ministers ende twee ouderlingen wt verscheyden kercken van de classe hiertoe verordineert sijn; ten 2. alle jare verandert worden; ten 3.

---

[1]) „Piers de Hont" DD heeft „Pieters." [2]) „Georgius Consiliarius" CC heeft „Gevigius Consiwarius." [3]) „als" ontbr. in BB. [4]) „onderworpen" de andere codd. hebben „ontwerpen". [5]) „Joannes Gerobulus" ontbr. in BB, CC, EE en JJ. [6]) „geexhibeert" CC heeft „geinsereert". [7]) „contrarien" ontbr. in CC, waar een open ruimte gelaten is. [8]) „ontstichtheden" BB, CC, EE en JJ hebben „ongeschiktheden". [9]) „ja" ontbreekt in EE en JJ.

sullen sy de ministers hooren prediken binnen de stede in de weke ende op de dorpen des Sondaeghs; ten 4. na de predicatie sullen sy de consistorie met de diaconen doen versamelen om te vernemen na den stant der kercken, of men namelick consistorien houdt, register, scholen, armen versorght werden; ten 5. sullen sij getrouwe rapport doen van alles in de classe, die [1]) daerover oordeelen sullen naert behooren.

4.

De broederen deser versamelinghe verstaen, dat tgene in sommighe kercken ingevoert is, van eenen minister altijts voor den noene ende den anderen altyts naer op de Sondagen te doen prediken ter [2]) ordinantie van de kerckenraden, niet gefondeert en is op den sevensten artikel van het 2 cap. des laetsten gehouden nationalen sijnodi, ende ordineeren daeromme, dat sulx in de classen van Zeelant, niet ingevoert en worde, ende mitsdien, dat dit haer gevoelen tot meerder bevestinghe sal voorengestelt worden in den aenstaenden nationalen sijnodo.

5.

Men sal van nu voortaen niemandt getuygenisbrieven geven dan conform het 10^{e} artikel des 2^{en} cap. des nationalen Dordrechtschen sijnodi, ende voirnemelick sal men hem wachten van eenighe bedelbrieven te geven onder tytel van beschadight te sijn, berooft ofte anders, waerwt veel inconvenienten spruijten.

6.

Alsoo (doirdien dat weynighe particulieren personen haren kinders ter scholen houden totten kerckendienst) te besorghen staet, dat in toecomende tyden de gemeynten door gebreck van bequame predicanten tot groote duijsterheit ende verwoestinghe vervallen sullen, soo ist dat de synodus goetgevonden heeft, dat men in de naeste aenstaende vergaderinghe van de Staten slants van Zeelandt soo schriftelick als oock metten monde aenhouden sal om denominatie van seker getal eenigher studenten bij den classen te verkiesen alsoock om assignatie van onderhoudt derselver, ten eynde doir desen middel den kercken een saet bereydt ende in de gesonde leere onderhouden werde. Dit sullen doen Joannes Gerobulus, Joannes Miggrodius ende Michiel Panneel.

---

[1]) „de classe die" EE en JJ hebben „dewelcke." [2]) „ter" CC heeft „wijld'."

7.

Men sal in den nationalen synodo aenhouden, dat eenighe classi opgeleydt wort de corte homilien te maken op den Catechismum tot behulp van de aencomelinghen.

8.

Also men bevindt, dat het besluyt des synodi van de avontgebeden ende lyckprediken in sommighe kercken onderhouden ende in andere naergelaten wordt, waerwt groote opsprake coemt onder het volck, heeft den broederen goetgedocht dat poinct den naestcomenden nationalen [1]) sijnodo voir te draghen om daervan een volcomen resolutie te hebben.

9.

Men vindt geraden, dat men op het negensten articel des 4^{en} cap. des nationalen synodi voirleden (sprekende van de stipulatie ontrent den kinderdoop) in den naestcomenden nationalen synodo letten sal tot verbeteringhe van alle misbruyck, als daer syn: dat de vaders niet en verschijnen, item van de woirden in de gewoinlicke forme van stipulatie (de leere, die hier geleert wordt), van allerleij getuyghen.

10.

Aengaende de feestdaghen is verordent, dat men in geheel Zeelandt eenderley gebruyck houden sal om te prediken op den Christdach, Paesdach, Pinxterdach met den navolgenden dach eens, ende op geen ander feestdaghen meer.

11.

Alsoo dickmael in houwelixsche saken swarigheden [2]) voirvallen ende veele magistraten haer deselfde niet willen aennemen, is gevraeght, oft niet goet en ware, dat men wt den name van dese versamelinghe by den Raet [3]) van Zeelandt versochte denominatie van eenighe personen, aen welcke haer de dienaers in desen val [4]) addresseren mochten. De broeders gevoelen: ja, ende dat dit geschieden sal doir de [5]) ministers van de drij steden in Walcheren, dewelcke den classen metten eersten van hare gebesoingeerde verwittighen sullen.

[1]) „nationalen" ontbr. in EE en JJ. [2]) „swarigheden" ontbr. in CC, EE en JJ. [3]) „Raet" CC en DD hebben „Staat." [4]) „in desen val" ontbr. in EE en JJ. [5]) „de" EE en JJ hebben „drij."

12.

Op het negenste artyckel vant huwelick is gevraeght, of men eenighe houwelixsche proclamatien in tyde van noode in de weke op de gesette predicatiedaghen doen mach. Is geandwoirdt, dat men dese quaestie den naestcomenden nationalen synodo voirgeven sal.

Poincten om den nationalen sijnodo aengaende den handel der discipline voirgestelt te worden.

1. Oft niet geraetsaem en is om alle spotteryen [1]) ende lasteraers den mont te stoppen ende den vromen int goede te versterceken, dat yemandt, daertoe bequaem, opgeleydt worde seker boexken wt den francoysschen in nederduytsche tale over te stellen, geintituleert: La confirmation de la discipline ecclesiastique observée et avecq la responce aux objections proposées a l'encontre, imprimé à Genève par Francois Porrin [2]) anno [3]) 1566.

2. Men sal van den synodo verheysschen een clare bescheydentlicke beschrijvinghe van heymelicke ende openbare sonden, opdat men, goet berecht hebbende ende onderscheidt op dit stuck, hem stichtelick draghen mach int oeffenen der discipline.

3. Alsoo dronckenschap ende danssen in dese landen gemeene ende byna ongeneselicke sonden sijn, sal men in den synodo vraghen, of men teghen soodanighe oock, openbaerlick in dit cas gesondight hebbende [4]), de suspensie van des Heeren avontmael gebruycken sal; item wat men doen sal metten sulcken, die van de gemeenschap der kercken ofte tot de weirelt ofte tot ketterije vervallen ende met haer exempel nochtans niet veel quaets en doen, of men die na vermaninghe sal opentlick excommuniceren.

4. Is goetgevonden, dat men den nationalen sijnodo voirhouden sal, hoe het inhoudt van het 6_e artyckel des Dortschen synodi sal geexecuteert worden, daer geseyt wordt, dat de dienaer sal opentlick de gemeente van den hartneckighen sondaer vermanen etc., of namelick [5]) by de gemeente te verstaen is het gantsche auditorium oft alleen de litmaten der kercken, om redenen etc. [6])

5. Men sal wyder vraghen tot verclaringhe des 7^{en} artyckels, of de schultbekenninghen voir de gemeynte geschieden sullen met verswijginge

[1]) „spotteryen" BB, CC, EE en JJ hebben „spotters". [2]) „Porrin" CC, DD, EE en JJ hebben „Perrin". [3]) „par — anno" ontbr. in BB. [4]) „of men — hebbende" ontbr. in JJ. [5]) „namelick" DD en JJ hebben „naemaels". [6]) „etc." ontbr. in BB, DD en JJ.

ofte wtdruckinge van den name dergener, die gevallen syn ende noch niet syn opentlick voirgestelt; item oft niet goet en ware, dat de dienaers ende particuliere kerckenraden hiertoe niet en quamen sonder eerst advys van de classe gevraeght te hebben. Ende int gemeene sal men aenhouden, dat seker forme van voirstellen ende de excommunicatie selfs gemaeckt werde.

6. Men sal wt den name van desen particulieren synodo by den Raden slants van Zeelant aenhouden omme executie van de 36e vraghe der particuliere questien des Dortschen synodi aengaende de rhethoryckspelen.

7. Wyder is verordonneert, dat men in den aenstaenden sijnodo sal aenhouden om executie van het besluyt des Dortschen synodi aengaende het overstellen van sommighe boecken ende te versoecken, dat men noch [1]) sommighe andere noodighe boexkens oversette.

8. Sullen met credentiebrieven ende instrucktie wt den name deser versamelinghe verschynen op den nationalen synodum aenstaende Joannes Gerobulus, Timannus van Oosterzee, Thomas Gruterus en Michiel Panneel ende beneffens hen twee ouderlinghen van Middelburgh als getuijghen, ofte soo wt andere sijnoden meer persoonen, die stemme hebben, afgesonden werden, sullen dese voirsz. ouderlinghen in gelijcken grade staen.

[9.] [2]) De naeste particuliere synodus van Zeelandt sal gehouden worden tot Zierickzee op den 2den Maendach naer Pinxterdach anno 82. Ende middelertyt, soo eenighe swarigheden in eenighe kercken voirvallen, dieselve sullen aen [3]) den dienaers aldaer overgeschreven werden, om (soot noodigh is) den synodum eer te beschryven [4]).

Timan van Oosterzee, praeses.
Henricus Brant, scriba. [5])

Particuliere vraghen [6]).

1. Op de vraghe, of een dienaer, op een dorp verbonden, wanneer hy in een stadt beropen wordt, mach sulcke beroepinghe aennemen int aensien dat de steden in meerder authoriteyt syn als de dorpen, ende of het dorp in sulcken gevalle gehouden is synen dienaer los te laten, is geandwoirdt: neen, overmits dat hetselfde strydt tegens het ampt der pastoren [7]), ten

---

[1]) „noch" ontbr. in CC. [2]) „[9]" aangevuld uit BB en CC. [3]) „aen" CC heeft „van". [4]) Art. 9 ontbr. in EE en JJ. [5]) „Timan — scriba" ontbr. in BB. [6]) „vraghen" BB heeft „vragen, beantw. in synod. Vlissing. 1581." [7]) „overmits — pastoren" ontbr. in CC.

ware dat sulx geschieden conde met bewillinghe ende vernoeginghe soo van de kercke als van den dienaer selve.

2. Is gevraeght, of een dienaer, ergens op een plaetse sonder vrucht [1]) dienende, gehouden is naer het oirdeel syns classis de plaetse te verlaten ende een ander aen te nemen, die hem het classis toestellen sal [2]). Is geandwoirdt: sooveel de verlatinghe [3]) aengaet [4]) ja, maer belangende het aenveirden van een ander plaetse, datselve sal in des dienaers vrijheit staen ende de classis sal dies niettemin in cas van weygeringhe gehouden syn hem getuygenisse te geven.

3. Op de vraghe, of men de kinders in den artyckel des doots in de huysen doopen mach, is geandwoirdt, dat men blyven sal by het besluyt van den nationalen Dordrechtschen laestgehouden synodo art. 9 [5]) cap. van de leere [6]), sacramenten ende [7]) ceremonien [8]).

4. Of een man, die een dochter beslapen heeft met conditie, dat hy haer trouwen soude, soo sij anders eerlyck ware, doch daerna bevindende, dat sy oock met syn eyghen broeder geboeleert heeft, daerom hy se oock niet ghewilt maer een ander getrout heeft, nu dese tweede vrouwe gestorven sijnde, de voirsz. eerste soude moghen trouwen, insonderheit dewyle syn broeder noch int leven is, is geandwoirdt: neen, overmits het een specie van bloetschande is.

5. Op de vraghe, wat men doen sal met een dienaer des woirds, die niettegenstaende vele lanckmoedighe vermaninghen voirtvaert in gewoinlycke dronckenschap ende frequenteren van tavernen tot groote argernisse der kercke ende vercleeninghe syns diensts, is geandwoirt, dat men met hem behoirt te procederen tot afsettinghe van den dienst volgende het 10 art. van den 1^en cap. van den nationalen voirgaenden Dordertschen synodum.

6. Is gevraeght, of een minister extraordinaire byeencomste tot syner ofte eens anders huijs houden mach om vermaninghe ofte lesse te doen. Is geandwoirt: neen, overmits het tegen de vrijheit van de publycke exercitie strijdt ende veel opsprake ende andere inconvenienten onderworpen is.

---

[1]) „vrucht" JJ heeft „vreugcht". [2]) „die hem — sal" ontbr. in BB. [3]) „verlatinghe" DD heeft „verplaatsinge". [4]) „sooveel — aengaet" ontbr. in CC. [5]) „9" BB heeft „60 of anders art. 8 int". [6]) „leere" BB heeft „leere ende". [7]) „sacramenten ende" CC, EE en JJ hebben „der". [8]) „ende ceremonien" ontbr. in BB.

7. Item, of men wt name van dese vergaderinghe sijnodale eenighe afseynden sal aen syn Excellentie omme te verwerven, dat eenighe politische mannen, litmaten der kercke wesende, wt den Raet van Staten (ten minsten wt Hollandt ende Zeelandt) op den aenstaenden synodum to tratificatie van alle saken ende om alle quade suspicien te weiren neffens de gedeputeerde kerckelycke personen verschynen mochten. Is geandtwoirdt: neen, maer dat men aen de gemeenten van Antwerpen ende Delft, die den synodum beropen hebben, schryven sal ende versoecken, dat sy sulx metten alderéersten doen willen, opdat den aerbeydt des aenstaenden synodi gelyck des voirgaenden niet sonder vrucht en sij.

8. Gehoort hebbende het verschil tusschen de classe van Zierigzee ende magistrum Bartholomeum de Hoeck, oock gesien hebbende verscheyden getuygenissen, by de voirsz. van Z.zee geexhibeert soowel van M. Bartholomei beroepinghe ende bevestinge alsoock van het goede contentement [1]) van die van [2]) St. Martensdijck metten dienst van [3]) M. Bartholomeo voirseyt, misgaders oock de doleance over het ontnemen van haren minister etc., bevinden de broeders deser synodale vergaderinge, 1. dat M. Bartholomeus schult heeft, als niet ter goed ertrouwe noch ordentlyck in syn vertreck gehandelt te hebben. Is derhalven gehouden den classi van Beooster Schelt [4]) ende de gemeente van St. Martensdijc schriftelyck doir schultbekentenisse genoech te doene. Diesniettegenstaende nochtans oordeelt dese synodus, dat denselfden Bartholomaeus met syn familie niet gehouden en is hem te transporteeren naer St. Martensdijck, ghemerckt de broeders bevinden, dat na langhdeurighe supplicatien den voirsz. Bartholomaeo geen behoirlijck onderhoudt gegeven geweest en is contrarij het gebruijck anderer predicanten, in die eylanden residerende, item overmits dat wt sekere geexhibeerde missive blyckt, dat die van St. Martensdijc alreede eenen anderen dienaer in denominatie hebben [5]) omme de classi tot beroepinghe voir te stellen.

9. De gecommitteerde der classen van Beooster Schelt, dese voirsz. relatie gehoirt hebbende, verclaren, dat se die aennemen, behoudens dat se de vrijheijt hebben omme (soo het haer classi goetdunckt) te beroepen tot den aenstaenden nationalem synodum.

Timan van Oosterzee, praeses.
Henricus Brant, scriba.

---

[1]) „contentement" CC heeft „sentement", JJ heeft „comportement". [2]) „van die van" ontbr. in CC. [3]) „metten dienst van" ontbr. in CC. [4]) „Beooster Schelt" EE en JJ hebben „Bewester Schelt". [5]) „denominatie hebben" BB heeft „het oog hebben of in denominatie".

[Credentie-brief, den afgevaardigden naar de nationale synode te 's Gravenhage anno 1586 medegegeven van wege de Zeeuwsche synode, gehouden te Middelburg 31 Mei 1586.]

Eerweerde, gheleerde, godsalighe broeders ende medearbeyders in den Heere.

Nademael het onsen goeden God belieft heeft syne [1]) Excellentie int herte te geven tot welvaert syner kercke eene gemeyne nationale byeenkomste ofte synode binnen den Haghe teghen den 21^{en} Junij te beroepen, soo en hebben wy dienachtervolgende niet konnen nalaten dese navolgende viere persoonen met volle credentie ende instructie van weghen onses provincialen synodi van Zeelandt daertoe te senden, te weten D. Kimedontium, Johannem Martini, Henricum Brandt ende Gulielmum Nicolai, hebbende deselve geautorizeert, gelyck wy se autorizeren midsdesen, om met U. L. in der voorschreven vergaderinghe sulcx te ramen ende besluyten, als bevonden sal wesen best dienende tot verbreydinge der eeren Godes, reformatie der abusen ende zwaricheden, tot oprechtinghe ende onderhaudinghe van goede ordeninghe, ruste ende eendracht ende alsoo tot stichtinghe der kercke Christi, belovende van weerden te hauden tgene dieshalven geraemt ende besloten sal worden. Datum tot Middelborch desen laetsten Meie 1586.

Daniel de Dieu, dienaer des goddelicken woordts tot Vlissinghen, wt laste dessen voorsschreven. Zeelandtschen synodi.

Extract wt de synodus, gehouden tot Zirickzee anno 88 *den* 5 *Julij.*

De synodus, de reden aen beyden syden gehoort ende neerstich gewegen hebbende, bevindt, dat de classe met fondament Gysberto synen dienst tot Scherpenissen opgesegt heeft, dewijle hij niet alleen sonder behoirlicke getuygenisse aldaer gecomen is, maer oock seker schrift van de classe van den Briele medegebracht heeft ende getoont tsijnen laste, daer nochtans een leeraer nae de leeringe des apostels Pauli een goet getuygenisse behoort te hebben van die van buyten ende binnen. Daerentusschen dat de kercke van Scherpenisse ende de classe van der Tholen sonder behoirlicke getuygenisse, jae op sulcken schrift, tsynen laste dienende, hem ontfangen

---

[1]) „syne" Hiervóór had deze geloofsbrief nog de woorden „hare Mast. ende", die doorgeschrapt zijn.

ende gedult heeft tot eenen provisionelen dienaer, acht de synodus onbehoirlick geschiet te sijne ende dat sij daerom behoiren gecensureert te worden.

Extract wt de synodale acten, gehouden in S. Martensdyck anno 88 den 9 Augusti.

De broederen des synodi, op alle dese stucken rypelick gelet hebbende, oordeelen, dat de classe van der Tholen met fondament den dienst domini Gisberti afslaet, insonderheyt om de laetste swaricheyt tegens hem ingebracht, dat hy in syn leeringe onsuyver is. Daerentusschen acht de synodus, dat de classe van der Tholen onbehoirlick gedaen heeft, op haere examinatie D. Gisbertum tot eenen provisioneelen dienaer aengenomen ende daernaer een suyver attestatie gegeven hebbende. Daer nochtans synen gront in eenigen stucken swack, in andere tegen de Schrift bevonden wort, waerin also sy haer grotelicks tegen haer Gen. ende die kercke van Scherpenisse vergrepen heeft, acht de synodus, dat sy haer schult so voor haar Genade schriftelick als voor de kercke van Scherpenisse mondelick in de tegenwoordicheyt des synodi bekennen sal.

Op deze sententie hebben Henricus Heiningus, Gerardus Plateel, Jacobus Baselius minor ende Adriaen Allart betuycht, dat sy noch bij het examen Gysberti noch by sijn aenneemen geweest syn, maer dat sy hierover geclaecht hebben, hoewel sy nochtans int geven synder getuygenissen geconsenteert hebben.

Ende naedien de broeders des classis, namelick Gerardus Plateel, Jacobus Baselius minor, Henricus Heiningius, Johannes de Prince, Hermes Pot, Mathys van den Broecke, Thomas Rageboom, den 10 Augusti tot S. Martensdyck vergadert syn geweest, is dusdanige forme van schultbekentenisse aen de gravinne geconcipieert, gelyck als volcht.

Copie.

Genadige jonckvrouwe. Also ons verschil, dat wy met Gysberto Zammelo wtstaende hadden, in den synodo van Zeelant overleyt synde sodanich wtkomste gehadt heeft, gelyck dit bygevoechde extract wt de synodale acten betuycht, so ist blijckelick, dat niet alleen geen bewijs van haet ende nijdt, maer oock ter contrarien wel verkeerde barmhertichheyt aen ons bevonden is, waerover ons de synodus oock gecensureert heeft ende ons oock daerenboven bevolen heeft voorsichtelicker te handelen, dwelck, genadige

joncvrouwe, wij gewillich ende van gantscher herten aengenomen hebben, belovende dat wy achtervolgende de leere Pauli ons in desen getrouwelick sullen quyten ende ons noch door tranen noch door voorwenden van armoede noch door tuschenspreken van eenige persoonen, waerdoor deese fauten veroorsaect syn, tot verkeerde barmherticheyt sullen laten bewegen, dat nochtans haer Genade believen consideratie te nemen op de onschult dergener, die door haer voorsichticheyt de fauten haerder voorsaten bemerct ende gesocht hebben te weeren, dewelcke syn Jacobus Baselius minor, dienaer des evangelii tot Berge op Zoom, Gerardus Plateel ende Henricus Heiningius, beide dienaers des woorts binnen der Tholen, ende Adriaen Allart, predicant tot sVossemeer, dewelcke dese confuse handelinge van syn aennemen ende examineeren etc. in den classe gevonden hebben, dewyl sy achternaer daerin syn gecomen, gelyckt tselve oock voor der synodo betuycht ende thaerder onschult in de acten geteeckent is. Ende dewijl wij niet en twyvelen, ofte haer Gen. sal het oordeel des synodi approbeeren, hebben wy niet konnen onderlaten uwe Genade te bidden, opdat alle saecken met volkomen authoriteyt geschieden, dattet uwe Genade believe eersdaechs de kercke ende magistraet van Scherpenissen te bevelen, dat se eenen getrouwen, gotsaligen dienaer beroepen, tot welcken eynde wij haer oock alle hulp aengedient hebben ende noch daertoe bereyt syn te bewysen. Ende opdat deselve onverhindert mochte komen, sal uwe Genade meteen gebeden syn aen haeren ontfanger te ordonneeren syne ordenarse gagie van den dach synder beroepinge laten volgen, dewijl andersins, als de eene den dienst doet ende dander de gagie treckt, seer lichtelick nieuwe swaricheyt veroorsaect woort, welckes gelyck wy wt eenvoudiger herten bidden ende twyfelen niet, ofte haer Genade salt ons oock ten besten afnemen, dewyl het streckt tot ruste der gemeynten Jesu Christi, denwelcken wy bidden, hoochgeborene, genadige jonkv., uwer Genade wt ende inganck alletydt te willen tot synder eeren, uwer Genaden salicheyt ende ruste uwer Gen. ondersaten. Gegeven wt onse versamelinge binnen S. Martensdijck den x Augusti anno 1588.

Uwer Genaden gans dienstwillige, de dienaren des classis van Tholen ende wt haerder aller naem:

Hermes Pot, dienaer des gotlycken woorts tot Reymerswale.
Henricus Heiningus, dienaer des evangeliums binnen der Tholen, scriba electus der versamelinge voorseyt. [1])

---

[1]) In deze copie was ter zijde van het onderschrift nog aangeteekend: „Superscriptie. Aen haer Genade de gravinne van Bueren.”

Acta [1]) *ofte handelingen des provincialen sinodi van Zeelant, bij authorisatie van de E. heeren Staten gehouden binnen Middelborch den* 1 *Februar. anno* 1591, *praeside* Daniele de Dieu, *assessore* Philippo Lansbergio *et scriba* Johanne Miggrodio, *ten bijwezen van de heeren* Roelsius, *pensionaris van Middelborch, ende de raetsheer* Vosbergen, *gecommitteerde van de voorseijde heeren Staten.*

Ten eersten sijn verschenen met behoorlicke brieven van credentie ende schriftelicke instructie:

van de classe van Walcheren:

Johannes Seu, Daniel de Dieu ende Johannes Miggrodius, vergeselschapt met dese ouderlingen: [2]) Gwilliaem [3]) Bogaert, Dierick de Neve ende Peter Isaac [4]);

wt de classe van Schouwen:

Henricus Brant, Anthonius Laurentii, ministers, Adriaen Sebastiaensz, Willem Schenck, ouderlingen [5]);

wt de classe van Suydtbevelant:

Philippus Lansbergius, Andries Koene, Lowijs Verveste, ministers, Cornelis Jansen Boone, Dignus Marinus, ouderlingen [5]);

wt de classe van der Tholen:

Geraert Plateel, Henricus Heiningius, Jacobus Baselius junior, [ministers], ende Anthonis Verstrepen [6]), ouderlinck. [7])

1. Om goede order in der gemeynten Christi te onderhouden sijn van nooden de diensten, tsamencoemsten, opsicht der leere, sacramenten ende andere ceremonien, ende christelicke straffe, waervan hiernae ordentelick sal gehandelt werden.

Van de diensten.

2. De diensten zijn vierderleij: de dienaeren des woorts, de doctooren, ouderlingen ende diaconen.

---

[1]) In ed. 1640 en in AA staat boven deze acta „Copia". [2]) „met dese ouderlingen" ed. 1640, 1648, 1755 hebben „elck met zijn ouderling, met namen". Evenzoo AA en FF. [3]) „Gwilliaem" ontbr. in ed. 1640, 1648. [4]) „Isaac" alle edd. hebben „Isaacx". [5]) „ouderlingen" alle edd., AA en FF hebben „als ouderlingen". [6]) „Verstrepen" ed. 1640, 1648 hebben „Verstropen". [7]) „ouderlinck" alle edd., AA en FF hebben „als ouderlingh". Hierop volgt in onzen codex ongeveer ½ pag. onbeschreven.

Van de beroepinge der dienaeren des woorts
in den steden, so kleijne als groote.

3. De kerckenraet met de diakonen sullen haer overheyt aenspreken ende van haer begeeren, dat het hen believe eenige wt haer collegien, wezende lidtmaten der gemeijnte, te committeeren, ten eijnde sy bijeencomen ende gesamentlijck delibereeren over eenen bequamen minister, dwelck gedaen hebbende zullen denselven den classi aendienen omme volgende [1] tgoeduncken der classe den vercoren minister te beroepen ende aen te nemen. Doch zoo daer eenich collegie der magistraet waere, in hetwelcke niemandt is, professie doende van de Gereformeerde religie, sal dese beroepinge ende verkiesinge toegaen door die van den kerckenraet ende diaconen aldaer met advys des classis, welverstaende dat men, sulcks gedaen hebbende, versoecken sal de approbatien van deselve magistraet.

Van de beroepinge der ministeren ten
platten landen.

4. In de dorpen, daer de magistraet bestaet wijt eenige lidtmaten der kercken, sullen die van den kerckenraet met de diaconen aldaer haere magistraet aenspreken ende van haer begeren, dattet hen believe eenige van hen collegie, professie doende van de christelicke religie, te committeeren omme gesamenlicken eenen bequaemen ministre te verkiesen ende dat met advijs des classis, als boven in de steden. Maer daer sodanige magistraet niet en is, sal de beroepinge geschieden by den kerckenraet, diakonen ende de classis [2]. Item daer geenen kerckenraet en is, sal tselve moegen [3] geschieden bij den classis alleene met approbatie van den magistraet, [behalvens dat onder tresort van Vlissinge ende Vere achtervolght sal wordden die resolutie desen aengaende, hun by den Staten vergunt, zoo die den voorsz. steden ende classe van Walcheren aengescreven is]. [4]

5. Gheen minister sal vercooren ende aengenomen worden sonder voorgaende examinatie in de leere ende leven, te geschieden by de classe ofte hen gedeputeerde, welverstaende aen desulcke, die te vooren in den dienst niet geweest en is. Degene die te vooren ministers geweest zyn, sullen behoorlicke attestatie van leere ende leven overbrengen naer de ordre des classis. Belangende voorts de nieuwelingen, mispriesters, monicken ende andere, die eenige secte verlaten hebben, en sullen tot den ministerium niet toegelaten worden, voordat sij eenen merckelycken tydt beproeft zijn. Aengaende de beroepene minister, naerdat hij der

[1]) „omme volgende" ed. 1640, 1648 hebben „involghende". [2]) „als boven in de steden — classis" ontbr. in ed. 1640, 1648. [3]) „moegen" ontbr. in alle edd., AA en FF. [4]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit AA. Dit komt ook voor in FF en in alle edd., in die van 1755 echter cursief.

gemeijnte den tydt van 14 dagen sonder eenige merckelijcke tegensprekinge voorgestelt sal syn, sal openbaerlick in synen dienst bevesticht worden ende dat met voorgaende stipulatie, afvraginge, vermaninge, gebet naer het formulaer daervan wezende ende met opleggingе der handen ofte met hantgevinge, so hij neet gedient en heeft, maer met hantgevinge alleene, so hij te vooren gedient heeft.

6. Niemant en sal moegen gevoordert worden om opentlijck te predicken, tensij dat hij een bevesticht kerckendienaer sij, aen seec[kere gemeynte] [1]) verbonden. Doch hiermede en wert niet wtgesloten de [oeffeninge] van de jonge proponenten ende dat met gesloten dueren, noch [oick] diegene die tot eenige kercken onder teruijce te predicken [gesonden] werden.

7. De dienaeren des woorts, die van nu aff tot eenige kerck[en] beroepen worden, sullen hen sonder conditie aen hen gemeijn[te verbinden], in manieren dat se deselve niet en sullen moegen verlaten [om] elders een beroepinge aen te nemen sonder de bewillinge des [kerc]kenraets met de diaconen ende degene, die te vooren in [den] dienste van ouderlinckschap ende diakenschap geweest zijn, m[itsga]ders de magistraet ende voorweten [2]) van de classe, gelijck oo[ck] geen ander kercke sulcken sal moegen ontfangen, eer sy w[ettelick] getuygenis syns afscheydts van de kercke ende classe, daer hij ge[dient] heeft, verthoont hebbe.

8. Op dandere syde sullen degeene, bij dewelcke de beroep[inge] der ministeren staet, gehouden syn deselve van behoorlick [onder]houdt te versorgen [3]).

9. Dewijle de dienaeren des woorts, eens wettelick als boven [be]roepen synde, sijn leven lanck aen den kerckendienst gebonden [is], so sal hem niet geoorloft syn hem tot eenen anderen staet des levens te begeven tensy om groote ende wichtige oorsaecke, daervan de classis kennisse nemen ende oordeelen sal.

10. Soo eenige dienaers door ouderdom, sieckten ofte andersins haeren

[1]) Het hier en vervolgens tot art. 9 tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit de andere codd. wegens beschadiging van den rand van onzen cod. [2]) „voorweten" alle ed., AA en FF hebben „met voorweten" [3]) Aan den voet van onzen codex staat het volgende, dat in de andere codd. en in de verschillende ed. ontbreekt: „Articulo 8. Dit versorgen verstaet hem niet alleen van onderhoudt wt de eygene middelen der kercken, maer oock van het aenhouden met de magistraet ende classe aen Staeten, die de middelen in de handen hebben."

dienst voor een tydt onderlaeten [1]) moesten, hetwelcke niet sonder advys des kerckenraets geschieden en sal, sullen sij nochtans alle tydt der beroepinge der gemeijnten onderworpen blijven.

11. Het en sal niemant geoorloft sijn, den dienst sijner kercken onderlatende ofte in geenen dienst [2]) synde, hier ende daer te gaen predicken buijten consent ende authoriteijt des sijnodi ofte classis, gelijck oock niemant in een andere kercke eenige predicatie zal moegen doen ofte sacramenten bedienen sonder bewillinge des kerckenraets.

12. Der dienaeren ampt is, in de gebeden ende bedieninge des woorts aen te houden, de sacramenten vuijt te rechten, op haere medebroeders, ouderlingen ende diakonen, mitsgaders de gantsche gemeynte, goede achte te nemen ende ten laetsten met de ouderlingen die kerckelicke disciplijne te oeffenen ende besorgen, dat alles eerlicken ende met ordere geschiede.

13. Onder de dienaeren des woorts sal gelijckheijt gehouden worden aengaende de lasten haers dienstes, mitsgaders oock in andere dingen, soveele moegelick is, volgende het oordeel des kerckenraets ende dies van nooden zynde des classis, hetwelcke oock in den ouderlingen ende diakonen te onderhouden is.

14. In de kercken, daer meer bequame predicanten syn, sal men het gebruijck der propositien aenstellen om door sulcke oeffeninge eenige tot den dienst des woorts te beroepen [3]).

15. De kerckenraden ende classes sullen alomme toesien, datter goede schoolmeesters sijn, die niet alleen de kinderen leeren lesen, schrijven, spraken ende vrije konsten, maer oock deselve in de gotsalicheijt ende in de Catechismo onderwijsen, achtervolgende het placaet van de schoolordeninge, onlanx bij last van de heeren Staten gepubliceert.

Van de translatie ofte versettinge der ministeren.

16. Wanneer een minister, in seker kercke dienende, bevonden wort zo treflicken begaeft te zijne, dat hij in een ander plaetse met meerder vrucht soude konnen dienen, ende het geschiede, dat den minister voors. van eene sodanige gemeynte begeert worde, de classe sal moegen dese saecke van de versettinge voorderen, mits dit versoeck denselven dienaer des woorts mitsgaders sijne magistraet ende kerckenraet voorhoudende ende soeckende deselve door voegelicke redenen daertoe te bewegen ende te bewilligen,

---

[1]) „onderlaeten" ed. 1640, 1648 hebben „verlaten". [2]) „dienst" alle edd. en codd. hebben „seeckeren dienst". [3]) „beroepen" alle edd. en codd. hebben „bereyden".

voorhanden oock hebbende eenen anderen bequamen dienaer des woorts om in de plaetse van den anderen, die wt oorsaecken als vooren elders versocht wort, met stichtinge gestelt te worden.

17. Wanneer het gebuert, dat in eenige gemeijnte sekeren onwille [1]) rijst ende opstaet tegens haeren minister, waerdoor denselven, hebbende nochtans stichtelicke gaven, bevonden soude woorden met vrucht daer niet langer te konnen blijven, in desen valle zal de classis arbeyden door alle voegelicke middelen desen onwille te weeren, ende so dit niet en kan geschieden, het sal bij het oordeel der classe bestaen den voors. te verstellen ende dat met verclaringe van syne ontschult, so hij onschuldich is.

Van de doctooren.

18. Het ampt der doctooren ofte professooren in de theologie is, de h. Schrift wt te leggen ende de suyvere leere tegens alle ketterien ende doolingen voor te staen.

Van de ouderlingen.

19. De ouderlingen sullen door het oordel des kerckenraets ende der diaconen vercooren worden, sodat het naer gelegentheyt van een iegelicke plaetse [2]) vrij sal syn soveel ouderlingen, als daer van nooden syn, der gemeynte voor te stellen omme van deselve, ten waere datter eenich beletsel voorviele, geapprobeert ende goetgekent zijnde, met openbaere gebeden ende stipulatien bevesticht te worden, ofte een dobbelgetal om het halve deel bij der gemeijnte vercooren te worden ende op deselve maniere in den dienst te bevestigen volgende het formulier daervan sijnde, [behalvens dat hierinne gevolght sal wordden die resolutie, by den Staten hierop genomen, die den steden ende classes respectivelick aengescreven is] [3]).

20. Der ouderlingen ampt is, behalven tgene boven articulo 12 geseijt is met die dienaeren des woorts gemeijn te sijne, opsicht te hebben, dat de dienaers, mitsgaders haere andere mithulpers ende diaconen, haer ampt

[1]) „onwille" alle edd. en codd. hebben „merckelycke onwille". [2]) „een iegelicke plaetse" alle edd. en codd. hebben „elcke kercke". [3]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit AA. Het komt ook voor in FF en in alle edd, in die van 1755 echter cursief. In onzen codex evenwel staat bij dit art. nog in margine het volgende, dat in de andere codd. en in de verschillende edd. ontbreekt: „Dit verstaen de Staten also, dat deselve voorstellinge geschieden sal by de gedeputeerde van de respective magistraten, wesende lidtmaten der gemeijnte, mitsgaders die kerckenraet conjunctelick."

getrouwelick bedienen ende de besoeckinge te doen, nae de gelegentheyt des tydts ende der plaetsen tot stichtinge der gemeijnte so voor als nae dat avontmael kan lyden, om besonder de lidtmaeten der ghemeijnte te vertroosten ende te onderwijsen ende oock andere tot de christelicke religie te vermanen.

21. In alle kercken sullen diaconen wezen, lidtmaeten der kercken zijnde, welverstaende dat in sulcke plaetsen, daer de magistraet haere huijsarmeesters stelt, beyde tesamen maer een collegie en sullen maecken met een gemeijn burse sowel int ontfangen als wtgeven, ten eijnde dat alle de armen sonder onderscheyt van de religie naer den heysch van haeren noot mochten geholpen worden, te meer [1]) dewijle de aelmoessen sonder onderscheijt gecollecteert worden, opdat door desen middel alle geschillen ende quaet vermoeden geweert ende alle goede eenicheyt onderhonden worde [2]).

22. De maniere der verkiesinge ende bevestinge der diaconen sal conform wezen de voorgaende maniere van de verkiesinge ende bevestinge der ouderlingen, doch also dat in sodanigen plaetsen, daer de magistraet ende de kerckenraet de diaconen verkiesen, sulcken gebruijc stadt grijpen sal, ter tijdt toe hierinne anders met stichtinge sal konnen versien worden, welcke voors. collegie de diaconen ende huijsarmenmeesters weeckelicken bijeen sullen comen omme met voorgaende aenroepinge van den naem des Heeren van haer bedieninge te spreecken, dat [3]) oock de ministers des h. woorts te dier plaetse tot haerder vergaderinge vrij acces sal moegen hebben. Zal oock dit collegie tsynder tydt voor de magistraet haer openbaere rekeninge doen, oock ten overstaene van de ministre ofte eenige van den kerckenraet, daertoe gedeputeert.

23. Der diaconen eijgen ampt is de aelmoessen ende andere armegoederen neerstelick te versamelen ende deselve getrouwelick ende vlytelick naer den heysch der behoeftigen, beyde der ingesetenen ende der vreemdelingen, met gemeijnen advijse wt te deelen, de benoude te besoecken ende te vertroosten ende wel toe te sien, dat de aelmoesen niet misbruyckt en worden.

---

[1]) „te meer" ontbr. in ed. 1640, 1648. [2]) In onzen codex staat bij dit art. nog in margine het volgende, dat in de andere codd. en in de verschillende edd. ontbreekt: „Dese collectie verstaet haer van de collecten, die van huijs tot huyse weeckelincx twee ofte drie reysen gedaen werden." [3]) „dat" alle edd. en codd. hebben „in der voegen dat".

24. De ouderlingen ende diaconen sullen twee jaeren dienen, ende alle jaere sal het halve deel verandert ende andere in haer plaetse gestelt worden, ten waere dat het profyt ende de gelegentheyt eeniger kercken anders verheeschen, [behalvens dat hierinne sal achtervolght wordden tgene die van Goes ende Vere desen aengaende is vergunt ende den voorsz. steden ende classes respectivelick aengescreven.] [1])

Van de kerckelijcke tsaemenkoemsten.

25. Vierderleij kerckelijcke tsamencoemsten sullen onderhouden werden: de kerckenraet, de classicale vergaderinge, de particulier [2]) sijnode ende de generale of nationale.

26. In dese tsamenkoemsten sullen geen ander dan kerckelycke saecken ende deselve op kerckelycke wijse verhandelt worden.

27. In meerder vergaderingen en sal men niet handelen dan tgene in mindere niet en heeft konnen afgehandelt worden ofte dat tot de kercken der meerder vergaderinge int gemeijne gehoort. [3])

28. So iemandt hem beclaecht door de wtspraecke der minder vergaderinge verongelyckt te zijn, deselve sal hem tot een meerder kerckelycke vergaderinge beroepen moegen. Ende tgene door de meeste stemmen goetgevonden is, sal voor vast ende bondich gehouden worden, tensij dattet bewezen woorde te stryden tegen het woort Godts ofte tegen de articulen [4]), in desen provincialen sijnodo besloten, solange deselve door geene andere provinciale ofte generale sijnode verandert zijn.

29. De onderlinge tsamenkoemsten sullen van de aenroepinge des naems Godts aengevangen ende met een dancksegginge besloten worden.

30. Die in de voors. tweederleij vergaderingen ofte tsamenkomsten afgesonden worden, sullen haere credentsbrieven ende instructien, onderteeckent zijnde van degene, die se wtsenden, medebrengen ende dese sullen alleene [5]) kuerstemmen hebben.

---

[1]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit AA. Het komt ook voor in FF en in alle edd., in die van 1755 echter cursief. [2]) „particulier" alle edd. en de andere codd. hebben „particuliere ofte provinciale". [3]) „ofte — gehoort" ed. 1755 en de andere codd. hebben „ende daertoe die gecommitteerde van yders collegie oft kerckenraedt van hun principalen gelast sullen syn". In plaats van „hun principalen" hebben edd. 1640, 1648 „den principalijcken". [4]) „articulen" edd. 1640, 1648 hebben „argumenten". [5]) „alleene" edd. 1640, 1648 hebben „geen".

31. In dese tweederleij tsamencoemsten sal bij den praeses ende assessor een scriba gevoecht worden om neerstelicken op te schrijven, hetgene weerdich is aengeteeckent te zijne. Het ampt van den praeses is, voor te stellen ende te verclaeren, hetgene te handelen is ende wel toe te siene, dat een iegelick zijn ordre houde int spreken, den knibbelachtigen ende die te heftich sijn int spreken te bevelen, dat se swijgen, ende over deselve, geen gehoor gevende, de behoorlicke censura te laten gaen. Voorts zal zijn ampt wtgaen, wanneer de tsamenkomste scheydet.

32. Hetselve seggen heeft de classis over den kerckenraet, hetwelcke de particuliere synode over de classe ende de generale sijnode over de particuliere.

33. In alle kercken sal een kerckenraet syn, bestaende wt dienaeren des woorts ende ouderlingen, die te minsten alle weecken eens tsamencomen sullen, alwaer de dienaer ofte dienars, so daer meer syn, bij gebuerte praesideeren ende d'acte regeeren sal. Ende sal oock de magistraet van de plaetse respectijvelick, indient haer gelieft, een ofte twee van den haeren, wezende lidtmaten van de gemeijnten, bij den kerckenraet moegen hebben om te aenhooren ende mede van de voorvallene saecken te delibereren.

34. Welverstaende dat in de plaetsen, daer den kerckenraet van nieus op te richten is, hetselve niet en geschiede dan met advijs van de classe, ende daer tgetal der ouderlingen zeer cleijn is, zullen de diaconen mede tot den kerckenraet genomen werden. Ende wanneer daer eenige particuliere wtsluijtinge ofte diergelijcke gewichtige zaecken te verhandelen zijn, zo sal men daerbij roepen eenige notabele, sowel van den magistraet als anders, wezende tsamen lidtmaten der gemeijnte.

35. In de plaetsen, daer noch geenen kerckenraet is, sal middelertydt bij de classe gedaen worden tgene anders den kerckenraet naer vuijtwijsinge deser kerckenordeninge opgeleijt is te doene.

36. In Zeelant sullen vier classes syn, te weten: Walcheren met Oosteynde, Axel ender ter Nuese als appendentien voor desen tydt; de classis van Schouwen met haere appendentien; de classe van Suijtbevelant met Wolfaersdyck; de classe vant lant van der Tholen met Remerswale ende Bergen op Zoom ende Lillo [1]), als voor desen tydt daermede geassocieert. Dese classen sullen zoeveel moegelick is alle drij maenden bijeencomen,

[1]) „ende Lillo" ontbr. in alle edd. en codd.

tot dewelcke zullen verschijnen vuijt elck kercke een minister met een onderlinck ofte meer nae gelegentheyt, met brieven van credentien. Item zal aldaer een anderen praeses telcker reijse zijn, tzij bij keere gestelt ofte bij nieuwe verkiesinge.

37. Dese praeses sal een yegelicker kercke afvragen, of zij haere kerckenraetsvergaderinge houden, of de kerckelicke disciplyne geoeffent wort, oft de armen ende scholen besorcht worden, ten laetsten of daer iet is, daerinne sij het oordel ende hulpe der classe tot rechte instellinge haerder kercken behoeven. De dienaer, dien het in de voorgaende classis opgeleijt was, sal een corte prediccatie vuijt Godes woort ofte den Catechismo doen, van dewelcke de andere sullen oordeelen ende, so daer iet inne gebreeckt, tselve aenwijsen. Ten laetsten zullen in de laetste vergaderinge voor den particulieren sijnodo vercoren worden, die op denselven sijnode gaen sullen.

38. Int eijnde van de classicalen ende andere meerdere tsamencoemsten zal men censure houden over degene, die ijet strafweerdich in de vergaderinge gedaen oft de vermaningen der [1]) minder tsamencoemsten versmaedet hebben.

39. Sal oock de classis, daer sulcks noodich is, de vrijheyt hebben eenige haerder dienaeren van de eene classicale vergaderinge tot de andere te authoriseeren om opsicht te nemen op de leere ende leven der predicanten ende den standt der kercken, onder deselve classe sorteerende ende daervan op de naeste vergaderinge rapport doen.

40. De kercke, in dewelcke de classis, item de particulier ofte generael sijnodus tsamencompt, sal sorge dragen, dat se de acten der voorgaender vergaderinge op de naestkomende bestellen.

41. De instructie der dingen, die in de meerdere vergaderinge te verhandelen zijn, sullen niet eer geschreven worden, voordat de besluijtinge der voorgaende sijnoden [2]) gelesen zyn, opdat hetgeene, dat eens afgehandelt is, niet wederom voorgestelt werde, ten waere dat men achtede verandert te moeten zyn.

42. Soo wanneer een hoochdringende noot voorvalt, sal de sijnodus provinciael, wt de voorseyde vier classes bestaende, bijeencomen ende dat met voorgaende authorisatie van de heeren Staten van Zeelant, tot wellcken synodum sullen [vuyt yeder classe] [3]) comen twee predicanten ende twee

[1]) „der" verbeterd naar de andere codd. en edd.; onze codd. heeft „die". [2]) „sijnoden" alle edd. en codd. hebben „synode". [3]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit de andere codd. en edd.

ouderlingen van de bequaemste ende ervarenste. Int scheyden van elcken particulieren synodo sal een seker classe verordineert worden om den tydt ende plaetse van een ander sijnodus te beschrijven.

43. Als er eenige nationale sijnodus beroepen wort, zullen twee ministers met twee ouderlingen vuijt den provincialen synodo van Zeelant met authorizatie van de heeren Staten derwaerts afgeveerdicht worden.

44. Also in de provincie van Zeelant gemeynten syn van tweederley spraecken, is goetgevonden, dat de kercken van de Duytsche ende Walsche tale elck sullen op haerselven haeren kerckenraet, classicale vergaderinge ende particuliere sijnode houden.

Van de leere, sacramenten ende andere ceremonien.

45. De dienaers des woorts, item de professores in de theologie ende andere consten ende talen, mitsgaders de rectores van de publique schoolen, sullen de Belydenis des geloofs der Nederlantscher kercken ofte den christelicken Catechismum onderteeckenen. Ende de dienaeren des woorts, die sulcks sullen refuseeren, sullen de facto van haeren dienst bij den kerckenraedt ofte classe opgeschort worden, ter tydt toe sy haer daerinne verclaert sullen hebben, ende indien sij obstinatelick in weijgeringe blijven, sullen van haeren dienst geheelick afgeset werden.

46. Niemandt van de Gereformeerde religie van dese provincie sal hem onderstaen eenich boeck ofte schriften, van hem ofte van een ander gemaect oft overgeset, handelende van de religie, te laten drucken ofte andersins wt te geven dan hetselve voorhenen doorsien ende goetgekent zijnde van de dienaers des woorts sijns particulieren sijnodi ofte professooren der theologie onser belydenis.

47. Het verbont Godts sal aen de kinderen der Christenen metten doop, so haest als men de bedieninge desselven hebben kan, besegelt werden ende dat in de openbaere versamelingen, wanneer Godts woort gepredict wordt. Doch ter plaetsen, daer niet soveele predicatien gedaen werden, sal men eenen sekeren dach ter weecke verordeneeren om den doop extraordinaerlijck te bedienen, so nochtans dat hetselve sonder predicatie niet en geschiede.

48. De dienaers sullen haer beste doen ende daertoe arbeyden, dat de vader sijn kint ten doope presenteere. Ende in de gemeente, daer men beneffens den vader oock gevaderen ofte getuygen bij den doop neempt

(hetwelcke gebruyck, in hemselven vrij sijnde, niet lichtelick te veranderen is), betaempt het, dat men neme die der suijver leere toegedaen ende vroome van wandel zijn.

49. De dienaers sullen int doopen het formulier van de instellinge ende gebruyck des doops, dat tot dien eijnde gedruckt is, gebruycken.

50. De namen der gedoopten, mitsgaders de ouders ende getuygen, item den tydt des doops, sullen opgeteekent worden.

51. Men sal niemant tot het avontmael des Heeren toelaten dan die nae de gewoonheyt der kercken, tot dewelcke hij hem voecht, belydenisse der Gereformeerder religie gedaen heeft, mitsgaders hebbende getuygenis eens vromen wandels, sonder welck oock degene, die wt andere kercken komen, niet toegelaten sullen woorden.

52. Alle de kercken deser provincie sullen soveel mogelick is, eenderleij wijse in de bedieninge des h. avontmaels houden, welverstaende nochtans dat de wtwendige ceremonien, in Godes woort voorgeschreven, niet verandert ende alle superstitie vermijdet worden, ende dat, nae voleijndinge der predicatien ende der gemeijnen gebeden op den predickstoel, het formulier des nachtmaels, mitsgaders het gebet daertoe dienende, voor de tafel sal gelesen worden.

53. Het avontmael des Heeren sal ten 2 ofte drij maenden eens, soveel moegelick is, gehouden worden. Ende sal stichtelick zijn, daert de gelegentheyt der kercken kan lyden, dat op den Paesdach, Pinxterdach, Kersdach tselve geschiede. Doch ter plaetsen, daer noch geen kerckelicke order en is, sal men eerst ouderlingen ende diakenen stellen bij provisie.

54. Alsoo de avontgebeden in veele plaetsen vruchtbaer bevonden worden, so sal int gebruyck derselver elck kercke volgen, tgene sij achten tot haerder meeste stichtinge te dienen. Doch so men se begeeren soude wech te nemen, sal tselve niet sondert oordel des classis mitsgaders der overheyt, der Gereformeerde religie toegedaen, geschieden.

55. In tyden van oorloge, pestilentie, dieren tydt, sware vervolginge der kercken ende andere algemeijne swaricheden sullen de dienaers der kercken de overheyt bidden, dat door haere authoriteijt ende bevel openbare vast ende bededagen ingestelt ende geheijlicht moegen werden.

56. De gemeijnten sullen onderhouden, beneffens den Sondach, den Christdach, Paesdach ende Pinxterdach.

Van de christelycke straffe ofte forme der disciplijne.

57. Gelyckerwijs de christelijcke straffe geestelick is ende niemandt vant borgerlicke gerichte ende straffe der overheyt bevrydet, also worden oock beneffens de borgerlicke straffe de kerckelicke censueren nootsaeckelick verheijscht om den sondaer met de kercke ende sijnen naesten te versoonen ende de ergernisse wt der gemeenten wech te nemen.

Van de opschortinge ende afsettinge der ministers van haeren dienst.

58. Wanneer eenich minister beschuldicht wort een sulcke sonde begaen te hebben, verdienende de straffe der opschortinge van sijnen dienst, in desen valle sullen die persoonen, bij denwelcken het beroepen der ministeren staet [1]), bijeencomen ende, naerdat sij over dese saecke neerstich ondersoeck gedaen sullen hebben ende bevinden, dat dese beschuldinge warachtich is, also dat den beschuldichden overtuycht wort, sullen stracx denselven van [2]) sijnen dienst suspendeeren ende dat solange, totdat hij bij het oordel der voornoemde, die hem opgeschort hebben, gevonden sal syn, dat hij wederom met stichtinge in sijnen dienst treden mach.

59. Belangende de sonden, dewelcke de straffe der afsettinge verdienen, sijn dese, namelick: valsche, hertneckige ketterie ofte [3]) openbaere schuermakinge, opentlycke blasphemie, sijmonie, trouweloose verlatinge [4]) des dienstes ofte indringinge in eens anders dienst, meijneedicheyt, overspel, hoererij, dieverie, gewelt, gewoonlicke dronckenschap, vechten, vuijl gewin, in somma dergelycke groove sonden, die den authuer bij der werelt eerloos maken. Oversulcks wanneer eenige minister, welck Godt verhoeden wil, een van dese voornoemde sonden soude begaen hebben ende tselve genoech bleecke, in desen gevallen sullen de persoonen, bij denwelcken het beroep des ministers als vooren bestaet, bijeencomen ende hem de facto van sijnen dienste stellen. Ende indien daer iet voorviele, waerdoor dese afsettinge soude belet worden, het waere door ongehoorsaemheyt van de afgesetteden ofte door onachsaemheyt van degenen, die tofficie der afsettinge toekompt, in sulcken gevalle sal de sijnodus van dese provincie met vier gecommit-

---

[1]) „staet" edd. 1640, 1755 en FF hebben „als voren bestaet", AA heeft „als boven bestaet". [2]) „van" alle edd. en codd. hebben „met advijs des classis van". [3]) „ketterie ofte" alle edd. en codd. hebben „leere ofte ketterije". [4]) „verlatinge" edd. 1640, 1648 hebben „verclaringhe".

teerde wt den heeren Staten, wezende lidtmaten der kercken, bijeenkomen ten eijnde sij gesamentlyck, kennisse deser saecken genomen hebbende, sententie definitive strijcken, welcke sententie sal bij den voorseyden heeren Staten, als daertoe geauthoriseert ende gequalificeert zynde, ter executien gestelt werden.

60. Doch [1]) dese artijckel wort op dese naervolgende maniere verstaen, dat wanneer eenich minister, openbaere ketterie als boven gedreven hebbende, over dese sijne ketterie leetwezen hadde, naerdat hij van sijnen dienst afgeset is, en sal tot het gebruijck des h. avontmaels niet toegelaten worden dan met sijne openbaere schultbekentenisse ende wederroepinge voor de gemeente. Evenwel en sal de sodanige tot den dienst des woorts niet wederomme aengenomen worden dan met ordonnancie van den sijnodus deser provincien. Ende sal dese proceduere oock gehouden worden omtrent sodanige ministers, die om eenige van de sonden, boven gementioneert, afgeset zijn.

Van de afsettinge der ouderlingen ende diakenen.

61. De ouderlingen ende diakenen sullen om deselve sonden, als vooren int afsetten van de dienaeren des woorts vermelt staet, van haeren dienst afgeset worden ende dat bij den kerckenraedt met advijs des classis.

Van de gemeijne discipline.

62. De sonden gaen ofte de leer ofte de seden aen. Onder de sonden, die de leere aengaen, tegen de waere leere strydende, mach men dese naervolgende specien tellen: kettersche leere, afval van de christelicke religie ende gemeijnschap der kercken, tegensprekinge ende lasteringe Godes, sijns h. woorts ende der h. sacramenten, lanckduerich afblijven van des Heeren h. nachtmael, komende ende geschiedende wt sorgeloosheijt ende verachtinge van alle goede vermaningen des kerckenraets, ende voorts alle sonden, die grovelick tegen de ierste tafel der goddelycker wet geschieden.

63. De sonden tegen de goede seden sijn dese: dootslach, overspel, bloetschande, vrouwenkracht, ongeoorlofde bywooninge ende diergelycke specien van concubinatus, hoerdom, roverij, dieverie, straetschenderij, dronckenschap, in somma wat daer grouwelicken [2]) strydt tegens de tweede tafel.

---

[1]) „Doch" ontbr. in ed. 1648. [2]) „grouwelicken" alle edd. hebben „grovelick".

64. Dese sonden, sowel tegens de leere als tegens de seden strijdende, zijn onderscheijden in heijmelicke ende openbaere.

65. Heijmelicke sonden sijn, dewelcke geheel secreet ende niemant bekent sijn dan Godt ende de conscientie desgenen, die se begaen heeft, ofte die daer maer [1]) binnenshuijs geschieden, dewelcke over sulcke behooren int heijmelicke gebetert te worden.

66. Openbaere sonden syn, dewelcke ter ierster instantien also geschieden, dat se der menichte bekent syn, wanneer die op marcten, straten, in openbaere vierscharen ofte publycke wachten begaen worden, item dewelcke door verachtinge aller goeder vermaningen openbaer worden, ofte sodanige criminele misdaden, dewelcke, in haerselven heijmelick sijnde, nochtans door clappernien ofte andersins ruchtbaer geworden synde, behoorlick met getuijgen bewezen worden; insgelycks sulcke sonden, die de overheyt aen lijf ofte met eenige andere onteeringe [2]) met voorgaende openbaere sententien dadelick verwezen ofte daervan remis gegeven heeft.

67. Beroerende de twede specie der heijmelicker sonden tegens de rechte leere, wanneer iemant in een heijmelicke dwalinge staecke tegens tfondament der christelicker leere ende tselve van iemandt vernomen wort, deselve sal sulcks den minister des woorts tot dier plaets aendienen, ten eijnde sulcks door heijmelicke, vriendelicke ende christelicke vermaninge met alle goede discretie gebetert worde. Ende sal de minister hierin volgen de trappen, van onsen Heere Christo verordenert Math. 18.

68. Nopende de openbaere sonden tegens de leere sal dese forme der discipline gevolght worden: de eenvuldige, die met ketterie verstrickt zijnde, van de gemeente Christi wyckt ende geen afbreuck en doet, also hij niemant en verleydt, den kerckenraedt sal hem broederlick vermanen ende, so hij geen gehoor en geeft tuschen dien tydt ende het aenstaende nachtmael, sal hij van des Heeren nachtmael gehouden werden. Daerenboven sal de kerckenraet ontrent denselven vele ende lanckduerige vermaningen gebruycken, dewelcke so hij obstinatelick verwerpt, in desen gevalle sal de kerckenraet naer langen tyt in haere vergaderinge met voorgaende advijs der classe [3]) verclaren, dat se hem voor geen lidtmaet der gemeente Christi

[1]) „maer" alle edd. en codd. hebben „maer ergens". [2]) „onteeringhe" edd. 1640, 1648 hebben „noteeringhe". [3]) Hierbij staat in margine: „Siet het tweede deel van den 34 artijckel". Dit ontbr. in de andere codd. en edd. FF echter heeft in margine: „Excommunicatie in den kerckenraet".

meer en houdt, totdat hij hem bekeert. Welcke verclaringe aldus in den kerckenraet gedaen sijnde, sal aen denselven door eenige van den kerckenraet geboodtschapt werden, midtsgaders oock dengenen, die densulcken kennen ende naer hem vragen. Eyndelick so men bevindt, dat de sodanige in hertneckicheyt voortgaet ende selfs andere verleydet, so sal men met hem als hiernaer met de verleyders handelen.

69. Maer belangende de obstinate lasteraers ende afvallige [1]) verleyders, men sal tegen henlieden naer alle behoorlicke vermaningen aen hen gedaen tot der openbaere excommunicatie [2]) procederen naer het wtwysen der voller forme, daervan in drucke zynde, welverstaende met voorgaende advys des classis, also dat, wanneer den kerckenraet met den diakenen tot het delibereeren van desen nootsaeckelicken afsnydinge bijeen sullen komen, daer tegenwoordich sullen syn eenige van de magistraet, wezende lidtmaten der gemeenten, daertoe versocht ende gedeputeert. Ende so den sodanige als vooren voor de excommunicatie hem bekeert, so sal tselve met wtdruckinge syns naems der gemeente aengedient werden.

70. Belangende de heijmelicke sonden tegens de seden van deerste specie, die alleen Godt ende de conscientie desgeenen [3]), die se gedaen heeft, aengaen, daerover, solange die so verborgen blyven, en heeft der kerckelycke discipline geen plaetse. Ende al warender eenige conjectueren door het quaet vermoeden, de saecke moet nochtans iemant blycken, quia de occultis non judicat ecclesia. [4]).

71. Aengaende de andere sorte van heijmelicke sonden als vooren in de beschrijvinge, hierin sullen desulcke, die daeraf weten, volgen den wtgedruckten regel onses Heeren Christi Math. 18. Ende de kerckenraet en sal niet lichtelick de clachten tegens eenige personen, door onsekere geruchten tot haerder kennisse komende, aennemen, al waerent oock personen, die daer seyden, datser afwisten, maer men sal hen vragen, of sij omtrent haeren christelicken broeder het officie van particuliere vermaningen gedaen hebben ende dat in haere volle leden. Seggende daerop: neen; men sal se over sodanich onbehoorlick aengeven berispen. Seggen se ende bewijsen sy dat: jae; de kerckenraet sal voorts handelen naer behooren ende heijsch der saecken.

72. Nopende voorts de ierste specie der openbaere sonden tegens de

[1]) „afvallige" ontbr. in de edd. 1640, 1648. [2]) FF heeft hierbij in margine „openbaere excommunicatie". [3]) „desgeenen" ontbr. in edd. 1640, 1648. [4]) Hierop volgt in FF nog de vertaling „de kercke en oordeelt niet vant verborgene".

seden, dewelcke van den magistraet alhier niet en worden ordinaerlick gestraft, als dronckenschap, kijven, dansen, vechten, singen van oneerlicke liedekens etc., men sal hierinne alle voorsichtige [1]) ende discrete moderatie gebruycken in deser manieren: dat wanneer sulcks ter kennisse des kerckenraets gekomen is, deselve die also gesondicht heeft, sal ofte in haer collegie ontboden worden ter vermaningen ofte door eenige van den kerckenraet aengesproken worden. Ende indien degene, die hem als boven vergrepen heeft, segt dattet hem leet is, beloovende beteringe ende sulcks verclaerende in de presentie van den vergaderden kerckenraet, datselve sal also aengenomen werden, welverstaende dat tot weeringe van sulck openbaer schandale ofte ergernisse ende contentement der kercken; so sal den kerckedienaer [2]) sdaechs voor dat avontmael des Heeren ofte des Sondaechs voor de bedieninge van tselve der gemeynten van de predickstoel aengeven: so sij eenige sagen ter tafel des Heeren gaen, aen dewelcke sij eenich openbaer schandael [3]) gesien hadden, dat desulcke den kerckenraet genoech gedaen hadden ende [4]) dat oversulckes eenen iegelicken daermede hem soude tevreden [houden] [5]) ende hem neerstelick wachten van ergernis te geven. Maer so daer iemandt waere, dewelcke wt oorsaecke als boven vermaent synde geen teeken van boetveerdicheyt en gave, waerdoor hem van den kerckenraet de tafel des Heeren verboden worde ende bestont niettegenstaende ter tafelen des Heeren te gaen, sulcke sal met aller hueschejjt [daervan] [5]) gehouden worden. Ende so onder de voorgemelde eenige waeren, die vermaent synde metten monde leetwesen beleden ende nochtans telcken [6]) wederom vervielen, over de sodanige sal de wterste straffe syn het verbieden van de tafel des Heeren tot der tydt sij hem bekeeren. Daerenboven de sodanige, dewelcke, over dese voorgemelde sonden vermaent synde, merckelicke verachtinge toogen [7]), item desulcke, die over sonden, niet crimineel synde, heijmelick geschiet maer daernaer met vollen trappen vermaent wezende, hertneckich blyvende, openbaer worden, tegen de sodanige sal de kerckenraet handelen, als boven staet tegen de eenvuldige tot seckten vervoerde.

73. Tegens desulcke, die int heijmelicke criminele saecken souden [8]) gedaen hebben, die naerderhandt door clappernien int openbaer compt, also datter twee ofte drij persoonen syn, die tselve den kerckenraet aendienen

---

[1]) „voorsichtige" alle edd. en codd. hebben „voorsichticheyt". [2]) „kerckendienaer" edd. 1640, 1648 hebben „kerckenraed". [3]) „schandael" alle edd. en codd. hebben „schandael als voren". [4]) „dat desulcke — ende" ontbr. in edd. 1640, 1648. [5]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit de andere codd. en edd. [6]) „telcken" ontbr. in edd 1640, 1649. [7]) „toogen" FF heeft „toonen", AA en de verschillende edd. hebben „toochden". [8]) „saecken souden" edd. 1640, 1648 heeft „sonden".

ende tselve gelyckelick getuygen, de kerckenraet sal die persoonen metsgaders den beschuldichden hooren ende hoewel de beschuldichde blyft bij het loochenen vant crijmen, so sal men evenwel hem om der ergernisse wil eenen langen tydt van het gebruyck des Heeren nachtmael houden, tot de saecke anders aen den dach compt. Ende so dat niet en geschiede, alsdan sal de kerckenraet oordelen, of men hem kan met stichtinge ter tafelen des Heeren toelaten [ofte niet] [1]. Ende so het geviele, dat dit stuck geheel seker wiert ende hijt bekende, blijvende nochtans de beschuldichden obstinaet in de verachtinge der vermaningen, so sal men tegens hem tot der openbaere excommunicatie voortgaen naer het formulier daervan siende.

74. Belangende de laetste species der sonden tegens de zeden, die de magistraet aen lyf ofte met eenige andere onteeringe met voorgaende openbaere sententie dadelick verwesen ofte daervan remis gegeven heeft, indien de sodanige de vermaninge aenneempt ende hem bekeert, so sal sijne bekeeringe met wtdruckinge sijns naems der gemiente kennelick gemaect worden. Maer so hy obstinatelick alle vermaninge verwerpt, men sal tegens hem, mits in den iersten trap sijnen naem [2] wtdruckende, tot der voller excommunicatie procederen naer het formulaer daervan synde.

75. De dienaers des woorts, ouderlingen ende diakenen sullen onder hen de christelicke censura oeffenen ende mallecanderen van de bedieninge haers ampts vriendelick vermanen.

76. Dengenen, die wt een gemeente vertrecken, sal een attestatie ofte getuijgenis haers wandels bij advijse des kerckenraets medegegeven worden onder den segel van de kercken, ofte daer geen segel en is, van tween onderteeckent.

77. Voorts sal den armen, om genoechsaeme oorsaecken vertreckende, van de diakenen bystandt gedaen worden nae discretie, mits aenteekenende op den rugge van haere attestatie de plaetse, daer se henen willen, ende de hulpe, die men haer sal gedaen hebben.

78. Geen kercke en sal over ander kercke, geen dienaer over ander dienaeren, geen ouderlinck noch diaken over andere ouderlingen ofte diakenen eenige heerschappe voeren.

---

[1]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit de andere codd. en e.Id. [2]) „naem" AA heeft „naem nyet".

79. In de middelmatige dingen sal men de wtlandische kercken niet verwerpen, die een ander gebruijck hebben dan wy.

80. Dese voorgaende artickelen, aldus bij dese provinciael synodus van Zeelant als tot stichtinge der kercken goet ende dienstelick gevonden |ende| [1]) besloten op het welbehagen |der E. heeren Staten van Zeelandt, en sullen by geen kercke off classe mogen verandert, vermeerdert ofte vermindert wordden.

Onderstont:

Daniel de Dieu, electus synodi praeses.
Philippus Lansbergius, assessor.
Johannes Miggrodius, electus scriba.| [2])

Copie.

Missive der heeren Staten van Zeelant, gesonden aen de classes respective naert arresteren der artijckelen in sijnod. Middelburg. 1591, welcken brief slaet op eenige artijckelen des voorsz. sijnodi ende dient tot verclaringe van deselve ende der besprecken in dien begrepen, gementionneert int arrest der sijnodi [3]).

Eersame, discrete, lieve, besondere, wij senden U. L. hiermede copie authentick van acta sijnodalia Zelandiae, sulcx die bij ons goetgevonden ende gearresteert sijn volgende onse approbatie, hierachter bijgevoecht. Begeren [4]) ende niettemin [5]) ordonneren [6]) bij desen ten fijne U. L. hun daernaer te reguleren sonder eenige swaricheden oft obstaculen ter contrarie in alle forme ende manieren, als den text der voorsz. acta is uijtwijsende, behalvens dat |nopende [7]) de voorstellingen van de onderlingen art. XIXe men verstaet, dat deselve| [8]) voorstellinge generael geschieden sal bij de gedeputeerde van de respective magistraeten, wesende ledematen van de gemeente, mitsgaders de kerckenraet conjunctelijck. Item, aengaende de beroepinge der ministers ten platte lande art. 4° wert verstaen, dat die

---

1) Het tusschen | | geplaatste is aangevuld uit de andere. codd. en edd. 2) Het tusschen | | geplaatste is aangevuld uit AA. Van onzen cod. is de bladzijde met het slot en de onderteekeningen verloren geraakt. Op „scriba" volgt in AA nog „concordat collatione facta per me C. Roëls". Naar het voorbeeld der edd. 1640, 1648 maken wij van deze tamelijk onleesbare handteekening Roëls. FF heeft „Ch. Roëls". 3) Dit opschrift is in CC en EE gelijkluidend met het bovenstaande. In BB, DD, FF en KK komt het zeer verkort voor. 4) „Begeren" BB, DD, FF en KK hebben „begeerende". 5) „Begeren ende niettemin" CC heeft „en" 6) „ordonneren" BB, DD FF en KK hebben „ordonnerende". 7) „nopende" ontbr. in EE. 8) Het tusschen | | geplaatste is hier aangevuld uit FF. In onzen cod. staat in de plaats daarvan slechts „de".

in de parochien van den [1]) ressorten van Vlissingen en Vere geschieden sal ten bijwesen ende overstaen van de gedeputeerde (synde lidtmaten van de gemeente), van de magistraet der stede respective, daeronder [die][2]) gelegen sijn, ende kerckenraet conjunctelyck. Ende belangende het doen van de rekeninge art. 22 wort verstaen, dat die rekeninge [3]) desen aengaende sal ter Vere gedaen werden als naer ouder coustuijme bij de magistraet aldaer. Hiermede eersame, discrete, lieve, besondere, sijt Gode bevolen. Uijt Middelburg den 13^{den} 9bris 1591. Daerbij stont: P. Rijcke [4]) vt. Ende onderstont: ter ordinantie van de Staten van Zeelant bij mij, C. Roels. Ter sijde stont: U. L. sullen gedachtich sijn eersdaghs te vorderen den gerequireerden eedt, bij de voorsz. approbatie vermelt.

Die Staten slants ende graeffelicheyts van Zeelandt. Alsoo wy [5]) by eenige gedeputeerde van wegen die classes van de ministers des goddelicken woords binnen Zeelant versocht syn geweest den XVIII^{en} [6]) Decembris in den jaere XV^{c} ende tnegentich, te moghen convoceren [7]) ende houden eenen provincialen ende particulieren synodum Zelandiae opt goet beleyt van der kerckeordeninge ende discipline der Gereformeerde christelicke religie, ende dat ons gelieven zoude eenige vuyten onsen te deputeren om daerby ende present te wesen, waerop wy, aleer dyenaengaende te willen resolveren, hadden begeert by gescrifte te sien die pointen, daerop die voorsz. synodale vergaderinge diende gedaen, naerdyen die voorsz. pointen by ons gesien, rypelick verstaen ende overweghen syn geweest ende ten opsiene van de gewichticheyt ende importantie van dyen by ons geconsenteert was den XVIII^{en} der voorsz. maent Decembris, dat die convocatie [8]) van de voorsz. synodus zoude moghen geschieden tot Middelburg in Zeelandt den iersten February daeraen volghende van den jaere XV^{c} ende eenentnegentich, als wanneer wy yemand van onsentweghe zouden deputeren om in de voorsz. synodo by ende present te wesen ende die actien van denselven te [9]) dirigeren ende modereren, met expressen verstande dat die voorsz. actien ende actitaten van den voorsz. synodo nyet finalick besloten oft vuytgegeven en zouden moghen wordden, voer ende aleer dieselve, by ons gesien zynde, zouden by ons geapprobeert ende gearresteert wesen, ende dat tenselve fyne by ons gecommitteert waeren geweest den XXVI^{en} January [10])

---

[1]) „parochien van den" ontbr. in BB, FF en KK. [2]) „[die]" aangevuld uit de andere codd. [3]) „rekeninge" BB, FF en KK hebben „rekeninge van de armmeesters", CC en DD „rekening der armen". [4]) „Rijcke" BB, CC en KK hebben „de Rijcke". [5]) „wy" ontbr. in edd. 1640, 1648. [6]) „XVIII^{en}" ed. 1755 heeft „seventhienden". [7]) „convoceren" edd. 1640, 1648 hebben „communiceren." [8]) „convocatie" edd. 1640, 1648 hebben „communicatie". [9]) „te" ed. 1755 heeft „te helpen." [10]) „January" de edd. hebben „Februarij".

lestleden mrs. Willem Roelsius ende Caspar van Vosberghen, ter presentie ende overstaen van dewelcke, naerdyen by de gedeputeerde van de voorsz. synodale vergaderinge waeren geconcipieert ende besloten opt goetbevinden van ons die acta dyenaengaende, hiervoren transcreven, soo eest dat naer nyeuwe bescryvinge ende raport, by ons gedaen den XIIII[en] Martii lestleden, tot aggreatie ende approbatie derselver acten wyluyden generalick dieselve goetgevonden ende geapprobeert hebben, zoo wy doen by desen, zulcx die hiervoren staen gescreven zonder prejudicie van yder zyne privilegien ende gerechticheden, behalvens eenige bespreken, die wy zoo generalick als particulierlick hebben geconditionneert, daeraff een yder, die tselve aengaet, mitsgaders die voorsz. classes respective, elck naer zyn belanghen, by ons particulier scryvens alsnu mede gewaerschouwt wordden om hun daernaer te reguleren zonder wederseggheu, wesende nyettemin onse wille ende meyninge, dat dese acta sullen wesen provisioneel, om naer gelegentheyt ende occurrentie die te moghen veranderen ende daer toe offt aff te doene, als in tyden ende wylen sal bevonden wordden te behooren. Ende opdat alle die classes ende een yeder van de ministers des goddelicken woorts eensamentlick die collegien van de ouderlingen ende diaconen der Gereformeerde christelicke gemeynten hun hiernaer reguleren ende voirts hun draghen polityequelick naer de ordonnantien, statuyten, wetten ende privilegien van den lande, nu wesende offt die in der tyt noch zullen by ons moghen wordden gemaect oft geadvoueert [1]), soo verstaen wy, dat alle ministers, ouderlingen, diaconen ende andere, die Gereformeerde kercken dienende, gehouden zullen syn eedt te doen van getrouwicheyt, zulcx yder borgher oft ingesetene schuldich is te doen voer den magistraet hunder residentie, die daertoe mits desen wordden geauthoriseert volgende den formuliere, by ons daertoe gearresteert ende hieronder bygevoeght. Aldus gedaen int Hoff van Zeelant tot Middelburch ter gewoonelicker vergaderinge van de Staten slants voornoemt den seventhienden May XV[c] eenentnegentich, ende naer resumptie eyntelick gearresteert den vierthienden Septembris desselffs jaers.

P. Ryckén.

Ter ordonnantie van den voorsz. Staten by my

C. Roëls. [2])

Formulier van eede, te presteren by den kerckendienaers van de vier classes van Zeelandt.

Dat belove ende zweere ick den heeren Staten Generael der Geunieerde

[1]) „geadvoueert" edd. 1640, 1648 hebben „gheadmoveert". [2]) Hierbij staat nog in JJ: „Ter sijde stont: U. L. sullen gedachtich sijn eersdaghs te vorderen den gerequireerden eedt, bij de voorsz. approbatie vermelt".

Nederlantsche provintien ende particulierlick die Staten van Zeelandt ende haere E. Gecommitteerde Raden, mitsgaders die magistraet deser stede van N. houw, trouw ende gehoorsaem te wesen ende my in alles te draghen, als een goet ende getrouw onderdaen ende ingeseten der voorsz. Geunieerde provintien ende een minister des goddelicken woordts der Gereformeerde religie schuldich is ende behoort te doen. Soo moet my Godt helpen.

Aldus gedaen, goetgevonden ende gearresteert by de Staten van Zeelant int Hoff aldaer tot Middelburch den XIII^en Novembris XV^c eenentnegentich.

My present C. Roëls.

Handelinghe van de extraordinaire sijnodale bijeencompste, gehouden tot Middelburch desen 19 *ende* 20 *Octob.* 1593, *praeside* D. Johanne Migrodio, *scriba* Anthonio Laurentii, *ter presentie van de E. heeren mijnheere meester* Pieter de Rijcke, *president*, *ende den raetsheere* Ferdinandus Alleman.

Sijn verschenen met behoorlijcke credentiebrieven:

wt de classe van Walchren:

Daniel de Dieu, minister binnen Vlissinghen, ende Johannes Miggrodius, minister ter Vere;

wt de classe van Schouwen:

Adrianus Sebastiaenss, dienaer des woorts tot Nieuwerkercke in Duivelandt, ende Anthonius Laurentii, dienaer des woorts in Dreisscher;

wt de classe van Zuidbevelant:

Guilielmus Nicolaij, minister binnen der Goes, ende Matthias Carnop, minister tot Cappelle;

wt de classe van der Tholen:

Jacobus Baselius de jonge, dienaer tot Berghen op den Zoom, ende Henricus Heiningus, minister binnen Tholen.

I. De saecke Gijsberti Sammels langhe ende veele overwegen zijnde, is goetgevonden, dat men wt den naeme van de voorszeyde heeren ende deser vergaderinghe schrijven sal aen den kerckenraet van Brouwershaven, ten einde zij metten eersten aen den presidem deser vergaderinghe overseinden alle tgene in den kerckenraet van aldaer gepasseert is met Gijsberto

3*

voorszeyt van de handelinghen, die hij tot Brouwershaven gedreven heeft, gelijc die al tsamen in den consistorialen boec geteeckent zijn, opdat deselve de voorszeijde E. heeren overgelevert zijnde, die saecke mach rijpelijc ingesien worden ende dat hij middelertijt bij mijn E. heeren noch een half jaer sal onderhouden worden, geduirende welcken tijt men sal opsicht nemen op zijnen wandel.

II. Alsoo de Zuidhollandsche kercken door missive hierover gedient versocht hebben, dat den kercken van Zeelant believen soude eenen wt hun te nomineren, diewelcke neffens die ander viere soe wt de Hollandsche, Vrieslandtsche als ooc Geldersche etc. kercken souden in conferentie tot eene nieuwe overstellinge des bibels bijeencomen, soe wort mitsdesen op het welbehagen van de E. heeren Staten van Zeelant daertoe vercoren D. Daniel de Dieu.

III. Is besloten, dat men aen de E. heeren Staten van Zeelant sal aenhouden omme tot Leiden te vercrijghen een seminarium van theologische studenten.

IV. Is goetgevonden, dat men met de eerste gelegenheit bij requeste dienen sal aen de E. heeren Staten van Zeelant, ten einde hun sal believen toe te staen, datter jaerlicx eene sijnodale vergaderinghe naer d'oude gebruic ende texempel van ander kercken mach gehouden werden, gemerct sodanighe bijeencomste grootelicx dient tot conservatie van de zuiverheit der leere ende kerckelijcke discipline.

V. Ende tsal den classi van der Goes toecomen den naesten sijnodum nae de ontfangene approbatie als vooren te beroepen, ende voorts sal tselve bij keere ommegaen, als vooren int vertoonen der credentiebrieven gestelt is.

Johannes Miggrodius, hujus conventus praeses, 1593.
Antonius Laurentii, scriba [1]).

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn authentiek.

Acta des provincialen sijnodi der kercken van Zeelant, gehouden anno 1597 *den* 15, 16, 17 *ende* 18 *Aprilis binnen der stede Goes met voorgaende authorisatie van de E.E. heeren Staten van Zeelant ende ten bijwesen van de E. h. h.* NICOLAUS ADRIAENSEN MEIROS *ende* CASPAR VAN VOSBERGEN *als gecommitteerde van de voorschreven h. h. Siaten.*

Vooreerst is de naem des Heeren bij den dienaer der plaetsen aengeroepen ende hebben dese navolgende persoonen overgelevert haere respective brieven van credentien ende schriftelijcke instructie:

wt de classe van Walcheren:

Mr. MICHIEL PANNEEL, dienaer des goddelijcken woorts binnen Middelburgh, mr. ABRAHAM VAN DER MIJL, dienaer des goddelijcken woorts binnen Vlissingen, vergeselschapt met ROGIER VAN PEENE, ouderlinck der gemeente Christi binnen Middelburgh, ende NICOLAES HEUNINCK, ouderling der gemeente Christi binnen der Veere;

wt de classe van Schouwen:

Mr. JOHANNES TAYUS, dienaer des goddelijcken woorts binnen Brouwershaven, DANIEL HENRICKS, dienaer des goddelijcken woorts in de prochie Oosterlant, ANTONIUS LAURENTII, dienaer des goddelycken woorts in Dreijschere, CORNELIS BARTHELSEN, ouderling der kercken Christi binnen Zirickzee;

wt de classe van Zuydtbevelant:

Mr. PHILIPS LANSBERGEN, dienaer des goddelijcken woorts binnen der Goes, mr. PETER BERT, dienaer des goddelycken woorts in Heijngenssandt, ende met hen THOMAS ALBRECHTSEN, ouderlinck binnen der Goes, ende TOBIAS DE VOLDERE, ouderlinck der gemeente Christi binnen Wolfersdijck;

wt de classe van der Tholen:

Mr. JACOBUS BASELIUS, dienaer des goddelicken woorts binnen Bergen op den Zoom, HENRICUS HEININGUS, dienaer des woorts binnen der Tholen, HENRICUS VAN HEIJNSBERGEN, dienaer des god. woorts in S. Mertensdyck, JACOB WIJME, ouderling der christelicke gemeente binnen Steenbergen.

Hiernaer zijn bij de vergaderinge des sijnodi verkoren tot praesidem PHILIPPUS LANSBERGIUS, tot assessorem MICHAEL PANNELIUS, tot scribam HENRICUS HEININGUS.

I.

Sijn gelesen de artijckelen des sijnodi, gehouden tot Middelburgh anno 1591 in Februario. Ende is geleth op den 5den artijckel, aengaende de promotie der nieuwer kerckendienaeren, ende is om alle inconvenienten te voorkomen ende goede ordere te onderhouden in de verkiesinge derselver goetgevonden, datter nu voortaen telcken bij alle synoden vier persoonen, te weten van elcke classe eenen, sullen verkosen worden, ende datter voortaen geen nieuwe predicanten in geen classe en sullen beroepen noch gepromoveert woorden dan met kennisse ende goetvinden van deselven, dewelcke oock beneffens den classe denselven aenkomenden predicant sullen examineeren ende gelyckelick op de eerlicke afkomste, opvoedinge, qualiteyt, gaven, voorgaende handel ende wandel, neerstich acht nemen, opdat den dienst des goddelycken woorts om eenige accidenten, haeren persoon aengaende, achteraen geen afsien ofte lasteringe onderworpen zij. Werden oock dese gedeputeerde gelast sulcke saecken wt te voeren, als haer bij den synodus opgeleydt ofte andersins in de classes niet en konnen geslist worden.

II.

Tot dien eynde sullen oock deselve wt den name des sijnodi aen mynheeren Staten ofte haere Gecommitteerde Raden versoucken, dattet haer believe eenige persoonen van den haeren te committeeren, dewelcke, des noot zijnde ende daertoe specialick van de gedeputeerde des sijnodi versucht zijnde, beneffens haer arbeyden sullen alle voorvallende swaricheden in de classes, die middelertydt tusschen de vergaderinge des synodi souden mogen voorvallen, gevoegelick ter neder te leggen.

III.

Op den sesten artijckel des voornoemden sijnodi is beraempt, dat deselve gedeputeerde des sijnodi haer beste sullen doen, dat de kercken van Brabant ende Vlaenderen, ondert cruijs wezende, met de leeringe van Godes woordt voorsien mochten worden.

IIII.

Op den vierthienden artijckel is geleth ende beraempt, datter voortaen in geene kercken en sullen proponenten toegelaten worden dan bij kennis ende goetvinden des classis, daeronder deselve kercke staet, dewelcke oock op de eygenschappen ende qualiteijten, in den voorgaenden artijckel geroert, neerstich acht nemen sullen, opdat se met geen ydele hoope opgehouden en worden. Item sullen oock bij de classe de personen bestempt worden, voor dewelcke de proponenten voorsch. sich oeffenen sullen.

V.

Op den 28[en] artyckel is geresolveert, soo yemant van een kerckelick besluijt tot een meerder versamelinge begeert te appelleeren, dat deselve op pene van syn actie te verliesen sulcx binnen den tydt van thien dagen sal moeten aendienen hetzij der classe ofte den gedeputeerden des synodi ofte den sijnodo selve, opdat de swaricheijt in de eerste versamelinge mochte geslist worden.

VI.

Op den 42[en] artijckel is beraempt, conform den III[en] artijckel des extraordenaren synodi, anno 1593 den twintichsten Octobris binnen Middelburgh gehouden, datter by den gedeputeerden des sijnodi aen mynheeren de Staten van Zeelant ofte haere Gecommitteerde Raden versucht sal worden, dattet haer believe toe te staen, dat naer d'oude gebruyck op sekeren bestemden tydt, hetsij alle jaer ofte wterlick ten twee jaeren, ordenare sijnodus der kercken van Zeelant gehouden mochte worden, dewijle sulcx sonderlinge van nooden is om alle swaricheden, hetsij leer ofte leven aengaende, in tydts te voorkomen ofte de geresene terstondt wech te nemen.

Resolutien, genomen wt de schrifteliјcke instructien der respective classes.

I.

Is geresolveert, dat de gravamina ende poincten, van dewelcke men in elcken aenstaenden sijnode handelen soude, van elcken classe te vooren gesonden sullen worden aen de classe, dewelcke den sijnodum beroepen zal, opdat alle de poincten tsamen van deselve classe tot alle de andere voor het houden des sijnodi gesonden mochten worden, ende dat alle de classes in tydts daerop lettende, haere gedeputeerde met voorbedachte resolutien over de voorschreven poincten tot den synodum afveerdigen mochten.

II.

De casibus matrimonialibus is raetsaem gevonden, alsoo daer veele casus matrimoniales syn ende daerom so haest niet en konnen byeengestelt worden, dat elcke classe bij goede deliberatie de nootsaeckelijckste stucken diesaengaende op sal teeckenen ende den gedeputeerden des sijnodi aendienen, om door deselve aen mijnheeren Staten ofte haere Gecommitteerde Raden aengedient te worden ende seker bescheet over elck stuck te verwerven.

III.

Aengaende de echtscheydinge is goetgevonden, dat ondertusschen de

kercken haer sullen addresseeren aen haere magistraten, die daervan sullen begeeren te oordeelen. Maer daer de magistraet dat stuck haer niet aentrecken en wil, daer sullen de kercken haer muegen addresseeren aen mynheeren van den Rade der Staten van Zeelant.

IIII.

Is oock goetgevonden, dat de classes het beste doen sullen aen de vaceerende kercken, dat de studenten van binnen slants, tot den kerckendienst bequaem bevonden wesende, gepreferecrt mochten worden voor de wtheemsche kerckendienaers ofte proponenten.

V.

Van de veelheijt der getuijgen over den kinderdoop is goetgevonden, dat de gedeputeerde des sijnodi aen mynheeren de Staten versoucken sullen, om goede ordere daerover te verwerven ende datter op sekere pene verboden mochte worden, datter voortaen over elck kint ten hoogsten maer vier getuijgen en sullen genomen worden.

VI.

Op seker different, geresen tusschen Jacobum Baselium, minister tot Oudekercke, ende Cornelis Jansen van Westen, lidtmaet derselver gemeente, daerover eerst sententie ten naedeele van Cornelis Jansen ende naemaels een andere sententie bij den classe van Schouwen tot sijnen voordeele gegeven was ende alsnu naerder oordeel van den sijnodo versucht werdt, hebben de broeders des sijnodi wel rijpelick geleth ende bevonden, dat het different wt sekere cleijne oorsaecken geresen is, also dat de saecke, die het eerste different gevolght is, veel swaerder dan tselve different geworden zij. Oversulcx hebben sy goetgevonden, dat het gantsch verschil bij forme van vredehandel soude geeyndight worden.

Tot dien eynde verclaren eerst de broeders des sijnodi, dat hoewel Cornelis Jansen voordesen in het ontsweeren van melck hem geoeffent heeft (hetwelcke niet anders dan voor toverie en kan gehouden worden), dat nochtans hij noch zijn huijsvrouwe ofte kinderen daerom niet en behoeren alsnu daervoren gehouden te worden, dewijle de sijnodus niet en kan bevinden, oock Jacobus Baselius hem niet beschuldigen kan, dat hij deselve onbehoirlicke saecke, sindert hij hem tot de gemeente begeven heeft, soude gepleeght hebben. Aengaende de beschuldingen tegen Cornelis Jansens van meijneedicheyt ende woecker, en syn den broeders des synodi niet gebleken. Derhalven achten de broeders des sijnodi, dat hij voor meijneedige ofte woekeraer oock niet behoort gehouden te worden. Ende overmits tot

volkomen dodinge van alle soodanige swaricheden nootsaeckelick is, dat alle acten ende schriften, denselven aengaende, gecasseert worden, vinden de broeders des sijnodi raetsaem ende achten te behooren, dat sowel de acten van den kerckenraet alsoock van den classe, dese saecke beroerende, alsoock alle schriften, bij Jacobo Baselio, Cornelio Jansen, den kerckenraet van Oudekercke ende den classe van Schouwen berustende, sullen gecasseert ende een vaste vrede tusschen partien in tegenwoordicheyt des sijnodi gemaeckt werden.

Dese wtspraecke des sijnodi is den partien voorgelesen geweest, dewelcke deselve volkomelick hebben geapprobeert ende met handtgevinge bevestight ende oock partien respectivelick onderteeckent hebben desen XVII^en^ Aprilis anno 1597. Ende was onderteeckent: Jacobus Baselius d'oude. Bij mij Cornelis Jansen van Westen. Bij ordonnancie des synodi in den naem des kerckenraets van Oudekercke J. Baselis de jonge.

Particuliere saecken, den sijnodo voorgedragen.

I.

Op het aengeven des classis van Zuydtbevelant aengaende een vrouwe, dewelcke twee jaer naert vertreck haers mans betuijght ende met getuijgen beleydt heeft weduwe te zijn ende, daerover met een ander man getrouwt zijnde, twee jaer nae tvoorschreven tweede houwelick gebleken is, dat haeren eersten man noch leefde, daerop gevraeght, of het tweede houwelick behoort wettelick geacht te worden ende de vrouwe by denselven tweeden man te blijven, is verstaen, byaldien bevonden wordt, dat den eersten man noch int leven waere, dat het tweede houwelick niet bondich en is, wt oorsaecken dat den behoirlicken tydt van jaeren niet verwacht noch oock de solemniteijten, in gelycken saecken gerequireert, te wercke gestelt en zijn. Maer indien men bevindt, dat den eersten man doot is, soo is goetgevonden, dat de vrouwe by den tweeden man behoort te blijven.

II.

Aengaende het stuck van Schouwen van de ongeregeltheijt, gecommitteert by Peter Jansen Backer binnen Brouwershaven int schandelick lasteren der leere des heijligen evangelii, dewelcke daernaer tot Loopick buijten Utrecht totten dienst van Godes woort aengenomen is, sonder die van Brouwershaven door behoorlicke schultbekentenis ende wederroepinge van sijne doolingen voldaen te hebben, is geresolveert, datter wt den name des sijnodi geschreven sal worden aen de kerckendienaers tot Utrecht, haer vermanende van haer officie tegen sulcken persoon, dat oock de gedeputeerde des sijnodi aenhouden sullen aen mynheeren de Staten ofte haere Gecommitteerde

Raden, dattet haer believe te schrijven aen de Staten van Utrecht, ten eynde daerin voorsien mochte worden, mitsgaders aen syn Excellentie te versoucken, dat tselve door hem, als gouverneur der provincie van Utrecht, door eenige goede middelen gebetert mochte worden.

III.

Opt aengeven van die van Schouwen van de afgoderie, geplogen in Dreijschere voor S. Adriaen, is goetgevonden, dat de broeders van Schouwen ter bequamer tydt remedie over sulcx versoucken sullen bij mynheeren van den Rade der Staten van Zeelant.

IIII.

Is oock gelesen eenen brief van Ambsterdam aengaende den sijnodum generael, of bij ons geen sware poincten en zijn, door dewelcke mijnheeren de Staten Generael tot bewillinge van een sijnodus generael beweeght mochten worden. Is geresolveert haer te antwoorden, datter bij ons geen swaricheden van sulcken gewichte en zijn, maer nochtans dattet ons lief waere, dat sulcx verworven mochte worden, ende dat wij bereydt zijn beneffens andere daerin ten besten te helpen.

V.

Aengaende de vrage van de kercke van Oostduijvelant over den XVII[en] artyckel des Middelburgschen synodi, ofter oock tot den sijnodum aen de plaetse van de ouderlingen dienaeren des woorts gekosen ende gesonden moegen worden, is voor antwoorde gegeven, dat den artijckel sal gevolght worden, soverre als men bequame ouderlingen daertoe te verkiesen heeft, die daertoe vaceeren moegen, dat men anders in de plaets van ouderlingen dienaers des woorts sal muegen seynden sonder prejuditie des voorsz. artyckels.

VI.

Is Jacob Wijme, ouderling der christelijcke gemeente binnen Steenberge, voor den sijnodo verschenen, versouckende eenen kerckendienaer in de plaetse van haeren afgestorvenen, dewijl oock het ordinarium stipendium binnen Steenbergen zeer cleijn is, dat het den sijnodo believe aen sijn Excellentie te schrijven in favuer van den kerckendienaer, die binnen Steenbergen komen mochte. Is geantwoordt, dat de sijnodus tegenwoordelick geenen minister en weet, maer dat elck in syn quartier daernaer vernemen sal, item dat oock de sijnodus aen sijn Excellentie schrijven sal, ten eijnde gelyck versucht wordt.

VII.

Opt verhael van de schoolmeesters van Capelle ende Bieselingen is goetgevonden, dat de classe noch eenmael den ambachtsheere aenspreken sal om de swaricheijt der schoolmeesters te remedieren. Ende soverre tselve niet en helpt, sal het wtvoeren van de saecke den gedeputeerden des sijnodi bevolen worden om aen mynheeren van den Rade tselve te bevoorderen.

VIII.

Opt aengeven vant onderhoudt der weduwen, item van de verbeteringe der wedden der dienaeren des woorts, so in den steden als ten platten lande, item van de verbeteringe der wedden der schoolmeesters, voornemelick in Walcheren, is geresolveert, dat dese saecken den gedeputeerden des sijnodi belast sullen worden om aen myn E. heeren van Rade der Staten van Zeelant deselve te bevoorderen.

Sijn tot wtvoeringe der lasten des sijnodi gedeputeert ende verkosen mr. Michiel Panneel wt den classe van Walcheren, D. Johannes Tayus wt den classe van Schouwen, mr. Philips Lansbergius wt den classe van Suijtbevelant, mr. Jacobus Baselius de jonge [1] wt de classe van der Tholen.

Is den classi van der Tholen opgeleght den naesten sijnodum der kercken van Zeelant te beschrijven ende de plaetse van de vergaderinge te bestemmen.

Eijndelinge de censure morum gehouden zynde, is den name des Heeren met dancksegginge aengeroupen ende zijn de broeders in vrienschap ende liefde van mallekanderen gescheyden.

Philippus Lansbergius, synodi praeses.
Michaël Pannelius, praesidis assessor.
Henricus Heiningus, scriba sijnodi.

Copie. [2]

Poincten vuytten artijckelen des sijnodi provinciael, gehouden binnen der stede Goes in Aprili 1597, dewelcke by de gedeputeerde des voors. sijnodij den E.E. heeren de Gecommitteerde Raden van Staten slandts ende graefflijckheijts van Seelandt met behoorlijcker eerbiedinghe voorgedragen werden.

I.

Dat het haere E. believe eenighe personen van den haren te committeren,

---

[1]) „de jonge" ontbr. in AA. [2]) Op den rand staat met dezelfde hand, die ook de apostillen bijschreef, dit aangeteekend: „Overghebracht in de vergaderijnge van de Gecommitteerde Raden van Staten van Zeelandt den XXVIIIen May XVc XCVII".

dewelcke, des noodt ende daertoe specialyck van de voornoemde gedeputeerde des sijnodi versocht zijnde, beneffens haer aerbeijden zullen, alle voorvallende swaricheden in de classen van Zeelandt, die middelertijt tusschen de vergaderinghe der sijnoden souden moghen voorvallen, gevoegelijck te neder te leggen.

Eenige saecken voorcomende ende in classicale vergaderynge niet geslisset connen werden, sullen de gedeputeerde van de classis den Rade die gelegentheyt van de saecke mogen aendienen, als wanneer sullen henluyden vuyt den Rade eenighe gecommitteerde bijgevought werdden [1]).

II.

Item dat het haere E. mede believe toe te staen, dat na toude gebruyck ende exempel van d'andere Geunieerde Provincien op sekeren bestemden tijt, hetzij alle jaere ofte vuyterlijck ten twee jaeren, ordinaris sijnodus der kercken van Zeelandt gehouden mochte werden.

Obsterende die resolutie van de Staten en can nochte vermach bij den Rade in desen geen veranderinghe geschieden.

III

Dattet oock hare E. believe ordre te stellen int misbruyck van de veelheijt der getuyghen over den kinderdoop, dat niet meer dan vier getuygen ten hooghsten genomen en werden.

Die van den Rade vinden goet, dat voortaen over den kinderdoop niet meer als drije ofte ten hoochsten viere getuyghen genomen werdden. Dan, alsoo om tselve in train te stellen, men met placate daerin behoort te voorsien.

IIII.

Dat het mede haere E. believe te schrijven aen de E. heeren Staten van Wtrecht, ten eijnde de kercke van Brouwershaven mocht voldaen zijn van de ongeregeltheden, aldaer gecommitteert bij sekeren Peter Janssen Backer, jegenwoordich predicandt tot Loopick, mitsgaders aen zijne Excellentie als governeur der voorsz. provincie van Wtrecht ten eijnde als vooren.

Die remonstranten (dewijle die gelegentheden deser saecken den Raedt niet ten besten indachtich is) werden versocht dije missive te concipieren om deselve, gesien by den Rade, gearresteert te werden als naer behooren.

[1]) Wat in deze bijlage met inspringende regels gedrukt is, zijn de naar usantie op den rand aangebrachte apostillen der Staten.

V.

Dattet hare E. believe in te sien den grooten swaren dieren tijt ende ter dier oirsaken het extraordinairis tractament, bij haere E. jaerlijckx den dienaren des woordts toegeleijt, in redelicheijt ende naer goeder discretie te vermeerderen.

Als wanneer die van den Rade sullen op het augmentum disponeren, sal hierop soodanigen regardt ghenomen werden, dat die remonstranten redenen sullen hebben sich te contenteren.

VI.

Ende wandt ter oirsaken van den dieren tijt voorszeit het onmogelijck is, dat de schoolmeesters, sonderlinghe ten platten lande, op haere sobere tractementen sich konnen onthouden, dat het haere E. mede believe den voornoemden schoolmeesteren te verbeteren.

Alsoo op den XVI^{en} Januarij lestleden goetgevonden is by den Staten van Zeelant, dat die prochien, die schoolmeesters versoucken ofte van doen hebben, sullen met deselve als van outs contenteren ende deselve contenteren naer behooren boven het tractement, dat zij hebben van de gemeene saecke, soo die gemeene saecke daertoe eenich tractement heeft gestelt, en vermogen die van den Rade in desen niet retracteren.

VII.

Want mede door de sobere tractementen der dienaren sij t'haren overlyden arme ende desolate weduwen nalaten sonder middel van te connen leven, ende dat niet alleene redelijck maer by anderen welgestelden kercken gebruyckelijck is, dat de weduwen der affgestorvenen dienaren niet en werden gheabandonneert, nemaer eenighe recompense voor de diensten van hare affgestorvene mannen genieten om haer ende haere kinderen op te brenghen, dat het haere E. believe ordre hierin te stellen.

Desen aengaende moet met den Staten t'hunner eerster vergaderinghe gesproken, ende sal deselve opt favorabelste voorgedragen werden.

VIII.

Ende alsoo de gedeputeerde des sijnodi haere opgeleyde lasten niet en konnen volvoeren sonder merckelijcke onkosten te moeten draghen, dat het haere E. believe op de voorsz. onkosten naert exempel van die van Hollandt ofte andersins ordre te stellen tot het remborssement derselver.

Die remonstranten overleverende declaratie van hunne te dragene oncosten, sal op alles by den Rade goet regardt genomen werden.

Actum ter vergaderinghe van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt int Hoff aldaer tot Middelburgh den XXVIII^en Meij 1597.

De Maldere.

Mij present Joh. Huijssen [1]).

Appendix ad sijnod. Goesanam de anno 1597 de casibus matrimonialibus.

Stukken, die waer te nemen sijn ontrent de houwelijxse ondertrouwen ende wat dien aengaet, bijeengestelt ende beraemt uijt den naeme der classe van Walcheren door sekere hunlieden mededienaers, dartoe verordineert den 14 Junij 1597 om de heeren Staten van Zeelant vertoont te werden volgens art. 2 cap. 2 sijnod. Goesanae de anno 1597 in April [2]).

1. Een wettige beloftenisse des houwelijxs is een vrijwillig, eerlijk, geregtig en heilig verdrag om met malkandren als man en wijf te woonen [3]), lighaem en goet gemeijn te hebben (volgens dese godlijke [4]) uijtsprake: dese twee sullen tot een vlees sijn), geschiedende tusschen twee vrije personen, die met niemant anders, sooveel den houwelijken staet aengaet, iets uijtstaende hebben, en dat in de tegenwoordigheid of met consent van vrinden en voogden of, soo sij die niet en hebben, in het bijwesen van goede en geloofweerdige persoonen.

2. Daerom alle de beloftenissen, die of heijmelijk of tegens den dank van de ouders, vrinden of voogden, en contrarie de voorgaende beschrijvinge geschieden, sullen de consistorien voor onweerden en voor niet houden.

3. Die dan verschijnen om wettelijk ondertrout te werden, sullen gehouden sijn wettelijk bewijs mede te brengen, dat sij vrije persoonen sijn, item dat de ouders of voogden daerin consenteren.

4. Soo het geviele, dat sij hiervan geen seker [5]) bewijs konden voortbrengen uijt oorsake van het verre afwesen dergener, die daerin te seggen hebben, ofte dat se gants geene vrinden hebben, dat alsdan die van den kerckenraet deselve persoonen scherpelijk sullen ondersoeken, of sij met iemant anders iets uijtstaende hebben. En van haerlieden geen versekertheid krijgende, soo sal men haer eijndelijk tot den respectiven magistraet senden, opdat sij aldaer haer met eede verklaren, dat sij geen vrinden hebben nog ook met iemant iets uijtstaende, en van sulke verklaringe acte doen brengen.

---

[1]) Deze handteekening is authentiek. [2]) Dit opschrift is in DD een weinig korter, maar komt op hetzelfde neer. [3]) „woonen" DD heeft „leven". [4]) „dese godlijke" DD heeft „de". [5]) „seker" DD heeft „wettig".

5. Wanneer dat het gebeurde, dat een jongman of jongedogter haer met malkandren beloofden buijten consent en wille van de ouders, na dewelke belofte volgde de vleeschelijke gemeijnschap, en de ouders niet en verwilligden in het houwelijk, die van den kerckenraet, daertoe versogt sijnde, sullen tragten de ouders daertoe te bewegen en dat om de eere van de dogter, maer soo sijl. hiertoe niet en verstaen, soo sal sulken belofte voor onweert verklaert werden.

6. Geen voogt nog sijn soone nog sijn dogter sal mogen met de weese, daervan hij voogt is, trouwen, tensij dat hij daertoe van de Staten des lants geauthoriseert is.

7. Geen weduwe sal mogen met een ander ondertrout werden dan na den tijt van 4 en een halve maent na haer mans doot en dat om der eerbaerheids wille, gelijk ook de weduwenaers om gelijke reden een tijtlang gehouden sijn te wagten.

8. Geen vrouwe, out sijnde 50 of 60 jaeren, en sal veroorlooft syn te trouwen met een jongman of weduwenaer beneden sijn 40 jaer.

9. Desulke, die overspel bedreven heeft met een andermans huijsvrouwe of met een vrije dogter, wanneer het kennelijk geworden is, en sal niet mogen deselve na de doot van sijn huijsvrouwe in houwelijk nemen, en dat vermits de ergernissen en periculen, die daerin gelegen sijn, tensij dat de overigheid om merkelijke redenen daerin dispenseert.

10. Wanneer een litmaet der Gereformeerde gemeijnte begeert ondertrout te werden met een, die ongedoopt is, hetselve sal van den kerckenraet geweijgert werden tot der tijt toe, dat de ongedoopte parture den h. doop ontfangen heeft. Maer indien na de wettelijke belofte de bijslaep geschiet is, soo sullen sij tot den magistraet gesonden werden.

11. Wanneer een litmaet der Gereformeerde gemeijnte begeert ondertrout te werden met een ander, drijvende contrarie religie, men sal sulx de Gereformeerde parthije afraden met verhoudinge van groote swarigheden, die uijt sulken ongelijken houwelijk spruijten soude, en soo die sulken ontradinge geen gehoor en geeft, sal de versogte ondertrouwe voor een tijd lang uijtgestelt werden, opdat sij in de vreese des Heeren daerover bedenken. Maer soo sij willen evenwel ondertrouwen, soo sal men alsdan haerlieden versoek nakomen.

12. Soo wanneer ijemant in de ondertrouwe mist van de persoon, als

bij exempel Jacob met Lea, de verbintenisse is nul en van onwaerden.

13. Wanneer iemant mist in qualiteijt, meijnende hem te versekeren met een maegt en wert bevonden sulx niet te sijn, sulke belofte is van onweerden, gelijk ook wanneer een van de parthien bevonden wert besmet te sijn met de melaetsheid.

14. Wanneer men dwaelt in de conditie, als meijnende hem te belooven met een, die edel of van goet [1] vermogen is, en de saek openbaert haer ter contrarie, te weten van onedelheid of bijsterheid, sulx en breekt de belofte niet, want het en raekt nog de materie nog de forme des houwelijxs niet.

15. De belofte des houwelijxs, door gewelt of vreese der dreijgementen uijtgeperst, wert voor niet gehouden, ten waere dat de gedwongene parthije naderhand daerin verwilligde.

16. Wanneer na de ondertrouwe, geschiet voor die van de kerckenraet, de een of d'ander parthije onwillig wert om voort te gaen tot het houwelijk, die van den kerckenraet sullen tragten de weijgerende parthije daertoe te brengen. Maer soo die hertnekkig blijft, de overheid sal de onwillige parthije dwingen te trouwen of na sekeren tijt de gewillige parthije van de onwillige vrijspreken.

17. Wanneer na de gedane belofte of ondertrouwe de een of d'ander parthije wegloopt, dat alsdan de overheid, kennisse van saken genomen hebbende, de absenterende parthije sal indagen, en soo die binnen sekeren tijt niet en verschijnt, dat in sulken geval de verlatene parthije vrijgestelt sij.

18. Geen persoonen sullen mogen ondertrout werden in de verboden graden, vermelt staende in de gedrukte openbaere ordonnantien van de Ed. heeren Staten van Hollant en Zeelant, als overeenkomende met Gods h. woort en de wet der nature en de algemeijne eerbaerheid.

Nopende de affiniteijt of swagerschap, spruijtende uijt ververbindinge van houwelijk.

1. In het eerste geslagte der swagerschap en mag men nog versekeren nog trouwen, want men mag sijns broeders wijf nog sijns broeders wijfs dogter, dewelke is sijn betroude nigte, nog sijn nigte, ten houwelijke niet nemen.

---

[1]) „goet" DD heeft „groot".

2. In het tweede geslagte der swagerschap in de lijnie ter sijden en heeft dit gebod geen plaetse, want men mag wel versekeren en trouwen met sijner huijsvrouwen swagerinne, sij en haer broeder doot sijnde.

3. De affiniteijt neempt wel een eijnde met de aflijvigheid van d'een of d'andre persoon, maer hierentusschen soo blijft evenwel het verbot van sijns wijfs of mans bloetvrinden te trouwen volgens de eerbaerheid.

4. Een die versekert sijnde met een dogter of weduwe en die stervende voor de bevestinge des houwelijxs, en sal met de suster van deselve niet mogen trouwen, al waer het ook, dat hij geen vleeschelijke gemeijnschap met deselve gehad en hadde, en dat om der eerbaerheids wille. Hetselve verstaet men ook van des mans sijde.

5. Alsoo de ervarentheid leert, datter dikwils groote swarigheden vallen, soo tusschen ondertroude als getroude persoonen, het houwelijk rakende, soo wert de overheid gebeden, dat sij de klagende parthie goede en corte expeditie of regt [1]) gelieve te doen en dat door sulke middelen, als sij te rade sullen vinden daertoe te behooren, en dat om veele en verscheijdene inconvenienten voor te komen.

6. Uijt occasie datter diversse lieden sijn, dewelke, verschijnende voor de eerw. kerckenraden om aldaer ondertrout te werden, niet en werden ontfangen, overmits [2]) haer versoek onredelijk is en tegens de polijtie deser landen strijdende, die dan bevonden werden elders op andre plaetsen buijten haere woonplaetsen in [3]) andre quaertieren van Hollant en Zeelant te vertrekken, alwaer sij met valsche aengevingen eerst ondertrout en dan getrout werden, en wederkeerende te trotsen en te bespotten niet alleen die van den kerckenraet maer ook de overigheid, soo wert gebeden, dat de ed. heeren Staten daerinne gelieven te voorsien, ten eijnde dat haere placaten van de veragtinge van sulke moetwillige menschen bevrijt mogen werden.

---

[1]) „goede — regt" DD heeft „kort recht". [2]) „niet — overmits" DD heeft „niettegenstaande dat". [3]) „bevonden — in" DD heeft „naar".

Handelingen des provincialen synodi van Zeelant, gehouden by authorisatie van de E.E. heeren Staten binnen de stadt van ter Tholen, begonnen den 12sten ende geendicht den 20sten Novemb. 1602 ten bywesen van de E. heeren mrs. DANIEL JACOBI *ende* JOHAN HUYSSENS, *raden der Staten van Zeelant, als gecommitteerde van de voorsz. heeren om desen synodum te assisteren.*

Vooreerst is den naem des Heeren van den dienaer der plaetsen GERARDUS PLATEEL aengeroepen, ende by de heeren mrs. DANIEL JACOBI ende JOHAN HUYSSEN, gecommitteerde raden van de heeren Staten van Zeelant, tot overstaen desselven synodi specialycken gecommitteert, openinge des aenstaenden synodi gedaen.

Daernaer syn de credentien van de gecommitteerde der vier classen gelesen, met dewelcke verschenen syn:

uyt Walcheren:

HARMANNUS FAUKEEL ende GERSON BUCERUS, dienaren van Middelborch ende Vere, met JOHAN RADERMAKER ende HENDRICK BOGAERT, ouderlingen van Middelborch ende Vlissingen;

van Schouwen:

HENDRICUS BRANT ende ARNOLDUS ARNOLDI, dienaren van Ziericzee ende Renisse, met LENAERT WARYN [1]) ende VINCENT COUWENBURCH, ouderlingen van Dreyschoir ende Nieuwerkercke in Duyvelant;

van Suytbeverlant:

WILHELMUS NICOLAI ende ANDRIES CANEN [2]), dienaren des woorts van der Goes ende Cloetingen, midtsgaders PIETER WILLEMSSEN ende JOHAN SLEESE, ouderlingen van der Goes ende Capelle;

van der Tholen:

GERARDUS PLATTEEL ende MARCUS ZUERIUS, dienaren des woorts van ter Tholen ende Bergen [3]), midtsgaders WILLEM JACOBSSEN VRYBERGE, ouderlinck van ter Tholen, ende PAULUS VAENS, ouderlinck van Bergen [3]). Maer alsoo desen laetsten om wettelycke oorsaken niet en konde tegenwoordich syn, heeft de classe van der Tholen in syne plaetse [4]) extraordinaerlyck verkoren JOHANNEM PANTINUM, dienaer des woorts tot Scherpenisse, ende is van den synodo aengenomen, midts dat sulx van niemant en sal in consequentie getrocken worden.

[1]) „Waryn" AA' heeft „Maryn". [2]) Canen" AA' heeft „Caen". [3]) „Bergen" AA heeft „Berghen op den Zoom". [4]) „in syne plaetse" ontbr. in AA'.

Daernae is mette meeste stemmen verkoren tot praeses synodi Henricus Brant, assessor Harmannus Faukeel ende scriba Marcus Zuerius.

Is [1]) gelesen seker extract wt de notulen van de E.E. heeren Staeten, overgelevert by de E.E. heeren Jacobi ende Huyssens, inhoudende de resolutie by den voornoomden h.h. Staeten gemackt, daermede de celebratie van de sijnode geauthoriseert ende de voorschreven heeren gecommitteert worden om den voornoomden synodo te assisteren ende tegenwoordich te zyn, waerop de synodale vergaderinghe, gevraecht synde, dancken de E.E. Staten van hetzelve consent ende weynschen alsoo jaerlicks te moghen tsamenkommen.

Sijn de acta synodi van der Goes van de kercke aldaer overgelevert ende in de vergaderinghe gelesen.

Is goetgevonden, dat de gedeputeerde des synodi sullen rekenschap gheven van haer lasten, die haer in den voornoomden synodo syn opgeleyt.

De voorseyde gedeputeerde hebben overgelevert de puncten, wt de articulen des provincialen synodi van der Goes getoghen, daerin haer authorisatie ende puncten, haer van den synodo opgeleyt, waren begrepen, mitsgaders de originale apostillen, haer van den E. heeren Raden [2]) daerop verleent, van datum den 27^{en} Mey 1597, geparapheert de Malderen [3]) ende onderteekent Johan Huyssens.

Hebben oock overgelevert zekeren brief van weghen het synodus van Suijthollant an den synodum deser provincie geschreven, ten eynde desen synode soude gelieven in hare versamelynghen eenen gedeputeerden te zenden, alsoock in d'andre synoden, daermede sy dezelve correspondentie hebben, gelyck ter anderen syden wederom alle synoden, daermede sy haere correspondentie houden, elck eenen van den haren tot den synodum van Zeelant souden committeren, wanneer die quame te vergaderen. Op welcke sy met advys der classen antwoordende, de saecke om gewichtige redenen afgeslaeghen hebben.

Is oock geresolveert, dat die voorseyde gedeputeerde souden schriftelicke rekenschap geven van hare bysonderste [4]) handelynghen, die sy als gedeputeerde des synodi gedaen hebben, wtgenomen wat angaet de cruyskercken,

[1]) Van hier tot pag 55 (zie aldaar noot 1) is de acte geschreven door een ander (nl. Faukelius) Het begin kan van den scriba Zuerius zijn. [2]) „Raden" AA' heeft „Staten". [3]) „de Malderen" AA' heeft „d Malderees". [4]) „bysonderste" AA' heeft „bysondere".

waervan sy bericht sullen doen dengenen, die daertoe specialick sullen worden gecommitteert.

De voorseyde gedeputeerde hebben haere handelinghen schriftelick overgelevert ende versocht, indien daer wat in gevonden wierdt, daervan de synodus onderrichtinghe ofte voorder verklaeringhe behoefde, dat hun soude gelieven tselve aen te segghen, praesenterende van alles verklaeringhe ende contentement te doen. Versochten oock wijder van hare voorschreven diensten ontslaghen te zyn.

Naerdat de voorseyde schriften gelesen waren, de vergaderinghe, ommegevraecht synde, heeft verklaert niet te hebben, dat naerder verklaeringhe behoeft, haer bedanckende van haeren dienst ende haer midsdesen daervan ontslaende.

Is voorgenomen het gravamen des classis van Walcheren nopende de verklaeringhe des 36 artyckels van den synodus provincialis, tot Middelburg gehouden anno 1591, waerover, alsoo de kercken van Walcheren in geschil gevallen waren angaende tgetal der personen wt yder kercke, die in de classe macht souden hebben om over alle voorvallende saecken te stemmen, alsoo dat den voorseyden 36 artyckel verscheydelick van beyden zyden aengetoghen werdt ende de vraghe was, of de meeninghe van dien voorschreven artyckel zy, dat wt yder kercke alle de dienaren met een of twee ouderlynghen ofte maer eenen dienaer ende eenen ouderlynck in de classe stemmelick verschijnen souden om alle voorvallende saecken te besluyten, daerop versoeckende de andre drie classen respectivelick op dit geschil te letten ende hare gedeputeerde te vol-lasten, is by den gedeputeerden van den drie respective classen, synodalick vergadert synde, gehoort tgene ten wedersyden is geallegeert ende gesien de schriften ende vertooghen, ten gelycken van wedersyden overgelevert, ende op alles rijpelick gelett, naerder verklaerende den zin ende meeninghe des angeroerden 36 artyckels, geseijt den zin daervan te zijn, dat alle dienaers in de classicale vergaderinghe sullen vermoghen stemmelick te verschynen om te verhandelen het stuck van de leere ende alle zaecken, de gemeene regeringhe der kercke angaende, behoudens dat alle partyculiere quaestien, voorvallende onderlynghe tusschen kercken of particuliere personen, alleene bij eenen dienaer ende ouderlynck wt yder kercke sullen worden gedecideert, sonder dat daerom de andre dienaers sullen behoeven wt te staen ofte verliesen deliberatijf advis, alleenelick dienende tot directie ende niet ten definitive.

Angaende de oversettinghe des bibels, die versocht wierdt, is goetge-

vonden bij maniere van advis (naerdien hetzelve eygentlick angaet den nationalen synodum), dat het goet ware, niet een geheel nieuw werck te maecken maer verbeteringhe te doen ende van de oude oversettinghe te laeten, wat lijdelick is.

Het ampt van de gedeputeerschap des synodi, verordent in den Goeschen sijnodo, wordt van desen synodo onnoodich geacht ende om redenen afgeschaft. [1])

Het beroepen ende examen der nieuwer predikanten blijft bij degene, dien sulcks in den gearresteerden synodo provinciali tot Middelburgh bevolen is, ende sullen de classen acht nemen op de eerlicke afkomste, opvoedinghe, qualiteyt, gaven, voorgaende handel ende wandel derselver, opdat den dienst des godlicken woordts om eenighe accidenten, haren persoon angaende, achteraen gheen afsien ofte lasterynghe onderworpen en sy.

Die van nu voortaen tot den synodum sullen gecommitteert worden, sullen daer kommen met voorbedachte resolutien in saecken, die de leere ofte gemeene kerckenregeringhe angaen, van dewelcke, sooverre eenighe stucken voorvielen, waerover eenighe kercken tusschen elkanderen oneens waren, sullen de redenen haerer twijfelinghe te vooren den respectiven classen aendienen ende openen, opdat se daerover in den synodum met goede resolutien verschynen moghen. Maer wat angaet eenighe geringhe zaecken ende die ex particularibus facti aut juris circumstantiis, dat is wt den bysonderen omstandicheden van zaecken of recht, moeten geordeelt worden, sullen sy kommen alleene met advijsen.

De classes sullen hare vrijheyt hebben om tot den synodum af te veerdighen, die se achten sullen de bequaemste te zyn, sonder dat nootsaeckelick soude moeten tusschen den dienaren keer gehouden werden.

Is oock goetgevonden, dat men geene schriften angaende de religie in drucke wtgeven en zal noch oock int bijsondre door brieven teghen eenighe ketelachtighe geesten schryven sonder voorgaende kennisse der classe respective ende der professoren theologiae.

De Engelsche predikanten, geropen synde in dese landen tot den kercken-

---

[1]) Hierop volgde in onzen cod. deze bepaling: „Is goetgevonden, dat men in het afvraghen van de stemmen over de gravamina alleen sal aennemen, wat classicalick geadviseert ofte geresolveert is, het en ware de stemmen gelyck vielen, in welcken gevalle men personelick”. Daarvan zijn eerst de woorden „het en ware — personelick” doorgehaald en daarna ook de daaraan voorafgaande weggestreept.

dienst, sullen den classi, daer sy kommen te dienen, behoirlick getuijgenisse van leere ende leven bethoonen van der plaetse, daer sij van kommen.

Een ambachtsheere, oock niet wonende ter plaetsen, nochtans doende professie van de Gereformeerde religie, sal in het beroepen van den kerckendienaer gekent worden, ende indien hij eenen anderen wt het collegie der overheyt ofte yemant anders in syn afwesen volmachticht, sal deselve moeten professie doen der voornoomde religie.

Een ambachtsvrouwe, synde weduwe ofte jonghe dochter ende doende professie van de Gereformeerde religie, en sal int verkiesen van eenen kerckendienaer gheen stemme hebben, doch sal vermoghen als overheyt eenen manspersoon, synde litmaet der gemeynte, in hare platse te substitueren.

Men sal geene kercke eenen dienaer opdringhen. Nochtans en mach niemants jonckheyt veracht worden, volgens de leere Pauli.

Alsoo in den 4[en] artyckel synodi ter Goes werdt geordoneert, de inlantsche studenten voor de wtlandtsche tot den kerckendienst te promoveren, worden bij de inlantsche studenten verstaen alle, die onder den synodo van Zeelant syn, tsy dat se op haer eygene particulierer ofte opt slants kosten gestudeert hebben.

In het hertrouwen van wedunaerts ende weduwen sal men desen tydt onderhouden, dat de weduwenaers ten minsten twee maenden, maer de predikanten ten minsten zes maenden toeven sullen, de weduwen ten minsten achthien weken, desen tyt te rekenen van het overlyden der vooriger parture tot den tyt der ondertrouwe.

Daer is een generael formulier van den synodo beraemt, dienende den kerckenraden tot berichtinghe angaende de maniere van houwelickschc beloften af te nemen, dewelck by den acten deses synodi hiernaer werdt bijgevoeght.

Tot verklaeryinghe van den 4 artyckel des gearresteerden synodi van Middelburch segt de synode, dat de approbatie van de magistraet, gheene professie van de Gereformeerde religie doende, int beroepen van eenen predikant hierin bestaet, dat hy verklaere, of hy op den handel ende wandel des beropenen ministers yet hebbe te segghen, daeromme hij hem in syn gebiet niet en soude willen dulden.

De synodus blijft by den 6 artyckel des gearresteerden synodi van Middelburch, waerin geordoneert werdt, dat niemant en sal prediken sonder te zyn een bevesticht dienaer van een seker platse.

Dewyle de ervarenheyt leert, dat somtyts den noot vereijscht, dat by den kerckendienaren ofte ijemandt van haren huysgezinne ijet anders ter handt getrocken wordt, hetsy coophandel ofte lantbouwerie, soo sullen de classes respective daerover wel toezien, opdat door sulcks niemant syne studien te kort of den dienst kleenicheyt en doe.

Alsoo [1]) in den synodo van Middelburch artic. 68 goetgevonden is, dat geene afsnydinge geschieden en sal dan met advys van de classe ende dat met sulck adviseren den beclaechden schynt het middel van appel tot de classe benomen te syn, soo verordent de synodus, dat de classis selve ofte eenige van haer daertoe gecommitteert sulck eenen beclaechden persoon te voren sullen aenspreken ende alsoo in syne tegenwoordicheyt syne saecke examineren ende daerop naer gelegentheyt adviseren.

De uyterste straffe tegen dronckenschap, kyvagie, tuysscherye, gewoonlyck ende openbaerlyck geschiedende, beraemt in den 72sten artyckel des Middelborchschen gearresteerden synodi, sal onderhouden worden.

Deselfde straffe sal gevolgt worden tegen openbaer ende gewoonlyck tuisschen, spelen met caerten ende teyrlingen ende huys daermede openhouden.

Aengaende de persoonen, die men om wettelycke redenen binnenslants weygert te trouwen ende, buytenslants treckende, by papen ofte andere persoonen onwettelyck ende heymelyck tsamengevoegt worden, wort goetgevonden, dat soodanich misbruyck den heeren Staten aengegeven worde ende ordre daertegens versocht, opdat het placcaet van politie onderhouden werden mochte.

Niemant en sal mogen trouwen degene, met dewelcke hy staende syn voorgaende houwelyck geboeleert heeft. Hierom sal aen den E. heeren versocht worden, dat het hun gelieve hierin te voorsien.

Men sal aen de E. heeren Staten versoecken, dat het grouwelyck ontheyligen der sabbath ende vastdagen mach geweirt worden, ende dat men op den biddagen niet en sal trouwen.

Alsoo het onbillick is, dat de ongedoopte persoonen voor de gemeynte getrout worden, sal men van den heeren Staten hierop eene algemeyne ordre versoecken om alle confusie te weiren.

---

[1]) Van hier tot aan het slot is de acte weer geschreven met de hand, die ook het begin schreef; zie blz. 51, noot 1.

Is goet ende nut gevonden in de kercke Christi, dat men alle jaren eens ofte eer, indient noot is, sal synodum provincialem houden.

De bevoorderinge des nationalen synodi sal den heeren Staten van Zeelant gerecommandeert worden.

Men sal aen de E. heeren Staten wederom versoecken ordonnantie de casibus matrimonialibus.

Elcke classe sal haren eygenen last dragen in het versorgen der kercken onder haer respectivelyck gelegen, wanneer het met ordinaire sorge te doen is. Maer wanneer eenigen extraordinairen noot voorvalt, het lant int gemeyne aengaende, sullen de respective classes by beurten daerin voorsien.

Geene dienaers en sullen vermogen op yemants begeirte, van wat qualiteyt hy oock sy, den h. doop buyten gewoonelycken tyt ende plaetse te bedienen.

Men sal aen de E. heeren Staten versoecken, dat op merckelycke straffe verboden worde de vermetelycke ende onbehoorlycke konste van het gepretendeerde waerseggen ende de bedevaerden, die voor de siecken tot santen ende santinnen tot groote lasteringe ende ontheyliginge des goddelycken naems by eenige superstitieuse menschen in de provincie van Zeelant gedaen ende aengenomen worden.

Dewyle men bevint, dat de jeucht uyt dese provincie ter scholen besteedt wort onder den vyant, niet alleene in den steden, maer oock ten platten lande onder contributie sittende, sal men aen den E. heeren Staten versoecken, dat sulks mochte geweirt worden ende dat het hare E. E. gelieve het placcaet dienaengaende te amplieren ende te doen onderhouden.

Op den brief des Suythollantschen synodi, daermede sy versoecken sekere maniere van kerckelycke correspondentie met desen synodo te houden, is besloten, dat de praeses ende scriba aen haer sullen schryven, hoedat sulx alhier niet en is goetgevonden.

De kercke van Colynsplate, synde onder Bewestenschelt, sal voortaen om hare gelegentheyt gevoegt worden by de classe van Walcheren.

Men sal een boeck maken, daerin de acta aller nationaler ende Zeelantscher synoden byeen vervat sullen worden, ende een koffer sien te becomen, waerin men alle synodale schriften ende papieren bewaren sal. Ende

dit koffer sal bewaert worden by de kercke, daer de synode laetst is geweest, die oock hetselve op den naesten synodum sal beschicken.

Aen de E. heeren Staten sal vertoont worden, indien het geviele dat eenige landen uytgegeven wierden om bedyckt te worden, dat het haer gelieve sorghe te dragen voor den kerckendienst ende wat dien aencleeft.

Het classe synodael sal voortaen de gravamina der vier classen in een corpus redigeren, deselve evenwel latende in forme, als sy overgeschreven syn.

De heeren Staten sullen versocht worden, dat het hare E. gelieve de rethoryckspelen, selfs oock de latynsche ende fransche ende andere, die in de scholen ofte elders gebruyckt worden, by placcate af te schaffen.

Om den artyckel van het nederdalen Christi ter hellen te brengen int Geloove, by Jan Uytenhove sangswyse gestelt, sal men die woorden:

Aent cruys gestorven en geleyt
int graf, tot syns doots sekerheyt,

aldus veranderen:

Aent cruys gestorven, geleyt int graf,
ende gedaelt ter hellen af.

Want aldus wort den artyckel van het nederdalen Christi ter hellen hierin begrepen. [1])

Yeder classis sal een boeck hebben, vervatende alle synodale acten, soo nationalia als provincialia Zelandiae, dewelcke by allen dienaren sullen onderteeckent worden.

Is voor goet gevonden, dat de visitatie der kercken int werck gestelt worde achtervolgende het formulier, in desen synodo beraemt ende achter de acta bygevoegt.

Belangende het doopen der kinderen ten platten lande, alwaer in de weke eenen sekeren dagh tot den doop bestemt wort ende weynich volck verschynt, wort goetgevonden, dat men sekere texten, daertoe best dienende, gereet hebben sal om deselve paraphrastice te verclaren ende daeruyt eenige leeringen ende vermaningen te trecken naer gelegentheyt der toehoorders, ende daernaer sal het formulier des doops gelesen worden.

---

[1]) „Want aldus — begrepen" ontbr. in AA².

Op de vrage, of de broeders van Suytbeverlant gehouden syn viermael sjaers te vergaderen, volgens den 38sten artyckel des nationalen synodi, gehouden in den Hage, ende den 36sten des provincialen synodi van Middelborch, is goetgevonden, dat het besluyt, dienaengaende by den voornoemden classe gemaeckt, sal geannulleert worden ende dat hetselve classe, soovele mogelyck is, sal des winters tsamenkomen.

Alsoo de synodus met vele saecken van besyden gemoeyt wort, soo is goetgevonden, dat voortaen niemant, dan die met credentie ende instructie daertoe belast is, en sal vermogen yetwat in den synodo voor te stellen. Ende aengaende degene, die buytenaf staen, en sullen niet vermogen yet voor te stellen ofte te adviseren ofte in te spreken dan door degene, die van hare classe totten synodum gecommitteert syn.

Wort goetgevonden, dat twee classen den last sullen hebben om elcke eenen persoon te verkiesen, die van des synodi wegen de versoecken aen de E. heeren Staten doen sullen, ende wat van hen gedaen is aen den anderen classen ende oock aen hare respective classen ofte mondelyck ofte schriftelyck rapporteren. Doch wordt den classen te bedencken gegeven, of het niet oorbaer en sy, dat hiertoe persoonen genomen worden uyt degene, die in den synodo verschenen waren. Ende byaldien het geviele, dat de lasten, hen van den synodo opgeleyt, binnens jaers niet en konden afgehandelt worden, sullen de twee andere classen in de plaetse ende last succederen. Ende syn vooralsnu verkoren Walcheren ende Schouwen.

De cruyskercken sullen by de classe van Suytbeverlant versorcht worden door twee predikanten, van haer daertoe verkoren, ende dat voor den tydt van een jaer, naer welcks eynde die van ter Tholen ende dan voorts de andere succederen sullen.

Opdat de synodale tsamenkomsten ten minsten coste van den lande gehouden mochten worden, soo en sullen geene persoonen, dan die tot ende van de synode syn gecommitteert, op slants coste ter maeltyt komen.

Het classe van Walcheren sal den naesten synodum versorgen.

De censura morum gehouden zynde, is de versamelinge naer aenroepen des goddelycken naems vreetsamelyck gescheyden.

Aldus gedaen ter plaetsen, tyde ende presentien als boven. Ende wor-

den de E. E. heeren Staten van Zeelant gebeden hetgene hier om goede ordre te houden besloten is, te willen advoyeren ende hanthaven.

HENRICUS BRAND WILLEMSEN, hujus synodi electus praeses.
HERMANNUS FAUKELIUS, praesidis assessor.
MARCUS ZUERIUS, synodi scriba. [1])

Forme [2]) van de inspectie over de gemeijne kercken te houden [3]), beraemt in den synodo provinciali Zelandiae, gehouden binnen ter Tholen an. 1602 [4]).

Also de inspectie, dewelcke geordonneert is wt den name van de classe respectivelick te gheschieden, daertoe is dienende, dat de suyverheyt der leere ende alle goede geregeltheyt in de gemeynte Godes onderhouden werde, zo zullen degene, die dit toesicht by de classe bevolen wert, henzelven reguleren naer tgene hiernaer volcht.

Eerst zullen hiertoe twee inspectores van de classe door secrete stemmen vercooren worden wt degene, dewelcke daertoe van de bequaemste geacht zullen werden. Ende zal dit haer ampt van de eene ordinaire classe tot de andere gheduеren, in welcken tydt sy gehouden zullen syn zovele kercken, als naer het goetvinden der classe mogelick is, te besoecken ende daervan ten eynde des voornoemden tyds in de classe reeckenschap te geven, welcke classe de voorverhaelde wyse onderhouden zal tot de vergaderinghe des provincialen synodi.

Daernaer hun ampt zal syn: te hooren de predicatien der dienaren ende neerstelick te letten niet alleene op de materie der voorsz. predicatien, of namelick geene onreyne leere ofte menschelicke fabulen ende verdichselen daerby vermencht werden, maer ooc op de maniere van de leere zelve, of die stichtelick ende profytelick is voor den volcke, ende of hy vasthoudende zy aen het gesonde woort Gods, mitzgaders of een dienaer de forme van de bedieninghe in den doop ende andersins gebruyckende is naer de ordonnancie der kercke.

Hierenboven zullen zy met alder beleeftheyt ende voorsichticheyt vernemen, tzy ter plaetze zelve, daer den dienaer staet, of op andre plaetzen naer gelegentheyt der zaecken, aen de ouderlinghen of diaconen of andersins aen degene, die lidmaten syn der kercke, of den dienaer neerstich is in alle dinghen, dewelcke dienen tot opbouwinghe der gemeynte, als in syne stu-

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig. [2]) Deze „forme van de inspectie" is weer met een andere hand geschreven dan de acta zelf. [3]) „houden". Hierop volgden de woorden: „volgende den 40 art. der kerckenordeninghe, beraemt in den nationalen synodo, gehouden binnen den Haghe int jaer 1586." Dit is doorgestreept en vervangen door de woorden „beraemt — 1602." [4]) „an. 1602" ontbr. in AA'.

dien, in de besoeckinghe der lidmaten ende vertroostinghe der siecken, mitzgaders in het ordinaris houden des kerckenraeds ende opteeckeninghe zo der kerckelicker handelinghen als der namen van de gedoopte ende der houwelickscher ondertrouwen ende trouwen.

Wyder is hun ampt toesicht te nemen, of den dienaer hem gheschiet draecht in zynen wandel [1], ende of niet eenighe twist ende oneenicheyt in de ghemeynte is of andre disordre, streckende tot achterdeel der kercke, dewelcke met alder haest gebetert dient te werden.

So nu de inspecteurs by den dienaer ofte voorstanders der kercke eenighe merckelicke faute gevonden hebben aengaende hetgene hierboven verhaelt is, zullen dezelve eerst int bysondere tot beteringhe [2]) vermanen. Ende zo de faute zodanich is, dat se verdient de opschortinghe van den dienst (achtervolgende de acta synodalia), zullen sy vernemen, of den kerckenraet dienvolgende haer gequeten heeft, ende so niet, zullen denzelven kerckenraet vermanen haer officie te doen, maer zo zulcs niet en helpt, syn gehouden de zaecke in de classe aen te dienen. Soot geringhe fauten syn, die heymelick connen gebetert worden naer gedane vermaninghe tot beteringhe, zullen ooc alle hulpe naer gelegentheyt der zaecke bewysen. Ende zoot niet en helpt, naerdat alle trappen der vermaninghe volgende den regul Christi Matth. 18 aen hem gehouden syn, zullen se de zaecke eerst den kerckenraedt ende in faute van de verbeteringhe daernaer de classicale vergaderinghe aendienen.

Eyndelick zo ymand hem beswaert vonde in de censure ofte handelinghe dezer inspecteurs ende dese hem niet en voldeden, zal vermoghen zynen toevlucht tot de naeste classe te nemen.

Henricus Brand Willemsen, hujus synodi electus praeses.
Hermannus Faukelius, assessor praesidis.
Marcus Zuerius, synodi scriba [3]).

Forme [4]) ende maniere van te ondertrouwen, dienende tot instructie voor den kerckendienaren, gestelt in sijnodo provinciali Zelandiae, gehouden ter Tholen den 15en Novembris 1602.

I. De houwelicksche ondertrouwe sal geschieden ter plaetse ende ten daghe, als den kerckenraet pleeght ordinarelick te vergaderen.

Den dienaer des woordts, die praeses is des kerckenraets, zal de afvragijngen doen in harer tegenwoordicheijt.

[1]) „wandel" AA' heeft „handel ende wandel". [2]) „tot beteringhe" ontbr. in AA'. [3]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig. [4]) Deze „forme ende maniere van te ondertrouwen" is weer geschreven door de hand van den assessor Faukelius.

Geen dienaer sal ijemand mogen ondertrouwen op eenige andre platse, dan daer hy ordinaris dienaer is, ten ware om noodelick afwesen des ordinarii ende dan daertoe van den kerckenraet dier platse specialick versocht sijnde.

Den dienaer sal in het ondertrouwen acht nemen om af te vraghen die dinghen, die in sijnodis achtervolgende het woordt Gods angaende de houwelicksche beloften besloten zijn, als:

Ten 1en, of die contrahentes den christelicken doop ontfangen hebben. Want soo niet, sal men densulcken weijgeren te ondertrouwen, totdat sij christelick gedoopt zijn.

Desen sal den dienaer ten tweeden afvraegen, of geen bloetvrientschap of maeghschap tusschen haer en is in sulcken graden, in denwelcken te houwelicken van God verboden is.

Ende om dese gradus wel te konnen onderscheijden zal goet zijn, dat de dienaers somwijlen lesen die schrijvers, die zuijverlick van dese materie geschreven hebben, als TH. BEZAE boexken De repudiis et divortiis examen, MELANTHONIS, ZANCHIUS ende eenige rechtsgeleerde, mitsgaders die antwoorden, die in sijnodis nationalibus ende provincialibus de casibus matrimonialibus gegeven zijn.

Die noijt getrouwt zijn geweest, soo sij beneden den jaeren, int placaet van policie wtgedruckt, sijn, te weten jongegesellen beneden hare 23 [1]) jaeren ende de jonghedochters beneden hare 20 jaeren, sal men vraeghen, of sij oock consent hebben van haer ouders ofte den langstlevenden derzelven met den vooghden (indien sij eenige hebben), ende indien sij geen ouders en hebben, van hare vooghden ende naeste van den bloede hun bestaende, dwelcke blijcken moet of door het mondelick verklaeren derzelver, soo sij tegenwoordich sijn, ofte, soo niet, door brieven van haer geschreven, of door geloofweerdige getuijghen.

Item of sij oock beijde vrij zijn ende met niemandt anders verbonden noch versproken met houwelicksche belofte. Ende voor degene, die van andere ende wt onbekende platsen kommen, is hiervan nootsakelick tgetuijgenisse van geloofweerdighe ende bekende lieden, die se lange als vrie personen gekent hebben.

Ende alsoo het houwelick een vrijwillige ongedwongen verbijndinge moet zijn, sal men de contrahentes afvraegen, of sij oock willich sijn malkanderen belofte van houwelick te doen.

Die te vooren getrouwt zijn geweest ende door de doot harer be-echtede vrij zijn geworden, boven de voirgemelde vrage angaende tbloetvrientschap sal men vernemen naer de doot harer vooriger parthie ende hoelanghe die

---

1) „23" AA' heeft „25".

overleden zij, welcke voor den gemeenen man moet zijn ten minsten twee maenden, voor den predikanten zes maenden, ende voor de weduwen achtien weken, alles voor de ondertrouwe, welckes alles blijcken moet of door geloofweerdige getuygen of door wettelick geschrift.

II. De ondertrouwe sal geschieden achtervolgende die acta synodalia per verba de praesenti op dusdaniger manieren:

Tot den man:

Ghij N. belooft vrijwillich ende onbedwongen voor God ende dese vergaderinghe te trouwen tot uwe wettelicke huijsvrouwe N. hier tegenwoordich, als de drie geboden gegaen sijn sonder wettelicke verhinderinghe, ende daerop geeft ghij haer nu uwe houwelicksche trouwe.

Tot de vrouwe:

Ghij N. belooft vrijwillich ende onbedwonghen voor God ende dese vergaderinghe te trouwen tot uwen wettelicken man N. hier tegenwoordich, als de drie geboden gegaen sijn sonder wettelicke verhinderinge, ende daerop geeft ghij hem nu uwe houwelicksche trouwe.

III. Dese belofte gedaen synde, sal men de ondertrouwde vermanen, dat sy God bidden, dat Hij haer toekommende houwelick wille zegenen, dat sy den Heere vreesen ende dienen naer zijn woordt, dat sij haer in alle kuyscheyt dragen ende, alsoo sy noch niet getrouwt en zijn, dat sij haer van malkanderen onthouden, totdat het houwelick voor de kercke bevestight is, opdat haer tsamenkomste mochte geschieden tot Gods eere ende hare zalicheijt.

Deser alsoo ondertrouwder namen zal men drie Sondaghen naer malkanderen der gemeente voordragen, ende dan oock ende niet eer (soo geen verhinderinghe voorkomt) sal men die in den houwelicken staet bevestighen.

Soo die contrahentes in verscheyden platsen wonen, sullen de geboden werden gedaen ter plaetsen van eens ijgelicks woninghe. Sullen oock vandaer wettelick getuijgenisse bringhen, dat haer geboden gegaen zijn sonder verhinderinghe, dwelcke sij sullen overgeven ter plaetse, daer sy begeeren bevesticht te worden.

Hiervan sal den kerckenraet notitie houden ende alles wel duijdelick in een bijsonder boeck opteekenen, gelyck oock den tydt ende plaetse, wanneer ende waer die ondertrouwde in den houwelicken staet bevestight zyn, opdat sy des noot ende daertoe versocht synde moghen daervan getuijgenisse geven.

Henricus Brand Willemsen, hujus synodi electus praeses.
Hermannus Faukelius, assessor praesidis.
Marcus Zuerius, scriba synodi. [1])

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig. Zij ontbr. in AA*, die in plaats daarvan heeft „Onder stondt: ghecollationeert met het oorspronckelycke, comt overeen. By my Marcus Zuerius, synodi scriba". Deze onderteekening van Zuerius is eigenhandig.

Extract [1]) uyt de notulen van de gedeputeerde synodi Zelandiae nopende degene, die geexamineert ende totten dienst des woorts bequaem ende dienvolgens beroupelick geoordeelt zyn, volgens den 1sten art. des synodi van der Goes, tsedert April 1597 tot October 1602 inclusive.

I. Joannes Pantinus, beropen totten dienst des woorts van de gemeente tot Hoedekenskercke, is binnen Berghen opten Zoom, zijne propositie gehoort zynde, by de gecommitteerde des classis van Tholen ten overstaen van de gedeputeerde des synodi geexamineert ende, nadat op alle zijne qualiteyten wel gelet was, bequaem geoordeelt totten kerckendienst opten 29sten Julij 1597.

II Jooris de Coostere is na gedane propositie ende examen by de gecommitteerde des classis van Schouwen ten overstaen van de gedeputeerde synodi [geexamineert] [2]) ende, nadat op zijne qualiteyten wel was gelet, bequaem geoordeelt om by de voorsz. gedeputeerde gebruyct te werden in den dienst van de cruyskercken in Vlaender. Geschiet binnen Ziriczee den VIIIsten Octobris 1597.

III. Jacobus Migrodius, als vooren geexamineert etc. tot Scherpenisse den IIIden Martii 1598, is totten kerckendienst van Scherpenisse toegelaten.

IIII. Eduwaert Adriaenssen, als vooren geexamineert binnen Zirczee op den 7sten Junij 1599, is totten kerckendienst van Noortbeverlant toegelaten.

V. Godefridus Cornelii, geexamineert als vooren binnen Ziriczee opten 23sten Novembris 1599, is totten kerckendienst van Hamstede toegelaten.

VI. Jacobus Vervest, als vooren geexamineert binnen der stede Goes opten 17den Julij 1600, is totten kerckendienst van Weerden toegelaten.

VII. Abel de Monier, geexamineert als vooren binnen Ziriczee den 19den Sept. 1600, is totten dienst der kercken van Elckelzee toegelaten.

VIII Joannes Bussonius, als vooren geexamineert tot Oostcappel op den 5den Junij 1601, is totten kerckendienst van Soutelande [3]) toegelaten.

IX. Paschasius de Meestere, geexamineert als vooren binnen Middelburgh opten XIIIden Decembris 1601, is totten dienst der gemeijnte van Biggenkercke toegelaten.

X. Jacobus Hondius, geexamineert als vooren binnen Vlissinge opten IIIden Julij 1602, is totten kerckendienst van Vlissinge voorsz. toegelaten.

XI. Thobias de Witte, als vooren geexamineert tot Middelburgh ende totten kerckendienst van Oostkappel toegelaten opten 27sten Septemb. 1602.

---

[1]) Op den buitenkant van dit extract staat met de hand van Faukelius: „Copie van tgene de gedeputeerde des synodi volgende den last haer in synodo ter Goes opgeleijt, overgegheven den 15en Novembris 1602". [2]) „geexamineert" dit woord ontbreekt in het h.s. [3]) „Soutelande" in plaats van „Oostcappel voorsz." dat doorgestreept is.

XII. Anthonius Wallaeus, als vooren geexamineert binnen Middelburgh opten XVII^den Octobris 1602, ende is totten dienst der gemeente van Koukercke toegelaten.

Redenen ende gronden, met dewelcke de gelijckstemminge der kercken in de classicale bijeencomsten bewesen wort, gestelt uijt name ende van wegen der derthien kercken in Walcheren, die deselve gelijckstemminge goetvinden ende versoecken. [1])

Alvooren opdat men wete, waerop desen handel loopt, soo en is de questie niet, oft alle de kerckendienaren persoonelijck in de classicale vergaderinge mogen verschynen, maer oft aldaer uijt ijeder kercke meer als eenen dienaer ende eenen ouderlingh stemmen mogen. Derthien kercken in Walcheren seggen: neen; twee daerentegen seggen: ja. De redenen van de voornoemde derthien kercken sijn dese naervolgende.

Ende eerst [2]) die genomen sijn uijt de articulen onser kerckenordeninge, gemaeckt in de provintiale sijnodo van Zeelant, gehouden tot Middelburgh anno 1591.

Den 36^en art. derselver kerckenordeninge luijt aldus: Dese classis sullen sooveel mogelijck is alle drij maenden bijeencomen, tot denwelcken sullen verschijnen uijt elcken kercke eenen dienaer met eenen ouderlingh oft meer naer gelegentheyt met brieven van credentie. Alwaer aen te mercken staet, eerst den regel selve, daerna de woorden daeraen hangende (oft meer nae gelegentheijt) Den regel is claer [3]), voorschrijvende eenen wet ofte regel, die van elcke kercke moet [4]) onderhouden werden, overeencomende met tgene dat den synod. generael dese aengaende gemaeckt heeft, namelijck dat uijt ider kercke eenen dienaer ende eenen ouderlingh verschijnen sal. De woorden in parhenthesi wijsen [niet] [5]) aen, wat altoos maer somwijle in den noodt naer eijsch ende [6]) gelegentheyt geschieden mach, want alsdan sullender meer verschijnen uijt elcke kercke, niet alleen meer dienaren maer meer ouderlingen, overmits den artyckel spreckt van elcke kercke, uijtdruckende beijde dienaren ende ouderlingen, waerop de clausule oft parenthese nootsakelyck siet. Ende oversulcx parenthesis wijst aen, niet wat ordinaerlyck maer wat extraordinaris ende somwijlen sal mogen

---

[1]) Hierop volgt nog in DD: „overgelevert in de synodale vergadering ter Tholen, gehouden desen 13 Novemb. 1602". Onze cod. heeft echter, evenals LL, in margine: „Overgelevert in sijnodale vergaderinge, ter Tholen gehouden, bij mr. Joos van Laeren ende Nicolai Olivario desen 13 Novembris 1602". [2]) „eerst" verbeterd naar DD en LL. In onzen cod. staat „eer". [3]) „claer" DD heeft „hier". [4]) „moet" DD en LL hebben „altyd moet". [5]) in deze „redenen ende gronden" is het tusschen [] geplaatste, tenzij anders gemeld wordt, aangevuld uit DD en LL. [6]) „ende" DD en LL hebben „der".

geschieden. Men seght ons hiertegen, dat de clausule: ofte meer naer gelegentheyt, sij te verstaen van de stadtskercken, alwaer meer predicanten sijn als [1]) ten platten landen ende daerom hare gelegentheyt sij die alle uijt te senden, alsoft den sin der woorden ware: uijt elcke [kercke] ten platten landen sal verschijnen eenen dienaer ende eenen ouderling, maer overmits de gelegentheyt der stedenkercken soodanich is, datter meer predicanten sijn, soo sullen sij ooc meer (dat is alle) ende altijt met macht om te stemmen in de classe verschijnen. Doch indien sulcx den rechten sin ware, soude volgen, [dat] de stedenkercken niet en souden vermogen met eenen dienaer ende ouderlingh alleene te verschijnen, daer nochtans den artyckel een ider kercke sonder onderscheyt (uijt elcke kercke, seght den artijckel) soodanige verschijninge beveelt. Soo men seght, dat het vrijgelaten sij, het meerdergetal in soodanige ordinare gelegentheyt der stedekercken te gebruijcken, soo moet sulcke vryheyt staen ofte bij de classe ofte bij de kercke, in dewelcke die gelegen [2]) is. Staet het bij de classe, soo vermach se door de meeste stemmen van hare vergaderinge tselve af te slaen oft toe te laten. Nu ist alsoo, dat hetselve door de meeste stemmen onser classe afgeslagen wort. Oversulcx can bij ons niet geleden worden, dat de stedekercken met haer meerdergetal stemmen souden, maer indien men hout, dat het in den vrijheyt sulcker kercken sij het meerder ofte mindergetal naer haer eijgen goetduncken te gebruijcken, wij laten int oordeel van alle ontpartijdige rechters, wat schijn der billicheijt het heeft, daer [3]) eenige kercken ordinaerlyck ende over alle dingen, die voervallen, tsij haer eijgen selven oft andere rakende (want den artyckel heeft geen gevalle uijtgenomen noch geen bepalinge gestelt), sullen mogen tegen den wille van ander kercken, oft die schoon veele meer in getale syn, verre den meesten deel der kercken in de ordinare vergaderinge met acht ofte negen stemmen overtreffen. Voorder indien men desen gelegentheyt wil duijden op de gelegentheyt van de gewoonte, die de classen alsdan (wanneer de sijnode dit beraemde) hadden, alsoft de meninge ware, dat alsulcke gewoonte soude blijven, wij antwoorden, dat bijaldien tselve soo te verstaen ware, gansch onnoodich ende te vergeefs soude geweest sijn de uijtdruckinge van de woorden (met eenen dienaer ende ouderlingh uijt elcke kercke), hebbende de synode daermede genoechsaem te kennen gegeven, niet te sien op eenige gewoonte maer op goede wetten, desen aengaende in de voorige generale sijnode gemaeckt. Daerenboven dient aengemerckt, dat den artyckel seght, dat de personen, die in de classe verschijnen, met credentiebrieven moeten [voorzien zyn, maar indien alle de dienaren ende

---

[1]) „als" DD en LL hebben „als in de kerken." [2]) „gelegen" DD en LL hebben „gelegentheit". [3]) „daer" LL heeft „dat".

ouderlingen [1]) uit den stedenkerken] verschynen, soo behooren dan ooc alle de ouderlingen te verschijnen, dewijle den artijckel uitdruckelijck de dienaren met de ouderlingen in een graet stelt, gelijck er oock geen onderscheyt tusschen hen te maken en is int stuck van de kerckenordeninge. Ende alsoo sij alle, dat is de heele collegie der kerckenraden, verschijnende, soude niet de credentie geheel onnodich syn, die alleene gegeven wort [om] de gesondene persoonen te namen [2]) ende te machtigen om uijt name van huer principale te stemmen? Sooveel ysser af, dat de stedekercken in onse classe met alle hare dienaren verschijnende tot noch toe gene credentiebrieven medegebracht en hebben, alsoo metterdaet oordelende, dat se in sulcken gevallen onnodich sijn.

Maer om voorder te bewijsen, dat de verclaringe, bij ons gedaen op den voorsz. 36en art., sijn volgende den rechten sin ende meninge van de provintiale synode ende niet de verclaringe, die van andere twee kercken hiertegen mochten bijgebracht werden, dienen aengemerckt sommige andere artijckelen, in deselve kerckenordeninge gestelt, dewelcke met dese onse uijtlegginge versterckt ende vastgemaeckt [daarentegen met de uitlegging der twee andere [3]) kerken gekrenkt en ommegestooten] werden.

Eerstelijck den 30en art. luijt aldus: Die in dese voorseyde tweederleij vergaderinge afgesonden worden, sullen haer credentie ende instructien, onderteeckent van degene, die se uijtsenden, medebrengen ende dese sullen alleen keurstemmen hebben, alwaer het woordeken (alleen) eijgentlijck gestelt wort om het overige getal soowel der dienaren als der ouderlingen van het stemmen uijt te sluijten. Soo men seght, dat het overige getal, twelcke de sijnode door het woordeken (alleen) uijtsluijt, maer te verstaen sij van de ouderlingen [en niet van de dienaren, behalven dat zoodanig een onderscheid tusschen dienaren en ouderlingen] in het stuck der regeringe, daerin sij behooren gelijck te wesen, vremt ende ongeschickt sij, soo ist ooc dat alle sijnoden besluijten, dat in de classicale [ende] sijnodale bijeencomsten [4]) sooveel ouderlingen als dienaren des woorts stemmelyck verschijnen sullen, indien men soude willen voorwenden, dat dese tweederleij vergaderinge, waervan den 30en art. gewach maeckt, niet van de classe maer alleen van beijde de sijnod. provintiale ende generale te verstaen sij. Wij antwoorden, dat sulcx niet alleene wederleijt wort door den volgenden 31en art., seggende, dat in [desen] twederleij bijeencomsten bij den presidem ende assessorem een scriba sal gevoeght worden, hetwelcke mede in de classe geschiet, daeruijt men merckt, dat [ze] onder dese tweederleij vergaderinge gerekent worden, maer ooc omdat de particuliere sijnode den generalen niet en can iet voor-

[1]) „ende ouderlingen" ontbr. in LL. [2]) „namen" DD heeft „munièren". [3]) „der twee andere" LL heeft „deser twee". [4]) „sijnoden besluijten — bijeencomsten" DD heeft „synodale vergaderingen".

schryven ofte bevelen, hetwelcke dese onse provintiale sijnode doen soude, indien onder dese tweederleij vergaderinge de generale sijnode begrepen ware, sulcx dat den voorgemelden art. eijgentlijck den classe ende den particuliere sijnode aengaet. Hierenboven is noodich, dat men van gelijcke saecken een gelijcken oordeel geve, nu de provintiale sijnode ende classicale vergaderinge comen overeen in de maniere van uijtsenden met credentiebrieven naer uijtwijsen van den 36en art. voorsz. Daerom moet hiervan een gelijck oordeel gegeven werden, te weten dat soowel in de classen als in de sijnoden niemant en stemmen dan die alleene, die met credentiebrieven afgevaerdicht syn.

Ten anderen den 24en [1]) art. onser kerckenordeninge beveelt, dat uijt ider classe tot den particuliere sijnodum twee predicanten ende twee ouderlingen verschijnen moeten, maer soo de classsen evenveel stemmen moeten hebben in de sijnode, niettegenstaende de eene classe de andere verre overtreft in veelheijt der kercken, soo moeten ooc de kercken gelijcke stemmen hebben in de classen, alhoewel de eene kercke meer dienaren ende ouderlingen heeft dan de andere. Want dat van de kercken classicalijck bijeenvergadert (sooveel de gelijcke stemminge aengaet) tselve oordeel moet gegeven syn als van de classen sijnodalijck vergadert, bewijsen wij: ten eersten, de kerckenraden en hebben geen ander aensien in classen dan de classen in haren particuliere sijnoden [dewyle de kerkenraden voor leden haerer classen, gelijck de classen voor leden [2]) des particulieren synodi gehouden moeten worden, daarom de classen in haren kerkenraden, gelyk de particuliere synoden] in hare classe bedeelt [3]) ende onderscheijden syn, soodat de leden der classicaler vergaderinge sijn de kerckenraden ende niet eijgentlijck de kerckelijcke persoonen, dewelcke in de classe anders niet sijn dan geleden eens lidts. Anders soude niet alleen alle dienaren maer ooc alle de ouderlingen in haer besondere syn leden der classe ende volgens dien daer altyt stemmelijck verschynen moeten. Ten anderen, den kerckenraden [4]) syn den classen eveneens onderworpen [5]) gelijck de classes de particuliere sijnoden achtervolgende den 32en art. onser kerckenordeninge, luijdende: Hetselven seggen heeft de classis over de kerckenraet, hetwelcke de particuliere sijnoden heeft over de classis. Maer nu de particuliere sijnodus heeft te seggen over de classen als over haer leden, soo moeten dan de kerckenraden hare classe als leden onderworpen sijn, ten welcken aensiene in den 37en art. geseyt wort, dat in de classicale vergaderinge de kercken (merckt wel: de kercken, niet de kerckelijcke persoonen) van den preside over tgene, dat in deselve ommegaet, ondervraeght worden. Ten derden,

---

[1]) „24en" DD en LL hebben „42e." [2]) „haerer classen — leden" ontbr. in DD. [3]) „bedeelt" DD heeft „verdeelt". [4]) „kerckenraden" DD heeft „kerkendienaren". [5]) „onderworpen" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „verworpen".

de classen hebben gelijcke redenen met den sijnode om gelijcke ordre ende stemminge te onderhouden, want gelyck de redenen van de particuliere sijnoden is, opdat de eene classe in de vergaderinge niet meerder macht soude hebben dan de andere, alsoo ooc is de redenen der classen, opdat de eene kercke niet meer vermogen dan de andere. Dat meer is, soo in de classe deselve ordre niet en moest gebruijckt worden, dewelcke in de sijnode gebruijckt wort, het moeste geschieden, oft omdat het getal der kercken, onder eene classe begrepen, al te clene waren, oft de persoonen, in de classe verschijnende, al t'onervaren, oft die saken, die daer verhandelt worden, swaerder ende van meerder gewichte, dan dewelcke voor de sijnode comen. Om het cleijn getal der kercken cants niet wesen, want het getal der persoonen in de [synode is ongelyk minder dan het getal der personen in de] minste classen, die immers, hoe cleyn sij is, meer als de sesthien persoonen uijtbrenght. Wat aengaet d'onervarentheyt der persoonen, die aldaer mochten verschijnen, die en can de ongelijck stemminge in de classe niet veroorsaken, want ten eersten en verschijnen aldaer geen persoonen, dan die door het oordel der gemeijnte bevonden [worden] enighsins bequaem te wesen om de kercke Gods te helpe regeren, hetwelcken indien sij doen connen in haren kerckenraeden met hulpe van weijnige, sij sullen ooc eenichsins connen doen in de classe met hulpe van veele. Ten anderen, soo en soude d'onervarentheyt, indien se [1]) voorviel, niet anders connen veroorsaken dan een meerder getal van deliberative stemmen ende niet van deffinitifve, over welck eygentlijck het verschil is. Anders soude de generale sijnoden seer onbedacht geweest syn, dewelcke, de gelyckstemminge der kercken sonder uijtneminge bevelende, op dit gevaer niet gelet en hebben. Eijndelijck, men can niet seggen, dat in de classe saecken van meerder gewichte gehandelt worden dan in de sijnodo, want in meerder vergaderinge en handelt men niet dan tgene in mindere niet en heeft connen afgehandelt worden. Oversulcx, naerdien in de sijnoden, die een meerder vergaderingh is dan de classe ten aensien van haer gebiedt ende swaerder dingen verhandelt, niet meer persoonen uijt de meerdere classen vereijscht en worden als uijt mindere, soo volght ooc dat de classe, die onder de sijnode staet ende minder saken verhandelt, niet en behoeft uijt de meerder kercken meer stemmende [2]) persoonen dan uijt de mindere toe te laten. Ten derden, den 78 art. der kerckenordeninge luijt aldus: Geen kercke sal over een ander kercke, geen dienaer over een ander dienaer, geen ouderlingh oft diaken over een ander ouderling oft diaconen eenige

---

1) „indien se" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „in dese." 2) „stemmende" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „stemmen."

heerschappie voeren. Hieruijt maken wij dit besluijt: indien de heerschappie der eender kercke over de andere verboden is, soo sijn ooc alle beginselen ende middelen verboden, die daerhenen souden mogen den wegh bereijden. Nu is alsoo, dat het heerschappie der eender kercke over de andere in den voorgemelden art. uijtdruckelijck verboden is, soo moeten ooc met denselven verboden syn alle beginselen ende middelen, die tot sulcken heerschappie den padt voorbeleyden, ten welcken aensiene sommige sijnoden niet alleene de heerschappie verboden en hebben maer ooc alle tgene, dat vermoeden daervan oft occasie daertoe soude mogen veroorsaken, gelyck onder andere den eersten art. van de nationale sijnode binnen Embden gehouden anno 1571 aldus luijt: Geen kercke en sal over andere kercke de overhandt - ofte heerschappie nemen ofte hebben, maer elck sal hem liever van alle vermoeden [1]) ende occasie ende gelegentheyt van sulcx wachten. Waermede overeenstempt de generale sijnode, binnen Dortdrecht gehouden anno 1578, dewelcke int cap. der kerkelijcke versamelinge art. XI[e] aldus seght: Geene kercke en sal over andere kercke de heerschappije voeren oft overhandt hebben, maer een igelijck sal hem liever van alle occasie ende suspitien van dien wachten. Maer om te beter te verstaen, waertoe dese reden dient, genomen van de heerschappije ofte vermoeden ende occasie daervan, soo moeten wij twee dingen overwegen. Het eerste is, dat de meeste stemmen oorsaken syn van meerder macht. Ten tweede, dat de meerdere macht een beginsel ende middel sij van heerschappie. Het eersten, indien men redenen verstaen wil, ten can niet gelochent werden, want soo wie om iet te bevelen ofte te besluijten meer seggens heeft dan een andere, die heeft ooc sonder twijffelt meerder macht, aengesien de macht, die iemant over andere heeft, door bevele uijtgevoert wort. Maer het bevelen ende besluijt der kercken in hare classicale vergaderinge geschieden door de stemmen, daerom welcke kercke meer stemmen heeft, die heeft ooc meer geseghts ende volgens dien meer macht om te bevelen. Dat men hiertegen soude willen seggen, dat de dienaren uijt eene kercke verschijnende niet al gelijck tselve stemmen, en is niet om de swaericheyt wegh te nemen, want hier en wort sooseer niet gesproken van het geduerich gebruijck als wel van de macht om te gebruijcken [2]), die wij oordeelen onbillich te sijn. Daernae, alsoo wij menschen sijn, can uijt de macht, die gegeven is, ooc de wille ontstaen om tot het gebruijck derselver te commen, om welcke oorsake de goede ordonnantien verhinderen moeten niet alleen het willen maer ooc het connen, want dat men niet

---

[1]) „vermoeden" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „vermoeijden". [2]) „als wel — gebruijcken" ontbr. in DD

en begeert, dat iemant wille, men moet oock niet toelaten, dat hij het vermogen, insonderheyt omdat men maer al te veel gewaer en wort, dat de vrijheyt ende vermogen, gegeven om iet te connen doen, mijsbruijckt worden door eenen lust ende gelegentheyt [1]) om sulcx eijndelijck te willen doen. Aengaende het ander, te weten [dat] de meerdere macht een [2]) beginsel ende middel syn tot heerschappije, de sekerheyt daervan can afgenomen werden uijt de beschrijvinge der heerschappije [3]), dewelcke hier eijgentlijck [4]) betekent het gebruijck van een meerder macht over eenige dan ons toekomt, waeruyt volght, soo wie over iemant meerder macht dan hem toebehoort gegeven is, dat hij tot de dadelycke heerschappye anders niet en behoeft dan het gebruijck derselver macht, in der voegen dat die onbillijcke meerdere macht, die iemant heeft, het beginsel sij der heerschappie ende eenen middel daertoe, omdat men door de besittinge der macht tot het gebruijck derselver bequamelijck voortgeraken can, soo wanneer de genegentheyt der menschen daertoe ontsteken worden. Ende alsoo sij [5]) van nature tot hoogheijt gedreven worden, soo plegen se [6]) alle bequaemheyden, die tot deselve leijden, sorghvuldelijck waer te nemen ende met groote ijver aen te grijpen, gelijck de bevindinge tot allen tyden getoont heeft. Selfs d'afgreselijcke vervallinge der kercken Gods, die in de voorige tijden uijt seer geringe beginselen van langer hant veroorsaeckt is, heeft maer al te claer bewesen, wat heerschappie datter opreijsen can, als de gelegentheden ende middelen, die daertoe helpen, niet in tijts geweert en worden, voornemelijck omdat de droeve [7]) ervarentheijt in de kercke Gods dickwils [8]) geleert heeft, dat de kerckendiensten in dese verdorventheyt der menschelijcker sinnen niet altijt van even getrouwen dienaeren, die haer tusschen hare behoorlijcke palen houden, betreden worden, hetwelcke de kercke bewegen moet om niet alleene de dadelijcke heerschappie maer ooc alle meerderheyt, die oft een beginsel [daarvan of een middel daartoe zoude mogen] worden, soowel door rechtmatige gebruijcken als door wijse ordonnantie te bedwingen ende wederhouden [9]). Ende dit is genoech aengaende de redenen, uijt onse kerckenordeninghe getogen, dewelcke allesins bewijsen, dat de derthien kercken in Walcheren wel gegrondet sijn, die de gelycke stemminge der kercken in de classicale bijeencomsten versoecken. Maer wij sullen hier noch eenige andere redenen ten overvloede cortelyck bijvoegen.

---

1) „gelegentheyt" DD en LL hebben „genegentheit." 2) „een" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „ende". 3) „heerschappije" DD heeft „heerschappy, de sekerheit." 4) „eijgentlijck" DD heeft „oneigentlyk". 5) „sij" DD heeft „wy". 6) „plegen se" DD heeft „ook" 7) „de droeve" DD heeft „dezelve". 8) „dickwils" ontbr. in DD. 9) „wederhouden" DD heeft „nederhouden."

Redenen uijt de besluijtinge van andere sijnoden, soowel vremde ende uijthemsche als Nederlantsche, nopende de gelyckstemminge in kerckelijcke vergaderingen.

Alvooren wort int gemeene bevolen, dat gene andere persoonen besluijtende stemmen in de kerckelijcke vergaderinge sullen hebben, dan dewelcke daer met credentiebrieven verschijnen, gelijck te sien is in den sijnode van den Hage, anno 1586 gehouden, art. 31: Die tot de tsamencomsten afgesonden werden, sullen hare credentiebrieven ende instructien, onderteeckent van degene die se senden, medebrengen ende dese sullen alleen [1] keurstemmen hebben. Waermede overeencomt tgene van de nationalen synode int 8e art. des 9en cap. van de kerckelijcke discipline van de kercke van Vranckrick met dese worden besloten wert: Les resolutions [2] se feront par les deputes des provinces, que sil se trouve d'autres ministres outre les deputes, ils pourront bien proposer ce qu'ils verront se devoir faire, mais ils n'auront voix deliberative nij decisive [3]. Hiertoe behoorde ooc het 16de art. van het 8en cap. der discipline van Vranckrijck, bevelende dat een dienaer, uijt een provintiale sijnode tot de classe van een ander provintie afgeveerdight sijnde, daer anders niet dan deliberative stemme en hebben, waeruijt claer is, dat die alleene moeten besluijtende stemmen hebben, dewelcke tot de vergaderinge met brieven van credentie afgeveerdicht sijn. Daernaer ist al even claer in de sijnode besloten, dat tot alle meerdere vergaderinge uijt elck lidt derselver een gelijck getal van persoonen met credentiebrieven gesonden worden als tot de nationale sijnode, evenwel [4] uijt elcke provintie, want het eerste art. vant nationael sijnode, gehouden binnen Poictiers int jaer 1560, vereijscht ten minsten uijt elcke provintie [5] eenen dienaer met eenen ouderlingh ofte diaken, welcke gelijckheyt in een meerdergetal mede bevolen wort in den 33en art. van het tweede nationael sijnode, gehouden binnen Rochelle anno 1581. De worden sijn dese: L'article troisiesme des sijnodes nationaux demeurera, mais pour le bien des eglises sera adiousté, que le plus que faire se pourra on ij envoiera d'ores en avant deux ministres et deux anciens de chacune province [6]. Deselve gelijckheyt moet in de provintiaele sijnode plaetse hebben, alsoo dat uijt haer respective classen een gelijck getal van stemmende persoonen verschijnen, hetwelcke goetgevonden is niet alleen in het 24en [7]) art. [onzer kerkenordening maar ook in het 7 artykel] van de sijnode der Waelscher kercke van Hollandt ende Zeelant, gehouden binnen Delft anno 1590, sprekende aldus: L'égalité se gardera entre les eglises au

[1]) „alleen" DD heeft „alle". [2]) „resolutions" DD heeft „relations". [3]) „par les — decisive" DD heeft „etc." [4]) „evenwel" DD en LL hebben „evenveel". [5]) „ten minste uijt elcke provintie" DD heeft „uit elke provincie ten minsten". [6]) „L'article — province" ontbreekt in DD, die alleen heeft „etc." [7]) 24en" DD en LL hebben terecht „42".

nombre des deputes pour le sijnode [1]. Hetselve bevelen de sijnoden ten aensien van de classicale bijeencomsten, want in den generalen sijnoden, binnen Dordrecht gehouden anno 1578, luyt den 12en [2]) art. van kerckelijcke versamelinge aldus: Uijt eenen iegelijck gemeente sal een dienaer des woorts met eenen ouderlingh op de classicale vergaderinge verschijnen. Waermede overeenstemt den 30en art. der generale sijnode tot Middelburgh, gehouden anno 1581. De classicale vergaderinghen, seght sij, sullen bestaen uijt ettelijcke genaebuerde kercken, dewelcke elck een dienaer met eenen ouderlingh ter plaetse ende tijden, bij hen int scheiden [3]) van elcken vergaderinge goetgevonden (soo nochtans dat men boven de drij maenden niet uijt en stelle), daerhenen afveerdigen sullen. Gelijcker wijse ende met gelijcke worden is gestelt den 38en art. van het generale sijnode, binnen de Hage gehouden anno 1586, welcke gelijckheyt mede bevesticht wort door het XIen art. van het nationale sijnodo, gehouden te Niesmes anno 1572. Daerom, soo men de uijtgedruckte besluijten deser voorgemelde sijnoden, die eenpaerichlijck tselve spreken, en volgen wil, het geschil is geeijndicht. Want opdat niemant en dencke, dat in deselve een seecker getal van eenen dienaer ende eenen ouderlingh beraemt wort, om te toonen dat niet min dan twee stemmende persoonen uyt ieder kercke afgeveerdicht moeten werden, ende niet om degene, die boven het voorsz. getal uijt eenige kercken souden mogen verschijnen, van het stemmen uijt te sluijten, soo dient aengemerckt, dat de sijnoden het beraemde getal soo nauwe ende gelijckelijck van de kercken onderhouden willen hebben, dat se selfs die kercke, alwaer de bijeencomste geschiet, niet toe en laten meer stemmen dan de anderen kercken [te] hebben, gelijck het blijckt uijt den 12en art. int cap. van de kerckelijcke vergaderinge des generale sijnode van Dordrecht anno 1578, seggende aldus: Ende alsoo wel alle dienaers dier classe als alle ouderlinge dier plaetse, daer de versamelinge gehouden wort, in de classe mogen comen, soo en sullen nochtans niet meer (merckt op die woorden) dan twee van den kerckenraet daertoe verkooren uijt een iegelijck gemeente, keurstemmen hebben. Dit is een seer claer besluijt, hetwelcke andere volcken met haer ordonnantien toestaen, want het 4e art. van het nationael sijnode, gehouden binnen Parijs int jaer 1539 [4]), seght aldus: Quant aux diacres ou anciens du lieu, ou le dict sijnode sera assemble, ils pourront assister et proposer en leur ordre, toutefois nij en aura que deux, qui auront voix pour eviter confusion [5]). Ja het 7e art. der Walscher sijnode van Hollandt ende Zeelant, gehouden binnen Delft anno 1598 [6]), seght van

[1]) „se gardera — sijnode" DD heeft alleen „etc." [2]) „12den" ontbr. in DD. [3]) „scheiden" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „senden." [4]) „1539" LL heeft „1559". [5]) „diacres — confusion" DDheeft alleen „etc." [6]) „1598" DD en LL hebben „1590".

de sijnode: Et il ne sera permis a l'église, ou il se tiendra, dij en faire assister plus que les autres [1]. Sooveel is, dat selfs de kerckelijcke discipltjne van Vranckrijck oordeelt, dat de persoonen, die boven de afgeveerdige soude overich syn, niet alleene gene besluijtende maer ooc geen beradende stemmen behooren te hebben, gelijck de woorden recht hier te voren verhaelt sijn.

Andere redenen, genomen van de loffelijcke gebruijcken der kercken.

Hoewel het gebruijck der kercken meenichmael afweeckt van de rechte ordre, nochtans in twee tijden besonderlijck [2] is waerdich aengesien en [3] waergenomen te werden. Den eersten tyt is die euwen, die den apostelen aldernaest is geweest, alwaer men bevint, dat in de kerckelijcke vergaderinge seer nauwe [4] van dien tijt het recht der stemminge onderhouden [5] ende naerstelijck voorgestaen is geweest als eene sake, dienende tot de ordre ende gerusticheyt der kercken, want in meerder vergaderinge oft der provintien oft der natien oft der geneelder christenheijt en syn niet alle de kerckelijcke persoonen, die verschijnen [maar alle collegien, uit dewelken zy verschenen], tot de stemminge ende besluijtinge toegelaten, in voegen dat elck collegie [maar eene stemme gehad en heeft, dewelke van den herder, die int collegie], daeruijt hij verscheen, voorsat [6], uijtgesproken is geweest. Niettemin de kerckelijcke persoonen, die tot dese vergaderinge quamen, waren herderen, ouderlingen ende diaconen. De herders ofte leeraers hebben in die dingen, die eijgentlijck de leere aengingen, alleen gesproken ende besloten. In andere saken hebben de ouderlingen ende de diaconen, gevraeght synde, mede hun geseght gehadt, maer alsoo dat se niet en besloten. Nu elck collegie wiert sijn advijs afgevraeght, niet van den voorsitter van die vergaderinge maer van sijn eijgen herder, want, sittende in ordre neffens hem, hebben hare advijsen tsamengevoeght, uijt dewelcke hij syn besluijt geraemt ende aengedient heeft soodat de meeste ende beroemste kercken met eene stemme tevreden sijn geweest.

Sooveele den anderen tijt aengaet, welckers gebruijck in kerckelijcke saken waerdich is aengenomen [7] te sijn, die is de tegenwoordige eeuwe, als in dewelcke het den Heere belieft heeft door den arbeijt van seer uijtnemende werktuijgen sijn vervallen huijs weder op te richten ende tselve door hunnen voorsichtige ordonnantie tegen den vreeselijcken stoot van heerschappie, waerdoor het omgeworpen was, te ondersteunen, waerom die gebruijcken, die van sulcken loffelijcken oorspronck voortgecomen syn, soo sorghvul-

[1]) „Et il ne sera — autres" DD heeft slechts „Et ne sera etc." [2]) „besonderlijck" ontbr. in DD. [3]) „en" DD heeft „om". [4]) „seer nauwe" staat in DD en LI. op een andere plaats; zie noot 5. [5]) „onderhouden" DD heeft „zeer naauwe": LI. „zeer nauwe onderhouden". [6]) „hij verscheen, voorsat" DD heeft „zy verschenen waren, zat". [7]) „aengenomen" DD heeft „aangemerkt"; LI. „waergenomen".

diglijck van ons, behooren onderhouden te werden, als in de eerste wijselijck bedacht ende geluckelijck sijn aengevangen geweest. Dese vinden wij alvooren in de Gereformeerde kercken van Vranckrick, dewelcke heden niet min besorcht en sijn om in hare vergaderingen de gelijcke stemminge te plegen, alsoo [1]) te vooren altijt wel bedacht sijn geweest om die te verordenen, welckers exempel seer vlijtelijck [2]) nagevolght wort soo van de Walsche kercken, die hare woninge in dese landen hebbende, als van de kercken der vreemdelingen in Englandt. Daerenboven sijn dese in dit gebruijck gelijckformich geweest de kercke van Brabant ende Vlaenderen, onder dewelcke selfs de aldermeeste, of se schoon niet alleen een groot getal van dienaren maer ooc onderscheijden kerckenraeden hebben, nochtans uijt alle die in de classicale vergaderinge maer twee persoonen, dat is eenen dienaer ende eenen ouderlingh, neffens ander kercken afgeveerdicht hebben. Dat men nu tegen dese gebruijcken soude willen stellen het gebruijck onser classen, en heeft genen schyn, want benevens dat de gewoonte gener classe gelden en mach oft tegen de algemene ordonnantie der kercken oft tegen wettelijcke gebruijcken van geheele landen, omdat men hetgeene dat tegen recht gedaen wort, voor ongedaen houden moet, soo is [3]) dat het gebruijck onser classe niet en can in consequentie getrocken worden, overmits het in synen aldereersten aenvanck maer voor goet gevonden is geweest ten aensien van dien tijt, als in denwelcken het getal niet alleen der dienaren maer ooc der kercken seer cleijn was, in voegen dat het aengenomen is geweest naer den noot van den tijt ende niet gestelt naer den eijsch van het recht. Nu weet men wel, dat het gebruijck, hetwelcken voor sekeren tyt wort toegelaten, niet als een regel voor alle tijt bevolen wert. Daernaer, onse classe en heeft bijwijlen haer oordeel niet verswegen, waerdoor sij verclaert heeft het gebruijck der gelijcke stemminge met de besluijten der sijnoden niet overeen te comen, alsoo te kennen gevende dat het niet en moeste sijn geduerich na uijtwijsen van den regel: quae a jure communi [4]) exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda. Hierenboven en is het gebruijck onser classe niet deurgaens onderhouden geweest maer meermael verandert, waerdoor de gelijck stemminge weder opgerecht ende sekeren tijt achtereen geluckelijck onderhouden is geweest. Daerom soot waerachtich is, dat men seght: non firmatur tractu temporis, quod de jure liminum [5]) non subsistit [6]), hoeveel te min moet het vast syn, dat noch na het recht niet en is noch altijt van den beginnen geweest.

---

[1]) „alsoo" DD en LL hebben „als zy." [2]) „vlijtelijck" DD heeft „veilig". [3]) „is" DD en LL hebben „is het ook". [4]) „communi" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „communium". [5]) „liminum" DD en LL hebben „ab initio." [6]) „subsistit" DD en LL hebben „substitit."

Laeste bewijsredenen, genomen uijt redelijck gevolgt.

Den apostel beveelt 1^{en} Corint. 14^{en}, dat alle dingen in de gemeijnte betamelijck ende met ordre geschieden mach [1], maer de stemmelijck verschijninge aller [2] dienaren uijt de stedekercken is tsamen onbetamelijck [ende dienende tot disordre. Sy is onbetamelyk ,] dat is tegen de eenvoudige gelijckformicheyt ende de welgemanierden sedicheyt der kercken strijdende, omdat alsoo in de vergaderinge eene kercke meer geseghs ende gebiet hebben sal dan vier oft vijf andere, daer nochtans meer kercken, tsamengevoeght synde, altijt meer vermogens betamen te hebben dan eenen alleene. Daerna dient soo grote menichte der stemmende persoonen, sijnde in onse classe over de vijftich, tot groot disordre, want als men over alle voorvallende dingen [telkens zoovele personen haar advys en stemme afvragen moet, men word gewaar, dat de tyd doorgaat, zonder dat alle dingen] afgehandelt connen werden ende [3] op alles rijpelijck gelet sij. Ende soo men om tijt te winnen int vraegen der stemmen [eenige] voorbij ginghen, men weet wel, dat sulx niet alleene met reden mochte qualijck genomen worden maer ooc eenen sulcke vergaderinge grootelijck misvoegen [4] soude.

Ten tweeden soo in de voorigen tijden uijt een minder beginsel allengskens [5] een schadelijcke hoocheyt is opgecomen, voorwaer in desen [verdorven] ouderdom der werelt soude veel meer [uit een meerder beginsel dergelijke zwarigheden met der tyd veroorzaakt] worden. Maer het eerste beginsel, door hetwelcke de duijvel in de oude kercke heeft aengevangen den gront te leggen van de tijrannie der pausen, is veel minder geweest dan de swaericheijt, om dewelcke onse kercken nu in geschil sijn. Hetwelcke opdat het verstaen worde, soo dient men [6] te gedencken de eerste beginselen der hoocheyt, dewelcke seer haest naer de tijden der apostelen in de kerckenraden gebroet sijn. Want alsoo dese bestonden uijt herders, ouderlingen ende diaconen, men heeft mettertijt goetgevonden uijt het getal van dien eenen te verkiesen, dewelcke om de ordre deurgaens onder hen presideren soude, die men den name episcopi toegeeijgent heeft. Van den bischop is tot den metropolitanen gecomen ende dat onder decktmantel, opdat de sijnoden in elcken provintie, alwaer dese voorsitters sijn geweest, alsoo te beter souden versamelt ende geregeert worden. Naer de metropolitanen sijn de vier patriarchen opgeresen, tot denwelcken den vijfden ooc eijndelyck gecomen is, als den keijser te Constantinopolen sijn hof overgeset hadde. Onder dese heeft den Roomschen allengskens het hooft

[1]) „mach" ontbr. in DD en LL. [2]) „aller" DD heeft „der." [3]) „ende" DD en LL hebben „of dat." [4]) „misvoegen" DD heeft „misnoegen." [5]) „allengskens" ontbr. in DD. [6]) „men" ontbr. in DD.

opgesteken, totdat hij tot die eijsselijcke hoocheijt [1]) gecomen is, die de kercke Godts verdruckt heeft. Waeruijt te sien is, wat een afgrijselijck quaet uijt een cleijn beginsel voorgesproten sij, als te weten uijt de voorsittinge in de kerckenraden, dewelcke nochtans anders niet dan de ordre en raeckte. Waarmede soo men vergelijcken wil het beginsel der meerderheyt, over dewelcke nu swaericheijt gemaeckt wort, soo salt van meerder gewichte bevonden werden, als rakende niet de ordre maer de macht der kercke, sijnde de eene in ongelijck vermogen boven de andere gestelt. Oversulcx moeten wij door den vreeselijcken val des voorigen tijts gewaerschout sijn geweest [2]) genen beginselen te laten incruijpen, waerdoor den rechten stant der kercken soude mogen mettertijt grootelijck beschadicht werden.

Grondelijck verhael ende verclaringe mitsgaders advijs over seker different, geresen in de classe van Walcheren, nopende het persoonelijck verschijnen ende stemmen aller dienaren des woorts op de classicale vergaderinge, overgelevert in de sijnodale vergaderinge desen 13e Novembris 1602 bij D. Hermannus Faukeel ende Johan Rademaker.

Cap. 1.

Een cort ende sommarische verhael van tgene, dat desen aengaende in classe is verhandelt.

Een rechter ofte scheijtsman, die over eenige verschil sal oordelen, moet voor alle verstaen, waerin eijgentlijck het geschil is gelegen ende wat beijde partijen voorderen, want, qualijck daervan bericht sijnde ende den statum controversiae niet wel verstaende, hij en can ooc geen recht oordeel uijtspreken nochte de saecke tot een oordelijck uytcomste brengen.

Het is nu also, dat in de classe van Walcheren tusschen de classe ende de broederen van Vlissingen een seker geschil is opgeresen aengaende het stemmelijck verschynen aller dienaren op de classe, twelck nootsakelijck dient nedergeleght te wesen, want men spuert door het langh opschorten van dien, dat de swaricheijt grooter wert ende dagelijcx meer confusien causeert. Om welcke geschil dan grondelijck te verstaen, opdat men daervan recht oordeelen sal, dient geweten:

Dat [3]) van den beginnen der reformatie der kercken in dese landen alle dienaers des woorts in de classicale vergaderinge gecomen syn om stemmelijck te besluijten alle voorvallende saken, tot gemeene welstant de kercken noodich, alsoo ooc dat eenige, hen somwijlen daeruijt absenterende, sijn

[1]) „eijsselijcke hoocheijt" DD heeft „yselykste grootheit"; I.I. „eijsselicke grootheijt". [2]) „geweest" ontbr. in DD en I.I.. [3]) Hierbij staat, evenals in I.I., in margine: „Alle de dienaers sijn in classe gecomen van het jaer 1574 tot het jaer 1588", hetwelk in DD in den text voorkomt na „23 Sept.", met NB. er voor; zie noot 2 volg. pag.

van de classe daerover vermaent, ja noodich geacht, dat de dienaers [1]) eenige predicatie in de weke souden min doen, opdat alsoo alle hare dienaers op de classe soude mogen comen, gelijck blijckt bij de resolutie des classis anno 1574 op den 23^{en} November. [2]) Ende [3]) is dese ordre vreedsamelyck ende met stichtinge, ooc met onderlinge liefde, onderhouden geweest tot den 5^{en} 7^{ber} anno 1588, weijnich min dan veerthien jaren [4]).

Weliswaer [5]) dat op den voorsz. tijt van de dienaren, ten platten landen dienende, swaricheijt is gemaeckt over het verschijnen aller dienaren uijt de steden ende daerom op haer voorgeven de classis alleen eenmael ordinare [6]) is bijeengecomen met gelijck getal der dienaren uijt alle plaetsen. Doch alsoo sij selve bevonden enige confusien ende vervremdinge der dienaren daeruijt te ontstaen [7]), hebben sij in de eerste classis ordinaria daeraen volgende eensamelijck dese sake op den ouden voet gestelt [alleen met dese reserve, dat in particuliere zaken, zoo hem iemand gegraveert] vonde door de menichte aller dienaren, alle kercken maer gelijcke stemmen en souden hebben [8]).

Alsoo [9]) is dit oudt gebruijck wederom sonder eenich tegenspreken onderhouden geweest tot den 24^{en} [10]) Mert 1597 den tijt van acht jaren, op welcken dagh in een extraordinaris classis ten versoecken der broederen van Vlissinge geresolveert is het verschijnen maer van eenen dienaer ende eenen ouderlingh uijt de stede.

Ende [11]) alsoo men wederom sach de vervremdinge der dienaren ende confusien als vooren daeruit ontstaen, [7]) hebben die van de kercke van Middelburgh den 3^{en} Mert 1599 versocht het oude gebruijck wederom ingebracht te werden, twelcke van de classis is ingewillicht met sekere reserve, in de acte gespecificeert.

Maer die van Vlissinge, met dese resolutie des classis niet tevreden sijnde, hebben den eersten [12]) April anno 1599 daertegen geprotesteert,

[1]) „dienaers" DD en LL hebben „dienaars van Vlissingen". [2]) „November" DD heeft „Sept." Zie verder bl. 76 noot 3. [3]) Hierbij staat, evenals in LL, in margine: „Anno 1588 hebben de dienaers op de dorpen de stedische dienaers daeruijt gestemt", dat in DD in den text voorkomt achter „veerthien jaren", met NB. er voor. [4]) Zie vorige noot. [5]) Hierbij staat in margine: „Anno 1588 hebben deselve wederom gestemt, dat alle de dienaers uijt de steden souden comen den 13^{en} Mert". Dit heeft LL ook in margine, echter staat daar „6^{e}" in plaats van „13^{en}"; DD heeft „1589" en „6 Martii", terwijl het daar in den text voorkomt achter „souden hebben", met NB. er voor. [6]) „ordinare" DD heeft „extraordinaris". [7]) „ontstaen" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „verstaen." [8]) Zie noot 5. [9]) In margine staat: „Anno 1597 op het versouck van dien van Vlissinge syn sij wederom daeruijt gestelt". Dit heeft LL ook in margine, echter staat daar „gestempt" in plaats van „gestelt". Deze aant. ontbr. in DD. [10]) 24en" DD heeft „28". [11]) In margine staat: „Anno 1599 wederom bestemt daerin te comen niettegenstaende tprotest van die van Vlissinge." LL heeft hetzelfde in margine. Deze aant. ontbr. in DD. [12]) „eersten" DD heeft „7".

twelck de classe beweeght heeft de sake [1]) noch eens te resumeren, lastend alle kerckenraden dit stuck te [2]) overwegen ende haer resolutien ter naester vergaderinge in te brengen. Twelck geschiet sijnde den 29en ditto, is daerin van nieuws [3]) het oude gebruijck bevesticht worden.

Dan die van Vlissingen, daermede noch niet tevreden sijnde, hebben haer voorgemelde protest vernieuwt den 2en Junij 1599 ende den 23en Martij 1600 schrijftelyck vertoont, dat sij beswaert waren voortaen [4]) in soodanige classicale tsamecomsten te verschijnen, totdat oft door de classe oft door de sijnodus dit geschil soude geeijndicht worden.

De [5]) classis, rijpelijck hierop lettende, heeft ettelijcke mael door eenige hare gedeputeerde die van Vlissingen laten vermanen over dat hare precise vertoogh ende uijtblijven uijt de classis, maer niettegenstaende dese vermaninge syn evenwel t'eenmael uijtgebleven tot den 4en 7ber 1600. Wat nu voorder in dese sake soo door de classe als door de gedeputeerde des sijnodi ende andersins is gedaen worden, is onnoodich hier te verhalen, gemerckt uijt het voorsz. genoechsaem can verstaen worden, dat eijgentlijck het geschil hier is.

Status controversiae. [6]) — Hoe dat het 36e art. des gearresteerden synodi van Zeelant te verstaen sij, welck ordonneert, dat in alle classicale vergaderinge sullen verschijnen uijt elcke [7]) een minister met een ouderlingh ofte meer naer gelegentheyt met brieven van credentie.

Sooveel ons aengaet, wij achten, dat het de meeninge niet en heeft, is ooc van ons [8]) noijt begeert, noch van de classe eenige kercken oijt toegelaten, dat in een voorvallende sake om ja ofte neen te besluijten, de dienaren van ider kercke, het hooft tsamengesteken hebbende ende uijt eenen monde sprekende, sooveel stemmen souden uijtbrengen, als sij persoonen syn, maer wij houden het recht verstant van dien te sijn, dat alle de dienaers des woorts, leden des classis synde, in wat kercke sij ooc dienen, behooren op de classis te verschijnen ende daer te adviseren ende te stemmen elck voor sijn persoon in gemeene saken, den welstant der kercke aengaende, naerdat ider in een goede conscientie sal bevinden te behooren [9]) tot Godts eere ende stichtinge der kercken te dienen, ende dat om dese naervolgende redenen.

---

[1]) „de sake" ontbr. in DD. [2]) „te" DD heeft „nog eens te". [3]) „van nieuws" ontbr. in DD. [4]) „voortaen" ontbr. in DD. [5]) In margine staat: „Hoewel den meestendeel des classis naderhant ingenomen sijnde bij dien van Vlissinge is bijgevallen, soo heeft nochtans de classe noch geen ander resolutie genomen". I.I. heeft hetzelfde in margine. Deze aant. ontbr. in DD. [6]) Deze en alle nu volgende marginalia van onzen codex, die ook in I.I. voorkomen, maar in DD ontbreken, worden verder met cursieve letter in den text aangeduid. [7]) „elcke" I.I. heeft „elcke kercke". DD ten onrechte „elke classis". [8]) „ons" DD heeft „ouds". [9]) „te behooren" ontbr. in DD en I.I.

Cap. 2.

Redenen, waeromme alle kerckendienars des woorts in classe moeten commen ende stemmen.

1. *Dat alle dienaren des woorts in classem moeten comen ende stemmen. Want wat daer verhandelt wort, gaet hun al tsamen aen.* — Eerst [1]) omdat al tgene, dat in de classe voorvalt te verhandelen, meerderendeel gemeene saken sijn, die alle kercken ende welstant derselver ende dienvolgens alle dienaren int gemeene aengaen, daeruijt dan volght, dat int verhandelen sulcker saken de tegenwoordicheyt aller dienaren des woorts nootsakelijck is. De gemeene saken, die in de classis verhandelt werden, sijn dese: de oeffeninge der propositien ende censure van dien, beroepinge ende examinatie der leere ende des levens der nieuwer dienaren des woorts, opsicht, verplaetsinge, opschort ende afsettinge der dienaren des woorts ende schoolmeesters ten platte landen, ketterije ende valsche leere off te beletten off voor te comen, huwelijckse saken, die somwijlen seer duijster sijn om af te handelen, het oordeel over de sondaren, die om hertneckicheijt de excommunicatie werdich sijn. Wie siet [dan niet], dat de verhandelinge deser dingen alle dienaren des woorts int [2]) gemeen ende elck int besonder aengaet.

2. *Sij sijn alle leden der classis.* — Onse classe kent geen dienaren des woorts voor lidmaten des classis, dan die de art. des geloofs [3]) der Nederduijtscher kercke ondertekenen mitsgaders de acten sijnodi. Alle dienaern des woorts, in dese classe comende, onderteekenen persoonelyck de art. ende acten voorsz. Daerom soo erkent de classe alle dienaren des woorts voor lidtmaten der classis, daer wij aldus besluijten.

3. *Ende men moet den eenen dinaer geenen heerschappie geven over den anderen.* — Onse sijnodus ordonneert art. 78, dat geen dienaer over den anderen niet en sal heerschappie voeren. Daerom is behoorlijck, dat in classicale regeringe den eenen dienaer soowel als den anderen sal gekent syn ende niet eenigen alleen het altijt stemmen ende ordonneren over den anderen in de hant gegeven en worde [4]).

Alle lidtmaten des classis moeten comen tot de classe. Alle dienaers des woorts syn lidtmaten des classis. Daerom moeten alle dienaers des woorts tot de classe comen, opdat men het corpus der classe niet en berooft van een goet deel sijnder leden [4]).

4. *Sij dragen ooc gelijckelijck die lasten des classis.* — Alle die gelijckelijck de lasten des classis moeten dragen, moeten ooc als lidtmaten des classis

[1]) „Eerst" ontbr. in DD en LL. [2]) „int" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „niet". [3]) „des geloofs" ontbr. in DD. [4]) De alineas „Onse synodus — worde" en „Alle lidtmaten — leden" komen in DD en LL in omgekeerde volgorde voor.

op deselve persoonelijck gekent worden, opdat [niemand] in sijn absentie sonder sijn weten ende tegen behooren geen lasten opgedrongen en werden, maer alle dienaren des classis werden persoonelijck met die lasten des classis beswaert. Daerom moeten alle dienaren des classis personelijck op deselve gekent werden.

5. *Het is alsoo hier 21 jaren gebruyckkelyck geweest ende op veel ander plaetsen.* — Hierbij gevoecht het oude gebruijck in alle classe van Zeelant, veler in Hollant, Vrieslant, Cuelen, Aken ende vorstendom Gulijck en der Palsgraefsche kercken, bij denwelcken aller dienaren tsamencomste altijt stichtelijck ende profitelijck is bevonden.

6. *Den gearresteerde synode heeft het also besloten.* — Eijndelijck alsoo hierover in de classe van der Goes [1]) (soo wij anders wel onthouden hebben) eenigh dispuijt is geweest ende daervan in de gearresteerde sijnode gewach gemaeckt, heeft de synodus voorseyt, siende op het oude gebruijck, in alle hare classen onderhouden, wel duijdelijck verclaert, dat [2]) niet alleen een dienaer (gelijck sommige den art. des Haegsche sijnodi dienaengaende wilden duijden) maar meer na gelegentheijt op den classis souden verschijnen, ende is daerom dienvolgens [3]) ettelijcke jaren sonder eenich tegenspreken gecontinueert worden. Daerbij ooc te bemercken staet, dat het woordeken (ofte meer) niemant van de dienaers uijt en sluijt, maer vervattet alle dienaren der kercken in Zelant, in dewelcke doe der tijt gelijck ooc nu niet meer als twee dienaren in de steden syn geweest, uijtgenomen Middelburgh ende Vlissinge in Walcheren.

Cap. 3 [4]).

Swaricheden ende ongerijmtheden, soo alle dienaers in classe niet en comen en stemmen.

1. *Soo sullen de dienaers van malcanderen vervremden.* [5]) — Gelijck uijt dese voorgestelde ende diergelijcke redenen meer blijckt, hoe nootsakelijck ende profitelijck die stemmelijcke verschijninge aller dienaren in classe sij, alsoo staet eenen voorsichtigen richter te bedencken, dat in alle regeringe tsij kerckelijck oft politijck seer sorgelijck is een oudt gebruijck, bij twelcke men sich wel bevonden heeft, te veranderen ende eenige nieuwicheden in te brengen, aengesien daeruijt veele swaricheden, confusien ende ongerijmtheden volgen, gelijck ooc uijt dese nieuwicheijt aengaende het uijtsluijten veeler oude ende bequaeme dienaren uijt de classicale vergaderinge te duchten is.

---

[1]) „der Goes" DD heeft „den Haag." [2]) „dat „DD en LL hebben „dat zy verstaat, dat." [3]) „dienvolgens" ontbr. in DD. [4]) Hiernevens staat nog aangeteekend: „Soo nu een nieuwe ordonnantie wert gemaeckt, dat sij niet en sullen alle verschynen". Ook dit ontbr. in DD. In LL staat het naast het volgende art. [5]) Dit marg. staat in LL naast het volgende art., waar het ook behoort.

2. *Een dienaer soude mogen besluijten*[1]*, twelck syn collegie*[2]*) niet en sullen toestaen*[3]. — Aldaer is ten eersten de vervremdinge der dienaren, d'een van den anderen, dewelcke, dewijle sij verre van een somwijle[4]) geseten syn, niet bequamelijck connen te samen comen dan in classe, daer sij met onderlinge vrintschap ende liefde van alle kerckelijcke saken onderhandelinge hebben. Dit heeft[5]) onse classe beweeght de nieuwicheyt, in desen begonnen, te weeren ende het oude gebruijck te erinneren ende te behouden, als blijckt bij de acta classis anno 1589 den 6en Mert, art. 2.

Tis ooc vremt ende sorgelijck, dat het oordel aengaende de leere ende andere kerckelijcke saken, in classen voorvallende, eenen dienaer in de hant soude gegeven worden, die sonder voorgaende weten ende advijs van sijn mededienaren alleen[6]) sijnde sal ramen ende besluijten, dickwils met eenige jonge aencomende ende dienvolgens in kerckelijcke saken onervaren, tgene dat alle die andere, die te huijs gebleven syn om gewichtige redenen, hun daertoe moverende, niet en sullen connen toestaen, daeraen men hun nochtans als aen een besluijt des classis sal willen binden.

3. *Dwelck de ordre*[7]) *daerna sullen onsluijten.* — Staet dan weijders te bedencken, dat die andere dienaers, in de naeste classe comende, elck op sijn beurte sullen dat trachten met haer redenen[8]) te onsluijten, tgene de andere besloten hadden, ende alsoo sal in de classe altaer tegen altaer, canon tegen canon gemaeckt worden, gelyck [men] met eenige exempelen des noots synde soude connen bewijsen geschiet te syn.

[*Soude oock van weijnighen ijet sorgelijcx tegen des landts welvaert konnen besloten werden.*][9]) — Alsoo de ervarentheyt mede leert, dat in de classe somwijlen saken voorvallen, niet[10]) alleen de kercken maer ooc ten deele des landts welstant rakende (gemerckt dese twee met malcanderen groote gemeenschap hebben), soo is te vresen, dat van sommige in het afwesen van veele dienaren oft quaetwillichlijck oft onwetende iet schadelijck soude mogen voorgenomen worden, twelck nochtans onder den name des classis allen den dienaren als leden van dien soude toegeschreven ofte geweten worden, ende alsoo soude die onnosele moeten dragen, tgene sij niet verschult souden hebben.

5. *De absenten souden onwetende syn, waerop de besluytinge des classis gegrondet syn.* — Alle dienaren, leden des classis sijnde, moeten wetenschap ende kennisse hebben niet simpelijck van die besloten acten der classen, maer ooc verstaen de fondamenten ende redenen, daerop deselve sijn gegront, opdat sij die des noot sijnde bescheidelijck conden verdedigen ende met vrucht daernaer in classe verschijnen. Maer soo een groot deel der dienaren

[1]) „besluijten", LL heeft „ijet besluyten". [2]) „collegie" LL heeft „collegae". [3]) Dit marg. staat in LL bij de volgende alinea „Tis ooc enz." [4]) „somwijle" ontbr. in DD. [5]) „heeft" ontbr. in DD. [6]) „alleen" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „alle". [7]) „ordre" LL heeft „andre". [8]) „met haer redenen" ontbr. in DD. [9]) Dit tusschen [ ] geplaatste marg. ontbr. in onzen cod. en is overgenomen uit LL. [10]) „niet" ontbr. in DD.

uijt de classe gehouden werden, soo sullen die onwetende syn, ist niet van de acten, altijt van de fondamenten ende redenen, daerop die gegront syn. Daerom en connen sij die des noot sijnde niet verdedigen noch naermaels [1]) met sulck een vrucht op de classe verschynen.

6. *Het ware te vresen, dat eenige ketterye soude mogen van jemant ingevoert worden in de absentie van veele.* — Daer veele ende scherpsiende oogen in de classicale vergaderinge sijn, daer is soo seer niet te vresen, dat iemant eenige ketterije sal invoeren oft heijmelijck drijven, maer wel daer wijnich ende daertoe [2]) eenige onervaren sijn. Soo [nu] veele van de dienaren leden des classis daer uijtblijven, is te vreesen, dat in hare absentie iemant sal eenige ketterije invoeren oft heijmelijck drijven ende trachten om allengxkens die andere wynige en somwijlen onervaren tot hem te trecken, daeruijt groote schade voor de kercke nootsakelijck staet te verwachten.

7. *Die altijt verschynende souden over de absenten heerschappie voeren.* — Soo ooc sommige dienaren altyt in classe stemmelijck comen, andere ter contrarie oft altijt oft tweemael sjaers oft alleen eenmael oft ooc eenmael ten twee [3]) jaren min ofte meer (nadat [4]) vele dienaren in een kercke sijn) soo sal daeruijt nootsakelijck eenen heerschappie der dienaren d'een [5]) over d'ander onstaen tegen Christi leere ende sijnodale acten. Want eenige sullen altijt censores der propositien sijn, daer die andere, geproponeert hebbende, sullen alleen comen om gecensureert te worden. Eenige sullen altijt wetten stellen, andere maer wetten ontfangen. Eenige sullen sommige in haer absentie lasten opleggen, andere sullen die moeten dragen.

8. *De jonge dienars in de steden souden nimmermeer wel* [6]) *leeren.* — In de classicale vergaderinge leert men de kerckenordeninge ende regeringe derselver. Soo daer nu uijten steden alleen den [7]) dienaer verschijnt, soo is het seker, dat de jonge dienaren, die in de steden nieuwelicx geroepen werden, nimmermeer geen kerckelijcke ordeninge noch regeringe derselver in classe sullen leeren, als die daer niet dan selden op haer gebuerte sullen verschijnen.

9. *Het is sorgelijck de oude dienaers uyt te sluyten ende den jongen dienaers tgouvernement der kercken in handen alleen te geven.* — Hierbij noch eijndelijck dient bedacht te werden, oft het niet sorgelijck [is] die classicale handelinge ende die regeringe der kercken den ouden ende ervaren dienaren des woorts in de steden uijt de handen te nemen ende die den jongen dienaren, die eerst uijt der scholen comen, mitsgaders den eenvoudigen landtslieden (uijt denwelcken meerendeels die kerckenraden ten platten landen bestaen) in de hant te geven.

Om welcke ende andere diergelijcke swarichheden ende ongerijmtheden meer

---

[1]) „naermaels" DD heeft „meermaals". [2]) „daertoe" ontbr. in DD. [3]) „oft ooc — twee" ontbr. in DD. [4]) „nadat" DD en LL hebben „naardat". [5]) „d'een" ontbr. in DD. [6]) „wel" LL heeft „niet". [7]) „den" DD en LL hebben „een".

te vermijden, soo achten wij, dat alle de dienaren, leden des classis sijnde, daer niet alleen moeten verschijnen maer ooc in gemeene saken, den welstant der kercken aengaende, alle stemmen hebben, opdat men den raet der oude ende ervaren dienaren met Rehabeam niet en verlate ende de menichte der goeder raedtgevers (tegen de leere Salomons) niet en verwerpe.

Cap. 4.

[Antwoord op hetgene van sommige hiertegens word ingebragt.]

De redenen, waerom ons dunckt, dat alle dienaren des woorts stemmelijck in classe moeten verschijnen, mitsgaders die ongerimtheden, welcke uijt het contrarie volgen, verclaert synde, is niet meer overgebleven, dan dat wij tgene, dat van sommige hiertegen wort [in]gebracht, cortelijck beantwoorden.

Als eerstelijck: de sijnodus nationalis, in den Hage gehouden geduerende tgouvernement van den grave VAN LYCESTER, ordonneert dat op elcke classis sal verschijnen uijt naergebuer kercken eenen dienaer ende eenen ouderlingh. Daerom en behooren ooc op de classe des[1]) sijnodi maer eenen dienaer ende eenen ouderlingh uijt elcke kercke te verschynen.

De synode in den Hage en sluijt geen dienaers uijt de classe, maer bedwinght wel die uijtblijvende te moeten comen. — Hierop dient voor antwoort, dat de sijnodus de onwillige dienaren wel heeft willen verbinden om op de classe te verschijnen ende niet eenige gewillige daeruijt sluijten. Dit soo te wesen blijckt daeruijt, dewijle den art. wel seght, datter eenen sal verschijnen (dat is ten minsten uijt alle kercken een), ende en seght niet maer eenen, twelck de reste soude uijtsluijten. Ten tweeden, soo en hebben ooc die classes in Hollant, Zeelant, Vrieslant (daert gebruijck was, dat alle dienaren verschijnen) uijt crachte van dien art. noyt geen veranderinge gedaen. Ten derden ende staet ooc wel te mercken, dat sij van geen naergehouden sijnoden daerover gecensureert sijn geweest oft bedwongen te veranderen, maer syn wel daerdoor onwillige ende uijtblijvende bedwongen in classibus te comen.

Ende om alle dispuiten ende twijfelachticheden te weeren, heeft den gearresteerden sijnodus van Zelant verclaert, dat sij verstaet[2]), dat niet alleen een maer ooc meer dienaren sullen comen naer gelegentheyt. Daeromme ooc alle classen deser provintien bij het oude gebruijck gebleven syn, gelijck hierboven is aengewesen ende verclaert.

Instantia. Hiertegen wert geseijt: soo den art. des gearresteerden sijnodi van Zeelant meer dienaren toelaet dan eenen, soo laet se ooc meer ouderlingen toe, want de dienaren ende de ouderlingen werden in een gelijck getal gestelt.

Onderscheijt tusschen de dienaren des woorts ende de ouderlinghen. — Antwoorde: hoewel wij int verschijnen van meer dan een ouderlingh geen ongerijmtheyt en sien, soo achten wij nochtans, dat de sijnode, stellende

---

[1]) „classe des" LL heeft „classes deses". [2]) „dat sij verstaet" ontbr. in DD.

dese woorden ofte meer, heeft gesien niet soo op de ouderlingen als wel op de dienaers des woorts, gemerckt [1] dat ouderlingen in dese quartieren in gene continuelijcken dienst der kercken en syn als wel de dienaren des woorts. [2] Sij en onderschryven [1]) ooc die acta sijnodi niet. [3] Ende het formulier der bevestingen [toont ook aanmerkelijk onderscheid tusschen beiden. 4. Konnen ook de ouderlingen] niet soowel van wegen haer eijgen affaire in classe niet altijt tegenwoordich sijn.

Instantia. Dat wijders wert gevraeght, indien alle dienaren mogen in classe met stemmen verschijnen, waertoe dan dienen souden de credentiebrieven, in denselven 36en art. des Zeelantschen sijnodi vermelt.

Waertoe de credentiebrieven noodich, als alle de dienaren comen. Antwoorde: om daermede die te huijs blijvende ouderlingen te vervatten, die de afgesondenen in haren naem gemachticht hebben.

Instantia. Uijt den 37en art. des voorgaende [2]) sijnode wert breder aldus geseght: die op de classis sullen comen om daer eenige gravamen aen te [3]) geven, moeten gelast sijn van hun principaelen. Soo nu alle de dienaren op de classe verschijnen, wie [4]) sijn dan hare principale.

Welcken de principalen syn, wanneer alle de dienaers comen. — Antwoorde: het corpus des kerckenraet, bij welcke die bestemt ende afgevaerdicht worden, oft die andere te huijs blijvende ouderlingen, gelijck nootsakelijck in die kerckenraeden, daer maer eenen dienaer en is, soo wanneer hij uijtgesonden wert, die voor principale moeten gehouden worden.

Objectio 2a. Soo uijt een kercke meer dienaren quamen dan uijt een andere, soo sullen die met de menichte haerder stemmen die anderen overstemmen ende alsoo overherschen, twelc is tegen den art. des sijnodi.

Al ist dat uijt een kercke meer dienaren comen dan uyt een ander, soo en volght daeruyt nochtans geen heerschappye over den anderen. — Antwoorde: soo uijt een kercke veel dienaren quamen, die eenmondich [5]) met haer te vooren beraemde advijs ende stemmen de andere overstemden, soo [hadden] haer die overstemde daerover te beclagen ende ware sulcx een specie van heerschappije, maer niet wanneer alle dienaers als leden des classis elck voor haer persoon in de vreese des Heeren die voorvallende gemeene saken helpen besluijten, alsoo wij hierboven verclaert hebben. Ten tweeden, hoewel men ooc (onses achtens) geen exempel can voorbrengen, dat uijt die tegenwoordicheyt aller dienaren eenige heerschappije soude ontstaen sijn, want door de menichte worden die andere weijnige [6]) belet, die den meester [7]) souden willen maken. Ten derden, nochtans tot overvloet is op

[1]) „onderschryven" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „onderscheyden". [2]) „voorgaende" DD en LL hebben „voorgemelde". [3]) „aen te" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „acte". [4]) „wie" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „wij". [5]) „eenmondich" DD heeft „eenvoudig". [6]) „weijnige" ontbr. in DD. [7]) „meester" DD heeft „meesten".

alle vreese van heerschappie genoechsaem voorsien door de acta des classis, gemaeckt anno 1589 in Martio, welcke acta door de gecommitteerde des sijnodi ende der heeren raeden [1]) provisionelijck is bevesticht. Ten vierden, maer wat heerschappije uijt het uijtsluijten veler [2]) dienaren merckelijck [3]) te verwachten staet, hebben wij boven genoechsaem te bedencken gegeven. 5^{en} Eindelijck [4]) gelijck in consistorio niet en volght, dat de ouderlingen over de dienaren des woorts heerschappijen voeren, al ist dat sij meer sijn int getal dan de dienaers. 6^{en} Ooc niet en volght, dat de dienaers ten platte landen met hare ouderlingen heerschen [5]) over de dienaers in de steden, al is dat sij in menichte der stemmen ende in getal van persoonen in classe verre te boven gaen, dewijle sij niet al [6]) tselfste en stemmen maer elck voor sijn persoon, naerdat hij in [conscientie oordeelt te behooren. Alsoo en volgt het ook niet, dat uit dien eene kerke meer dienaren zend tot de classis dan een ander, dat daarom die kerk] heerschen soude over die andere, want ider van die dienaers stemt, naerdat hij voor sich selfs in een goede conscientie gevoelt te behooren sonder te moeten [7]) volgen het advijs van sijne medebroeders.

Objectio 3$_a$. Gelijck in sijnodo alle classen ende in den Raedt van Staten alle stede met gelijcke stemmen comen, alsoo behooren alle kercken op de classe maer met gelijck stemme [te] comen.

Antwoorde. [1.] Wie en siet niet, dat de tsamencomsten der heeren Staten, bij de kerckelijcke vergaderinge vergeleken [8]), sij een ongelijck gelijckenisse, alsoo ons Christus selve aenwijst Joannes 18, Lucae 22, ende dat ooc tusschen een sijnodus ende een classicale tsamencomste een groot onderscheyt is, [2.]want die gecommitteerde tot den sijnodum hebben hare gelimitteerde antwoorden van hare classes respective op die te [voren] aengeschreven gravamina, d'welcke in classibus niet en geschiet noch niet en can bequamelijck gedaen worden. 3. Wij verswijgen, dat alle dienaren op den synodo om verscheijden redenen sonder schade haerder kercken niet en connen verschijnen oft blijven, gelijck wel op de classen, bestaende uijt nagebuerde kercken, connen doen ende tot noch toe gedaen hebben.

Conclusio.

Gemerckt dan van d'een sijde de redenen, hierboven int begin verhaelt, mitsgaders de omgerijmtheden ende swaricheden, die uijt het contrarie gevoelen ontstaen, synde ooc van die andere sijde ongegront, tgene hiertegen wort ingebracht, wij besluijten als vooren, dat alle de dienaren des

---

[1]) „raeden" DD heeft „Staten". [2]) „veler" DD heeft „der". [3]) „merckelijck" ontbr. in DD. [4]) „eijndelijck" ontbr. in DD. [5]) „heerschen" verbeterd naar DD en LL. Onze cod. heeft „heerschappije". [6]) „al" DD heeft „alleen". [7]) „moeten" DD heeft „mogen". [8]) „vergeleken" ontbr. in DD.

woorts, leden des classis sijnde, in wat kercke sij ooc dienen, behooren op de classis te verschijnen ende daer te advijseren ende te stemmen, elck voor sijn persoon, in gemeene saken, den welstant der kercken aengaande, naerdat ider in een goede conscientie sal bevinden tot Godts eere ende stichtinge der kercken te dienen [1]).

[Requeste, by dewelcke versocht wordt order over verscheyden besluyten des Thoolschen synodi, met de versoecken daerby gevoecht ende apostillen op deselfde.] [2])

Copie.

Edele, erentfeste, wijse, voorsienighe heeren, mijnheeren de Gecommitteerde Raden der Staten slandts ende graeflickheydts van Zeelandt.

Alsoo door authorisatie der E.E. Mogende heeren Staten van Zeelandt in Novembri des jaers 1602 de provincialis sijnodus Zeelandiae is gehouden in het bijwesen ende ten overstaen der EE. heeren gecommitteerde raden mrs. Daniel Jacobi ende Johan Huysens, daertoe van de E.E. heeren Staten gecommitteert, ende daer eenighe dingen met gemeene advijs besloten zijn, dienende tot bevoirderinge der eere Godts ende om goede oirdre in sijn kercke te houden, om welcke int werck te stellen noodich is de authoriteijt der christelijcke overheijt, als sijnde voesterheeren den kercken Gods, ende uwe E., voordesen met requeste daertoe versocht geweest zijnde, door menichvuldighe andere affairen, die onderentusschen voorgevallen zijn, belet is geweest daerop te letten, soo ist dat wij onderschreven dienaers des woorts, vuyt bevel des voorgemelden synodi die voirseyde poincten kortelick in schrifte hebben gestelt ende hierby gevoegt, versoeckende dat het uwer E. believe, hierop gelettet hebbende, de kercke Gods in desen de handt te bieden, ten eijnde daerop mochte oirdre gestelt ende tgene allenxkens schijnt te vervallen wederomme te rechte mochte gebracht werden. Dit doende ect.

Uwer E. onderdanige Henricus Brant, dienaer des woordts tot Zirickzee, ende Hermannus Faukelius, dienaer des woorts tot Middelburch, van den classibus bij authorisatie des sijnodi voornoemt om dit te versoecken specialick gecommitteert.

Copie.

Poincten wt de artikelen des sijnodi provincialis Zeelandiae, ghehouden ter Tholen in Novembri 1602, welcke vuyt last desselven den E.E. heeren Gecommitteerde Raden der Staten

---

[1]) „dienen" DD heeft „behooren". [2]) „Requeste — deselfde". Dit opschrift staat op de achterzijde van het stuk.

tslandts ende graeflickheijts van Zeelandt met behoirlicke eerbiedinghe voorgedraghen werden.

Eerstelijck soo eenighe landen voortaen wtgegeven werden om bedijckt te worden, dat daerbij mochte sorghe ghedraghen werden voor den kerckendienst ende wat dien aenkleeft, ten eijnde dien mochte eerlijck onderhouden werden.

Sal dit poinct gehouden werden in goeder memorie ende recommandatie, zoo wanneer de ghelegentheijt haer daertoe sal presenteren.[1]

Ghemerckt dat de jonghe jeugt deser provintien niet alleen onder den vijandt in den steden maer oock ten platten lande, onder contributie sittende, ter schole besteedt wordt, werdt versocht, dat het placaet dienaengaende mochte geamplieëert ofte breeder verclaert werden, opdat dezelve aldaer niet wat aennemen, dat de kercke ende lande mochte schadelick zijn.

Is verstaen, dat hierop sal worden gesien tplacaet, tegen de Jesuyten vuytgegeven, midtsgaders tgene gemaect is op de schooloordeninghe in Zeelant, om daernaer, deselve gesien, voorder hierop te resolveren.

Alsoo de vergaderinghe des sijnodi nationalis zeer noodich geachtet werdt, dat het den E.E. Staten van Zeelandt believe de beroepinge derzelve ter eerster ende bequaemster gelegentheijt te bevoirderen.

Die gedeputeerde van de heeren Staten van Zeelant ter vergaderynge van de heeren Staten Generael zijn hierop gelastet.

Dewijle den sabbath ende de vastendaghen op menigerleij wijse grouwelick werden verontheijligt ende dat oock op den vastendaghen de houwelijcksche bevestinge van sommighen geeijscht werdt, tegen tgene dat Joël cap. 2, v. 16 geboden werdt, soo werdt versogt, dat zulcx alles mochte verboden ende door behoorlicke middelen geweerdt worden.

Die van den Rade vinden goet, dat hierop ordre gestelt worde, alsoo sy het redelijck bevinden.

Alsoo doort placaet van policie de rhetorijckspelen om ghewichtighe redenen verboden zijn ende diesniettegenstande op velen plaetsen tplacaet dienaengaende niet onderhouden en werdt, dat het den E.E. heeren believe tverbodt van dien te vernieuwen, midtsgaders oock tegen de spelen in de latijnsche ende fransche scholen naerder te verclaeren, alsoo door sulcke onnoodighe ende ontstichtelijcke oeffeningen de jonckheijt haeren tijdt verliest.

Alsoo hierop bij placate is voorsien, en connen die van den Rade niet voorder daerinne doen.

Dat het onbehoirlick ende vermetelick gebruyck van het ghepraetendeerde

[1]) De apostillen der Staten, hier met inspringende regels gedrukt, staan in het hs. op den rand ter zijde van elk synodaal voorstel.

waerseggen, midtsgaders het besoecken der afgestorven heijligen in bedevaert, dwelcke in sommigen plaetsen noch gebruijckelijck is, mochte geweert worden.

Sal dit den heeren Staten werden voorgedraghen om hiertegen bij naerder placaet te voorsien.

Alsoo de bevestinge des houwelicx voor de kercke geschiet met gebedt over de contrahentes als over bontgenoten, ende de ongedoopte (als niet hebbende ontfangen het teecken des verbonds) voor geen bontgenoten in de christelicke kercke, soovele het vuyterlijcke teeken aengaet, gekendt en worden ende dienvolgens niet kerckelick en konnen in den houwelicken staet ingesegent worden, dat mijn E.E. heeren believe om der quaetwilliger wille hierin haer authoriteijt te gebruycken ende den kerckendienaren met placate ofte andersins de handt te bieden.

Is verstaen voor dese tijt alsnoch hier niet te noveren.

Dewijle het zeer ergerlick is, dat in Godts kercke het houwelick werdt ingesegent tusschen personen, die met malkanderen in overspel geleeft hebben, ende de sijnodus geern zaege, dat sulcx geweert wierde, dat mijn E.E. heeren believe daerop eenich oirdre te stellen tot meerste stichtinghe der kercke ende weghnemen velerleij zwaricheden, die daerwt konnen volgen.

Sal dit poinct den heeren Staten werden voorgedragen.

Angaende de personen, die men om wettelicke oirsaken weijgert binnen tslands te trouwen ende, buyten tslandts treckende, bij papen ofte andere personen onwettelick ende heijmelick tzamenghevoeght werden, werdt versocht, dat het placaet van policie dienaengaende mochte onderhouden werden.

En is hierop niet geresolveert.

Alsoo voordesen in sijnodo, ter Goes ghehouden, is verordonneert te versoecken ordonnantie aengaende eenighe casus matrimoniales ende dat daerop tot noch toe niet eijndelick en is gedaen, werden mijn E.E. heeren wederomme van deses sijnodi wegen versocht daerop te letten ende ordonnantie te maecken, naerdat zij sullen bevinden te behooren.

En is alsnoch hierop niet geresolveert.

Casus matrimoniales, daerop ordonnantie ende verklaeringhe versocht werdt, gestelt wt last des sijnodi, ter Goes gehouden.

Hoe men handelen zal int ondertrouwen van personen, die wt vremde landen kommen ende verjaecht sijnde, door dongelegentheydt des tijts niet en connen doen blijcken, dat sy vrij zijn.

Op de navolgende aengetoghen artickelen is alnoch niet gheresolveert.

Dewijle het houwelick tusschen broeders ende susters kinderen verschey-

dentlick ende toegelaten ende verboden werdt, of het niet goet en ware daervan een wtgedruckte ende generale weth te maecken.

Off degene, die eenighe dochters teghen den danck van haerer ouderen ofte vooghden wechvoeren ende in Hollandt ofte elders van papen of dergelijcke personen getrouwt werden, niet hooger dan met een geltboete behoorden gestraft te worden, ende off sulcke onordentlicke tsamenkomsten voor wettelicke houwelickheden ende de kinderen, alsoo geprocreijeert, voor wettigh te houden sijn.

Off een man trouwen mach de weduwe van zijnen zwager ende een vrouwe den weduwaer van harer zwagerinne.

Off een man soude moghen trouwen de nichte van de vrouwe, daer hij mede geboeleert heeft, ende off een vrouwe mach trouwen den neve van den man, die met haer gheboeleert heeft.

Wat ordre men houden zal in het ondertrouwen dergener, die van merckelicken ongelijcken ouderdom zijn, ende insonderheyt wanneer de vrouwe 10, 12, 20 etc. jaren ouder is dan den man.

Hoe men hem houden zal in houwelicken van personen, die seggen, dat sij eenen merckelicken tijdt van haere ehegade sijn verlaeten geweest.

Off een man, die om overspel, bij hem begaen, van sijn huysvrouwe wettelijck ghescheyden is, met een ander vrouwe trouwen mach, et vice versa.

Hoe een man, die, int contracteren van houwelicke bedrogen sijnde, bevindt, dat hij een bastart heeft voor een echte, item een hoere voor een maecht etc., handelen zal; ende van ander dergelijcke bedrogh reciproce, tsij in qualitate personen ofte andersins.

Off een vooght ofte de sone of dochter van den vooght mach trouwen de weese, daer hij vooght aff is.

Onderstondt:

Actum ten Rade int Hoff van Zeelandt tot Middelburgh den XIII^{en} Januarij 1604.

Mij present, B. DE JONGHE.

Acte van de ghecommitteerde der 3 *classen, Walcheren, Schouwen ende Tholen, besloten op den* XV^{en} *Julij* 1608 *binnen Middelburch, preside* HERMANNO FAUKELIO *ende scriba* GERS. BUCERO.

Overmits de classe van der Goes nagelaten heeft eenighe wt haer te committeren om over de stucken, haer aengeschreven, met de ghecommitteerde

der andere respective classen tzamen te handelen, ende dat volgens de vergaderinghe, niet vol zynde, niet en heeft connen beramen noch besluyten in de zaecken, haer belast, zo ist voor goet gevonden, opdat dese byeencompste gantsch niet vruchteloos en zoude wesen ende zoude moghen tot eenen goeden ende ghewenschten eynde ghebracht worden, dat dezelve van hier getransporteert worde naer der Goes, ten eynde dat aldaer de zaecken, den voorsz. ghecommitteerden der classen belast ende opgelecht, gelyckelick zouden mogen voorgenomen worden.

Den XVII^{den} Julij.

De voorgemelde ghedeputeerde, verschenen zynde voor de classe van der Goes ende versocht hebbende, dat dezelve wt haer 3 personen deputeren zoude om in tzamenhandelinghe met hen te comen, ende antwoorde gheereghen hebbende, dat sy niet en verstont tot zodanighe extraordinaire byeencompste ymand af te veerdighen (hoewel dezelve hier te vooren ettelicke mael is gebruyckt geweest), verclarende evenwel goede genegentheyt te hebben om de ordinaire byeencompste des particulieren synodi te bevoorderen, zo ist dat de broederen, opdat sy niet gantsch sonder vrucht en souden scheyden ende in alle goede correspondentie met malcanderen volherden, tzamen goetgevonden hebben te arbeyden tot de vercryginghe van eenen particulieren synode, mits dat sy zullen hare classen respectivelick poogen te beweghen om in de byeencompste des voorsz. synodi te bewillighen ende daertoe eenen wt elcke classe te committeren, welcke vyere (des noot zynde), om ten spoedichsten de zaecke te bevoorderen, desen extraordinairen wech zouden mogen ingaen: te weten den E. heeren Raden met den eersten te vertoonen den hoochdringhenden noot zulcker synodale vergaderinghe ende wat de vyer classen diesaengaende geresolveert zullen hebben, alsoock hare E. te bidden, dattet hen believen zoude eenighe wt de haren te committeren, ter welcker overstaen de voorgemelde synode gehouden zoude worden.

Actum als boven binnen Middelburch.

HERMANNUS FAUKELIUS, praeses hujus conventus.
GERSON BUCERUS, ejusdem conventus scriba [1]).

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

Handelinghen des provincialen synodi van Zeeland, gehouden met authorisatie der E. M. heeren Staten van Zeeland binnen de stadt van der Vere, begonnen op den 17 Meye ende geeyndicht op den 27 derselver maendt des jaers 1610, ten overstaen van de E. heeren STEVEN TENIJS *ende mr.* JOHAN HUYSSENS, *raden der E. M. heeren Staten van Zeeland, hiertoe specialick gecommitteert.*

Naer de aenroepinghe des goddelicken naems, gedaen by den dienaer der plaetse, hebben de E. heeren gecommitteerde raden STEVEN TENYS ende mr. JOHAN HUYSSENS tot oopeninghe des synodi voorgedragen de resolutie der E. M. heeren Staten van Zeeland over het houden deser byeencompste mitzgaders het last, hen van den voorsz. heeren tenzelven aensiene opgeleyt, overleverende tot confirmatie van dien extract wt derzelver notulen, hetwelcke verclaerde haerder E. goetvinden ende resolutie, waerdoor dese byeencompste des synodi ingewillicht ende gheaccordeert wort. Was oock daerby gevoecht een extract wt de notulen der E. heeren Ghecommitteerde Raden, ordonnerende de plaetse der voorsz. vergaderinghe binnen de stadt van der Vere ende den tydt op den 15 Meye ende committerende de voornoemde E. heeren raden om die te assisteren. Ende syn dese in zulcken aensien met sonderlinghe welgevallen ende verblydinghe der broederen ontfanghen, dewelcke God danckten, dattet Hem belieft hadde de herten harer overicheden tot de versorginghe der kerckelicke zaecken te bewegen.

Daerna syn den credentien der 4 respective classes gelesen ende voor weerdich aengenomen. Met dezelve syn verschenen:

wt Walcheren:

GILLIS BURSIUS ende GERSON BUCERUS, dienaren des goddelicken woords van Middelburch ende Vere, met de heeren JAN VET ende NICLAES SAEL, ouderlinghen van Middelburch ende Arnemuyden;

wt Schouwen:

HENRYCUS BRAND ende JOHANNES TAYUS, dienaren des goddelicken woords binnen Zierickzee ende Brouwershaven, met TOBIAS DAMMAN, dienaer des goddelicken woords in Nieuwerkercke, maer verschynende in de plaetse van eenen ouderlinck, ende JASON JANSZEN, ouderlinck der gemeynte Christi binnen Zierickzee;

wt Suytbeveland:

Philippus Lansbergius ende Lodowyck Verveste, dienaren des g. woords ter Goes ende te Cruninghe, met mr. Jacobus Peckius ende Heyndryc Carels, ouderlinghen van der Goes ende van Weerden;

wt Tholen;

Johannes Pantinus ende Gerardus Schepenius, dienaren des goddelicken woords binnen Tholen ende Vosmar, met Thomas Rozeboom, dienaer des goddelicken woords binnen Poortvliet, maer als ouderlinck verschynende, ende Joachimus Liëns, ouderlinck tot Sinte Martensdyck.

Cap. 1.

Historiale acten des synodi.

Hiernaer is door het meeste deel der stemmen vercooren tot praeses synodi Gillis Bursius, tot assessor Philippus Lansbergius, tot scriba Gerson Bucerus.

De acten des voorgaenden synodi, gehouden binnen ter Tholen, syn gelesen. Is oock het zegel des synodi overgelevert.

Henrycus Brand ende Hermannus Faukeel, ghedeputeerde des lestvoorgaenden provincialen synodi, binnen ter Tholen gehouden, synde gelast geweest wt den name deszelven synodi eenighe poincten te versoucken aen de E. Ghecommitteerde Raden, hebben ingebracht rapport van tgene by hen ghedaen is, mitsgaders de originale apostillen, hen door de voornoemde heeren verleent op hare voorghestelde versoecken ende gegeven op den 13 Januarij des jaers 1604, onderteeckent de Jonghe. Ende is goetgevonden de voorsz. ghedeputeerde midsdesen te ontslaen van haren last ende te bedancken voor haren ghetrouwen dienst.

Van weghen de kercke ende plaetse van Oosterland syn met credentie alhier op den 18 Meye verschenen Daniel Heyndrycs Slatius, bedienaer des g. woords aldaer, ende Jacob Holleman, secretaris, verclarende hen beswaert te vinden over zeeckere ordonnancie harer respective classe, waerdoor hen opgeleyt was op de sabbathen niet te doopen noch te trouwen des voormiddaechs, maer alleene des namiddaechs, zynde nochtans zoodanich besluyt harer classe naer hun oordeel by hen niet stichtelick nochte practicabel, ende volgens van dezelve ordonnancie op den synodum gheappelleert hebbende, versochten tot eyndinghe hares gheschils het oordeel deszelven. Waerop goetgevonden is, dat de acte, van dewelcke sy geappelleert hebben, hier zoude vertoont ende geexhibeert worden, ten eynde dat men alsdan rypelyck ende ten vollen op de zaecke letten mochte. Volgens dit besluyt is de voorsz. acte op den 22 dach deser maendt den synodo over-

gelevert, waerop geresolveert is, hetgene begrepen staet in de antwoorden des synodi op eenige voorgestelde vragen, cap. 4 in de 5 antwoorde.

Joos van Laren ende Nicolaus Olivarius, dienaren des goddelicken woords, vergeselschapt met Daniel Leynszen, ouderlinck van Vlissinghe, hebben op den 17 Meye versocht over zeeckere stucken van den synodo gehoort te worden. Waerop hen voor antwoorde gegeven is, dat se, credentie van hare kercke overgelevert hebbende, oopeninghe zouden mogen doen van zulcs, als sy particulierlyck buyten de gestelde gravamina hadden te vertoonen. Ende bijaldien sy yets hadden tegen de advysen der gravamina der classe van Walcheren genomen, dat se oock daerover hen voor dese vergaderinghe zouden verclaren mogen, hiertoe nemende den tydt van twee dagen wterlick, om alsdan hare beswaernissen met de redenen derzelver schriftelick in te brenghen ende hierenboven noch mondelick gehoort te worden, behoudens dat sy dan vertreckende verwachten zouden het oordeel des synodi. Ende wort voor alsnu dit zoo toegelaten om beteren wille, mids dattet in consequentie niet getrocken en worde.

De ghedeputeerde der kercke van Vlissinghe syn op den 19 Meye voor den synodo wederom verschenen, mitbrenghende credentie hares kerckenraeds, ten eynde dat se dese vergaderinghe voordragen souden het gravamen van het gelyckstemmen der kercken in de classicale vergaderinghe door eenen minister ende eenen ouderlinck, mitzgaders om de advysen ende bedenckinghen hares kerckenraeds op zeeckere gravamina der classe van Walcheren aen te dienen, hetwelcke naer de voorgaende ordonnancie deses synodi niet alleene schriftelick van hen gheschiet is, maer is hen oock daernaer de mondelicke verclaringhe toegelaten. Hetwelcke van hen gheschiet zynde, syn op den 22 Meye vertrocken, bedanckende de vergaderinghe, dat se hen zoo langhe ende geduldelick gehoort hadden.

Op den 24 daernaer is Abraham van der Myl in dese byeencompste verschenen, versoeckende, dat in het different, tusschen den kerckenraet van Vlissinghe ende hem hier te vooren opgeresen, mochte door den synodum met goeden raet voorsien worden, ten eynde dat hij in syn recht ende in synen dienst weder gerestitueert wierde, ende indien immers zulcs by die van Vlissinghe niet en conde te wege gebracht worden, dat het dan der vergaderinghe believen zoude eenen wech wt te vinden, waerdoor hy in syne eere gerepareert ende voor alle schade verhoet mochte werden. Daerentеghen door Nicolaum Olivarium ende Jodocum Laretium, vergeselschapt met eenen anderen ouderlinck Cornelis Leynszen, is wt den name hares kerckenraeds versocht, dat men in desen handel niet en soude treden, gemerckt deselve den E. magistraet der stede Vlissinghe mede aangaet,

verclarende, zoo men evenwel daerin trade, dat se zouden begeeren haer reces tot hare E. magistraet te nemen. Hierover is by den broederen des synodi raetsaem gheoordeelt, dat men om redenen in den voorsz. handel ten principale niet en soude commen, maer wel de reparatie van Abrahami Milii eere voornemen ende versorghen. Ende is tot zulcken eynde den ghedeputeerden van Vlissinghe afgevraecht, of sy gesint waren den voorsz. Abraham zulcke attestatie te geven van leere ende leven, met dewelcke hy bequamelick zoude connen verplaetst werden. Ende overmits de voorsz. broederen excipieerden geenen last te hebben van haren kerckenraedt yet hiervan voor te dragen doch hoope gevende van harentweghe, dat de atttestatie niet en soude geweygert werden, ende verclarende, dat se in haer bysonder niet en hadden tegen den persone Milii voorsz. ten aensiene van syne leere ofte leven, hoewel niet verstaende, dat door dese hare verclaringhe de kerckenraedt van Vlissinghe zoude geprejudiceert worden, is hen door den synodum belast, dat se tot hare principale wederkeeren souden ende met die handelen, ten eynde sy ooc dergelycke ghetuygenisse schriftelick Abrahamo verleenen wilden ende de synodus goede bequaemheyt hebben mochte om, sonder int stuck ten principale te treden, Abrahamo Milio volgende syn redelick versoeck te assisteren. Is daerenboven hen opgeleyt by schrifte te stellen hetgene sy aengaende de bedeelinghe der classe van Walcheren, van hen ende sommighe andere kercken, namentlick Oosterzouburch, Coudekercke ende Beekercke, versocht, den synodo hadden te vertoonen.

Op den 26sten is door den ghedeputeerden van Vlissinghe het beworp der attestatie, by haren kerckenraedt Abrahamo Milio te geven, den synodo geexhibeert, dienende ten deele om Abraham van Myle te rechtveerdighen, ten deele om hem by alle verstandighe alleene wt tgeruchte verdacht te maecken. Volgens heeft de synodus gheoordeelt, dat de attestatie onvolcommen was ende niet genoechsaem om de verplaetsinghe Abrahami Milii te bevoorderen, vindende dese maniere van doen zeer vreemdt ende onchristelick, niet alleene omdat zoodanich ghetuygenisse contrarieerde het mondelick ghetuygenisse der gesanten voorsz. maer oock het geschreven getuygenisse zelve. Ende naerdien sy verclaerden anders geenen last te hebben, is hen van den synodo opgeleyt, dat sy sich wederom tot hare principale vervoegen souden ende op den volgenden dach, wederom tot de vergaderinghe keerende, met volcommen last souden syn voorsien om in dese hare saecke tot de volle afhandelinghe voort te gaen, sonder hiernaer eenich nieuw reces tot haren kerckenraet te nemen, gemerct het de vergaderinghe ongelegen was langer hiermede opgehouden te worden. Syn oock ernstelick vermaent geweest, dat se by hare principale aerbeyden souden om het versochte ghetuygenisse in simplici forma te vercrygen

met nalatinghe der exceptie, in dat beworp ghestelt, dewelcke gewach maecte van de quade geruchten, tot nadeele van Abrahami Milii goeden name over sommighe jaren opgeresen.

Hierop de voorsz. gesanten te huys ghetrocken ende op den ghestelden dach voor de synodo verschenen synde, hebben het voorighe beworp met hen ghebracht, vervatende in plaetse van tgene de synodus gheoordeelt hadde nagelaten te moeten syn ende by dezelve gesubreguleert was, zoodanighe exceptie, dewelcke niet alleene hetzelve medebrachte, dat in het gesubreguleerde vervaet was, maer oock noch meer mochte dienen tot Abrahami nadeel. Hierom heeft de synodus zoo door haerzelven als door 3 gesanten aen de ghedeputeerde van Vlissinghe versocht ende hen vermaent, dat de voorsz. exceptie mochte wechgenomen ofte ten minsten versoet worden, waerop sy verclaert hebben, dat sy zulcs niet en vermochten, alsoo hetzelve hen van hare E. magistraet verboden was, doende dit blycken met eene zeeckere acte, in Wet ende Raet der stadt Vlissinghe gepasseert den 27 Meye ende van den synodo gesien. Overzulcs de synodus, op alle de voorsz. handelinghen des kerckenraeds van Vlissinghe neerstelick ghelet hebbende, en can niet nalaten midsdesen voor alle kercken Christi in Zeeland, wt welckers name sy vergadert is, te betuygen, dat de kerckenraedt van Vlissinghe qualick heeft gedaen, alsoo den synodum vele dagen op te houden ende in haer goet voornemen te verhinderen, oordeelende tegen de leere 1 Tim. 5. 19 te stryden, dat sy op geruchten alsoo tegen eenen leeraer beschuldinghe aennemen, dat sy hem daerom eene simpele attestatie weygeren, gelyck hetzelve oock strydt tegen de gearresteerde kerckenordeninghe articulo 71, ende dat beyde streckt tot nadeel van den vrede der kercke ende policie, dewelcke door de versochte accommodatie conde ghetroffen worden. Insonderheyt oordeelt de synodus onbehoorlick ende de kercke ende de policie schadelick te wesen, dat de kerckenraedt van Vlissinghe haer in eene pure kerckelicke zaecke tegens den synodum met de authoriteyt der politycke overicheyt behelpt. Voorder oordeelt, dat Abrahamus Mylius in de kercke van Vlissinghe by provisie zal tot den avontmale toegelaten worden ende dat hem dadelick eene simpele goede attestatie worde gegeven om bequamelick ten dienste te mogen commen ende verplaetst te worden. Ende is dit oordeel des synodi hen wt het schrift voorgelesen.

Cap. 2.

Acta des synodi, verclarende eenighe artickelen onser kerckenordeninghe etc.

I.

Het goetduncken ende advys der classe in den 3 ende 4 art. der ghearresteerder kerckenordeninghe wort van den synodo aldus wtgeleght, dat de

kerckenraet wel zal mogen vryelick delibereren ende raetslaen over de verkiesinghe eenes dienaers, doch dat se tot geene beroepinghe zal mogen voortgaen ofte dienaengaende met den vercoorenen yet handelen, vooraldat de classe daervan kennisse genomen ende oordeel gegeven hebbe, naer hetwelcke de kerckenraedt haer zal hebben te reguleren.

II.

Tot verclaringhe van den 5 art., raeckende het ghebedt, hetwelcke in de verkiesinghe der predicanten ghedaen wort, is goetgevonden, dat men het oude gebruyck zal volgen, hoewel het vry zal syn het vasten by het bidden te voeghen, ende de ghemeynte, tot vyerighe ghebeden opgescherpt zynde, zal oock mogen tot het vasten vermaent werden, zonder nochtans dieshalven ymand eenighe wet op te leggen.

III.

Door het voorweten des classis in den 7 art. wort verstaen, dat een dienaer niet en mach zyne kercke verlaten om elders eene bequame beroepinghe aen te nemen, tenzy dat de classis niet alleene wetenschap daervan hebbe, naerdat hy verlaten is, maer oock oordeele, eer hy verlaten wort, of hy zal verlaten worden ofte niet.

IIII.

De kennisse ende het oordeel der classe, daervan in den 9 art. vermelt wort, heeft dese meyninghe, dat de classe weten moet de redenen, om dewelcke hem eenich dienaer tot eenen anderen staet des levens begeven wilt, ende meteenen oordeelen van de gewichticheyt derzelver redenen, ten eynde dat zoodanich oordeel gevolcht worde.

V.

Den onwille, daervan den 17 art. spreeckt, wort beschreven eene merckelicke ongesintheyt, in een groot deel der ghemeynte tegen haren kerckendienaer opgeresen om oorsaecken, die de afsettinghe niet en verdienen ende om dewelcke men nochtans genegen is denzelven aldaer niet langer te ghebruycken. Ende om zulcken onwille (als hij in eenighe gemeynte tegen den kerckendienaer opgeresen is) gevoegelick te weeren, de classis zal alvooren ondersoecken, of den onwille gefondeert is ofte niet. Soo hy geen fondament en heeft, de onwillige zullen door de classe onderwesen werden, opdat se haer ongelyck verstaen moghen. Maer in gevalle datter eenige merckelicke cause ware, die den onwille veroorsaecte, men zal die poogen wech te nemen ende de onwillighe alsoo gerust te stellen. Doch

zoo dit niet en conde te weghe ghebracht werden, de classis zal de verplaetsinghe voorderen, behoudens dat de kerckendienaer in synen vollen dienst blyve, totdat hy verplaetst is.

VI.

Over den 28 artickel wort tot verclaringhe inghebracht, dat degene, die hem beclaecht door de wtspraecke der mindere vergaderinghe verongelyckt te syn ende hem tot eene meerdere beroept, hierentusschen de wtspraecke der mindere vergaderinghe zal onderworpen blyven tot an der stont, dat eene meerdere daervan oordeel wtgesproocken hebbe. Ende zal dese wtspraecke voor vast ende bondich gehouden ende nagevolcht worden naer wtwysen des artickels.

VII.

Tot verclaringhe van het 32 artickel wort geoordeelt, dat door het seggen des classis, hetwelcke daerin vermelt wort, anders niet te verstane en sy dan het besluyt derzelver, hetwelcke door de meeste stemmen goetgevonden is.

VIII.

Gemerct in den 35 artickel gesecht wort, dat in de kercken, daer geenen kerckenraet en is, middelertydt by de classe gedaen zal werden, hetgene anders den kerckenraet opgelecht is te doen, ende den synodo in bedencken gegeven is, oft zulcs ooc niet en behoorde verstaen te syn van de plaetsen, daer geenen kerckendienaer en is maer alleene ouderlinghen ende diaconen, wort besloten, dat de classe den kercken, welcker dienaer afghestorven is, zal mogen haren dienst, daertoe versocht zynde, bewysen, de kercke nochtans in de absentie des ghedeputeerde der classe blyvende in hare behoorlycke ende gewoonelycke vryheyt.

IX.

Aengaende den 45 artickel, ordonnerende, dat de dienaren des woords, dewelcke weygeren de Confessie ende den Catechismum te onderteeckenen, zullen de facto van haren dienst by den kerckenraedt ofte classe opgeschorst worden, de synodus verstaet, dat het woordeken ,ofte' niet en moet alsoo genomen syn, alsof de opschortinghe der kerckendienaren stonde by den kerckenraet ofte de classe elck alleen ende afgesondert, maer dat se haer beyde gesamentlyck toecompt achtervolghende het voorschrift ende de ordre, goetgevonden in den 58 artickel der ghearresteerder kerckenordeninghe, welverstaende nochtans dat de opschortinghe in de plaetse, daer geenen kerckenraet en is, de classi alleene zal bevolen syn.

X.

Belangende den tydt, door den 5 artickel der synode van der Goes gestelt ende gheordonneert voor degene, die van een kerckelyck besluyt tot eene meerdere vergaderinghe begeeren te appelleren, wort verstaen, dat de ordonnancie vast blyven zal.

XI.

De wet des Thoolschen synodi, ordonnerende den tydt, in het hertrouwen der weduwaers ende weduwen te onderhouden, zal blyven, welverstaende dat den tydt van 6 maenden, voor het hertrouwen der predicanten gestelt, meer voor eenen raet dan voor een bevel genomen zal worden.

Cap. 3.

Canones ofte regulen van den synodo ghestelt.

I.

Men zal, achtervolgende het besluyt des Thoolschen synodi, in de provincie van Zeeland een synodus van heden in een jaer namelyck den 16 Meye houden ende voort jaerlics, tot welcken eynde men zal versoecken, dattet de E. M. heeren Staten believe desen regel door hare authorisatie te confirmeren.

II.

De zaecken, in den synodo te verhandelen, zullen voortaen niet in thesi maer in hypothesi voorgestelt worden, ende volgens zulcs, daer geene hypothesis van en is, zal men in den synodum niet inbrenghen.

III.

Tot afhandelinghe der poincten, die int gemeene den classen aengaen doch voorvallen, eer de synodus jaerlics byeencompt, zal elcke classis extraordinaerlyck twee dienaren des woords deputeren, in welcken gevalle de classe synodael den anderen classen zal hebben aen te schryven den noot ende de redenen, vereyschende dese extraordinaire byeencompste, ende daerover hare deputatie te versoecken, noemende den tydt ende de plaetse der vergaderinghe. Die hiertoe vercooren worden, zullen niet des synodi maer des classis ghedeputeerde syn. Ooc en zullen sy niet vermogen yet anders te verhandelen, dan daertoe sy specialyck gecommitteert ende gelast werden. Van het verhandelde zullen sy met den aldereersten aen hare principale rapport doen, om dan met goetvinden derzelver wt hare deputatie te scheyden. Ende om soodanige byeencompste te effectueren zal wt den name deses synodi van de E. Mog. heeren Staten versocht werden, dattet hare E. gelieve die tot zulcken eynde, als voorseyt is, te authoriseren ende te ordonneren,

dat dezelve, zoo diewils als sy geschiet, door eenige wt de E. heeren Ghecommitteerde Raden, zynde lidmaten der ghemeynte, mochte gheassisteert worden.

IIII.

Tegens de overtredinghe der wetten, die in de kerckenordeninghe ghearresteert syn, zal men procederen naer de ordre van de kercke. Ende in gevalle de classe niet en can de zaecke wtvoeren, men zal synen toevlucht nemen tot den synodum naer wtwysen van den 59 artickel ofte, zoo desen niet voorhanden en is, tot de extraordinaire deputatie der classen, in den naestvoorgaenden canone goetgevonden, ten eynde dat aldaer kennisse van zaecken genomen zynde, sententie definitive gestreecken worde.

V.

In gevalle eenighen kerckenraedt ofte dienaer des goddelycken woords ofte ouderlinck quame voor te wenden, dat het besluyt zyner respective classis streede tegen Godes woordt ofte de gearresteerde kerckenordre ende daerom niet schuldich te syn het voorgemelde besluyt te gehoorsamen, ende dat de classe, op soodanich voorgeven de zaecke geresumeert hebbende, niet en conde bevinden haer besluyt zoodanich te wesen ende volgens goetvonde by hetzelve te willen blyven, zal zulcken kerckenraet ofte dienaer ofte ouderlinck gehouden syn de wtspraecke te gehoorsamen ende, al quame hy te appeleren, zal evenwel gehoorsaem syn, verwachtende het oordeel van eene meerdere kerckelycke vergaderinghe.

VI.

Int gebruyck der lyckpredicatien zal men hem conformeren naer het 12 artickel des nationalen synodi van Middelbur

VII.

Men zal door geheel Zeeland eenderley formulieren int bidden gebruycken, niet alleene in de predicatien maer oock in alle kerckelycke byeencompsten der kerckenraden, classen ende synoden, doch evenwel wort de vryheyt toegelaten om in gevalle van bysonderen noot denzelven int gemeene formulier in te voegen, mids dat zulcs geschiede door eene gelycke ende eenparige forme, met advys ende goetvinden des kerckenraeds gestelt.

VIII.

Opdat het misbruyck ontrent den doop der kinderen gheweert worde, waerdoor openbare goddeloose spotters ende verachters der religie als ghetuygen toegelaten werden, zullen de gemeynten neerstelyck vermaent

syn, geene sodanige tot getuygen te nemen ende de lidmaten, die se genomen zullen hebben, by laste des kerckenraeds daerover aen te spreecken. Oock en zullen de namen zulcker getuygen in het register niet aengheteeckent werden.

IX.

De personen, die onghedoopt synde begeeren getrouwt te worden ende nochtans, overmits sy in belydenisse ongeloovich ofte in leven goddeloos syn, tot den doop niet en connen toegelaten worden, zal men niet trouwen, tensy dat se tevooren door goede onderwysinghe ende vermaninghe tot ware bekeeringhe gebracht werden.

X.

Om te beter eenicheyt in de suyvere leere ende goede ordre der kercke te onderhouden, zullen de dienaren des woords onderteeckenen zeeckere formulieren, van desen synodo ghestelt aengaende dezelve leere ende kerckenordeninghe ende hier achter de acta deses synodi bygevoecht.

XI.

De kerckendienaren zullen dadelyck van haren dienst opgheschort worden, van dewelcke men bewysen can, dat se yets doen tegen hare onderteeckeninghe ende eenighe nieuwicheden ofte veranderinghen tegens de gesonde leere, by hen onderteeckent, invoeren willen.

XII.

Geen predicant en zal vermogen publycke schole te nouden, tensy dat den noot zules vereysche, waervan de respective overheden ende kerckenraden ende classen oordeelen zullen, insiende of niet daermede des predicants studien ofte synen dienst te corten gheschiet.

XIII.

Opdat oock de eenicheyt in de h. leere onderhouden mochte werden onder degene, die tot de oeffeninghe der propositien versoecken toegelaten te worden, zullen (boven de attestatien, die sy van belydenisse ende leven hebben te overleveren ende boven het praeparatoiren examen, hetwelcke voorgaen moet) onderteeckenen een zeecker formulier, van den synodo beraemt ende hier achteraen gevoecht.

XIV.

Den classen zal de vryheyt toegelaten werden om de studenten, die met voorgaende examen tot de propositie aengenomen syn ende eenen redelicken

tydt lanck alsoo geoeffent syn geweest, te authoriseren, dat se oopentlyck voor het volck zouden mogen predicken, behoudens dat bequame limitatien getroffen werden, die de swaricheden, hierin te vreesen, met stichtinghe wechnemen. Ende dit zal geschieden naer den inhoud des formuliers, achteraen de acta deses synodi gestelt.

XV.

Om de lidmaten der kercke ende oock degene, die buyten syn, tot meerdere kennisse der waerheyt te brenghen, zullen de dienaren des goddelicken woords met alle neersticheyt niet alleene int openbaer hare gemeynten vermanen tot toeneminghe in de leere des geloofs ende tot de schuldighe onderwysinghe harer huysgenooten ende kinderen, maer zullen oock int bysondere naer gelegentheyt de huysvaderen ende in de visitatien der scholen de schoolmeesteren tot haer devoor opscherpen, insgelycs alle occasien waernemen om oude ende jonghe aengecommene ende aencommende tot haren schuldigen plicht op te wecken.

Cap. 4.

Antwoorden des synodi op eenighe voorgestelde ofte voorgevallene vragen.

I.

Op de vraghe, of de ghedeputeerde der classen noch voortaen met voorbedachte resolutien in den synodum verschynen zullen, is gheantwoort, dat den artickel des Thoolschen synodi vast blyven zal.

II.

Of den classibus geoorlooft zy in plaetse eenes ouderlincs eenen predicant tot den synodum te deputeren? Is geantwoort, dat zulcs niet en behoort te geschieden ende dat men zal onderhouden den 42 artickel der gearresteerder kerckenordeninghe.

III.

Of alle kercken in de classicale vergaderinghe ordinaerlyck niet en behooren gelycke stemmen te hebben door eenen minister ende eenen ouderlinck? Is geantwoort, dat men zal blyven by den artickel van der Tholen, also hy luydt.

IIII.

Oft niet goet en ware, dat de overwaterighe kercken van de classe van Walcheren afgezondert wierden, om appart eene bysondere classe te maecken? Wort van den synodo gheantwoort, zulcs ongeraden te syn, als hetwelcke in dese gelegentheyt des tyds tot de gemeene vrede ende ruste niet en is dienende.

V.

Of men zoude mogen het doopen ende trouwen voor den middach op de sabbathen toelaten? Is de antwoorde des synodi, dat men dit gebruyck in de vryheyt der kercken laten zal, alhoewel nochtans het doopen ende trouwen naermiddach, waer het gevoegelyck gheschieden can, zal mogen ingebracht werden.

VI.

Hoe men het gebruyck van de veelheyt der getuygen by den doop weeren zal? Is geantwoort, dat men degene, die boven het toegelaten getal overich syn, wt het register laten zal.

VII.

Of het de classi ofte kercke geoorlooft zy, eenige dienaren wt andere classibus te ontfanghen dan met behoorlycke attestatie van de classe ende kercke, daer sy wt gescheyden syn? Wort geantwoort, dat men onderhouden moet den 7 artickel der gearresteerder kerckenordeninghe, zulcs dat een dienaer niet en zal vermogen van syne kercke te scheyden, tensy dat hy dese ende de respective classi, daervan hy scheyt, volcommen contentement gedaen hebbe.

VIII.

Wat censure tegen de banqueroutiers zal wtgevoert worden? Wort geantwoort, dat zulcs ter discretie van de kerckenraden gelaten wort.

IX.

Hoe men eenichsins zoude mogen voorsien tegen het veelderley verdriet, hetwelcke den lidmaten der kercke, die getrout syn met degene, die professie doen van een andre religie, van hare parture wedervaert? Is de antwoorde, dat men in gevalle van zeer grooten ende onverdragelicken noot denzulcken raden zal haren toevlucht tot de overheyt te nemen. Maer den onghetrouwden zal men te verstaen geven, dat se behooren in den Heere te trouwen.

X.

Of degene, die by de papen geseeckert syn, in onse kercken zouden moghen hare afroepinghe hebben, ende of se zouden mogen by ons getrouwt worden, welcker bannen ofte wtcondinghen by de papen gedaen syn? Is voor antwoorde gegeven, dat zulcs in dese gelegentheyt des tyds wel gheschieden mach.

Cap. 5.

Versoecken wt den name des synodi te doen aen de E. M. heeren Staten.

I.

Also de vergaderinghe des nationalen synodi zeer noodich geacht wort,

is goetgevonden, dat men aen de E. M. heeren Staten wederom versoecken zal, dattet hare E. believe de beroepinghe derzelver met den eersten ende bequaemste gelegentheyt van nieuws te bevoorderen.

II.

Om de studenten by de suyverheyt der leere ende by de vromicheyt der seden te beter te onderhouden is raetsaem gheoordeelt, dat men de E. M. heeren Staten aendienen zal de nootzaeckelicheyt eens collegii in de provincie van Zeeland op te richten, ende ondertusschen te versoecken, dattet hare E. believe by de E. M. heeren Staten van Holland te aerbeyden, dat binnen Leyden professores theologiae van gesonder leere mochten worden gestelt.

III.

Men zal oock aenhouden, dat het placcaet van den opsicht der scholen vernieuwt ende de kerckenraden gheauthoriseert mochten worden om goede sorge te dragen, dat hetzelve met kennisse harer respectiver overicheyt dadelyck int werck gestelt wierde, ende dat de respective classes zullen vermoghen van het devoor der kerckenraden kennisse te nemen, daertoe gebruyckende de occasie, die door de visitatie der kercken gepresenteert wort. Oock zal men aenhouden, dat het placcaet mach wtgevoert worden, in twelcke verboden wort de jonckheyt deses lands in Paepsche ende Jesuytsche scholen te seynden.

IIII.

Men zal versoecken aen de E. M. heeren Staten, dattet hare E. believe het placcaet van de policie over Zeeland, op den name van syn Excellentie den heere Prince van Oraignen hooger ghedachte wtgegeven, jaerlics van nieuws in allen steden ende vlecken deser provincie te laten publiceren ende daer het noodich is te amplieren ende te doen onderhouden. Item zal versocht worden aen de voorsz. heeren, dattet hare E. believe het laetste placcaet, tegen de ontheyliginghe des sabbaths ghepubliceert, te doen wtvoeren, mitzgaders te vernieuwen het placcaet, gestelt tegen de onordentlickheden ontrent het houwelick, als tsamensittinghe dergener, die ongetrout syn ende in bloetschande leven.

V.

Oock zal versocht worden behoorlicke straffe tegens degene, dewelcke van den name Godes ende h. godesdienst ende sacramenten onstichtelick spreecken, item dat ordre ghestelt worde tegen het drucken, stroyen ende vercoopen van vele ergerlicke ende schandelicke boecken, dewelcke dienen tot nadeel van Godes eere ende den welstant der kercke, mitzgaders tegen de excessive oncosten ende brasserien, die dickwils gepleecht worden ten

platten lande in de reeckeninghe van de huysarmen ende kercken tot groote ergernisse ende last der ghemeynte. Item wort versocht, dattet de E. M. heeren Staten gelieve te ordonneren eenen zeeckeren tydt, in denwelcken de onghetrouwde personen zullen gehouden syn (zoo sy connen) hen in haer houwelick te laten bevestighen.

VI.

Insgelycs zal aen de voorsz. heeren versocht worden, dattet hare E. gelieve voor den weduwen der afgestorvene predicanten deser provincie jaerlics eenich onderhoud te ordonneren. Ende onder de redenen van persuasie zal men hare E. vertoonen, dat zulcs in Holland ende in andere provincien gheschiet.

Cap. 6.

Acta ofte besluyten, dewelcke wt den name deses synodi wt te voeren syn.

I.

Men zal eene nieuwe oversettinghe des bybels voorderen, ende zal tot zulcken eynde aen de E. M. heeren Staten versoeck ghedaen worden.

II.

Het wort goet ende raetsaem ghevonden, dat de 37 artickelen onser Confessie achteraen den Catechismum, ende oock alleen, correct geprent worden.

III.

Men zal het oude formulier des doops met de minste veranderinghe, die mogelick is, accommoderen op de volwassene.

IIII.

Het gebedt, hetwelcke gestelt is om des Sondaechs naer de eerste predicatie gebruyct te worden, zal vermindert ende vercort worden, ende zal dese forme in de kercken van Zeeland ordinaerlick ghebruyct worden. Insgelycs om te meer de gelyckheyt in alle kerkelycke zaecken te treffen zullen gemeyne formulieren ghestelt worden der gebeden, te ghebruycken in de byeencompsten der kerckenraden, classen ende synoden.

V.

Soo wanneer ymand wt desen synodo tot de revisie des bybels versocht wort, zal de synodale classe de andere 3 hiervan verwittighen, opdat door gemeyne toestemminghe hierin ordre mach gestelt worden.

VI.

De versorginghe der cruyskercken is naer de ordre der beurten voor een jaer opgeleyt de classi van der Tholen.

VII.

Op het versoeck des Geldersehen ende Zutphenschen synodi, van eenighe wt desen synodo te committeren in de vergaderinghe, te houden op den 19 Meye, is raetsaem gevonden, dat men het vooralsnu zal afslaen, zoowel omdat den tydt nu overstreecken is, dat men by tyde daer niet en soude connen verschynen, als om andere redenen. Evenwel zal wt den name deses synodi het voorgemelde versoeck beantwoort worden. Insgelycs wort goetgevonden ten aensiene van den aenstaenden Hollandschen synode, dat geene deputatie tot die en ghescbiede, maer wel dat men door missive deses synodi hen rade tot alle gevoegelicke ende stichtelicke afhandelinghe harer swaricheden ende meteenen onse hulpe aenbiede.

VIII.

De classis van Walcheren zal Abrahamo Milio eene volcommene attestatie geven. Ende die van desen synodo ghedeputeert zullen worden om de synodale versoecken aen te dienen, zullen by de E. Ghecommitteerde Raden aenhouden, dat hem syn tractement zoude mogen volgen ter tyt toe, dat hy tot eenighen kerckendienst zal gevoordert syn, waertoe de dienaren der 4 classen vermaent worden hem gerecommandeert te houden.

IX.

Om het last der synodale versoucken wt te voeren syn ghedeputeert Gillis Bursius ende Philippus Lansbergius.

X.

De naeste synode zal gehouden werden binnen de stadt van Zierickzee ende de classe deszelven eylands zal de synodale classe wesen.

Eyndelyck de censura morum gehouden synde is den name des Heeren met dancksegginghe aengeroepen ende syn de broederen met vrede ende vriendschap van malcanderen gescheyden.

Formulier van onderteeckeninghe aengaende de leere voor de dienaren des h. evangelii.

Wy dienaren des woords hier ondersch. verclaren met dese onderteeckeninghe, dat wy metter herten gelooven ende gevoelen, dat alle de artickelen ende leerstucken, begrepen ende verclaert in dese Confessie ende Catechismus, de minste met de meeste, den woorde Godes in alles conform syn, ende beloven oock midsdesen heylichlyck, dat wy naer eysch der gelegentheyt alle dezelve leerstucken opentlyck ende int bysondere zullen leeren ende voorstaen. Ende indien wy tot eenighen tyden eenich gevoelen ofte bedincken zouden mogen crygen tegens eenich artickel ofte leerstuck, in

de voorsz. Confessie ende Catechismo begrepen, dat wy datzelve noch oopentlyck noch heymelyck zullen voorstellen dan ordentlyck in classicale ofte synodale vergaderinghen, op pene van als scheurmaeckers gecensureert te worden. Ende indien tot eenigen tyde de classis ofte synodus zoude mogen goetvinden, om de eenicheyt in de leere te onderhouden, van ons te eysschen onse naerdere verclaringhe ofte gevoelen over eenich artickel van de voorsz. Confessie ofte Catechismus, soo belooven wy oock mitsdesen, dat wy daertoe t'allen tyden zullen bereyt ende willich syn sonder eenige weygeringhe, op pene als boven.

Formulier van onderteeckeninghe belangende de kerckenordeninghe voor de dienaren des goddelicken woords.

Wy dienaren des woords hier ondersch. verclaren met dese onderteeckeninghe, dat wy houden, dat in dese kerckenordeninghe niet strydich en is tegens het woordt Godes, maer dat alleen de ydere stucken, daerin begrepen, oorboorlyck ende nuttelyck syn om in dese kercken onderhouden te worden, ende belooven midsdesen heylielyck, dat wy ons zoo opentlyck als int bysondere naer dezelve zullen dragen, op pene van als ongeregelde gecensureert te worden. Ende indien het geviele tot eeniger tydt, dat wy ons zouden mogen beswaert vinden door wtspraecke van eene kerckelycke vergaderinghe in eene kerckelycke zaecke, zoo belooven wy oock, dat wy in zulcken gevalle ons zullen beroepen tot znlcke eene meerdere vergaderinghe, als in de gearresteerde kerckenordeninghe is gestelt, art. 59, ende in den synodo Veriana naerder is verclaert, welcker wtspraecke ende oordeel wy ons zullen onderwerpen ende gehoorsaem syn, totdat door de nationale synodus anders zoude mogen geoordeelt worden, op pene als boven.

Formulier van onderteeckeninghe voor de proponenten.

Wy ondersch. proponenten in de classe van N. verclaren met dese onderteeckeninghe, dat wy metter herten gelooven ende gevoelen, dat alle de artickelen ende leerstucken, begrepen ende verclaert in de Nederlandsche Confessie ende Heydelberschen Catechismo, de minste met de meeste, den woorde Godes in alles conform syn, ende belooven oock midsdesen heylichlyck, dat wy naer eysch der gelegentheyt alle dezelve leerstucken zoowel int proponeren als onderlinghe conferentien zullen trouwelyck voorenstaen. Ende indien wy tot eenigen tyden eenich gevoelen ofte bedencken zouden mogen crygen tegen eenich artickel ofte leerstuck, in de voorsz. Confessie ende Catechismo begrepen, dat wy datzelve noch opentlyck noch heymelyck en zullen voorenstellen dan ordentlyck in de vergaderinghe des kerckenraeds ofte classe, op pene van dadelyck van de oeffeninghe der propositien geweert te worden. Ende indien tot eenigen tyde de kerckenraedt ofte classe zoude

mogen goetvinden, om de eenicheyt in de leere te onderhouden, van ons te eyschen onse naerdere verclaringhe ofte gevoelen over eenich artickel van voorsz. Confessie ofte Catechismus, zoo belooven wy oock midsdesen, dat wy daertoe t'allen tyden zullen bereyt ende willich syn sonder eenige weygeringhe, op pene als boven.

Formulier der limitatien ofte conditien, naer welcke de proponenten, met voorgaende authorisatie des classis, tot de openbare praedicatien sullen mogen toegelaten worden.

I.

Sulcke proponenten zullen mogen tot het openbaer predicken toegelaten worden van de respective classe, dewelcke langhen tydt in de propositien met beslooten deuren, naer den artickel daervan synde, geoeffent syn geweest ende zoo beproeft van de respective classe ende kerckenraedt, datter merckelycke hoope gespeurt wort, dat se met stichtinghe voor de ghemeynte op den predickstoel zouden mogen gebracht worden.

II.

Doch opdat de respective classis genoechsame verzeeckeringhe hiervan hebben mochte, zullen sy te vooren van nieuws geexamineert worden, selfs naer de wyse dergener, die door beroepinghe tot den predickdienst worden aengenomen. Ende evenwel zullen sy noch het andre examen, hetwelcke in de beroepinghe geschiet, te verwachten hebben, byaldien eenige andere classis (onder dewelcke hare beroepinghe mochte vallen) hetzelve hen begeerde op te leggen.

III.

Hen wort verboden de sacramenten te bedienen ende houwelicken te bevestigen.

IIII.

Hierom zal den kerckendienaer tegenwoirdich syn, als sy predicken. Ende zoo ter plaetse, alwaer de predicatie gheschieden moet, geen kerckendienaer en ware ofte dezelve door noot absent wesen moeste, in zulcke gelegentheyt en zullen de proponenten niet mogen tot de openbare predicatie toegelaten worden, ten ware dat zulcs gheschiedde met voorweten der respective classis, ende dat dese over het bedienen der sacramenten ende het bevestigen der houwelicken ordre ghestelt hadde.

V.

Ghemerct dese oeffeninghe gheschiet niet alleene opdat haren voortganck der gemeynte te beter bekent zoude worden, maer oock opdat se dadelyck

zouden toenemen, de kerckenraedt der plaetse, alwaer sy gepredict zullen hebben ofte, zoo daer noch geen kerckenraed en zy, de predicant, die hen assisteert, zal vermogen, wat tot hare verbeteringhe dient naer de gedane predicatie hen aen te wysen.

Gillis Burs, electus synodi praeses.
Philippus Lansbergius, assessor.
Gerson Bucerus, scriba synodi. [1])

Forme des ghebedts, om ghebruickt te worden op den rustdach naer deerste predicatie.

Almachtige, barmhartige Godt, wij bekennen bij ons zelven ende belyden voor U, gelijck het de waerheijt is, dat wy niet weerdich en sijn onse ooghen op te slaen ten hemel ende ons ghebedt voor U te bringen, indien Ghij aensien wilt onse verdiensten ende weerdicheijt, want onse conscientien beschuldigen ons ende onse zonden gheven ghetugenisse tegen ons. Weten oock, dat Ghij een rechtveerdich richter sijt, straffende de sonden dergener, die uwe geboden overtreden. Maer, ô Heere, naerdien Ghy ons bevolen hebt U in aller noodt aen te roupen ende wt uwe onwtsprekelycke barmhertieheijt belooft hebt onse gebeden te verhooren, niet van wegen onse verdiensten, die geene en sijn, maer om de verdiensten onses Heeren Jesu Christi, welcken Ghij ons tot eenen middelaer ende voorspreker voorgestelt hebt, zoo versaecken wij alle andere hulpe ende hebben onsen toevlucht alleene tot uwe barmherticheijt.

Eerstelick, o Heere, wij belijden, dat Ghij ons sooveele weldaden bewesen hebt, dat het ons onmogelyck is die te bedencken, veelmin wt te spreken, ende insonderheijt dat Ghy ons gevoert hebt tot den lichte uwer waerheijt ende tot de kennisse dijnes h. evangeliums. Daerentegen wij hebben door onse ondanckbaerheijt dyne weldaden vergeten, wij sijn van U afgeweken ende hebben onse eygen begeerlickheden gevolcht, Dij niet eerende, gelijck wij schuldich waeren. Dies hebben wij grootelicx gesondicht ende, soo Ghij wildet met ons int gerichte treden, niet anders en souden hebben te verwachten dan den eeuwigen doot ende verdoemenisse. Maer, o Heere, ziet aen het aenschijn dijnes gesalfden ende niet onse sonden, opdat uwen toorn door syn voorbidden gestilt werde. Beerachticht in ons de genade dijnes Geestes, die dagelicx meer en meer ons vleesch met alle sijne boose lusten doode ende ons vernieuwe tot een beter leven.

Ende overmidts het U behaegt, dat men bidde voor alle menschen, zoo bidden wij U, dat Ghij uwen zeghen strecken wilt over de leere uwes h. evangeliums, opdat het overal vercondicht ende aengenomen worde, opdat

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

dr gansche weerelt vervult werde met dijne zalichmaeckende kennisse, opdat de onwetende bekeert, de swacke gesterckt ende een jegelijck uwen heijligen name niet alleen met woorden maer oock metter daet grootmaecke ende heijlighe.

Wilt tot dien eijnde getrouwe dienaers in uwen ougst seijnden ende deselve alsoo beghaeven, dat se haeren dienst getrouwelijck mogen bedienen. Daerenteghen wilt vuijtroeijen alle valsche leeraers, gripende wolven ende huerlingen, die haer eijghen eere ende nutticheijt soucken ende niet de eere uwes h. naems alleene ende der armen menschen welvaert ende zalicheijt.

Wilt oock alle uwe christelijcke gemeenten, die Ghij overal beropen hebt, genadelick bewaeren ende regieren in eenicheijt des waeren ghelooffs ende godsalicheijt des levens, opdat u rijcke dagelicx mach toenemen ende des satans rijcke te schande gae, totdat u rijcke volcommen werde, als Ghij sult alles in allen sijn.

Wij bidden U oock voor het weertlicke regiment, voor alle coninghen, vorsten ende heeren, als voor de coningen van Vrancrijck ende Groot Bretanien ende alle andere, dewelcke uwe kercke voorstaen, maer insonderheijt voor dieghene, die Ghij over ons gestelt hebt, als de Hoogmogende heeren Staten Generael van de Vereenichde Provintien, voor sijne Princelijcke Excellentie graeff Maurits van Nassouwen, voor de heeren Staten van Zeelandt ende haere Gecommitteerde Raeden, alsoock voor den eersamen ende wijsen raedt deser N. mitsgaders voor de bevelhebbers over het chrijgsvolck te water ende te lande. Gheeft, dat haere regieringe daernaer gericht sij, dat de Coninck aller coninghen over hen ende haere onderdaenen regieren mach ende het rijcke des duvels, hetwelcke een rijck is aller schande ende lasteringhe, door hen als uwe dienaers lancx soo meer verstoort ende te niete gemaect worde, ende dat wij onder hen een gherust, stil leven leijden mogen in aller godtzalicheijt ende eerbaerheijt.

Voorder bidden wij U voor alle onse medebroeders, die onder den paus ofte Turck vervolginghe lijden. Wilt se met uwen H. Geest troosten ende genadelick daerwt verlossen. Ende en laet niet toe, dat uwe christenheijt ganschelick verwoest ende de gedachtenisse uwes naems op aerden wtgeroeijt werde, opdat niet de vijanden uwer waerheijt haer roemen tot uwer oneere ende lasteringhe. Maer indien het uwen goddelicken wille is, dat de gevanghene christenen met haere doot de waerheijt getuijgenisse gheven ende uwen naeme prijsen, zoo gheeft se troost in haer lijden, dat se sulcx van uwe vaderlicke handt opnemen ende daerin, uwen wille volgende, bestendich blijven tzij in leven ofte in sterven, tuwer eere, tot stichtinge uwer gemeente ende tot haerer zalicheijt.

Wij bidden U oock voor alle, die Ghij castijt met armoede, gevanckenisse, cranckheijt des lichaems ofte aenvechtinge des geestes. Troost se alle, o Heere, naerdat Ghij weet, dat haeren noodt is eijschende. Gheeft, dat hen

haere castidijnge diene tot kennisse haerer zonden ende beteringe haeres levens. Wildt hen oock gheven volstandige geduldicheijt. Versoet haer lijden ende verlost se eijndelick, opdat se hen uwer goetheijt verblijden ende uwen naeme eeuwelick prijsen. Troost oock alle weduwen ende weesen, gelijck Ghij haeren vader zijt. Wildt alle vrouwen, die in barensnoodt sijn, een goede verlossinge gheven ende de crancke craemvrouwen ophelpen. Wilt in alle deghene, die crancksinnich sijn, vermeerderen de goede gaeven des verstandts, opdat se die aenlegghen tot grootmaeckinge dijnes naems ende stichtinge haeres naesten.

Eijndelick, o Heere, wilt ons ende de onse midsgaders al dat ons aengaet in uwe beschermige ende bewaeringe nemen, voornemelijck die wtgereist sijn te water of te lande, in sorgelicke wegen, tot voorderinge dijner kercke off tot welvaeren des landts ofte oock om haere eijgen affairen. Gheeft, dat wij in ons beroup naer uwen wille mogen leven ende de gaeven, die wij door uwen zegen ontfangen, alsoo gebruicken, dat se ons niet en verhinderen maer veelmeer totten eeuwigen leven voorderen. Sterckt ons oock in alle aenvechtinge, opdat wij, in den gheloove strijdende, overwinnen moghen ende hiernamaels met Christo dat eeuwighe leven bezitten.

Om dese dinghen alle bidden wij U, gelijckerwijs onsen getrouwen Heere ende Zalichmaecker Jesus Christus selve geleert heeft: Onse Vader etc.

Dese forme des gebedts sal ordinairlick door geheel Zeelandt des Sondaghs naer d' eerste predicatie gebruict worden. Maer op de vast ende biddaghen sal men de langhe forme mogen gebruicken, die onder de gebeden, gevoecht achter den Catechismo, gevonden wordt, behoudens dat men voor het weereltsche regiment sal bidden op de maniere, die hier in dese corte forme gestelt is.

[Supplimentum ad synodum Veranam anni 1610, cap. 6, § 3.] [1])

Forme [2]) om den h. doop aen de volwassene te bedienen.

I.

Eerstelick sal de hooftsomme der leere des heijligen doops, in drie stucken begrepen, alsoo sij voorgestelt wort in de forme van de bedieninge der kinderdoops, voorgelesen worden.

II.

Daernaer de anticipatie ofte voorcominghe, naer het verclaers van de leere des doops volgende ende beginnende met dese woorden: Ende hoewel

[1]) Het tusschen [] geplaatste is overgenomen uit DD. [2]) „Forme" DD heeft „Formulier".

onse kinderen niet en verstaen etc., sal aldus verandert worden [1]: ende hoewel de kinderen der christenen, sonder dese dinghen te verstaen, wt cracht des verbondts moeten gedoopt worden, zoo en ist nochtans niet geoorloft de volwassene te doopen, tensij deselve alvooren het evangelium gehoort ende gelooft hebben. Want hierom ist, dat Jesus Christus syne apostelen bevolen heeft alle volcken te leeren ende dezelve te doopen in den naeme des Vaders, des Zoons ende des H. Gheests, vougende oock dese belofte daerbij, dat deghene, die gelooven sal ende gedoopt sal sijn, sal zalich worden, naer welcken regel de apostelen sich altijts in het doopen van de volwassene gericht hebben, blijckende bij de menichfuldige exempelen, dewelcke daervan in het bouck van de Handelinge der apostelen te lesen sijn. Dewyle dan de apostelen naer het bevel Christi geene andere volwassene en hebben gedoopt dan deghene, die het evangelium gelooft ende haer geloove metten monde beleden hebben, zoo en mach men oock alsnu aen geene andere volwassene den doop bedienen dan aen deghene, die de verborgentheijt des doops wt de vercondinge des h. evangeliums hebben leeren verstaen ende daervan door belijdenisse des monts goede rekenschap gheven.

III.

Het eerste gebedt sal geheel blijven ende over de volwassene als over de kinderen ghebruijct worden, behoudens dat men voor kindt ofte kinderen segge: persoone ofte persoonen.

IIII.

Voor de stipulatie sal den dienaer den persoone, die gedoopt moet worden, op dese maniere toespreken: Christelicke broeder ofte suster, ghy hebt gehoort, dat den doop een ordeninghe Godts is om ons ende onsen zade sijn verbondt te verzegelen, ende soo voorts, gelijck int formulier van den doop der kinderen volght.

V.

De stipulatie ofte afvraegingen sullen aldus geschieden: I[e]. hoewel ghij in sonden ontfanghen ende gebooren sijt ende daeromme allerhande ellende, jae de verdoemenisse selve, onderworpen [2], of ghij niet en bekent, dat ghij in Christo geheilicht sijt ende daerom als een lidtmaet sijner gemeijnte behoort gedoopt te wesen [3]; II[e]. of ghy de leere, die int Oude ende Nieuwe Testament ende in [4] de artickelen onses [5] christelicken geloofs begrepen is ende dienvolgende [6] in de christelicke kercke geleert werdt,

---

[1]) „Ende hoewel — worden" ontbr. in DD. [2]) „ende daeromme — onderworpen" DD heeft „etc." [3]) „dat ghij — wesen" DD heeft „etc. als in den kinderdoop". [4]) „in" DD heeft „in de leere des h. doops en in" [5]) „onses" DD heeft „des". [6]) „dienvolgende" ontbr. in DD.

niet en bekent de waere ende volcommene leere der zalicheijt te wesen, belovende door des Heeren genade deselve te beleven ende bij de zuvere belijdenisse daervan tot den eijnde uwes levens te volherden.

VI.

In het tweede gebedt sullen in de plaetse deser woorden (wij bidden U oock door denselven uwen lieven Zone, dat Ghij dit kindt met uwen H. Geest altijt wilt regieren, opdat het christelick ende godtsalichlick opgevoedt worde) gebruickt sijn [1]) dese woorden: wij bidden U oock door denselven uwen Zone, dat Ghij desen persoon met uwen Heijligen Geest altijts wilt regieren, opdat hij christelick ende godtsalichlick wandele ende in den Heere Jesu Christo etc. [2]), ende soo voorts in [3]) hetselve gebedt is volgende.

Coetus extraordinaris, gehouden binnen der stede Goes, ende begonnen den eersten Octob. 1613, *ten overstaen van de Ed. heeren* TENYS *ende* STEENGRACHT, *Gedeputeerde Raden der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelant, daertoe special. gecommitt. van de voorsz. heeren van den Rade in dato van den* 24 *Sept. lestleden.*

De handelinghe deser synodale bijeencomste is aengevangen met d' aenroepinge van den naem des Heeren, twelck gedaen heeft D. PETRUS LANSBERGIUS, minister locy.

Sijn verschenen de voorn. Ed. heeren van den Rade, d'eersamen [4]) ANTHONIS MONTANUS, dienaer des h. woorts tot Middelb., en JOOS VAN LAREN, d' oude, dienaer tot Vlissingen, uyt de classe van Walcheren, HENRYCUS BRANDT, dienaer des goddel. woorts tot Zierikzee, TOBIAS DAMMAN, dienaer tot Nieuwerkercke, uyt de classe van Schouwen, LODOWICUS VAN DER VESTEN, dienaer tot Cruninghe, en JOANNES PANNEELIUS, dienaer [5]) in Baerlandt, uyt de classe van Zuydtbevelant, ende JACOBUS ZWERIUS, dienaer des evangely tot Bergen op Zoom, midtsgaders GEERARDUS SCHEPENIUS, dienaer des woorts in Vossemaer, uyt de classe van Tholen en Bergen op Zoom [6]), dewelcke

---

1) „sullen — sijn" DD heeft „gebruikende" 2) „etc." DD heeft „toeneme". 3) „in" DD heeft „gelyk in". 4) „d'eersamen" BB heeft „d'eersame meesters". 5) „tot Cruninghe — dienaer" ontbr. in JJ. 6) „uyt de classe van Tholen en Bergen op Zoom" ontbr. in JJ; „en Bergen op Zoom" ontbr. in DD.

hebben respectivelijck haere credentiebrieven overgelevert, ende deselve gelesen sijnde is bevonden, dat de voorsz. uytgesondene van hare principale behoorlick sijn gemachticht tot het houden deser tegenwoordige vergaderinge.

Daernaer is met gemeene stemmen gekozen geweest D. HENRICUS BRANDT tot presidem ende Joos VAN LAREN tot scribam.

Alsoo dese extraordinare synodale vergaderinge bij de Ed. heeren Gedeputeerde Raden der Staten van Zeelant is geconsenteert ten versoucke van de classe van Schouwen ofte hare gecommitteerde als classis synodael, ten eynde aldaer nedergelecht soude moghen werden zekere swaricheyt, die de voorn. gecommitteerden der classe van Schouwen de voorn. Ed. Mog. heeren van den Rade vertoonden geresen te zijne in de stede ende gemeynte van der Goes tusschen eenige van de Ed. magistraet ende eenighe predikanten aldaer, soo is goetgevonden ende besloten, dat op morgen naer de predikatie zullen gedachvaert ende ontboden worden de dienaren des h. woorts ende ouderlingen der gemeynte van der Goes ofte immers hare gedeputeerden, daertoe gemachticht, om de vergaderinge voor te stellen, tgene zij voordese de classe van Zuydtbevelant [1]) aen te dienen afgeslaghen te [2]) hebben, ende overzulcx op een meerder vergaderinge haer selve [3]) geappelleert ofte beroepen, opdat alsoo, hetselve gehoort ende derselver redenen haers beroeps verstaen zijnde, daarin voorts bij de vergaderinge mach gedaen worden, zulcx als bevonden zal worden te behooren.

sWoensdachs den 2 Octob. 1613.

GUILLELMUS NICOLAI, PHILIPPUS ende PETRUS LANSBERGIUS, dienaren des h. evangelii, vergeselschapt met ADRIAEN ANDRIESSEN WISSEKKEN [4]) ende NICOLAES MICHIELSE OOSTDIJCK, beyde ouderlingen der gemeynte van der Goes, zijn ter bestemder ure verschenen voor desen coetus, ende heeft D. PHILIPPUS LANSBERGIUS uyt der aller name ernstich versocht, dat het protest, bij hem ende zijne medebroederen in desen den 2 Septemb. 1613 aen de classe van Zuydtbevelant gedaen, alhier soude gelesen worden, dewijle daerinne redenen begrepen zijn, waerom zij de classe voor partij hielden ende geweygert hadde aen deselve eenighe breeder opening te doen. Maer na verscheydene deliberatien [5]) over en weder ende tselve protest oock wel ingesien zijnde, is bevonden geweest ende bij den coetum geoordeelt, dat het noodich was tot de zake ten principale te komen ende deselve LANSBERGIUS cum suis voor te draghen (gelyck terstont [6]) oock geschiet is), dat de Ed. Mog. heeren van den Rade deser vergaderinghe ingewillicht hadden, niet om te aenhooren de differenten, die tusschen de classe ende de kercke

---

[1]) „van Zuydtbevelant" ontbr. in JJ. [2]) „te" ontbr. in BB en JJ. [3]) „selve" BB en JJ hebben „hebben". [4]) „Wissekken" BB heeft „Wiskerke", JJ „Wijssekerken". [5]) „deliberatien" BB heeft „debatten". [6]) „terstont" ontbr. in JJ.

van der Goes mochte wesen, vertrouwende dat se die onder elkanderen wel lichtelick zullen konnen bevredigen, maar om kennisse te nemen van de zwaricheyt tusschen de Ed. heeren van de magistraet ofte immers eenige van hun ende de dienaren van de kercke van der Goes. Eyndelick heeft D. LANSBERGIUS uyt name als voren openinghe gedaen van zulcx, als hij zeghde hem ende de zijne bekent te wesen, hiertoe voorlesende ende daernaer overleverende seker extrackt uyt de notulen van de kerckenraedt der stede van der Goes, inhoudende haer gebesoigneerde met zekere personen, die van den sesten Januarij 1613 't [1]) h. avondtmael onthouden hebben, daarenboven mentie makende van andere particuliere handelingen, die zij gehadt hebben met eenige persoonen, die haer nu schijnen parthij te thoonen, welcke nochtans zeer vriendelick zijn gescheyden geweest, oock mede van de schriftelijke waarschouwing, die hij gehadt heeft door zekren brieff zonder name, en [2]) eyndelick van de missive zijns broeders uyt Rotterdam, gedateert den 23 Augusti lestleden, besluytende met allen desen, soo daer eenighe swaricheyt is tusschen hem met de zijne ende eenige uyt de E. magistraet, dat hij daartoe geen oorsaecke heeft gegeven, maer hem allezins gequeten, als een vroom ende getrouw herder toestaet, gelijck hij noch van meyninge is te doen in toekomende, versoeckende oversulcx dat men hem daerin hanthaven wil.

Waerop bij de synodale vergaderinghe raedtsaem geoordeelt wordt, eenige gedeputeerden uyt dese coetus af te veerdigen, die haer sullen adresseren zoo aen den heer bailliu als aen den heer burgemeester SOETWATER ende van deselve vernemen, om wat redenen zij nu verscheyde reysen hen belieft hebben van des Heeren avontmale te absenteren, ende off zij dienvolgende eenighe onwille hebben tegen yemandt van de predikanten deser stede, ende van desen allen haer wedervaren alhier over te brengen. De persoonen hiertoe geordineert zijn D. preses, MONTANUS ende SCHEPE , die tselve int werck zullen stellen terstont namiddagh, waermede de tijt verloopen zijnde, de dancksegginge gedaen ende de vergaderinge gescheyden is.

In de bijeenkomste des namiddaghs heeft D. preses, MONTANUS ende SCHEPENS, rapport doende van hare commissie, de vergaderinge aengedient, dat de heer bailliu verscheyde malen voor hen protesteerde geen openinghe te konnen of te willen doen in de qualiteyt, die hij hadde, van meyninge zijnde alzoo zijn actie geheel te willen behouden. Alleenlick was tevrede, ter begeerte van dese vergaderinghe als een particulier lidt der kercke den broederen te communiceren eenighe ende de voornaemste stucken uyt vele,

---

[1]) „1613 't" BB heeft „1613 af haer van de gemeijnschap van des Heeren", JJ „1613 vant". [2]) „en" BB ende JJ hebben „etc."

die hij zeghde ten laste van de ministers LANSBERGII te hebben, twelck hij dede voorlesen uyt seker schrift, doch kortelick opgeteykent hebbende van [1]) die hier zijn, gelezen ende wat breeder verclaert geweest, streckende tot beswaringe van LANSBERGII voornoempt, voegende de voorn. preses daerby, dat d' heer balliu mondelijck verclaerde zeer qualick tevrede te wesen over dese handelingen ende daarom niet te konnen het avontmael des Heeren gebruycken met die [2]) daerinne schuldich zijn.

(Waervan uyt de 36 artt. alleen [3]) ettelijcken uytgetrocken, gespecificeert en verhaelt worden int Kort Verhael, etc.) [4])

Nopende den heer burgemeester SOETWATER hebben gerelateert, dat zijn E. alvorens wel expresselick excipieerde, dat hij, als zijnde een lid vant collegie der E. magistraet, niet en vermochte noch en begeerde het [5]) te openbaren zonder der E. heeren magistraets voorweten en wille, ende dat oock de voorsz. E. heeren, daertoe versocht wesende, wel souden (alsoo hij hoopte) breeder openinge van dese sake doen. Evenwel daernae, opt aenhouden deser onzer gedeputeerde, bekende rondelick van dat hij in Maertio 1612 niet ten avondtmale geweest en hadde uyt oorsaecke eeniger particuliere differenten, die hij hadde uytstaende, welcke corts daernaer cesserende, was geresolveert hem wederomme tot de gemeynschap des avondtmaels te begeven. Maer alsoo hij op dien tijdt burgemeester verkoren wierdt, zijn tot zijner kennisse gecomen sekere schriften, onder de handen der E. E. heeren magistraten van Goes berustende, deugdelick [6]) uytwijsende het groot miscontentement, die zij met goede redenen hadden teghen de predikanten PHILIPPUS ende PETRUS LANSBERGIUS, twelck hem als een medelidt van dit collegie verhindert heeft zijn christelick voornemen van tot den h. avondtmale te kommen, zonder dat hij alsnoch hem daertoe gedisponeert kan vinden. De redenen zelve waren bij meest [7]) die off eenige van die, welcke int schrift van den heer balliu verhaelt stonde, zonder yet zonderlings daerbuyten voort te brengen.

Het voorsz. rapport gehoord zijnde ende daeruyt dese synodale vergaderinge verstaende, dat se van de opgeresene onwille van niemandt beter bescheyt konnen hebben als uyt de E. magistraet zelve, heeft goetgevonden, dat de preses met de bovengenoemde vriendelick versoucken zullen aen den heer burgemeester SOETWATER, dat zijne E. sooveel arbeyde tewege te brengen, dat het collegium van de magistraet metten aldereersten moge

---

[1]) „voorlesen — van" BB heeft „voorlesende uijt seker schrift den voorsz. gedeputeerden verscheijden artikulen, die sij tot behulp haerer memorie schriftelyck dog kortelyck opgeteijkent hebben." [2]) „die" BB heeft „dese die". [3]) „alleen" JJ heeft „alles". [4]) „(Waervan — etc.)" ontbr. in BB. [5]) „het" BB en JJ hebben „iets". [6]) „deugdelick" BB en JJ hebben „duijdelijck". [7]) „bij meest" BB heeft „bijnaest".

bijeenkomen. Bijaldien de voorsz. heer burgemeester zulcx toesecht, zijn presidi, MONTANUS ende SCHEPENS gelast hun aldaer te laten vinden ende instantelick bij de E. heeren magistraet aen te houden, dat se gelieven te verclaren, of se yet hebben, dat eenighe onwille causeert teghen hare ministeren, ende hare E. antwoorde den voorn.[1]) over te brengen. Ondertusschen zullen deselve oock aenspreken dheer secretarium DE WITTE, ten eynde zij van hem particulierlick dit oock moghen vernemen. Zijn antwoorde was in conformiteyt van tgene hierboven uyt den heer bailliu en SOETWATER is verstaen geweest.

Donderdaghs den iii Octob.

Volgende den last, D. presidi, MONTANUS ende SCHEPENIS opgelegt, hebben tot voldoeninge van dien desen voormiddagh ontrent ten elf ueren in coetu te kennen gevende[2]), dat door tbeleyd van heer burgemeester SOETWATER zij bijeen vindende de E. E. heeren magistraet, bailliu, burgemeesters en schepenen der stede Goes, collegialiter vergadert, voor dese zijn verschenen, dewelcke zij met eerbiedinghe vertoont hebben d'oorsaecke van dese extraordinare synodale vergaderinge, te weten dat se verstaen uyt verscheyden geruchten van merckelicke onrust[3]) en miscontentement in de gemeynte van der Goes tussen eenige uyt de E. magistraet ende de predikanten aldaer, souden door den gevoegelicksten middel, waert mogelick[4]), assopieren ende te neder legghen, maer nademael zulcx niet wel konde geschieden zonder alvoorens goede kennisse ende wetenschap te hebben, waeruyt sulck miscontement gesproten was ende door wat oorsaecke het noch gevoet wordt, de voorn. E. E. heeren vriendelick willen gebeden hebben eenighe openinghe en verclaeringe, wat hiervan zij te doen. Dat se hierop, volgende de begeerte der voorn. heeren uytstaende ende daernae wederom ingeroepen zijnde, in substantie dese antwoorde hebben ontfanghen:

Dat de E. magistraet de tegenwoordige synodale vergaderinge bedanckte voor hare goede genegentheit ende devoir in desen, ende dat het warachtigh is, datter groote onlust en onwille tot hare groote[5]) leetwesen in haer E. collegie opgestaen zij, niet simpelick onder eenige, alsoo verstaen was, maer onder alle, het geheele corpus van de magistraet rakende, doch niet teghen de kerckenraedt noch oock tegen mr. GUILLIAM CLAESSEN, predikant, welcke zij hier excipieren, maer alleenlick tegen D. PHILIPPUM LANSBERGIUM ende PETRUM zijnen soone. Ende om te thoonen, dat dit niet eenen gesochten ofte opgeraepten onwille was, die geen fondament hadde, hebben verclaert, dat se bereyt waren openinghe te doen van de handelinge der voorsz. LANSBERGII, die zij collegialiter oordeelden t'eenemael onbehoorlick ende zeer[6])

---

[1]) „voorn." BB en JJ hebben „coetui". [2]) „gevende" BB heeft „gegeven". [3]) „onrust" BB en JJ hebben „onraet". [4]) „waert mogelick" ontbr. in BB. [5]) „groote" ontbr. in BB en JJ. [6]) „zeer" ontbr. in BB.

ergelick te wesen, waertegen dat eerstdaeghs diende voorsien om meerder inconvenienten te verhoeden, die anders apparent zijn te ontstaen. Aengaende de pointen van de aenklaghten, bij haer E. gedaen tot laste der voorsz. LANSBERGII, zijn deselve begrepen in zeker Kort Verhael, tot dien eynde gestelt. Nadat nu de E. magistraet dese hare verclaringe gedaen hadde, hebben de voorsz. gedeputeerden deser vergaderinge op de E. heeren beleefdelick versocht, dat het haer geliefde daerbij noch te voegen, off zij geen expedienten en wisten om desen ontstekenen brant te blusschen, opdat dese coetus, daerdoor geholpen, te bequamelicker dese zaecke tot een goet eynde mochte brengen, dat oock die poincten bij aenclachte en beswaeringe, bij hare E. voorgestelt zijnde, vele ende verscheyden waren, hare E. zoude believen ter [1]) handt te stellen tot behulp haerder memorien. Twelck in deliberatie bij de E. heeren genomen zijnde, hebben dit voor antwoorde gegeven: Aengaende teerste, dat zij vertrouwden, dese synodale vergaderinge soude wel een bequaem expedient weten te vinden om alle ongemacken te weeren, zonder dat zij het noodigh achteden nu daervan yet meer te spreken. Aengaende het ander, alsoo de gedeputeerde remonstranten dry waren in getalle, dat deze [2]) den anderen wel zouden behulpich wesen om gevoegelick rapport van desen aen haren principalen te doen, doch indient noodich ware ende de coetus dat raedtsaem achtede, zij [3]) nogh [4]) eeniger onser gecommitteerden ofte oock de geheele coetus bij hare E. verschijnende [5]), van alle stucken breeder verclaers ende bewijs [6]) te geven. Eyndigende hiermede D. preses, MONTANUS ende SCHEPENIUS trapport van haer wedervaren.

Twelck bij de synodale vergaderinge gehoort sijnde, is goetgevonden, dat men van de gen. klachten der Ed. magistraet tot beswaringe der ministren PHILIPPI en PETRI LANSBERGII zal stellen een bysonder schrift bij articulen en forme van een Cort Verhael, midts oock daerbij voegende tgene de gedeputeerden als gisteren uyt den monde van den heer bailliu particulier verstaen hadden, immers daeruyt getrocken die beschuldigen en aenclachten, die bysonder zijn ende boven degene, die de E. E. heeren magistraeten voortgebracht hebben. Dit zal geschieden tusschen dit ende de dry ueren na den middagh.

De coetus ter gestelder uere bijeengekomen wesende, is voorsz. geschrift, dat te stellen belast was, overgelevert. Ende geresumeert ende neerstelick overlesen zijnde, is bevonden zoodanich te zijne in der waerheyt, als

---

[1]) „ter" BB heeft „den remonstranten deselve kortelyck dog schriftelyck ter". [2]) „deze" BB en JJ hebben „den eenen". [3]) „zij" JJ heeft „soo". [4]) „nogh" BB heeft „nog bereijt sijn". [5]) „verschijnende" JJ heeft „verschijnen". [6]) „bewijs" BB heeft „goet bewijs".

den inhoud van dien luyd, achtervolgens het mondelick rapport, dat desen aengaende de voorn. gedeputeerden gedaen hadden, ende daermede wel accorderende [1]).

Ende om dese saecke te bevorderen is besloten tselve schrift, immers den inhoudt van dien, mondelingh D. Lansbergio ende zijnen soone vooren te houden, indien zij versoecken daerop particulierlick gehoort te worden. Dienvolgende is dadelick last gegeven om de voorsz. ministeren te ontbieden.

Dewelcke comparerende is hun voorgedragen, dat men na onderzoekinge gedaen bevonden heeft merckelicken onwille te wesen onder die van de magistraet tegen hare persoonen, daer zij nochtans den voorledenen dagh, daervan ondervraeght zijnde, verclaert hadden gantschelick niet te weten, datter eenigen onwille was. Daerenboven dat de E. heeren magistraten daervan een langh verhael gedaen hadden om te bewijsen, waerop den voorsz. onwille gefondeert was, ende dat men goetgevonden heeft de voorsz. ministeren sulcx voor te draghen, ten eynde zij haer christelick bedencken om te weten, wat hen tot wegneminghe zulcker swarichevt te doen staet.

Op welck aendienen D. Lansbergius ons [2]) versocht heeft, voor ende aleer hij ten principale zoude antwoorden, dat de coetus zoude ordonneren op te staen ende te vertrecken D. Pannelium, die hij zeyde zijn groote parthij, jae een van de hartste, die hij hadde, te wesen, om twelck te bewysen hij eenige redenen voortbrachte, concluderende daerbij, dat het heel [3]) onredelick zoude wesen, dat zijn parthij als richter over zijne sake zoude sitten.

De synodale vergaderinge dit in deliberatie nemende, hebben na overlegging der redenen Lansbergii ende onderzoeck van tgene desen aengaende in de classe gepasseert was, geoordeelt D. Lansbergii verzoeck ongegrondt te wesen, te meer dewijle zij alsnoch uyt de comportementen D. Panneelii niet en hadden connen bemercken, dat hij hem in desen partijdelick zoude gedraghen hebben, ende is zulcx D. Lansbergio [4]) voorgestelt, die evenwel repliceerde [5]) niet van meyninghe te wesen in eenighe vordere handelinge te treden, ten waere de coetus beliefde hem eerst dit zijn versouck in te willigen, maer verclaert wel tevreden te zijn, dat Panneelius als rechter zitte over zijne zaecke om vonnisse te strijcken, wanneer eerst ende alvooren deselve ondersocht ende hij daerop ten vollen gehoort zijn, doch anders niet, gevende voor redenen, wel te weten, dat D. Panneelius met zijn parthije communicatie houdt ende oversulcx niet en soude konnen spreken oft voortbringhen, dat niet terstondt daerna door hem tot kennisse van zijn parthije zoude komen.

---

[1]) „De coetus — accorderende". Dit geheele stuk heeft JJ in margine naast het hieraan voorafgaande. [2]) „ons" BB en JJ hebben „de oude". [3]) „heel" ontbr. in JJ. [4]) „D. Lansbergio" BB heeft „den Lansbergen". [5]) „repliceerde" BB heeft „repliceerden".

Andermael de vergaderinge dit in bedencken houdende ende alles overweghende, dat toverweghen was, heeft D. LANSBERGIO wel duydelick bevolen aen te segghen, dat zij verstondt, dat hij gehouden was ten principale te kommen, om de vergaderinghe zonder vrucht niet al te langh op te houden, ende zoo niet, maer persisteren wilde bij sijn versoeck, dat de coetus volgende trecht, die se heeft, zal oordeelen van tgene haer alreede voorgedraghen is tot laste van de voorsz. LANSBERGII, gemerckt zij weygeren te verclaren, wat zij ten principale gesint zijn te doen, ende oock niet en willen kommen tot particuliere wederlegginge van de pointen, daermede zij beswaert worden. Maer zooveel D. PANNEELIUS belangt, bij zooverre men eenichsins verneemt oft door D. LANSB. kan gedoceert worden, dat hij zich in de verhandelinge deser zake anders dan trouwelick ende vromelick [1]) draecht, dat men over hem zal disponeren ende ordre stellen na bevindt der zake ende gelijck trecht vereyscht.

Eyndelick heeft D. LANSBERGIUS acquiescerende verclaert, hem na de voorsz. uytspraecke te zullen voegen ende ten principale te kommen, midts conditie dat D. PANNEELIUS zoude beloven ende op zijne conscientie nemen, van de handelinghen, die voorvallen zullen, yemandt het [2]) directelick oft indirectelick te ontdecken maer alles secreet te houden, twelck van de voorn. PANNEELIUS ingewillicht ende dadelick is gepres[en]teert geweest.

Hierop toonde hem D. LANSBERGIUS volveerdich te antwoorden op de pointen van de beschuldinge, die hem zouden voorgelecht worden, maer alzoo het diepe in den avondt ende vele over den ordinaren tijdt was, wiert uytgestelt tot den aenstaenden dagh.

Vrijdaghs den iiii Octob.

Sijn ingestaen beyde de ministeren LANSBERGII, waervan D. PHILIPPUS, het woordt voerende, dede een kort verhael van tgene hij den ii deser loopende maendt in de synodale vergaderinge gesproken ende (soo hij zeyde) met de acten oft notulen uyt den kerckenbouck der consistorie bewesen hadde, daeruyt onder andere besluytende, dat de onwille van de E. magistraet alleenlick nu op desen tijdt haer geopenbaert heeft ende niet te vooren, ende dewijle hem desen nieuwen onwille nu openbaerde, dat den kerckenraedt van der Goes toequam, daervan kennisse te nemen ende te arbeyden tot de nederlegginghe van dien, doch ingevalle zij denselven niet conden nederlegghen oft weghnemen, dat de orde was, dat het in handen van de classe van Zuydtbevelant zoude gestelt worden om daerin gedaen te worden, zulex als oorbaer soude bevonden zijn, aengesien men in geene meerdere vergaderinghe behoort te bringhen, dan tgene in de mindere niet en heeft konnen afgehandelt worden.

---

[1]) „vromelick" BB heeft „behoorlyck". [2]) „het" BB heeft „iets", JJ „iet".

Nemaer alsoo de synodale vergaderinghe dese tergiversatie Lansbergii qualick nam, oordeelende dat hij geensins en behoorde terugge te gaen ofte te weygeren, dat hier kennisse ende ondersoeck van den onwille genomen ende gedaen soude[1] worden, nademael de zaken zooverre verloopen waren, dat se noodtwendelick alhier moesten verhandelt ende afgehandelt[2] werden, soo ist dat D. Lansbergius alvooren ernstelick versochte, dat alhier notitie gehouden soude worden, dat hij dit gesecht ende gesustineert hadde, datter tot noch toe geene onwille voordese geopenbaert[3] heeft, ende dat daerom de classe synodael van Schouwen te vroegh geweest is deze extraordinaere synodale vergaderinghe te verzoecken ende te bevorderen. Ten anderen heeft hij geprotesteert ende betuygt voor dese vergaderinghe ende voor den Heere, dat in hem geenen onwille tegen de magistraet geweest en is, noch oock tegenwoordich en is[4].

Dit gedaen zijnde, de pointen van de beschuldinghe ende oorsaecke van den onwille der E. magistraet ende andere zijn hem voorgehouden geweest, ten eynde hij op het eene voren ende op het andere na zijn defensie doen zoude. En wat belangt de antwoorde, bij hem daerop gegeven, zoowel des voormiddaghs als snamiddaghs, die zijn met corte notulen gestelt in margine van elck artykel vant Kort Verhael, hier te voren gementioneert.

(Zie Cort Verhael van de antwoorden, collegialiter gegeven, hierachter)[5].

Na de auditie ende overlegginghe der voorsz. antwoorde Lansbergii is goedgevonden hen beyden voor te draghen, aengesien zij wel merckten, datter grooten onwille is tusschen de E. E. magistraet ende hun, of zij dan niet bedacht hebben tot preservatie ende bewaringhe van de kercke op gevoegelicke middelen, waerdoor men tot eene goede vereeninghe tusschen de E. E. magistraet ende hen mogte komen.

D. Lansbergius heeft geantwoort, dat men zoude volgen den 17 art. der gearresteerde kerckenordeninghe, met de verclaringhe daerop gevolcht in synodo Veriana cap. 2, art. 5, ende bijaldien dat niet bequamelick vallen wil, dat men hem dan ontsla ende verlate van den dienst der kercken alhier, naedemael hij doch wel weet, dat het daerom te doen is.

Hierop wort geresolveert, dat men zal aenspreken int particulier de E. E. heeren bailliu, beyde de burgemeester en secretarium, ende met henlieden handelende, arbeyden door alle redenen van persuasien haer daertoe te dis-

---

[1]) „soude" BB heeft „behoorde". [2]) „ende afgehandelt" ontbr. in JJ. [3]) „geopenbaert" BB heeft „sig geopenbaert". [4]) „noch oock — is" ontbr. in JJ. [5]) „(Zie — hierachter)" ontbr. in BB en JJ. JJ heeft in margine: „Cort Verhael van antwoorde, collegialiter gegeven".

poneren, dat se niet alleen zoovele hen aengaet den onwille gelieve te laten varen, maer oock het E. collegie der magistraet daertoe te bringhen, dat zij de opgeresene swaricheden door middel van een christelicke verzoeninghe [1]) laten eyndigen. Dit zullen doen preses, MONTANUS, LARETIUS [2]) ende DAMMANIUS.

Zaterdagh den 5 Octob.

Zijn wederom oversien ende overwoghen geweest de antwoorden der ministeren LANSBERGII, gegeven op de articulen hiervooren gehouden, ende tgene dat kortelick hier ende daer aengeteekent was, wat breeder uytgedruckt om hare intentie ende meeninge des te beter te verstaen.

De gedeputeerde deser vergaderinge, gehandelt hebbende, namelick D. preses ende DAMMANIUS, met de heeren bailliu ende burgemeester SOETWATER, item D. MONTANUS ende LARETIUS [2]) met de heeren burgemeester VERNISSIUS ende secretario, van haer gebesoigneerde den coetum [3]) bescheet doende, hebben te kennen gegeven, dat nietjegenstaende alle remonstrantien ende mogelicke devoiren bij haer gedaen, zij evenwel zeer kleyne, ja schier geen hope oft apparentie van den onwille bij de E. magistraet zullen konnen worden gespeurdt, ende vernomen hebben, nademael de voorn. heeren int particulier haer genoeghsaem hebben laten verluyden haer gevoelen te wesen, dat hieraen gantschelick dependeert de autoriteyt van de E. magistraet ende de ruste van der stadt, welcke beyde zij meynen grootelicx verkort te zijne, zooverre de ministeren LANSBERGII in haren dienst der kercken alhier continueren, dat zij evenwel in haer particulier niet en konden vorder treden in handelinge, nemaer souden tselve eerst moeten met het geheel collegie, dat eenpariglick de resolutie genomen heeft, tselve communiceren.

Deze synodale vergaderinghe, zulcx gehoort hebbende, heeft raedzaem geacht, dat men int particulier spreken ende handelen zoude met de ministers LANSBERGII ende deselve andermael voordraghen, dat zij doch, om de liefde van de gemeynte ende de gewenste eenicheyt te treffen, wijcken willen (zoovele mogelick is) van haer recht, dat zij meynen te hebben, ende hen alsoo voeghen, dat men met het vertooghe van dien aen de E. magistraet deselve te beter zoude bewegen konnen om haren onwille int vriendelicke te assopieren. Dit zal gedaen zijn door LARETIUM [4]), scribam [5]), ende D. JACOBUM ZUERIUS.

Hetselve dadelick int werck gestelt zijnde, heeft D. LANSBERGIUS, sprekende zoo voor hem selven als voor zijnen soone in zijne presentie, verclaert ende betuyght voor den Heere, niet te weten haer eenighsins tegen

---

[1]) „verzoeninghe" BB heeft „versoeninge ende vereeninge". [2]) „Laretius" BB heeft „Larenus". [3]) „den coetum" JJ heeft „cort". [4]) „Laretium" BB heeft „Larenium". [5]) „scribam" ontbr. in JJ.

den schuldigen pligt ende gehoorsaemheyt, die zij hare E. E. [1]) behooren te bewijsen, vergrepen te hebben, maer haer in alles gedraghen als trouwe dienaers des woorts ende gehoorsame ondersaten betaemt, dat zij oock gantsch van meyninghe zijn daerin te continueren, verclarende als anathema die anders souden willen doen, ende om alle suspicien ende quaed nadencken ten aensien van den toekommenden tijt te voorkommen (soovele in hen is), dat zij bereydt zijn in handen van hare E. overigheden zelve hare belofte met solemnelen eede te bevestighen ende specialick van voortaen niet meer aen te spreken de kiesers [2]) van de E. magistraet (hoewel zij andersins meynden dit te vermoghen) maer de zaecke alleenlick den Heere te bevelen, oock haer te onthouden van de pracktijke der medecijnen, zoolange zij in den kerckendienst zijn, behoudende nochtans het recht, dat zij daertoe pretenderen te hebben.

Dit gehoort ende tselve in deliberatie geleght, is andermael besloten, dat den voorn. Laretius [3]) ende Zuerius dese verclaringhe ende presentatie Lansbergii zullen aendienen den E. heer burgemeester Soetwater, ende daerbeneffens alle redenen van persuasien gebruycken, dat se doch haer uyterste beste believen te doen om hierdoor de E. heeren vant collegie der magistraet te beweghen tevreden zijn, dat men komme tot een seker forme ende maniere van reconciliatie ende versoeninghe d'een met den anderen, ten eynde soo geeviteert moghen worden door dit vriendelick accoordt de zwarigheden, die andersins moghen rijsen, indien de E. E. magistraet het uyterste van haren onwille begeeren te vervolghen, ende indien de voorsz. heer burgemeester verclaert zich beswaert te vinden tselve het E. collegie voor te draghen, dat wij volveerdich zijn (indient zijne E. immers soo goet oordeelt) aldaer te compareren om de E. E. heeren, collegialiter vergadert, oidtmoedelick te vertooghen tgene de [4]) heer burgemeester int particulier voorgedraghen heeft.

Dese des namiddaghs gekomen wesende ten huyse van den voorsz. heer burgemeester Soetwater, hebben haren last geopent ende int lange voorgedraghen hare redenen van versoeck, biddende dat het denselven heer burgemeester believe [5]) tot bevorderinghe van desen zijn faveur ende gunste te bewijsen, ende dat wij verhopen, zoo zijne E. hierinne believe te wercken, dat dese zaecke een goed eynde nemen zal tot hanthavinghe van de autoriteyt der E. magistraet ende tot ruste ende vrede [6]) van hare gemeynte, twelck de burgemeester beloofde naerder in bedencken te nemen ende daervan te zullen communiceren, daer hij sal meynen noodich te wesen. Doch alsoo het nu na den avont streckte,

[1]) „E. E." BB heeft „E. E. magistraet". [2]) „de kiesers" ontbr. in BB. [3]) „Laretius" BB heeft „Larenius". [4]) „de" BB heeft „dat men den". [5]) „believe" ontbr. in BB. [6]) „vrede" BB heeft „stigtinge".

dat hij wel achte, dat niet eer daervan zoude yet gedaen konnen werden dan sMaendaghs daeraenvolgende.

Twelck den E. E. heeren raetsheeren, gecommitteerde ten overstaen deser vergaderinghe, ende den broederen deser vergaderinghe gerelateert zijnde, is daermede de handelinghe gesloten tot den volgenden Maendagh.

Maendagh den 7 Octob.

De E. E. heeren raetsheeren TENYS ende STEENGRACHT hebben de vergaderinghe te kennen gegeven het devoir, bij hare Ed. gedaen omtrent de heeren burgemeesteren SOETWATER en VERNISSIUS, dewelcke ten lesten op haer genomen hebben hiervan met de andere van het collegie der E. heeren magistraet te spreken, opdat, dit point van den onwille wederom geresumeert zijnde, naerder resolutie daerop genomen mochte worden, ende welcke zij den coetum oft haren gecommitteerden zullen verwittighen.

De preses heeft aengegeven, dat bij hem int besonder geweest is mr. [1]) GUILLIAM CLAESSEN, versoeckende dat men niet voorders in handelinghe zoude treden, zonder hem met de ouderlinghen eerst te hooren, dewijle zij wat zonderlinghs hadden, dese sake ten hoochsten betreffende, twelck zij wel souden begeeren den coetus voor te draghen, meynende zulcx dienstelick te wesen.

Twelck haer geconsenteert zijnde, is de voorsz. mr. GUILLIAM CLAESSEN ingestaen met de ouderlinghen der kercke van der Goes, verthoonende dat de kerckenraedt, verstaen hebbende uy tD. LANSBERGIUS, dat hij zijnen dienst soude [2]) opgeseght hebben ende daervan begeert hadde ontslaghen te zijne, zulcx hem niet wel afgenomen heeft, 1°. omdat hij dat aengedient hadde zonder alvooren tconsent ende voorweten des kerckenraedts daerop te hebben; 2°. omdat sulcx strijdt tegen de kerckenordeninghe, zijnde niet in zijn macht den dienst op te segghen; dat zij daerover hen seer beswaert vinden, aengesien sij zouden moeten missen zulck een goet ende getrouw dienaer, vreesende, ja versekert zijnde, dat daeruyt verstrooijinghe ende afbreucke van de kercke tot nadeel van vele zielen zoude ontstaen. Het is wel waer, zij hebben verstaen, dat van de E. E. magistraet voorgeslaghen wordt eenen onwille teghen D. LANSBERGIUM, bevorderende dienvolgende zijne verplaetsinghe, maer bidden dat men letten wille op den 17 artikel der kerckenordeninghe ende op de verclaringhe in de synod. Veriana. Men zal bevinden, datter een grooter getal zoude moeten zijn, dan hier is, eer men tot de verplaetsinghe zoude vermoghen te kommen, want de remonstranten hebben bevonden, datter gisteren ontrent 400 persoonen ten avontmale geweest zijn, die volgens desen onwille niet en zijn [3]), ende datter alsoo maer eenighe,

[1]) „mr." ontbr. in BB. [2]) „soude" BB heeft „alhier soude als". [3]) „zijn" BB heeft „drijven".

ja oock zeer weinigh zijn buiten het E. collegie der magistraet, die haer van den h. avontmale geapsenteert hebben; dat dan de verplaetsinghe verre den meestendeel zeer beswaerlick zoude vallen. Oversulcx, ten eynde men hierop rijpelick moghte letten, hebben goetgevonden ende [1]) nootwendigh geacht dit vertoog te doen, dat de vergaderinghe dan believe naerder te ondersoecken, off er oock rechte oorsaecke van onwille zijn soude, ende opdat zij te beter onderricht mochten zijn, datter eenighe notable persoonen zijn, die ernstelick versoecken gehoort te moghen wesen om eenighe saken te ontdecken, daervan desen coetus noch geen kennisse en heeft, dat oock onder dese notabele wel eenighe zijn, selfs geen lidtmaten der kerke, ende dat nochtans dese sake haer seer ter herten gaet tot profijte ende welstandt der stadt ende want zij dit gevoelen hebben, dat noch de E. magistraet noch dese vergaderinghe geen andere meyninghe hebben dan alles te doen, dat tot ruste der kercken en quyttinghe harer conscientie zoude strecken, daertoe de openinghe van dese notabele ende om tot een goed eynde te geraken [2]) dienen zal. Bidden dan andermael, dat men deselve dan believe te hooren.

Naer deliberatie is haer tot antwoorde gegeven; dat de kerckenraedt ende alle andere in deze stadt wel konnen mercken, dat dese synodale vergaderinghe ten uytersten met dese saecke is becommert ende dat zij die niet verhaest en hebben noch en zullen, wat het principael belanght, dat zij in alle voorsichticheyt handelen sullen na uytwijsen van de kerckenordeninghe, dat zij oock in tijden ende wijlen op dit vertoogh zullen letten, ten eynde daerin te [3]) doen naer behooren, onderentusschen dat zij den kerckenraedt, dese notabelen ende alle [4]) andere vermanen haer in aller stillicheyt te comporteren, opdat geen nieuwe inconvenienten daerdoor ontstaen tot grooten nadeel van de ruste [5]) deser kercke.

Is ingestaen D. Lansbergius met zijnen soon, verhalende dat hem Saterdagh aengedient is geweest door van Laeren en Zuerium, dat de coetus begeerde, dat hij hem soude verclaren, oft hij hem niet bedacht hadde op eenigh middel der bevredinghe met de E. E. magistraet te kommen, ende dat hij voorsloech hem selven te willen verbinden om [6]) met eede sich in toecomende met de kiesers aen te spreken niet te willen bemoeijen noch oock met de pracktyque der medecijnen, doch hem naerder bedacht hebbende, de zake seer gewichtich zijnde, heeft goedtgevonden alhier te verschijnen ende zijne meyninghe naerder uyt te drucken, te meer gemerckt de kerckenraedt ondertusschen met hen desen aengaende gesproken heeft. Hij siet wel onse meyninghe te wesen, de gantsche zake tot bevredinghe

[1]) „goetgevonden ende" ontbr. in BB. [2]) „te geraken" ontbr. in JJ. [3]) „ten eynde daerin te" BB en JJ hebben „ende daerin". [4]) „alle" ontbr. in JJ. [5]) „de ruste" ontbr. in JJ. [6]) „om" BB heeft „ook".

te brenghen doort middel van versoeninghe met de E. magistraet, maer dat hij oock zijn meyninghe daerbij wel heeft willen voughen, dewelcke deze is, dat hij niet en verstaet tot eenighe bevredinghe ofte verzoeninghe te kommen, tenzij alvooren hij gejustificeert worde ende zijne onnooselheyt verclaert zij. Want hij weet, zoo hij andersins daertoe kommen wilde, dat hij maer behoefde eenen man aengesproken te hebben ofte noch aen te spreken, ende dat alsoo dese vergaderinghe niet van noode zoude geweest zijn, maer dat hij sulcx niet zoeckt, als die niet wildt eenighe schandtvlecke op hem laden, oock dat hij liever heeft te sterven dan het minste kladdeken te draghen tot nadeel van zijne eere ende tot schande van alle kercken van Zeelandt. Verhoopt oversulcx, dat hem sal geworden trecht, dat andere voor hem vergunt is geweest, dat indien hij moet geoordeelt zijn, dat hij naer de wetten der kerckenordeninghe geoordeelt werde, consequentelick dat na den 17^{den} art. der gearresteerde kerckenordeninghe ende naer de verclaringhe daerop in synodo Veriana men sie, off er onwille is ofte geenen. Isser onwille, dat men ondersoecke, of hij gefondeert zij ofte ongefondeert. Ende in beyden verclaert de synode, hoe men handelen zal, namelick indien men tot verplaetsinghe komt, d'onschuldt [1]) van die te verplaetsen staet, indien hij onschuldig is, verclaren zal. Bidt, dat men na desen regel handele, ende zoo gehandelt, dat hij hem d'uytsprake in aller gehoorsaemheyt zal onderwerpen, ende zal hem draghen, dat hem niet nagegeven worde, dat hij d'eerste zij, die in de kerckenordeninghe inbreucke gedaen heeft.

Waerop hem de vergaderinghe antwoorde, dat zij alreede hadden begonnen te handelen met de E. magistraet volgende de antwoorde, bij hem Zaterdagh gegeven, derhalven dat zij voor dese tijdt daerin niet conden veranderen, niettemin dat men op dit zijn vertoogh (daertoe gelegentheyt hebbende) behoorlick zal letten ende uyterlick niet doen, dat teghen de kerckelijcke ordeninghe soude strijden.

Volgende tgene hiervooren in d'eerste actie deses daghs vermelt staet nopende het gebesoigneerde van de E. E. heeren raetsheeren TENYS en STEENGRACHT is bij deselve hier gerapporteert, dat de burgemeesteren hare E. aengesecht hebben, dat het collegie der E. E. heeren magistraet wederom bijeen geweest zijn, maer dat zij naer rijpe overlegginghe deser saecke besloten hebben te persisteren bij tgene van haer E. E. voor desen verclaert is, ende dat sij niet connen verstaen in eenige onderhandelinghe te treden met de ministeren LANSBERGII, zulcx de autoriteyt der E. E. magistraet niet toelatende, dat zij oversulcx zijne verplaetsinghe noodich achten, als dat zijnde den eenighen middel om meerder zwaricheit te voorkommen. Vermaenden derhalven, dat men de voorsz. ministeren behoorde te induceren

---

[1]) „d'onschuldt" BB heeft „dat men d'onschult."

om haer te laten verplaetsen, ende dat zij sulcx te doen schuldich zijn ten dienste der stadt en ruste der kercke, versoeckende dat de coetus alle mogelicke devoiren tot dien eynde doen willen, latende voorts de geheele saecke den coetus bevolen om daerin te doene, tgene zij souden oordeelen noodich te wesen.

Lodowicus Vervesten ende Gerardus Schepenius zullen aenspreken d'heer secretarius off d'heeren burgemeesteren, des noots zijnde, om uyt hare E. E. handen te lichten zekere missiven en andere schriften D. Lansbergii ende zijnen soone, aen de E. Heeren voordesen toegesonden, waeruyt merkelicke onwille geresen is, opdat men uyt deselve sien ende oordeelen magh, waerin sij schuld hebben ofte niet.

D. Lansbergyus zal mede tot dien eynde ontboden worden morghen vroegh ende belast over te brenghen de predikatien, waervan in de beschuldinghe gewach is gemaeckt, ende die voorgaende schriften, om zijne copien met dese anderen te vergelijcken. Zal mede D. Lansbergius met zijnen soone Petro naerder ondervraecht worden van tgene noch in geschil staet, ende dit alles overmidts hij zoo ernstelick versouckt ende daerop dringt, dat men hem wille onschuldich verclaren, zoo hij ontschuldich is. Hiermede is de vergaderinghe opgebroken.

Dyensdagh den 8 Octob.

Na aenroepinge van den name des Heeren ende dat d'actien, in den voorleden dach gearresteert, oversien waren, heeft mr. Gerardus Schepenius zijn rapport gedaen, dat hem de heer secretarius de Witte hadde ter handt gestelt sekere schriften, acten ende missiven, inhoudende de handelinghen, die tusschen de E. E. magistraet ende de ministeren Lansbergii, den onwille aengaende, geschiet waren, ende dat de voorsz. heer secretarius op hem begeert hadde dese vergaderinghe voor [1]) te draghen, dat [2]) met voorweten en consent van beyde de E. heeren burgemeesteren dese pampieren overgegeven hadde; dat wel voordese de E magistraet niet ongesinnet was bij den tegenwoordigen coetum te verschijnen om met deselve te handelen aengaende de pointen en oorsaecke van haren onwille, maer alsoo zij deselve pointen ten deele de gedeputeerde deser vergaderinghe gecommitteert [3]) hebben en ten deele [4]) met dese schriftelick acten en notitaten [5]) konnen geverificeert zijn, dat vele gevoeglicker is, dat de coetus daeruyt oordeele, wat fondament hebbe de oorsaecke van onlust ofte onwille, die bij de E. E. magistraet is teghen D. Lansbergium ende zijnen soone; dat mede deze schriften met al zulcken reserve behandicht worden, dat men deselve geensins vervremde, maer dat daervan goede restitutie gedaen mach worden [6]);

---

[1]) „voor" BB heeft „de navolgende stukken voor." [2]) „dat" BB heeft „dat hij." [3]) „gecommitteert" BB heeft „gecommuniceert." [4]) „en ten deele" ontbr. in JJ. [5]) „notitaten" BB en JJ hebben „actitaten." [6]) „maer dat — worden" ontbr. in JJ.

ten lesten dat de E. E. heeren den coetus dese zake opt allerhoochste willen bevolen hebben.

De overgeleverde schriften waren dese naervolgende: eerstelick de requeste Philippi Lansbergii, aen de E. E. magistraet den 22 Julij 1612 [1]) overgegeven; d'acte van de E. E. magistraet, Lansbergio op zijn versouck gegunt, gedateert den 26 Augusti; voorder de missive Philippi Lansbergii, daerop den heeren toegesonden den 29 Augusti; de resolutie, genomen bij de E. magistraet van dry pointen den 27 Octob. ende den ministeren deser stadt aengedient den 28 door den E. heer Joachimi ende den heer burgemeester Willem Maertense Dryweghe; item de missive van dry predikanten van der Goes, daerop gevolght den 17 Novemb.; oock mede een verhael, inhoudende de substantie van de handelinghe, die de heeren Joachimi en Dryweghe met Philippus Lansbergio gehadt hebben; eyndelick Petri Lansbergii antwoorde, gedaen op sommighe propositien, bij den heer Joachimi hem voorgehouden, beyde schriftelick overgeven met de leste predicatie [2]). Ende waren deselve in dese vergaderinghe gelesen, oock kortelijck opgeteeckent, tgene dat daerin te interen [3]) was ende oorsaecke tot den onwille schijnt gegeven te hebben, gelijck de notulen hiervan int voorschreven Kort Verhael te vinden zijn.

D. Philippus ende Petrus Lansbergius zijn binnengestaen ende aldaer is hen van D. preside vertooght, dat men Woensdagh ende Donderdagh lestleden met hen wijdtloopich gesproken ende openinghe gedaen heeft van den onwille, die de E. E. magistraet hadde teghen haren persoon, dat oock de Lansbergii selve genoech konnen verstaen, waerop denselven genomen ende gefondeert is; — nemaer alsoo daer gewach gemaeckt wiert van de predikatien, missiven ende andere schriften, dese materie rakende, ende dat sij daerop gepresenteert hadden de vergaderinghe visie ende lectuere daervan te laten, dat men goedtgevonden heeft, dat tselve nu geschiede. Hetwelck de D.D. Lansbergii bekennende ende tselve redelick achtende te zijne, beloofden terstont te volbrenghen, Petrus de minute van zijnen brieff bij hem hebbende ende overgevende, D. Philippus na huys gaende om de zijne te haelen, maer stelde niettemin dat in de bedenckinghe deses coetus, off het raedtsaem was in dese handelinghe te treden, nademael zij zeghden, het different, waervan tmeestendeel deses schriften mentie maeckt, door solemnele versoeninghe, handtgevinghe ende gebruyck des h. avontmaels met elkanderen bevredicht ende tenedergelecht geweest.

De minute van D. Petri Lansbergii schrift, aen de E. E. magistraet gesonden, inhoudende d' antwoorde, die hij den heer Joachimi ende den burgemeester Dryweghen gegeven hadde op dry articulen der resolutie van de

[1]) „1612" BB en JJ hebben ten onrechte „1613". [2]) „predicatie" BB heeft „voorschreven missive". [3]) „interen" BB heeft „noteren".

E.E. magistraet, is bevonden accorderende van woorde tot woorde met den originelen brieff, die den coetus van den heer secretario DE WITTE ter handt gestelt was.

D. LANSBERGIUS d' oude heeft ingebracht de versochte schriftelicke predikatien, eerst over Galaten 6 vers 10, gedaen den 30 Junij 1612, daerna over Johan. 8 vers 17—18, gedaen den 18 Novemb. 1612, ende over Romeynen 11 vers 7 [1]), gedaen den 28 Junij 1613, in dewelcke na ondersoekinge gedaen niet gevonden is geweest, dat rechtveerdighe oorsaecke tot den onwille zoude behooren te hebben gegeven, immers alsoo die luydt naer den inhoudt der schriften, alhier gesien ende gelesen. Dan alleen wordt geoordeelt, dat zulcke predikatien te doen ten dien tijde, als de onwille zich genoech begonde te ontdecken, zeer groote onvoorsichticheyt was, die, op andere tijden gedaen, stichtelick souden geweest zijn. Doch wiert oock bevonden, dat in de predikatie over Galaten 6 vers 10 het woordeken Judas int propooste, daer questie om gevallen is, uytgedruckt stont.

Commende wijders tot naerder ondersoeckinge, oft den onwille gefondeert zij ofte niet, wierd besloten DD. PHILIPPUM ende PETRUM wederom in te roepen ende deselve andermael te hooren in haere defencie op de articulen ende pointen van beschuldinghe, bij de E. E. magistraet collegialiter, bij de heer bailliu particulierlick, nemaer beyde mondelick, gedaen ende hier in de vergaderinghe uyt het rapport schriftelick geteekent, zoo boven gesecht is, welcke articulen het eene voren, het andere na D. LANSBERGIIS voorgehouden zijn. Hebben wederom daerop hare verclaringhe ende antwoorde gedaen, zeer conformelick de eerste, kortelick in geschrifte gestelt op den kant van de voorsz. articulen.

Eyndelick heeft men haer afgevraecht, of zij selve niet konden oordeelen, dat zij wel eenighe oorsaecke van den onwille, tegens hare personen opgestaen, geweest zijn, zoo door hare onvoorsichticheyt off andersins door al te scherpe maniere van handelen. Waerop zij antwoorden: dat zij haer geender misdaet schuldich kenden; dat zij niet konnen gebeteren, wat andere van haer actien believen te oordeelen; dat zij meynen, dat de vergaderinghe zelve wel merckt, dat zij dit quaet wel voorsien hebben ende haer selven daertegen gewapent (verstaende daerbij de professie ende practijck van de medecijnen, die zij aengenomen hadden,) om niet gantschelick verlooren te gaen met Gods hulpe, als men haer uyt den dienst zoude willen stooten, alsoo zij wel over een jaer ende meer gevreest hebben, tzoude daerop uytkommen, maer moesten doen, dat zij gedaen hebben, om haer selven te quyten in haeren dienst; dat zij haer oock beroepen op den kerckenraedt ende verscheydene notabele persoonen deser stede Goes, welck zij ernstelick

---

[1]) „7" ontbr. in JJ; BB heeft „3"

versoecken [dat men dog hooren wil, vastelick vertrouwende] [1]), dat den coetus, haer gehoort hebbende, beter onderrichtinghe van verscheyden pointen hebben zal, dan sij nu doet.

Dit leste versoeck, overeenkomende met tgene (zoo boven verclaert is) mr. GUILLIAM CLAESSEN, dienaer des woordts, met de ouderlingen der kercke van der Goes vergeselschapt, versocht hadden, heeft den coetus in bedencken genomen ende gelet, off het raedtsaem zij [2]) ofte niet, van beyde zijden groote swaricheyt ziende. Doch eyndelick is besloten dit nieuwe ondersoeck niet noodich te zijne, als sijnde meer als genoech gebleken, datter merckelicke onwille was bij de E.E. magistraet en [3]) de voorsz. ministers, ende dat desen niet wel en conde, hoewel alle mogelicke instantien, daertoe gedaen, weghgenomen worden, maer dat de E.E. magistraet aenhield, den coetus wilde na uytwijsen van de kerckelicke ordeninghe tot de uytsprake van de verplaetsinghe kommen.

s Woensdaghs den 9 Octob.

Alsoo mr. LOWYS VAN DER VESTEN [4]) aengegeven heeft verstaen te hebben uyt D. LANSBERGIO den ouden, dat hij versoeckt de meeninghe van zijne antwoorde op de pointen van beschuldinghe tegen hem schriftelick te [5]) mogen overgeven, daerbenevens aenhouden op zijn versoeck, ten eynde den kerckenraedt gehoort werde, de coetus, hoewel zij acht genoechsame onderrichtinghe van den onwille te hebben verstaen, heeft nochtans tot voldoeninghe D. LANSBERGII hem dese beyde versoecken toegestaen. Maer dat hij ten derden begeerde, dat hem de schriftelicke articulen, vervattende de pointen der beschuldinghe tzijnen laste, ter handt mochte werden gestelt, is hetselve niet geraden gevonden, dewijle het de maniere niet en is der kerkelicke procedueren.

Overmits de swaricheyt [6]) ende zieckte van mr. GUILLIAM CLAESSEN, predikant, zoo heeft men laten inroepen NICOLAES MICHIELSZ OOSTDIJCK als ouderlingh der kercke, denwelcken afgevraecht werdt, oft den kerckenraedt deser stede iet meer dese synodale vergaderinghe aen te dienen hadde. Seghde daervan niet te weten, dan alleenlick dat men tbeste in dese zaecke doen wilde, maer was wel van eenighe notabele aen den kerckenraedt versocht geweest, dat zij hier mochten gehoort zijn, waerop hem geantwoort wierdt, dat dese vergaderinghe gewillich was den kerckenraedt te hooren, doch geene andere, daerbuyten zijnde, om vele groote consideratien. Wierdt hem oock uyten name deser vergaderinghe gebeden ende vermaendt, dat zij hen in aller stillicheyt zouden draghen, opdatter geen meerder onruste verweckt werde.

---

[1]) Het tusschen [] geplaatste is overgenomen uit BB en ontbreekt in de uitgave van der Baan. [2]) „zij" BBheeft „sij in te willigen". [3]) „en" BB heeft „tegens". [4]) „van der Vesten" BB heeft „Verveste". [5]) „te" BB heeft „den coetui te". [6]) „swaricheyt" BB heeft „swakheid".

D. LANSBERGIUS d'oude heeft de vergaderinghe laten behandigen een schriftelick verhael, sommierlick inhoudende tgeen hij achtede tot zijn verantwoordinghe te dienen, maer tselve wel ingesien sijnde, is bevonden niet besonders mede te brenghen, dan tgene hij alreede te vooren tot zijnder defensie geseght hadde.

Nadat alsoo alle zaken gehandelt ende verhandelt zijn geweest, heeft de vergaderinghe, hiertoe den preses de stemmen afvragende, geoordeelt en [1]) alles gedaen ende aengewendt te zijne, wat hiertoe moghte noodelick ende dienstelick wesen, oversulcx datter anders niet resteert, dan dat men de zake ten principale bij der handt neme om een christelijck besluyt te maken tot weeringhe ende wechneminghe van de opgeresene swaricheyt. Dienvolgende hebben ten lesten in den name des Heeren verclaert hare uytsprake, gestelt bij forme van acte, als hiernaer volcht:

Alsoo de coetus synodalis der kercken ende classen van Zeelandt bijeengekommen is binnen der stede Goes door authorisatie der E. E. Mog. heeren, de heeren Gedeputeerde Raden deser provintie, soo ist dat voor haer gekommen is de kennisse van zekeren merckelicken onlust ende onwille, zijnde in de E.E. magistraet deser stede Goes teghens ds. PHILIPPUM ende PETRUM LANSBERGIUM, dienaren des h. woordts derselver stede, midtsgaders de redenen ende oorsaecken, daeruyt denselven onwille gesproten ende gewassen zij. Hierop heeft de coetus voornoempt deselve LANSBERGIOS verscheyden mael gehoort in hare verclaringhe en verantwoordinghe, die sij desen aengaende hebben gedaen, heeft oock daerenboven alle behoorlicke ende mogelicke middelen aengewent tot wechneminghe van den voorsz. onlust ende onwille, achtervolgende den 17 art. des gearresteerden synode, nemaer heeft bevonden, dat alle haer naersticheyt in desen te vergeefs was ende dat d' opgeresene onwille niet anders konde kerckelicker wijse ter neder geleyt worden dan door haere uytsprake ten diffinityve.

Oversulcx de coetus in de vreese des Heeren ende met aenroepinge zijns naems, alles ingesien ende overwoghen hebbende, wat in te sien ende toverweghen was, heeft verclaert ende verclaert midts desen de voorsz. ds. PHILIPPUS ende PETRUS LANSBERGIUS verplaetselick te zijne, dienvolghende dat zij deselve ontslaet van den dienst der kercke van der Goes, ende dat zij gehouden zijn haer te laten transporteren ende gebruycken in een ander gemeynte, daer zij wettelick moghten geroepen zijn.

Aldus gedaen in den coetu voornoemt, desen X Octob. 1613.

Hierop zijn ontboden de voorn. dom. LANSBERGII, dewelcke naer een voor haer cort [2]) vertoogh, door den presidem gedaen, de voorsz. acte

[1]) „en" ontbr. in BB. [2]) „naer een voor haer cort" BB heeft „met een cort voorgaende", JJ „naer een voorgaende cort".

gelesen is geweest, die daervan copie begeerden, dewelcke hen is vergunt geworden.

Desgelijckx zijn ingestaen de broederen des kerckenraedts, mr. GUILLIAM CLAESSEN, dienaer, ende sommighe ouderlinghen, denwelcken oock kortelick voorgedraghen is geweest de verhandelinghe deser zake midtsgaders het besluyt, daerop bij den coetus gemaeckt. Daerenboven zijn oock ernstelick vermaent van haren schuldighen plicht geweest, dat zij in haer diensten volherden [1], bij hare christelijcke gemeynte blijven ende pooghen deselve in alle eenicheyt te houden, tot alle gehoorsaemheyt te vermanen. Eyndelick is hen oock onse hulpe met raedt ende daedt, daer zij denselven zouden behoeven, gepresenteert.

Aldus is dese vergaderinghe met dancksegginghe van den name Godts des Heeren, opgesloten ende geeyndicht ten daghe en plaetse als boven in de acte van de uytspraeke. Ende was onderteeckent

JODOCUS LARETIUS [2], scriba electus, 1613.

Cort verhael [3] van de antwoorde, collegialiter gegeven bij de E. heeren magistraten der stede Goes aen de gedeputeerden der extraordinare synodale vergaderinghe nopende haren onwille teghen D. PHILIPPUM ende PETRUM LANSBERGEN, bij articulen gestelt.

De gedeputeerde deser vergaderinghe int collegie der E. heeren magistraten verschenen zijnde, heeft dheer burgemeester SOETWATER het woordt voerende onder anderen geseght, dat tis waer, daer merkelicken onwille was niet alleen bij zommighe, maer bij het geheele corpus van de magistraet, ende opdat men sien mach, dat het geen opgeraepte ende ongefondeerde onwille was, dat zij den secretarius zullen laten openinghe doen van een groot deel der handelinghen, die haer desen aengaende toegedraghen hebben.

1. Die alvooren verhaelde, dat de LANSBERGII in den jare 1612 geweest zijn bij de kiesers, sdaechs voor de verkiesinghe, ende dat zij aldaer disrecommandeerden oft afradeden eenen persoon bij namen tot burgemeester, ende wederom eenen anderen daertoe recommanderende [4].

---

[1]) „volherden" BB heeft „trouwelick wilden volherden". [2]) „Laretius" BB heeft „Larenius". [3]) Dit geheele „Cort verhael" ontbr. in BB. De in de uitgave van der Baan ter linkerzijde van de artikelen des magistraats voorkomende antwoorden van Lansbergen, zijn hier onder die artikelen geplaatst met daaraan beantwoordende cijfers. [4]) „recommanderende" ontbr. in JJ.

1. Bekent dese disrecommandatie gedaen te hebben, voorsiende de swaricheyt, die der ontstaen zoude, indien VERNISSIUS tot burgemeester gekozen wierde, maer dat eerst ende alvooren den bailliu hem gesecht hadde in presentie van twee schepenen ende den secretarius, dat dese persoon niet dienstigh en was tot het burgemeesterschap. Dienvolgende dat zij dan onder haer dryen, te weten mr. GUILLIAM, hij LANSBERGEN ende zijnen soone PETRUS, bij den burgemeester DRYWEGEN gegaen zijn, zeggende: wij zijn verwitticht, dat men voor heeft VERNISSIUS tot burgemeester te maken; tis nu de burgemeester selve bekent, wat swaricheyt voordesen uyt VERNISSIO geresen is, dat oock den burgemeester houdt, dat het niet dienstelick zoude sijn desen wederom daertoe te verkiesen, ist niet alsoo? Waerop de burgemeester DRYWEGEN antwoorde: ja. Welaen dan, wij bidden ul. (zegden zij) zijn devoir te doen, dat dit niet en geschiede. Maer off er (antwoorde de burgemeester DRYWEGHEN) geen ander stoffe en ware, etc. Wij seyden: isser geen ander, patientie, doch hoewel wij niet begeeren te weten, wie vooren staet, nochtans achten wel, datter iemandt onder allen daertoe bequaem is etc. Isser niet eenen JAN CLAESSEN BACKER, ende zoo tsoo ware, wat dunckt u, zoudet een onbequaem persoon zijn? Neen, segde de burgemeester, die en soude niet onbequaem wesen. Soo bidden wij ul. dan zorge te draghen; twelck hij beloofde, gaf de hand daerop, begeerde dat men Godt zoude bidden, dat hij hem wilde regeeren etc. ende verstaende, dat zij met zijnen swager JAN SMALLEGANGE wilden spreken, ten eynde hij oock zijn beste ende de goede handt daertoe doen zoude, vermanende hem dat zij dat zouden doen. Ende zondt hem oversulcx naer huys, opdat zij met hem oock mochten handelen.

Vraecht, waerom men hieruyt meer onwille opneemt teghen hem als teghen zijnen collegam mr. GUILLIAM, die daer mede was ende meer sprack als hij.

2. Dat de saecke anders in de verkiesinghe uytvallende, daer een predikatie op gedaen is geweest tot een voorbereydinghe des avontmaels, waervan den text was Galat. 6 : 10. Daerin merckelick genoteert waren eenighe uyt de E. magistraetpersoonen, in aensienelicke plaetsen sittende, alsof die haer devoir niet gedaen en hadden, dewijle men schuldich is de huysgenooten des geloofs te vorderen, maer dat het nu geheel anders toegaet, nademael men nu goed doet dengenen, die de huysgenooten des geloofs wel eertijts verdruckt hebben, welcke persoonen van hem geraden waren op morghen (zeghde hij) haer t' absenteren vant avontmael, of zoo zij daer quamen, dat zij doen zouden [1]) gelijck Christus dede met zijne discipelen, daeronder eenen Judas was, welck met hem het broot brack: tverginck hem qualick, ende alsoo zalt die persoonen oock.

---

[1]) „zij doen zouden" JJ heeft „hij doen soude".

2. PHILIPPUS bekent de predicatie gedaen te hebben, maer alsoo gesproken te hebben, dat niemandt konde verstaen, wat ende wie hij meynde, als alleene die het aengingen. Dat hij zoude geseght hebben: tzijn eenighe persoonen, in aensienelicke plaetsen zittende; antwoorde, tselve in zulcken propoost vervolgende niet gesproken te hebben, dat hij oock het woordeken Judas niet gebruyckt en heeft. Gevraecht, waerom hij niet liever den persoon int particulier aensprack ende vermaende, sonder op den stoel publyckelick? Antw. dat de particuliere vermaninghe onruste zoude veroorsaeckt hebben over de geheele stadt.

3. Hierover onder eenighe luyden woorden gevallen zijnde, is sulcx ter ooren LANSBERGII gekommen, die daerop zekere requeste aen de E. magistraet heeft laten behandigen, inhoudende dat zijne predikatie leelick misduyt was van velen, die nochtans bij den kerckenraedt voor goet geapprobeert was, versoeckende oversulcx, de E. heeren believen kennisse daervan te nemen ende, ingevalle hij schuldich bevonden wert, hem te straffen ten exemple van andere, ende zoo niet, hem in zijne onschult te verdedighen teghen degene, die hem daerover lasterden.

3. In die requeste staen onder ander dese woorden: dat deze beschuldinghe in den gront deselve is, die in den jare 1609 teghen hem ende zijne medebroederen gebruyckt wierdt in een schandelick pasquil, dewelck alsdan gedivulgeert wiert bij zeker persoon van U. E. collegie, die daerover zijn straffe gedraghen heeft ende noch draecht, want de remonstrant meyndt dat zoo merckelick een exempel van straffinghe, bij de hooge overheyt aen denselven persoon gestelt, behoord een iegelick in dese stadt, van wat state hij oock is, wijs te maken om sich van zulcke onrechtveerdighe maniere van handelen te wachten. Nemaer alsoo het eenighe notabele persoonen in dese stadt belieft heeft dese maniere van handelen wederom bij de handt te nemen, hoewel niet bij forme van een geschreven pasquil maer wel bij een mondelinghe uytstrooinghe van een onwaerachtighe beschuldinghe teghen den remonstrant op verscheydene plaetsen ende bij verscheydene persoonen, ende sulcx tot geenen anderen eynde dan om eerst den remonstrant van zijne eere etc.

Gevraecht, wat hem beweeghde dese requeste over te geven ende de zaecke daerbij niet te laeten blijven, antwoorde, dattet geschiet was uyt oorsaecke, dat de secretarius DE WITTE, bij hem zijnde, geseght hadde: Ist waer, dat men van u spreeckt, zoo en isser noyt schandeleuser ende seditieuser gepredickt geweest in Hollandt oft Zeelandt, dan ghij gedaen hebt. Voeghende daerbij, dat te hebben van seven off acht persoonen.

Hetwelcke D. PHILIPPUS met zijne medebroeders communicerende vonden geraden, dat hij daerin tot zijne onschult wat doen zoude, ende is ten

lesten tot dese requeste over te geven genootsaeckt geweest, die nochtans door den kerckenraedt gepresenteert wierdt.

4. Dit schrift de heeren magistraet ontfanghen hebbende, is in zijne weerde ende onweerde gelaten zonder beantwoordinghe.

4. Gevraecht, waerom hijt daerbij niet liet blijven, antw. omdat de voorsz. calumnien ende lasteringhen zich dagelicx meer en meer verbreyden.

5. Twelck D. Lansbergius eenen tijdt daerna siende, is selve persoonelick int collegie verschenen, begeerende van de E. heeren even tselve, dat hij door zijne requeste gedaen hadde, namelick dat hij gemainteneert mochte worden en zijne onschult teghen alle, diewelcke zijne predicatie misduyden, ende dat de E. magistraet wilde ondersoeck doen van tgene hij gepredickt hadde. Zeghde niettemin in een onderhandelinghe met de E. magistraet, present den burgemeester Dryweghen, dat hij denselven burgemeester in zijne predikatie ja gemeynt hadde.

5. Antwoort geseght te hebben tot den burgemeester Drywegen: Heeft u de raetsheer Huyssen aengedient, dat ick u niet en meynde. Ick heb hem dat niet geseght, ter contrarie heb ick hem geseght, dat ik u meynde. Ja u meynde ick ende niemant anders.

6. Waerop hem van de E. magistraet afgeeyscht was, zijne predikatie bij geschrift te willen overgeven ofte de substantie van dien, opdat daeruyt te beter int collegie mochte geoordeelt zijn, dewijle vele int doen van deselve waren absent geweest ende die niet gehoort en hadden.

7. Maer D. Lansbergius heeft tselve geweygert, niettegenstaende tselve op hem tot drymaelen toe is versocht geweest.

7. Alsoo dit weygeren scheen vremdt te wesen, dewijle hij van de E. magistraet begeerde gerechtveerdicht te zijn, ende dat dit een teecken was van misvertrouwen oft andersins, gevraecht dan, waerom dat hij dat dede, zeght: 1° dat hij niet en konde doen om zijne predikatie te stellen onder toordeel van degene, die de theologie niet en verstonden; 2° oft hijt schoon gedaen hadde, dat het evenveel zoude geweest hebben, nadien lichtelick hem nagegeven zoude zijn geweest, dat hij deselve verandert ende anders geschreven hadde, dan deselve gedaen was, ende dat hij wel zach, wat men voor en hadde.

8. Waerna in een ander vergaderinghe der E. magistraet zij voor een expediens verclaerden, niet goet te vinden voorder onderzoeck op zijn predicatie te doen, om te eviteren verscheydene inconvenienten, zonder welck ondersoeck zij difficulteerden hem acte van ontschuldinghe te geven. Waerteghen D. Lansbergius voor een expediens voorsloech, dat de E. heeren

hem een acte van ontschuldinghe verleenen souden, in welcken gevalle hij tevreden was de zaeke daerbij te laten blijven. Doch gevraecht zijnde, oft de kerckenraedt daermede oock zoude tevreden gestelt zijn, antwoorde, dat hij sulcx niet en wiste. Oversulcx wierd hem de versochte acte afgeslaghen.

8. Zeght, alsoo de kerckenraedt zelve de requeste uyt haren name gepresenteert hadde, dat hij niet qualick antwoorde, zegghende dat hij niet en wiste, oft zij tevreden zouden zijn.

9. Waerop D. Lansbergius scheydende zoude geseght hebben, dat hij hem dan andersins tot zijner verantwoordinghe zoude moeten behelpen ende andere weghen ingaen, al soude hij alle sijne middelen daeraen te cost hangen.

9. Ontkent dit gesproken te hebben.

10. Evenwel de heer secretario is van de E. magistraet gelast geweest D. Lansbergio aen te segghen, dat hij hem, om geene nieuwe onruste te veroorsaecken, zoude tevreden houden, doch indien hij wilde den wegh der justitie ingaen, dat men hem diezelve niet conde noch wilde toesluyten.

10. Verclaert, dat oock de E. heeren daerbij voeghden dese ofte diergelicke woorden, ofte dat hij eenigh ander middel zoude mogen gebruycken, die hij zoude geraden vinden.

11. Hiervan wederom acte begeerende, is hem die van den heer secretario gegeven ende ter handt gestelt, nadat deselve int volle collegie der E. magistraet was gearresteert.

12. Weynich daerna heeft D. Lansbergius eene missive den heeren overigheden toegesonden, dewelcke eenighe beschuldinghen, gemeene en besondere inhoudende, den E. magistraet niet weynigh geoffenseert heeft. Wiert nochtans bij deselve E. heeren goetgevonden dit daerbij te laten. Onder andere schrijft hij in dese missive aldus: „Is mij behandicht een schrift van weynighe regelen, ende zulcx zoo archlistich tot mijnen nadeele gestelt, dat degene, die deselve beworpen heeft, schijnt gearebeyt te hebben om my teghen alle redenen ten minste in suspitie van schuldt te brenghen, want beneffens dat hij zeer ontrouwelick verswijcht tgene ick zoowel in mijne schriftelicke remonstrantie etc.[1]) Welcke dry zaken, hoewel zij voor d'eenvoudighe met eenen schoonen schijn van waerheyt worden verhaelt, zoo verschillen zij nochthans zooverde van de waerheyt, gelijck U. E. E.[2]) etc. Soo hebben U. E. E. daarenboven gesien ende gehoort, hoe dickwils ick mijne beschuldighers voor U. E. E. beroepen hebbe, ja oock tot tergens

---

[1]) „etc." ontbr. in JJ. [2]) „gelijck U. E. E." ontbr. in JJ.

toe, opdat zij hare beschuldinghe teghen mij zouden willen voortbrenghen, ende met wat een schandelick stilleswijghen zij mij altijts bejegent hebben etc. Hoe groot moet zijne onnooselheyt zijn, die zelve sijne beschuldighers voor den rechter gaet betrecken, ende, zulcx gedaen hebbende, noch voor den rechter (die oock ten deele zijn partije is) noch bij iemandt anders etc. Soo heeft het nochtans den bewerper van U. E. E. actie gelieft, mij in deselve alsoo af te schilderen etc. Over welcke onbillicke handelinghe ick niet hebbe konnen nalaten mijne klachten etc. Ick weet wel, dat ick door desen handel niet veel vorderen en sal [1]), dewijle burgemeesters ende schepenen, die mijne rechters zijn, oock mede mijne beschuldigers zijn geweest, dewelck oock zooverre van mij vervremt zijn, dat etc. zij nochtans mij de gunste ontseght hebben, dewelcke zij met volle mate toegemeten hebben eenen coster etc. Maer tis mij genoech, dat ick U. E. E. bewesen hebbe, op wat wijse deselve burgemeesters ende schepenen met mij gehandelt hebben. Ick zal voorts den Richter van de weereldt het oordeel van sulcke handelinghen overgeven, die eenmaal tusschen hare E. E. ende mij rechten zal, etc."

12. Zeght desen middel gebruyckt te hebben voor het beste, in plaetse van iemandt in rechte te betrecken, volgende de toelatinghe van de E. heeren op den X^den^ artykel, hiervooren gemelt [2]).

13. Heeft oock in de presentie van den bailliu ende schepenen naer het schrijven van den voorsz. brieff, gelijck oock daernaer in de volle classe van Baerlandt, geseght, dat noyt moorder ofte dieff ter Goes was geweest, off hij was beter van de heeren getracteert als hij, want als zij al overtuycht waren, zoo hadde men haer noch procureurs gegeven om haer te beschermen, maer de heeren hadden hem recht geweygert, alhoewel nochtans d'actie der voornoemde heeren expresselick medebrencht, dat zij hem den wegh van justitie openstelden, etc.

13. Zeght zulcx alleenlick in de classe gesproken te hebben ende nergens elders. Zeght verder op dit ende op alle de voorgaende articulen, dat zij afgehandelt zijn geweest doort middel van versoeninghe, gemaeckt met bailliu, burgemeester Soetwater en secretario de Witte etc., dewelcke alle daernaer haer ten h. avontmale begeven hebben, ende dat hij hem oversulcx opt allerhoochste beklaecht, dat nu wederom opgehaelt wordt als de oorsaeck van desen onwille, tgene soo solemnelick in den kerckenraedt ende in de classe, oock in de presentie van de E. E. heeren Joachimi ende Huyssens, is ter neder gelecht geweest.

14. Niettemin, om te voorkomen meerder onruste, zijn eenen tijt langh

---

[1]) „etc. Ick — sal" JJ heeft alleen „ende". [2]) „12. Zeght desen — gemelt" ontbr. in JJ.

daerna bij de E. heeren magistraet beraemt ende besloten geweest zekere dry articulen.

15. De heer JOACHIMI en de burgemeester DRYWEGHEN aennemende deselve mr. GUILLIAM CLAESSEN, LANSBERGIO ende zijnen soone aen te dienen, gelijckerwijs haere E. E. oock gedaen hebben.

16. Rapporterende opt stadthuys, dat de voorsz. predicanten voor antwoorden hadden gegeven, haer in alle gehoorsaemheyt der E. magistraet te zullen draghen.

16. D. LANSBERGII versoecken formele woorden te hooren, want zij meynen, dat de E. E. heeren JOACHIMI ende DRYWEGHEN seghden: de ministers hebben belooft hierna hen te reguleren.

17. Doch ontrent dry weken daerna hebben zij elck eene missive aen de E. E. magistraet gesonden, D. LANSBERGIUS ende zijnen soone, verklarende daerbij deselve dry voorgehouden articulen niet te konnen navolghen off gehoorsamen als stridig teghen het woort des Heeren.

17. In de missive, van de dry ministers tzamen onderteykent, staet onder andere, dat zij niet en twijfelen, ofte troulick is aengedient, dat zij met [1]) den heer JOACHIMI ende den burgemeester DRYWEGHEN gesproken ende gehandelt hebben, maer dat zij evenwel niet connen nalaten dezelve redenen alsnu hare E. E. schriftelick te presenteren ende te bidden, dat dezelve in hare E. register moghen aengeteeckent worden, opdat zij in toecomende tijden van niemandt worden verdraeyt, daervoor zij te meer vreesen, midts sij wel verstaen, dat dese nieuwe handelinghe, met haer aengegaen tot ruste ende welstant van Gods kercke in dese stadt, gantschelick genomen is uyt de kerckenordeninghe van Utrecht, blijckende bij den 20, 21, 22 en 23 articulen derselver, welcke kerckenordeninghe, beneffens dat zij tot noch toe van alle vrome kercken in dese provintie verworpen is geweest, soo en heeft zij de eenicheyt der kercken aldaer niet voortgebracht, maer veelmeer confusie ende verderff, daervoor wij bidden, dat ons Godt wil behoeden. Nopende voorts dese hare verclaringhe op de gemelde dry articulen zeghde D. LANSBERGIUS: vooreerst, dat zij oock dese hare meeninghe den heer JOACHIMI ende DRYWEGHEN mondelick voorgehouden hadden, als zij met haer spraken; ten tweeden, dat hij hem refereert op degene, die alsdoe in de regeringhe der E. E. magistraten geseten hebben, als die haer daermede zeer wel tevreden hielden; ten derden, dat den burgemeester DRYWEGHEN, sedert dese missive overgegeven was, ten h. avontmale geweest is ende daermede betuyght heeft geenen onwille te hebben.

---

[1]) „met" ontbr. in JJ.

18. Zijnde onder andere het overgeleverde schrift van D. Petrus Lansbergius zeer scherp ende bitter.

18. Petrus presenteert den coetum de copie vant voorsz. schrift over te leveren, opdat zij oordeelen moghe, wat hiervan zij. Welcke copie daerna gelesen zijnde, heeft men daerin onder andere gevonden dese woorden: Verclarende meteenen, dat indien iemandt dese beschuldinghe (namelick van hem bemoeyt te hebben buyten haer ampt int vermaken van de magistraet) opentlick soude durven uytspreken, dat wij van meyninghe waren, niet proces te verwachten, maer selfs aen te doen. Item ingevalle men hier onder verstaen wilde, dat men niet soude moghen secrete fauten, die persoonen van de magistraet begaen, eenighsins op den predickstoel straffen, hebbe geseght conscientieushalve tselve niet te konnen toestaen, etc.

19. Waermede zij gethoont hebben haer directelick te stellen teghen de resolutien van de E. heeren overigheyt ende magistraet der stadt.

19. Hout het daervooren, gantschelick niet gedaen te hebben teghen de behoorlicke gehoorsaemheyt, die men deselve E. magistraet schuldich is.

20. Die oock daerin eenen onlust hebben, dat de Lansbergii, niet tevreden zijnde met haer kerckelick ampt, hen bemoeyt hebben met de practijke van de medecyne, teghen een oude ordonnantie deser stadt.

20. Bekent dat gedaen te hebben, want hoewel de vrede gemaeckt was, gelijck boven geseyt is, zoo en verstondt hij nochtans, insonderheyt uyt de geruchten, die van den bailliu gestroyt waren, ende andere advertissementen, dat eenig zijn parthije niet rusten en zoude, voordat zij hem uyter stadt ende van zijnen dienst geholpen hadde. Ende is dit d'oorsaecke van dese oeffeninghe der medecijne geweest, opdat hij met de sijne middel hadde haer huysgesin in tijden en wijlen door dese oeffeninghe vooren te staen, wel wetende hoe beswaerlick het eenen predikant vallen zoude, als de magistraet teghen hem qualijck gesint is ende dat zij hem begeeren quyt te wesen, in zijnen dienst te konnen volharden ende daerbij te blijven. Doch zeght dit begonnen te hebben alleenlick ontrent Octob. een jaer, ende dat alleen aen sommighe vrienden, die hem ontboden, zonder eenighen loon van den meestendeel te ontfanghen. Ende als hij desen aengaende van den doctor van de stadt aengesproken was, dat hij voor antwoorde gaff: Ick kan qualick ontsegghen mijne hulpe aen degene, die des versoecken, maer ist qualick gedaen, vertoont het den E. heeren [1]), ende versoeckt daerop hare resolutie; in cas van verbodt, ick sal terstont stille staen. Maer dat de E. magistraet daer niet teghen en is geweest, bewijst hij met de heeren, die hem gebruyckt hebben: Monsieur Watervliet, swager van den burge-

---

[1]) „E. heeren" JJ heeft „magistraet".

meester VERNISSIUS, MARYNUS JANSSE MEZOECK, JACOB MARYNISSE BOONE, den rentmeester KETELAER, den rentmeester HUYSSEN, JAN CLAESSEN BACKER, zijnde alsdoen vijff schepenen, zulcx dat hij niet anders conde mercken, ten was wel de meyninghe van de E. magistraet alsdan, dat hij daerin soude continueren. Maer een andere magistraet in de regeringhe kommende, heeft hem daervan onthouden, ende dat terstondt nadat deselve E. E. magistraet vermaeckt was, op het nieuws daertoe hem adresserende [1]) burgemeester SOETWATER ende zulck zijn voornemen hem [2]) te kennen gevende, dat hij voortaen zoude nalaten de medecijne te pracktiseren.

21. Ende alsoo daer different is gevallen tusschen hem ende der medecijnen docktor der stadt, dat zij oock hebben geinstitueert teghen denselven processe van injurie.

21. Zeght, dit proces alsoo aengegaen te zijn: Daer is geweest een zekere vrouwe van een cirurgius, om dewelcke in hare sieckte ende kranckheyt te troosten, hij ontboden is geweest. Heeft het oock gedaen, maer oordeelende de zwackheyt [3]) des persoons zeer groot, ja doodelick te zijne, vermaende haren man, dat hij haer yet ingeven zoude om haer te stercken, perlen, koraal, etc. sDaeghs daerna wederom komende om haer te troosten, vraeghde, of zijt gebruyckt hadde; antwoorde dat ja, maer geen bate bevonden. Waerop hij seyde: Wel behaget ul., wij sullen een ander remedie gebruycken, die haer goeden slaep zal aenbrenghen. Ende heeft merckelicke beteringhe gedaen voor dien nacht, maer daernaer vervalt zij wederom ende na 24 uyren komt te sterven. Hieruyt neemt den doctor medecyne oorsaecke om te stroyen, dat hij LANSBERGIUS deze vrouwe vermoort heeft, den bailliu ondertusschen informatie nemende, buyten ende binnen, om hem te achterhalen, ende wort dit seer schandelick over tgansche landt ruchtbaer gemaeckt. Hij dan, daerover raedt nemende met eenen advocaet, die hem namaels gedient heeft, zeynt twee getuyghen aen den voorsz. doctor, vragende, oft hij dat gesecht hadde ende aen den bailliu ofte elders geclaecht, dat dese [4]) vrouwe om hals gebracht zij, etc. Maer desen en wilde gantsch niet kennen nochte ontkennen Evenwel blijven die leelicke geruchten, twelck hem LANSBERGIUM beweeghde aen de E. magistraet te versoecken, dat zij hem souden willen consenteren, dat hij met den doctor voor hem moghte verschijnen. Doch eyndelick, niet connende verkrijghen, is bedwonghen geweest den doctor proces van injurie aen te doen ende te concluderen teghens hem, gelijck hem zijn advocaten geraden hadden, maer is zijn proces aen den nagel blijven hanghen (zonder iet te vorderen), daert

[1]) „adresserende" JJ heeft „addresserende aen de". [2]) „hem" ontbr. in JJ. [3]) „zwackheyt" JJ heeft „swaricheijt". [4]) „dese" ontbr. in JJ.

proces van den doctor teghens hem stedes geduyrt ende gedient[1]) heeft, totdat hij sententie heeft verworven, dat LANSBERGIUS niet meer practiseren magh.

22. Comende daertoe selve in persoone op stadthuys ende bepleytende haer eygen sake, nietjeghenstaende zij van kloecken advocaet ende procureur voorsien waren, twelck de E. magistraet oordeelde onstichtelick te zijne en miscontentement onder de gemeynte causeeren.

22. Antwoort, dat hij den advocaet versochte, voor hem in vierschare te verbaliseren, maer dat desen zulcx weygerde, ende hebbende een procureur, die Papist was, vreesende van hem niet wel gedient te worden, is selve ten uytersten dry ofte viermael in vierschare gecompareert om zijne sake te verdedighen.

23. Eyndelick hebben de E. heeren van de wet door LANSBERGIUM de practijk van de medicijne verboden, waervan hij nochtans heeft willen appelleren.

23. Seght, dat eer dit verbodt hem geschiede, hij te vooren genoech verclaert hadde aen den heer burgemeester SOETWATER, dat hij niet meer practiseren soude, ende oversulx dat het onnoodig was, dat de doctor daerop langer soude insisteren om sulck een sententie ofte verbodt te weghe te brengen. Desnietjegenstaende is dese sententie ofte verbodt gegaen teghens hem, daerteghens hij genootsaeckt was te appelleren, om doort middel van dit appel en mandament van inhibitie te voorkommen, dat hem de bailliu geen proces soude aendoen, wanneer hij, int minste iet seggende ofte doende bij den ziecken, soude schijnen dit verbodt te overtreden. Heeft dan alsoo geseght tproces aen den nagel te hanghen, ende[2]) alle dinghe in stilte te laten.

24. Dit aldus den secretarius uyt name vant geheele collegie der E. magistraat verhaelt hebbende ende de bescheyden daervan synde gelesen, heeft de heer burgemeester SOETWATER uyt name alsvooren noch opgevoecht de navolgende klachten.

25. Eerst over een seker predicatie, gedaen den 18 Nov. 1612 op den text Joh. 8, vs. 17—18[3]), nopende taennemen der getuygen in reghte, dat men die niet lichtelick accepteren ende geloove geven moet, ja al warent oock twee persoonen van groote qualiteyt, die het getuyghden, bybrengende texempel van twee Susannas boeven. Ende, want dit was even op dien dagh, dat zij overgaven haer geschrifte noopende de dry articulen, boven gementioneert, dat het de E. magistraat daervoor houdt, dat hier-

[1]) „ende gedient" ontbr. in JJ. [2]) „ende" JJ heeft „om". [3]) „17—18" JJ heeft „11".

mede getaxeert werden de heer JOACHIMI en DRYWEGEN, die een ander rapport gedaen hadden, dan de vo zeyde schriften medebrachten.

25. Ick verclare [1]) op de heeren JOACHIMI ende DRYWEGEN niet gedacht te hebben. Dat het oock op dese twee niet en can geduydet zijn, dat hij zeghde, nademael hij in zijn schrift getuyght niet te twijfelen, of de heeren JOACHIMI ende DRYWEGEN en hadden de E. E. heeren magistraet de rechte waerheyt aengedient, tgene hij gesproken hadde met hen, daervoren hij tnoch houdt.

26. Over eene andere predicatie op den text Rom. 11, vs. 3: Heere! zij hebben uwe propheten gedood, alwaer geseght soude zijn, dat een gemeynte wel acht te nemen heeft op tgene de magistraet doet, ende dat, zij onbehoorlick handelende, de gemeynte schuldich is daerteghen te voorzien, soo sij in de straffen Godts niet en willen vallen, allegerende daertoe verscheyden exempelen, onder andere dat van [2]) die van Handwerpen, die daernae veel [3]) geleden hebben, overmidts zij d' onrechtveerdigen dood van CHRISTOFFEL DE SMIDT niet belet en hadden.

26. Seght geleert te hebben: 1° wat groote zonde het was de propheten te dooden, onder andere met de spreucke Ps. 105, vs. 15[4]): Raeckt mijne gesalfden niet aen ende en doet geen, etc. 2° dat Godt dat bewesen heeft[5]) met de straffen, die Hij ten allen tijde daerover gedaen heeft, waervan de H. Schrift vermeldt, inzonderheyd 2 Paralipomenon 36; 3° bewees dat met bysondere exempelen van onse tijden, Fransche coninghen, die vergoten hebben veel onschuldigh bloet, en [6]) zijn oock jammerlick ommegecomen. Handwerpen heeft vele propheten gedoot, onder andere CHRISTOFFEL etc., maer de straffen daerover zijn haest gevolcht, enz. Daerbij liet hijt blijven. Alleenlick beantwoorde eene tegenwerpinge, hoe Elias dit zeght tegen Israel, maer alleen Achab ende Jesabel zulcx deden, alsoo sij waren, die de executie deden, maer tvolck Israels stemde dat toe, ende toestemmende maeckten haer deser sonde deelachtigh; hieruyt vermanende, dat als wij iemand zien quaet doen, dat wij daerin niet en moeten verwillighen noch behagen hebben, etc. Ten is niet altijts van noode, dat wij tbestraffen in de overicheden, maer wij moeten tniet toestemmen, lauderen noch behagen daerin scheppen, maer bedroeft zijn daerover, ende zoo houden wij een goede conscientie. Verclaert niet anders geleert te hebben, weet oock niet, dat de magistraet ter Goes oyt iet soude besloten hebben, [7]) daerin hij meyndt, dat de gemeynte niet en soude behoort hebben te consenteren. Ergo men moeste alsoo zijne predicatien niet geduydet hebben.

---

[1]) „Ick verclare" JJ heeft „Verclaert". [2]) „onder — van" JJ heeft „ende onder anderen". [3]) „veel" JJ heeft „soo veel". [4]) „vs. 15" ontbreekt in JJ. [5]) „bewesen heeft" JJ heeft „bevolen". [6]) „en" heeft „etc." [7]) „weet oock — hebben" ontbr. in JJ.

Men heeft oock niet meer uyt [1]) zijne geschreven predicatien konnen besluyten.

27. Seggende d'heer burgemeester daerbij: Zoudet alsoo toegaen, men mocht veel liever het stadhuys toesluyten ende alle saken op haer loop laten etc. [2]), zijnde zeer [3]) sorgelick in de ongenade van eene opgeroeyde gemeynte te staen.

28. Ten lesten, dat oock de E. E. heeren daerin tonvreden waren, dat Petrus Lansbergius, haren minister, ende Jacobus, zijnen broeder, die op gemeyne kosten des landts gestudeert heeft in theologia, niet alleen sonder consent ende-weten haerer wettelicke overicheyt uyt der stadt voor eenen merckelijcken tijdt vertrocken zijn, maer oock beyde noch een ander faculteyt aengenomen ende hen daertoe begeven hebben, alles zijnde van quade exempel ende grootelicx tot onruste streckende, daerteghen het noodich is, dat met den eersten ordre gestelt worde.

28. Heeft te vooren geantwoort, waerom hij het studium medicyne aengevanghen ende tselve zijne soonen geraden heeft. Zeght ook, dat de E. heeren magistraet zijnen sone Jacobo de burse ontrocken hebben, wel 4 maenden van te vooren eer hij gepromoveert was in medicynen. Zij sonden Cryn Vlasman, predikant [te Yerseke] [4]), tot hem, vragende ofte hij die burse wilde cederen voor den soone des voorsz. Cryns, maer dat hij Lansbergius antwoorde, tevreden te zijn van de burse te scheyden, als zijnen soon zijne studien zoude voldaen hebben. Evenwel is naderhandt verstaen geworden, dat D. Philippus zijnen soon nae Leyden gesonden heeft, ende dat desen daer alreede in de medicynen studeerde, eer de heeren E. E. magistraet eenige opschortinge van de burse deden.

Onder stondt:

Aldus gerapporteert bij onse gedeputeerde, sDonderdaechs [5]) den iii Octob. 1613.

Ende was onderteeckent:

Jodocus Laretius, scriba electus, 1613 [6]).

---

[1]) „uyt" JJ heeft „na". [2]) „etc." ontbr. in JJ. [3]) „zeer" JJ heeft „sekerlyck seer". [4]) „[te Yerseke]" ontbr. in JJ. Wellicht is het, blijkens de [], door den Heer v. d. Baan ingevoegd. [5]) „sDonderdaechs" ontbr. in JJ. [6]) „Onder stondt — scriba electus 1613" Dit geheele slot volgt in JJ op het eerste relaas van no. 28.

Handelingen des provincialen synodi van Zeelandt, gehouden met authorisatie der E. Mo. heeren Staten van Zeelandt binnen de stadt van Ziriczee, begonnen den IX^{en} *Octobris* 1618 *ende geeijndicht op den* XIII^{en} *derselver maent ten overstaen van de E. heeren* INGEL LEUNISSEN *ende mr.* JACOB CAMPE, *raiden van de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt, hiertoe specialijck gecommitteert.*

Naer aenroepinge des goddelijcken naems, bij den herder der plaetsche gedaen, hebben de voornoemde E. heeren Gecommitteerde Raiden tot openinge des synodi voorgedragen de resolutie der E. Mo. heeren Staten van Zeelandt overt houden deser vergaderinge, dienende tot praeparatie van het synodus nationael, gearresteert by de Ho. Mo. heeren Staten Generael, te houden binnen Dordrecht den 1^{en} Novembris naestcomende, mitsgaders den last, hare E. van de E. heeren Gecommitteerde Raiden ten selven eynde opgeleijt, overleverende tot confirmatie van beyden eerst zeecker extract vuyte notulen van de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt in date den 19 Septemb. 1618, alsoock hare schriftelycke commissie van de E. heeren Gecommitteerde Raiden van Zeelandt, gedateert den 5 Octobris 1618, beyde onderteeckent J. BOREEL. Ende zijn de voornoemde E. heeren in zulcken aensien met sonderlinge blijschap der broederen ontfangen, dewelcke Godt Almachtich dancken, dattet Zijne Majesteijt belieft hadde de herten harer overicheden te bewegen tot zoe vaderlijcke versorginge ende voesteringe der kercken, insonderheijt in dese sware tijden.

Sijn daernaer gelesen de credentien van de vier respective classen ende voor goet aengenomen, behoudelijck dat (aengesien de classis van Tholen zoe tegens het XLIIe artijckel van de kerckenordeninge als oock het IIe artijckel cap. 4 synodi Verianae hadde gedeputeert drije predicanten met eenen ouderlinck) dese vergaderinge verstaet, dat indien in toecomenden tijde eenige classis dit exempel soude bestaen te volgen, dat alsulcke predicanten, dewelcke boven tgelimiteerde getal werden gecommitteert, ipso facto hare sessie ende stemme sullen verliesen, van welcke resolutie de vier respective classen mitsdesen werden gewaerschout.

Met de voornoemde credentien zijn verschenen:

vuijt Walcheren:

D. HARMANNUS FAUKELIUS ende D. GERSON BUCERUS, respective predi-

canten tot Middelborch ende Vere, met mr. JOSIAS VOSBERGE ende CORNELIS LEIJNSSEN, respective ouderlingen van Middelborch ende Vlissingen;

vuijt Schouwen:

D. GODEFRIDUS UDEMANS ende D. TOBIAS DAMMAN, respective predicanten van Ziriczee ende Nieuwerkerck, met D. ADRIANUS HOFFERUS ende IJEMAN LEENDERTSSEN, respective ouderlingen van Ziriczee ende Oosterlandt;

vuijt Suijtbevelandt:

D. CORNELIUS REGIUS ende D. JACOBUS PLATELIUS, respective predicanten van ter Goes ende Wemeldingen, met CORNELIS JANSZEN BOONE ende ADOLFF VAN OOSTZEE, respective ouderlingen van ter Goes ende Ierseke;

vuyte classe van Thoolen:

D. JACOBUS BURSIUS ende LAMBERTUS DE RIJCKE ende D. CORNELIUS BOSSCHARDUS, respective predicanten van Thoolen, Bergen opten Zoom ende fort van Lilloo, met d'heer WILLEM ADAMS als ouderlinck van Bergen opten Zoom.

Hiernaer is mette meeste stemmen vercooren tot praeses deses synodi D. HARMANNUS FAUKELIUS, tot assessor D. GODEFRIDUS UDEMANS, tot scriba LAMBERTUS DE RIJCKE.

I.

D. GERSON BUCERUS (die, scriba was geweest in synodo Veriana) levert over in handen van dese vergaderinge alle de stucken, tot desen synodum behorende.

II.

D'acten van de voorgaende synodus, gehouden binnen ter Vere, zijn herlesen ende de classen respective ondersocht, off se oock debuoir deden omme tgeene tot stichtinge der kercken aldaer was goetgevonden t'onderhouden, waertoe zij van den praeses ernstelijck zijn vermaent.

III.

Int herlesen cap. 2 artic. 4 des gemelten synodi is by den broederen goetgevonden, dat men vuijten naem van dese vergaderinge zal schrijven ende, zoot noodich is, deputatie doen aen den persoon van D. PETRUS LANSBERGIUS, predicandt geweest binnen der stede Goes, omme hem met alle vriendelycheydt te vermanen, ten eynde hy hemselven soude willen vereenighen mette kercke Christi, daervan hij herder is geweest, ende dat hy ter eeren Godes ende tot stichtinge derselver gemeynte hemzelven soude voegen tottet neerstich gehoor des goddelijcken woorts ende tgebruijck des h. avontmaels in de plaetse voornoemt, gelijck niet alleene alle vroome predicanten maer oock oprechte christenen in conscientie toestaet te doen.

IIII.

Op occasie des 5^{en} artijckels cap. 4 werden de respective kercken deses synodi vermaent, hetselve artijckel niet te misbruijcken maer veelmeer aen te houden bij hare litmaten, dattet doopen ende trouwen op den dach des Heeren voor den middach gemydet werde, zoevele ijmmers gevoechelyck geschieden can, ende dat om het misbruijck der brasmalen, dat daerop plach te volgen.

V.

Sijn voorgelesen alle de versoecken, genoteert cap. 5 des voornoemden synodi, die te doen waren aen de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt. Waerop ingestaen is D. Egidius Bursius, dewelcke als praeses met D. Philippo Lansbergio als assessor des gemelten synodi last hadde deselve versoecken te vorderen, ende heeft gedaen rapport van zijne besoingnen zoe met mondelyck verhael als met schriftelyck autentijcke apostillen, geteeckent J. Boreel, welcke onder de papieren des synodi werden bewaert. Levert oock over het originael van de synodale acten ter Vere ingestelt, mitsgaders oock het segel synodael. De broederen deser vergaderinge nemen zijn rapport aen met genoegen, bedancken hem voor zijne neersticheyt ende ontslaen hem mitsdesen van zijnen opgeleyden last.

VI.

Alsoe men verstaet vuijte gedeputeerde broeders des classis van Thoolen, dattet formulier van onderteeckeninge aengaende de leere, in synodo Veriana beraemt, by de respective predicanten desselven classis nijet en is geteeckent (zoevele ymmers hen bekent is), wert belast in dese vergaderinge, dat d'selve onderteeckeninge metten eersten zal geschieden, gelijck alrede in anderen classen is gedaen, ende sullen de tegenwoordige gedeputeerde mette eerste gelegentheyt hare principalen tselve bekent maecken.

VII.

Nopende tformulier van onderteeckeninge der kerckenordeninge werden alle de classen vermaent (indien dese teeckeninge generalyck niet en can werden vercregen), dat men evenwel debuoir doen zall om de practijcke van dien neerstich te onderhouden, ten eynde vrede ende eenicheijt in Godes kercke nyet alleene in de leere maer oock in de ordre werde bevesticht.

VIII.

Alle de proponenten deses sijnodi sullen van nu aff gehouden zijn nevens het examen te onderteeckenen tformulier, dat voor deselve in synodo Veriana is geconcipieert, twelck tot noch toe vuijt slappicheyt in sommige classen is nagelaten.

IX.

Sijn verschenen twee mannen, ingesetenen der stede van ter Goes, met namen ADRIAEN ANDRIESSZ WISKERCKE ende IJEMAN JANSEN NACHTEGAEL, met schriftelycke commissie, geteeckent bij PETRUS LANSBERGIUS, ADRIAEN DIGNUSSEN, gareelmaecker, ANTHONIS HEBBERECHTS, JAN PETERSSZ VAN CATS, PIETER VAN EIJCK, ARENT TAETS ende D. KETELAER in date den VIII^en Octobris 1618, verthoonende (beneffens een beslooten missive, geteeckent by den voornoemden PETRUS LANSBERGIUS) seeckere schriftelycke remonstrantie, inhoudende, alsoe sij comparanten mitsgaders hare principale, van dewelcke zij last hadden, geappelleert hadden van de sententie ende proceduijren, gewesen ende gehouden by den coetus extraordinarius van Zeelandt, versamelt binnen der stede Goes den X^en Octobris 1613, tegens D. D. PHILIPPUM ende PETRUM LANSBERGIOS, op den eersten synodum van Zeelandt, die in deselve provincie soude werden gehouden, nemaer dat se tsedert waren bericht, dat de coetus ende synodus Zelandiae vast eenen ende denselven richter was, als zynde van deselve cracht ende authoriteyt, dat se derhalven van meijninge waren desen synodum (onder verbeteringe) voorbij te gaen ende henselven te praesenteren in den synodo nationael, die binnen de stadt Dordrecht aenstaende is gehouden te werden, versouckende dat dese vergaderinge alleene kennisse daervan wilde dragen ende hen daervan acte verlenen. De vergaderinge vint goet, dat men de voornoemde gecommitteerde zal onderrichten, dat se bouwen op een quaet fundament, stellende de coetus extraordinarius ende tsynodus provinciael in eenen ende gelijcken graet, ende dat men hen sal aenseggen, dattet hen vrijstaet haer appel te vervolgen, daer se tselve hebben gehechtet, namelyck aen de synode provinciael van Zeelandt, ende meteenen de comparanten mitsgaders hare principale vermanen, dat se ter eeren Godes, stichtinge der gemeynte Christi, rust ende vrede van hare conscientie haerselven behoorden te voegen totte oeffeninge van den openbaren godesdienst in de kercke van ter Goes, in gelyckformicheyt van andere wel Gereformeerde kercken wert gedaen.

Resolutien nopende de praeparatie totten synodus nationael, daertoe dese vergaderinge van de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt insonderheyt is bijeengeroepen.

I.

Is gedaen eene generale omvrage by den praeses aen alle de respective classen, hoedat hare kercken respective in tstuck der leere int gemeijn ende vijff controverse poincten int besonder waren gestelt, omme alsoe te formeren eene bequame instructie voor de gedeputeerde, die van wegen dese provincie nae den synodum nationael sullen werden affgeveirdicht. Waerop

eendrachtelyck by alle de respective kercken is geantwoort, dat alle ende yeder van deselve kercken ende kerckendienaren zoe waren gestelt, dat se hen vasthielden aen de suijvere leere, die tot noch toe eenparichlyck in de recht Gereformeerde kercken geleert is, alsoe d'selve na den regel van Godes woort cortelyck is vervaet in de formulieren der eenicheyt, te weten de Nederlantsche Confessie ende den Heydelberchschen Catechismus; ende aengaende de vijff controverse poincten, op de bane gebracht by den predicanten in Hollandt, die men noemt Remonstranten, dat se in conscientie anders niet en connen verstaen, off het zijn doolingen, strydende tegens Goodts woort ende de voornoemde formulieren der eenicheijt; daerentegen dat de broeders Contraremonstranten de rechte waerheijt ende de Gereformeerde leere treffelyck tegens haer hebben verdedicht. Welcke eenparige verclaringe met vreuchde ende dancksegginge van dese vergaderinge is aengehoort.

II.

Is gevraecht, off het noodich is, dat men trede in dese vergaderinge tot naerder ondersouck ende verhandelinge van de voornoemde vijff controverse poincten, zoevele als de waerheijt derselver aengaet. Ende is verstaen, dattet onnodich is, niet alleene omdat alle kercken van Zeelandt daerinne eendrachtich zijn, maer oock omdattet speciael ondersouck ende decisie behoort totten synodum nationael. Het is oock geraden den tijt te winnen om te comen totte resterende besoingne.

III.

Op de vrage, off de gedeputeerde deses synodi sullen hebben absolute macht om te handelen ende te besluijten int stuck der leere, off dat se aen eenich reces sullen zijn gebonden, is mette meeste stemmen geresolveert, dat (in gevalle daer wierden voorgedragen eenige argumenten, waerdoor sij int besonder ofte ymmers een groot deel der vergaderinge souden comen in eenich naerder bedencken int stuck der leere, dewelcke tot noch toe in dese landen eendrachtelyck is geleert ende aengenomen) zij sullen gehouden zijn by tijts reces te nemen aen hare principalen ende tselve met alle gevoechelycke redenen by den synodum nationael poogen te obtineren, nochtans met desen verstande, dat se nijet alle te samen vuyte vergaderinge en sullen scheyden maer allene een ofte twee totten voornoemden eynde affsenden.

IIII.

Nopende het stuck van tolerantie ofte duldinge der vijff artijckelen, daervan in Hollandt ende andere ontruste kercken tusschen den Remonstranten ende Contraremonstranten tot noch toe vele is gedisputeert, is goetgevonden met eendrachtige stemmen, dat onse gedeputeerden dese voorsichticheyt

ende discretie zullen gebruijcken, dat sij van zelffs geene tolerantie en sullen voorslaen, overmits wy daervan geenen noot hebben in onse provincien. Maer als dit stuck bij andere beswaerde kercken wert geroert, soe en sullen zij geene tolerantie toelaten int stuck der leere, hetzij dan in de vijff articulen ende den aencleven van dien ofte eenige andere stucken, by den Remonstranten off hare adhaerenten op de bane gebracht, om d'selve opentlyck off heymelyck te leeren ende te drijven, sonder reces te nemen aen hare principale, gelijck zij oock denzelven voet zullen hebben te volgen in de tolerantie van predicanten ende andere gemeijne litmaten, die hertneckelyck de voornoemde artyckelen der Remonstranten leeren ende dryven. Maer aengaende de eenvoudige litmaten, die wt onwetentheijt verleijt zijn, verstaet de sijnode, dat men groote discretie ende sachtmoedicheyt sal gebruijcken om d'selve met vriendelycke onderwijsingen mettertijt ten rechten wege te brengen.

Gravamina, totten synode nationael eijgentlyck behoorende.

I.

Is verstaen, dat onse gedeputeerde sullen debuoir doen om te vercrijgen eenige bequame, stichtelycke ordeninge over alle de kercken van onse natie, zoe int beroepen van predicanten, ouderlingen ende diaconen, alsoock int opschorten ende affsetten derzelver, zoevele als de gelegentheijt van elcke provincie eenichsints can toelaten, daertoe gebruyckende alle gevoechelycke redenen, bij namen dese: overmits het seecker is, dat de beroerte in de kercken ten grooten deele daerwt is gesprooten. Doch zal van den onsen dit poinct niet werden geroert, als die desen aengaende geene swaricheyt en hebben, ten ware d'andere daervan tenemael swegen.

II.

Men zal aenhouden by den synode nationael, dat in alle kercken van onse Unie werde ingevoert eene eenvoudige ende besondere maniere van catechiseren, nijet alleene om de jonge jeucht maer oock vele volwassene, die gantsch onwetende zijn, in de eerste gronden des gelooffs te brengen tot kennisse van hare salicheijt. Ende werden mitsdesen alle kercken in dese provincie vermaent, de practijcke van dien van nu aff, zoevele moegelyck is, te beginnen, gelijck alrede met groote vrucht in sommige kercken van Zeelandt is gedaen.

III.

Men sal insgelycx aenhouden by den synodum nationael, datter ordre werde versocht by de Ho. Mo. heeren Staten Generael tegens de ongeloovige Jooden, die in dese provincien beginnen te nestelen, ten eynde zy de onwe-

tende christenen nijet en vervoeren van den eenigen salichmaecker Christo tot hare grouwelijcke ongelovicheijt, gelijck somtyts exempelen daervan zijn gebleecken. Men zal oock voorslaen bequame middelen om deselve Jooden mettertijt te brengen tottet christengeloove volgens de belofte des apostels, Rom. II.

IIII.

Dewijle men bevint door ervarentheijt, dat de studenten in de theologie, als se comen vuijte hoogeschoolen, door den bant zeer slecht ende ongeoeffent zijn in de practijcke der godsalicheijt alsoock in de regeeringe der kercke, is goetgevonden, dat men in synodo nationali dit stuck zal voorstellen ende aendrijven als gantsch noodich tot opbouwinge der gemeijnten Christi, waertoe van onsentwegen eenige bequame middelen sullen werden voorgeslagen om dit gebreck te beteren, als met namen dat se geoeffent werden int openbaer lesen der H. Schriftuyre in de kercke, int besoecken der siecken neffens eenen ordinarisen predicandt, dat men se oock toelate (doch met eenige limitatie) in de consistorien om de handelingen, die niet particulier ofte secreet en zijn, te hooren ende te zien, dat men se oock eenichsints examinere in de practijcke van de theologie, eer se totten kerckendienst werden gevordert. Ende men zal van nu aff in de kercken van dese provincie ditselve poogen in te voeren.

V.

Men zal de synodus nationael in bedencken geven, off het nijet oorbaer en ware te versoecken aen de Ho. Mo. heeren Staten Generael, dat alle secten, zoe Mennonisten als anderssints, belast werden wt te geven hare belijdenisse in openbaren druck, ten eijnde dat men haren grondt in zoe grooten verscheydentheijt te beter mochte bekennen. Ende zoe sy spreecken met dobbelsinnige woorden (als zij plegen), dat de respective overicheden in alle provincien ende steden hare predicanten gelieve te authoriseren om met eenige ronde vragen hare groove dwalingen ende lasteringen aen den dach te brengen. Ende dewijle meest alle de secten, insonderheyt de Wederdoopers, door de swaricheijt van Godes kercke in dese landen zeer stout zijn geworden int lasteren, ofter nijet eenige bequame middelen daertegens souden connen werden gebruijckt. Doch de vergaderinge verstaet, dat men het laetste nijet en zal versoecken dan met voorgaende advijs van zijne Princelycke Excellencie ende de E. heeren Gecommitteerde Raiden van Zeelandt.

VI.

Overmits de Nederlantsche oversettinge des bijbels dickwils beslooten ende tot noch toe niet en is wtgevoert, dewijle desen last aen te weynich

persoonen gestelt was, soe wert verstaen, dat men den synode nationael desen wech sall aenwijsen, datter wt elcke provincie eenige geleerde, treffelycke theologi, in de talen wel ervaren, wierden vercoren, dewelcke elck hooft voor hooft een ofte twee boecken souden belast werden over te setten, ende dat alle dese stucken daernaer by twee ofte drije vuytgelesene mannen souden werden gerevideert ende versamelt.

VII.

Ondertusschen wert noodich gevonden, datter wat naerder werde gelet op het stuck van de druckerije, zoe van allerhande schriften int gemeen, die in dese tyden werden wtgegeven, als met namen op het drucken van de bijbels ende testamenten, dewelcke door den bant overvloeyen van lelycke druckfauten ende eenige marginale annotatien, die gantsch niet en passen op de heijlicheijt ende gewichticheijt van de materie.

VIII.

Dewijle d'onderhoudinge des sabbaths is een besonder middel totte voortplantinge vant rechte geloove ende ware godsalicheijt, wert goetgevonden, dat men dit in synodo nationali zal voorstellen om daerop te crijgen eenige gemeyne ordre by de Ho. Mo. heeren Staten Generael. Ende zoe zulcx nijet en can werden geobtineert, sullen onse gedeputeerde gelast zijn voor te slaen eenighe kerkelycke middelen om onse medebroeders in andere provincien daertoe te vermanen ende helpen bevorderen.

IX.

Men sal de sijnode nationael in bedencken geven, wat voet men behoorde te houden tegens zulcke litmaten der gemeijnte, die trouwen met openbare vijanden van de waerheijt tot groote ergernisse der gemeynte, perijckel van hare kijnderen ende beswaernisse haerder conscientie.

X.

Dewijle in de kercken van onse Unie zijn overgebleven vele superstitieuse feestdagen, als bij namen Vastelavont, Kermisse, Blijde Avonden, de Drije Coningen, Sinte Marten etc., dewelcke strecken tot onteeringe van de reformatie, voedinge van brasserije ende gulsicheijt ende tot groote schandale van de onwetende menschen, zoe sal men aenhouden by den synodum nationael, dat tegen d'selve van de Ho. Mo. heeren Staten Generael eene algemeijne ordre mach werden vercregen.

XI.

Hetselve sal men oock doen tegens de batementspelen ende diergelijcke onbehoorlycheden.

XII.

Alzoe het te wenschen ware, dat de synode nationael nijet meer zoe lange en wierde wtgestelt, als nu geschiet is, dewijle de enicheyt in de leere ende order door dit vertreck zeer geswackt wert, zoe sullen onse gedeputeerde arbeijden om de vergaderinge te bewegen tot eendrachtich versoeck aen de Ho. Mo. heeren Staten Generael, ten eynde het hare Ho. Mo. gelieve ten minsten alle seven ofte acht jaren deselve vergaderinge toe te laten.

XIII.

Is goetgevonden, dat (in gevalle onse gedeputeerde int stuck van de leere ofte van kerckenordeninge eenich reces moeten nemen volgens hare instructie) dese ordre daerin zullen houden, te weten dat se de saecke, daerover reces wert genomen, met eenige van de principaelste redenen metten eersten sullen overschrijven aen de classe sijnodael, ten eijnde dat alle de classen ende consistorien, daeronder behoorende, daervan mochten werden verwitticht, ende alsoe naer rijpe deliberatie eenige vuijten haren deputeeren totten coetum extraordinarium Zelandiae, dewelcke (volgens het besluijt synodi Verianae) op seeckeren tijt ende plaetsche tot dien eijnde zal werden beschreven ende dat met voorgaende kennisse van de E. heeren Gecommitteerde Raiden. Doch soe de broeders, die tottet reces werden affgesonden, bij monde eenige nieuwe bedenckingen ofte redenen hebben te rapporteeren, meer als de gemelte brieven medebrengen, zoe sal de coetus moegen reces nemen tot hare principale ende metten eersten met volle last wederom bijeencomen om daerop te letten.

XIIII.

Om dese instructie vuyt te voeren in den synodo nationael ende te vorderen de gravamina voornoemt zijn mette meeste stemmen vercooren D. Harmannus Faukelius, praeses, D. Godefridus Udemans, assessor, D. Cornelius Regius ende Lambertus de Rycke, scriba, respective predicanten van Middelburch, Ziriczee, ter Goes ende Bergen opten Zoom, mitsgaders d'heeren mr. Josias Vosbergen ende Adrianus Hofferus, respective ouderlingen van Middelborch ende Ziriczee. Ende in gevalle eenige van de voornoemde gedeputeerden door sieckte off andere praegnante redenen mosten naer huijs vertrecken, zoe werden de classen respective, daer sulcke gedeputeerde thuijs hooren, van dese vergaderinge geauthoriseert om een bequaem ende gequalificeert persoon in de plaetse te stellen, behoudelyck wanneer d'eerste door Godes genade connen wederkeeren, dat de laetste van haren last ende deputatie sullen ontslagen zijn.

Particuliere gravamina, eijgentlyck behoorende totten synodum provinciael.

Is geresolveert, dat men de particuliere gravamina, tot dese vergaderinge eijgentlyck behoorende, die alrede van eenige classen zijn ingebracht ende daerop de andere nijet en zijn vollast, ordentelyck in actis zal bijeenstellen ende met allen classen communiceren naer gewoonte. Ende zoe hiernaer noch eenige nieuwe werden bijgevoecht, sullen deselve van den classe synodael aen de respective classen werden vuijtgeschreven om daerop in den aenstaenden synodo provinciael, die naer het eijnde des nationalen sal werden gehouden, te letten ende te doen naer behooren. Die alrede sijn ingebracht, zyn dese navolgende:

I.

Hoe men best zal practiseren, dat de heydenen in Oostindien mochten werden bekeert tottet christengeloove, dewijle de studenten ende sieckentroosters, derwaerts gaende, gemeynelyck zeer ongeoeffent zijn? Is verstaen, dattet bequaemste middel ware, dat de E. heeren Gecommitteerde Raiden de camers van de bewintbebbers daertoe vermanen, dat se eenige bursen ordonneren om eenige jonge studenten tot dien eijnde op te voeden.

II.

Off men nijet en behoorde eenige stricter discipline te oeffenen tegens ordinaire dronckaerts ende andere ongeregelde menschen, dewelcke metten monde leetwesen thoonen ende nyettemin onbekeert blijven, daerinne de classes van Walcheren ende Schouwen ten hoochsten zijn beswaert, dewijle den 72 artyckel van de kerckenordeninge stelt voor de wterste straffe het affhouden van den avontmale? Is geantwoort, dat die respective classen serieuselyck op dit stuck sullen letten ende op de naeste provinciale synode daervan inbrengen hare voorbedachte resolutie.

III.

Te versoecken by de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt eenige ordre op het ondertrouwen ende trouwen van de Wederdoopers off andere ongedoopte persoonen, die trouwen willen ende evenwel totten doop onbequaem zijn, dewijle sommige kercken niet weijnich daermede werden geelemt, met namen de kercken in de classis van Schouwen.

IIII.

Door wat middel de classen ende consistorien in hare authoriteyt souden moegen werden gestijft tegens sulcke ongeregelde persoonen, die op geene

discipline nochte vermaninge en passen? Is geantwoort by provisie, dat men moet volgen den regel Christi, Math. 18.

V.

Te versoecken, dattet placaet van de schoolordeninge ende politie in Zeelandt mochten werden geamplieert, van nieuws gepubliceert ende neerstichlyck geexecuteert met alle de stucken, daertoe hoorende, volgens het besluijt cap. 5 synodi Verianae, artic. 3 et 4.

VI.

Wat men doen zal mette schoolmeesters in Brabant ende Vlaenderen onder de gehoorsaemheyt van de Ho. Mo. heeren Staten Generael, in gevalle zij ongeschickt waren in leere ofte leven, dewijle zij niet en staen directelijck onder de provincie van Zeelandt? Is geantwoort, dat men daertegens ordre zal versoecken by de Ho. Mo. heeren Staten Generael.

VII.

Nademael den artijckel van den onwille, die in de kerckenordeninge is den 17, bij sommige onverstandige ende quaetwillige zeer wert misbruijckt, oft niet raedsaem en ware, dat hij geroijeert ofte ten minsten zoe wierde gelimiteert, dat vroome predicanten daerdoor niet en werden verstrickt?

VIII.

Dat men besorge eenige alimentatie voor de weduwen der predicanten in Zeelandt, gelijck in Hollandt ende tSticht van Utrecht gedaen wert.

IX.

Dattet placaet tegens de Paepsche ende Jesuitische scholen ter executie werde gestelt ende dat de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt hare gecommitteerde in de generaliteyt hetselve gelieve te belasten, zoevele dese provincie aengaet.

X.

Dat men instantie doe by de E. Mo. heeren Staten van Zeelandt om alle jaren te hebben een synode provinciael, gelijck voor de troublen in Hollandt met groote vrucht plach te geschieden.

XI.

Dat men become eene vaste ordre tegens degeene, die op onbehoorlycke wijse henselven soucken in te dringen in den kerckendienst.

Andere gemeijne resolutien, die noch staen vuijt te voeren.

I.

Alsoe volgens het LIIe artijckel synodi Tolanae de versorginghe van de cruijskercken bij beurte gecomen is op de classis van Schouwen, dewelcke (overmits zij wat verre is geseten) dese sorge zoe bequamelyck niet en can waernemen, soe wort versocht by de broeders van Schouwen, dat de kercken van Middelborch, Vlissingen ende ter Vere desen last van harentwegen voor dit jaer willen aennemen, nochtans sonder praejuditie des voornoemden artyckels. Ende worden D. praeses ende D. Bucerus gebeden hare principale daervan te verwittigen ende de classe van Schouwen hare antwoorde aen te schrijven.

II.

De assessor, D. Regius ende D. Jacobus Bursius werden gecommitteert om te hooren het rapport van de gemelte broeders van Walcheren nopende den staet van de voornoemde cruijskercken, daervan sij nu eenige jaren door het vertreck des sijnodi topsicht hebben gehadt.

III.

Men zal alle de acta sijnodalia, zoe nationael als provinciael, volgens het 41 artijckel synodi Tolanae in eenen boeck schrijven ende meteenen een register ende harmonie maecken van deselve acten, dewelcke met alle de synodale papieren in een coffer sullen werden bewaert. Ende desen last zal by de broeders van Walcheren werden wtgevoert, mits dattet selve coffer mette voornoemde stucken sall bewaert werden by den classe synodael, die hetselve op den naesten synodum sal bestellen. Ende ten eijnde dese noodige saecke niet achter en blijve, gelyck te vooren, soe werden specialyck daertoe gebeden ende versocht D. Harmannus Faukelius, praeses, ende D. Egidius Bursius, dewelcke desen last geerne hebben op haer genomen.

IIII.

Is gelesen seeckere missive van de classis van Walcheren houdende aen dese vergaderinge, waerinne zij versoecken (overmits onsen E. broeder D. Bucerus tot zijn onschult geraeckt is in ongenade des conincks van Groot Brittannien ende datt om het wtgeven sijnes boecks De Gubernatione Ecclesiae), dat dese vergaderinge in zijn faveur gelieve te schrijven aen zyne Pr. Excellencie, getuychenisse te geven van zijne onschult ende te versoecken d'intercessie van de hoochgedachte zijne Excellencie, ten eijnde zijne Majesteijt den weerden broeder in zijnen dienst ende ruste niet en verstoore. De vergaderinge verstaet dit versoeck redelijck ende billijck te zijn ende dat men den voornoemden brieff zal schrijven in de beste forme ten eijnde voornoemt.

V.

De classis van ter Goes zal van nu aff zijn classis synodael, ende sullen derhalven alle sijnodale stucken ende papieren mitsgaders het segel sijnodael in hare bewaringhe nemen. Ende wert mitsdesen de classis van Schouwen bedanckt ende ontslagen van haren dienst.

VI.

Om wt te voeren de synodale versoecken van dese vergaderinge ende instantie te doen op de versoecken, besloоten in synodo Veraniae, werden gedeputeert D. praeses ende assessor.

VII.

Is by den praesidem omvrage gedaen naer den staet van alle respective classen ende kercken in Zeelandt, off se oock in de ordre ende kerckelijcke discipline alsoe gestelt zijn, als hiervooren van de leere is verclaert. Ende is bij de respective broeders geantwoort, dat bij hare classen ende kercken alle debuoir daertoe wert gedaen, ende alhoewel noch wel eenige saecken bij haer zijn te reformeren, dat se nyettemin Godt dancken voor den redelijcken staet, daerinne zij tegenwoordich zijn, behalven datter geclaecht wert by den broederen des classis van Thoolen, dat de kercke van Thoolen soe weynich ordre ende discipline heeft, dattet hoochnodich is daerinne voorsien te werden. De vergaderinge verstaet, dat men zal nemen informatie van de saecke, dewijle de classis tot noch toe daerinne nijet heeft connen doen. Ende werden hiertoe gedeputeert D. Harmannus Faukelius, praeses, D. Jacobus Platelius ende mr. Josias Vosbergen, dewelcke den kerckenraedt zullen vermanen van haer officie, ende tenzij datter in sesse weecken in werde versien, dat se sullen hebben te clagen aen sulcken vierschare, als daertoe staet.

VIII.

Censura morum is gehouden, ende naer hertelycke dancksegginge tot Godt is de vergaderinge in goeden vrede, lieffde ende enicheyt gescheyden.

IX.

Om te doen de wtschrijvinge van de acten voor de vier respective classen, dewelcke by de volle vergaderinge zijn geresumeert ende gearresteert, werden seeckere broeders gedeputeert, alsoock praeses, assessor ende scriba geauthoriseert om deselve vuyten name der vergaderinge te onderteeckenen. Ende wat aengaet de credentie ende instructie, die de gedeputeerden naer het synodus nationael sullen mededragen, worden drije

andere predicanten gelast om in den name van praeses, assessor ende scriba (die te samen sijn gedeputeert) de onderteeckeninge te doen.

Actum in onse synodale vergaderinge, gehouden binnen Ziriczee desen XIII[en] Octobris 1618. tOirconde by ons ondersch. onderteeckent.

HERMANNUS FAUKELIUS, praeses sijnodi.
GODEFRIDUS UDEMANS, assessor.
LAMBERTUS DE RIJCKE, scriba [1]).

Instructie [2]), die den gedeputeerden op den sijnodum nationael medegegeven is van wegen dese sijnode provinciael van Zeelandt.

Wij gecommitteerde predicanten ende ouderlingen van wegen de respective classen in Zeelandt, representerende de provinciale sijnode int voorn. quartier, hebben afgesonden onse E. lieve medebroeders HERMANNUM FAUKELIUM, presidem, D. GODEFRIDUM UDEMANS, assesorem, D. CORNELIUM REGIUM en LAMBERTUM DE RIJCKE, scribam, respective predicanten van Middelburgh, Ziericzee, Goes en Bergen op den Zoom, mitsgaders de heeren mr. JOSIAS VOSBERGE ende ADRIANUS HOFFERUS, respective ouderlingen van Middelburgh en Zierickzee voornoemt, om te verschijnen in sijnodo nationali, dewelcke volgens het arrest ende uijtschrijvinge van Hog. Mog. heeren Staten Generael in de maent November sal worden gehouden binnen de stadt Dordrecht, ende aldaer met den anderen broederen te verhandelen, delibereren en besluijten van alle tgene aldaer sal voorvallen, tot weghneminge van de differenten ende swaricheden, in de kercke Godes hier te lande opgeresen, met naeme de vijf controverse poincten, bij den Remonstranten op de baene gebracht, met de swaricheden daeruijt resulterende, mits dat se hun sullen hebben te reguleren nae de regulen van dese onse naevolgende instructie.

1.

Sullen onse gedeputeerde gelast sijn vast te houden aen het gesonde woort ende de rechte Gereformeerde leere, die tot noch toe eenpaerlijck in dese provincie neffens anderen is geleert, daervan de broederen deses sijnodi eensaementlijck haere belijdenisse in dese vergaderinge hebben gedaen, te welverstaende indien sij eenige redenen ofte argumenten hoorden, daerdoor sij int bijsonder ofte een merckelijck deel der sijnode soude mogen commen in eenigh naerder bedincken, streckende tot veranderinge, dat se in sulcken gevalle niet en

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig. [2]) Deze „Instructie" is later in onzen cod. (HH) op de opengelatene bladzijden bijgeschreven met een andere hand, doch ook uit de tweede helft der 17e eeuw.

sullen tot stemmen voortgaen, voor ende aleer sij reces aen haere principaele hebben genomen ende haere nader intentie daerop verstaen.

2.

Nopende het stuck van tolerantie of duldinge der vijf artijckulen, daervan in Hollandt ende andere ontruste kercken tusschen den Remonstranten en Contraremonstranten tot noch toe veele is gedisputeert, sullen onse gedeputeerde dese voorsichtigheijdt ende discretie gebruijcken, dat se van haer selfs van geen tolerantie en sullen spreecken, overmits wij daervan geenen noot en hebben in onse provincie. Maer als het stuck van tolerantie bij andere beswaerde kercken wert voorgeslaegen, soo en sullen onse gedeputeerde geene tolerantie toelaeten int stuck der leere, hetsij de vijf artijckulen metten aencleven van dien ofte eenige stucken, bij den Remonstranten ofte haere adhaerenten voortgebracht, om deselve opentlijck of heijmelijck te leeren ende te drijven, sonder reces te nemen aen haere principaelen, gelijck sij oock denselven voet sullen hebben te volgen in de tolerantie van predicanten ende andere gemeene litmaten, die hartneckelijck de artijckulen der Remonstranten drijven ende leeren. Maer nopende de eenvoudige litmaten, dewelcke uijt onwetentheijdt verleijdt sijn, verstaet de sijnodus, dat men groote discretie ende sachtmoedicheijdt sal gebruijcken om deselve met vriendelijcke onderwijsinge metter tijt ter rechter wegen te brengen.

3.

Sullen onse gedeputeerde devoir doen om te vererijgen eenige bequaeme en stichtelijcke ordeninge over alle de kercken van onse natie int beroepen van predicanten, ouderlingen en diakenen, sooveele als de gelegentheijdt van elcke provincie eenighsints kan toelaeten.

4.

Sullen voorts alle onse gravamina bij de voorn. gedeputeerde met alle redenen, instantien ende andere bequaeme middelen gevordert ende aengebonden worden, opdat se bij de vergaderinge sooveel mogelijck is mochten worden toegestemt.

5.

In gevalle de voorn. gedeputeerde eenigh reces moeten nemen, hetsij int stuck der leere, tolerantie of andersints, soo sullen sij dese ordre volgen, dat se in tijts sullen schrijven aen de classis sijnodael (dat is die van Zuijdtbe[ve]landt) het poinct, daerop reces genomen is, mitsgaders de voornaemste redenen van dien, om alsoo door dit middel de respective classen daervan te verwittigen, dewelcke in een coetu extraordinario daerop sullen gelast

comen, ten waere dat eenige van de gedeputeerde thuijs quaeme met nieuwe redenen ende instantien, die in de missive niet en sijn uijtgedruckt, in welcken gevalle alsulcken coetus sal reces nemen aen haere principaelen en met den eersten in eenen anderen coetu daerop verschijnen met volcomen resolutie.

In gevalle eenige der voorn. gedeputeerde door sieckte of andere pregnante redenen moeste naer huijs vertrecken, soo werden de classen respective, daer sulcken gedeputeerde te huijs hoort, van dese vergaederinge geauthoriseert om eenen bequaemen ende gequalificeert persoon in de plaetse te stellen, behoudelijck wanneer de eerste gedeputeerde door Godts genaede connen wederkeeren, dat de laeste van haeren last ende deputatie sullen ontslaegen sijn.

Actum in sijnodo Zirizeana op den 12 Octob. 1618 ende uijtten naeme der vergaderinge bij ons onderteijckent.

Onderstont:

Loco praesidis Jacobus Burs, predicant der stede Tholen.

Loco assessoris Cornelis Bosschaert, dienaer des goddelijcken woorts in Lillo. [1])

Handelinghe des provincialen sijnodi van Zeelandt, gehouden met authorisatie der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt binnen der stadt Goes, begonnen op den veerthienden Februarij ende gheeindicht op den achtentwintichsten derselver maendt des jaers zesthienhondert twintich, ten overstaen van de Ed. heeren gedeputeerde van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, de heeren Adriaen van Mannemaker, *ridder etc., ende mr.* Johan Huijssen Cattendijck, *hiertoe specialijcken gecommitteert, doch in de absentie van de heere* Mannemaker *d'heer mr.* Jacob Campen *sijne plaetse bewarende.*

Naer d'aenroupinghe van des Heeren naeme door den herder der plaetsen

---

[1]) Hierop volgt nog in onzen cod. met dezelfde hand, die deze instructie bijschreef, eene copie, onder het hoofd: „Uijtschrijvinge van een vast en bededagh." Wij nemen dit bekende stuk niet op, omdat het algemeen is en niet bijzonder voor Zeeland ingericht.

is bij de Ed. Gecommitteerde Raden openinghe ghedaen van de resolutie der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt over het houden deser sijnodale bijeencompste ende van het last, heur ten desen aensien opghelecht, tot confirmatie van dien verthoonende haere commissie.

De credentien der vier classen zijn ghelesen ende voor weerdich aenghenomen. Met dezelve zijn verschenen:

wt Walcheren:

D. Gersom Bucerus ende D. Willem Teelinck, respective predicanten ter Veere ende Middelburch, met Pieter Beurt ende d'heer Mathias Segers, respective ouderlinghen van Middelburch ende Veere;

wt Schouwen:

D. Laurentius Boenaert ende D. Lucas Spiringius, respective predicanten tot Ziericxzee ende Brouwershaven, met d'heer Adrianus de Huijbert ende Jan Marinissen, respective ouderlingen tot Ziericxzee ende Oostduvelandt;

wt Zuijtbevelandt:

D. Cornelius Regius ende D. Louijs van der Vesten, respective predidicanten van Goes ende Cruijninghen, met Johan de Jagere ende d'heer Everardt Bets, respective ouderlingen van Goes ende Cruijninghen;

wt de classe van Tholen:

D. Job du Rieu ende D. Herbertus de Ridder, respective predicanten van Berghen op den Zoom ende Ruijmerswalle, met d'heer Cornelis Adams ende d'heer Witte Wittenssen, repective ouderlinghen van Berghen op den Zoom ende Vossemaer.

Hiernaer is door het meeste deel der stemmen vercooren tot praeses deses sijnodi D. Gersom Bucerus, tot assessor D. Cornelius Regius, tot scriba D. Laurentius Boenaert.

D'acten van den lesten voorgaenden provincialen sijnodus, ghehouden binnen Ziericxzee, zijn herlesen. Ende alsoo in denzelven sijnodo eenighe gravamina overghebleven waeren, die in den naestvolghenden provinciaelen sijnode moeten verhandelt worden, zijn dese eerst affghedaen.

Cap. 1en.

Verhandelinghe der gravamina, overghelaten in sijnodo Ziericxzeana.

1en. Alsoo men bevindt, dat den loop des h. evangelii weijnich voortganck

heeft onder de heijdenen in Oostindien, zoo is bij den sijnodo beslooten aan de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haer Ed. Mog. believe, in dese ghelegentheijt des tijts (op welcke vernieuwinghe van octroij voor de Compaignie van Oostindien zal werden versocht) te ordineren den cameren der bewinthebberen, datter middelen gheschaft werden om een merckelijck ghetal van studenten in de theologie tot dienste van de voorschreven landen te onderhouden ende dezelve tot dien eijnde te vooren in de Maleijssche taele te laten onderwijsen, mitsgaders in het predicken des goddelijcken woorts ende regieringhe der kercken te doen ouffenen, opdat zij alsoo tot alle deelen haeres amptes mochten te bequamer zijn. Ende overmits zulcx niet zoo haest en zal connen in het werck ghestelt worden, zal het goet zijn, dat de respective classen ondertusschen arbeijden, eenighe predicanten (in actuelen dienst zijnde) te beweeghen om in den lande voornompt sich te laten ghebruijcken op redelijcke conditien. Aenghesien oock door de ongheschicktheijt derghener, die derwaerts daghelijcx werden ghesonden, zooveele wordt omgheworpen, als men bijnaer met predicken can bouwen, dienen de cameren der bewinthebberen vermaendt te worden daerin zooveel moghelijck is te versien, stellende tot dien eijnde godtvreesende ende gheschickte persoonen tot commijsen, opdat alsoo door den goeden wandel van onse natie aldaer de leere der waerheijt verciert ende de ongheloovighe heijdenen te beter Christo mochten ghewonnen worden. Wordt oock tot bevoorderinghe van desen goetghevonden, dat de predicanten in de steden, daer zulcx dienstelijcken gheordeelt mochte zijn, in haere predicatien de ghemeente aenwijsen den grooten dienst, die ter eeren Godts ende bevoorderinge der zalicheijt der armer blinder menschen in de voorghemelde landen te doen is, ten eijnde dat oock daerdoor vroome christenen zouden moghen opgheweckt ende beweecht worden sich tot eenighe ampten aldaer te laten ghebruijcken, ghelijck zij oock in haere openbare ghebeden Godt zullen bidden zijnen zeghen over den dienst des H. evangelii aldaer tot verlichtinge ende bekeeringhe der ongheloovighen te strecken.

[D'heeren Staten van Zeelandt, adviserende op de approbatie van de acta synodalia, gehouden binnen der stadt Goes, begonnen den XIIII^{en} Feberuarij ende geeyndicht op den XXVIII^{en} [1]) derselver maent 1620, hebben op elck der artickelen, soo deselve hier syn geinsereert, nae serieuse examinatie oock van het advijs van onse Gecommitteerde Raden, daerop te vooren genomen, goetgevonden en geresolveert, sulcx ende gelijck puntuelijck op elck derselve hiernaer [2]) is aengeteyckent [3]).

---

[1]) „XXVIIIen" verbeterd naar FF en Ed. 1755. Onze cod. (HH) heeft „XXIIIen". [2]) „hiernaer" ontbr. in Ed. 1755. [3]) „D'heeren — aengeteyckent" CC heeft „Approbatie van de heeren Staten van Zeelandt".

Opt 1e artijckel cap. 1.

Wert generaelyck verstaen, dat dit vertoch [1] is van notabel [2] insicht ende daerom van wegen dese provincie in de vergaderinge van de H. M. heeren Staten Generael tselve sal werden geproponeert [3], dat de inhouden van dien moge ten gewensten effecte werden gebracht, daertoe men oock de bewinthebberen van de Oostindische Compagnie, daer het noot is, sal vermanen] [4].

IIen. Nopende de ordinare dronckaers ende andere ongheregelde menschen, dewelcke metten monde leetwesen belooven ende niettemin in haere ongeregeltheijt voortgaen, is eenstemmelijck goet ende stichtelijck gheoordeelt, overmits dezelve voor verachters der kerckelijcker vermaninghe zijn te houden, dat teghen hun strickter discipline (dan de gheduijrighe affhoudinghe van het avontmael) zal meughen gheouffent worden. Doch dewijle derzelver ghelegentheijt niet altijts eenderleij is, zoo zal het ghebruijck derzelver discipline ghelaten worden in de discretie der kerckenraeden, dewelcke daerin sullen handelen met het advijs haerer respective classen op sulcker wijse, als zij zullen vinden tot stichtinghe haerer kercken meest dienstelijck te wesen.

[*Opt* 2. — Is mede dit point geapprobeert, soo het is ingestelt, behoudelyck dat men niet en come tot een publycke excommunicatie, dan in forme en sulcx [5] de leste kerckenordeninge tot Middelburgh, gearresteert in den jare 1591, is medebrengende] [6].

IIIen. Soo wanneer eenighe onghedoopte persoonen versoucken van de dienaren der Gereformeerder kercken ondertroudt ende ghetroudt te werden, men zal se met alle neersticheijt vermaenen ende sien te beweghen, dat se hen laten in de hooftstucken der h. leere onderwijsen, opdat den voorghemelden dienst hen ghedaen mochte worden met voorgaende belijdenisse haeres ghelooffs ende ontfanginghe des doops. Maer bijaldien zulcx niettegenstaende alle meughelijcke aenhoudinghe niet en conde te weghe ghebracht werden, men sal se meughen trouwen, welverstaende mits dat den dienaer in het lesen des formuliers de woorden voughe nae de ghelegentheijt sulcker persoonen ende in het vuijtsprecken des ghebets Godt bidde, dat Hem ghelieve haer te bekeeren ende alsoo te zeghenen.

[Wordt dit articulus goetgevonden zulcx den text is medebrenghende.] [7].

[1]) „vertoch" FF heeft „articulus ofte vertooch". [2]) „notabel" ed. 1755 heeft „considerabel". [3]) „geproponeert" FF heeft „geproponeert ende daeraen de ernstige handt gehouden". Evenzoo CC en ed. 1755. [4]) Het hier en in het vervolg tusschen [] geplaatste is overgenomen uit HH, tenzij anders gemeld is. [5]) „sulcx" FF heeft „sulcx ghelijck". Evenzoo ed. 1755. [6]) Deze apostil ontbr. in CC. [7]) Dit tusschen [] geplaatste is overgenomen uit FF. Het komt ook voor in ed. 1755, doch ontbr. in CC en HH, waar het geheele gravamen ook ontbreekt.

IIIIen. Op de vraghe, door wat middel de consistorien ende classen in haere authoriteijt zouden meughen werden ghestijft teghens zulcke persoonen, die op ghene discipline ofte vermaninghe en passen, antwoordt de sijnodus, datter niet bequamer en zij als te volghen het bevel Jesu Christij Math. 18 verso 15, ende hetzelve met allen ernst in het werck te stellen.

[Dit articulus wordt mede goetgevonden, doch werdt gerecommandeert, dat hierin werde geprocedeert met alle maticheijt, circumspectie ende lanckmoedicheijt, gelijck men de respective kerckenraeden zulcx is vertrouwende.] [1])

Ven. Dewijle bevonden werdt, dat het placcaet van schoolordeninghe, vuijtgegeven int jaer duijsent vijffhondert drientachtich, in veele plaetsen niet en wordt gheobserveert ende dat doordien bijnae gheen exemplaren meer daervan en zijn te becommen, zulcx dat de kerckenraeden, de schoolmeesters ende oock de ghemeijnte voor den meerderendeel van den inhouden deszelven onwetende zijn, soo is bij dese vergaederinghe goetghevonden, dat men de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt zal bidden, dat haere Ed. Mog. ghelieven hetzelve placcaet met de ampliatie van dien, int jaer duijsent vijffhondert tnegentich daerop ghevolcht, te doen herdrucken ende op een nieu publiceeren. Ende opdat de kinderen niet alleen in goede consten ende zeden, maer oock in de vreese ende rechte kennisse Godts te bequamer mogen onderwesen werden, soo is goetgevonden, dat tot bevoorderinghe van een zoo heijlsaemen zaecke (naevolghens de resolutie des laesten nationalen sijnodi tot Dordrecht ghehouden) twee vraeghboucxkens zouden beworpen werden, het eene zeer cort voor de minste schoolkinderen, het ander wat langher voor deghene, die wat grooter ende verstaendigher zijn gheworden, waerdoor zij alleijncxkens bequam moghen ghemaeckt werden om ten h. avontmaele des Heeren te commen. Tot welcken eijnde zullen alle schoolmeesters den kinderen (een ijeghelijck naer haer capaciteijt) dese vraeghboucxkens neerstelijcken inscherpen ende dezelve op twee daghen ter weecke doen leeren, hen van den eenen dach totten anderen zooveele vraeghstucxkens voortstellende, als zij teghens de naeste reijse zullen opzegghen. Ende opdat hetzelve wel werde naerghecommen, zullen de kerckenraeden (versouckende daertoe d'assistentie van eenighe vuijtten Ed. magistraet) goede inspectie nemen op de schoolen ende besorghen, dat de schoolmeesters hun hiernaer reguleeren. Oock zullen de classen haere visitatores lasten, niet alleen de kercken maer oock de schoolen ten platten lande te besoucken, ende sorghe draghen, dat tghene voorseijt strickteliijcken werde gheobserveert. Ende belanghende de voorghemelde vraeghstucxkens

[1]) Dit tusschen [] geplaatste is overgenomen uit FF en komt ook voor in CC en ed. 1755 maar ontbreekt, met het geheele gravamen, in HH.

zijn door dese vergaederinghe ghestelt ende is goetghevonden, dat vuijt naeme derzelver die zullen in druck vuijtgegheven werden, waervan den last D. TEELINGO opgelecht is gheworden.

[Wert de finale resolutie noch wtgestelt over dit point, totdat de respective leden de leste wtgeven ordeninge op het schoolhouden, daervan sy copie hebben begeert, sullen hebben gerevideert. Ende wat belanckt het leeren van de vraechbouckxkens vinden goet, dat den respectiven schoolmeesteren en andere lasthebbende van de jonge jeucht werde aengeschreven ofte bevolen, dat se de kinderen die boucxkens neerstelyck sullen hebben te leeren [1].]

VI^en. Wat de schoolmeesters aengaet in Brabandt ende Vlaenderen, hare bedieninghe hebbende in de kercken, behoorende onder de classen van dese provincien, in ghevalle zij ongeschickt waren in leere ofte leven, is gheresolveert bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt nomine hujus sijnodi te versoucken, dat het haer Ed. Mog. ghelieve een respectiven classen deser provincie te authoriseren om teghen zulcke te procederen, als men teghen andere, in Zeelandt woonachtich, (naer ordre) plecht te doen.

[*Opt* 6^e. — Dit artyckel wert alsoo geapprobeert ende redelyck gevonden.]

VII^en. Alsoo bevonden werdt, dat den zeventhienden artijckel der kerckenordeninghe teghen de vroome ende onschuldighe dienaren misbruijckt zoude moghen worden, is goetghevonden, dat hij bepaelt worde met dese expresse clausule, dat de onwillighe ghehouden zullen zijn in desen ghevalle haer het oirdeel der respective classen te onderwerpen.

[*Opt* 7. — Op [2] dit artickel hebben hun de heeren Staten voorals-noch geconformeert met advijs van de heeren van den Rade, latende het bij het point, alsoo het hier is ingestelt, dan dat ten aensich van de steden Tholen en Vlissingen de saecke werde gelaten op den voet, als dit artykel anno 1591 in den synodo tot Middelburch is goetgevonden en by den heeren Staten geapprobeert [3].]

VIII^en. Wat de alimentatie der weduwen van affghestorven predicanten (onder desen sijnodo behoorende) belanght, is goetghevonden met alle eerbiedinghe ende ootmoedicheijt te versoucken aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, dat het haere Ed. Mog. ghelieve in het benificeren derzelver niet min te willen doen, dan in andere provincien gheschiet.

---

[1]) „sullen hebben te leeren" CC heeft „leren en hebben te leesen". [2]) „Op" verbeterd naar de andere codd. en ed. 1755. HH heeft „Oft". [3]) „dan dat — geapprobeert" ontbr. in ed. 1755.

[*Opt* 8. — Alsoo hierop nae voorgaende requeste nae gelegentheyt van persoonen, tyden, saecken, telckens als sulcx voorcompt, behoorlyck wert gelet, soo wert onnoodich gehouden hierin ietwes te determineren.]

IX^en^. Is bij den sijnodo beslooten aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dat het placcaet (nopende het senden van de kinderen buijtten dese provincien nae de Paepsche ende Jeseuijtsche schoolen) ter executie werde ghesteldt.

[*Opt* 9. — Wert desen artyckel met geapprobeert met bijvougende van de naervolgende woorden: dat oock verboden [1]) wert de jonge jeucht van dese provincie te senden in eenige cloosters, scholen, academien ofte andere hoedanich bedryf van geestelycke [2]) persoonen ofte andere, professie doende van de Roomsche religie.]

X^en^. Is goetghevonden instantie te doen bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt om te hebben alle jare een sijnodum provincialem Zeelandiae, ende de nootsaeckelijckheijt van dien met goede redenen te verthoonen, opdat door desen middel opsicht op allen classen ende kercken ghenoomen, het opcommende quaet intijts ghebetert ende voortcommen ende haere Ed. Mog. (door haere Gedeputeerden) van den staet der kercken te beter gheinformeert mochten worden.

[*Opt.* 10. — Wert goetgevonden, dat de convocatie [3]) van synodo blyve te vrie dispositie van de heeren Staten als voordesen, umme nae voorgaende versouck daerop werde gelet naer exigentie van tyt en saecken.]

Cap. II^en^.

Resolutien over de nieuwe gravamina der kercken van Zeelandt.

I^en^. Belanghende de beroupinghe ende affsettinghe der schoolmeesters verstaet de sijnodus, dat de beroupinghe derzelver (die niet anders als schoolmeesters zijn) staet bij de respective overicheden van die steden ofte plaetsen, daer zulcke schoolmeesters haer ampt zullen ouffenen, met voorgaende examinatie ende approbatie der classe, onder welcker opsicht (benevens de particuliere kerckenraeden) die behooren, welcke oock macht hebben diezelve (wanneer zij haer onbehoorlijck draghen) tot desen ampt inhabijl te verclaren, ghelijck aen d'ander zijde de beroupinghe der voorlesers ende voorsanghers (alsoo haere bedieninghe gansch kerckelijck is) staet bij den

---

[1]) „verboden" ed. 1755 heeft „bevonden". [2]) „geestelycke" verbeterd naar de andere codd. en ed. 1755. Onze cod. heeft „gelycke". [3]) „convocatie" CC en FF hebben „continuatie."

respectiven kerckenraeden. Doch wanneer beijde dese ampten bij eenen persoon tzamen worden bedient, zoo zal sulcken beroupinghe toegaen als het beroup der predicanten.

[*Opt* 1[e]. — Wert goetgevonden het oordeel dergener, die in de beroupinge van dese persoonen gesach hebben, vry te laten als voordesen, welverstaende dat indien magistraten van steden ofte ambachsheerlyckheden [1]) met de kerckenraden nopende de beroupinge van dese persoonen niet en konnen accorderen, alsdan d'eene nopende de collatie int schoolampt en d'ander nopende het voorsangerschap sal blijven ongepraejudicieert.]

II[en]. Is bij den sijnodo goetghevonden bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve het ghetal der alumni weder tot zessendertich te bringhen, ende met ghevouchelijcke redenen te verthoonen, hoe aenghenaem zulcken werck Gode ende prouffijctelijck zijn kercke zoude zijn, ende tzamen eenen voorslach te doen van eenighe conditien, nae welcke dese beursen zouden moghen werden aengheleijt, omme alsoo de inconvenienten te verhoeden, waerdeur de kercken van de vruchten deses goeden wercks mochten werden beroeft. De conditien, van desen sijnodo beraempt, zijn achter dese acta te vinden.

[Vooreerst syn generalyck geapprobeert de conditien, by den synodo ingestelt op de collatie der beursen, die tot alimentatie van de stuijdenten in de h. theologie by de heeren Staten alreede geordineert syn ofte noch souden mogen geordineert werden. En nopende het getal van deselve is goetgevonden, dat men hetselve sal houden op vierentwintich alumnos, gequalificeert volgens de resolutie den 5 Juny 1615, medebrengende dat men de voorsz. beursen sal laten wtsterven respectivelyck tot op de helft [2]).]

III[en]. Wat belanght de lasteringhe van Godes naem ende het brassen op de reeckeninghen der armen, is bij den sijnodo beslooten aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve eenighe sware straffen te ordineren, waerdeur de lasteraers mochten werden inghetoomdt, mitsgaders oock ghevouchelijcken te verhoeden, dat de middelen, die tot onderhoudt der armen ende kranken zijn ghegeven, onder het deckxsel van sulcke reeckeninghen niet onnuttelijcken en werden verteert.

[*Opt* 3[e]. — Opt eerste lit van dit artyckel sullen die van den Rade hebben te letten int oversien van de politijck ordinantie van Zeelant,

[1]) „ambachsheerlyckheden" ed. 1755 heeft „ambagts-heeren". [2]) „is goetgevonden — helft" ed. 1755 heeft „is gebleven by het ordinaire getal". — „respectivelyck tot op de helft" ontbr. in CC.

twelck men verstaet, dat eerstdaechs by de hant sal werden genomen. Ende nopende het tweede lit, vant houden van de maeltyden en brasserien opt doen van der ermen en diergelycke rekening, dat men sulcx van nu aff is affschaffende ende verbiedende.]

IIII^en^. Aengaende de persoonen, die in haere kindtsheijt door den h. doop der ghemeijnte Jesu Christi zijn inghelijeft, werdt ghevraecht, wat middelen men zal aenlegghen om die in de kennisse des Heeren te onderwijsen ende alleijnckens tot tghebruijck des h. avontmaels te bringhen. Is eendrachtelijcken verstaen, dat den schuldighen plicht aller predicanten is van acht op desulcke te nemen ende die met alle neersticheijt te catechiseeren ende door openbaere ende particuliere vermaninghen de kinderen tot dese h. ouffeninghe te locken, waertoe de ouders schuldich zijn den predicant de handt te bieden. Maer zoo de ouders ofte de kinderen, tot de jaeren haeres verstandts commende, moetwillich sich teghen dese vermaninghe stellen, zoo zal men dezelve met allen ernst straffen ende dreijghen, te kennen ghevende dat zij zoodoende haeren doop ende meteenen het bloet Christi met voeten treden ende metterdaet van de ghemeijnschap zijner kercken vervallen. Om nu dit h. werck meer te bevoorderen is raedtsaem gevonden, dat de predicanten (haere gemeijnte besouckende) gheen huijsen ofte persoonen, zooveel doenelijck is, en zullen voorbijgaen, immers als zij niet zeecker zijn, dat dezelve eenighe secten hardtnecktelijcken aenhanghen. Zullen oock in haere predicatien het volck vermaenen, dat dieghene, welcke over den doop haerer kinderen ghetuijghen ghebruijcken, zulcke daertoe nemen, die den Heere vreesen ende willich zijn haere kinderen in de waere godtsalicheijt te helpen bevoorderen.

[*Opt* 4. — Desen artyckel wert geheelyck aengenomen, soo het licht [1]).]

V^en^. Dewijle gheclaecht wordt, dat de stouticheijt der Wederdooperen zeer groot is, die zij tot schade der waere kercke Christi daghelijcx bedrijven, is bij den sijnodo goetghevonden, dat men meer ende meer arbeijde om daerteghen alle geestelijcken wapenen te ghebruijcken. Ende worden alle dienaren des woordts vermaendt aen te houden in vierighe ghebeden, neerstich predicken des goddelijcken woorts ende vlijtighe ouffeninghe der christelijcker tucht tot weeringhe der schandalen, waerdoor de Wederdoopers bij de eenvoudighe de ghemeijnte zoucken behaet te maken.

[*Opt* 5^en^. — Gelyck mede dit artickel [2]).]

VI^en^. Dewijle vuijt het buijttenlandts trouwen bij de papen veele disordre in onse provincien ontstaet, is bij den sijnodo goetghevonden, dat men den

---

[1]) „soo het licht" ontbr. in CC. [2]) Hierop volgt nog in CC: „geheel aangenomen".

Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt zal verthoonen, wat grooter onheijlen hiervuijt voortcommen, als dat somwijlen persoonen, die elcanderen van bloede te naer bestaen, zomtijts oock kinderen, zonder, jae teghen den danck van haere ouders ofte bloetvrienden ondertroudt ende ghetroudt werden. Ende men zal versoucken, dat het haer Ed. Mog. ghelieve de huwelijcken (daervan de gheboden ter plaetsen, daer het behoort, niet en werden affghecondicht) voor nul ende van gheender waerden te verclaren.

[*Opt* 6. — Op dit point sal werden gelet, soo hiervooren geset [1]) is, nevens andere poincten, int revideren van de politicke ordinantie, dewelcke bij point van beschrijvinge de leden met den eersten sal werden toegestaen [2]).]

VIIen. Is in beduncken ghenoomen, off het niet goet en waere twee daghen in de weecke te ordineren om de kinderen te doopen, ende naer rijpe deliberatie goetghevonden, dat men bij den artijckel, daervan zijnde in de kerckenordeninghe, zal blijven. Maer zoo het gheviele, dat eenich kindt (naer den ordinaren dach van doopen in de weecke ghebooren zijnde) cranck wierde, in sulcken ghevalle zullen de respective kerckenraeden discretie moghen ghebruijcken om hetzelve te doopen, mits dat zij toesien, dat de luijden daerdoor in superstitie niet en werden ghevoet noch ghestijeft.

[*Opt* 7. — Wert goetgevonden, als het licht.]

VIIIen. Belanghende de superstitien, welcken bij den Papisten (voornementlijck in Zuijtbevelandt) tot aenstoot der swacken ende als ten spijte der Gereformeerde religie opentlijck werden gheplecht, is goetghevonden aen den Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve daerin naer haere wijsheden ende christelijcken ijver te voorsien.

[*Opt* 8. — Sal mede hierop werden gelet int oversien van de polijtijcke ordonnantie.]

IXen. Over de insolentien der papen in het marquisaetschap van Berghen zal men versoucken aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, dattet hen ghelieve ordre te stellen, tot welcken eijnde de specificatie derzelver insolentien schriftelijcken vervaet is om aen haer Ed. Mog. verthoont te worden.

[*Opt* IX. — Sal men poogen, sooveel mogelijck is, hierop by de Hooch Moghende heeren Staten Generael eenige ordre werde gestelt. En ondertusschen werde geschreven aen den drossaert van Bergen op den Zoom ende andere officieren vant marcijsaetschap, dat se hierinne

---

1) „geset" de andere codd. en ed. 1755 hebben „geseyt". 2) „toegestaen" de andere codd. en ed. 1755 hebben „toegesonden."

willen voorsien en versocht werden [1]) te procederen tegen diegene, die openbaerlyck tot schandael int stuck van de religie ijetwes syn plegende ofte de regeringe vant lant calumnierende, ten minsten nae de beschreven rechten.]

X^en^. Aengaende het gravamen, hoe men alle onbehoorlijcke practijcquen, die van jemandt zoude moghen ghebruijckt werden om tot den dienst des woorts ghevoordert te worden, best zoude voortcommen, is goetghevonden: eerst dat den kerckenraedt ende de diaeckenen met de ghedeputeerden vuijtten magistraet, bij dewelcke de berouphinghe bestaet, zullen ter eerster ghelegentheijt, als daer een plaetse openvalt door affstervinghe ofte verplaetsinghe, bijeencommen in de consistorijplaetsen met vasten ende bidden, ende zal aldaer door een ofte twee dienaers des goddelijcken woorts, beijde des voormiddachs ende des achternoens, vuijt den woorde des Heeren werden verclaert de hoochwichticheijt des predicampts, wat gaven daertoe van noode zijn ende met wat een eenvoudicheijt ende aller goeder conscientie daer ghehandelt moet werden in de beroupinghe der persoonen tot een zoo h. ampt, opdat alsoo de ghemoederen derghener, bij dewelcke de beroupinghe staet, door den woorde des Heeren ende betrachtinghe des vastenbiddachs wel bereijdt mochten zijn om alle snoode incruijpinghen tijdelijcken teghen te gaen ende te weeren; ten anderen dat de classis, daer suspitie valt, datter onbehoorlijcke practijcquen ghebruijckt zijn in het denomineeren van jemandt tot desen h. dienst, van wat zijde dat het mochte gheschiedt zijn, alles neffens den woorde des Heeren wel nauwe zal ondersoucken ende in aller oprechticheijt zonder aensien der persoonen daerover adviseren, ende zoo zij vinden can, datter onbetamelijcke practijcquen ghebruijckt zijn gheweest, zal de verkiesinghe voor nul verclaren, ende zoo de ghedenomineerde oock zelve daerin schuldich werdt ghevonden, hem noch daerenboven straffen naer ghelegentheijt zijner vergrijpinghe; ten lesten in allen ghevalle, als jemandt tot den dienst des woorts ghedenomineert is, zal denzelven in de classe moeten heijlichlijck verclaren voor den Heere, dat hij, zooveel hem belanght, zuijverlijck ende zonder eenighe onbetamelijcke practijcquen tot denzelven dienst is vercooren.

[Wert geapprobeert, gelyck den text is luijdende].

Cap. III^en^.

Noch andere gravanima, in desen sijnodo overwooghen.

I^en^. Alsoo den sijnodo verthoont is, dat in den steden ende dorpen van Zeelandt zeer groote verscheijdentheijt werdt ghebruijckt in het verkiesen

---

[1]) „versocht werden" ontbr. in FF.

der diaeckenen, heeft in bedencken ghenomen, wat wech men best zoude moghen ingaen om volghens den eenentwintichsten ende tweendetwintichsten artijckel der kerckenordeninghe hierinne een eenparighen voet te houden. Wordt raetsaem ghevonden, dat de kerckenraeden (die haer hierin beswaert vinden, dat de verkiesinghe der diaconen naer den regel van Godes h. woordt, ons in de kerckenordeninghe daervan verclaert, niet en werdt ghepleecht) haere magistraet aenspreecken, ende des noodich zijnde haere classen, om ghesamentlijck bij de overheden der respective plaetsen aen te houden, dat dese faute mochte werden ghebetert. Maer zoo zulcx aldaer niet en can te weghe ghebracht worden, zal oirbaer zijn, aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt ofte haere Gecommitteerde Raden de swaricheijt, dewelcke desen aengaende bevonden werdt, te verthoonen ende redres daervan bij haere Ed. Mog. te versoucken. Mach oock denzelven voet bij de respective kerckenraeden worden ghevolcht, bij welcken eenich onghemack is in de bedieninghe der armen, omdat de beursen van de huijsarmmeesters ende der diaconen niet en werden ghecombineert.

[Het waere te te wenschen, dat hierinne eenen eenparigen voet conde getroffen ende gehouden werden. Maer alsoo hiervan in de steden ende quartieren van Zeelant sijn verscheyden gebruycken, die niet soo terstont alle op een forme connen werden geredresseert, soo wert verstaen, dat men vooralsnoch sal blijven by de oude gewoonte ende niettemin hiernaer letten, hoe men in tijden en wijlen een eenparigen voet, ist doenelyck, hierin sal mogen vinden sonder prejudicie vant recht van der stede Vere [1].]

II^en^. De sijnodus acht het oirbaer te zijn, aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dat de gagien der schoolmeesters ten platten lande mochten worden vermeerdert, opdat zij bij haere bedieninghe conden leven ende niet ghenootsaeckt wierden iet anders bij de handt te nemen, dat haeren schooldienst hinderlijck waere, ghelijck zij tot noch toe in veele plaetsen hebben ghedaen; dat oock door de verbeteringhe der tractementen te bequamer persoonen tot desen noodighen ampte sich mochten laten ghebruijcken.

[*Opt* 2. — Wert verstaen, dat men in dese gelegentheyt van tyt hierinne niet en kan treden.]

III^en^. Aenghesien de ervarentheijt meer ende meer leert, dat de neerstighe onderhoudinghe des christelijcken rustdaechs zonderlinghe dienstelijck is tot den opbouw van Godts kercke ende verwackeringhe van alle geestelijcke gaven, daerenteghen dat het onderhouden van de affgodische feest-

[1]) „sonder — Vere" ontbr. in ed. 1755.

daghen der Papisten, als zijn kermissen, vastelavonden ende dierghelijcke, den Papisten in haere superstitien stijven, de ghemeijnte Christi ontstichten ende groote aenleijdinghen zijn tot alle ongheregelde wulpsheden, ende dat evenwel tot groot leetwesen van de opsienders der kercken bevonden werdt, dat den dach des Heeren schandelijck werdt gheprofaneert, daerenteghen de voorghemelde heijloose feestdaghen zeer opentlijck onderhouden ende ghecelebreert, zoo is goetghevonden nomine hujus sijnodi bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt te versoucken, dat het haer Ed. Mog. ghelieve hierinne te voorsien, opdat niet langher in onse Ghereformeerde provincien d'affgodische feestdaghen maer des Heeren dach neerstelijck van de ingesetenen werde onderhouden ende ghevierdt.

[*Opt.* 3. – Werden die van den Rade gelast int reformeren [1]) van de polityke ordonnantie op dit point mede te [2]) letten].

IIIIen. Van de officieren ende wethouders ten platten lande van Zuijtbevelandt is bij den ghedeputeerden derzelver classe ende verscheijden andere predicanten een zeer ernstelijcke clachte ghedaen ende den sijnodo verthoont, wat grooter onheijlen ende schade haere kercken ghevoelen, omdat tot officieren ende wethouders werden ghestelt persoonen, niet alleen gheen lidtmaten der Ghereformeerde kercke zijnde maer openbaere vijanden derzelver, rechte aenleijders om buijttenslants met groote troupen ter missen te loopen, de voorneempste om de mispristers in haere huijsen te ontfanghen ende voorts openbaere spotters van de Gereformeerde religie ende belijders van dien. Is daeromme bij den sijnodo oock noodich gheachtet aen de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt met allen ernst te versoucken, dattet haere Ed. Mog. ghelieve den ambachsheeren te belasten, in haere respective ambachsheerelijckheden insonderheyt tot schouten ende secretarissen te stellen persoonen, die professie doen van de Ghereformeerde christelijcke religie, opdat de voorghemelde swaricheden ghebetert ende alsoo de gemeijnten van Zuijtbevelandt te bequamer mochten ghestichtet werden.

[Is generalyck goetgevonden, dat aen de heeren en ambachtsheeren souden werden geschreven, dat van nu voortaen geen schouten ofte secretarissen by hun soude [3]) werde gestelt dan wesende van de Gereformeerde religie, ende dat men int verkiesen van de schepenen daerop mede soude letten, sooveel als doendelyck soude wesen.] [4])

Ven. Men zal op den brieff van de gedeputeerde des Zuijthollantschen sijnodi (aengaende de versochte correspondentie) antwoorden, dat wij ons

[1]) „reformeren" CC en ed. 1755 hebben „formeren", FF heeft „informeren". [2]) „te" de andere codd. en ed. 1755 hebben „specialyck te". [3]) „by hun soude" ontbr. in CC en FF. [4]) Deze apostil ontbr. in ed. 1755.

verblijden in de heijlighe ghenegentheijt, die de eerw. broederen van Zuijthollandt bethoonen tot onderhoudinghe van alle christelijcke eenicheijt, ende dat wij oock van onsentweghen bereijt zijn goede ghemeenschap met haer te houden. Doch wat aengaet het reciproquelijck affsenden van eenighe gedeputeerden op den sijnoden respectijff, en is vooralsnoch bij onse sijnodale vergaederinghe niet goetghevonden. Maer wanneer het ghevalt, dat dese sijnoden erghens in elcanders raedt ende hulpe zullen van doene hebben, dat se alsdan ghereedt zullen zijn d'een den anderen deur brieven te vraghen ende te antwoorden.

[Wert dit artyckel gelaten, als den text is medebrengende.] [1])

Cap IIII^en^.

Van het rapport der gecommitteerde int sijnodo nationael, tot Dordrecht ghehouden, mitsgaders van andere commissien, eenighen broederen in sijnodo Ziriczeana opgheleijt.

I^en^. D. Hermannus Faukelius, D. Godefridus Corneli, D. Cornelius Regius, D. Lambertus de Rijcke, met d'heer Adriano Hoffero, die vuijt dese provincie totten nationalen sijnodum, laest binnen Dordrecht ghehouden, gedeputeert waren gheweest, hebben haer rapport ghedaen van de handelinghe desselven sijnodi met ghenoughen deser vergaederinghe. Ende is goetghevonden, dat tzelve rapport in de classen, daer het niet ghedaen en is, nog ghedaen zal werden door deghene, welcke vuijt elck derzelver in den sijnodo nationali gheweest zijn, mitsgaders dat D. Faukelius het rapport, van hem ghedaen, in gheschrift stellen zal, ten eijnde dat het in archivis deser sijnodi bewaerdt worde, ende dat de voornomde gedeputeerde ghelijckelijck zullen arbeijden om behoorlijcke copie van de acten des nationalen sijnodi voor desen sijnodo te becommen. Voorts zijn zij tzamen bedanckt over den getrouwen dienst in het vuijtvoeren van hare commissien, aen Godts kercke bethoondt.

II^en^. D. Cornelius Regius verclaert last ghehadt te hebben om de acta sijnodi nationalis, die bij D. Damman volgens zijnen last zouden ghecontraheert worden, nevens de ghedeputeerden vuijt d'ander provincien te revideeren ende te arbeijden copie daervan te crijghen. Om welcke oirsaecken hij tweemael in Hollandt is ghereijst ende hebben eijndelijck de zaecke daertoe ghebracht, dat de acta in de behoorlijcker formen zijn ghestelt ende dat een exemplaer daervan voor den Ho. Mog. heeren Staten Generael, een ander voor den sijnode nationael is vuijtgheschreven, welcke benevens de origineele acten ende andere authentijcque gheschriften bij de classe van

[1]) Deze apostil ontbr. in ed. 1755.

Dordrecht werden bewaert, daervuijt copie bij allen sijnoden tot haren coste zal meughen worden ghelicht, dewelcke hij vooralsnoch niet en hadde connen vercrijghen.

III[en]. D. HERMANNUS FAUKELIUS, die opgheleijdt was een harmonie te maecken van alle de resolutien der Zeeuscher sijnoden, heeft verclaerdt, dat hij het om zijn menichfuldighe besoignen tot noch toe niet en heeft connen vuijtvoeren. Ende is goetghevonden desen last op D. FAUKELIUM te continueren.

IIII[en]. D. HERMANNUS FAUKELIUS, dien ghelast was nevens D. JACOBUM PLATELIUM ende d'heer VOSBERGHEN kennisse te nemen van de disordre, die in de regieringhe der kercken van der Tholen langhe hadde omghegaen, heeft den sijnodo gherapporteert, dat wel den kerckenraedt verclaerde grootelijcx daerinne misnoucht te zijne, dat de sijnodus dese aenclachte aenghenomen hadde, die eerst in een minder vergaederinghe hadde behooren ghebracht te werden, nochtans naerder van de occasie van dien onderricht zijnde ende de resolutie des sijnodi hierover van de voorschreven gedeputeerde verstaen hebbende, heeft belooft de voorghemelde confusien (volghens de vermaeninghe, haer vuijt naeme des sijnodi ghedaen) te beteren ende in alles, zooveel meughelijck zoude zijn, de goede ordre te onderhouden.

V[en]. De canones sijnodi nationalis aengaende de vijff poincten der leere zijn in desen sijnodo ghelesen ende van elckeen voor zijn hooft met volle toestemminghe verclaert den woorde Godts ghelijckformich te zijn, ghelijck zij oock last hadden vuijt naeme van haere respective classen hetzelve te verclaren. Insghelijcx is het formulier der onderteeckeninghen, beraempt in den sijnodo nationali, opdat naer deszelven voorschrift de vijff poincten ofte artijckelen van alle predicanten zouden onderteeckent worden, van de vergaederinghe aenghenomen. Ende naerdat hetzelve vuijtgheschreven was om in een bouck achteraen de voorgemelde canones ghehecht te worden, is daeronder van alle de predicanten deser sijnodi de datelijcke onderteeckeninghe gheschiedt, dewelcke onder de schriften deser sijnodi bewaert wordt. Is oock goetghevonden, dat de gedeputeerde der vier classen elcke voor de zijne respectivelijck een copie deszelven formuliers met hen nemen zullen, opdat naer vuijtwijsen deszelven van alle de predicanten elcker classe de voorghemelde canones sijnodi nationalis onderteeckendt zouden werden.

[*Opt* 4 *cap*. — Alsoo dit cappitel is narratif, soo en is hetselve geen vorder consideratie eyschende].

Cap. V[en].

Handelinghe des sijnodi over particuliere swaricheden, eenighe kercken ofte kerckendienaeren in dese provintie betreffende.

I[en]. Sijn voor den sijnodo verschenen d'eerzame joncheer JAN PIETERSSEN

van Catz, Adriaen Andriessen Wiskercke, Dignus Ketelaer, Anthonij Egberts ende Lemandt Janssen Nachtegael, gheassisteert met D. Petro Lansbergio, ghewesen dienaer des woorts der stede Goes, dewelcke voor haer het woordt voerende int corte heeft verclaert, dat d'intentie van de comparanten voornompt was, het appel, bij haer over eenighe jaeren ghedaen van de sententie des coetus over mrs. Philippum ende Petrum Lansbergios, voor desen sijnodum te verheffen, versouckende dat bij den sijnodo daerop wierde gheledt ende van de voorghemelde sententie gheoirdeelt. Tot welcken eijnde zij overgelevert hebben een seecker gheschrift, onderteeckent Adriaen Dignussen Greelmaecker ende Pieter Vereijcken, sich qualificeerende diaconen, hetwelcke van den praeses ontfanghen zijnde, naerdat zij verclaert hadden niet meer voor dien tijt te hebben om mondelinghe te verthoonen, zijn vuijt de vergaederinghe ghedimetteert. Is terstondt, naerdat de voorseijde broederen van der Goes zijn vuijtghestaen, haer schriftelijck vertoch ghelesen, waerbij zij int langhe verhaelden haere beswaernissen teghens de voorghemelde sententie des coetus ende versochten, dat haer appel, daervan ghedaen, bij desen sijnodo zoude ontfanghen worden, waerover (alsoo den tijdt van de besoignen verstrecken was) de deliberatie vuijtghestelt is tot naer den middach.

Is bij de vergaederinghe goetghevonden op te zoucken de acten des sijnodi Ziericxzeanae, alwaer te vooren int lesen was ghemerckt, dat van het appel der broederen van der Goes oock was ghehandelt. Ende is daervuijt bevonden, dat hoewel de broederen voornompt aen de eerste provincialen sijnode hadden gheappelleert, dat zij nochtans ghesindt waeren van den sijnodo tot Ziericxzee te declineren ende haer zaecke tot den sijnodum nationalem tot Dordrecht te betrecken, versouckende dat de vergaederinghe tot Ziericxzee daervan kennisse zoude nemen. Ende hoewel hun bij expresse apostille op haer vertooch was gheantwoordt, dattet hun vrijstondt haer appel te verheffen, daer zij hetzelve hadden ghehechtet ende dat de sijnodus noch eenighe daghen daernaer bijeen bleeff om van haer zaecke te connen handelen, zoo en zijn sij evenwel niet verschenen, maer hebben naer het scheijden des sijnodi door Petrum Lansbergium D. Hermannus Faukelio, die praeses des sijnodi was gheweest, laten weten, dat zij alsnoch bij haer meeninghe persisteerden ende gheresolveert waeren den sijnodum nationalem tot haeren rechter te nemen, hem ende de ander gedeputeerde insinueerende sich te bereijden om aldaer in verantwoordinghe teghens haer te commen ende tot dien eijnde alle de stucken daertoe behoorende, mede te bringhen. Op hetwelcke bij de vergaederinghe gheledt zijnde, is terstont gheoordeelt gansch qualijck van de broeders voornompt daerinne gheprocedeert te zijn, dat zij den eersten sijnodum Zeelandiae, aen denwelcken zij gheappelleert hadden, waeren voorbijghegaen ende eenen anderen rechter hadden vercooren,

namentlijck den sijnodum nationalem. Doch om sich tot het meeste contentement der eerw. broederen voornompt, zooveel als de stichtinghe van de ghemeijnte van der Goes conde lijden, te accommoderen, is goetghevonden niet van stonden aen haer versouck aff te slaen, maer eenighe vuijt dese vergaederinghe te deputeren, die dezelve zouden pooghen sachtgens neder te setten, haer verthoonende dat vuijt dit haer bedrijff gheen heijl noch stichtinghe maer nieuwe ongheinacken, beroerten, twist ende verwerringhe in de kercke van der Goes waeren te verwachten, dat het dienvolghens veel eerlijcker voor haere persoonen ende dienstigher voor den welstandt van de kercke van der Goes zoude zijn, dat zij haer appel wouden laten vallen ende, zoo zij door ghevouchelijcke redenen haer niet en wilden laten van haeren voornemen diverteeren, dat zij weten moesten, dat de sijnodus alreede een peremptoire antwoorde op haer versouck hadde gheconcipieert, die zij te beduchten hadden, dat tot haren voordeele niet en zoude vuijtvallen. Ende zijn daertoe gedeputeert mr. Willem Teelinck ende Pieter Beurt, welcke daernaer de vergaederinghe gherapporteert hebben, dat zij haeren last hadden vuijtghevoert ende, hoewel zij langhe met verscheijden redenen bij de broeders voornompt hadden aenghehouden, dat zij van haer appel zouden desisteren ende de ruste van de kercke van der Goes ende ghemeijnschap met dezelve betrachten. dat zij nochtans haer daertoe niet en hadden connen beweghen ende cleijne apparentie saghen, dat zij daertoe vooralsnoch zouden connen ghebracht worden. De vergaederinghe, dit rapport ghehoort hebbende, naer rijpe deliberatie over tghene, dat tot meeste ruste van de kercke ende stadt van der Goes diende ghedaen te wesen, inghesien hebbende dat de appellanten voornompt den rechter, aen denwelcken het appel ghedaen was, hadden verworpen ende bij ghemeene resolutie eenen anderen vercooren, bij denwelcken zij oock haer appel niet en hadden ghevordert, sijnde oock gheledt op haere qualiteijt, alsdat zij van den kerckenraedt niet meer en waren, van wien het appel was ghedaen, noch oock vuijt naeme van de menichte niet en conden spreecken, daervan zij niet en waren ghesonden, maer dat sulcx alsnu alleen voor het bedrijff van eenighe particuliere conde aenghesien worden, heeft goetghevonden haer versouck aengaende de gheinstitueerde appellatie aff te slaen ende dese sententie in forma te concipieren, doch de resumptie ende vuijtijnghe tot Maendach vuijt te stellen om te sien, oft de broeders voornompt sich middelertijt zouden hebben bedacht om de vermaninghe des sijnodi, aen haer ghedaen, aen te nemen.

Voor de resumptie van de geconcipieerde sententie is van de gedeputeerde broeders, mr. Willem Teelinck ende Pieter Beurt, den sijnodo aenghedient, dat se op gisteren vuijt particuliere aenspraecke meijnden ghemerckt te hebben, dat de appellanten voornompt noch wel zouden connen beweecht worden haer appel te laten vallen, mits datter iet conde bedacht

worden om de eere derzelver, die zij meijnden, dat daerdoor vercort zoude werden, zoo zij haer appel niet en vorderden, te bewaren. Ende is tot dien eijnde den sijnodo ghethoont zeecker project, gheconcipieert in deser voughen:

De appellanten door inductie van de gedeputeerde der teghenwoordighe sijnode zijn beweecht haer appel te laten vallen ende sich tot de ghemeijnte binnen der Goes wederom te begeven ende nevens andere lidtmaten der ghemeijnte de stichtinghe van dien te betrachten, dit alles vuijt eijnkele sucht tot de h. ouffeninghe des godtsdiensts ende lieffde der eenicheijt, mits dat alle zwaricheden, vuijt de voorgaende handelinghen ontstaen, door de lieffde ende eeuwighe vergetentheijt zullen begraven zijn ende blijven.

Dit concept is den broederen voornompt voorghehouden. Doch alsoo men verstondt, dat zij daer noch eenighe dinghen bij wilden ghevoucht hebben, die tot justificatie van haer doen ende nadeel van de sententie des coetus ende handelinghen, tzedert in de kercke van der Goes ghevolcht, zoude hebben connen gheduijdet worden, soo heeft de vergaederinghe goetgevonden voort te gaen tot de resumptie van de gheconcipieerde sententie, die in forma ghestelt ende den appellanten voornompt voorghelesen is, als volcht:

Sententie. — Op de propositie, mondelinghe ghedaen bij D. Petro Lansbergio, het woordt voerende voor joncheer Jan Pieterssen van Catz, Adriaen Andriessen Wiskercke, Dignus Ketelaer, Anthonij Egbertssen ende Iemandt Janssen Nachtegael, die voor hun vertreck hebben overghegeven zeecker gheschrift, gheteijckent bij Adriaen Dignussen Greelmaecker ende Pieter Vereijcken, hun qualificerende diaconen, haer beclaghende der kercken interest over de sententie des coetus extraordinaris, ghehouden binnen der stede Goes anno duijsent zeshondert ende derthiene den thienden Octobris, hen daerover constitueerende appellanten, de eerw. sijnodus naer aenroupinghe van Godes naem, deurghelesen hebbende het voorschreven gheschrift, mitsgaders hetghene desen aengaende in de leste sijnode, ghehouden tot Ziericxzee, was ghepasseert ende alle de acten, actitaten, brieven ende andere besoignen, daerop ghevolcht, ende bijsonder de missive D. Petri Lansbergii van den negenthienden October zesthienhondert negenthien, ghescreven aen D. Faukelium, praesidem sijnodi Ziericxzeanae, op alles lettende, daerop eenichsints te letten stondt, verclaert de appellanten vervallen te zijn van haere gheinterjecteerde appellatie ende dienvolghens in haer appel niet ontfanckelijck, vermaenende in den naeme onses Heeren Jesu Christi denghenen, die noch in ghebrecke zijn, tot Godes eere, stichtinghe haeres naesten ende gherusticheijt haerer conscientie niet langher van de ghemeijnte Christi alhier sich aff te houden.

[Daernae hebben de voornoemde persoonen den synodo overgelevert een

geschrift van datum den 24 Feberuarij 1620, waerin sij haer beklagen van den handel des sijnodi, te kennen gevende dat se haere sielen in lijtsaemheijt wilden besitten, totdat beter gelegentheijt sich soude mogen presenteren, als breeder in den brief, bij den synodo bewaert, te sien is.] [1])

IIen. D. PAUWELS MAZUERIUS, audientie bij den sijnodo verworven hebbende, verthoont den broederen mondelinghe ende schriftelijck, hoe commerlijck het stondt met zijne beroupinghe op Calis, dat hij naer langhe verwachten gheen beroupbrieff van die kercke hadde vercreghen, jae ter contrarien dat hem van den Franschen predicant aldaer was aengheschreven, dat dien kerckenraedt van zijne beroupinghe gheen kennisse en hadde. Versocht daerom, dat het den sijnodo zoude ghelieven hem in zijne ghemeijnte van Ovesande staende te houden (daer hij nu al aff was ontslaghen) totter tijt ende wijlen toe, dat hem een beroupbrieff in handen zoude bestelt zijn ende alsoo verseeckert, dat zijnen persoon aldaer zoude aenghenaem wesen, daervan hij eenichsints scheen te twijffelen.

De sijnodus, dese zaecke naerder in bedencken ghenomen hebbende, vraechde D. MAZUERIUM aff, oft hij oock gheerne in zijnen ouden dienst zoude herstelt worden; zoo jae, off hij een verclaringhe van zijnen kerckenraedt ende andere, die hierin te spreecken hadden, zoude connen vercrijghen, dat zij hem gherne in den dienst aldaer zouden behouden.

D. MAZUERIUS antwoorde op beijde: jae, ende dat hij naer zulcken ghetuijghenisse zoude trachten.

Hetwelcke hij naer eenighen tijdt vercreghen hebbende, heeft dat den sijnodo behandicht ende is bevonden te zijn in optima forma. Vindt daerom de sijnodus goet, dat hij in Ovesande etc. zijnen dienst zoude blijven betreden, zoo zulcx bij respective classen, die hierin ghemoeijt zijn gheweest, conde vercreghen werden.

IIIen. *Sint Annelandt.* — Sijn inghestaen JACOB CORNELISSEN, bailliu van Sint Annelandt, ende LOUIJS ADRIAENSSEN, hebbende credentie van meest alle de wethouders, tzamen vergaedert den tweendetwintichsten Febrewarij zesthienhondert twintich, onderteeckendt P. J. THOREN, ende hebben versocht, dat noch eenmael de verplaetsinghe haeres predicants SAMUELIS SCHEPENII mochte worden bevoordert, die nu veele jaeren van de classe was belooft ende bij haere kercke verwacht. Hebben oock eenighe schriftelijcke requesten overghegeven, welcke, den miserabelen staet der kercke tot Sint Annelandt te kennen ghevende, versochten, dat haeren predicant mochte worden verplaetst ende eenen bequamer dienaer in plaetse van dien ghesteldt.

Dese schriften overghelesen zijnde, is D. SAMUEL SCHEPENS ingheroepen ende hem aenghedient de clachte ende het versouck zijnder kercke, waerop

[1]) Dit tusschen [] geplaatste ontbr. in onzen cod. en is aangevuld uit HH.

zijne gheloofte ghevolcht was. Hierop gaff hij voor antwoorde, bedrouft te zijn, dat zulcken clachte teghen hem in desen sijnodo was ghedaen, aenghesien dat in de classe dese zaecke niet en was teenemael affghehandelt, welcker oordeel hij hem ghewillich hadde onderworpen ende alsnoch onderwierp, tevreden zijnde (naer het goetvinden des classis) verplaest te worden, al waer het in een gansche gheringhe plaetse, welcke zijne antwoorde hij oock schriftelijcken heeft overghelevert.

Is daerop goetgevonden de classe van Tholen ernstlijcken te vermaenen, binnen den tijt van zes maenden de verplaetsinghe te bevoorderen ende te sien, off zij de verwisselinghe tusschen den predicant van Ruijmerswalle ende van Sint Annelandt zouden connen te weghe bringhen. Die van Sint Annelandt is dese resolutie aenghesejjdt ende zijn vermaendt gheworden, sich ghevouchelijck aen te stellen ende van alle te grooten curieusheijt te wachten, opdat de verplaetsinghe te bequamer zoude meughen te weghe ghebracht werden. D. Samueli is oock kennelijck ghemaeckt, wat in zijn zaecke is goetghevonden, ende vermaendt sich daernae te zullen schicken, twelck hij oock belooft heeft te doen.

IIII^en^. Pantini *causa.* — Dewijle de ghedeputeerde van de Tholische classe in haere credentie expressen last hadden om zeeckere swaricheijt derzelver classe, die zij teghens den persoon D. Johannis Pantini hadde, op desen sijnodum te bringhen om in denzelven (achtervolghende de voorgaende begeerte der gedeputeerde des eer. magistraets ende kerckenraedts van der Tholen ende D. Pantini zelffs) ghedecideert te worden, soo is goetghevonden D. Pantinum te ontbieden om voor den sijnodo te compareeren. Welcke ghecommen zijnde, hebben de gedeputeerde der classe overghelevert in handen des presidis eerst een verbael, inhoudende verscheijdene beschuldinghen tegens den voornomden Pantinum, ende daernaer een pacquet van schriften, met des voorschreven classis zegel toegheseghelt, vervattende noch andere beswaringhe tegens Pantinum inghestelt, die ouder waeren ende over dewelcke hij in reatu was ghehouden gheweest bij de voorschreven classe, soodat zij hem die te laste mochten legghen ende van nieuws ophaelen, zoo wanneer hij hem weder quaeme in eenighe ergherlijcke sonde te vergrijpen.

De sijnodus, hebbende het verbael wel inghesien ende de vasticheijt van het narrée, daerinne begrepen, bewesen met het classisbouck van Tholen ende eenighe andere brieven ende ghetuijghenissen, daertoe dienende, heeft Pantinum ingheroepen ende hem te kennen ghegeven, dat de gedeputeerde der classe, daer hij een lidt van was, verscheijden stucken van accusatie teghens hem volghens haeren last hadden overghelevert ende met naemen een verbael, daervan hem door de classe een copie ter handt was ghestelt;

vraechde daerom, off hij eenighe antwoorde hadde op hetghene, dat daerin was begrepen.

J. PANTINUS claechde terstondt, dat zijn saecke in zijn absentie bij der handt was ghenomen, twelck zijns bedunckens niet en hadde behooren te gheschieden, aenghesien sulcx was streckende tot praejudietie van zijnen persoon, den kerckenraedt ende eer. magistraet der stadt Tholen, door welcker last (zoo hij zeijde) hij versochte, dat dese zaecke ad primum judicem, namentlijck den kerckenraedt van Tholen, mochte werden gherenvoijeert ende door dien affghehandelt. Ghevraecht zijnde, off hij van desen last eenich bescheet conde thoonen, zeijde: neen, maer dat hem sulcx met den monde was bevoolen, ende presenteerde den sijnodo bescheet te gaen haelen, eijschende ter contrarien, dat de ghedeputeerde der classe met een acte zouden bethoonen den wille des eer. magistraets van Tholen te zijn, dat de zaecke haers dienaers hier in sijnodo zoude verhandelt werden, waervan zij (zoo PANTINUS zeijde) noijt acte zouden vercrijghen.

De gedeputeerde van de classe hebben daerteghen met haer actenbouck bethoont, dat drie gedeputeerden vuijt den eer. magistraet met den kerckenraedt van Tholen (als zij bemerckten, hoe PANTINI zaecken stonden, ende dat de classis nu veerdich was om eens sententie over hem te strijcken) met grooter ernst versocht hadden, dat de classis hiervan wilde supersederen ende met haer ghelijckelijck de zaecke stellen in handen des sijnodi provinciaelis, welcke nu eersdachs zoude ghehouden werden. Welcken voorslach D. PANTINO voorghedraghen zijnde, hadde denzelven ghewillich gheconsenteert, waerop eerst met de meeste stemmen desen voorslach bij de classe is aenghenomen, alles blijckende bij het register voornompt.

D. PANTINUS antwoorde, dat den pensionaris LIJENS desen voorslach niet en hadde ghedaen nomine magistratus maer vuijt zijn particulier versouck om den tijt te dienen (zoo hij zeijde) ende om de hevicheijt van zommighe broeders neder te setten, hoewel hij sulcx niet ordentelijck en achtede. Bleeff daerom bij zijn versouck, dat zijn zaecke tot den eersten rechter mochte weder ghesonden worden.

De ghedeputeerde der classe antwoorden, dat D. PANTINI replijcke niet en conde bestaen, aenghesien den eer. magistraet op de classe zelffs versocht hadde, dat zij in PANTINI zaecke niet en wilden handelen tot Lilloo maer binnen haere stadt, beloovende de costen te draghen, als ghebleecken is vuijt een missive des eer. magistraet, aen de classe gheschreven ende in de sijnodo ghelesen, ghelijck oock zulcx gheschiedt is in de maendt van September zesthienhondert ende negenthien, waerop de sendinghe haerer gedeputeerde op de classis is ghevolcht. Daerenboven, onder de schriften PANTINI, den sijnodo overghelevert, is gheweest een attestatie zijnes kerckenraedts, van drie persoonen onderteeckendt, waerin zij onder andere dinghen

ghetuijghen, dat D. PANTINI zaecken van den eer. magistraet ende kerckenraedt in des sijnodi handen waeren overghelevert.

De sijnodus, de redenen, ter wederzijden voor haer ghebracht, gheexamineert hebbende, heeft D. PANTINO gheordineert ten principalen te antwoorden ende vooreerst op het verbael, daerin de classe deduceert verscheijden beschuldighen teghens zijnen persoon aengaende zijn huwelijck ende quade comportementen teghen de classe. Waerop hij gheantwoordt hebbende, is ghevracht, off hij dese zijne verantwoordinghe in gheschrift niet en hadde ghestelt; zoo jae, is hem belast dezelve aen dese tafel te presenteren, ghelijck hij ghedaen heeft, daerbij vougende eenighe andere stucken met dese verclaringhe, dat hij zijn schriftelijcke antwoorde op het verbael den eer. magistraet ende kerckenraedt hadde verthoont, dewelcke daerinne ghehadt hebben een goet ghenoughen. Heeft oock ghesecht, dat hij in zijne gheschriften eenich ghewach heeft moeten maecken van zijnen collega D. BEURSIO, doch met dien verstande dat hij hem niet in en treckt als parthije, dewijle zij versoende vrienden zijn, ende is daerom niet van meeninghe teghens hem te handelen. Boven desen heeft versocht, dat (gheduijrende zijne verantwoordinghe op het verbael) de gedeputeerde der classe van Tholen zouden vuijtstaen, dewijle zij in dese zaecke zijn parthije waeren. Doch als de gedeputeerden daerop excipieerden, niets voor haer particulier teghens zijnen persoon te hebben ende daerom voor gheen parthije te willen ghehouden zijn, heeft hij bekendt, dat dezelve altijt oprechtelijck in zijn stuck gheoirdeelt hadden.

De sijnodus, hierop omghevraecht zijnde, heeft eenstemmelijck verstaen, dat dese begeerte D. PANTINI ongegrondt ende dienvolghens niet ontfanckelijck en was. Alle de schriften, ghelijck oock alle de acten ende actitaten, teghens den persoon JOHANNIS PANTINI inghebracht, zijn overlesen ende overwoghen. Onder andere is zeer nau gheledt op een acte des classis, waerinne verhaelt werdt, dat hoewel PANTINUS om verscheijden groote fauten ghehouden wordt weerdich te wesen een sententie, die hem tot schade ende schande zoude strecken, dat zij nochtans door verscheijden intercessien ende consideratien goetghevonden hebben de gheheele handelinghe te suspenderen, mits hem houdende voor schuldich. Welverstaende, zoo hij quaeme nieuwe ergernisse te gheven, dat de voorgaende proceduren zouden in haer volcommen vigeur blijven, tot welcken eijnde alle de stucken, dienende tot zijne beswaringhe, zouden werden bewaert.

Ghevraecht zijnde, wat hij teghen dese acte conde zegghen, heeft gheantwoort daervan niet te weten ende halffelinghe de classe (ofte eenighe derzelver) van ontrouheijt beschuldicht. Wandt dat daer eenighen vrede tusschen hem ende de broeders des classis ghemaeckt zoude zijn, was hem wel indachtich, daerop hij haer oock de handt zoude ghegeven hebben,

maer loochende sterck, dat hij in reatu zoude ghehouden zijn. Hadde oock niet gheweten, dat eenich woordt in de acte stondt desen aengaende behalven nu, allegerende voor redenen, dat hij hem in zijn conscientie niet bewust en vondt oijt iet begaen te hebben, dat zijnen dienst conde bevleecken; dat hij oock van zeecker vijff poincten van beschuldinghe, bij de classe den kerckenraedt van Tholen behandicht (daerop hij zeijde dese acte te slaen), was bij den magistraet ende kerckenraedt voorschreven zuijver ende innocent verclaert, ghelijck hij wilde doen blijcken bij zeeckere acten van dese collegien. Twelck nochtans de sijnode doceerde niet te connen zijn, dewijle vuijt collatie van den datum is bevonden, dat die acte des classis wel derthien maenden daernaer is ghevolcht. Wat men hiertoe zeijde, D. Pantinus bleeff bij zijne ghepretendeerde ignorantie, dat zulcken acte tusschen hem ende de classe zoude zijn ghepasseert. Tot naerder voldoeninghe is hem in handen ghegeven een copie deser acte, opdat hij den aenstaende nacht daerop zoude ernstlijck dincken ende afflaten de classe ende haeren actenbouck van valsheijt te insimuleren, maer dat hij beter zoude doen de waerheijt te bekennen ende Gode eere te gheven.

Daernaer in deliberatie gheleijt zijnde, wat wech men zoude ingaen in het eerste proces teghens D. Pantinum, is goetghevonden te wercke te gaen op het voornomde classebouck, als wesende een bouck, welckens acten ende actitaten bij kerckelijcke persoonen ende kerckelijcke vergaederinghen moesten wesen buijtten allen dispute.

Daechs daeraen, als men D. Pantinum verwachte om zelffs in persoon te verclaren, off hij hem niet beter en hadde bedacht op de acte (daervan hem de copie was ghelevert), soo heeft hij een schrift den sijnodo toeghesonden (met excuse van sieckte), daerin hij bij zijn voorighe exceptie persisteerde, daer noch bijvoughende, zoo hem dese acte waere voorghelesen van woorde te woorde, ghelijck zij in het classebouck ghevonden wordt, dat men het zijne perplexsiteijt moeste toeschrijven, dat hij doen daer niet beter op hadde gheledt, ende versochte de novo, dat dit zijn proces mochte gherenvoijeert werden aen den eersten judicem. Is voorder gheledt niet alleen op het verbael des laetsten proces, welcke de classe van Tholen teghen D. Pantinum hadde inghestelt, maer oock op het provisioneel besluijt, welcke zij ghemaeckt hebben over hem, in presentie van eenighe gedeputeerden des eer. magistraet ende den kerckenraedt van Tholen, waerin duijdelijck werdt verclaert, dat D. Pantinus met de stucken, daer vermelt, erghernis heeft ghegeven, dat die groot is ende publijcq ende oversulcx straffbaer. Welcke sententien der classe, rustende op sulcke fondamenten, die den sijnodo zijn verthoont, worden ghehouden den zeeckersten gront te zijn, daerop de sijnodus haer sententie mach bouwen. Vindt daerom goet dezelve in hare acten te insereren.

Extract vuijt het classebouck der stede van der Tholen, beginnende als volcht:

Den X^{en} October zesthienhondert zeventhien tot Scherpenisse.

Eijndelijck ghecommen zijnde tot de bedrouffde ende langhe ghetraineerde handelinghe D. Pantini, de broeders noch in goede ghedachtenisse hebbende de beschuldinghen, in de voorgaende classe ten vollen ghehoort, ende de ghetuijghen daervan zoo ghelooffweerdich, hebben dezelve zoodanich bevonden ende van sulcken ghewichte, dat zooverre men dezelve naert rigeur des goddelijcken rechts, begrepen in de H. Schriften bijsonders des h. apostel Pauli 1 Timot. 3 : 1; Titum 1 : 7, 8, 9, in dewelcke hij schrijft de regelen, naer vuijtwijsen derwelcker deghene, die totten h. dienst des woorts zullen worden ghebruijckt, haer leven ende conversatie nootsaeckelijcken moeten hebben ghereguleert, ende daertoe naert recht der ghearresteerde kerckenordeninghe int stuck van de discipline over den kerckendienaren, die haer hebben verloopen, zoude examineren ende recht doen, dezelve niet en zoude connen affloopen dan tot des voorschreven Pantini zeer groote schande ende schade. De classis diesniettegenstaende aenmerckende de bedroeffde ghesteltenisse der kercken deser Gheunieerde Provintien int ghemeijn ende gheledt hebbende op de intercessie veeler voornementlijcker mannen ende die van groote authoriteijt ende aensien, zoo buijten als in dese classe, ende voornementlijck zijns kerckenraedts ende zijns collegae Bursi, meenichmael instantelijck ende met groote beweginghe ghedaen, ghelijck oock bij veele broeders des classis int bijsonder, dewelcke oock hebben verclaert, dat zoo hij in den dienst zoude moghen gheleden werden, dezelve niet en zoude gheheel onstichtelijck wesen, overmits door de langhe procedure de ghemoederen veeler haerer kercken nu zijn als tot stilheijt ghecommen, ende oversulcx de haeste procedure nu niet en zoude connen gheschieden zonder de kercke van Tholen eenichsints opnieuw te beroeren ende de vijanden der waerheijt den mondt tot veele lasteringhen te openen, willende oock bethoonen, dat niemandt der broederen naer zijn verderff zoude haken, maer liever hopende dat een sachter procedure hem zoude moghen dienen tot waerachtich berou ende beteringhe zijns persoons, soo ist dat de classe om alle voorgaende consideratien goetvindt niet te treden in voorder handelinghe met hem ende evenwel, om eenmael daervuijt te commen, de gheheele zaecke ende handelinghe te suspenderen, mits hem houdende voor schuldich, met conditie dat hij voor de vergaederinghe solempnelijck zal belooven, dat hij hem van nu voortaen in allen manieren zal draghen als het eenen goeden ende trouwen dienaer des goddelijcken woorts betaemt. Ende bij zooverre hij anders dede (twelck Godt verhoede) ende hem alsoo zoude commen te draghen, dat nieuwe ergernissen bij hem zouden worden ghegeven, soo verstaet de classe, dat de voorgaende proce-

dure zal blijven in haer volcommen vigeur, tot welcken eijnde alle de stucken, dienende tot zijne beswaeringhe, zullen worden bewaert om in tijden ende wijlen, naerdat noodich zal bevonden werden, de nieuwe ende oude ergernissen tzamen ende meteenen naert vuijtwijsen van Godes woort ende de ghearresteerde kerckenordeninghe wech te nemen. Dit D. Pantino voorghedraghen zijnde, heeft hetzelve aenghenomen ende belooft de voorghestelde conditie in alle manieren naer te commen, met handtghevinghe aen alle de broederen, hetwelcke allen den broederen grootelijcx verblijdt heeft.

Den thienden September zesthienhondert negenthien tot Tholen.

De voorschreven beschuldighen zijn opentlijck voorghelesen. De zaecke D. Pantini is int langhe ende breet tot verscheijden mael gheventileert, veele discoursen zijn daerover ghevallen ende alle de broeders, niemandt vuijtghesondert, mitsgaders oock de ghedeputeerde heeren, hebben gheoirdeelt, datter ergernisse zij, dat se groot is ende publijck, ende dat D. Pantinus niet zonder schuldt ende straffbaer is.

Niettegenstaende langhe ende rijpe deliberatie over het stuck D. Pantini, waerdeur de zaecke ghedisponeert werdt om een sententie nomine sijnodi over zijnen persoon te strijcken, soo is bij dese vergaederinghe goetghevonden D. Pantinum tot overvloet noch eens in te roupen om hem wel duijdelijck te kennen te gheven, dat wij van meeninghe waeren onse sententie te fonderen op hetghene ons vuijt de acten der classe van Tholen zoude worden bewesen ende met naemen oock op de provisioneele sententie, van hem met handttastinghe aenghenomen, anno zesthienhondert zeventhien. D. Pantinus heeft hierop gheexcipieert, dat hij noch zijn kercke noch den eer. magistraet van Tholen niet en hebben gheweten, dat hier iet zoude ghehandelt werden, behalven hetghenen in het verbael (hem toegesonden) is vervaet, dat zij oock niet en zouden verstaen, dat desen aengaende iet bij den sijnode zoude verhandelt werden, versouckende daeromme de novo, dat dese zaecken in handen des kerckenraedts van Tholen mochten werden ghestelt. Beschuldicht oock de classe, dat zij in dese eerste sententie niet trouwelijck ghehandelt hadde, maer ghesteldt dat haer hadde goetghedacht. Zeijde daerbenevens, dat de classe het eerste proces in handen des kerckenraedts hadde ghestelt, haer recht aen den kerckenraedt ende magistraet van Tholen overleverende.

Den raedtsheer Huijssen ghevraeght zijnde, wat men best in de zaecke D. Pantini zoude doen, excuseert hem eenighen raedt in dese zaecke te willen gheven, omdat in het eerste proces van zijnen swagher Brou ghewach is ghemaeckt.

De sijnodus, bemerckende dat D. Pantinus veel zeijde, daer hij mintste

bewijs niet van en hadde ende hetwelcke oock buijtten redenen ende apparentie was, ende dat hij niet en dede dan even hetzelve zegghen, dat hij te voeren gheseijt hadde, dan excipieren, cavilleren etc., vindt goet tot het formeren ende vuijtsprecken der sententie zelffs te commen, ghelijck de sijnodus dese naevolghende sententie ghesteldt ende goetghevonden hebbende, door den assessorem heeft doen pronuncieren in presentie van D. Pantino.

Sententie. — Alsoo de gedeputeerde der classe van der Tholen volghens haren last desen sijnodo hebben overghelevert zeeckere gheschriften, vervattende de voorghemelde classe tweederleij procedure ghehouden teghen den persoon van D. Johannes Pantinus, dienaer des godtlijcken woordts binnen der stadt Tholen, ten eijnde dat de sijnodus, daervan oordeelende, de gheheele zaecke zoude ten diffinitive decideren, ghelijck te vooren van de gedeputeerde des eer. magistraets van der Tholen, mitsgaders hem Pantino, zeer ernstelijck was versocht ende van den kerckenraedt toeghestaen, blijckende sulcx vuijt de acten vant classebouck, soo ist dat, de sijnodus eerst ghesien hebbende het tweede bij de classe van der Tholen teghen den voorseijden Pantijn inghestelt, sijn naer rijpe overweginghe de beschuldinghen, teghens denzelven Pantijn daerinne voortghebracht, zoodanich bevonden, dat men gheoirdeelt heeft gansch nootsaeckelijck te wesen voort te treden tot ondersouckinghe van het eerste proces, hetwelcke (hoewel hij daerinne voor schuldich werdt bekendt) nochtans door verscheijden intercessien ende consideratien in suspens was ghehouden, mits conditie dat hij Pantinus solempnelijck voor de vergaederinghe zoude belooven, hem voortaen als het een vroom ende ghetrouwen dienaer des goddelijcken woordts betaemt, te draghen ofte andersints dat de voorgaende proceduren, teghens hem aenghcleijdt, zouden blijven in haer volcommen vigeur, hetwelcke hij oock heeft aengenomen ende belooft de voorghestelde conditien in aller manieren naer te commen, met handtghevinghe van alle de broederen. Vuijt welcke ondersouckinghe tot groote droufheijt ende leetwesen deser vergaederinghe gheblecken is, dat noch andere verscheijdene groote sonden denzelven Pantino van de voorschreven classe te laste zijn gheleijt ende door ghelooffweerdighe ghetuijghen, daerover ten vollen ghehoort, zijn gheverifieert naer vuijtwijsen van het classebouck. Oversulcx de sijnodus, op alles serieuslijck ende in de vreese Godts gheledt hebbende, waerop int oversien van beijde de proceduren te letten stondt, naerdat oock hij Pantinus te vooren op de resolutien zijner classe, desen aengaende ghenomen, tot verscheijden maelen is ghehoordt, oirdeelt mits desen den voorseijden Pantinum overtuijcht te zijn van oproer in de polijtie, van leughentael (ghelijck oock zelffs in dese sijnodale vergaederinghe), van valscheijt ende ontrouwe handelinghe met zijnen naesten, moetwillighe verachtinghe

zijner classe, groote ergernisse gegheven in het onbescheijden aengaen ende beleven van zijn laeste huwelijck, alsoock door de scheijdinghe van zijn huijsvrouw, daerop ghevolcht, noch ghenouchsaeme devoir tot hiertoe ghedaen om met dezelve wederom te vergaederen, welcke dinghen alle, dewijle zij reghelrecht strijden teghen de deuchden, die in de dienaren des woorts naer vuijtwijsen der leere Pauli Timoth. 3, Titum 1 werden vereijscht, ende menigherleij oirsaecken van aenstoot ende lasteringhe zoo binnen als buijtten den lande verweecken, soo verclaert desen sijnodus den voorschreven PANTINUM onweerdich te zijn het predickampt langher te betreden ende beveelt, dat hij van nu aff van de bedieninghe deszelven dadelijcken zal afflaten, hem oock verbiedende het schoolampt binnen der stede Tholen te ouffenen, ghelijck oock de sijnodus verstaet, dat hij door den kerckenraedt aldaer van des Heeren avontmael zal affghehouden werden, tot aller stondt dat hij waerachtich leetwesen bethoont ende, hem met de ghemeijnte Christi versoent hebbende, met advijs des classis stichtelijcken wederom zal connen toeghelaten worden.

Actum den zevenentwintichsten Februarij zesthienhondert twintich.

V^en^. Om dese sententie D. PANTINI vuijt te voeren, werden gedeputeert D. CORNELIUS REGIUS, assessor, D. WILHELMUS TEELINGIUS ende den heer rentmeester EVERARD BETS. D. TEELINGIO is opgheleijt den last van het predicken ende het goetvinden des sijnodi van den predickstoel voor te lesen.

Is voorghelesen eenen brieff aen den sijnodum, gheschreven van den kerckenraedt van Middelburch, onderteeckent A. VAN DEN BERGHE, recommanderende eenen ADRIAEN CORNELISSEN, cleermaecker, tot proponent, betuijghende dat hij een man is van goede gaven. Is goetghevonden tondersouck zijner bequaemheijt aen de classe van Walcheren te defereren.

[Alsvooren opt 4^e^ cap. is geseijt.]

Cap. VI^en^.

Noch eenighe andere resolutien ende handelinghen, soo nopende het houden der sijnoden in toecommenden tijt als oock tot den tegenwoordigen sijnodum behoorende.

I^en^. Is goetghevonden, dat men voortaen in het vuijtschrijven der beswaringhen der kercken onderscheijt zoude maecken tusschen gravamina ende versoucken; item dat men gheen gravamina en maecke, daervan men gheen hijpothesin en heeft. Insghelijcx is bij de gedeputeerde heeren der Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt vuyt naemen haerer principaelen den sijnodo voorghedraghen, dat het haeren wille is, dat men in het vuijt-

schrijven der gravamina de versoucken van polijtijcke zaecken daerinne niet en vermeijnghe, opdat alle inconvenienten mochten werden verhoedet, daerbenevens dat zij niet op een nieuw en stellen zaecken, die eens off meermael verhandelt zijn. Voorts werden alle kerckenraeden vermaendt, dat zij van alle casus niet terstondt gravamina en maecken, maer liever arbeijden die, zooveel doenelijck is, nae Godts woort ende kerckenordeninghe aff te handelen ende, zoo zij erghens in beswaert blijven, de hulpe van haere classen te ghebruijcken.

II^en^. Om de versoucken deses sijnodi te bevoorderen bij den Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt, werden gheoirdineert onse weerde broeders D. Gersom Bucerus ende D. Wilhelmus Teelingius.

III^en^. D. Hermannus Faukelius, ghewesen praeses sijnodi Ziericxzeanae, heeft in dese vergaederinghe overghelevert de acta sijnodalia ende is bedanckt gheweest over zijnen dienst van de bewaringhe derzelver.

IIII^en^. Tot de classe van Tholen succedeert nu de beurte van classis sijnodael te wesen, oversulcx zal alle sijnodale stucken ende pampieren ende het zegel sijnodael in haer bewaringhe nemen. Ende wordt mitsdesen de classe van den Goes bedanckt ende ontsleghen van haren dienst.

V^en^. De beurte van de versorghinghe der cruijskercken is ghecommen tot de classe van Zuijtbevelandt.

VI^en^. De censura morum is ghehouden ende de Ed. heeren Raden, tot desen sijnodum van de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt ghecommitteert, zijn bedanckt over de assistentie, aen dese vergaederinghe ghedaen.

Eijndelinghe naerdat de dancksegginghe tot Godt ghesprocken was, is de vergaederinghe met vrede ende vriendtschap ghescheijden.

[*Opt* 6^e^ *cap.* — Is goetgevonden, dat den inhouden deses cap. sal werden gerefereert inter canones.]

Conditien, op dewelcke de sijnodus goetvindt, dat zal dienen acht ghenomen te werden in de collatie der bursen, die tot alimentatie van de studenten in de h. theologie bij de Ed. Mog. heeren Staten van Zeelandt alreede geordineert zijn ende noch zouden moghen gheordineert werden.

I^en^. Dat sulcke studenten zullen moeten van eerlijcke ouders gheboren zijn, opdat door haere oneerlijcke affcompste het ministerium in gheen verachtinghe en comme.

II^en^. Men zal acht nemen op de clouckste verstanden, tot welcken eijnde aen gheene de bursen en zullen vuijtghedeelt werden, off zij en zijn ten minsten veerthien jaren oudt, hebbende zulcken eenen voortganck ghedaen in de studien ofte, noch onghelettert zijnde, bevonden werden zoo treffelijck van Godt begaeft, datter zonderlinghen dienst voor Godts kercke van haer t'eenigher tijt zij te verwachten.

III^en^. Dat zij oock ghetuijghenissen zullen hebben van eenen goeden aerdt, ende dat eenighe treffelijcke beginselen der waere godtsalicheijt in haer zullen worden ghespuert.

IIII^en^. Dat, zoo haest als zij een burse zullen hebben ghecreghen, zij onder de curateuren der schoolen van de steden, daer zij de collatie van hebben, zullen moeten staen, zoo ten aensiene van hare studien als het comportement haeres levens, ende sich oock al tijdelijcken tot het ghebruijck des h. avontmaels begheven, opdat zij al vrouch een exemplaer der godtsalicheijt wesen mochten onder de studenten.

V^en^. Dat zij, vuijt de hooghe schoolen vertrocken zijnde, (zoolanghe als daer gheen theologicum collegium voor Zeelandt opghericht en is) het opsicht van de professoren der h. theologie ende dienaren der kercken aldaer zullen bevoolen werden ende altoos bereijdt zijn den curateuren (wanneer zij zulcx zullen goetvinden) reeckenschap van haeren voortganck in de studien ende conversatie des levens te gheven.

VI^en^. Dat se oock eenen behoorlijcken tijt in de accademien zullen blijven noch vermoghen daervuijt te scheijden, dan met consent van de curateuren voornompt, ende zullen ghehouden zijn haere studien oock in de accademien naer het goetvinden baerer curateuren aen te stellen ende sich al vrouch niet alleene te ouffenen in de theorie maer oock in praxi theologiae, ghelijck oock tzijnder tijt haere examen daernae zal moeten aenghesteldt werden.

VII^en^. Dat zij niet en sullen buijtten slants reijsen, dan als de curatoren vuijt zonderlinghe consideratien dat gheraden vinden, die hun dan oock de accademien zullen aenwijsen, daer zij sich zullen hebben t'onthouden, ende hun met bijsonder brieven het opsicht der professoren ende kerckendienaeren aldaer bevelen.

VIII^en^. Dat zij, thuijs ghecommen zijnde, sich oock (soo haeren kerckenraedt zulcx oirboir can achten) tot het voorlesen in de kerckelijcke vergaederinghen zullen laten ghebruijcken ende voorts in de propositien, ghebeden ende andere ouffeninghen, tot het predickampt dienstich, sich beneerstighen, totdat zij tot den dienst der kercke zullen beroupen worden, daerop zij oock lanckmoedichlijck zullen wachten, zonder meer te doen om eenighe beroupinghe te becommen, dan dat zij sich neerstelijck ouffenen in haere studien ende gheduijrich zijn in het proponeren om sich alsoo den classis ende kercken kennelijck te maecken.

IXen. Dat zij de theologissche studien niet en zullen moghen verlaten om sich tot een andere maniere des levens buijtten den dienst der kercken te begheven, tenzij daertoe van te vooren van haere curateuren ende eer. magistraet, daer zij de beurse van hadden ontfanghen, om ghewichtighe redenen ghelicentieert zijnde, op pene van, hierteghens doende, de penninghen, die zij tot haere studien vant landt ghenooten hadden, te moeten restitueren, ghelijck ditzelve oock teghen hun gelden zal, zoo zij zelve door haere quade comportementen (dat Godt verhoede ende daerteghen al vrouch zal moeten versien worden) sich des dienstes onweerdich maecken.

Xen. Ende om te beter keure van studenten te becommen zoo vindt oock de sijnode gheraeden, dat men in de predicatie des woordts d'occasie t'elcken zal waernemen om de goede ghemeijnte te vermaenen, dat zij haere kinderen, daerin zij zonderlinghe ghaven ende gheneghentheijt tot de godtsalicheijt connen speuren, tot desen h. dienst zouden schicken ende optrecken.

[Dese conditien werden geapprobeert, als ad. 2. art. cap. 2 gesecht is.]

Formulier van onderteijckeninghe der leere, in sijnodo nationali beraempt ende bij desen sijnodo aenghenomen.

Wij ondergheschreven dienaren des goddelijcken woorts, resorterende onder de classe van Zeelandt, verclaren oprechtelijck in goeder conscientie voor den Heere met dese onse onderteeckeninghe, dat wij van herten ghevoelen ende gheloven, dat alle de artijckelen ende stucken der leere, in dese Confessie ende Catechismo der Nederlantsche Ghereformeerde kercken begrepen, mitsgaders eenighe verclaringhe over de poincten der voorschreven leere, in de nationale sijnode anno zesthienhondert negenthien tot Dordrecht ghestelt, in alles met Godes woordt overeencomen, belooven derhalven, dat wij de voorschreven leere naerstelijck zullen leeren ende ghetrouwelijck voorstaen, sonder iets teghen dezelve, tzij opentlijck ofte besonder, directelijck ofte indirectelijck, te leeren ofte te schrijven, gelijck oock dat wij niet alleene alle dwalinghen, daerteghen strijdende, ende namentlijck die in de voorschreven sijnode ghecondempneert zijn, verwerpen maer oock zullen teghenstaen, wederlegghen ende helpen weiren. Ende indien het zoude moghen ghebeuren, dat wij nae desen eenich bedencken ofte ghevoelen teghen de leere ofte eenich poindt derzelver zouden moghen crijghen, belooven wij, dat wij tzelve noch opentlijck noch heijmelijck zullen voorstellen, drijven, predicken ofte schrijven, maer dat wij tzelve alvooren den kerckenraedt, classi ende sijnodo zullen openbaren om van dezelve gheexamineert te worden, bereijt zijnde het oordeel derzelver altijt gewillichlijck ons te onderwerpen, op pene dat wij, hiertegens doende, ipso facto van onsen dienst zullen werden ghesuspendeert. Ende indien t'eenigher tijden de kerckenraedt, classis ofte sijnodus om ghewichtighe oorsaecken van naduncken zoude

moghen goetvinden tot behoudinghe van de eenicheijt ende suijverheijt in de leere van ons te vereijsschen onse naerder ghevoelen ende verclaringhe over eenich artijckel van de Confessie, Catechismus ende sijnodale verclaringhe voorschreven, soo belooven wij oock mitsdesen, dat wij daertoe tot allen tijden zullen bereijt ende willich wesen op pene als boven, behoudens het recht van appel in casu van beswaringhe, ghedurende welcken tijt van appel wij ons nae de vuijtsprake ende ordre des sijnodi provincialis zullen reguleeren.

Ende was onderteeckent: Gersom Buberus, sijnodi praeses, Cornelius Regius, sijnodi assessor, Laurentius Boenaert, scriba sijnodi, Willem Teelinck, Lucas Spiringius, Louijs van der Vesten, Job du Rieu ende Herbertus Ridder. [1])

Gersom Bucerus, sijnodi praeses.
Cornelius Regius, praesidis assessor.
Laurentius Boenaert, scriba sijnodi.[2])

De insolentien der papen onder het marquisaetschap van Bergen sijn desen:

1.

Ongeschicktheijt in leven, als dronkenschap, hoererie ende diergelycke.

2.

Lasteren tegen Godts woort, de sacramenten, Gereformeerde religie ende de overheden der Vereenichde Provincien, soo openbaerlyck in haere kercken en op straten, als particulierelijck in huijsen, herbergen en alle geselschap, daer sij komen.

3.

Jae komende ten huijse der Gereformeerde ofte dergener, die onse kercken [3]) frequenteren, deselve stoutelyck derven schelden, beschimpen, bespotten, dreygen en vervloucken, verdommen ende excommuniceren, oock selfs wanneer die sieck syn. Bedrijven alle diergelijcke [4]) insolentien om alsoo de slechte ende eenvoudige luyden te doen vreesen, twijfelen en in sullcken benoutheyt komen, dat sij alle troost vergeten en wanhopen mochten.

4.

Ondertrouwen bovendien en trouwen die papen persoonen, die se noijt en kenden noch en sagen.

---

[1]) In HH volgt hierop als apostil: „Opt formulier. — Alsoo dit alreede is geschiet, werdt niet noodich gevonden hierop iet vorder te doen." Dit komt ook voor in FF en ed. 1755, doch ontbr. in CC. [2]) Deze onderteekeningen van praeses, assessor en scriba zijn eigenhandig. [3]) „kercken" ontbr. in FF. [4]) „alle diergelijcke" CC heeft „allerlei".

5.

Item ondertrouwen en trouwen deselve al op eenen [1]) dach, sonder voorgaende proclamatien, latende met gelt redimeren en affcoopen.

6.

Noch trouwen sij jongeluijden tegen den danck van haere ouderen, wanneer de kerckenraden tselve om goede redenen geweygert hebben te doen.

7.

Ja derven in den houwelycken staet bevestigen sulcke persoonen, die volgens Godts woort en placcaet van politie oock selfs van de Roomsche kercke om haer maechschaps wille niet en mogen in houwelyck vergaderen.

Opt de insolentie. — Is hierop geresolveert, als opt 9 arti. cap. 2 is aengeteykent.

Aldus besloten ende gearresteert ter vergaderinge van de heeren Staten van Zeelant den 12en Novembris des jaers 1620, alsmede den laesten Julij en 2en Augusti des jaers 1621.

Ter ordinantie van derselve:

BOREEL.

[Brief der synode van Goes 19 April 1597 aan den Prins van Oranje over het tractement te Steenbergen.] [2])

Hooggeboren vorst, zeer genaedige heere!

Also een ouderlijnck der kercken van Steenbergen wt gemeenschap, dewelcke zij met den kercken van Zeelandt houdt, voer ons verschenen is ende versocht heeft eenen kerckendienaer in de plaetse des afgestorvene, meteenen betoonende hoe zij mits het kleyn traictement, welck de dienaeren des woerdts aldaer tot noch toe genoten hebben, zeer quaelick eenen kerckendienaer connen becomen, so ist dat wy wt liefde, die wij de gemeente van Steenbergen voersz., ons naebuerigh zynde, toedraegen, niet en connen naerlaeten uwe Excellencie ootmoedelick te bidden, dat het deselve gelieve, achtervolgende de goede affectie, dewelcke zij allesins den christelicken

---

[1]) „eenen" ed. 1755 heeft „eenen en denzelven." enzoo CC en FF. [2]) Zie over dit stuk bl. 42, sub VI. Wij ontvingen dezen brief uit het class. archief van Goes, toen de acta van Zeeland bijna afgedrukt waren. Van het adres waren alleen overig de woorden: „Aen . . . . e Excie." Doch de strook om den brief, waarop het andere gestaan heeft, is misschien bij het openen weggeraakt. Ook het synodaal zegel is afgebrokkeld. Buitenop staat met een latere hand: „Brief des synodi van Zeelandt van date den 19 April 1597 aen syn Excelle, recommanderende den kerckendienst binnen Steenberghe." Hoe dit stuk weer onder de synodale papieren gekomen is, blijkt niet, want het bevat geen apostil bij wijze van beslissing op het verzoek.

kercken bewyst, het traictement des ministers, dewelcke binnen der stede voersz. soude mogen beroepen worden, te vermeerderen, opdat het rycke onses Heeren Jesu Christi midden onder den vyanden niet verhindert, maer den armen lieden de oorsaeke van nae den paepen te loopen ontnomen worde, niet twyffelende of Christus, de conijnck aller coningen, en sal tselve in andere wegen overvloedich vergelden, denwelcken wij bidden, hooggeboren vorst ende genaedige heere, uwe Excellencie in zyne heylige hoede te nemen ende in alle syne goede aenslaegen voerspoet te verleenen.

Wt onse synodale versaemelinge binnen der Goes desen 19en Aprilis 1597.

Uwe Excellencie seer onderdaenige ende toegeneychde dienaeren, de ministers ende ouderlyngen des provincialen synodi van Zeelandt,

ende in aller naeme

PHILIPPUS LANSBERGIUS, synodi praeses.

HENRICUS HEININGIUS, scriba sijnodi. [1])

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

OVERIJSEL.

Synodus tertia Campensis.

Acta synodi, den 24 Martij anno 1584 *binnen Campen geholden, daer vooreerst* Hermannus Wijfferdingh *tot praeses,* Joannes Mathiae *tot een assessor,* Jacobus Strydonck *toe een scriba nae aenroepinghe des heijlighen namen Godts vercoren ende dese navolgende stucken verhandelt syn.*

1.

Alsoo in synodo bijnnen Deventer den 9 Aprilis anno 1583 die kercke van Deventer opgelecht, allen vlijt aen toe wenden toe becoomen een correct exemplaer in Fransoijs ende tselve metten Latijnschen ende Duijtschen exemplaeren te confereren, daermeede die incorrectheyt der exempelaren der Nederlantscher Belijdeniss, anno '80 tot Antwerpen gedruckt, wechgenoomen [1]) mach worden, is bij den broederen tselve in desen sijnodo den van Deventer weder opgelecht toe beneerstigen, dat het alsnoch mochte geschyden.

2.

Iss bij den gemeenen broederen beslooten, dat men alle schrijfften, den broederen in eenige sijnodis versamelt overgelevert, sal beholden end ghene partien weder restituweeren, tsij met consent des sijnodi.

3.

Sooveele die extraordinarische dope belanghet der crancke kinderen, sal men sich refferieren den zij [2]) artijckel, binnen Dordrecht gheholden [3]).

4.

Alsoo een onverstandt tusschen die kercke van Campen ende haren dienar Johanne Barnardi erresen wass, ess tselve bij den sijnodo, pro et contra gehoret sijnde, gantschelijc geremedieret end vrentelijck nedergelecht. End bekant die kercke toe Kampen, dat haer dienaer Johannes voorschreven in den grundt der leere end levendt gesunth sij. Doch die voorschreven

---

[1]) „wechgenoomen". Verbeterd; in den cod. staat duidelijk „weer genoomen". [2]) „zij". Hier zal bedoeld zijn „sijnodi". [3]) In margine staat met een latere hand bij dit artikel: „Vide synodum Dordracenam anno 1574 art. 58 et anno 1578 art. 60".

dienaer selves voor goet end stichtelijck erachdende ein ander wegh sich tho begeven, heefte die sijnodus daerinne bewillichget.

5.

Nae geholdenen examen sijnne met einheligher bewilligongh der broederen des sijnodi tot den dienst der kercken toegelaten end met opleghingh der handen bevestight Jodocus Goickerus, Nicolaus van Halteren end Gerardus van Keppel, end iss Jodocus voorschreven die kercke van Campen en ordinaris minister verordnet worden.

Vrage 1. art. 6.

Offt imant dat ministerium soude moghen bedienen sonder voorghaende examinatie? Ant.: neen.

Vraghe 2. art. 7.

Ofte een dienaer, niet geexaminert offt geadmitteret, solde moghen ordenaringhe predighen end geene sacramenten bedienen in kercken, daer die ordeninghe der kercken iss ingevoert? Ant.: neen, gemerckt nimant sonder voorgaende confirmatie in ministerio mach off can ordinarie preedicken noch sacramenten administreren.

Vrage 3. art. 8.

Offt susterlingen malcanderen moogen trouwen? Ant.: men sal sich richten na den 83 artickell des Middelburchschen sijnodi, doch soo dieselve trouwe solde moghen consensu parentum offt momberen geschiet sijn, sal men nochtans deselve nijt copuleren sonder consent des magistraets.

Vraghe 4. art. 9.

Soo eenige olderlingen offt diaconen, die nae wettelicke beroepingh confirmert sijn end een tydtlanck wel trouwelijcken der kercken Godts hebben bedient, so sij een tijdtlanck om haer lijfftighe oersaecken haeres diensts worden ontlast end totten selven ampte daerna wederom wettelicken worden beroepen, offt die alsdan oock wedderom in den dienst sollen geconfirmeret worden? Ant.: neen, want genoechsaem, dat sy vorhen eens besteedt synt geweest.

10.

Endtlycken is geresolveert, dat voordan de broederen sullen tot den synodum comen op haere kercken kosten, ende soo daer eenighe kercken sijn, die sulckes niet en vermogen, sullen alle de kercken die oncosten dragen. Ende sal de naestcomende synodus binnen Swol geholden worden over een jaer, hetsij eenige saecken mochten voorkomen, waeromme met

consent der kercken van Deventer ende Campen, welcke die saecke verwittiget, sal op een corte tijt ende op een ander plaetse getransfereert worden.

Onder stont geschreven:

Hermannus Wyferdingh, hujus synodi praeses.
Johannes Mathiae, assessor.
Jacobus Strijdonck, scriba.

Tertia synodus Swollana, *anno* 1585 *den* 18 *Aprilis*.

Sint eendrachtelick versamelt die dienaren des godtlicken woordts ende olderlingen der kercken in den lande van Overissel binnen Swolle, ende hebben nae anroepinge van den name des Heeren Bernhardum Vezekium tot een praesidem, Georgium Nolthenium tot assessorem, Thomam Roothuis tot een scribam vercoren ende dese volgende articulen voortaen verhandelt.

1. Alsoo sich verscheidentlick bevindet, dat die dienaren, tot den dienst der gemeenten beroepen sijnde in een jaer off twee herwaerts, achtervolgende die generale articulen des synodi Middelburgensis, wie oock voor desen tijt in provinciale synoden deser kercken daervan is gehandelt geworden, noch niet geconfirmeert sijn, is nochmaels bij den broederen geresolviert, dat dieselve, die nieulincx in den dienst getreeden sijn ende haere tijdt van proeve uitgestaen hebben, nae dat voorige generale ende particuliere besluit in den dienst opentlick sullen besteediget worden.

2. Dewile men noch bevindet, dat in eenige steeden mangel sij belangende die regieronge der scholen, is voor goedt angesien ende voor hoochnoodich geachtet, die gemeenten mits desen toe vermanen, dat een jegelick bij haerselven haren besten vlijdt ende devoir anwende om een goede reformatie der scholen te stellen ende an hare diligentie niet laten mangelen.

3. Ende soo desgelijcks oock in stuck der discipline der kercken eenige slappicheit ende argerlicke sonden onder den ledematen der kercken gespoeret worden, hebben die broederen voor hoochnoodich angesien, dat alle kercken met eernst vermaenet sullen worden die discipline eernsthaftiger te gebruicken.

4. Belangende die besendinge an sijn Excell. weegen die kercken van Overijssel is geresolviert, dat men dieselve sal opstellen tot afhandelinge der

saecken bij Ridderschap ende Steeden ende daernae uit een jegelicke kercke der drien steeden eenen committeren om nae geleegentheit van den afscheit der saecken, bij sijn Excell. ende deser provintien genomen, alsdan den standt deser kercken in aller onderdanicheit te beveelen, middelerwile in Hollandt verneemende, wes bij die kercken aldaer gedaen is.

5. Off die nationale synodus van alle Geunieerde Provintien uitgeschreven mochte worden, gelijck men verstaet, dat metten eersten solde mogen geschieden, aleer dat die ordinare tijdt des synodi deser provintie solde bijeencomen, hebben die broederen tot den ende gestellet, dat, wan die uitschrivinge geschiet, dese kercken extraordinaris binnen Campen sullen vergaderen.

6. Sooveel die besendonge der dienaren uit den steeden tot den provincialem synodum angaet, sal hetselve bij gebeurte der dienaren ommegaen, tensij saecke dat bij eenige besondere swaricheit, in eenigen kercken voorgevallen, die noodtwendicheit derselven den vicissitudinem voor der tijt niet conde lijden. Doch belangende den nationalem synodum, dewile uit een jegelicken particulieren synodo drie off vier nae geleegentheit der uitschrivinge afgesonden worden, sullen deselve besonderlick daertoe vercoren worden.

7. Off diegeene, die tot den avontmael treden ende daerbevorens bij den dienaer niet verscheenen waren om sijns geloofs belijdenisse te doen, an den disch comende off sittende, niet behooren afgeweesen te worden? Is geantwoordt: jae, overmits sulcken toeganck een lichtveerdicheit is ende verachtinge der ordeningen der kercken, oock daeruit een groote profanatie des h. avontmaels ontstaen moet, alsoock noch dewile men achtet niemandt soo onweetende te sijn, dagelicks tot den gehoor comende, sich eersten behooren an toe geeven ende haer geloove te belijden, alsoo die vermaninge daervan stedes een sondach off twee te voren geschiet.

8. Wan het averst gebeurde, dat daer alsoo emant toegegaen ware, die niet bekent is geworden, sal deselve naemaels met straffe harer voriger onordeninge, soo sij vroom sijn ende sich der discipline der kercken onderwerpen willen, vermaent worden die negeste reise hare belidenisse des geloofs te doen ende vorders als ledematen te holden. Averst soo diegene godtloos sijn, deselve van hare profanatie des Heeren avontmaels met eernstige straffe vermaent sollen worden, haer voortaen des toe entholden ende niet meer tot den nachtmael te comen, voordat sij met der daet beeteringe beweesen hebben ende alsdan haer nae den gebruick der kercken angeeven. Sonst anders, dewile deselve met opentlicke belidenisse des gelooves der kercken haer niet hebben ingelijfft, connen deselve voor geen lidtmaten der kercken, wegen hare lichtveerdige ende onordentlicken toeganck tot den avontmael, geachtet offte geholden worden.

9. Ende soo den 10 Novembris anno 85 in de classicale versaemlinge binnen Campen JOACHIMUS SILIGINIUS ende HERMANNUS GERHARDI tot den dienst der kercken geexamineert ende volgendes toegelaten sijn geworden ende JOACHIMUS voorschreven den van Swartesluis tot een dienaer is toegeeigent geworden, hebben die broeders deser versaemlinge sulckes alles geconfirmeert.

10. Volgendes alsoo JACOBUS STRIDONCK, hebbende die kercke Isselmuiden voor een tijtlanck bedienet ende entlick met consent der kercke van Campen die beroepinge in Blocksijl ende Cuiner heeft angenomen, ende bij deselvige kercke HERMANNUS GERHARDI voor een dienaer tot Isselmuiden is begeeret geworden ende HERMANNUS sich verclaert heeft met den stipendio tevreden te sijn, welcke nae geleegentheit der tijt daervan mochte comen, hebben die broederen daerinne verwilliget, mede belovende soo bij den drosten van Isselmuiden als die erfgenamen toe helpen vorderen, daermet sij consenteren in sijner bedienonge.

11. Om te remedieren in der swaricheit van der scholen binnen Hasselt, sullen die kercke van Campen ende Swolle elck eenen deputeren om met den raedt van Hasselt over die faute te handelen, wanneer men eenen nijen schoolmeister becomen can ende tselve van der kercken geinsinueeret sij.

12. Is noch voor goedt angesien, dewile die preedigen bisheer op der Swartensluis in des hopmans logement geschiet sijn ende den dienaer sich oock aldaer heeft moeten verholden, dat derweegen uit den name deses synodi an den hopman CAMPHUIS, daer in garnisoen liggende, geschreven sal worden, ten einde die voorgenomene voet van een besondere wooninge toe maecken, daer die dienaer wone ende sijn predige moge holden, doch metten eersten ende terstont dorch sijn bevorderent ende andrivent geeffectueert mach worden.

13. Alsoo noch onbetaelt sijn bij der kercken van Campen alsoodanige penningen, van die gemiente van Swolle verschoten, daervan anno 82 in synodo Swollana secunda in den 18 articul gehandelt is, sullen alsnoch die broederen van Campen, volgende die vorige resolutie, genoechdoen.

14. Nadem oock in denselven synodo Swollana secunda, anno 82 geholden, in den 16 articul seeckere genomineret sijn om annotatie te doen van die geschiedenissen deser provincie, daermet hetselve niet achtergelaten worde, sijn avermaels genoemt, die sulcke annotatien continueeren sullen: binnen Deventer doctor SCHERFF, borgemeister, ende BERNHARDUS WEZEKIUS; binnen Campen JOANNES WITTE, borgemeister, ende JODOCUS GOICKERUS; binnen Swolle LUBBERT ULGHER, borgemeister, ende NICASIUS ISSELT.

15. Alsoo JACOBUS STRIDONCK in sijnen dienst toe confirmeren is in

Blocksijl ende Cuiner, is geordineeret, dat een dienaer van Campen ende een olderlinck van Hasselt desweeges reisen sullen om hem te besteedigen, denwelcken oock meede opgelecht is hem eernstlick te vermanen ende te censureren sijnes uitblijvens uit den synodo vermits sijne private gescheften, daermede hij sich soeckt te ontschuldigen, welckes bij den synodo geensins voor genoechsaem wordt angenomen. Ende sollen deselve in de wedercomste Joachimum op die Swartesluis confirmeren.

16. Ende dewile Hermannus Bierman tot noch toe op Camperveene toegeholden, sittende onder het verdingh des vijants, weshalven hij oock eenen grooten langen tijt toe Campen niet gecommuniceert en heeft, oock mede beruchtiget wordt in levende met de huisluiden ruimer, dan een dienaer betaemt, toe wandelen, is nae eernstige censure, derweegen over sijnen persoon geholden, eendrachtich bij den broederen van hem geconcludeert, dewile geene Gereformeerde dienaren die viandt tot noch toe in sijn verdingh heeft willen neemen ende hij daerentegen allene van denselvigen aldaer geleeden wordt, grootelicks te praesumeren sij, dat hij in sijner leere ende dienst alsoo oprechtelick, als hem geboort, niet en moet stellen offte ten minsten een grooten schijn tot bedroeffenisse van veelen geeft, hij derhalven sijne wooninge muteren sal ende sich binnen Campen vervoegen, holdende middelerwijle sijn stipendium aldaer, ende wanneer hij sonder perijckel buiten can gaen predigen, tselve doen, middelerwijle binnen Campen wonende vlijtich studeren ende den Catechismum leeren, neerstich de predigen hooren, hem bij der gemiente in den gebruick des nachtmaels holden ende godtsalichlick sonder ergernisse wandelen. Welckes soo hij niet mochte naecomen, dat dan noch die broederen niet en verhopen, hebben sij die kercke van Campen mits desen eernstlick belastet, vlijtich acht op hem te slaen ende, anders alst hem gebeurt te dragende, van sijnen dienst te suspenderen.

17. Belangende rectorem binnen Swolle, soolange noch die twist ende dat divortium met sijner huisvrouwen staet, tot beiden sijden onversoent blijvende, connen deselve tot den nachtmale niet toegelaten worden.

Dat toecomende synodus deser kercken van Overijssel sal over een jaer bij die gemiente van Deventer uitgeschreven worden.

Bernherus Vezekius, hujus synodi electus praeses.
Georgius Nolthenius, hujus synodi assessor.
Thomas Roothuis, hujus synodi scriba.

[Extraordinaire synode, gehouden te Kampen 7 Juni 1586].

Nachdem wij, dienern des göttlichen worts, olderling und diaconen der Overiselschen kercken, uth dem schrijvent sijner Excellentie, an unsern gnedig herrn stadtholder gethaen, hebben vernohmen und verstanden, dat sijne Excellentie doet convocieren einen nationalem sijnodum der kercken deser Nederländisch Geunieerden Provincien in sGrävenhage den 20ᵉⁿ Junij stilo novo und dairtho uth unser provincie 2 diener, olderling ofte diaconen van guedem levende, gelertheit, verstande und ijver totter eheren Godes, versehen sijnde mit brieven van credentie, instructie, vulle last und commissie, umb aldaer mit den andern tho deliberieren, advijsieren und concludieren, wat befunden sall wesen best dienende tot verbreidinge der eheren Godes und upbouwinge sijner kercken gevorderet werden, so ist dat wij obgemelte dienern, in dem naeme des Herrn binnen Campen versamlet, na anropinge desselvig eendrachtelicken hebben gecommittiert und committieren vermitz desen die wollgelerte und godtsalige Bernherum Vezekium, diener des göttlich worts tho Deventer, und Casparum Holstechium, diener des göttlich worts tho Campen, unse lieve mitbrüder und arbeider in dem werck des Herrn, umb na sijner Excellentien befelch sick up den bestembden dach in sGrävenhage tho begeven und aldaer van unser aller wegen tho helpen verhandelen mit den anderen anwesenden dienern göttlickes worts und olderling alsodanige saeken und schwaricheiden, als dar voervallen sullen, und tot upbouwinge und vreede der kercken dienen, belovende alle hetselvige, welck aldaer in die vreese des Herrn, na dem voerschrift des göttlich worts, tot stichtinge, vreede und upbouwinge der kercken verhandlet und beslooten sall worden, te willen annemen und achtervolghen, alsofte wij alle, sampt und besonder, in der vergaderinge teghenwoordich gewest waren.

Wunschende und van dem Herrn biddende, dat Hie mit sijnem H. Geiste dem sijnodo bijwohnen will, darmit dat alle voervallende schwaricheit vreedsam und stichtelick verhandelt und alles tot sijnes namens ehere und upbouwinge sijner gemeinte mach beslooten worden.

Actum Campen den 7ᵉⁿ Junij anno 1586, stilo novo.

Hermannus Wiferding, diener des gottlichen worts tho Swolle.
Georgius Nolthenius, dienaer des godtliken wordes tho Campen.
Thomas Rothuys, dienaer des h. evangelii tot Hasselt [1]).

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

Acta particularis synodi, binnen Deventer anno 1586 *den* 20 *Septembris geholden, daer nae anroepinge des Heeren h. naems tot een praesidem is vercoren* HERMANNUS WIJFFERDINCK, *tot assessorem* JODOCUS GOICKERUS, *tot een scribam* JACOBUS STRIDONCK, *in denwelcken dese naevolgende stucken verhandelt zijn.*

1. In den eersten heeft BERNHERUS VEZEKIUS, dienaer binnen Deventer, als gecommittiert sijnde geweest totten nationalem synodum in des Gravenhagen, sijn rappoort gedaen van tgene op die articulen sijner instructien in denselven synodo geresolvieret ende geconcluderet is, meede exhiberende twee brieven, d'eene mentionerende van de onderschrivinge der kerckenordeninge ende andere stucken daerin vervatet, d'ander van D. DATHENI wedderkeeringe.

2. Dat consistorium Daventriense alsoock THEODORUS SILIGINIUS hebben alle hare geschillen geheel den judicio hujus synodi gesubmitteret om christlicken gedecideret te worden.

3. D. THEODORUS SILIGINIUS gevraget sijnde, waerin die status controversiae tusschen hem ende die kercke van Deventer bestaet, ende volgendes wat hij begeert, heeft geantwoort, dat, alsoo hij onwettelicken van sijnen dienst in deser kercken verlaten ende daernae gesuspenderet is, hem seer in sijn gelimp ende eere verlettet, hij versoeckt in sijnen dienst wederom gestelt te worden ende in sijne eere gerestitueret te sijn. Doch wat den dienst angaet, alsoo hij verstaet, dat men gevoelet, dat deselve deser kercken niet nutte solde sijn, verclaert bereit toe sijn deselve wederom te verlaten, soo haest hij elders eenige conditie sal weeten te becomen.

4. Die synodus, die propositie THEODORI gehoort hebbende, heeft verordineret, dat BERNHERUS VEZEKIUS in sijne tegenwoordicheit die historie der verlatinge int besonder verhalen solde, om alsoo, THEODORI antwoort ingenamen sijnde, van dat stuck (off namelick deselve wettelick geschiet sij off niet) sententie te geeven ende alsdan te comen tot den handel van sijner suspensie.

Formula sententiae.

5. De synodus, partijen, dat is die kercke van Deventer ter eener ende THEODORUM SILIGINIUM ter ander sijden, gehoort hebbende int lange ende op alle saecken wel rijpelicken in die vreese des Heeren gelett, om alle

voorgevallen swaricheden vredelick te beslichten ende besijden te leggen, geeft tot sententie dit navolgende:

Eerst ende voor al, dat het niet raetsaem is, dat Theodorus Siliginius tot Deventer wederom op eenige conditie tot den dienst opgenomen worde, niettegenstaende dat het den broederen van herten leet is, dat het beginsel van sijne verlatinge niet alsoo voorgenomen is geweest, alst wel te wunschen ware.

6. Daernae, opdat nochtans Theodorus niet verlooren gae ende van allen kerckendienst over desen handel versteecken blijve, sal die synodus een seecker formulam testimonii ecclesiae stellen naer haer geweten ende conscientie, dewelcke oock van den kerckenraet tot Deventer sal onderteickent worden.

7. Wijder, alsoo Theodorus hem seer beclaecht beide van sijne quade betalinge ende onverwachte verlatinge van sijnen dienst, sullen die heeren borgemeisters des E. raets, gedeputeret op dese versaemlinge, den E. raedt voordragen, dat hem niet allene sijne achterstellinge betaelt maer oock sijn stipendium tot den 1 Octobris toecomstich gecontinueret ende dat hem oock een publicum testimonium boven desen moge medegedeelt worden.

8. Eindelicken, opdat alle argernisse, die over dese saecke gevallen is, uit deser kercken mach wechgenomen worden, sal die synodus oock stellen seeckere forme van reconciliatie, dewelcke, wanneer se eerst in dese versaemlinge van beiden sijden sal angenomen ende vollenbracht sijn, in beide die kercken op eene tijt des Sondaechs toecomstich sal afgeleesen worden.

9. Ende sal wijder die synodus schrijven tot D. Fontanum, dienaer binnen Arnhem, hem biddende, dat hij dese kercke ende Theodoro sooveele te gevalle doe, dat Theodorus met seeckere vaste restrictien ten minsten voor een tijt ende op een proeve tot Doesborch offt elders totten dienst weder ontfangen worde, twelcke soo het faelgieren solde mogen, sullen gelijcke brieven uit den name deses an D. Helmichium ende die kercke van Utrecht geschreven worden, ten einde die kercke van Deventer beide opt gevoechlickste ende metten eersten gerustgestelt ende Theodori moge ontslagen sijn.

10. Maer om dit al tsamen ende insonderheit tgene die versoeninge der partijen angaet int werck te stellen, sal Theodorus eerst vermaent worden van sijne faute ende die onordeninge, tegen sijn eigen beloften angerichtet, ende hijrvan voor die versamelinge sijn schult bekennen. Daernae sal oock die kerckenraet verclaren, indien sij ijet off uit menschelicke swackheit (dwelck sij niet en weet) off in een schijn ende in onses broeders Theodori ooge (des sij oock van ons niet beschuldicht wordt) solde mogen angerichtet hebben, dat haer oock sulckes van herten leet sij.

11. Eindelicken, opdat dese vreede vast ende bestendich sij ende blijve, soo sal THEODORUS den synodo belooven, deser saecken nimmermeer noch bij den E. raedt noch bij het Berchkerspel noch oock bij den gemienen man int quade te gedencken, maer van nu voortaen eerlick van den kerckenraet spreecken ende hem bedancken van den vreede, bij desen synodo voorgenomen ende door des Heeren genade getroffen ende te weege gebracht, waerinne soo hij naemaels bevonden worde anders te doen, sal den kerckenraet vrijstaen haer daervan bij die overicheit, jae oock (want noot) bij sijn Excellentie over hem THEODORUM te beclagen. Ende dit was met THEODORI handt ondertieckent aldus:

THEODORUS SILIGINIUS, minister verbi.

Formula testimonii.

12. Wij ondergeschreven dienaers des h. evangelii binnen der stadt Deventer, op den synodum particularem vergadert, bekennen ende belijden mits desen, dat voor ons erscheenen is onse broeder THEODORUS SILIGINIUS ende ons verclaert heeft, om seeckere wichtige oorsaecken een vruntlick afscheit mit der kercke van Deventer genamen te hebben, begeerende hijrover, als geen naerder classicale vergaderinge hebbende, onse geboorlicke getuigenissebrieff. Op welcke billicke begeerte onses broeders THEODORI voorschreven gelett ende hijrover gehoort hebbende het advijs ende approbatie van den kerckenraet van Deventer, hebben wij niet willen noch connen naelaten tselve te doen ende sijn versoeck nae te comen, verclarende mits desen ende getuigen, dat THEODORUS SILIGINIUS onse broeder niet allene voor sooveel ons bekent is, maer oock nae het oordeel ende getuigenisse van den kerckenraet van Deventer gesont in der leere, ende sooveel sijn leeven ende wandel angaet, dat noch wij noch die kercke van Deventer voorschreven tegenwoordelick op hem dienangaende ijet toe seggen hebben. Versoecken voorts an alle kerckendienaers dese onse attestatie (dewelcke oock van weegen sijns kerckenraets onderteickent is) te willen glooff geeven ende onseren broeder THEODORUM voorschreven voor soodanich ansien, als wij hijr van hem getuigen, ende hem alsoo in alles vorderlich sijn ende in der liefden opneemen. Gegeeven tot Deventer in onsen synodo particulari desen 22 Septembris anno 86.

Formula promulgationis de constituta in hac ecclesia pace.

13. Geliefde broeders ende susters in den Heere, sampt ghij borgers ende inwoonders deser stadt, hijr tegenwoordich vergadert! Het is (Godt beetert) alleman meer als te veele bekent, hoe dat die satan, onse weddersaecker, een tijtlanck deser gemeenten dorch twist ende onordeninge an toe richten naegetracht ende deselve alsoo gesocht heeft gantschlick te ver-

storen ende te verderven, waerover wij niet en twijffelen, off het hebben haer veele vrome herten hoogelick eenen tijtlanck te rechte becommert ende bedroevet. Maer den Heere ende Godt des vreedes sij loff ende danck, die Hem eindelick deser armen kercken in desen val heeft angenamen ende met vriendelicke beslichtinge aller oneenicheiden den vreede wederom opgerichtet, waervan wij allen ende eenen jegelicken bij desen hebben willen verwittigen, ten einde dat niet allene diegeene, die tot noch toe over dese saecke bedroefft sijn geweest, nu wederom oorsaeck hebben haer te verblijden ende Godt voor dese groote weldaet uit gront des herten te dancken, maer oock opdat alle diegeene, die haer an jemandt van weegen des voorgaenden voorgevallen onordeninge geargert hebben, solde mogen tevreeden sijn ende hem voort voor boetveerdich holden, als die nu met die kercke Christi wederom versoent sijn, ende verhoopen ende belooven door des Heeren genade voortaen in alle liefde, vreede ende eenicheit met alle menschen in deser stadt ende gemeente toe leeven.

Causa Caroli Galli.

14. Die synodus, gelett hebbende op die schrift, bij D. Carolum Gallum avergegeeven, ende insonderheit op dat deel van dien, waerinne D. Carolus sustineert op dese tijt an den dienst der kercken alhijr recht toe hebben ende verbonden te sijn ende dat van weegen die beroepinge ende bedieninge, die hij aldaer voortijts in dat pausdoom gehadt heeft,

15. geefft voor antwoordt dit naevolgende: dat in de Gereformeerde kercke geen ander beroepinge bekent is dan diegeene, welcke, den woorde Godts ende der olden kercken gebruick gelijckformich, van de kercke geschiet, dat is van den kerckenraet met approbatie ende voorweten der overicheit, van de ware religie professie doende, ende consent van die gantsche gemeente, te weeten dat derhalven die beroepinge, voortijts int pausdoom geschiet, als gants niet gemeins hebbende met die wijse voorgemelt, voor geen wettelicke beroepinge te holden sij,

16. waertegens niet argueeret, dat D. Carolus Gallus tot breeder bebevestinge van tgeene dat hij sustineert ende bijbrenght, dat hij, noch int pausdoom sijnde, die reine, gesonde leere des evangeliums gevoert heeft ende om dieselve van de Spansche regieringe ende die papen des capittels verdreeven is;

17. item, dat hem van den heeren van Deventer, welcke in den tijt van sijn verlatinge geregiert hebben, toegesecht is, dat hem sijn dienst, wanneer die Gereformierde religie mochte ingevoeret worden, solde open-

staen ende dat hij derhalven nae die exemplen der olden leeraers, Athanasii, Chrysostomi ende anderen, sijnen voorigen dienst alhijr binnen Deventer vordert.

Responsio ad primum.

18. Want noch die gesontheit in der reiner leere noch het vervolgh in dieselve maecken simpelick iemant een dienaer van een besondere gemeente, maer allene die wettelicke beroepinge, die de synodus in het overgegeeven schrift D. Galli niet en bevindet alhijr toe Deventer op sijn persoon geschiet toe weesen.

19. Gelijck oock die beloften van de regierende heeren der stadt Deventer in den tijt van D. Caroli verlatinge gants tot deser saecken niet en dient, niet allene overmits deselve van toecomende dingen tot praejudicie van hare nacomelingen eenige beloften te doen niet en vermochte, maer oock ende voornamelick dat het recht der beroepinge, daer die suivere religie plaetse heeft, niet absolutelick bij der overicheit, maer bij der kercke staet, als boven verhaelt. Daerom oock die conclusie, genamen van den olden leeraers exempelen, hier geen plaetse en heeft, wandt die vooren wettelicken van hare gemeente beroepen sijn geweest ende sijn oock (sonder twijvel) niet sonder vernieuweronge der beroopinge wederom tot haren dienst gekeert. Voorbeholden wes D. Carolus sijne voorige beroepinge tot deser kercken widers sal connen erholden in nationali synodi, sal hem hiermeede onbenamen weesen ende open blijven.

20. Wat nu widers angaet die beschuldinge Hermanni ende sijns soons Bernheri, als dat sij onwettelicken in den dienst toe Deventer ingecropen sijn, item dat se hem Carolum van den dienst afgeholden hebben etc., daerop is der synodus plicht der angeclaechden antwoort te hooren ende daernae oock over dat restierende deel der overgegeeven schrifts D. Caroli als over tvoorgaende sententie te geeven. Het sage dan noch der synodus liever, dat parthijen haer over dese saecke met den anderen in liefde verdragen conden, gelijck die broeders oock van herten wunschen ende geerne allen mogelicken vlijt anwenden willen, dat D. Carolus, ist niet met het predichampt, ten minsten met eenige andere eerlicke ende sijnen persoon betamende conditie solde mogen met den eersten versien worden.

21. Belangende dan die beschuldingen Hermanni ende Bernheri van Vesecke, als dat deselve onwettelicken door haren vrunden an den dienst deser kercken gecomen ende hem Carolum uit deselve geholden solden hebben,

22. die synodus, nae verhoor beider partijen, verclaert, dat sij niet en verstaet die schult bij deselve toe sijn noch bij dese kercke, als hebbende

hare vrijheit in de beroepinge der dienaren, dan dat D. CAROLUS GALLUS selvest tot meermaels om sijne besondere oorsaecken tselve honeste gerecuseret ende afgeslagen heeft, doch dat D. CAROLUS GALLUS voortaen hem mochte beswaren sijnen tijt sonder eenigen kerckendienst te laten voorbijgaen ende hij van eenige kercken wettelicken ende nae inholt der gemiene kerckenordeninge, oock voormaels bij hem meede ondergeteickent, mochte beroopen worden. Belooft hem daertoe alle behulp ende bevorderinge d'synodus te willen bewijsen, verclarende dat se tegenwoordelicken op sijn leere noch leevent niet hebben te seggen, ende beloovende vermits desen tot een ander bequamer dienst, sijnen persoon betamende, te helpen.

23. Ende dewile besonder die schole een rechte reformatie van doen heeft ende oock een algemiene scholeordeninge ingestelt om bij sijn Excellentie geconfirmeret ende daernae gepubliceret sal worden, geloevet der synodus op haren voorraem ende behaech, tot instauratie ende bevorderinge der warer religie, sijn persoon tot der regieronge eeniger scholen te willen bevorderen.

24. Ende hijrmede sullen beides sijdes suspicien, misverstandt ende onvriendelickheit geheel henengelecht sijn ende voor beiden sijden malcanderen belooven broederlick ende christlick te dragen ende met alle vruntlickheit ende liefde malcanderen opneemen. Welckes volgendts geschiedt sijnde, hebben beide die kercke van Deventer ende D. CAROLUS GALLUS ondergeschreven. Actum Deventer in synodo den 23 Septembris anno 1586.

25. D. BERNHERUS VEZEKIUS heeft den synodo angegeeven, dat die kercke van Deventer met advijs ende voorweeten des eersamen raedts tot eenen ordinaren dienaer in den woorde des Heeren beroepen heeft D. JOANNEM GEROBULUM, ten einde die synodus daervan niet allene nae inholt der kerckenordeninge kennisse van deser saecken hebben mochte, maer oock omdat sulcks vertooch als een seecker getuigenisse ende bevestinge deser saecke in toecomende tijden solde mogen dienstlick sijn. Ende heeft D. JOANNES GEROBULUS desen dienst bewilliget ende angenomen.

26. In saecken NICOLAI AB HALTEREN belangende sijn clachte tegens die kercke van Deventer van wegen die interdictie van vorders exercitii causa te mogen predigen, alsoo die kercke van Deventer niet stichtelick en vindet die exercitie te vergunnen alhijr ende, om hem nochtans te helpen, heeft gepraesenteret die costen van een halff jaer toe geeven om binnen Campen off Swolle hem te oeffenen ende middelertijt beroepinge te becomen, welcke HALTEREN, met sijnen vrunden raedt genomen hebbende, afgeslagen heeft, soo isset door vermaninge des synodi verdragen, dat NICOLAUS hem alnoch

sal onthoIden directe offt indirecte te vorderen om alhier sich te oeffenen, ende hem in aller stilheit tegens die kerckenraedt holden, verwachtende eene beroopinge, daervan die synodus an verscheidene kercken sijnenthalven schrijven sal. Finis.

Ende was ondertieckent:

HERMANNUS WIJFFERDINCK, synodi praeses electus.
JACOBUS STRYDONCK, electus synodi scriba.

[Lijst der predikanten van Overijsel, die eigenhandig in het synodale boek de kerkenordening van 1586 hebben onderteekend.]

FRANCISCUS SCURCMANNUS HAMMONIUS, minister ecclesiae Christi Daventriae.

HENRICUS BORNIUS, dienar des godtliken wordts tot Svolle.

MICHAËL KECK HERTENSIUS, dienaer des woorts binnen Deventer.

WILHELMUS BAUDARTIUS, dienaer des goddelicken woorts binnen Campen.

HERMANNUS WIFERDING, diener des göttlick worts binnen Swolle.

FRANCISCUS NUTIUS, dienaer des goddelicken woorts binnen Swolle.

HENRICUS OTTO, Frisius, dienaer des godlicken woorts binnen Hasselt.

REGNERUS FALCO, Embdensis, prediger goedtlickes woerdes binnen der heerlicheit Cuiner.

LUDERUS VOGELSANG, dienaer des gotliken wordes binnen die schantze van de Schwartsluis.

HERMANNUS ANTONII BYERMAN, dyener des godlicken woerts der ghemeente tho Iszelmuyden.

ARNOLDUS VAN HEEMSSE, dener des godtlicken wordts thoe Vullenhoe.

HERMANNUS WENERANUS, dener des h. godlikenn wordes in de forte Blockzill.

JOANNES ANTHONII, dienaer des godtlicken woordts int Mastenbroick.

JOHANNES FABRITIUS, dienaer des h. evangelii binnen Swolle.

ABRAHAMUS NAERIUS, dienaer des h. evangelii binnen Campeu.

JOHANNES LAMOTIUS, dienaer des goddel. woorts tot Campen.

CASPARUS HOLSTECH, dienaer des godtlijcken woordes to Campen.

FRANCISCUS AVERCAMP, dener des h. evangelii op Steenwyckerwolt.

THOMAS ROOTHUIJSEN, dienaer des h. evangelii tot Deventer, sst.

PETRUS HARRITIUS, dienaer des woorts tot Steenwijck.

THOMAS GOSWINIUS, dienaer des h. evangelii tot Campen.

PYBONI OVITTIUS, dyenaer des heylygen ewangelii tot Enschede, sst.

ADOLPHUS à BESTEN.

JOHANNES LANGIUS, ecclesiastes Vollenhovae.

JOANNES WEDAEUS, ecclesiastes Swollanus.

JOANNES SPEENHOVIUS, minister evangelii in ecclesia Lingensi.

Johannes Buranus, minister verbi divini in Goer.
Hieronijmus Heroldt, ecclesiastes Hammensis.
Joannes van der Heyden, dienaer des h. evangelii binnen Campen.
Johannes Vosskuijll, bedienaer des h. evangelii binnen Steenwick.
Ruetgerus Tigheler, dienaer des h. evangelii tOlst.
Henricus Grevenstein.
Otto Gijsius.
Assuerus Matthisius, ecclesiastes Daventriensis.
Lucas Langius, dienaer Jesu Christi aen de Oldemerckt.
Ernestes Hiddingius, denaer des godtlikes words int Mastebroeck.
Johannes Petri Campensis, dijnaer des h. e. toe Isselmuyden.
Joannes Westenbergius, ecclesiastes Ommensis.

Acta offte handlinge des synodi particularis, extraordinaerlick geholden binnen Campen den 16 Januarij anno 1587.

1. Sijn verscheenen met behoirlicke credentsbrieven van wegen der kercken van Deventer: Joannes Gerobulus, dienaer des woordts van Deventer, ende Herman Goosens, olderlinck; item van weegen der kercken van Campen: Casparus Holstechius, dienaer, ende Henrick Petersen Moijck, borgemeister senior; ende van weegen der kercken van Swolle: borgemeister Lubbert Ulgher als senior; ende van die gemeente van Hasselt: Thomas Roothuis, dienaer; van Isselmuiden: Hermannus Gerhardi, dienaer; van Camperveene: Hermannus Voss, dienaer.

2. Opt eerste puncte, bij die van Deventer voorgestelt, angaende den articulen des synodi nationalis, om deselve den heeren Staten van Overissel met die bijgevoechde acte sijner Excellentie toe praesentieren, is met gemiene advijs goedtgevonden, dat sulcx solde geschieden, gelijck oock hetselve gedaen.

3. Gelijcke resolutie is oock genamen opt stucke van die dispensatie der geestlicken goederen ten platten lande, tot welcken einde seeckere articulen met gemeene advijs gestelt sijn, dewelcke oock den heeren Staten sijn overgegeeven met eene bijgevoechde muntlicke remonstrantie, door dewelcke den heeren Staten te bedencken gegeeven is, off niet geraetsaem ware, dat eene van weegen der kercken haren gedeputeerden bijgevoecht worde om meede nae Engelandt toe reisen in die saecken van de deferentie offte anbiedinge der souverainiteit an hare Coninckl. Majest..

4. Dese dingen sijn den 17 deses den heeren Staten, collegialiter vergadert sijnde op het raethuis binnen Campen, voorgedragen door JOANNEM GEROBULUM, CASPARUM HOLSTECHIUM ende ULGHERUM ende HENRICUM PETERSEN.

5. Den 18 is den broederen voirgenoemt antwoordt gegeven door den heeren droste van Sallandt, in summa dit meedebrengende, dat Ridderschap ende Steeden beide die propositie, van weegen der kercken gedaen, angehoort ende die schriften, haere E. A. overgegeeven, geleesen hebbende, die saecken, hen voorgeholden, reedelick ende goedt vinden. Doch overmits die afgesanten der steeden geen volcomen macht hadden hijrvan absolutelick te handelen, dat men der kercke vulle antwoordt geeven sal op den anstaenden lantdach binnen Swolle, bestempt tegen den eersten anstaenden Maendach nae Pauli, welck sijn sal den 30 Januarij.

6. Op dese antwoorde hebben die broederen beslaten, dat sich binnen Swolle tegen deselve tijt vervoegen solde JOANNES GEROBULUS, CASPARUS HOLSTECHIUS om met HERMANNO WIJFFERDINGH ende den borgemeister ULGERO deselve saecke te vervorderen ende verner, wat het stuck der dispensatie der kerckengoederen angaet, dit toe helpen int werck toe stellen.

7. Is oock besloten, indien die heeren Staten goedtvinden, dat hare gesanten nae Engelandt emandt van weegen der kercken sal bijgevoecht worden, dat deselve reise JOANNES GEROBULUS op hem neemen sal nae sodanige instructie ende bevell, als die voorgenoemde gedeputeerden der kercken deser lantschap goedt sullen vinden hem mede toe geven.

Aldus besloten ende geeindiget den 18 Januarij anno 1587.

Articulen opt stuck van de kercklicke goederen ende die rechte bedieninge derselver, die Ridderschap ende Steeden des landts van Overijssel bij den gedeputeerden der kercken aldaer overgegeeven.

1. Het is gewis ende staet buiten allen twijvel, dat die kercke Godts ende die kercklicke dienaers tot allen tijden, oock voor die wett, door Moysen geschreeven, hare eigen goederen ende incomsten gehadt hebben om daermeede den dienst ende dengeenen, die denselven betreeden, te onderholden, gelijck blijckt uit die historie Abrahae en Melchisedeck Gen. 14 [1]), item uit die belofte, bij Jacob den patriarche gedaen, Gen. 28 [2]).

---

[1]) In margine staat: „Gen. 14. 20". [2]) In margine: „Gen. 28. 22".

2. Daernae, doe Godt een besonder politie dorch Moysen onder sijn volck ende onder hetselve sijnen dienst opgerichtet heeft, bevint men, dat die Heere seeckere goederen tot onderholdinge van deselvige gedestineert heeft, ende besonder dat het recht der tienden dorch een eeuwige ordonnantie in der gemiente is ingevoert, als men sien mach Lev. 27 . 30, Num. 18 . 27, Deut. 12 . 17 . 18 . 19 [1]), welckes oock voortaen gedurichlick in den volcke Gods is onderholden.

3. Toe den tijden Christi averst, al is het wel dat het Levitische priesterdoom dorch sijne toecompste met sijnen dienst is wechgenomen, doch soo is evenwal die substantie deser saecken in sich geheel gebleeven. Daerom ist, dat Christus, siende op hetgeene dat in die Godes kiste gegeeven wert, deselve niet als de tafelen ende wisselbancken der copers ende vercopers ommegestoten heeft, dan veelmeer in sijn geheel gelaten ende gepreesen, Marc. 12 [1]); item soo heeft oock Christus een buidel gehadt, welcker bedieninge Judae bevolen was, Joh. 12 . 6 et 13 . 29. [1])

4. Van de apostolische kercke leesen wij, dat niettegenstaende deselve onder den tyrannen was geseeten, nochtans hare oorden gehadt heeft van collecten ende vrijwillige giften, tot die voeten der apostolen gebracht, die sonder twijvel niet allene tot onderholt der armen, dan oock des kerckendiensts angewant sijn geweest, als te sien is Act. 2 . 45 et 4 . 34. [1])

5. Naemaels, doe die keisers ende hooge overicheit christenen geworden waren, bevint men in de kercklicke historien, dat se die kercken met groote begiftingen versien ende dieselve sampt het bewindt van dien den kercklicken ter handt gestelt ende overgegeeven hebben. Soeveer is daer af geweest, dat se der kercken etwes van hare ontrocken sollen hebben.

6. Dese selve goederen, olde donatien ende stiftongen sijn een groott deel van diegeene, waervan die paust met sijnen clero nu eenen langen tijt durch Godts rechtveerdich oordeel, om der menschen ondanckbaerheit wille, malae fidei possessor geweest is ende dieselve schantlick misbruickt heeft.

7. Maer hijruit en volcht niet, dat om deses misbruicks wille offt die hooge offt die leege overicheden deselve bij olden tijden der kercken gegeeven goederen in privatos vel seculares usus converteren, velemin als verbeurde confisqueren mach, offt dat oock deselve van private persoonen, wes standes die oock sijn mogen, als eedeluiden, olde familien offte derselven erfgenamen, omdat sulcke goederen voormaels van hare olderen gegeeven, wederom mogen geeischet ende angeslagen worden.

---

[1]) Deze texten staan ook in margine.

8. Want wat angaet die overicheden, wij vinden in Godes woort, dat het sodanigen (die der kercken goederen ende ornamenten ontnomen ende tot haren als ander gemeenen gebruick gewendet hebben) grootlicks tot harer oneeren wort naegesproocken, als van Nebucadnezar te leesen is 2 Par. 36,[1]) Dan. 1,[2]) jae dat se oock deshalven swaerlick van Godt gestraffet sint, men leese Daniel 5.1.[3]) Soo vint men oock ter contrarien, dat Cyrus, weesende sijn herte daerin van Godt geopent te verstaen, hoe grootlicks dat sijne voorsaten daerinne gesondicht hadden, heeft alle hetgeene, welcke van Nebucadnezar ende andere Assyrische ende Babylonische coningen uit den tempel tot haer eigen huis gewendet was, wederom gegeeven ende vrijwillich nae Jerusalem gesonden, 1 Esdr. 1.7.[3])

9. Item dat oock, gelijck gesecht is, geene luiden, van wat conditie die sijn, ad privatos usus weder mogen trecken ende nae haer neemen, dwelck eens van haren voorolderen offt haer selvest ad pios usus is gegeeven, is notoir uit die algemiene regul, die oock in jure canonico vaste staet: quod semel dicatum est Deo, in privatos usus converti non potest. Welckes oock sijn grondt heeft in Godes woort, want alsodane, als haer sulcx te doen onderwonden hebben, swaerlick deshalven gestraft sijn, als men leesen mach Mal. 3.[4]) In den Nieuwen Testamente hebben wij daervan een schricklick exempel in Juda den verrader, in Anania ende Saphira, die beide van Godt durch Petrum met der doot daerom gestrafft sijn, Act. 5.[5]) Jae oock die keiserlicke ende gemiene rechten laten niet toe, dat hetgeene, welcke eens in usum publicum gegeeven is, aloff het schoon misbruickt is worden, weder toe den erfgh. comen sal, dan dat tot een ander gemiene goedt gebruick gewendet sal worden.

10. Hijrtegens can geensins praejudiceren, dat sulcke fundatien sommige noch versch sijn ende eenige wel tot missen te doen ende andere Papistische diensten gegeeven, wandt in sodanige giften van den voorolderen alleen in specie uit onverstandt ende niet in genere gefeilet is, als die gehadt hebben een generael goede intentie om met sulcke donatien den dienst Godts te bevorderen ende onderholden, welckes soo waerachtich is, dat oock die weltlicke rechten niet toe en laten om sulcken onverstants wille die erfgh. sodanige legata harer voorolderen onder sulcken schijn sollen mogen genieten, alst blijckt uit tgene Bartolus secht: Testator reliquit centum pro missis canendis, quae missae non possunt cantari propter interdictum, illud relictum debet converti in alium usum.

---

[1]) In margine staat „2 Par. 36.7.10.18." [2]) In margine staat „Dan. 1.2". [3]) Deze text staat ook in margine. [4]) In margine staat „Mal. 3.8.9.10". [5]) In margine staat „Act. 5.1".

11. Dan dit is veele meer, tgeene dat Godts woordt leert, dat der overicheit, soo hooge als leege, in deser saecken te doen schuldich is, als nemptlichen die handt daeran te slaen, dat die goederen, voormaels der kercken gegeeven ende nu lange tijdt bij den Papisten t'onrechte beseeten ende misbruickt, denselven uit den handen genomen ende der kercke, die se de jure toecomen, wederom toegestelt worden.

12. Sulcx bevint men, dat Joas, doe hie noch vroom was, gedaen heeft, 2 Paral. 24 [1]), wandt, secht die text, die godtloose Athalia ende hare soonen hadden het huis Gods verscheurt ende alles, wes tot den huise des Heeren gehilliget was, an Baalim vermaeckt. Item wat in derselven saecke die godtsalige coninck Hiskia gedaen heeft, mach men leesen 2 Paral. 29 et 31. [2]) Soo wordt oock in jure civili gesecht: Interesse reipublicae, ne quis rebus suis male utatur, id quod si contingat, ei dandum esse curatorem: quanto magis censendum est interesse reip., ne qui rebus publicis et ecclesiasticis male utantur, qui proinde abdicandi erunt.

13. Dit alles angemerckt, soo is dat die dienaers des woordts ende olderlingen hem mits desen uwe E.E. hebben willen addresseren, dieselve onderdanichlick biddende ende ampteshalven vermanende, dat uwe E.E. gelieve op dit stuck met eernst eens toe letten, tot den einde seeckere forma van administratie der kercklicke goederen alhier gestelt hebbende, als hiernae volcht, om deselve met gemeen advijs door uwe E.E. Gecommitteerden te doorsien ende volgents geapprobiert, geconfirmiert ende int werck gestelt te worden.

14. Ende sulcx daerom des toe meer, overmits den geestlicken in deser provincie niet sonder grooten nadeel der kercken ten platten lande het bewint der kercklicken goederen tot noch toe in den handen gelaten is, sulcx dat het hierdoor geschiet is, dat niet alleen die dienaers, die nu alreede door ordentlicke bestellinge tot den dienst opgenomen ende in seeckere plaetsen gestelt sijn, haer behoorlick onderholt hebben moeten ontbeeren, maer oock dat die kercken hierdoor noch huidiges dages verhindert worden op die plaets meer dienaers toe stellen, daer tselvige geschieden can ende die noodt sulcx vereischet, alsoo dat, indien men den dienst ten platten lande niet en wil gantschlick laten vervallen, die administratie der kercklicken goederen op een ander bequame wijse noodtsaecklick moet angestelt worden.

15. Seggen derhalven die remonstranten voirgenoemt, om te comen tot naerder ende specialer verclaringe van die ordre, op dit stuck te stellen,

---

1) In margine staat „2 Paral. 24.8.9". 2) In margine staat „2 Par. 29.3.4.18.19. et 31.1.2.3.4.5.9".

dat in deser materie op twee dingen te letten staet, nemptlick op die personen, die de dispositie der kercklicken goederen de jure toecompt ende volgents behoort ten handen gestelt te worden, ende op die bedieninge selves ende wat dien angaet.

16. Belangende die personen, het blijckt genoech ex praemissis, dat die kercke selvest tot allen tijden het bewint der kercklicken goederen gehadt heeft ende derhalven weder deselve in handen behoort gestelt te worden, alsoo nochtans, dat die overicheit, professie doende van die Gereformierde religie, behoirlicke opsicht neffens die personen, daertoe van der kercken gecommittiert, daerover neemen ende van alles goede notitie hebben.

17. Welcks daermet bequamelick geschieden mach, sal van nooden sijn, dat in dese provincie van Overijssel bij den heeren Ridderschap ende Steeden seecker collegium, uit ses personen bestaende, opgerecht worde, waervan die twee uit die Ridderschap ende twee gelijcken uit de magistraten der drie hooftsteeden bij hare E.E. toestellen ende gelijcke twee, weesende ordinare dienaers des woorts, van weegen der gemiener kercken deser landtschap in synodo particulari te verkiesen, sullen mogen genomen worden.

18. Item, dat seeckere drie gequalificeerde personen, uit elcken ampte een, tot rentemeisters gestelt worden om van nu voortaen te sequestreren ende ontfangen alle kercklicke goederen, die tegenwoordelick te becomen sijn ende naemaels in beeteren tijden te verwachten staen, alsoock nae ordonantie, van den collegio voorgemelt uit te geeven, dewelcke, ten einde sij hiervan geheel haer werck maecken moogen, sullen daervoor behoorlick tractament ontfangen.

19. Wijder, dat uwe E.E. met den allereersten gelieve door gewoonlicke wetlicke interdictie te beletten, dat die genoempte geestlicken, wes standes deselve sijn off waer se woonen mogen, eenige vorder betalinge en geschiede, dan dat hetselve, wes hem plach gegeeven te worden, voortaen gebrocht sij ende sonder vertoch betaelt worde in handen van den rentemeister, daertoe gestelt. Ende wat die goederen angaet, welcke op die frontieringe geleegen sijn ende eevenwel van den papen, binnen Steenwijck ende elders geseeten, opgebeuret worden, dat die rentemeisters voorgenoemt van de garnisoenen, daeromtrent liggende, mogen geassistiert worden om te beletten veerner betalinge te doen ende tgeene sie schuldich sint te brengen als vooren.

20. Volgents oock meede, dat deselvige geestlicke de facto geholden worden in toe brengen in handen des collegii voorgemelt alle hare manualen, reeckeningen, brieven ende monumenten ende wes eigentlick den standt der

voorgenoemde goederen angaet, sonder etwas van dien te onderslaen offte verswijgen, op verbeurte van die alimentatie, die sij henvorder sullen hebben te verwachten, ende daerbeneffens op soodanige artitrale correctie, als uwe E.E. nae geleegentheit der saecken bevinden sullen daertoe te staen.

21. Wat nu die administratie angaet, moet nootsaecklick angemerckt worden, eerst over welcke ende hoeveele goederen dese bedieninge van dat voorseide collegio strecken sal, daernae waertoe deselve behooren uitgedeelt te worden, ende ten lesten op wat wijse behoirlicke reeckeninge van desen allen te doen sij.

22. Van die goederen is dit bekent, dat in de olde kercke deselve in vier deelen sint gedeelt worden, waervan die twee eerste episcopo et clero, dat is tot kercken ende scholen onderholt, gedestinieret waren, dat derde deel tot het fabrijck der kercken ende andere kercklicke huiser, ende dat vierde deel tot der armen onderholt.

23. Dese forme can oock bequamelick ende behoort volgents (onder correctie) in dese provincie van Overijssel angestelt te worden, tot welcken einde noodich sal sijn, dat den collegio bovengenoempt in handen gestelt worden alle goederen, gehoorende ad curam animarum ende wetlicke besorginge der kercken ende scholen, als daer sijn alle pastorijen, vicarijen ende costerijen, item die goederen canonicorum et coenobiorum ende der h. steede, in die cleine steeden ende dorpen deses landes ende daerbuiten (doch deselve toecomende) geleegen.

24. Ende also men praesupponiert, dat die goederen boven gespecificiert ten tijde der vuller anstellinge der kercken niet genoechsaem sullen sijn om alle noodtsaecklicke costen te dragen, sal U. E. E. een clooster offt twee te denomineren, welcker incompsten tot den ontfanck der rentemeisters voorgenoempt alsdan sollen mogen gereduceret worden.

25. Wat nu wider de ander cloostergoederen, commanderijen off deergelijcken (die noch veele sijn) angaet, die uitbesondert die in de drie hoofftsteeden sijn geleegen ende volgents den kercken ende armen aldaer toecomen, daervan sollen uwe E.E. off onder eenander mogen disponeren off met advijs van sijn Excell. ordre stellen op den ontfanck ende rechte bedieninge derselver, doch altijt indachtich sijnde, dat gelijck se van oudes ad pios usus gedestineret sijn, alsoo oock daertoe henvorder mogen geimplojeret worden.

26. Ende sullen dese goederen, boven in de articulen 23 ende 24 gespecificiert, alle te samen in eenen massa gebracht ende in handen des collegii ende bedieninge der rentemeisters gestelt, wie voorhen gesecht is,

angewendet worden tot hetgeene hijrnae volcht, als vooreerst dat daervan genomen worden, wat tot onderholdinge des kerckendienstes ende der personen, denselven betreedende, van nooden is, als daer sijn predicanten, veroldede dienaers ende derselven weeduwen ende weesen, schoolmeisters, costers, achtervolgende dat gebruick der kercken tot allen tijden ende die specificatie, in den synodo nationali deses lopenden jaers gestelt ende van sijn Excell. geconfirmieret.

27. Daernae alle oncosten, die van weegen kercklicke bijeencompsten noodtsaecklick moeten gedaen worden, als daer sijn nationale ende particuliere synoden ende classen.

28. Ende alsoo noch eenige genoemde geestlicken van den cloosteren offte anders sonder twijffel gevonden sullen worden, dewelcke, olt ende bedaecht sijnde, geen eigen patrimonien hebben om daervan te leeven noch sich weten met andere middelen te erneeren, sullen deselve oock ten goedtduncken des collegii elck nae sijn geleegentheit, ende wat den monnicken angaet tot die cloosters den rentemeisters bovengenoemt in handen t'stellen ende haren ontfanck annex te maecken gehorich ad vitam gealimentiert t'worden, welverstaende nochtans, voor sooveele die gestaltenis des ontfancks sulcx toelaet, achtervolgende die praeferentie, welcke in desen behooren toe genieten, die den rechten arbeit doen, nae inholt der reegel: qui non laborat, non manducet [1]; item als die geestlicke rechten selvest medebrengen: propter officium datur beneficium.

29. Het waer oock seer nutt ende wilden volgents die remonstranten uwe E. E. onderdanichlick gebeeden ende ampteshalven vermaent hebben, dat dieselve believe boven hetgene, dat dus voor verhaelt is, noch twee puncten in goede achtinge te neemen ende toe geleegener tijt int werck te stellen. Het eene is, dat het concept, van den generalen seminario reipubl. et ecclesiae deser landtschap gemaeckt ende ingewilliget anno 1577, mutatis mutandis, dat is nae die geleegentheit deser tijt mochte angerichtet worden. Ten anderen, dat uwe E. E. oock wolde bedacht sijn om in eene van de drie hooffststeeden seeckere collegium honestarum virginum op te richten, waerin eenige eedelieden ende eerlicker, welverdiender burger kinderen ex bonis ecclesiae onderholden ende in allerlei vroulicken consten muchten onderweesen worden, waerin oock andere vrome lieden, staende buiten het voorgenoemde getall, hare dochterkens voor een seeckeren penninck mochten senden, welverstaende dat die regens desselven collegii onder anderen ende vooral behoorlicke opsicht neeme ende sorge drage, dat aldaer oock behoorlicke onderrichtinge geschiede in religioons saecken.

[1]) Hierbij staat in margine „2 Thess. 3.10".

30. Die reeckeninge averst deser administratie belangende, welcke dat derde stuck is, tot deser materie gehoorich, deselve sal alle jaer bequaemlick voor die Gedeputeerden der landtschap connen geschieden, int bijweesen des collegii, om van die ordonantie, bij hem gegeeven, goede verantwoordinge ende verseeckeringe te doen.

31. Wat nu averst die twee andere vierendeelen der kerckengoederen angaet, dewelcke (gelijck boven gesecht) tot het fabrijck der kercken ende kercklicke huiser, item tot der armen onderholt voortijts bestelt ende gegeeven sijn, die remonstranten sijn van uwe E. E. dier toeversicht, dat dieselve soo bij die magistraten in die cleine steeden alsoock bij den amptlieden ten platten lande goede sorge dragen sullen, dat noch tot kerckmeisters andere, dan die professie doen van de Gereformierde religie offt immers derselve mercklicken toegedaen sijn, genoomen noch oock der armen goederen tot eenigen anderen einde dan tot derselver onderholt angewendet ende geimplojeert sullen worden.

32. Entlick sal tot weeringe allerleij misvertrouwen dienstlick sijn, dat die rentemeisters, die in dit stucke dienen sollen, alle jaren eens het slott van hare reeckeninge voor Ridderschap ende Steeden, staetswijse vergadert, overbrengen ende vertoonen, ten einde van tgeene dat boven die costen, die tot kercken ende scholen, item tot die fabrijck der kercken ende kercklicke huiser ende der behoirlicker, genoechsamer versorginge der armen te doen sijn, overschietet, met gemienen advijs moge gestatueert worden, waertoe sodanich superplus an toe wenden sij.

Finis.

Synodus quarta Campensis.

Anno 1587 den 6 Junij naemiddages sijn die dienaers des godtlicken woorts ende olderlingen der kercken van Overijssel, tot den provincialem synodum binnen Campen gedeputeret, tsamengecomen ende hebben nae anropinge van den name des Heeren tot een praesidem Joannem Gerobulum, tot een assessorem Casparum Holstechium, ende tot een scribam Bernherum Vezekium vercoren, ende volgents dese naevolgende stucken verhandelt.

1. Heefft D. Gerobulus sijn rapport gedaen van tgeene hij ende borgemeister Johan Heijnck ende olderlinck van Deeventer, uit den naem ende van weegen deser kercken van Overijssel an hare Majesteit ende sijn Excell. last ontfangen hebbende, verrichtet ende voor afscheit becomen hebben

Ende alsoo deselve gedeputeerden bij verscheidene heeren deser provincien bedacht worden, dat sij buiten last, haer van der kercken gegeeven, solden angenomen hebben hare Majesteit ende sijn Excell. te begroeten, sijn belast die ministri van Campen, eenige van haer heeren ende der borgemeister ULGHER, desgelijcks seeckere heeren van Swolle, bij dewelcke sulcx gesecht is, verclaringe te doen ende indachtich te maecken van tgeene in der saecken soo bij der kercken gedaen ende oock uit derselver naem Ridderschap ende Steeden opentlick is angegeeven.

2. Sijn geleesen die acta des nationalen synodi van den Haghe, om in allen kercken, daer noch tselve niet geschiet en is in alles, int werck gestelt te worden, ende sulcx besonder dewile die acten desselven synodi van Ridderschap ende Steeden deser lantschap neffens sijn Excell. geconfirmeret. Waerover volgents dese speciale consideratien genomen sijn.

3. Op den 4 artijckel, om een seecker formam examinis te hebben, is goetgevonden, dewile het voorige, soo tot noch toe gebruickt is, alle locos ende articulos fidei niet vervatet, dat men een nieuwe examen stellen sal, neemende tselve voornamelicken uit de Nederlantsche Belijdenisse des geloofs ende den Catechismo. Ende sijn, om dit werck bijeen toe brengen, op behaech des toecomenden synodi gedeputeert D. JOANNES GEROBULUS, GEORGIUS NOLTHENIUS, JODOCUS GOICKERUS.

4. Op het 20 artijckel, vant enckele off dubbele getal van die tot olderlingen ende diaconen te verkiesen sijn, om eendrachtich te sijn in deser kercke, wordt voor best geholden te neemen het dubbele getall om die gemeente daeruit te laten kiesen, bij sooveerne men sodanich getal hebben can.

5. Op den 21 artijckel, vant ampt der olderlingen, is dese declaratie gedaen, als vooreersten, soo in eenige plaetsen die olderlingen een ministrum suspecteren van valsche leere, dat sij sulcks den classi geholden sullen sijn an te geeven, om bij deselve volgents nae geleegentheit der saecken naerder gelett ende wider gedaen moge worden; daerbeneevens wat die besoeckinge der gemeenten angaet, dat deselve henluiden met die dienaren gemein is ende geensins den olderlingen allene toecompt.

6. Op den 55 artijckel is geresolveret, dat men eendrachtelicken in deser kercken voortaen onderholden sal, dat daerinne geordonneert is van het leesen des formuliers an die tafel voor die bedieninge des nachtmaels, daermeede die gemeente an een seecker forme gewennet werde ende daerdoor den grondt van den handel des avontmaels te beeter leeren verstaen.

7. Van het gebruick der evangelischen dominicalen, deweleke tot noch

in dese kercke onderholden sijn, is met gemeenen advijs geresolveret, dewile deselve vant pausdoom seedert den jare Christi 800 ons toegecomen sijn, streckende tot groote praejudicie van der kercken, holdende het gemeene volck in blintheit ende onverstandt van den gronde des goddelicken woordts, sijnde sonder onderscheit tesamen gevoecht, strijden tegen den gebruick der eerster olden kercken, dewelcke daervan niet hebben geweeten, afgeschaft sijn doorgaens bij den Gereformeerden kercken tot deser sijden ende oock verleeden jare den gedeputeerden, reisende tot het nationael synodo van weegen deser kercken, in de instructie meedegegeeven is an te holden om afgeschaft te mogen worden, dat deselve nu voordaen onderlaten ende in plaetse van dien een evangelist ordentlick verclaert sal worden. Dan sooveele den huislieden op den dorpen angaet, voor deselve sal men se moogen holden tot voller ende beeter anstellinge der kercken ten platten lande.

8. Dewile tot noch toe in desen beginselen der kercken het gebruick onderholden is, dat die vijff hooftstucken der christlicken religie voor die Catechismi predige voorgeleesen sijn, ende tselve nu in langen tijt genoechsaem gedaen is, daermeede voordaen die ordinaris tijt van predigen in die uitlegginge des Catechismi nutlicken worde besteedet, sal henvorder, in plaetse derselven vijff capita offt van eenen seeckeren text, datselve stuck alleen voorgeleesen worden, tot welckers verclaringe men in den Catechismo sal gecomen sijn.

9. Dat gebedt: O Godt, die onse Vader bist, sal men in der weecken te singen naelaten.

10. Om te mogen vercrijgen een algemiene houlicksordeninge door autoriteit van sijn Excell., is D. Gerobulo opgelecht an Cornputium, in der saecken van de Hollandische kercken gedeputeert, te schrijven, dat die tesamencompst daertoe, geordonneret in nationali synodo van den Haghe, met den eersten mach bevordert worden.

11. Middelerwijle, alsoo het opschrijven der nieuwen ehelieden offtmaels vele swaricheiden onderworpen is, wordt goedtgevonden, dat in eene jegelicke kercke een seecker dach ende ure van der weecken angestelt sal worden ten goetduncken van den kerckenraeden ter plaetsen respectivelick, op welcken tijt vermaent sullen worden, die daer willen geproclamiert sijn, te compareren voor 2 offt 3, bij den kerckenraedt gedeputeert, om met gemeenen advijs derselver opgenomen ende angeteickent te worden.

12. Die tesamenvoeginge der eheluiden, gelijck deselve een algemeene

actie is, die in facie ecclesiae ende geensints in geen plaetse der kercken alleen behoort te geschieden, sal henvorder eendrachtich voor den predichstoel nae het besluit der predigen ende doope, voor het gebedt, gedaen worden. Ende daermeede die gemiente met lange vermaningen niet werde opgeholden, sollen die ministri vermaent sijn hare predigen te vercorten ende int trouwen uit den boecke des formuliers, daervan gestelt sijnde, ende etwas geabbrevieeret voorlesen, welverstaende dat hetselve formulier oock sal geachtervolget worden, als daer sullen getrouwet worden, dewelcke den anvanck hares ehestants met onordentlicke tesamenlopinge begonnen hebben. Doch soo sulcx bij lidtmaten geschiet is, sullen deselve nae geleegentheit van die gegeeven ergernis, als in anderen gelijcken saecken, vermaent ende gestraffet worden. Ende wat die tijt van trouwen angaet, sullen die kerckenraden bij hen mogen ordonneren van die dagen, op dewelcke sulcx geschieden sal, doch alsoo dat hetselve des Sondaechs voormiddage nagelaten worde.

13. Om eenen seeckeren voet te neemen van een beginsel der classicale vergaderinge te maecken, is goedtgevonden, dat die ministri, soo binnen Campen nu ter tijt resideren, onder hen tot dien einde vooreerst alle weecken des Maendaechs vergaderen ende het gebruick der propositien uit den Catechismo anstellen sullen. Ende daermede oock somwijlen die naestgeleegene dienaren daertoe erschijnen, sullen haer bevlijtigen sooveel mogelicken ende die geleegentheit hen toelaet op deselve tijt te compareren. Doch in val sulcx lancksamer geschiedt, sullen die voorschreeven ministri geautoriseert sijn, den classe eenmael off etlicke binnen Campen offt Swolle te verschrijven ten fine als boven, ende oock tot afhandelinge van extraordinaris voorgevallen swaricheden, ende sulcx ter tijt van het toecomende particuliere synodo.

14. Om int werck te stellen die handelingen van den nationalen, alsoock hetgeene in desen synodo besloten is ende tot verbeeteringe der kercken noodich is, sijn tot visitatores voor dese reise gecoren D. Gerobulus ende Georgius Nolthenius.

15. Sijn gedeputeret D. Gerobulus ende borgemeister Monijck, olderlinck, nae Hasselt te trecken om bij die magistraet aldaer an te holden op verbeeteringe van de swaricheden, die aldaer ontstaen sijn ende nootsaeckelick moeten remedieeret worden.

16. Is opgelecht D. Ulghero, consuli, ende Henrico, ministro van Swolle, bij den vrijheeren van Hogensax Joachimum Siliginium te verhel-

pen, dat hij sijn stipendium vant vaendelen sijns broeders, liggende op der Swartesluis, mach ontfangen, gelijck bij die voorige garnisoenen geschiet is.

17. Die saecke van JOAN. LANCKELLER, dat hij mach bevordert worden tot den kerckendienst van Isselmuiden, wordt bevolen den kerckenraedt van Campen.

18. Van HERMANNO VOSS is geresolveret, dat hij hem voegen sal bij den kerckenraet van Swolle om dorch deselve aldaer an die magistraet verholpen te worden, dat hij mach voorsien worden met die opcompsten, die tot Wilsum tot der pastorijen ende vicarijen gehooren, ende daervoor den kerckendienst aldaer vertreeden, ende voor de reste afwachten die gemeene ordonnantie, opt stucke der dispensatie der geestlicken goederen ende betalinge der predicanten gestelt, ende voordaen bij Ridderschap ende Steeden ende sijn Excell. te bevorderen.

19. Sijn genomineret die dienaers van Campen ende BERNHERUS om over te sien een boecksken D. GEROBULI van die besoeckinge der crancken, ten einde hetselve mach gedrucket worden. Ende soo wijders etwas voorviele, welcks nutlicken solde mogen uitgegeeven worden, sullen die dienaers van Campen ende Deventer, hier residerende, offt nae hare vertrecken die ministri van Swolle, belast sijn tot die tijt van toecomende synode provinciael tselve te visiteren.

20. Is oock geresolveret, dat men schriftelicken uit den name deses synodi D. doctorem PEZELIUM versoecken sal, die historie der leere ende handels D. JORIS met corte refutatie van dien tegen die nieuwe anwassende naevolgers van hem verneemen ende int licht te geeven. Sullen oock te gelijcke die ministri van Embden versocht worden om an doctorem PEZELIUM die schriften, die sij diesangaende hebben, te willen oversenden.

21. Het toecomende synodum provinciael sal die kercke van Campen over een jaer uitschrijven. Ende sullen voordaen alle gedeputeerden der kercken, tot den synodum comende, oock daer der synodus in loco geholden wort, haer schriftelicke credents neffens die instructie medebrengen van diegeene, die sij gecommitteret hebben.

[22.] Alsoo THEODORUS SILIGINIUS wederom, contravenieerende beide die sententien des synodi particularis deser provincien van Overijssel, int jaer verleeden tusschen die kercke van Deventer ende hem gegeeven, alsoock het compromis, onlancx binnen Campen met hem opgericht, seeckere schriften an den kerckenraedt aldaer overgegeeven, heeft tegens die uitgeweeckene

heeren ende den kerckenraet van Deventer voorss., waerin hij deselve personen beschuldicht van hem den loon sijns diensts beloofft ende niet betaelt te sijn ende niet, alst behoort, geholpen te weesen uit de collecten, met een bijgevoechde calumnie, dat eenige, weinige int getal sijnde, met dieselve ommegaen ende handelen nae haer eigen goetduncken, op welcke puncten alle te samen die beschuldichde voorgenoemt gehoort sijn, versoeckende voorts bij forme van conclusie, dat hij THEODORUS hijrover van desen synodo (weesende sijnen competenten richter) behoorlicker wijse solde mogen gecensureret sijn ende, achtervolgende die sententie ende het compromis voorgedacht, het testimonium, hem op conditie gegeeven, wederom solde mogen ingetogen ende geannihileret worden, soo isset, dat die synodus dit naevolgende in deser saecken secundum allegata et probata uitgesproocken ende verordineret heeft: Ten eersten, dat THEODORUS voorschreven dieselve schriften beide impertinentlick ende niet daert behoordt, jae teegen den uitgedruckten reegel Christi, Matt. 18, overgegeeven heeft; ende wat angaet die beschuldingen ende clachten, daerinne begreepen, dat deselve sonder fondament ende wetlicke oorsaecken, item met onwaerheit geschiet sijn, ende volgents daerover sijne schult in dese versaemlinge sal bekennen ende dengeenen, die hij beschuldicht heeft, om vergiffenisse bidden. Ten tweeden, dat die synodus hierover wel goet recht heeft om op versoeck van die beclaechden hem het getuigenisse wederom af te neemen, als niet anders dan op conditie, nu menichmael overgetreeden, nu medegedeilt; dat die broeders noch voor dese reise ende niet meer, liever willende met sachtmoedicheit op hoope van beteringe dan nae rechte ende nae sijne verdiensten met hem handelen, tselve testimonium hem noch laten, met expresse verclaringe, dat indien bij THEODORUS naemaels bevonden wort ieet desgelijcks publice offt privatim an te richten, alsdan met hem ten uitersten in allen deelen als met eenen ongeneeselicken menschen sal geprocederet worden. Tot welcken einde hij oock geholden sal sijn, dese sententie tot confirmatie van het voorgaende te onderteickenen, welck hij ten beiden sijden gedaen heeft. Ende hoewel hij om deser sijner daet wille te rechte van alle genietinge der collecte solde mogen uitgesloten worden, als wesende tot gants andere einden vergadert ende gegeeven, soo isset nochtans, dat die synodus, anschouw nemende op den tegenwoordigen standt sijner familie, die van Deventer gebeeden heeft, wanneer hij uit Campen vertrecken sal, tot teergelt ende om sijn angevangene saecke binnen Amsterdam uit te voeren die summa van 25 car. gulden eens, sonder daerna ijet meer te verwachten, uit besondere gratie willen toeleggen, waervan beloofft is rapport ende het beste te doen bij dengeenen, die over dese saecke gestelt sijn, met goeder toeversicht dat sulcks oock van der sijde sal naegecomen worden.

Aldus met gemeene resolutie ende advijs gedaen ende geeindiget binnen Campen desen 10 Junij anno 87.

Was onderteickent:

JOANNES GEROBULUS, electus hujus synodi praeses, subscripsi.
CASPARUS HOLSTECHIUS, assessor hujus synodi, subscripsi.
BERNHERUS VEZEKIUS, electus hujus synodi scriba.

Synodus prima Hasselensis.

Anno 1588 [1]) den 21 Maij sindt die gedeputeerden der kercken van Overijssel vergadert op den synodum provincialem binnen Hasselt ende hebben nae anroepinge godtlickes naems met gemiene stemmen vercoren tot praesidem GEORGIUM NOLTHENIUM, tot assessorem HERMANNUM WIJFFERDINCK, tot scribam JODOCUM GOICKERUM. Ende sint dese naevolgende puncten verhandelt.

1. Die gedeputeerden van Wilsum hebben met grooten eernst angeholden, dat haer predicant HERMANNUS Vos alle Sondagen bij haer den dienst des woordts betreeden offt een ander dienaer des woordts in sijn plaetse haer bij den synodum mochte geordonneert ende toegesonden worden. Waerop HERMANNUS gehoort sijnde, welcken sulcks synes dienstes halven toe Isselmuiden niet geleegen offt doenlick en sij, vermaent weesende dat sij met sijnen dienst, om den anderen Sondach tot noch toe gedaen, behoorden tevreeden te sijn, ende dannoch gemelte gedeputeerden daertoe niet hebben connen gebracht worden, is eindelick geresolveret ende haar angegeeven, dat sij ten weinichsten tot compstigen Martini HERMANNI dienst behoorden te gebruicken. Welcke vermaninge haer eenichsints gevallen, doch ad reportandum angenomen hebben ende belooft, daerop eerstesdaeges an der kercken van Campen haer antwoordt in te brengen.

2. Met JOANNE SMIDT, dat alsoo hij wel gesint ware eenigen kereken offt schooldienst te anveerden ende voor dese tijt daertoe noch niet can geholpen worden, is besloten ende hem opgelecht, dat hij voor den kerckenraedt van Campen sick dickwils met proponeren sal oeffenen, ten einde hij versocht sijnde moge beraemt worden, off hij tot sodanigen dienst sij toe te laten offt niet.

---

[1]) Er stond eerst „1589".

3. Is oock voorgeleesen seeckere copie etlicker articulen van die beropinge ende ampt der dienaren, bij eenige heeren magistraten geordineert, welckes offt bij den heeren Staten, als men vermoedet, onsen kercken om daerin te verwilligen ende deselve an toe neemen mochte angeschreeven worden. Is goedtbevonden, dat men hijrinne behoort te sien op Godes h. woordt ende op die acta der nationalen synoden ende volgens verwachten het gevoelen ende oordeel der Hollandischen ende anderen kercken.

4. Alsoo die van Vollenhove, Gennemuden ende andere ten platten lande verscheidentlick bij eenige dienaren des woordts angeholden hebben, naedemael der viandt in gemelte plaetsen giene Gereformeerde dienaren des woordts lijden wil, dat bij desen kercken haer mochte toegelaten worden den dienst der papen, int swart predickende, is beslooten, dat men daerin niet en behoorde te bewilligen, maer sulcx den tijt beveelen ende in sijner weerden ende onweerden rusten laten ende blijven.

5. Dewile die dominicalia evangelia voorlange in den particulieren synodo, am negesten geholden, afgeschaffet sijn ende daerentegen bij den kerckenraet van Swolle raedtsaem gevonden is, dat in hare gemeente deselve noch een tijtlanck mochten gebruickt worden, is nochmaels geresolveret, dat men sich behoorde te refereren ende te dragen nae den sevenden articul des lestleedenen synodi, binnen Campen anno 87 geholden. Ende hebben volgents die broederen van Swolle beloofft bij haren kerckenraet te bearbeiden, dat gemelte articul int werck moge gestelt worden.

6. Het volgende synodus sal over een jaer binnen Campen geholden ende van der kercken aldaer uitgeschreven worden.

Onderschreven:

Georgius Nolthenius, hujus synodi electus praeses.
Hermannus Wijfferdinck, assessor.
Jodocus Goickerus, scriba.

Acta synodi provincialis, geholden binnen Campen, begonnen den 14 ende geijndiget den 18 Maij anno 1593, daer voorierst nae aenroepinghe des names Godes Casparus Holstechius *tot praeses ende* Jodocus Goijckerus *scriba mit gemeijne stemmen syn verkoren ende geordineret worden, und dese navolgende articulen beslootenn.*

In den namen der H. Drievoldicheyt zijn in den particulier sijnodo binnen Campen vergadert anno 1593 den 14 Maij navolgende dienaers ende olderlingen der ghemeenten van Overyssell: Casparus Holstechius, electus praeses, Jodocus Goykerus, scriba, Martinus Seijs, minister Swollanus, Michaell Keck Hertensis, minister [1]) Davent., Thomas Rotthuijss, minister Hasseleti, Jacobus Strijdonck, minister in Blockzijll, Henricus Lucass, minister in Swartesluijs, Hermannus Voss, minister in Isselmuijden, Joannes Bogermannus, minister in Steenwijck.

Seniores fuerunt [2]): Jacob Vene, consul van [3]) Campen, Bernhardus Avercamp, olderlingen [4]), Johan Arentz, olderlinck van Zwolle, Gerrit Bogholdt [5]), olderlinck van Deventer, Gerrijtt Corneliјss, olderlinck van Hasselt, Lodewich vann Duijren, olderlinck van der Sluijss.

Volgen nu die articulen [6]).

Die beroepinghe eenes kerckendienaers sall staen bij den kerckenraeth mit voorgaenden consent ende approbatie dess magistraetz, ende sall hierin ende in [7]) anderen ghelycken dependenten gevolget worden die 3, 4 ende 5 artickels dess nationalis synodi, gehouden anno 1586 in 's Gravenhage.

2. Niemandt sall tott die openbaere predicatie dess evangelii [8]) ende die bedieninge der sacramenten toegelaten worden sonder geexamineert ende wettelick in den dienst geordineert te wesenn na voorgeschrevenen ende volgende articulen ende seeckere acten, in particularibus synodis gemaeckt.

[1]) „Swollanus — minister" ontbr. in RR. [2]) „Seniores fuerunt" ontbr. in SS. [3]) „consul van" SS heeft „B. tot". [4]) „olderlingen" SS heeft „olderlingen tot Campen." [5]) „Bogholdt" OO heeft „Bogoldt", PP en RR hebben „Borgholt", SS heeft „Borcholt". [6]) In SS zijn bij de artikelen in deze en de volgende acten met een hand van veel lateren tijd (18de eeuw) marginalia bijgeschreven, die wij hier niet overnemen. [7]) „ende in" ontbr. in SS. [8]) „predicatie dess evangelii" SS. heeft „kerckendienst".

3. Diewijle tott die Catechismi predicatie des Sondages veele jonge personen verschijnen, weijnich of niet erfaren zijnde in stucken der christelycker religion, is goetgevonden dat, so het die tytt eenichsins mach [1]), dienaers na haer discretie die viff hooffstucken dess Catechismi [2]) die ghemeenten voor die predicatie na older manieren voorlesen, ten eijnde alle toehoorders door lange gebruijck daerin gewinne [3]) ende dieselvige uthwendich lehren mogen.

4. Die heyligunge des Sondages behoort nha vermogen gevordert te wordenn, tott welcken eijnde noodich sall wesen, dat die heeren magistraten door de dienaers in die respective aengesocht werden om alle ontheijlinge mit der daet te wehren, insonderheytt onder predicatien alle koopen ende vercoopen, tappen ende met wagens te varen, schouspeelen ende dergelijcke dingen.

5. Die dienaeren des woerdes sullen haer beste doen ende daertho arbeijdenn, dat die vader syn kindt ter doope presentiert. Doch sal men den kinderen niet lichlick den doope weijgeren offte ontrecken bij faute van haerder presentie.

6. Van die aenteyckinge der gedoopten kinderen behoort gevolget te wordenn die 53 articule des nationalis sijnodi, in sGraevenhage geholdenn.

7. Men sall by den overheyden aenholden, insonderheijtt in den stedenn, dat goede ordeninghe in den schoolen geholdenn ende dat ghiene papen offte Papisten eenige bedienunghe daervan moege thogelaten werden.

8. Het is oock gants nodich geacht, dat men anholde, dat haer E. E. wille gelieven eenige alumnos ende jonghe studenten an to setten, welcke in volgende tijtt tott der kercken ende schoelldienst mogen gebruijckt worden.

9. An die heeren Ridderschap ende Steden [4]) over te geven seeckere remonstrantie angaende den dienst der papen ten platten lande, die sich tot noch toe ghiene examinatie ende reformatien hebben willen onderwerpen, dat bij haer E. derselvigen dienst allesdinges mogen verboden ende dattlick affgeschaffet worden, ende so eenige onder haer sick der reformatien willen onderwerpen, dat sie niettemin uth haer plaetzen op andere mochten getransferieret werden.

---

[1]) „mach" SS heeft „mach lyden dat de". [2]) „Catechismi" SS heeft „Chlycker religie". [3]) „gewinne" PP heeft „gewenne", SS „gewennet". [4]) „Ridderschap ende Steden" SS heeft „ende Ridderschap".

10. Die dienaren dess woorts ende ouderlingen der kercken sullen anholden by voerschreven Ridderschap ende Steden ende voernamelyck by haer respective magistraten, om te verwerven consent ende resolutie op het onderholdt der naegelatenen weduwen ende wesen der predicanten, na uthwijsinge dess elfften artyckels, in nationali synodo [1]) daervan gemaeckt, welcke bij denn Hollandischen kercken geeffectuweert wordt, ende volgents haer E. te vermanen, te willen letten op die ordinantie van den geestelycken goederen, voor tyden gemaeckt ende Ridderschap ende Steden anno 1587 geremonstrieret, om oock die predicanten op den dorperen te mogen onderholden.

11. Diewijle het houwelixe trouwen, verbinden ende insegenen een kerckelijcke actie is ende in angenomenen kerckenordeninghe gevraget wordt, of eheluijden van haer willen getuijgen voor Godt ende syner ghemeenten, ende dan dickwijls bruijdt ende bruijdegom alleene sonder getuijgen in der kercken [2]) verschijnen, is gheresolviert, dat die publique trouwelicke confirmatie geschieden sall voor den predickstoell in facie ecclesiae voort laeste gebedt, ten eijnde alle oploop, tumult ende onordeninghe moge vermijdet worden.

12. Also veele ondertrouwde eheluijden tott noch toe haer kerckelycke confirmatien niet hebben willen laten geschieden, sullen die overheyden gebeden wordenn, dat haer E. willen publicatie [3]) laeten doen om haerlieden daertoe te holden by zeeckere pene, om binnen vierthien dagen na der gedaener publicatie tho coomen tott het houwelixe beyestinge.

13. Vraghe: öff eenige man offte vrouwe na doodt haers ehegades sick soude mogen verlooven ende hijlekenn an sulcke vrije personen, met welcken in staender ehe thovoerens het houwelijck door ehebrucke soude mogen geviolieert wesen? Antwoorde: ghiensins, om verscheijden oersaecke, want oock Davidt selven daeran gesondight hefft in het trouwen ende nemen van Urias naegelatenne weduwe, als die text duijtlick seijt int 2 Samuelis int 11 capittell in leste vers.

14. Also Jacobus Strijdonck, dienaer des woordes tott Blockzielen, tott noch toe den dienst des woordes in den Cuijnere hefft betreden ende aldaer een ander ordinarijss dienar sall moeten gestallt worden, is Jacobo neffens die dienst in Blockziell van den synodo het ministerium in Blanc-

[1]) Achter dit woord is, evenals in OO, in onzen cod. een opene ruimte gelaten. Er moet staan: Hagensi. [2]) „in der kercken" ontbr. in SS. [3]) „laten — publicatie" ontbr. in RR.

kenhamme operleght geworden omme van die fruchten der pastoryen aldaer sick tho mogen ehrlick onderholden.

15. Oock het versoecken Hermanni Voss, dienaer tho Isselmuyden, is operlecht gheworden burgermeister Jacob Vene ende D. Judoco, omme mit den drosten ende [1]) schultes tho Issellmuden offte anderen te communiceeren van eenighe veralienierde landen ende goederen [2]), gehoorende tott seeckere vicarijen der kercke van Issellmuyden, om dieselve te leggen tott onderhoudinge dess voerg. Hermanni.

16. Van nu voortaen sullen die ghedeputeerden der kercken, verschrijvende oock het synodos [3]), mit sick brengen niet alleene haer credentie maer oock instructien, opdat ordentlicker wijse van allen voervallende swaricheyden mit ghemeenen stemmen moge gehandelt ende besloten worden.

Het anstaende sijnodus sall over een jaer binnen Deventer geholden worden, ten ware saecke dat eenige nootsaecken corteren tijtt vereijschen. Ende sall die uthschrijvinge in tijts geschieden van der kercken derselver stadt.

Casparus Holstechius, praeses hujus sijnodi.
Jodocus Goijckerus, electus sijnodi scriba.

Acta synodi Daventriensis.

In den naemen der Heyliger Drievoldicheijt zijn vergadert in den particuliere sijnodo, binnen Deventer geholden den 28 Maij anno 1594, desse navolgende personen: Henricus Born, ghekoren praeses, Franciscus Schruckman, assessor, Michael Keck Hertensis, scriba, Casparus Holstechius, minister Campensis, Henricus Otto, minister Hasseleti, Luderus Vogelsanck, dienaer op die Swartesluyss, Hermannus Vos, dienaer tott Issellmuyden; burgermeister Hermannus à Winshem, olderlinck van Deventer, burgermeister Gerardus ter Borgh, olderlinck van Zwoll, Johan Hendricx, olderlinck van Campen, Hubert Glabbach [4]), olderlinck van der Sluijss, Gerrijt Cornelijss, olderlinck van Hasselt.

Absentes syn gheweest: Steenwijck, Blockziell, Mastebroek, Kuijnderen.

---

[1]) „ende" SS heeft „oft". [2]) „goederen" OO heeft „goederen van Isselmuyden." [3]) „verschrijvende oock het synodos". Dit is in PP onderstreept, terwijl in margine staat „forte: verschijnende op den synodos"; SS heeft „verschynende tot het synodum". [4]) „Glabbach" SS heeft Glatbach".

1. Naer aenroepinge dess naems Godes syn die instructie ende credentie overgesien. Ende also die broeders van Steenwijck haer hebben geabsenteert, voerwendende het perijkel, so hebben die broeders des sijnodi dieselvige haer excuse niet voor sufficient erkent ende daeromme geresolviert, dat sie deshalven sullen schrifftelyck vermaent worden. Belangende haer versoeck van die classicale vergaderinge bevinden die broeders goet, dat men daermede sall vertoeffen tott die naeste bijkumpste om redenen, haer daertoe movierende.

2. Alzoo Hermannus Voss hem beklaget van het gebreck zijnss onderholts, overmitz dat enighe vicarie, sortierende onder syne kercke, van joncker Johan van Steenwijck, het jus patronatus pretendierende, is overgegeven an eenen ter Beeck, so hebben die broeders des synodi gedeputiert Franciscum et D. consulem Winshem om met Steenwijck te onderhandelen ende hem te induceren, dieselvige vicarie [1]) wederomme te restitueren tott den rechten gebruijck ende onderholt des dienaers aldaer.

3. Ende also die thijnde artyckell dess laestgeledenen particulier sijnodi, van het onderhout der weduwen ende weesen der dienaeren dess godtlycken woorts, noch niet is geeffectueert, so is geresolviert, dat die dienaeren ende olderlingen der kercken by haer respective magistraten sullen anholden, dat het na luijdt der articulen des nationalen sijnodi ende voerschrifft der Hollandtsche steden moge christelick geeffectueert worden, hetsy bij der landtschafft offte steden int particulier.

4. Is geresolviert, dat die neghende artyckell dess laestgheholden synodi, betreffende die reformatie der platten landen, nu ter tytt door Godes genaden etlycker maten [2]) van den viant gevrijet zijnde, sall geeffectuiert worden ende dat die dienaers des woorts om sulcx te verkrijgen an die Ridderschap des landts ende haere respective magistraten sullen anholden ende mitz desen daertoe geauctorisiert werden die dienaers ter plaetze, daer dien landtdage ierst sall geholden worden.

5. Ende diewijle mentie gemaeckt is van die oversettinge der bibell, diewelcke voerhanden is, zyn dess broeders des sijnodi geresolviert ende willich, indien daer eenige naerder verschrijvinge vorkompt, haer naer behoor daerin tho quiten.

6. Noch volgents geresolviert, dat die dienaren des woorts mitgaders die [3]) olderlingen sullen anholden bij haeren magistraten respective, dat

---

[1]) „vicarie" SS heeft „goederen". [2]) „etlycker maten" ontbr. in SS. In OO staat „etlicke jaren". [3]) „die" SS heeft „haere."

na loffllycker usantie sommighe christelycker overicheyden hem believen will daerover uth te zijn, daermit ex bonis ecclesiae eenige studenten tott dess ghemeenen besten moghen onderholden worden.

7. Ende alzoe eeniger ARNOLDUS N. uth die graeffschap van Benthem int Laer ghewesen dienaer, tho Vollenhoe gecomen ende van die ghemeente tott eenen dienaer begheert wordt ende men van zijn examen niet verseeckert is, hebben die broeders des sijnodi belastet die broeders van Campen, dat sy denselvigen niet bevestingen, ehr ende bevoerens he nha ordeninghe onser algemeijnnen kercken geexaminiert sij.

8. Is geresolvieret, dat die schoelmeisters sullen vermaenth worden, haere schoellkinderen ordentlick in die predicatie tho brengen unde in den Catechismo te institueren ende mit aller discretie ende bescheydenheijtt diegene, so der religie noch enichsins niet conform syn, tho ondergaen ende mit aller sachtmoedicheytt soecken te gewinnen, ende dat in allen schoelen gemeijn.

9. Noch sullen die broeders van Zwoll vermaent worden, dat sie, gelyck ander kercken, mede soveell mogelyck is willen onderholden den 21 artyckell dess nationalis sijnodi ende goede opsicht nhemen op die broeders ende andere lidtmaten, dieselvige voor het avontmaell [1]) besoeckende ende oock mede in die Catechismi predicatie verhalende die principale hoffstucken der christelycker religie, nae het besluijt des laestgeholdene synodi binnen Campen anno 1593.

10. Indien daer een dienaer dess godtlycken woorts hem mochte mit een grave sonde, ergerlycke sonde, gelyck die beteyckent worden in den 72 ende 73 artyckel des nationalis synodi binnen sGraevenhage gesloeten, als mit ehebruck, hoererije, gewoentlycke dronckenschap, simonie etc., hem mochten verloopen, resolvieren die broeders des synodi uth goeden redenen, haer daertoe movierende, dat sodanighe, all ist dat sy berouw ende leetwesen bethoenen, niet stichtelyck ter selver plaetze, daer die faute bedreven ist, mogen blijven ende daeromme niet alleene gesuspendeert maer oock syns dienstes ganss ontsettet werden sall.

11. Also oock veelerley abusen ende misbruijcken voervallen in matrimoniaell ende houwelixe saecken, als dat sommige die proclamatien laten gaen ende niet trouwen, sommige bij papen trouwen, sommige in hoererije blyven sitten, ende also groote onordeninghe, dienende tott verweckinge

---

[1]) „avontmaell" SS heeft „hochwaerdich avontmael".

des toorns Godes aver landen ende steden, errijsen, hebben die broeders voer goet ende stichtelick gevonden, dat men anholden sall by die magistraten respectivelick ende oock volgents by die Ridderschap desser landen, dat om sulcx alles te[1]) remedieren so in steden als platten landen een gemeene ordeninghe daervan mochte gepublicieert ende int effect gestellt worden.

12. Ende om alle goede ordere ende vrede in der gemeente Godes te onderholden, resolvieren die broeders des sijnodi, dat die gravamina, diewelcke in elcken stadt offte ghemeenten mochten voervallen, sullen den sijnodo wettelyck voergedragen worden doer instructie offte credentie der volmachten offte gedeputierden eens yderen consistorii. Ende indien dan ymant in eeniger ghemeenten eenige gravamina offte swaricheyden hadden, sall dieselvige in synen kerckenraeth nha christelicker ordeninge andienen, opdat dieselvige van die vollmachten ende niet van anderen particulieren den synodo mogen voergestelt worden, om alle suspitie ende diffidentie voer te komen[2]).

13. Also het sijnodaell boeck door die ruine van Deventer verlooren is, so bevinden die broeders voer goet, dat men wederom met gemeene costen een sijnodael boeck make, daerin alle die acten der nationalen ende particulieren sijnoden vervatet worden, ende dat het sall berusten by dien, daer die sijnodus laest geholden is, ende dat sy datselvige averbrengen an die plaetze, allwaer wederom een synodus sall geholden werden.

14. Noch van den broederen geresolviert, dat men sall ter ierster instantien by Ridderschap ende Steden anholden, dat hen believen will die handt daeran te slaen, opdat die geestelycke goederen tot haren behoerlycken gebruijck geimploieert ende die ordonantie, anno 87 by Ridderschap ende Steden van sodanige geremonstriert, geeffectuweert mochte worden. Ende worden daertoe geauctorisiert die dienaers ter plaetzen, allwaer die ierste bykumpst van Ridderschap ende Steden sall geholden werden.

15. Is voer goet gevonden, dat men sall die van Gellderlandt met enighe missive advertieren, off hem niet believen solde na older usantie, in den beginne alhier also onderholden, mit eenigen van haere mededienaeren nu voertaen onsen sijnodum te bekleijden, ende wij den haeren.

16. Noch resolvieren die broederen ende begheren, dat desse voergaende ende alle dess laestgeholdene synodi binnen Campen resolutien van een yder gemeenten mit allen vlijtt onderholden moge worden.

---

[1]) „alles te" SS heeft „te vermyden ende". [2]) „om alle — voer te komen" ontbr. in RR.

17. Die naestvolgende synodus sall thokomende jaer van den dienaren des woordes binnen Zwoll, na haer discretie ende nha dat die noot wert eijschen, uthgeschreven ende aldaer geholden worden etc. [1]).

HENRICUS BORNENSIS [2]), dienaer des godttlycken woordes tot Zwoll, praeses hujus sijnodi.

FRANCISCUS SCHURCKMAN, ecclesiastes Davent., assessor.

MICHAËL HERTENSIUS, dienaer dess godttlycken woorts tott Deventer, scriba sijnodi.

Acta synodi, geholden binnen Zwolle den 20, 21, 22 *ende* 23^en^ *Octobris anni* 1595, *op denwelcken verschenen sijn met credentsbrieven ende instructien dese naevolghende persoenen:*

MICHAEL KECK HERTENSIUS, dienaer des woorts binnen Deventer, electus praeses synodi, HERMANNUS WIFERDING, Zwollensis minister, assessor, WILHELMUS BAUDARTIUS, missus ab ecclesia Campensi, electus scriba synodi, HENRICUS BORNIUS ende FRANCISCUS NUTIUS, leeraers binnen Zwolle, HENRICUS OTTO, predicant binnen Hasselt, LUDDERUS VOGELSANC, dienaer binnen de Sluys, REGNERUS VALC, Kuynderanus minister, HERMANNUS VOS alias BIERMAN, van Isselmuyden, ARNOLDUS AB HEEMS, pastor Vollenhovianus, HERMANNUS WINERANUS, prediker binnen Blockziel, JOANNES ANTONII, van Mastenbroeck.

De naevolghende persoonen sijn als olderlijnghen den voorgenoemden dienaeren bygevoecht geweest: MARTINUS STEGEMAN, burgemeyster van Deventer, B. LUBBERT ULGER ende CASIN VAN ISSELT, olderlijnghen binnen Zwolle, B. EGBERT LOOSE, van Campen, B. WILHELM EGBERTSS, van Hasselt, HUBERT VAN GLABACH, wt de Sluys, CLAES JANSS, wt den Cuynder.

1. De pastoor van Camperveen, ANDREAS CAFFENBORCH, sal sich bevlytighen in het lesen ende ondersoecken van Godes h. woort ende sich onderworpen examini. Bequaem bevonden wesende, sal opentlicke wederroepijnghe synes voorighen levens ende leerens doen ende alsdan verwachten eene wettelicke beroepijnghe. Middelerwylen sal hy sich des dienstes gantschelic ontholden.

---

[1]) „na haer — worden etc." SS heeft „gehouden worden nae haer discretie ende als de noot sulx zal vereyschen". [2]) „Bornensis" SS heeft „Bornius".

2. Arnoldus ab Heems, predicant binnen Vollenhove, sal teghens den naestcomenden synodum getuyghenisse vertoonen, dat hy is geexamineert ende geadmitteert tot den kerckendienst. In faute van dien so sal hy sich examini subjicieren.

3. Joannes Antonii, predicant van Mastenbroeck, sal gehouden sijn sich binnen Campen, Zwolle ofte Hasselt mede te vervoeghen tot de taefel des Heeren.

4. Een der dienaeren van Campen, item Joannes Boghermannus ende Regnerus Valc sijn van den synodo gecommitteert om eerstesdaechs nae Blockziel te reysen ende informatye te nemen van het leven ende wandel Hermanni Wenerani. Bevonden wesende waerachtich te sijn, daer hy over beclaeght wort, so sal hy opent' schult daervan bekennen ende beloven voortaen soberder ende christelicker te leven, als hy te vooren gedaen heeft, stichtende ende sich reconcilierende met degene, die hy te vooren ontsticht ende gescandaliseert heeft. Hierop sal hy als by provisye gecontinueert worden, totdat hy wettelick ten anderen maele soude moghen beschuldicht worden.

5. Men sal aenhouden by de overicheden, dat het 11 articel des synodi, te Deventer gehouden anno 94, naegecomen worde, belanghende de matrimoniale saeken.

6. De broeders van Deventer sullen neerstighe informatye nemen, of den persoon, die sy voorgestelt hebben (wesende een litmaet der gemeynte aldaer), van de Mennisten sy herdoopt, ende of hy met haer gecommuniceert heeft. Dwelck bevonden sijnde, soo sullen sy met de excommunicatye procederen. Sus anders, so sullen sy de saeke berusten laeten tot op breeder advijs des synodi, die binnen Campen door Godes genaede het naeste jaer sal gehouden worden.

7. Men sal by de hooghe overicheyt aenhouden, dat in de dorpen, welcke onder dese steden gehoorich sijn, de predicanten van onser religion sowel op contributye van den vyant geduldet mochten worden als dejenige, die van haerder religion sijn, op contributye van den onsen geduldet worden.

8. Tot den naestcomenden synoden van Gelderlant sullen (verschreven sijnde) met credentsbrieven ende instruction hujus provincye reysen een der dienaeren van Deventer ende Regnerus Valck, predicant in de heerlickheyt van den Cuynder.

9. Men sal aenhouden bij de E. Ridderschap ende gedeputeerde der steden, dat de dorpen deses lants souden moghen versien worden van pre-

dicanten. Ende dewyle vast een yeder claeght, dat hy geenen middel en heeft deselvighe te onderhouden, is goetgevonden, dat men sal twee ofte drye dorpen, by den anderen geleghen, combineren, totdatter breeder in versien worde.

10. De dienaers van Deventer (alwaer teghenwoordelick het collegium der heeren is residerende) sullen aenhouden, dat de mispaepen ten platten lande daedelic moghen gecasseert worden, ghelijc hier te vooren by haere E. geresolveert is, ende dat het haere E. believen wille in de plaetse der afgedancten te laeten verordineren Gereformeerde predicanten, tot dien eynde orden stellende op de renten ende incomsten der geestelicker goederen ten platten lande.

11. De gedeputeerde des synodi hebben goetgevonden, dat men voortaen de Ridderschap ende Steden sal begroeten ende bidden, dat het haere E. wille believen een ofte twee te deputeren om de synodale vergaederijnghen met haere teghenwoordicheyt te vereeren ende by te woonen.

12. Men sal aenhouden by Ridderschap ende de gedeputeerde der steden, dat het haer believe de inwoonders van den Cuynder behulpich te wesen tot opbouwijnghe haerder vervallen kercke ofte gotshuys.

13. Het is D. Michaëli, praesidi synodi, ende synen collegis belast, aen te houden by Ridderschap ende Steden deses lantschaps, dat het vierde artyckel des synodi Daventriensis, betreffende de reformatye der platten landen, mochte in effect gestelt worden.

14. Het heeft den gedeputeerden des synodi belieft ende goetgedacht, dat men jaerlicx den synodum in deser provincye sal holden acht daeghen nae Pijncxsteren.

15. Men sal aenhouden by den E. Johan van Steenwijck, dat hy, achtervolghende sijn beloftenisse Hermanno Vos, laete volghen de opcompste der vicarye, gehoorende tot den kerckendienst binnen Isselmuyden. In faute gevonden sijnde, sullen de dienaers der gemeynte, daer het collegie der heeren sijn sal, dit vertoonen ende voorderen.

16. De naeste synodus sal gehouden worden binnen Campen op den dach, genomineert in den XIIII artijckel.

Michaël Keck Hertensius, electus synodi praeses.
Hermannus Wiferding, electus synodi assessor.
Wilhelmus Baudartius, electus synodi scriba. [1]

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig, evenals die van de verder nog volgende acta der Overijselsche synoden.

Acta synodi provincialis, geholden binnen Campen, begonnen den XXII^{en} *Junij, geeyndicht den* XXV^{en} *anno* 96.

Sijn nae aenroepinghe des godlycken naems tot praesidem verkoren CASPARUS HOLSTECHIUS, tot assessorem FRANCISCUS SCHURCKMANNUS, tot scribam FRANCISCUS NUTIUS.

Ende syn op desen synodum met behoorlijcke credentsbrieven ende instructien verschenen dese navolgende persoonen:

van Deventer: FRANCISCUS SCHURCKMANNUS, dienaer des woorts, und burgemeister ADOLPH DONCKEL, olderlinck;

van Campen: CASPARUS HOLSTECHIUS, WILHELMUS BAUDARTIUS, ABRAHAMUS NAERIUS, JOHANNES LAMOTIUS, dienaer des woorts, JACOB VENEN B. ende mr. BERNDT AVERKAMP, als olderlinghen;

van Zwolle: FRANCISCUS NUTIUS, d. des woorts, ende MATTHIJS WESSEM, als olderlinck;

van Hasselt: HENRICUS OTTHO, dienaer des woorts, B. WILHEM EGBERTSS, als olderlinck;

van Steenwijck: JOHANNES BOGERMANNUS, d. des woorts, SWEER DIRICKSS, als olderlinck;

van de Cuijndert: REINERUS VALCK, d. des woorts, ende HENDRICK JANSSEN, olderlinck;

van Swartesluys: LUDERUS VOGELSANCK, d. des woorts, und LODEWIJCK VAN DUREN, olderlinck;

van Steenwyckervolt: FRANCISCUS AVERKAMP, d. des woorts;

van Iselmuyden ende Wilsem: HERMANNUS VOS, d. des woorts;

wt Mastenbroeck: JOHANNES ANTHONII, d. des woorts.

Ende syn wt de synode van Gelderlant unde graefschap Zutphen tot desen synode gekomen PETRUS GELLIUS DE BAUMA ende GERARDUS VERSTEGIUS in de plaetse van JOHANNIS FONTANI, die om wichtige oorsaken in persone niet heeft connen verschijnen, om broederlijcke eenicheijt te onderholden.

Ende hebben dese voorg. persone hare behoorlijcke credentsbrieven ende instructien verthoont, wtgenomen dat de kercke van Zwol haren credentsbrieff met geenen kerckensegel bevesticht hadde, daer sij oock over syn vermaent geworden.

1. Dewijle die van Blocxsiel niet wettelycke wyse verschenen is, maer seer ommanierlyck een tschryven ingeleydt heeft, ongemerckt dat hij, in

synodum te komen befonden synde, oock is weehgegaen; dewyle insgelijcx die van Vollenhove, sonder schriftelyck oft mondelijck excusen aen den synodum te senden, is wtgebleven: soo sullen se daerover in volgende synode gecensureert worden.

2. tSyndt wt tmidden des synode twee afgeveerdicht geworden, als mit name Franciscus Schurckmannus ende Wilhelmus Baud., om den Ed. heeren drossaert Jan Sloot van wegen de Ridderschap und den eersamen raet deser stadt Campen te begroeten, dat sy eenighe wt haren midden daertoe deputeeren willen, die den synode bijwoonen conden. Ende ist der heeren drost tot verscheyden mael und magister Abel Hildebrants ende Jan Theunissen Drent van wegen den eersamen raet verschenen.

3. Sijn de instructien gevisiteert ende syn de volgende gravamina voorgestelt.

4. Naedem sus langhe in dese provincie van Overijsel geen classes sindt geholden geworden, soo is verordent, dat bij provisie twee classes tweemael int jaer, als om St. Michiel ende in dé vasten, sullen geholden worden. Tot d'eerste sullen gehooren: Deventer, Zwolle, Hasselt, Swarte-sluijs, Mastebrouck, Geenmuyden; tot de andere: Campen, Steenwijck, Steenwijkervolt, Vollenhove, Cuyndert, Bloxiel, Isselmuyden, Oldemarcke, Blanckenham, Camperveen, Sallick. Ende sullen die van Deventer hare ende die van Campen hare classem eerst verschrijven.

5. Ende naedien die classes van de synode niet sonder onkosten connen geholden worden, soo is besloten, dat de volmachten des synode, die hier-onder sullen genoempt worden, aen Ridderschap ende Steden aenholden sullen om die te erlanghen.

6. Oock is voor goet aengesien, dat alle gravamina classis ende synodorum, die aen Ridderschap ende Steden moeten geraporteert worden, sullen de volmachten des synode toegesonden worden. Ende sindt met gemeynen stemmen tot volmachten des synode gekoren, als met name: Franciscus Schurckmannus, Franciscus Nutius, Casparus Holstechius, Franciscus Averkamp, d. des woorts, nevens B. Wilhem Egbertss, Zweer dirickss, olderlinghen, vercoren om tselve aen de Ridderschap ende Steden te verthoonen oft in andere wijse af te doen.

7. Is oock voor goet aengesien, dat wt last beyder synoden Gelders ende Overijsels een missive aen syn Excellencie ende andere synoden sullen toegesonden worden (dwelck de kercke van Deventer is opgeleydt nevens

de gedeputeerde des Geldersche synode te verrichten), om een nationale synode te verrichten.

8. Ende dewyle al lange versocht is geworden, dat het vorstendom Geldre, graefschap Zutphen, nevens Sticht van Utrecht ende van Overijsel sullen een deputeeren, dewelcke de correction des Nederlantsche bijbels bijwoone, soo is raetsam bevonden, dat wt yeder provincie dienaren des woorts gecommitteert werde, die in een gelegener plaetse te samen comen om daertoe eenen eendrachtelyck te verordenen. Unde sal deser synodus geholden syn sulcx aen die van Gelderlant ende Utrecht te schryven, und syn daertoe van weghe deser synode gecommitteert Franciscus Schurckmannus, Abrahamus Naerius und Hermannus Wiferdinck.

9. Is oock besloten, dat tot een yeder classe und synode sullen wt een ijeder plaetse een d. des woorts und een olderlinck gesonden worden. Und oftschoon meer dienaren in dier plaetse, daer de synode oft classis geholden wordt, wesen mochten, soo sal doch maer een dienaer ende een olderlinck, daertoe van de consistorie wettelyck genomineert synde, stemme hebben nae luydt der synodale acten. Underdesen wordt den anderen toegelaten denselven bij te woonen.

10. Het is den volmachten voornaempt opgeleydt bij de Ridderschap ende Steden aen te holden, dat de papen ten platten lande terstont wt haren diensten mogen afgeschaft worden, daermede de arme luden des te meerder moghen verlanghen hebben om eenen Gereformeerde dienaer te begeeren.

11. Ende nadien het seer pryselyck is, dat in Hollandt ende andere provincien de weduwe der afgestorven dienaren met onderholt vorsien worde ad dies vitae, soo sullen voorschreven volmachten oock bij Ridderschap ende Steden tselve versoecken.

12. Het achtet der synodus seer nut ende noodich te wesen, dat de jonge jeucht in eenderleij praeceptis moge geinstitueert worden, ende achtet die Philippo Ramaeae de bequaemste daertoe te wesen, daertoe de rectoren der scholen van Overijsel sullen vermaent worden.

13. Oock wordt voor goet gevonden, dat op de vastdaghen, bedaghen oft hooge feestdaghen gheen eeheluyden gecopuleert oft oock kinderen gedoopt worden, opdat alderley desordre vermydet blijve. Ende sullen de voorg. volmachten in hare requesten aen Ridderschap ende Steden de profanatie der sabbatthen, wat oock voor species deselve syn moghen,

gedencken, neffens dien begeeren, dat die lombardien, battementspelen, rhetorijkers, keuchelaers, waerseggers, teekenduders, duvelbanners etc., wat des ongesuyvers meer is, afgeschaft ende wt den lande moghen verdreven worden.

14. Sullen oock de voorsch. vollmachten in deselve requeste versoucken, dat de Papisten heymelyck kinderdoopen, trauwen, und die Memnoniten ende andere sectarisen heijmelijcke vergaderinghe met ernst moghen verboden.

15. Ende dewijle in ehesaken veelderleij desorderen daechlicken voorloopen, soo sullen oock de volmachten Ridderschap ende Steden ernstelijck vermanen, dat tot vermydinghe Godes toorn mit ernst moghe gestraft worden. Ende daermede deselve verbrekende personen geen wtvlucht hebben, is hoochnoodich geacht, dat een algemeijne eehordeninghe moghe opgericht worden, ende heeft de synode voor goet aengesien, dat die van Gelderlant hare geconcipieerde eehordeninge die van Overijsel sullen toeschicken. Ende desgelijck sullen die van Overijsel geholden sijn van haere eehe die van Gelderlant t'overleveren, opdat beyde een gelijckludende mochte gestelt worden.

16. Kendt de synode recht te wesen nae luydt der synodale acten, dat de erkentenisse van howelycxse saken van de kercken ende andere politienraden moghte gedecideert worden.

17. Is oock voor goet gevonden, nae luijdt der synodale acten, dat de diakenen haer bysonder collegium houden sullen, welck een predikant sal praesideren.

Und susverre gaen die generalia. Volgen die particularia.

18. Die kercke van Deventer heeft een vraghe voorgestelt, hoe men met eenen afgevallenen broeder, die sich tot de Memnonieten begeven ende, dickwils vermaent sijnde, contumaciter daerin volhardt, te doene sy. Soo heeft de synode daerop geresolveert, aengesien men niet weten konde oft hij in alles met de Memnonieten geaccordeert ware, dat de excommunicatie noch voor een tijtlanck mochte stil gehouden worden. Onderdes sullen de dienaren niet onderlaten hem ernstelijck te vermanen.

19. Die van Zwolle hebben voorgebracht van een dochter, welcke een ruyter tegen consent des vaders aengeslagen ende alreede huijs met hem is holdende, oft die oock nae haer vaders ende andere vrinden begeeren mochte opgekondicht worden. Andtwoordt de synode, dat dewijle sy verstaet,

dat de vader geen wettelijcke reden heeft, waerin hy sulcx weeren konde, sij met de proclamatien mochte voortsvaren.

20. Die van Campen syn oock vermaent, dat sy, een kerckboeck hebbende, tselve vlytelyck tot consignatie der verhandelde saken gebruyken.

21. Naedien de synode verstaen heeft, dat JOHANNES BOGERMANNUS van Steenwyck vertrecken wolde ende hij luydt haers credentsbrieff niet erschenen, heeft de synode om reden te hooren hem verschreven. Ende is op soodanighe verschryvinge gekomen unde gevraecht synde heeft hij sich verklaert, hy waer allesdincks bereyt eerstesdaghes te vertrecken, wt oorsake dat hij oock voor sijne kinderen, opdat die in studiis mochte gepromoveert werden, moeste sorghen ende sich schuldich waende syn vaderlant voor andere te dienen. Maer als de synode hem bestraft heeft, heeft hy syn schult bekendt ende verlatinge verkregen, aengesien hij alreede met consent der kercke ende stadtsraets syns diensts ontslaghen ende een ander aen syn stede geroepen was. Ende sal der scriba des synode hem een tuygenis verveerdighen ende sullen die van Steenwyck schriftelijck van weghen de onordentlycke verlatinghe kerckelijck bestraft worden, dwelck F. SCHURCKMANNO is opgeleyt.

22. HERMANNUS WENERANUS, vermeynde pastoor van Blocxiel, onordentlijcke wyse, geen dienaer des woorts synde, in den dienst aldaer ingedrongen, wyle hij sich voorhen met dronckenschap ende andere grove fauten sich verloopen, ongeachtet dat hy, vermaent ende overtuijcht synde op eerlycke bekentenisse, in de tegenwoordicheyt der drie daertoe afgeveerdichde dienaren, als met name ABRAHAMUS NAERIUS, JOHANNES BOGERMANNUS ende REYNERUS VALCK, gedaen, dan noch in sulcke scandalen niet alleen tot noch toe voortgevaren maer oock des synodi voorderinghe, durch den E. heeren drost geschiet, moetwillich verachtet heeft, soo heeft de synodus hem des diensts gantselyck onweerdich geachtet und sal der assessor synodi sulcx de E. heeren Staten van Northollant te remonstreren geholden syn.

23. De kercke van Campen versoekt aen de synode van Gelderlandt, dat THIJMANNUS, pastoor van Gadderen, die van Sallick moge overgelaten worden.

24. Heeft de synode ANDREAM, pastoor van Camperveen, gehoort ende geexamineert, bevonden des kerckendienst onweerdich te syn, ende is vergunt schole te holden, voldoende syn belofte.

25. Is de synode een vrage voorgestelt, oft yemant syne gewesen vrouwen suster dochter mochte trouwen. Daerop geantwoordt, sulcx ongeorloeft,

soo van de vorighe vrowe saet voorhanden, strydende tegen godl., nat. ende lantsrechten.

26. Syn gedeputeert op den Geld. synode Abrahamus Naerius, Hermannus Wiferdinck. Ende sal de naeste synode tho Hasselt geholden ende den XXI Junij anno 97 verschreven worden.

27. Is de synode nae censura morum ende dancksegginghe in vrede ende liefde gescheyden.

Casparus Holstechius, electus synodi praeses.

Franciscus Scurcmannus Hammonius, minister ecclesiae Daventriensis, assessor.

Franciscus Nutius, minister ecclesiae Zwollanae, scriba synodi.

Acta synodi provincialis van Overijssel, gehouden binnen Hasselt, begonnen den 19 *Julij* 1597 *ende gheendiget den* 21^en^ *derselver maent.*

Op desen synodo syn verschenen:

van weghen den Gelderschen synodi: Wynandus Johannis, predicant ter Elburch;

van Deventer: Thomas Rothuysius, predicant, met Nolle Joachims, olderlinck;

van Campen: Johannes Lamotius, predicant, met Dierick Dibbinck, olderlinck;

van Zwolle: Hermannus Wyfferding, predicant, met Engelbert Engelbertz, olderlinck;

van Hasselt: Hendricus Otto, predicant, met Willem Egbertz, ofte in syn absentie Jan Geertz, olderlinck;

van Steenwyck: Petrus Harritius, predicant, met Claes Jansen, olderlinck;

van Vollenhoven: Arnoldus Heemsens, predicant;

wt de Swartesluys: Ludderus Vogelsanck, predicant, met Lodewijck van Dueren, olderlinck;

van Iselmuyden ende Wilsem: Hermannus Vos alias Bierman, predicant;

wt Mastebroeck: Johannes Anthonides, predicant.

Ende hebben dese alle te samen haere credentzbrieven ende instructien verthoont, wtgenomen die gheen besloten ghemeynten bedienen.

Wt voornomden personen syn, naer aenroupinghe van de name des Heeren, met gemeene stemmen vercoren tot eenen praeside Hermannus Wyffer-

dinck, tot eenen assessore Thomas Rothuysius, ende tot eenen scriba Johannes Lamotius.

1. Absens is geweest Franciscus Avercamp, predicant tot Steenwyckerwolt, dewelcke (gelyck hy aen Hendricum Otto geschreven hadde) in den synodo niet heeft connen verschynen, overmits hy de oncosten, die hem ten deele souden vallen aldaer te betalen, van zyne ghemeynte niet can crijghen.

2. Dese excuse is aengenomen in synodo, doch evenwel den volmachten des synodi opgeleyt (gelyck oock in den naestvoorgaenden synodo, gehouden te Campen), bij Ridderschap ende Steden aen te houden, haere E. E. believen middelen te versorghen, daermit de oncosten der synoden betaelt moghen worden. Ende wat aengaet Franciscum voorschreven int particulier, dat men aen de scholtet van Steenwyck wolt schrijve, ten eynde hy met de huysluyden aldaer handele om de costen voorsch. te helpen draghen.

3. Hoewel in den voorgaenden synodo, geholden te Campen, goetgevonden is, dat een algemeyne eeordeninghe mochte gemaect worden, om bloetschande, hoererye ende overspel voor te comen, sonder aensien der personen, so is evenwel noch eenmael besloten, dat de volmachten by Ridderschap ende Steden aenhouden, dat sulckes in effecte moghe gestelt worden.

4. Is oock voor goet aengesien, dat men by Ridderschap ende Steden sal aenhouden, haere E. E. believen den synodo een sekere persone, van haere E. E. daertoe ghecommitteert, te vergunnen, die agent sy des synodi ende der classen omme alle kerckelicke saecken, by den synodo ofte classibus besloten, den voorsch. heeren te verthoonen ende te solliciteren, dat deselvighe door haere goede handt moghen ten effecte gebracht werden.

5. Is desgelyx goetgevonden, dat (soverre mogelyck) int eynde der synoden alle tgene, welcke in den synodo beraemt mochte syn, als aengaende eenighe acten, attestatien, missiven etc. te schryven ofte eenighe requesten aen de voorsch. heeren over te gheven, voor het vertreck der dienaeren eersten geconcipieert ende onderteyckent worde.

6. Achtet synodus billick, dat de stipendia onder den predicanten binnen de steden van Overijssel gelyck syn, alsoock proportionaliter op den dorpen. Maer dewyle den kerckenraden respective in den nationalen synodo art. 9 is opgeleght te procureren ende te versoecken, dat haeren predicanten een eerlick onderhout vergunt worde, is goetgevonden, dat se meteenen dese gelyckheyt helpen voorderen.

7. Is verschenen in synodo Johannes Wierichs, barbier synes handtwercks, woonachtich te Vollehoven, aengevende dat hy sich vondt ghe-

neyght te syn sich tot het predickampt te begeven ende derhalven versoeckende, dat men hem wilde examineren ende, daer eenighe beroupinghe voorviele, daertoe te bevoorderen. Maer dewyle onder andere proposten tsynodus verstondt, dat hy in Vrieslandt te Hinlope particulier vermaninghe wel hadde gedaen, twelcke hem de predicant te Coudom, met namen Rodolphus, hadde verboden, soo is goetgevonden, dat men aen den predicant van Worcum, mit naemen Anthonis Dierincksen, schryve, ende is sulcx te schryven opgeleyt Petro Harritio, predicant te Steenwyck, om na syne gansche gelegentheyt te vernemen. Ende daernaer sal de classis van Campen verder naer behooren in de sake handelen.

8. Is verschenen Andreas Caffenberch, gewesene pape te Camperveen, versoeckende dat het synodus hem examineren ende met eenen dienst voorsien wilde. Daerop, naerdat hem ettelycke vraghen syn voorgestelt geworden, dewelke hy seer ongerymelick beantwoordet, is besloten, dat men persistere by de resolutie des naestvoorgaenden synodi, gehouden binnen Campen, te weten dat hy onduchtich ten predickampte wordt geachtet, hem daerentusschen vermanende, sich te willen vlytich oeffenen int gehoor ende lesen van Godes woort.

9. Reynerus Valck, dienaer des h. evangelii in de Cuner, heeft aengegheven benevens ettelycke schriften, den synodo verthoont, hoe dat een deel affgunstighe, onder welcke niet een is lidtmaet der ghemeynte Christi, maer veelmeer vyanden der Gereformeerde religie, binnen der heerlickheyt Cuner buyten last ende wille des E. heeren drost van Vollenhoven, joncker Johan Sloot, casteleyn der heerlickheyt voorsch., oock der Ridderschap ende Steden, synen dienst hem hebben opgeseyt sonder eenighe wettelicke beschuldinghe teghen hem in te bringhen. Ter contrarien (als blyct by schrift, by hem ingelanght) betuyghen alle de lidtmaeten der Gereformeerde kercke Christi aldaer, dat hy eerlicken ende stichtelicken geleeft heeft, sodat syn vertreck niet can geschieden sonder desolatie der voorsch. kercke. Daerop soo is beraemt, dat synodus een missive aen Ridderschap ende Steden schrijve ende dat de predicanten ter plaetse, daer haere E.E. eerst sullen byeencomen, deselve overleveren ende verder by haere E.E. aenhouden, dat Reynerus in syne gerechtige saecke gehanthavet worde om der quaede consequentien wille.

10. Alsoo synodus verstaet, dat de coster tot Wilsem synen dienst niet waerneemt ende mit namen int singhen, niettegenstaende hem de predicant aldaer verscheyden mael vermaent heeft, soo sal men schryven aen de heeren van Wilsem, ten eynde hy ofte gedeporteert worde van synen dienst ofte dien beter waerneme.

11. Johannes Anthonides, predicant in Mastebroeck, heeft syn beclach gemaect, dat, niettegenstaende hy een accoort met den huysluyden aldaer gemaect heeft, die plaetse drie jaeren te bedienen, mits hem betalende tweehondert gulden jaerlyx ende wat meer int accoort gespecifieert is, hy evenwel aen syne betalinghe niet en can geraken, derhalven synodum gevraeght heeft, offet hem niet gheoorloft soude syn een andere beroupinghe, wanneer se voorviele, aen te nemen. Heeft synodus geantwoordt, dat de predicanten van Zwolle eerst sullen aen den drosten van Werckeren ende Sallandt aenhouden, dat Johannes voorsch. behoorlicke versekeringhe syner penninghen vercrijghe, ende so sulckes niet geschiet, dat het hem geoorloft is een andere beroupinghe naer orden der kercken aen te nemen.

12. Hermannus Vos, een seker somme penninghen verschoten hebbende tot opbouwinghe der pastorye t' Iselmuyden, heeft versocht de hulpe des synodi om aen syne verschoten penninghen te geraken. Is besloten, dat de ghemeynte van Campen Hermanno voorsch. daerin behulpelick syn sal.

13. Vindt synodus goet, dat de gravamina, van Wynando Johannis van weghen des Gelderschen synodi ingelanght, in den generalen synodo aengegeven worden, wtgenomen van de psalmen Davidis, door Dathenum in dichte gestelt, te veranderen, alsoock van de huwelicksche copulatien gans ende gaer aen de kercken te bringhen.

14. Wat aengaet Wilhelmum Baudartium te denomineren tot de translatie des bybels, gelyck de Geldersche synodus (soo tschynt) geerne saghe, vindt de synodus sich noch niet genoechsaem daertoe geresolveert.

15. Niettegenstaende Hermannus Weneranus in laetstvoorleden synodo, ghehouden te Campen, van syn predickampt is affgesettet ende Franciscus Schurckmannus aen de Staeten van Noorthollandt heeft geschreven wt name ende last des synodi voornoemt, begeerende sy willen hem voortaen de gaige onthouden, so verstaet synodus, dat hy evenwel blyvet te Bloxiel. Is derhalven goetgevonden, dewyle opt voornoemde schriven Francisci gheen antwoorde is gecomen, dat Franciscus aen de Staeten voornoemt ten anderen male sal schryven, van haere E.E. begeerende met den eersten een ronde antwoorde, wat haere E.E. believen in de saecke te doen.

16. Om op den naestvolgenden Gelderschen synodum te verschynen, syn wt desen synodo gedeputeert Petrus Harritius, predicant te Steenwijck, ende Ludderus Vogelsanck, predicant op de Swartesluys.

17. Volmachten deses synodi sullen syn Hermannus Wyfferdinck, Thomas Rothuysius, Johannes Lamotius, Ludderus Vogelsanck, Dierick Dibbinck ende Engelbert Engelbertzen.

18. De naeste synodus van Overijssel sal gehouden worden te Steenwijck op den vijffden Maendach nae Pinxten toecomende, anno 1598.

19. Hiermede, naer gehoudene censura morum ende dancksegginghe, ghedaen tot Godt den Allmachtighen, is synodus gescheyden in vrede ende eenicheyt den 21en July anno 1597.

Hermannus Wiferding, praeses sijnodi.
Thomas Roothusius, assessor synodi.
Johannes Lamotius, scriba synodi.

Acta sijnodi provintionalis, geholden binnen Deventer, den 23 Maij begonnen anno 1598.

1. In den name des Heeren de dienaeren der kercken vergadert zijnde, alsock opt versoeck der Overisselschen kercken den edelen heere drossaert van Sallandt, alsoock uth ider stadt der drie steden eenen borghemeester, als namelick uth den E. raet van Deventer gecommitteret den borghemeester Marten Steeghman, van Campen den borghemeester Jacob Maler, van Swolle den borghemeester Engelbert Engelbertsen, ende zijn nae aenroepinghe des Heeren name tot eenen praesidem vercoren Franciscus Schurckmannus, tot assessorem Casparus Holstechius, tot eenen scribam Petrus Harritius.

2. Ende zijn op desen sijnodum met behoerlicke credentsbreven verschenen dese navolgende dienaren ende olderlingen:

van Deventer: Franciscus Scurckmannus, Thomas Roothuis, dienaren, Johan Heijnck ende Evert Traessen, olderlingen;

van Campen: Casparus Holstechius, dienaer des woorts, ende meester Abel Hillebrants, olderlingh;

van Swolle: Henricus Bornius, dienaer des woorts, ende Johan Arentss, olderlinck;

van Hasselt is niemant verschenen, maer hebben haer met schrijvent verexcuseret, mitz sij noch gheenen dienaer hebben;

van Steenwijck: Petrus Harritius, dienaer des woorts, ende Jan Berentss, olderlinck;

van Oldenzeel: Luderus Vogelsanck, dienaer des woorts, sonder olderlinck, mitz daer noch gheen besloten ghemeente is;

van Enschede: Pijbo Ovitius, dienaer des woorts, ende Herman Walminck, olderlinck;

van Oetmerssen: Adolphus Besten, dienaer des woorts, sonder olderlingh;

uth de Cuijnder: REGNERUS FALCO, dienaer, sonder olderlingh ende credentsbreef.

Noch sijn in desen sijnodo verschenen uth den kercken van Gelderlandt, daerthoe van ons versocht zijnde ende geauthoriseret met credentsbrieven: CAROLUS GALLUS, dienaer des woorts int Nijebroeck, ende PETRUS GELLIUS, dienaer des woorts tot Zutphen.

3. Aengaende die saecke HERMANNI WENERANI is besloten, dat men blijft by de resolutie, in den sijnodo tot Campen genomen, tot der tijdt dat sijn boetveerdicheit sal gespoeret worden. Ende indien binnen den tijt van 14 daghen gheen bescheet en compt, dat hij hem boetveerdigh wil stellen, soe sal bij de hoghe overicheit deser provintie versocht worden om doer de overicheit geremoveret te worden.

4. De gravamina ider kercken bij der handt genomen zijnde, is besloten opt eerste gravamen, dat men bij den griffier versoecke apostille opt overgegeven requeste.

5. Aengaende het twede gravamen, van de kerckelicke goederen, dat van Ridderschap ende Steden enighe mochten gecommitteret worden om goede inventarizatie te nemen van deselve goederen, opdat sij niet veralieneret mochten worden, maer geimploijeret ad pios usus, iss besloten, dat sulcx versocht zal worden.

6. Het sal oock aen Ridderschap ende Steden versocht worden, dat deghene, de jus patronatus pretenderen, daerthoe geholden mochten worden, sulcken jus te bewijsen ende daernae mochten geconstringeret worden de goederen anders nerghens to gebruicken, dan tot den heijlighen dienste, daerthoe sij dan oock gegheven zijn.

7. Het is oock besloten, dat onder den classe van Deventer sullen sorteren dese navolgende plaetsen: Deventer, Olst, Wezepe, Bathmen, Holten, Ghoer, Marckel, Diepenhem, Rijssen, Delden.

Onder den classe van Campen sullen sorteren: Campen, Genemuijden, Maestebroeck, Camperveen, Sallick, Wilssum, Isselmuijden, Swartesluijss, Ens.

Onder den classe van Swolle sullen sorteren: Swolle, Hasselt, Wijhe, ter Heijne, Raelte, Hellendorn, Ommen ende den Ham, Dalffzen, Hardenbergh, Heemss, Staphorst, Rouveene, Ihorst ende Gramsberghen.

Onder den classe van Steenwijck sullen sorteren: Steenwijck, Steenwijckerwoldt, Vullenhoeve, Oldemarck ende Paessloe, Blanckenham, Cuijnder, Cuijnderdijck ende Blocxzijl, Wanneperveen ende Giethoorn.

Onder den classe van Oldenzeel sullen sorteren dese navolgende plaetsen: Oldenzeel, Oetmerssen, Enschede, Lossart, Dennichem, T'Ubbringhen, Almeloe, Wijrden, Frijsenveene, Borne, Hengele, Weerssel, Hacxberghen.

Ende sal bij sijn Excellentie als stadtholder versocht worden bij requeste, dat die kercken der heerlicheit Linghen de sijnodalen ende classicalen vergaderinghen der kercken deser provintien mede respireren.

8. Den Ed. heere drost aengesocht zijnde, dat noch eenige altaren ende andere afgodische reliquien in enighe kercken noch staen, soe heeft den drost beloeft, dat sijn edel. sulcx alles met den eersten sal doen weghnemen.

9. Alsoe tot noch toe enighe papen in den platten lande tegens tplacaet in den dienst sijn gebleven, soe heeft die heere drost verclaert, dat sijn edel. alle de papen in sijn drostampt den dienst verboden heeft, ende heeft oock beloeft, dat haer de handt sal gesloten worden vant gebruick ende ontfanck aller kerckengoederen; item dat, wanneer sijn ed. enighe goede predicanten van den classe togesonden worden, dat hij dan deselve sal invoeren ende alle behoerlicke voerstandt doen.

10. Het sijnodus versoect oock aen den ed. heeren drost van Vullenhoeve, alsoock aen den drost van Twente, datt haer edel. wilde gelieven tselve oock te doen, opdat die menschen in de saecke haerder zalicheit niet langher behindert worden.

11. In de plaetzen, daer noch gheen besloten ghemeenten noch Gereformeerde predicanten zijn in den platten lande, daer sal insinuatie gedaen worden aen den schulte, kerckmeesteren, ghemeene karspelsluijden ende aen alle, die het recht van de beropinghe der predicanten praetenderen, dat sij binnen den tijdt van 14 daghen enigh Gereformeert predicant beroepen ende dien voer den respectiven classe presenteren. Ende soe sij sulcx binnen den vorbenoemden tijt niet en doen, soe sal het classis op deselve plaetse eenen dienaer seijnden, dewelcke doer eenen dienaer, van den classe daertoe gecommitteret zijnde, ende doer den heeren drost aldaer ingevoert ende den huijsslujden sal vorgestelt worden, opdat d'inwoonders derselver plaetze moghen hooren, oft sij doer sijn spraecke ende ghaven in derselver plaetse gedient connen worden. Doch welverstaende, indien bevonden mochte worden, dat de huijsslujden blawe utvluchten solden soecken teghens sodanighen gesonden predicant, soe sal de drost ende tclassis voertvaren in der saecke.

12. Aengaende de papen, diens herte van Godt geroert werdt om hen in der Gereformeerde kercke tot den kerckendienst te begheven, daervan is besloten, dat men sij niet tot den kerckendienst sal toelaten, voer ende eer sij eerst haer concubinen oft onechte wijven sullen getrowt hebben, ende ten tweden doer belijdeniss des geloofs te doen, haer tot der ghemeente

ende tot het gebruick des heijligen aventmaels begheven hebben, welverstaende dat sij te voeren een wijle tijts in een plaetse sullen converseren, daer een Gereformeerde ghemeente is ende daer sij hen daernae in de ghemeente sullen begheven. Sij sullen oock ten derden het pawssdom wederroepen ende haer den examini onderwerpen ende, bequaem in leere ende leven bevonden wordende nae de leere des Heijlighen Geestes, doer Paulum beschreven zijnde, mitsgaders de Nederlantsche Belijdeniss des geloofs ende de kerckenordeninghe onderteijckent hebbende, sullen alsdan tot den dienst des woorts togelaten ende op een ander plaetze getransferet worden.

13. Aengaende de revocatie der voerbenoemden papen, waer de sal geschieden, is besloten, om haer swacheit te gemoete te gaen enichsins, dat beneffens de revocatie, die sij doen in de belijdeniss des geloofs, daer sij met andere lidtmaten tot der ghemeente worden opgenomen, noch oock breder sullen revoceren van alle haere dwalinghen in den examini voer den sijnodo ofte classe.

15. Alle weghneminghe der abusen, te voeren doer request versocht ende noch niet geeffectueret zijnde, daervan is besloten, dat sulcx andermael aen Ridderschap ende Steden versocht sal worden.

15. Sal oock doer request aen Ridderschap ende Steden versocht worden, dat alle conventiculen der Wederdoperen ende Papisten in den steden ende platten lande alsoock in de cloesteren verboden mochte worden, item dat het placaet aengaende der Jesuiten schole mochte geeffectueret ende gepubliceret worden, daer sulcx noch niet geschiet is.

16. Belanghende eenen, genoempt Petrus Aemilius, die hem tot Ens onwettelick ingedronghen heeft tot den kerckendienst, daervan is besloten, dat het classis van Campen daerinne sal handelen nae behoeren.

17. De kercke van Swolle ingebracht hebbende, dat doer den erb. raet der stadt Swolle besloten is, dat sij haeren kerckendienaer Franciscum Nutium niet langher in den dienst gagieren willen dan tot Michaeli toe, ende dat hij hem dan daertegens met een ander dienst solde voersien, ende hierover den raedt ende het oerdel van den sijnodo versoeckende, soe isst dat het sijnodus, bevindende dat het doen des raets strijdende zijnde teghens de ordeninghe der kercken ende streckende tot een quade consequentie, besloten heeft, dat authoritate sijnodi aen den magistraet geschreven worde, dat haer erb. doch wilde gelieven van sulcken voornemen af te staen.

18. Den predicant van Enschede voergevende, dat hij een geringhe alimentatie hebbende, daeraen hij niet genoechsam middeldes levens heeft,

twelck hem oock niet op behoerlicke tijden betaelt wordt, ende derhalven versoeckende enighe combinatie, soe iss besloten, dat bij provisie Lossart met Enschede gecombineert sal worden, ende dat tot dien eijnde den heer drost van Twente sal aengesproecken worden doer den predicanten van Deventer, dat den kerckendienaer tot sijn behoerlicke betalinghe mochte komen.

19. Den kerckendienaer van Enschede voorsch. bij provisie aldaer in den dienst gestelt zijnde ende bevonden, dat de ghemeente hem gheerne willen beholden, soe iss besloten, dat hij aldaer als eenen wettelicken dienaer bevestight sal worden.

20. Regnerus, kerckendienaer in den Cuijnder, noch niet betaelt zijnde van sijn achterstalinghe penninghen, iss beslooten, dat aen den heeren drost van Vullenhoeve geschreven sal worden, dat sijn ed. wil gelieven den van den Cuijnder te constringeren om te betalen.

21. Aengaende trequest der stede Genemuijden iss besloten ende goetgevonden, dat hetselve overgelevert sal worden aen Ridderschap ende Steden, als trequest van de kercklicke goederen belangende overgegeven sal worden.

22. Den pastor van Borne verschenen zijnde ende versoeckende om tot den dienst van Godes woort toegelaten te worden, iss besloten, dat men met hem sal handelen nae den artickel, daervan gemaect int opnemen der papen, ende dat hij hem tot dien eijnde sal vervoegen somwijlen binnen Deventer om alsoe daer de ordeninghe der kercken te sien, de predicatien te hoeren ende hem bekent te maken, ende hem eijntlicken tot den aventmael begheven. Doch als hij niet tot Deventer can verschijnen, dat hij hem dan vervoeghen sal tot Oldenzeel in de predicatie, anderen tot een goet exempel. Sal hem oock ontholden van den dienst, tot hij wettelick is toegelaten.

23. Het sijnodus uth de schriften des magistraets tot Oetmerssen verstaen hebbende, dat by die magistraet ende enighe andere tot Oetmerssen een onlust teghen haeren kerckendienaer is, hoewel over sijn leven int mintste gheen clachte is gekomen, nochtans aenmerckende, dat het voer Adolpho swaerlick sal zijn tegens danck der magistraet aldaer te blijven, ende ten ansien hij bij provisie aldaer gestelt is, soe is besloten, dat Adolphus getransferet sal worden op een ander, ende dat die kercke van Oetmerssen met eenen anderen dienaer voersien sal worden.

24. Een questie is voergestelt van de kercke van Deventer, oft het geoorloft is, een knecht van een lombert tot der ghemeente toe te laten, die tbegheert, hem eerlick draecht ende verclaert, dat hij met de woeckerije int mintste niet te doen en heeft, dan dat hij den lombert alleene dient om zeecker gelt. Iss geantwort: neen.

25. De twe personen, inwoenders der stadt Deventer sijnde, die haer tot den examen begheeren te stellen, iss besloten, dat die dienaers van Deventer met bijwesen van D. Casparo, dienaer tot Campen, ende D. Petro Gellio, predicant tot Zutphen, deselve personen sullen examineren.

26. Iss besloten, dat nomine sijnodi aen die kercke van Ampsterdam geschreven sal worden, wat andtwort sij ontfanghen heeft opt request van eenen generalen synodum, geexhiberet zijnde den Generalen heeren Staten.

27. De olde combinatie der kercken aengaende, de classicale byeencompsten sullen alsnoch niet gescheijden worden, uth oorsaecke dat alsnoch veele vacerende plaetsen sijn.

28. Het tocompstighe sijnodus sal geholden werden binnen Steenwijck omtrent over een jaer, ten waer dat den noot naerder tijt was eijschende.

29. Hiermede, naer geholdene censuram morum ende danckzegginghe tot Godt Almachtigh, isst sijnodus gescheijden in vrede ende eenicheit den 25 Maij anno voorschreven.

Franciscus Schurckmannus, electus synodi praeses.
Casparus Holstechius, assessor.
Petrus Harritius, scriba synodi.

Acta sijnodi provincialis, gehouden binnen Steenwijck, begonnen den 29en July ende voleyndiget den 31 desselven maents anno 1600.

1. Op desen synodum syn verschenen van wegen de lantschap, daertoe gedeputeert synde, burghemeester der stat Campen mr. Abel Hillebrants.

Predicanten ende ouderlingen met behoorlicke credensbrieven dese navolgende persoonen:

van Deventer: Micchael Keckius, predicant, ende Sijmen Ootmesen, ouderling;

van Campen: Abrahamus Naeranus, predicant, ende burgemeester Dirick Dibbing, ouderling;

van Swolle: Johannes Fabritius, predicant, ende burgemeester Engelbert Engelbertsen, ouderling;

van Steenwijck: Petrus Harritius, predicant, ende meester Sieger ter Stege, ouderling;

van Hasselt: Johannes Bogermannus, predicant, ende burgemeester Arent Claesen, ouderling;

van Vollenhove: Johannes Langius, predicant, ende burghemeester Pieter Claesen, ouderling;
van Wije: Patroclus Bokelmannus, predicant;
van Staphorst: Antonius Fabritius, p.;
van Mastenbroeck: Wynandus N., predicant;
van der Sluijs: Lodewijck van Dueren, ouderling.

2. Wt dese voorgenoemde sijn na aenroepinge des naems Goods met de meeste stemmen Petrus Harritius tot eenen praesidem, Micchael Keckius tot assessorem, Abrahamus Naeranus tot scribam vercoren.

3. Is opgelecht den classi van Deventer ende Swolle Johan Niersten t'examineren ende deghene, die denselven tegen de kerckenordeninge des nationalen sijnodi tot het predicampt hebben gepromoveert te censureren ende tot behoorlicke schultbekenninge te brengen. Men sal oock niet naerlaten wt den name des sijnodi haer te vermanen, dat sodanige inconvenienten in toecomenden tijt moogen vermidet werden.

4. Het sal burgemeester Abel Hillebrants believen bij de lantschap aen te houden, dat den 12 artikel des sijnodi tot Deventer, anno 98 gehouden ende met haer E.E. consent besloten, mooge onverbroken blijven.

5. Belangende de eeordeninge sullen de predicanten tot Deventer instantelick aen het collegium versoeken, dat volgens de resolutie des lantdages, tot Deventer gehouden, deselve tot vermidinge des rechtveerdigen toorns Godes ende wechneminge aller grouwelen ende scandalen mooge met den eersten geordoneert, gepubliceert ende behoorlicken geeffectueert werden, dat oock alle conventiculen der Wederdoperen ende Papisten in den steden ende platten lande alsoock in den cloosteren verboden werde, gelijck sulx over lange door request aen Ridderschap ende Steden versocht is; item dat het placaet van der Jesuijten schoole mooge in het werk gestelt werden.

6. Is den classi van Campen ende Steenwijck belastet te bevorderen, dat Petrus Aemilius van synen dienst gedeporteert werde, dewijle bij in den sijnodo tot Groeningen, anno 96 gehouden, ten overstaen van syne Genade graef Wijlhelm tot den dienst gantsch ontuchtich is verclaert, na luijt des eersten artikels, in censura morum van hem gemaeckt in forme als volget: Ten 1. Is Petrus Aemilius om veler misdaden wille van den dienst geheel verstooten.

7. Aengaende den brief, van Ulger ende IJsselt den synodo toegesonden, is besloten, dat men met alle discretie ende bescheidentheyt denselven punctuelicken sal beantwoorden. Ende sijn Johannes Bogermannus ende

Abrahamus Naeranus gedeputeert om denselven brief haer te behandigen ende voorder alle moogelicke vlijt aen te wenden, dat door onderlinge communicatie die sake tot eenen gewenschten vrede gebracht ende broederlicken beslichtet mooge werden.

8. De predicanten tot Deventer sullen den bedroefden toestant der gemeijnte in de Cunder den collegio remonstreren ende versoeken, dat op d'ecclesiastique goederen aldaer alsulcke ordre gestelt ende d'administratie derselver sodanigen in handen mochte gedaen werden, dat een bequaem predicant met den eersten aldaer beroepen ende met behoorlicke alimentatie versorget werde.

9. Op het versoeck van die van Swartesluijs is geadviseert, dat de predicanten tot Deventer door request sulllen aenhouden, dat haer eenich subsidium tot onderhoudinge eens predicants van de lantschap na haer E. discretie mooge toegelecht werden.

10. Rutgerus Tigler, nadat hy eene propositie gedaen ende de predicant tot Deventer daerop het advijs des sijnodi versocht heeft, of men hem soude moogen examineren, soo heeft het sijnodus dese sake den classi van Deventer bevolen, opdat sy daerin doen, gelijck sy sullen bevinden te behooren.

11. Henricus Bornius, predicant tot Swolle, om alle ergernisse, die sich dagelix meer ende verder verspreyt, te weeren, sal sich voor de toecomende bedieninge des h. avontmaels met sijne huijsvrouwe christelick vereenigen ende met haer tot de huijshoudinge treden, of bij gebreke van dien houdet hem sijnodus van den dienst gesuspendeert, dwelck Johanni Bogermanno ende Abrahamo Naerano belastet is hem aen te dienen.

12. Sullen de gedeputeerden der kercke tot Swolle aenhouden aen den E. heer drossart van Sallant, dat de geestelicke goederen te Wije, Olst ende andere plaetsen synes drostampts, daer Gereformeerde predicanten moogen gestelt werden, geinventariseert ende tot onderhout der predicanten geappliceert werden; daerna dat alsulcke kerckmeesters gestelt werden, die ten minsten geen vianden syn der Gereformeerder religie; ten derden dat de dronckenschap ende het geloop op den kerchoven tussen de predicatie afgestellet werde.

13. Bokelmannus, vermaent sijnde, heeft belooft sich in alles voortaen alsoo te dragen, als een vroem ende godsalich predicant toestaet, in clederen ende andere saken, afstant doende van tgene ijmanden met reden soude moogen ergeren.

14. Die gedeputeerden van Hasselt sullen hare respective overicheyt begroeten, dat haer E. gelieve den schultheys Brandenburg met ernst aen te porren, dat den predicant tot Staphorst syn belooft onderhout op sijnen tijt mooge becoomen ende van alle perikel versekert werden, volgens het placaet van Ridderschap ende Steden, ofte bij foute van dien sal de synodus genootsaeckt wesen tselve de lantschap te remonstreren.

15. Langius ende die van Vollenhove aen beyden syden verhoort sijnde aengaende de beroepinge van Nijmmegen op syn persoon gedaen, heeft het sijnodus, aenmerckende niet alleene de groote stichtinge, daermede Langius aldaer staet, maer oock de groote schueringe, dewelcke op sijn vertreck soude volgen, eendrachtelick besloten, dat Langius synen dienst tot Vollenhove sal continueren, met conditie dat hem met d'eerste gelegentheijt een collega toegevoecht werde, achtervolgende de belofte der gedeputeerden van Vollenhove, in sijne aenneminge gedaen, dat oock Langius in gagie ende ander dingen met eenige der benabuijrde steden in desen provincie, tot denselven classem gehoorende, gelyckgestelt werde. Tot meerder kennisse der waerheijt hebben desen artikel soowel Langius als de heeren gecommitteerden van Vollenhove, joncheer Johan van Echten ende burgemeester Pieter Claesen, ondertekent.

16. Het synodus, gelettet hebbende op tgene van Hermanno Wenerano in den synodo, gehouden tot Campen anno 96 den 22 Junij, alsoock in den volgenden sijnoden, is besloten ende alsnoch geen beterschap aen hem vernemende, heeft eendrachtelick goetgevonden, dat hij in alle de kercken des classis, daeronder hij resorteert, als onbequaem tot den dienst sal verclaert werden, ende versocht aen den E. Coenraet Sloot, verwalter des drostampts in des drossarts absentie, dat hetselve binnen Bloczijl, daer men gewoon is publicatie te doen, mooge aengeslagen werden, waerschouwende eenen ijgelicken om de bedieninge der sacramenten van hem niet t'ontfangen.

17. Aengaende den brief van Johan Wtenbogart, daerin wt den name des Suijthollantschen sijnodi versocht wert, dat de Overijselsche sijnodus met den haren in een combinatie wilde treden van eenen dienaer des woorts onderlingen te seynden ende t'ontfangen, wert geachtet, dat sulx in deses tijts gelegentheijt niet en can geschieden. Ende wat belanget den voorslach van de revisie des bibels, in denselven brief voorgestelt, wert van den sijnodo geapprobeert.

18. Albertus Lanchorst, paep tot Rouveen, sal met den paep tot IJhorst ter eerster bijeencoomste verschreven werden van den classe, daeronder sij resorteren, om met denselven te handelen na behooren.

19. Johan Roelofsen, pastoor tot Wanneperveen, is op den sijnodum volgende de verschrijvinge verschenen ende heeft sich in alles erboden te reguleren na den 12 artikel des sijnodi, gehouden binnen Deventer anno '98 den 23 Maij, ende sal tot dien eijnde met die gemeynte tot Steenwijck, onder welcken classe hij resorteert, goede correspondencie houden. Tot versekeringe van dien heeft hy met eygener handt desen artikel ondertekent.

20. De sijnodus sal met Goods hulpe toecomende jaer op bequamen tijt gehouden werden tot Swolle. Hierop syn de broeders des sijnodi, naer gehoudene censuram morum ende gedaene dancseggingе tot God Almachtich, in vrede ende eenicheyt gescheyden.

Petrus Harritius, praeses.
Abrahamus Naeranus, electus synodi scriba.

Acta synodi provincialis, gehouden in Zwolle, begonnen den 9en Junij 1601 ende geendighet den 12en desselvighen maents.

Op dezen sijnodo syn verschenen met behoorlicke credentzbrieven dese navolgende personen:

van weghen de landtschap: de edele joncker Ernst van Ittersem, drost van de Twente;

van Deventer: Thomas Rothuijsius, predicant, ende Jacobus Krijt, olderlinck;

van Zwolle: Hermannus Wyfferdinck, pred., burgemeester Engbert Engbertsen, olderlinck;

van Campen: Johannes Lamotius, pred., burgemeester Jan Cloecke, olderlinck;

van Hasselt: Johannes Bogermannus, pred., Otto Hendricksen, old.;

van Steenwijck: Petrus Harritius, pred., Christiaen Dheure, old.;

van Oldenzeel: Ludderus Voghelsanck, pred., joncker Jan Reyners, old.;

van Vollenhove: Johannes Langius, pred., Gerrit Mens, old.;

wt de Cunner: Jacob Hessels, pred.;

van de Swartesluys: Anthonius Fabritius, pred., Lodewyck van Duijren, olderlinck;

wt de Oldemarket: Hermannus Ribbe, pred.;

wt Blanckenham: Gerardus Cornelii, pred.;

van Zallick: Johannes Anthonides, pred.;

wt Mastenbroeck: WYNANDUS WIJNANDI, pred.;
van Genemuijden: HENRICUS POLLIO, pred.;
van Iselmuyden: HERMANNUS VOS, pred.

Naer aenroupinghe van de name des Heeren is wt het midden deser voornoemde personen met de meeste stemmen vercoren tot praeside JOHANNES BOGHERMANNUS, tot scriba JOHANNES LAMOTIUS, tot assessore PETRUS HARRITIUS, waerop de vergaderinghe met aenroupinghe op een nieuw dese navolgende artyckelen heeft beraemt ende besloten.

1. Wat den 4 ende 5^{en} artyckelen des synodi van Steenwyck belanght van de papen ten platten lande ende van de eheordeninghe, dewyle de gedeputeerde van Ridderschap ende Steden, volgens dien versocht synde, tot antwoorde hebben gegeven, dat haer E. E. tgene wat aengaet den papen niet conden int werck stellen, ten waere het landt in beteren standt gebracht werde, ende daerom een bequaemer gelegentheyt verwacht moeste worden, ende wat belanght de eheordeninghe, dat hare E. E. in handen vant collegie hadden gestelt om sekere regelen diesaengaende te concipieren, so heeft synodus goetgevonden, dat de dienaren ter plaetse, daer de bijeencomste des collegii sal syn, beijde de saken op een nieuw versoecken, voegende bij de petitie van de eheordeninghe, dat hare E. E. believen wille int stellen van deselve eenighe kerckelicke personen, daertoe gequalificeert, benevens haer E. E. toe te laten.

2. Den twaelfden artyckel des synodi van Steenwyck, van de inventarisatie der geestelicke goederen te Wije, Olst ende andere plaetsen des drostamps van Sallant tot onderhout der Gereformeerde predicanten aldaer, blyft in zyn geheel, ende sullen de dienaren der kercke van Zwolle haer devoir doen, gelyck sy alreede oock gedaen hebben, ten eynde deselve artyckel moghe geëffectueert worden.

3. Aengaende de correspondentie te houden met den synodis der naestgelegene provincien, als Gelderlandt, Suijdt ende Northollant, tot meerder eenicheyt der kercken, is deselve voor goet aengenomen ende dat daertoe maer een predicant van d'een synode tot de andere trecke reciproce. Ende dewyle sulckes niet can wel geschieden dan met goet believen van de edel Ridderschap ende Steden, is belast den predicanten ter plaetse, daer tcollegie vergadert sal worden, dit te versoecken, twelcke vercreghen synde, sal men daervan adverteren de voorgemelde synoden. Ende heeft synodus wt dese provincie voor dese reijse gecommitteert om op den Gelderschen te verschijnen THOMAM ROTHUIJSIUM, op den Suijdthollantschen HERMANNUM WIJFFERDING, op den Northollantschen JOHANNEM LAMOTIUM.

4. De classis van Oldenzeel volgende de partitie, gemaect in den 7^{en}

artijkel des laetstgehoudenen sijnodi te Deventer, sal metten classe van Deventer by provisie gecombineert worden.

5. Sullen de predicanten ter plaetse, daer tcollegie is, versoecken, dat haer E. E. gelieven wille eenich middel voor te nemen, daermede eenighe jonghe ghesellen van goeder hope ende verstant in studiis opgevoet werden tot dienst der kercken deser provincie van Overijssel.

6. Men sal schryven aen de ghemeynten van Hollant, ten eynde sy by de Generale Staten aenhouden, dat eenighe predicanten verordonneert ende gegageert moghen worden, die stedes tlegher met Godes woordt versorghen.

7. De predicanten ter plaetse, daer tcollegie is, sullen versoecken, dat haere E. E. gelieve by Ridderschap ende Steden te bevoorderen, dat niemandt de sacramenten bediene, als dien het wettelick toecoemt, te weten den Gereformeerden predicanten.

8. Op het versoeck van die van de Swartesluijs is geadviseert, dat die predicanten ter plaetse, daer tcollegium is, door requeste sullen aenhouden, dat haer eenich subsidium, tot onderhoudinghe eenes predicants, van de landtschap naer haer E. E. discretie moghe toegeleght worden.

9. Alsoo Bokelmannus gedoleert heeft over den artijckel in den synodo van Steenwijck, belangende syne voorgaende onstichtelicke conversatie ende cleedinghe, niettegenstaende hy de vermaninghe, hem aldaer gedaen, goetwillich aengenomen ende sich daerna te schicken belovet hadde, achtende sulckes te strecken tsyner oneere, so heeft synodus voor antwoort gegheven, dat sy hem daermede niet van oneerlickheyt hebben willen beschuldighen, maer tot meerder stichtinghe een spore gheven, twelck meer tot syner eeren als oneeren strecket.

10. Also Bokelmannus den synodo heeft voorgedraghen, hoe dat hy van Ridderschap ende Steden versocht sy, van weghen de kercken deser provincie naert legher te trecken om aldaer het predickampt te bedienen, so heeft sijnodus hem daertoe gecommitteert ende gegheven getuijgenisse syner sendinghe. Sullen daerentusschen de kercken van Deventer ende Zwolle by beurten Bokelmanni plaetse bedienen.

11. Anthonius Fabritius, predicant van Staphorst, den sijnodo beroupinghe verthoont hebbende, van de ghemeynte van de Swartesluijs op synen persoon gedaen, is goetgevonden, dat hy de beroupinghe sal naercomen, evenwel nu ende dan de ghemeynte van Staphorst bedienende een tijtlanck, ten eynde de luijden aldaer, teenemael ontblootet synde van den kerckendienst, geen oorsake nemen eenighen papen de ooren te bieden.

12. HENRICUS POLLIO, predicant van Genemuijden, verthoont hebbende in synodo beroupinghe op synen persoon, gedaen van de ghemeynte van Linghen, heeft begeert dimissie, overmits de Genemuijders hem niet connen voortaen onderhouden, gelyck hy daervan haere eygene verclaringhe ons heeft schriftelick verthoont, andersins willich synde HENRICUM voornoemt te behouden. Daerop heeft synodus besloten, dat HENRICUS voorsch. benevens de predicanten der plaetse, daer het collegium is, sullen aenhouden, dat haere E.E. believe den van Genemuijden int onderhouden van haeren predicant eenich subsidium na discretie te vergunnen, twelcke vercreghen synde, HENRICUS te Genemuijden sal blijven, maer so niet, sal alsdan de classis, daer hy onder sorteert, syne vorighe begeerte bevoorderen.

13. Het synodus, verstaen hebbende, dat de paep van Suijtwolde in de Drente, nu woonachtich te Genemuyden, op Ens gepredict heeft gans onwettelick, selffs geen professie der Gereformeerde religie gedaen hebbende, daerbenevens van onverdragelicke feijten beruchtet, heeft den predicanten te Campen belastet toe te sien, dat hy sich op Ens in den dienst niet in en dringhe.

14. HERMANNUS WENERANUS heeft aen synodum geschreven, daermede hy so tscheen versocht versoeninghe, gelyck hy oock daernaer op het verschryven des synodi persoonlicken is verschenen. Maer dewijle men noch wt syn schrijven noch oock wt syn woorden heeft connen vernemen eenich leetwesen noch belofte van beteringhe, selffs niet in de tegenwoordicheyt des edel. heeren drost van de Twente, die hem nevens den synodo wel ernstlick vermaent ende bestraft heeft, jae gemerct hy seer onbleefdelick ende schamperlick sich tegens den sijnodum bethoont heeft, soo persisteert het synodus by tgene in den voorgaenden synodis over hem is besloten ende sal op alle manieren daertoe arbeyden, dattet geeffectueert worde, tot dien eynde schryvende aen den classem van Enckhuysen ende haer biddende daertoe te arbeijden, dat den edel. heeren Staten van Northollant, die syn betaelsheeren syn, believe hem syne betalinghe t'onthouden.

15. De volmachten des synodi voor desen teghenwoordighen jaere sullen syn, wt den classe van Deventer: THOMAS ROTHUYSIUS; van Campen: JOHANNES LAMOTIUS; van Zwolle: JOHANNES BOGHERMANNUS; van Steenwyck: PETRUS HARRITIUS; dewelcke, so de noot vereyscht, eenen olderlinck wt haeren classe sullen by sich moghen nemen.

16. De synodus, op alle manieren gesocht hebbende HENRICUM BORNIUM met ANNA, syne huijsvrouwe, ende haer met hem te versoenen om tsamen te leven, gelyck echtenluyden toestaet, ende eyndelick oock haer beyden expresselicken belast tselve te doen, om so grote ergernisse, als daerwt overal

ontstaet, voor te comen, heeft evenwel verloren arbeyt gedaen. Derhalven is goetgevonden, dat, solanghe sy onversoent blyven, HENRICUS sich synes dienstes (gelyck besloten is in den synodo van Steenwyck) ende oock des nachtmaels, gelyck oock ANNA, onthouden. Ende is tot dien eijnde den kerckenraet van Zwolle opgeleyt, tbesluijt des sijnodi met aller neersticheyt te volbringhen.

17. De classis van Zwolle sal hare classicale vergaderinghen naer order der kercken houden, ten minsten tweemael int jaer.

18. Het toecomende synodus sal gehouden worden den derden Maendach nae Pinxteren te Oldenzeel, so Berck met Godes genaede gereduceert wordt; so niet, te Deventer. Ende sullen de predicanten aldaer de wtschrijvinghe doen.

Hierop, naer geholdene censura morum ende dancksegginghe des naems Godes, is synodus in vrede gescheijden.

JOHANNES BOGERMAN, electus synodi praeses.
JOHANNES LAMOTIUS, electus sijnodi scriba.
PETRUS HARRITIUS, assessor.

Acta synodi provincialis, gehouden binnen Deventer, begonnen den 15en Junij anno 1602 ende geindiget den 16en desselvigen maents.

Op desen synodo syn verscheenen met behoorlijcke credentsbrijven dese naevolgende personen:

van wegen die lantschap: die E. joncker ERNST VAN ITTERSUM, droste des landes van Twente;

van Deventer: MICHAËL KECKIUS, predicant, ende LUBBERT TO PASS, ouderlinck;

van Campen: TOMAS GOSWIJNIUS, pred., ende EGBERT CLAESSEN, ouderlinck;

van Swolle: HERMANNUS WIJFFERDINCK, pred., ende HENDRICK VAN THIJE, oud.;

van Hasselt: JOHANNES BOGERMANNUS, p., ende OTTO HENDRICKS, oud.;

van Steenwijck: PETRUS HARITIUS, p., ende LUCAS MEIJERINCK, oud.;

van Oldenzeel: LUDERUS VOGELSANCK, pred., ende doctor ARNOLDUS VAN LIMBORCH, old.;

van Vollenhoe: JOHANNES LANGIUS, pred., ende de E. joncker VOLCKIJER SLOOT, oud.;

van die Swartesluis: ANTHONIUS FABRITIUS, p., ende LODEWIJCK VAN DUREN, old.;
van die Oudemarckt: HERMANNUS RIBBIUS, p.;
van Ootmersum: OTTO GHIJESEN, p.;
van Delden: ARNOLDUS KEMENERUS, p.;
van Denekum: VALERIUS ROSTROP, p.;
van Enschede: ADOLPHUS SPISERUS, p.;
van Goer: JOHANNES BURANUS, p.;
van Olst: RUTCHERUS TICHELAER, p.

1. Wt dese voorgenoemde personen sijn nae anroepinge van den name Godts met gemeine stemmen gecoren tot praeses MICHAËL KECKIUS, tot assessor JOHANNES BOGERMANNUS, tot scriba JOHANNES LANGIUS.

2. Sijn verschenen wt den Suithollantschen sijnodo NICOLAUS DAMMIUS, dienaer des godtlycken woordes ten Brijelle, ende wt den Noorthollanschen synodo CORNELIUS HILLENIUS, dienaer tot Alckmaer, ende hebben hare behoorlijcke credentsbrijeven vertoont, begeerende met ons in die onderlinge correspondentie, daervan den 3^{en} artikel des voorgaenden synodi meldet, te treden. Maer naedemael sulcks noch niet van Ridderschap ende Steden is geconsenteert, wort sulcks voor dese tijt noch wtgestelt, belovende daerentusschen onse wterste beste in dese saecke te willen betonen, opdat sulcks moege vercregen worden.

3. Die voorgenoemde 2 legaten wt die beide voorgenoemde synoden hebben wederom geproponeert, offte si die saecken, daer si van instructie hebben, niet souden moegen proponeren ende met ons affhandelen. Hijrop is besloten, dat haer sulckes is geconsenteert, mits daerdoor niet anders gesocht worde als Godts eere ende stichtinge der kercken; ten 2^{en} dat sulckes sonder eenige praejudicie van andere provincien ende kercken soude geschieden ende daerbenevens opt alderkorste met mondelijcke communicatie, sonder daer eenige acten van te tekenen, tensi dan saecke dat sulcks die kercken van Overijssel mede concerneerde.

4. Dese voorsch. legaten hebben hijrnae wt hare instructie geproponeert: ten 1^{en} dat het seer nodich waer, dat het nationael generael synodus gehouden wierde wt seeckere redenen ende oorsaecken, van hen geallegeert, ende begeerden daerom, dat mede die predicanten deser provincie dat wilden helpen bearbeiden, twelck haer beloofft is; ten 2^{en} van die combinatie offte onderlinge correspondentie, daerop geantwoort is als boven in den 2^{en} artikel; ten 3^{en} dat die translatie ende revijsie des bijbels mochte voortgaen, twelck wij mede beloofft hebben te willen bevorderen nae vermoegen;

ten 4en dat men in sommige exemplaren vint, dat achter in onsen Catechismo int gebet nae de predicatie voor den koninck van Spangien ende sijnen anhanck gebeden wert, twelck sal aldus bequamelijck verandert werden, nae dese woorden alles in alles syn: insonderheit bidden wij U voor die overicheiden, diet U belieff't heefft over ons te stellen etc.; daerbenevens leest men in die Korte Ondersoeckinge des gelooffs voor het woort: onderscheiden personen, verscheiden personen, twelck oock sal verbetert werden, ende men sal den druckers in alle plaetsen van dese 2 stucken adverteren.

5. Is beslooten, dat van nu voortan wt een jegelijck classe twe predicanten ende twe olderlingen sullen gedeputeert worden om op den synodum te verschijnen.

6. Sal door requeste versocht worden an die E. heeren Gedeputeerden, dat het hare E. E. gelieve die papen op den platten lande haren gansch en dienst te laten verbieden ende te doen wt die pastoriehusen datelijck vertrecken ende niet meer eenige kerckelijcke goederen laten genieten, ende dat hare E. E, alle kerckengoederen op dieselvige plaetsen late inventariseren ende wel eernstelijcken belasten, dat die inwoonders derselviger plaetsen voort eenen Gereformeerden predicant met consent des classis, daer die plaetsen onder resorteren, beroopen, ende indien die inwoonderen onwillich sijn offte versumich, dat alsdan die E. E. heeren Gedeputeerden gelieve hen eenen te senden. Ende dat hare E. E. oock gelieve doer die E. heeren drosten deses landes te verrichten, dat an alle scholten moge geschreven worden, dat in hare scholtampt, daer Gereformeerde gemeinten sijn, die beropinge bi die besloten Gereformeerde gemeinte sal bestaen, ende indijn daer noch geen beslooten Gereformeerde gemeinten sijn, dat alsdan niet die scholten alleen maer met haer die gemeine huisluden, met voorweten, consent ende authoriteit des classis offte der gedeputeerden des classis, daeronder die plaetsen resorteren, hare dienaren sullen beropen.

7. Vorder sal in datselvige request mede versocht worden, dat die E. E. heeren Gedeputeerden gelieve goede ordere te stellen, dat die costen, die op synodale ende classicale vergaderingen gedaen worden, op die aldervogelijckste maniere van die lanschap mogen gevonden worden, overmitz men bevint, dat die predicanten, om die kosten te vermiden, haer van sodanige nodige vergaderingen absenteren; ende dat die E. E. heeren Gedeputeerden gelieve goede middelen wt die geestelijcke goederen te implojeren, daermede eenige studenten van goeder hoope ende verstant ter schole onderhouden worden, ende dat haer E. E. oock gelieve die veelvuldige abusen, die noch in desen lande sijn, wech te nemen, als die schendelycke ontheilingen der Sondagen ende bededagen, die vijringe der dagen der heiligen,

vastenavontspelen, meibieren, sweertdansen, papegoischeten op Pinxsterdagen offte Sondagen, gansetrecken ende diergelijcke ijdelheiden, die tot dronckenschap ende andere sonden gedijen, voort alle beelden ende altaren vernielen, voorts alle wichelerie, waerseggerie, besweringen ende andere diergelijcke grouwelen op het strengeste verbieden.

8. Die wtschrijvinge deses synodi, tegen den 18en artikel des voorgaenden synodi gedaen, sal in geene consequentie getrocken worden.

9. Een iegelijck sal an sijne respective overicheiden versoecken, dat die predicanten in pestetijden niet met testamentschrijven sullen beswaert worden.

10. De kercke van Swol heefft den synodo geremonsteert, dat HENRICUS BORNIUS met sijn huisfrouw is wederom versoent ende vereeniget ende daerom versoeckt, dat die voorige articulen van sijne suspensie in den vorigen synoden mogen wtgedaen worden. Waerop geresolveert is, dat dieselvige artikulen in hare weerde blijven, nochtans dat hi nu voortan in sijnen dienst sal wederom continueren, indijn die versoeninge wettelijck ende ten vollen geschiet is.

11. Alle schoelmeisteren ende costers sullen belydenisse doen van die Gereformeerde religie ende die Nederlansche Belijdenisse onderteeckenen in haren classe, daer si onder resorteren. Ende indijn si daerin weigerich sijn, sullen si doer authoriteit der E. heeren drosten geremoveret worden.

12. De papen van Almelo, Borne ende Vriesenveen sullen comen hijr te Deventer, om op dese naeste reise mede ten avontmael te gaen. Ende indijn sulcks niet geschiet, sullen si voer affgeset geachtet werden ende haer hares dienstes onthouden.

13. Is goetgevonden, dat Hengele mede sal bedient worden van den dienaer te Delden des Sondages nae de middach, ende dat men des vals schrijven sal an den E. FREDERICK VAN TWICKELO, droste te Reda, dat sijn E. gelieve die kerckengoederen daertho te imploijeren ten ware dan dat sijn E. daer selffs gelieffde een Gereformeert predicant met consent des classis te stellen.

14. De van Deventer ende Oldenzeel sullen nu voortaen hare classicale vergaderingen elck bijsonder houden, ende Delden sal van nu voortaen onder Oldenzeel ende, in Deldens plaetse, Raelte wederom onder Deventer resorteren.

15. Om eendrachticheit in alle ceremonien der kercken te houden is beslooten, dat men sittende het avontmael sal houden in onse provincie van Overijssel ende die Nederlansche psalmen gebruicken.

16. Die van die Swartesluis begeeren, dat die penningen, eertijts gegeven die verbranden luden aldaer, van dewelcke sommige die penningen niet anders dan op rente begeerden ende hebben hare armoet nu overwonnen, mochten tot opbouwinge van een kercke geimployeret worden. Is haer sulcks geconsenteert, behoudens dat die van die Swartesluis belooven hare armen evenwel te onderhouden.

17. Wort die classis van Steenwijck belast, dat si met eernst anholden an den E. heeren drosten van Vollenhoe, dat het sijn E. gelieve alle dootslagers, polygamos, dygamos ende die bloetschande begaen te straffen ende te removeren.

18. Wort PETRO HARITIO ende JOHANNI LANGIO belast an den E. heeren drosten van Vollenhoe te versoecken, dat het sijn E. gelieve executie te doen op die van Isselham, opdat HERMANNUS RIBBIUS an sijn gagie geraecke.

19. Naedemael die doop, van vrovrouwen geschiet, geenen doop maer een ontheilinge van den doop geachtet wort, soe sal mede an die E.E. heren Gedeputeerden int voergenoemde request versocht worden, dat sulcks den vrovrouwen eernstelijck in die platte landen sal verboeden ende, die sulcks doen, gestrafft worden.

20. De gemeente van Deventer sal nae die saecke, in dien brieff des classis van Zutphen verhaelt, angaende dat onordelijck leven ende doopen des papen van Batman in hare provincie vernemen ende daerna dieselve beantwoorden.

21. ISSELS tractaet van die scholen, den synodo geexhibeert, verwachtende daervan synodi ordel, wort die gemeinte van Deventer ter hant gestelt om doer te lesen ende daervan te judiceren, diewelcke tselve tractaet met haer ordel sullen die van Campen oversenden ende die van Campen an die van Zwol ende soe voorts an andere kercken deser provincien.

22. Vrou TEN OVER, gecomen sijnde in onsen synodum, heefft gedolieert over PATROCLUM BOKELMANNUM, dat hi haer op die strate qualick bejegent hadde, ende begeert (hare swackheyt mede bekennende) met hem versoont te worden. So ist, dat het synodus dese saecke den kerckenraet van Swolle belast om haer beide te veraccorderen. Ende het synodus verstaet, dat hi binnen Zwolle, daer hi resideert, selden ter predicatie comt. Daerom die voergen. kerckenraet hem daervan oock vermanen sal, doende daerbij dat hi sonder eenige excuse (gelijck nu geschiet is) sich van den synodo niet meer absentere, ende dat hi voor alle dinck sich beneerstige bij syn gemeinte te resideren ende met alle vlijt dieselve te bedienen.

23. De gedeputeerde des synodi voort thocomende jaer sullen syn: wt den classe van Deventer MICHAEL KECKIUS, wt Campen TOMAS GOSSWINIUS, wt Swol JOHANNES BOGERMANNUS, wt Steenwijck JOHANNES LANGIUS, wt Oldenzeel LUDERUS VOGELSANCK.

24. Ende die classis offte kercke, die haer bijeencompste versoocken, sullen die costen dragen.

Het synodus sal thokomende jaer binnen Campen den derden Maendach nae Pinxsteren gehouden worden.

Hierop, nae gehoudene censura morum ende dancksegginge van den name des Heeren, is het synodus in vrede gescheiden.

MICHAËL KECK HERTENSIUS, praeses synodi sst.
JOHANNES LANGIUS, synodi scriba.
JOHANNES BOGERMAN s., assessor praesidis.

Acta synodi provincialis van Overyssel, gehouden binnen Campen, begonnen den 27en Junij ende geendiget den 30en desselvighen maents 1603[1]).

Op desen synodo syn met behoorlycke credentzbrieven verschenen dese navolgende personen:

van weghen der landtschap d'edele JAN WITTEN;

wt den classe van Deventer: ARNOLDUS RUSIUS, predicant van Deventer, met burgmeester MARTINUS STEGHEMAN, olderlinck, ende RUTGERUS TICHLER, predicant te Olst;

wt den classe van Campen: CASPARUS HOLSTECHIUS, pred. te Campen [2]), vergeselschappet met burgmeester ROLOFF LAMBERTSEN, olderlinck, ende ANTHONIUS FABRICIUS, pred. op de Swartesluys, met GERRIT JANSEN, olderlinck;

wt den classe van Swolle: JOHANNES FABRICIUS, pred. te Swolle [3]), met burgmeester JAN GILLIS, olderlinck, ende JOHANNES BOGHERMAN, pred. te Hasselt [4]), met burghemeester ARENT CLAESSEN, olderlinck;

wt den classe van Oldenzeel: LUDERUS VOGELSANCK, predicant te Oldenzeel [5]), met burgmeester JOHAN REYNERS, olderlinck, ende OTTO GISIUS, pred. t' Otmersen;

---

1) „1603" ontbr. in QQ. 2) „pred. te Campen" ontbr. in QQ. 3) „pred. te Swolle" ontbr. in QQ. 4) „te Hasselt" is in QQ later bijgevoegd. 5) „te Oldenzeel" ontbr. in QQ.

wt den classe van Steenwijck: JOHANNES LANGIUS, predicant te Vollenhove, met GERRIT MEUS, olderlinck, ende HERMANNUS RIBBIUS, predicant in de Oldemarket;

wt den classe van Linghen: JOHANNES SPEENHOVIUS, pred. te Linghen, vergeselschappet met D. syndico [1]) BERNHARDO MENGER, olderlinck, ende HENRICUS POLLIO, pred. te Backhem.

1. Artyckel.

Wt dese voornoemde personen syn naer aenroupinghe van den naeme des [Heeren met ghemeene stemmen gecoren tot presidem CASPARUS HOLSTECHIUS, tot assessorem JOHANNES BOGHERMAN, tot scribam LUDDERUS VOGHELSANCK.

2.

Die van Linghen hebben versocht toegelaten te worden op onsen synodum bij provisie nae luydt der acte, daervan by den heeren drost van Linghen gegheven ende ons verthoont synde, waerop sijnodus deselvighe geadmitteert ende verclaert, dat de broederen des classis van Linghen in gelycken grade met anderen classibus in der landtschap van Overijssel staen sullen.

3.

De propositie der legaten wt Hollandt, vervattet synde in den vierden artyckel des synodi, voorleden jaer binnen Deventer geholden, is voorgelesen. Ende is gedecreteert, dat men sal by de heeren Gedeputeerde deser landtschap versoecken, dat wan van denen van Hollant in den Haghe mochte voorgestelt ende versocht worden de bevoorderinghe eenes nationael generael synodi, sulckes van haer E. E. moghe geapprobeert ende bevoordert werden.

4.

Belangende den vyfden artyckel des synodi, voorganghen jaers te Deventer gehouden, van dgene so sullen gesonden worden ad synodum alle jaere, wort tot verclaringe daerby gevoeght, dat waer niet meer als eene kercke olderlinghen heeft in eenen classe, sal in plaetse eenes olderlincks een predicant genomen worden. Sal oock eenen yederen classi vrijstaen af te veerdighen ad synodum eenen olderlinck wt eene kercke, waerwt geen predicant gedeputeert wordt.

5.

Compareert D. BAUDARTIUS [1]) met procuratie des synodi van Gelderlandt, versoeckende op dese synodale bycomste geadmitteert te worden volgens

[1]) „D. syndico" ontbr. in QQ. [1]) „Baudartius" QQ heeft „Wilhelmus Bandartius".

syne gedane propositie. Hierop is geresolveert, dat de kercken van Overyssel niet lievers hebben gehadt ende alsnoch hebben, dan alle goede correspondentie met den broederen van Gelderlant, generalick ende particulierlick, oock sonsten met den kercken van de Geunieerde Nederlanden ende elders, te holden. Dewyle averst verstaen wordt by der overicheyt deser provincien de reciproque affsendinghe van ghedeputeerde der kercken, buyten deser landtschap resorterende, om sessie te nemen voor alsnoch niet goetgevonden te wesen, heeft men de sake daerby berusten moeten laten ende D. Baudartium als gecommitteerde wie voorsch. tot deser tydt niet admitteren connen.

6.

Een yegelicke classe werdt belastet op te legghen den predicanten ten platten lande, in steden wonende, dat se sullen trecken wonen by hare kercken, so daer pastoryehuysen syn. Ende waer geene syn, sal classis versoecken, dat d'inwoonders deselve weder opbouwen.

7.

Op de questie van den doop, off die moghe verrichtet worden op andere als predickdaghen, is geresolveert, dat men blyve by de resolutie des nationalen synodi.

8.

Die van Genemuyden syn verschenen ende vermaent eenen predicant aen te nemen, maer dewyle sy geclaeght, geene middelen te hebben, is hen vermaent ende belastet alle haere geestelicke goederen van pastorijen, vicarijen, gilden ende diergelycken daertoe t'implojeren. So dat niet geschiet, sal men de sake den E. heeren Gecommitteerde van Ridderschap ende Steden remonstreren, opdat hare E. E. daerin remedieren.

9.

Van de sake Hendrici Petrei, die van verscheydene puncten montelick ende schriftlick beschuldight is, heeft synodus gedecreteert, dat men hem tydt van twee maenden geve, binnen dewelcke hy attestatie van den kerckenraet te Groeninghen aen der classe van Zwolle verthonen sal. So niet, sal hy synes dienstes alsdan datelick entsettet syn ende sal synodus hierentusschen alle dese sake aen die van Groeninghen overschrijven.

10.

De eheordeninghe, by Ridderschap ende Steden gestelt ende den synodo voorgelesen, is goetgevonden.

11.

Die van Zwolle hebben een questie ingebracht, off men sulle een persone to den avontmale laten, aen welckers doop sommighe twyffelen, maer die persone selffs met anderen is wel in der sake gerust. Waerop synodus besloten heeft, dat hy totten h. nachtmale des Heeren mach toegelaten worden.

12.

Men sal versoecken de E. heeren Gedeputeerde van dese provincie, dat deselvighe in den Haghe proponeren, dat verboden werden alle kettersche ofte onbehoorlicke boecken in de Geunieerde Nederlanden te drucken.

13.

Den 22en artyckel des lestledenen synodi, geholden binnen Deventer 1602 den 15 Junij, herlesen ende oversien ende van der saken gelegentheyt breeder onderricht, werdt by den synodo verclaert, dat vrouw TEN OUVER, den regel Christi Matth. 18 voorbijgaende, t'onrechte alhier heeft comen haer voorstel inbringhen, waeromme oock de voorgenoemde synodus haer t'onrechten tot den kerckenraet van Zwolle gewesen hebbe. Ten tweeden, gemerct oock deselve acte, narrative geteeckent synde, schynt etwes te wydt te connen geduydet worden, ende overmits vrouw TEN OUVER de gedane aenclachte onvervolghet heeft gelaten, so verclaert sijnodus, dat aensprekerinne op onreden gefondeert sy ende de besprokene geabsolveert. Ten derden, aengesien dat teghen eenen olderlinck niet behoort voortgebracht te worden dan onder twee getuyghen, verclaert de synodus, dat de particuliere verschillen, den dienaeren aengaende, van geener gewichticheyt, wel mogen broederlick gecensureert ende gestraft worden, doch niet so lichtelick, tensy daer eenighe merkelicke redenen syn, behooren te boecke gestelt te syn.

14.

Is goetgevonden, dat synodus versoecke de reparatie der kercke van Delden aen den drost van de Twente.

15.

De synodus belast den kerckenraet van Oldenzeel, dat men de lidtmaten der gemeynte aldaer sal vermanen, dat se niet sullen naerlaten dat ampt der diakenschap aldaer te bedienen. Middelertyt sal men aen Ridderschap ende Steden aenholden, dat heure E. wille gelieven in den misbruyck der armengoederen t' Oldenzeel order te stellen.

16.

Belangende de lyckpredicatien blyft men by de resolutie des nationalen synodi.

17.

De saecke D. Gisii heeft de E. rentmeester van Zallandt [1]) aengenomen te bevoorderen.

18.

Van de gheestelicke goederen sal men versoecken aen Ridderschap ende Steden, dat order daerop gestelt ende wel moghen geimploieert worden tot onderhoudinghe van kercken, scholen ende seminarien der kercken, ende dat metter eerster gelegentheyt.

19.

Daer [2]) is voorgegheven, offet niet tot goeder ordeninghe in synodo diende, dat de classis, in welckers stede synodus geholden wordt, solle hebben in prima sessione primum locum ende votum ende in den anderen, derden ende navolgenden sessionen d'andere classes, gelyck se ordine malcanderen volghen, elck ordine by beurte primum locum et votum, waerop een yeder classis toecomende jaer in synodo syne resolutie sal inbringhen. Sullen oock de gravamina van een yegelicke classis [3]) wtgheschreven worden ende gehoorlich twee maenden voor den synodum aen de kercke, daer synodus sal geholden worden, ghesonden [4]), opdat deselve sulcke gravamina schicke aen alle andere classes, opdat se aldaer gheventileert moghen worden, ende de ghedeputeerden, so wtghesonden sullen worden ad synodum, de resolutie des classis daerop medebringhen.

20.

Het is goetgevonden, dat de classes van Campen, Zwolle ende Steenwyck den dienst in Mastenbroeck mit prediken om veerthien daghen voorsien, beginnende van die van Campen ende so volgens, opdat also de weduwe saligher Winandi de opcomste noch een tijdtlanck moghe ghenieten.

21.

Die van de Swartesluijs hebben versocht te moghen resorteren in het classis van Steenwyck. Is geantwoort, dat men blyven sal by de resolutie des synodi te Deventer.

22.

Die van Linghen hebben gevraeght, off een pape, soo een dootslach ge-

---

[1]) „van Zallandt" ontbr. in QQ. [2]) In QQ begon dit art. eerst met de woorden „Classis van Steenwyck heeft een questie voorghestelt", welke woorden echter doorgehaald zijn. [3]) „classis" QQ heeft „kercke", dat eerst ook in onzen cod. stond, maar doorgehaald is. [4]) „ghesonden" ontbr. in QQ.

daen, tot het ministerium mochte toegelaten worden. Is geantwoort, dat sulckes niet behoorde te gheschieden, nietthegenstaende dat hy pardoen heeft van de overicheijt, dewyle een prediker behoort een goet ghetuygenisse te hebben by deghene, die buijten syn. Maer wan hy, pardoen hebbende ende mettet bloet des dooden versoent synde, boete bethoont, sal hem niet affgeslaghen worden tot het nachtmael des Heeren toeghelaten te worden.

23.

Noch een andere questie is geproponeert, off men hier in Overijssel hebbe een sonderlinghe kerckenordeninghe anders als die generael is. Waerop geantwoordt: neen, ende daerby verclaert, dat men sich behoort te richten na de acten des nationalen synodi Hagensis.

24.

Belanghende de weduwen der verstorvene predicanten sal aen de landtschap versocht worden, dat deselvighe met onderholt versien werden.

25.

Het is oock ghedecreteert, dat men sal bij de landtschap versoecken d'affschaffinghe der groevebieren ende allerhande onordeninghe in bruiloften ende kindermalen.

26.

Van de ehesake, so die van Oldenzeel hebben voorgestelt, belangende eenen man, den syn vrouwe ontloopen is met eenen soldaet, die daer begeert met een andere getrauwt te worden, is geantwoordt, dat so hy sich niet wil ontholden, mach hy aenholden by de magistraet, dat de vrouwe met placaet wederomme inghevoordert werde, eer in deser sake van de kercke van Oldenzeel etwas gedaen worde.

27.

Also de predicanten ten platten lande swaerlick connen onderholden worden, sal men versoecken, dat de E. heeren Ghecommitteerde van Ridderschap ende Steden wille gelieven te ordonneren, dat alle de goederen, tot onderholdinghe van predicanten, scholemeesters ende costers geimployeert, van verpondinghe ende schattinghe moghen vrij syn.

28.[1])

Daer sullen geene predicanten beropen worden sonder voorweten, consent ende authoriteyt des classis.

---

¹) In QQ stond eerst het navolgende als art. 28, dat echter doorgehaald is: „Die

29 [1]).

Tot gedeputeerde des synodi syn vercoren: wt den classe van Deventer ARNOLDUS RUSIUS, wt den classe van Campen J. [2]) LAMOTIUS, wt den classe van Zwolle, J. [2]) FABRICIUS, wt den classe van Oldenzeel, LUDDERUS VOGHELSANCK, wt den classe van Steenwyck, J. [2]) LANGIUS, wt den classe van LINGHEN, J. [2]) SPHEENHOVIUS.

30 [3]).

De naestcomende synodus sal binnen Oldenzeel den derden Maendach na Pinxten geholden worden. Hierop is censura morum geholden ende na dancksegghinghe des goddelicken names in vreden gescheijden.

CASPARUS HOLSTECHIUS, praeses synodi [4]).
JOHANNES BOGERMAN s., assessor praesidis.
LUDERUS VOGELSANG, electus synodi scriba.

Acta sijnodi provincialis, gehouden binnen Zuolle den 14 *Augusti end geeindiget den* 15 *desselven, anno* 1604.

Op desem sijnodo sijn mith behoerlike credentzbrieven verschenen:

van wegen der lantschop: de edele end vrome JOHANNES WITTE;

van Deventer: MICHAEL KECKIUS end JOHANNES BURANUS, dienaeren, burgermeester MARTEN STEGEMAN end DAEM PIETERSEN, olderlingen;

van Campen: JOANNES LAMOTIUS, predicant, end burgemeester REINAERT TENGENAGEL, ouderlinck, HENRICUS GREVENSTEIN, predicant;

van Swolle: JOANNES WEDAEUS, HIERONIJMUS HEERSOLT, predicanten, burgemeester ENGELBERT ENGELBERTSEN, ouderlinck;

van Oldensaell: LUDERUS VOGELSANCK, ADOLPHUS SPIEZERUS, VALERIUS ROSTORP, respective dienaeren tho Oldensael, Enschede end Degenecken, end ALBRECHT HERINCK, ouderlinck tho Oldensael;

van Lingen: JOANNES SPEENHOVIUS, OTTO FRANTZEN, JOANNES RINGELIUS,

van Campen hebben dese questie voorgestelt: off een man, so eene persone getrouwt, daer hy een kindt by hadde ende een jaer by gewoont, met eene andere begeert, soude moghen gecopuleert worden? Is geantwoort, dat sulx hier niet mach geconsenteert worden". Boven ons art. 28 staat in QQ „29". [1]) „29" QQ heeft, in verband met het daar doorgehaalde art. 28, hier „30". [2]) „J." QQ heeft „Johannes". [3]) „30" QQ heeft „31". [4]) „Casparus — synodi" ontbr. in QQ.

respective dienaeren tho Lingen, Ippenburen end Beesten, end GERHARDT SWARTE, ouderlinck;

van Vullenhoe: JOANNES LANGIUS end HENRICUS BEILANUS, respective predicanten tot Vollenhoe end Blocksiel, met burgemeester JAN COEPS, ouderlinck tot Vollenhoe.

1.

Uth dese vergaderde persoenen sijn naer aenroepinge gottlikes namens vercoren tot praesidem JOHANNES LAMOTIUS, tot assessorem JOHANNES WEDAEUS, tot scribam JOANNES SPEENHOVIUS.

2.

Belangende de bevorderunge des generalen sijnodi sal men ersten versoeken van de Gedeputierden deser provincien, wat in desser sake bij de Mogende heeren Staten gedaen sij, end dan de heeren Gedeputierden verner bidden, mith vorstellinge der principaelsten redenen, dat heur E. hijran de goede hulpelike handt tho holden believe.

3.

De van Steenwick end Hasselt hebben haeren olderlinck, de van dem classe gedeputieret was op sijnodum te comen, gelijkewol niet gesonden, hoewel tselve im laetsten sijnodo, tho Campen geholden, besloten was. Soe hout dese sijnodus deselve voor ditmael (overmits sie noch geenen ordinaris dienaer hebben) geexcusieret, vermanende den classem in dese sake goede broederlike einicheit tho holden.

4.

Angaende den 6 articul lestledenen sijnodi, van dienaeren, die niet en woenen in loco bij haere kercke, omdat se geene bequaeme woeninge hebben, sijn de namen der plaetsen alhier opgeteekent om bij de landtschop an tho holden, dat de opbouwinge derselven bij goeder tijdt noch vor den winter geschehen mochte, warin der E. rentemeester beloefft bij de Gedeputierden deser landtschop het beste te doen. De namen der plaetsen sijn dese: Oelst, Wije, Camperveen, Denneken end Losseren, Rijssen.

5.

Men sal wederom opt nieuwe versoeken an de Gedeputierden, dat haer E. bij de Staten Generael woude gelieven an tho holden, dat goede opsicht genohmen worde op de druckerijen, ten einde geene kettersche boeken aldaer gedruckt mogen worden.

6.

Der 19 articul lestgeholden sijnodi, dewijle deselve alsnoch niet int werck gestellet ist, so sal deselve hinferner neerstelick onderholden worden, end sal men hijrentusschen in bedencken nehmen, off deselve gravamina off ten minsten de principaelste van dien niet behoorden dem E. deputato, die van wegen der landtschop gecommittiert sal worden op sijnodum te comparieren, sijnde een lidtmate der Gereformeerder religion, vorhin toegesonden worden.

7.

Men sal wederom anholden voor de weduwen der predicanten jaerlicx een lijffpensie te genieten.

8.

Angaende den 27 articul laetsten sijnodi, dewijle men verstaet, dat de landtschop de goederen, tot onderholt van de predicanten geleijt, van verpondinge hebben vrijgelaten, sal men anholden, dat hetselve de van Enschede end alle andere ock mochten genieten, dewijle sommige guetheeren hun hijrin weigerlick holden.

9.

De sake Henrici Petraei tho Ommen ist in sijnodo rijplick erwogen, end darom persisteert sijnodus alsnoch bij de resolutie, im lestleden sijnodo tho Campen genohmen, houdende hem van sijnen dienste vor gedeportiert.

10.

Men sall versoeken an de landtschop, dat verboden worde: de kinderen niet mogen bij de Jesuiten te laten studieren, bijsunder degene die einige geistlike beneficien van de landtschop sijn genietende, overmits tselve bij openbaere placaten van de heeren Staten te voeren verboden geweest ist, welcker placaet noetwendich soude sijn vernieuwet te worden.

11.

Martinus, olde pastor ter Ihorst, wort verclaert onduchtich totten kerckendienste overmits sijn onwetenheit in religionssaeken, gelijck de broederen des classis van Swolle verclaeren, welckerem judicio de sijnodus vollenkomen geloove (alst behoert) toestelt. Insgelijcks de pape tho Overeest. Und sal om andere mehr redenen angeholden worden, dat se daetlick geremovieret worden.

12.

Idt sal niet toegelaten worden einige comoedien, tragoedien offte ietwes anders van dergelijken naturen te agieren, so bij schoelkinderen als anderen.

13.

Lingenses hebben underricht begeert van einige sake RUDOLPHI MEIERS, dewelcke van eine vijandt der religie beschuldicht was, dat hij bij de Jesuiten gebichtet unde gerevociert hadde, welckes nochtans van ehme niet kan bewesen worden. Maer nochtans bekennet RUDOLPHUS, dat hij sijn E. graeff FREDRICK VAN DEM BERGE van sijnen kerspelluden angeholden (warin RUDOLPHUS geconsentiert), bij de pastorije int pausdom tho blijven. Heefft darom de classis van Lingen vorg. RUDOLPHUM vam dienste gesuspendiert und ferner verclaert, dat RUDOLPHUS vant jaer 99 aff (als solckes geschiet) hem wel gedragen, ock om der religioen willen tho Berck gevangen geholden und daerbeneffens, in classe Lingensi hijrvan vermaent sijnde, schultbekentenisse gedaen, om vergiffnisse gebeden, de Nederlantsche Belijdenisse und Catechismum bekent end begeert wederom to dem dienste toegelaten tho worden, warup de classis hem mith vorgaende openbare schultbekentnisse tot ein lidtmate der gemeente wederom op end angenohmen. Der sijnodus, alle dese saken met mehr andere redenen overwogen hebbende, heefft verclaert, dat RUDOLPHUS MEIER wederom tho den dienste toegelaten worde, und stelt dem classi van Lingen in handen te oordelen, off RUDOLPHUS bequameliken daer ter plaetse een tijdtlanck konne geduldet worden, off dat hij na umganck sekerer tijdt tot ein andere plaetse behoorde getransportiert te worden.

14.

De van Steenwijck end Steenwijkerwout, hebbende angenohmen einen predicant buiten weten end kentenisse der classicale vergaderungen, worden wel vor deser tijdt (overmits de classis tegen de persoenen niet toe seggen weet) vor geexcusiert geholden end doch vermanet, hinferner de kercklike ordnung stricteliken te onderholden.

15.

Uth classe van Steenwijck is geproponieret van domino LANGIO, dat hem einen goeden raet medegedeijlet mochte worden tot wechnemunge einiger verbitterung tegen einige heeren, alnu bereitz van hen verwecket. Waervan de sijnodus de sake ein weinich overwogen hebbende, ock angehoret end gelettet op de eigene bekentenisse domini LANGII, dat he vor uns bekent sijne passie to vele naegevolcht tho hebben, hefft darom de sijnodus goetgevonden domino LANGIO te doen ein missive an de lantschop over te bringen, warin de sijnodus sal versoeken, dat de E. heeren wouden de schultbekentenisse D. LANGII, die hij mondtlick in haere vergaderunge (vorgeselschapt mith einen anderen ministro loci, daer de vergaderung der Ridderschap end Steden geholden wordt) doen sal, doch acceptieren, hem solckes vergeven end bij sijnen dienste tho Vollenhoe continueren.

16.

Alsoe men verstaet, dat de Wederdoepers, eine grouwelike secte voerende, seer thonehmen, sal men an de landtschop anholden, dat hun haere vergaderingen verboden mochten worden.

17.

Tgene welcke in vorg. articulen besloten is an de lantschop te versoeken, dartho sullen ministri loci, daer de vergaderung der lantschop geholden wort, gedeputiert sijn om tselve te versoeken end van den event desselven op naestcomende sijnodale vergaderung rapport te doen.

18.

De naestcomende sijnodus sal binnen Oldensael den 3 Maendach na Pinxteren geholden worden.

Hijrop is censura morum gehouden end, na dancksegginge des godtlichen namens, sijnodus in vrede geschieden.

Actum ut supra.

J. Lamotius, praeses sijnodi.
Joannes Wedaeus, assessor synodi.
Joannes Speenhovius, scriba sijnodi.

Acta synodi provincionalis, geholden binnen Campen, angefangen den 12 Augusti anno 1606, geeindiget denselven daegs.

Up dessen synodum sint verschenen mit behoorlicke credentsbrieven dese naefolgende persoonen:

van wegen der landtschap van Overissell: die edele E. rentemeister Johan Witte;

uth het classis van Deventer: Thomas Roothusius, predicant, Johan Roeloffsen, olderlinck der kercke van Deventer, Christophorus Hallein, predicant;

uth het classis van Campen: Thomas Goswinius, predicant, burgemeister Rotger Breda, olderlinck der kercke van Campen, Hildebrandus Willenius, predicant van Sallick, Henricus Grevenstein, predicant van Campervene;

uth het classis van Swolle: Hermannus Wifferding, predicant, Roloff Jansen, olderlinck der kercke van Swolle, Otto Gisius, predicant van Hasselt; Patroclus Bokelmannus is niet in synodo verscheenen;

uth het classis van Steenwijck: Johannes Vosculius, predicant van Steenwijck, Johannes Langius, predicant van Vullenhoe, die E. joncker Jochem Bootzelaer, olderling der kercke van Vullenhoe, Everhardus Janzonius, predicant up Blecksijll.

1.

Uth desse persoonen voerbenoempt sint nae anroepinge des h. naems Godes verkoren tot synodi praeses Hermannus Wijfferding, tot assessor Thomas Roothusius, tot scriba Thomas Goswinius.

2.

Men sall voer een gravamen medegeven, die uth die kercken van Overissell up het synodum nationalem sullen verschinen, dat doch insient up die druckerien mach genomen wurden, dat niet allerlei boecken sonder consent dergeener, die daerover te gebieden hebben, sullen gedruckt moegen wurden, gelijck sulckes in den vijfften artijckell des voerledenen synodi oock is begeert. Maer aldiewijle men niet weet, hoe spoedich die nationaell synodus synen voertganck sall konnen hebben, wurdt raedtsaem gefonden bij die landtschap van Overissell an te holden, dat haere E.E. gelieve bij die E.E. Moegende heeren Staten doer haere E.E. Gedeputierden an te holden, dat sulck misbruick mach voergekomen wurden.

3.

Angaende die oversendinge der swaricheiden tot die respective classes deser provintie, te bevoerens eer het synodus geholden wurdt, updat die gedeputierden uth elck classe geresolviert in synodo moegen koemen, blijfft het synodus bij die artickell, daervan gemaeckt binnen Campen anno 1603 in den 19^{en} artickell, gelijck oock sulckes in andere Gereformierde kercken wurdt underholden.

4.

Diewyle Henricus Petraeus tot noch toe den synodo niet hefft vuldaen, gelijck hem upgelecht was in synodo te Campen anno 1603 in den 9^{en} artickell, und hij alsnoch niet laet unstichtlick te leven, oock hemselven buiten wetent des classis van Swolle hefft ingedrongen te Dalffsen um te predigen, tegen alle kerckenordeninge, verklaert het synodus, dat sie hem voer gien wettelick dienaer des evangelii holden. Derwegen besloten, dat men erenstlick mit den eersten an die landtschap van Overissell sall anholden, dat hij mach vandaer geweret wurden.

5.

Begeert het synodus nochmaels, dat bij der lantschap angeholden wurde, dat die thiende artickell des voerleden synodi, binnen Swolle geholden anno 1604, mach in het werck gestelt wurden.

6.

Tot vermijdinghe der unordeninge, die in der ehestandt begaen wurdt, overmits vele in huisholdinge treden, die te voeren niet sint geproclamiert noch van den predigstoell noch van die plaetse, daer men andersins behoort publicatie te doene, oock niet in den houlicken staet bevestigt sindt van den predicanten off van den magistraet, sall een iegelick predicant bij sijne magistraet versoecken, dat sulckes moege verboden wurden.

7.

Up die missive van den synodo van Nimwegen, gesonden an het synodum van Overissell, is besloten, dat men blijfft bij die resolutie, daervan gemaeckt in synodo te Campen anno 1603 in den 19 artickell.

8.

Men sall an die E. E. Gedeputierden deser lantschap versoecken, dat haere E. E. gelieve die beste middelen te beramen, dat die papen ten platten lande wechgeweret moegen wurden, angesien sie den predicanten seer hinderlick sint, dat sie geene behoorlicke frucht mit den dienst des evangelii schaffen konnen.

9.

Die broederen des classis van Deventer hebben den synodo voergedragen een seecker schrifft van Johannes Hartnack, inholdende verscheiden klachten, waerup het sijnodus hefft geantwoordet, dat sie voer guedt erkennen, hetgeene die broederen van Deventer in die saecke gedaen hebben, und daerbij guedtgefonden, dat men eene missive an hem sall schicken, hem daerin frentlick vermanende, dat hij sick van sijne ungefondierde klachten wille entholden und der guede meininge des classis van Deventer und der magistraet sick underwerpen, die in sijne saecke gueden raedt schaffen konnen. Holdt het synodus oock voer guedt die bestraffinge, die die broederen van Deventer hem gedaen hebben, van wegen dat hij binnenshuis buiten raedt und believent des classis sijns dochters kindt gedoopt hefft, hetwelcke gedaen is tegen alle kerckenordeninge. Vermaent derwegen voerbenoemden Johannem Hartnack sijn schult daerin te bekennen.

10.

Is voergestelt, off voertan die broederen, die in synodo sullen verschinen, oock in eene herberge tsamen ter maeltijt sullen koemen, edder off sie sullen gelogiert wurden bij den broederen der ghemeinte, daer het synodus sall geholden wurden. Waerup ter andtwoordt gegeven, dat men sulckes sall in bedenckent nemen.

11.

Het synodus mit verheugent verstaen hebbende, dat die toehoorders up Blocksijll so anwassen, dat die kercke niet groot genoech is voer diegeene, die tot gehoor des evangelii koemen, und oock frese is, naedenmaell sie boven malkanderen sitten moeten, terwijle men predigt, dat die bovenste van wegen die swaerte up die understen sullen vallen, hefft guedtgefonden bij die landtschap van Overissell an te holden, dat die voerbenoemde plaetse mach vergroetert wurden, updat die tegenwoordige ijver sodaniger luiden mach erholden wurden.

12.

Tot gedeputierden des synodi sint verkoren: uth het classe van Deventer THOMAS ROTHUSIUS, van Campen THOMAS GOSWINIUS, van Swolle HERMANNUS WIFFERDING, van Steenwijck JOHANNES LANGIUS.

13.

Naestkoemende jaer sall het synodus geholden wurden in het classe van Steenwijck, die die plaetse tot gelegener tijt daerthoe noemen sall.

Hijrup is, nae geholdene censura morum und gedaene dancksegginge tot Godt Allmachtich, het synodus geeindiget und in frede gescheiden.

HERMANNUS WIFERDING, synodi praeses.
THOMAS ROOTHUISEN, assessor.
THOMAS GOSWINIUS, scriba synodi.

Acta synodi provincialis, gehouden te Campen anno 1607 *den* 21^{en} *Julij.*

Op desen synodum sijn met behoorlijcke credentsbrieven verschenen:

ten eersten van wegen de lantschap: de Erb. ENGBERT CLAESSEN;

van wegen het classis van Deventer: D. THOMAS ROTHUSIUS ende D. ROTCHERUS TICHELER, predicanten, ende de Erb. GEERHRAERDT VAN SUCHTELEN, ouderlinck;

van wegen het classis van Campen: D. JOHANNES VAN DER HEIDEN, D. HENRICUS GREVESTEIN ende D. HENRICUS JOHANNIS SOEST, predicanten, ende de Erb. CHRISTOFFEL HENDRICKZ, als ouderlinck;

van wegen het classis van Swol: D. JOHANNES FABRITIUS ende D. OTTO GISIUS, predicanten, ende de Erb. MATTHIAS VAN WESSUM ende OTTO HENDRICKZEN, ouderlingen;

van wegen het classis van Steenwijck: D. JOHANNES LANGIUS ende D. JOHANNES VOSKUIL, predicanten, ende D. RYCKMANNUS WOLPHIUS, licent. juris, ende JOHAN ALBERTZ, als ouderlingen.

Ten 1en. — Wt het getal van dese voorgenoemde personen syn nae anroepinge van de name Godts gecoren tot praeses D. TOMAS ROTHUSIUS, tot assessor D. JOHANNES FABRITIUS, tot scriba D. JOHANNES LANGIUS.

Ten 2en. — Is besloten, dat het synodus eenen brieff sal schrijven an den E. heeren drosten van Sallant, dat sijn E. HENRICUM PETREJUM, nu tot driemael toe in drie nae elcander volgende synodale vergaderingen uit sware redenen onweerdich des kerckendienstes geordelt sijnde, doch eenmael gelieve te removeeren, omdat hij onwettelyck in dese provincie in den dienst is gecomen ende sich soe onstichtelijck tot allen tijden heefft gedragen, dat men altijt veelvuldige clachten van hem heefft gehoort, ende dat hij daerom meer schade als vordeels in Godts gemeinte doet, opdatter geen lasteringe meer van come, ende het synodus met sijne protesten, gelijck hij nu eene seer ongerijmt overgegeven heefft, niet meer moege beswaret worden; ende indien de E. heer drost daer niet in remedieert, dat het synodus sal sulcks moeten wederom an de lanschap versoecken.

Ten 3en. — Het synodus sal oock eenen brieff schrijven an den E. heeren drosten van Vollenhoe, dat sijn E. gelieve van nu voortaen niemant eenich voorschrifft te verleenen an eenigen scholten, om tot een predicant van denselven angenomen te worden, aleer de E. heer drost, om veelvuldige swaricheiden voor te comen, sulcks metten classe gecommuniceert heefft; ende daerbenevens dat de beropinge der predicanten moege geschieden van de gemeinten aldaer met voorweten, wille ende consent des classis, daeronder de plaetse resorteert, ende dat die E. heer droste gelieve hiervan allen sijnen scholten schrifftelijck te insinueren ende wel eernstelijck te belasten, dat syluiden dat recht de gemeinte laeten ende vanhier voorts niet meer sonder consent des classis eemant beropen.

Ten 4en. — Angaende de saecke ZACHARIAE WOLPHII, naedemael deselve sonder consent des classis van Steenwijck an den Blanckenham beropen is ende om verscheiden redenen sijn persoon ende sijn getuchenissen den classe van Steenwijck ende den synodo suspect sijn, is in den synodo geordoneert, dat het classis hem sijne getuchenissen sal affoorderen ende copie daervan oversenden an de broederen van Sutphen om te vernemen, offte sijluiden deselve in sulcker form hem gegeven hebben ende offte sij raetsaem vinden, dat men hem in den dienst dulde. Ende indien sulcks geschiet tot goet contentement des classis, sal ZACHARIAS een ander beropinge met consent

des classis van sijn gemeinte nemen in behoorlijcker forma, sich nochtans verbindende, dat indien hij hem qualijck quam te dragen, dat hij alsdan van den dienst geremoveert sal worden.

Ten 5en. — Het synodus heefft goedtgevonden, dat alle classes sullen neerstige ondersoeckinge doen, offte oock eenige predicanten offte ouderlingen, daeronder resorteerende, eenich verschil offte misverstant in den Catechismo ende Nederlansche Confessie der Gereformeerde religie hebben, ende, soe wat mochte voorcomen, bij tijts soecken te remedieren.

Ten 6en. — Is oock geresolveert, dat alle classes hare gravamina, de in den nationalen synodo sullen nodich sijn voorgestelt te worden, bij tijts sullen colligeeren ende dat het nodich sal sijn, dat onse synodale boeck doer de broederen van Campen, daer datselvige nu is, doergelesen worde, opdat al hetgeene daerin voorbehouden is om in den nationalen synodo affgedaen te worden, neerstelyck angeteeckent worde. Sal oock de kercke, daer het provinciael synodus sal gehouden worden, nae het uitschrijven des synodi nationalis in tijts genoech provincialen synodum verschrijven.

Ten 7en. — Het synodus heefft goedtgevonden, dat de deputati synodi, indien de vrede mochte getroffen worden, sullen bij elcanderen comen ter plaetse, daer de lantschap vergaederen sal, ende met elcanderen raedtslaen, hoe vooreerst op de beste wijse alle plaetsen ten platten lande bequamelijck moegen met predicanten versien worden, ende alles wat tot restauratie der kercken sal dienen an de lantschap te versoecken.

Ten 8en. — Wort het classis van Campen belastet, dat sij sullen nomine synodi GELLIO SIXTINO anschrijven, dat hij sich datelijck van het predickampt sal onthouden, naedemael hij soe eene sonde begaen heefft, dat hij nae luit des 73en artikels des nationalen synodi, gehouden binnen des Gravenhage, niet en can in den dienst geduldet worden, bysonder dewijle hij alrede der oorsaecken halven van den classe van Lewarden van sijnen dienst affgesettet is.

Ten 9en. — Men sal den E. burg. ENGBERT CLAESSEN pro memoria antekenen om den E. E. heeren Gecommitteerden te remonstreren, dat haer E. gelieve op nuwe daer wat in te doen, datter geen kinderen uit dese provincie in de scholen der Jesuiten gesonden worden, noch oock in dese provincie de kinderen van niemant anders als van de predicanten in de Gereformeerde kercke mogen gedopet worden. Ende dat bij de lantschap moege bevordert worden, dat de E. heeren, dewelcke sullen gedeputeert worden in de Generale Staten, moegen last hebben haer beste te doen, dat

het nationael synodus moge voortganck gewinnen, sonder dat de Catechismus ende de Confessie gerevideert worden.

Ten 10en. — Het synodus ordeelt voor goedt alles, wat bij de meeste stemmen in den praepa[ra]toria nationali synodo, in den Hage gehouden den 31en Maij anno 1607 stijlo novo, is gedecreteert, ende heefft bij stemmen neerstelijck omgevraecht, offt oock eemant wat tegen den Catechismum ende de Neerlansche Confessie der Gereformeerde religie heefft bij te brengen. Soe hebben alle personen, in den synodo vergadert sijnde, voer Godt ende hare conscientie betuget, dat sy de leere, in deselvige begrepen, voor goedt ende schrifftmatich houden.

Ten 11en. — Tot deputatos synodi syn gecoren D. Thomas Rothusius, D. Johannes van der Heiden, D. Johannes Fabritius ende Johannes Langius.

Ten 12en. — Is bij desen oock goedtgevonden, dat nu de toecompstige synodus binnen Swolle sal gehouden worden, overmits dat het collegie der E. heeren Committeerden voor het tocomende jaer aldaer sal resideren.

Thomas Roothuiss, praeses synodi.
Johannes Fabritius, assessor sijnodi.
Johannes Langius, scriba synodi.

Acta synodi provincialis, gehouden binnen Swolle den 11 *ende* 12 *Julij anno* 1609.

1. Up diesen synodum sin met behoerlicke credentzbrieven verschenen, als:

van wegen Ridderschap ende Steden dieser landtschap van Oeverijsell: die Ed. E. Johan Wijtten, rentemeister generall des landes Sallandt, ende die erbare Johan Jellijs, borgermeister der stadt Swolle;

wt dem classe van Deventer: die ehrw. wellg. dominus Joannes Gosmannus, bedienaer des hilligen evangelii binnen Deventer, ende dominus Gerardus Lindenhovius, dienaer der kerken tott Raelte, neffens den ersamen Daem Petersen, olderlinck der voorgemelter kercke tott Deventer;

wt dem classe van Campen: als dienarn des wordes dominus Daniel Sauterius binnen Campen, dominus Henricus Meinardi up die Swartesluis, dominus Hillebrandus Willenius tott Sallick, neffens die Ed. E. Reijnart Ganssnebbe, borgermeister ende olderlinck tott Campen;

wt dem classe van Swolle: als dienarn des wordes dominus JOANNES WEDAEUS tott Swolle ende dominus OTTO GYSIUS tott Hasselt, ende olderlingen borgermeister JOHAN BUIS tott Swolle ende OTTO HENDRICKSEN tott Hasselt;

wt dem classe van Steinwijck: als dienarn des wordes dominus JOANNES VOSCUIL tott Steinwijck ende dominus JOANNES LANGIUS tott Vollenhoë, olderlingen RICKMANNUS WOLPHIUS, licentiat ende borgermeister binnen Vollenhoë, ende PETER MEWES binnen Steinwijck.

2. Wt het getall van diese voorgemelte persoenen zin nha anroepunge des namens Goedes tott praeses erwelet dominus OTTO GYSIUS, tott assessor D. JOANNES GOSMANNUS, tott scriba D. JOANNES WEDAEUS.

3. Synodus blifft bij die resolutie angaende HENRICUM PETRAEUM, in den voerhergaenden synoden genomen, als datt hij sich datelicken van den kerckendienst sall ontholden, ende begert datt man noch bij den Ed. heeren droste offte bij die Ed. Gedeputierden dieser landtschap anholde, datt hij moege removirt worden. Ende updatt in sin platze ein ander bequaem dienaer moge gestelt worden, so hebben die Ed. gecommittirden, genominirt zinde up den landtdach binnen Deventer dem synodo bij tho woenen, van dem synodo begert, dat ein iegelick particulier dienaer behoere tho arbeiden, darmit guede dienarn so tott Dalffsen als elders in allen andern classen moegen beroepen worden, beloevende datt haer Ed. willen haere wterste devoer doen, datt die beroepene dienarn met guede habitatie ende stipendio moegen versorget worden.

4. Angaende ZACHARIAM WOLFFIUM is guedtgefunden, datt an hem geschreven ende vermanet worde tott beterschap sines levendes ende betalinge siner schulden. Ende dar het contrarium befunden wordt, sall die classis, darunder dat hij sortirt, die auctoritet hebben WULFFIUM voorgemelt van sinen dienst tho deportirn.

5. Angaende die 5 artikull synodi Campensis anno 1607 den 15 Julij is guedtgefunden, datt ein ijder particulier dienaer in elcken classe noch sall doorlesen den Catechismum, dwelke alhir in diese Nederlandische kercke gelehrt ende gepprediget wordt, beneffens die Nederlandische Confessie des glovens, ende ock approbirn. Ende soverre dar ijmandt befunden worde, dwelke dieselve niet approbirn wilde, sall man met sodanigen procedirn als behoeren sall.

6. Hett synodael boek sall berusten ter platze, dar synodus geholden wordt, ende also volgens transferirt worden.

7. Synodus persistirt, dat noch die 8 artikell des synodi, binnen Campen geholden, angaende GELLIUM SIXTINUM, moege geeffectuirt worden.

8. Sall ock van die heeren die Gedeputierden versogt worden, dat haer E. wille gelieven helpen tho hindern, dat geene kindern wt dieser provintien in den schoelen der Jesuwiten gesonden mogen worden.

9. Angaende het 2de gravamen classis Daventriensis, namliken den tijtt betreffende wanner dat synodus sall geholden worden, is besloeten, datt die wtschrivinge gravaminum sall geschieden kort na Paschen ende dat man dan den 10 dach na Pincxteren synodum sall holden, ijdoch dat bij titz darvan die heeren die gecommittirden dieser landtschap sullen advertirt worden.

10. Datt het 6 gravamen classis Daventriensis int werck gestelt worde, laet synodus hem wellgefallen angaende die combinatie van die beide classen als Deventer ende die Twente, ende dattselvige bij provisie.

11. Angaende die schoelmeisters ende kosters, so referirt sich synodus tott den 11 artikell synodi Daventriensis, geholden anno 1602 den 15 Junij.

12. Man sall bij die Ed. heeren Gedeputierden anholden, datt bij placcate moege versocht worden, datt den papen, ten platten lande zinde, verboeden worde haer tho ontholden van alle paustlicke ceremonien ende die lieden af tho keeren van het gehoor G. wordes, ende soverre het contrarium sall bevonden worden, datt sie, haer solkes genugsam bewesen hebbende, alsdan muchten van die platze removirt worden.

13. Oick sal man bij die Ed. heeren anholden, datt die dienarn, tott armoedt offte tott haren jaren gekoemen zinde, moegen redelickerwijse underholden worden.

14. Is ock besloeten, datt geene ehelueden henforder van den predigstoell sullen afgekundiget worden, dwelcke in unsen kercken niet willen gecopulirt wesen, noch ock ijmantz copulirn, die bueten die kercke van die politique officieren offte elders zin verkundiget geworden.

15. Sullen henforder die kerckendienarn ten platten lande nha die predicatie haren thohoerders voorseggen die 5 hoofftstucken der cristlicken leere, ende so mogelick ock in die steden.

16. Man vindt guedt, datt classis so duckwils sall geholden worden, als den tijtt ende noodt solkes sall vereisken.

17. Angaende die ehesaeke, darvan die van Campen mentie maken in haren gravaminibus, holt synodus voor guedt, datt sponsalia de praesenti mutuo consensu dissolvi non posse nec debere, ende datt derhalven die magistraet van Campen darinne behoere tho versien.

18. Is ock geresolvirt, datt synodus den heeren gecommittirden, van Ridderschap ende Steden genominirt dem synodo bij tho woenen, alle die swaricheiden, dwelke in synodo voorgevallen, schrifftlick medegegeven sullen worden, updatt sie mogen geexecutirt worden.

19. Angaende die swaricheiden van die geistlicke guedern, als pastorien, vicarien ende andere, als dar zin tott Dalffsen, ter Heijne, Rouwfenne ende dergliken, soverre darvan eenige swaricheiden in den classibus fallen sollen, so sall ein iegelick classis dieselvigen den Ed. heeren andienen, dwelke beloevet hebben darinne tho remediirn nha behoer.

20. Den predicant van Gramsbergen betreffende is geresolvirt, datt dieselvige sall van dem classe van Swolle met den ersten verschreven worden ende hem andienen, datt hij hem sall moeten regulirn nha die kercklicke ordonnantie dieser Nederlanden ende hem tho underwerpen diesem classi. Soverre hij datselvige niet sall willen achtervolgen, so sall solkes den heeren Gedeputierden dieser landtschap angedienet worden.

21. Dewile datt in voerigen synoden is gedacht geworden der weduwen, is noch guedtgefunden, datt bij Ridderschap ende Steden dieselvige swaricheit oevermals, gelick in andern steden geschiet, moege voorgedragen worden omme einmall dieselvige tott einen gueden einde tho brengen.

22. Bij die Ed. heeren Gedeputierden an tho holden, datt die broedern ten platten lande, dwelke so ad classen als ad synodum reisen, moegen genieten noodtwendige restitutie der unkosten.

23. Angaende datt begerent Gualteri Sellii, dewile datt synodus met hem in communicatie getreden, so hefft sij dieselvige saeke also geschapen befunden, datt hij noch ter tijtt unbequaem zij tott den kerckendienst. Hefft derhalven synodus guedtgefunden, dat hij sick entweder ad aliud vitae genus begeve offte beter ende fundamentaliter studiere.

24. Die magistraet van Swolle hefft einen casum matrimonialem ingebracht, off ein man, eine frouwe gehadt hebbende, dwelke van wegen des ehebroekes, van haer begaen, haren man verlaten, daroever dan die partie guede informatie genomen hefft, niet georloevet zij eine andere tho trouwen. Is geadvisirt, datt die magistraet, darvan guede ende genochsame getuchenisse beleit ende angehoort hebbende, mach sodanigen man quitirn van die overspeldersche vrouwe ende denselvigen in die vrijheit tho stellen eine andere tho trouwen.

25. Is geresolvirt, datt synodus in datt thokumpstige jahr sall in dem

classe van Steinwijck geholden worden, overmitz die ordenunge datt vereisket ende die landen door Goedes gnade in vrijheit wedder gestelt zin.

26. Synodus versocht, datt die broedern wt elcken classe bij haere oevericheitt anholden, datt Conradus Brouwer, gekoemen zinde wt den monasterio monachorum met guede getuchenisse van die voornamste professorn ende andern dienarn des wordes van Herborn, einige middelen moege genieten voor ein halffjahr, updatt hij in die universitet tott Franiker moege gesonden worden.

27. Overmitz datt collegium der heeren Gedeputierden tott Deventer nu tegenwoerdich residirt, so belastet synodus den kerckendeinarn tott Deventer, datt sie bij haer Ed. anholden, updatt alle die gravamina, dwelke in diesen synodo voorgeloopen, moegen ter executie gestelt worden.

28. Synodus hefft gesocht dominum Bokelmannum met siner huissfrouwen tho reconciliirn, darup Bokelmannus ingefordert hefft verklaert, datt hij van harten begeere met siner huissfrouwen sick tho versoenen, updatt einmall die ergernusse van Goedes kerke moege wechgenomen worden. Is ock darna die huissfrouwe Bokelmanni ingeroepen, ende man hefft versocht up verscheidene wijse ende maniere haer tho inducirn, datt sie haer bij haeren man sonder eenige conditie muchte wedderomme verfoegen. Hefft darup geantwordet, datt sie dartho niet konne verstaen.

29. Als nu die synodaell bijeinkumpst bijna ten einde gebracht, hefft Henricus Petraeus bij request versocht die continuatie in sinen dienst. So ist, datt synodus guedtgefunden, datt hetselvige request an allen respectiven classen, blivende nochtans Petraeus middelerwile removirt van sinen dienst, sall gesonden worden, dwelke darup met den ersten sullen resolvirn, haere resolutie an dem classe van Swolle oeversenden, omme dieselvige den E. heeren Gedeputierden tho remonstrirn.

30. Is censura morum geholden ende zin die broedern in vrede met malcanderen gescheiden.

Otto Gysius, minister verbi Hasseltanae ecclesiae, praeses synodi.

Johannes Gossmannus, ecclesiastes Daventriensis, hujus synodi assessor.

Joannes Wedaeus, ecclesiae Swollanae minister, hujus synodi scriba.

Acta sijnodi provincialis, geholden tot Vollenhoe op den 26 Junii 1610.

Op deesen sijnodo sijn mit behoerlijcke credensbrieven verschenen:

ten eersten uijt naeme van mijn E.E. heeren van die landtschap: die edele heer JOHAN SLOET, droste van Vollenhoe;

daernae als gedeputeerden uijt den classibus:

van den classe van Deventer: D. ASSUERUS MATTHISIUS ende D. ROTGERUS TICHELAR, predikanten, ende den E. JACOB VAN BOICKHOLT, burgemeijster als olderling;

uijt den classe van Campen: D. EVERARDUS VOSKUIJL, D. HILLEBRANDUS WILLEMIUS ende D. HENRICUS JOANNIS, als predikanten, mit den E. ROELOFF LAMBERTS, borgemeijster als olderling;

van wegen des classis van Swolle: D. HERMANNUS WYFERDING, D. OTHO GYSIUS, D. RICHARDUS OBENHOLIUS, als predikanten, mit den E. burgemeijster LUBBERT ULGER;

uijt den classe van Steenwijck: D. JOANNES LANGIUS, D. LUCAS LANGIUS, D. HENRICUS GREVENSTEIN, als predikanten, mit den ersaemen M. HERMAN MESSEMAKER, als olderling.

1. Uijt het gemelde getall sijn nae gedaene anroepinge van den h. naeme Gods verkoeren tot praeses D. JOANNES LANGIUS, tot assessor D. HERMANNUS WIJFERDING, tot scriba ASSUERUS MATTHISIUS.

2. Op die requeste van ZACHARIA WOLFIO, mit diewelcke hy begeert in sijne plaetze geduldet te werden, met beloftenisse van besondere beterschap, is besloeten, datt hij noch tot prove voer ditt toekoemende jaer sall in sijne plaetze geleden werden, mits datt hij, sijn beloeven naekoemende, sich voertaen stichtelijcker draege ende int besonder oeck beneerstige, datt sijne gemaeckte schulden meugen betaelt werden.

3. Is van den synodo den classi van Swolle belast, datt sij eerstdaeges CONRADUM BREVERUM [1]) van Franicker sullen verschrijven, om hem bij haer te ondersoucken, hoeveele hij mochte in sijnen studiis gevordert hebben, om daernae voerts te adviseren, of het raetsaem sij, datt men noch eenich behulp tot verder continuatie van sijnen studiis voer hem van mijn E.E. heeren soecke te bekoemen, of hem eer sijn studirent in academiis datelijck te doen afbreecken.

---

¹) „Breverum" OO en PP hebben „Brouerum".

4. Sullen mijn E.E. heeren die Gedeputeerden des landtschaps wederomme versocht werden, datt haer E.E. doch gelieve te verbieden, datt ghene kinderen uijt deese onse provincie mochten bij die Jesuyten ter schole gesonden werden; oick datt het inkruijpen der Jesuitischen vaganten haer E.E. doch gelieve tegen te staen ende toe verhinderen.

5. Die swaericheyt om die Swarteslujjs met het classe van Steenwyck te vereenigen ende van het classe van Campen af te scheyden sall tot die naeste synode opgeschoven werden.

6. Op het 4 gravamen des classis van Deventer is goetgevonden, datt het hiernaest eenen ijgelijken van den deputatis sall vrijstaen, daer tsynodus vergadert, logysplaetse te soucken, waer het hem sall believen.

7. Sall bij requeste van mijn E.E. heeren Gedeputeerden versocht werden: voereerst een noetdruftich onderholt voer twee olde dienaren des woorts, Joannes Hardenack, gewesen dienaer tot Wesepe, ende Joannes Rodolphi, predikant tot Wannepervehen; oeck datt mijn E.E. heeren doch mochte gelieven eenen Joachimo Joachimi, oltpredikant tot Hellendoern, sijn onderholt hem toegelecht, twelck niet meer nu is als 50 carelsgulden jaerlijcks, voertaen ijets te vermeerderen.

8. Is besloeten, datt nadien die swaericheden in het stuck van relligie, daervan gemeldet wert in den eersten gravamine Swollensi, eijgentlijck in Zuyd ende Noordhollandt gedreven werden, hieromme oeck het tegenstaen ende verbeteren van dieselve den synodis van die gemelde plaetzen sall gelaeten ende toebetrowt werden, mits datt sijnodus nochtans haer E. mede schriftelyck vermaene om eene beqwaeme uijtkomste hierin mit den eersten te vervorderen.

9. Is goetgevonden te versoucken bij mijn E. E. heeren die Gedeputeerden des landtschaps, datt haere E. E. doch gelieve te autorizeren seeckere soedaenige personen, die in alle kerspelen mochten genauwe inventarizatie van alle geestelyke goederen, pastorien ende vicarien instellen, om doer sulck een middell het vervreemde gebruick van soedaenige goederen eens wederom te rechte te brengen ende alsoe voerts veelen predikanten tgebreck van onderholt, daervan veele geklaecht wert, te suppleren.

10. Van die deputatien tot het synode is op het derde gravamen des classis van Swolle geresolveert, datt hiernae elckeenen classi sall vrijstaen uyt haeren middel vier persoonen te verkiesen nae haer eygen goetgevallen, lettende voernaemlyck op die beqwaemheyt der personen, sonder aensehen

datt dieselve mochten staen in steden of ten platten lande, alsoe datt men oeck tot deesen vier deputatos ten minsten sall moeten verordenen twee predikanten, oeck well drie, als in anderen synoden sulcks oeck is besloeten.

11. tClassis van Campen advys van den synodo versocht hebbende op eene seeckere swaericheijt, voergevallen int stuck vant houwelyck, is daerop besloeten, datt die heeren magistraten van Campen (genouchsaem van die geloefweerdicheijt van die getuigen versekert sijnde, die mit eedo verklaert hebben, datt d'angeklaechde tegens haer haere ontrouwe selfs solde bekent hebben, volgens die gelijcke resolutie, in den naestvoergaende synode tot Swolle genoemen,) meugen den klaeger well op sijne vrije voeten stellende toelaeten, dat hij sich mit eene andere vrije persone meuge verbinden.

12. Sijn verschenen Casyn van Isselt ende Henrick Berentsen, als gedeputeert van die gemene erfgenaemen van Dalffsen, mit Henrico Petrejo, om voer hem te versoucken, datt hij doch mochte naer retractatie van het oerdeel, over hem in ettelycke synoden gevellet, in haeren kerspell in den dienst gecontinuiert werden. Daerop haer dan is geantwoert, datt men, ghene andere last hebbende elckeen van synen classe, geresolveert is, bij die decreten, van hem in vele voergaende synodis genoemen, te verblijven ende die voergenoemene excecutie van mijn E.E heeren Gedeputeerden tegens hem daerop te verwachten.

13. Op hett versouck van D. Nicasio van Isselt is goetgevonden, datt die broederen van Campen uijt den naeme des synodi aen mijne E.E. heeren Gedeputeerden sullen voer hem anholden, datt hij doch van haere E.E. tott eenigen staet mochte bevordert werden, om daerdoer eenich behulp tot sijne onderholdinge te bekoemen.

14. Is goetgevonden, datt mijnheere die E. droste van Vollenhoe doch wille gelieven te verhinderen het ongebeurlycke trouwen, het tappen des Sondachs onder die predikatie ende mede die Sondaechsche marckdaegen, als sij in Geythoern ende Blocksijl voernaemelijck gepleecht werden, alsoe datt men die mercktdaegen mochte op eenen anderen dach bestemmen, ghelijck oeck mijn E. heere voergenoemt beloeft heeft ditt alles op hett gevoechlijckste int werck te stellen.

15. Sall oeck van wegen des synodi aen mijne E.E. heeren die Gedeputeerden versocht werden, datt doch haere E.E. gelieve dien van Blocksijll behulpich te weesen tot vollenvuiren van haere kercke, die sij, angevangen hebbende te timmeren, selfs onvermeugens sijn te volmaecken.

16. Die saecke Caroli Boeckelmanni is van den synodo bevoelen den classi van Swolle, datt sij daerinne doen nae d'ordere vant woert Gods ende van den nationali synodo, als daerop gegrondet.

17. Het synodus sall toekoemende jaer op die gewoentlijke tijt geholden werden binnen Deventer.

18. Sijn als deputati deeses synodi verkoeren: uijt het classis van Deventer ASSUERUS MATTHISIUS, uijt hett classis van Campen D. EVERARDUS VOSKUIJLL, uijt hett classis van Swolle D. HARMANNUS WIJFERDING ende uijt hett classis van Steenwijck D. JOANNES LANGIUS.

Ende hiernae is eintelyck censura morum geholden, daerop volgens nae aenroepinge van den heijligen naeme Gods deese bijeenkomste is geeindiget.

JOHANNES LANGIUS, synodi praeses.
HERMANNUS WIFERDING, synodi assessor.
ASSUERUS MATTHISIUS, scriba synodi.

Acta sijnodi provincialis, geholden tot Deventer den 22 Julij anno 1611.

Op desen sijnodo sijn verscheenen met behoerlijcke credentsbrieven:

ten eersten uijtt naeme van myn E.E. heeren die lantschap: die edele joncker DIDERIJCK VAN VOERST, Gedeputierde der lantschap van Overrijssel;

uijtt den classe van Deventer: D. THOMAS ROETHUSIUS, D. ASSWERUS MATHISIUS, D. GERARDUS LINDENHOVIUS, als dienaeren des woerts, ende die E. burgemeister HERMEN BLOIS, als olderlinck;

uijt den classe van Campen: D. THOMAS GOESWINIUS, D. JOHANNES PETRI, D. ERNESTUS HIDDINGIUS, als dienaren des woerts, ende die E burgemeister WOLFF HENDERIJCKS, als olderlinck;

uijtt den classe van Zwolle: D. JOHANNES FABRITIUS, D. OTTO GIJSIUS, D. JOHANNES WESTENBERGIUS, als dienaeren des woerts, ende die E. burgemeister JAN JANSS BROUWER, als olderlinck;

uijt den classe van Steenwijck: D. JOHANNES VOSCUIL, D. HENDERIJCUS GREVENSTEIN, D. LUCAS LANGIUS, als dienaeren des woerts, ende die E. GERRIJT JANS, als olderlinck.

Ende sijn in die vrese des Heeren dese naevolgende dingen verhandelt.

Uijtt dit gemelte getal sijn nae aenroepinge van des Heeren heilige naeme tot praeses D. THOMAS ROETHUSIUS, tot assessor D. THOMAS GOSWINIUS, tot scriba LUCAS LANGIUS vercoeren.

1. In die saecke van Isselham, diewelcke versoecken van die combinatie met die van die Oldemerckt gescheiden te wesen, heefft het sijnodus besloten, dat si bij die combinatie sullen continueeren om veele ende verscheiden reedenen, ende principael diewiele die E. E. heeren Ridderschap ende Steden ende haer E. E. Gecommitteerden dat approbieren ende stichtelijck oerdeelen.

2. Also men verstaedt ende het seecker ende gewis is, dat een vermeende pastoer tot Heems sijn huisvrouwe doersteecken hebbende, sich in dese provintie ingedrongen heefft, heefft het sijnodus besloeten, dat men bi den E. E. heeren Gecommitteerden aenholde, dat hij niet alleen geremoviert, maer nae eisch van delict gestrafft werde.

3. Dat sijnodus versoeckt seer eernstachtich aen den E. E. heeren Gecommittierden, dat, diewijele die clachte generael is, dat op den platten lande die dienaeren doer misbruick der geestelijcker goederen quaet onderholt hebben, haer E.E. gelieve uijtt het midden van haer eenige te authoriseeren, die op die plaetsen, daer die dienaeren van quaet onderholt claegen, die geestlijcke goederen registreeren ende inventariseeren, opdat die predicanten haer behoerlijck tractament daervan genieten.

4. Mede te remonstreeren die clachten des dienaers tot Herdenberch Johannes Edelinck, wijens sober onderholt doer hulpe der E. E. heeren Gecommitteerden verbeetert moet werden. Ende oerdeelt het sijnodus, dat het bequaemste middel is hem te helpen, so die kercke van Heems bij die kercke van den Herdenberch gecombineert werde.

5. Also men noch weijnich effect spuert, dat die kinderen uit der Jesuiten schoelen te huis ontboeden werden, oeck dat het incruipen der Jeswiten vaganten niet geweert wert, is goetbevonden, dat hetselve wederomme met eernst so bij den E. E. heeren Gecommitteerden, so oeck bij den burgemeisteren der steeden versocht sal worden, dat het placcaet, van Ridderschap en Steeden geevulgeert, mach geeffectueert werden.

6. Daerbeneffens op het nieuwe aen te holden aen de E. heeren Gecommitteerden, dat haer E. E. gelieve middel te helpen beraemen, waerdoer het gebou der kercken van Blockzijl, alreede aengevangen, mach voltrocken werden.

7. Oeck mede te versoecken aen haer E.E., dat alle abbusen, als ontheiligen des Sondaechs, gansetrecken, papegaijschieten etc. moege verboeden werden.

8. Angaende die saecke van Dalffsen is geresolviert, dat het sijnodus sal schrijven aen die E. joncker JAN VAN RECHTEREN offte sijn E. momberen ende aen die E. juffrou weduwe VAN ITTERSUM ende die E. JAN VAN BRANDENBORCH TO RUTENBORCH, midtgaeders aen die gemeine ingeseten erffgenaemen, dat haer E. wil gelieven te consentieren in die beropinge des dienaers JOANNIS ABELI [1]), tegenwoerdich staende ter Heijne, diewelke so om sijn olderdoem als anderen qualiteiten totten dienste der kercken van Dalffsen bequaem geholden wert.

9. Diewijele het classis van Deventer sich beclaecht van het geringe getal der kercken, onder haeren classe gehoerende, sijn die meeste stemmen gevallen, dat die kercken van Wije ende Hellendoern onder den classe van Deventer sullen resortieren.

10. Op die questie des classis van Deventer, ofte een man, hebbende bij het leeven van sijn echte huisvrouwe eebrueck met een vrij persoen begaen ende kinderen in eebrueck geprocreert, dieselve nae versterff van sijn wettelijcke huisvrouwe mach trouwen, gelijck in haere stadt sodanigen persoen is, is geresolviert, dat men alle omstendicheit der saecke overschrijven sal aen die schoele van Stenfurt, verwachtende het oerdel der schoelraet aldaer.

11. Angaende die kercke van Ens, diewelke bij gebreck van onderholt sonder predicant moet sitten, is besloeten, dat die broederen des classis van Campen den E. heer drost van Isselmuiden sullen begroetten om voer een tijttlanck middel te helpen beraemen tot onderholdinge eenes dienaers, totter tijtt men die E. vrouwe van Emmelloert aengesocht heefft om die kercke van Emmelloert met die kerck van Ens te combineeren.

12. Diewijele die saecke CAROLI BOECKELMANNI van den classe van Zwolle aen den sijnodum geremitteert is, heefft het sijnodus van alles neerstige ondersoeckinge gedaen ende die saecke in sodanige staet bevonden, dat men hem tegenwoerdich niet sonder onruste ende onstichtinge der kercken van Wije sal connen removieren. Is daeromme met die meeste stemmen goetgevonden, dat hi tot den dienste der kercken sal geadmitteert ende geconfirmeert werden ende voer ditmael der kercken van Wije biblijven tot der tijtt toe, dat hi met een ander beroepinge mach versien wesen, hetwelke hi met sijn bijwesende olderlingen heefft angenoemen. Ende diewijele bevonden is, dat hi niet nae den eisch siner beloffften, den classe van Zwolle gedaen, tot het predickampt is getreeden, is hi daervoer behoerlijck van den synodo gecensureert ende, daervan overtuicht sijnde, schultbekenninge

---

[1]) „Joannis Abeli" staat in margine met een verwijsteeken naar den text. In sommige andere codd. staat deze naam in den text, in andere ontbreekt hij.

gedaen. Ende angaende die confirmatie sal, na voergegaene nieuwe beropinge der kerck van Wije, van den classe van Deventer voer den classe geschieden.

13. Ende sal henvorder om alle disordre te vermiden niemandt tot den examini toegelaeten werden, eer ende te bevoerens hi geoeffent is in private propositien ende van een seecker kercke beroepen, volgende den 7 artickel des laestgeholden nationalen synodi in den Haege. Sal oeck niemant elders geexaminiert werden dan in den classe, daer hi beroepen is.

14. Diewijele het classis van Steenwijck in haer laeste classicale vergaderinge Zachariam Wolphium te kennen gegeven heefft, dat sijne saecke op desen sijnodo soude dienen om nae behoeren gehandelt te werden, ende hi evenwel in sijnodo niet is verscheenen, heefft het sijnodus daeromme evenwel in die saecke willen handelen. Daeromme alle het vorige in consideratie neemende, te weeten sijn gants sinistre ende onordentlijck indringen, daerbeneffens syn quade ende ergerlijcke maniere van leeven, waerin die broeders, hem lange genoech tot proeve gedult hebbende, geen beterschap en bevinden, oerdeelt het sijnodus, dat Zacharias Wolphius in den dienste niet langer can geduldet noch geleden werden, maer van sijnen dienst sal desisteeren ende afstaen. Ende sal het classis van Steenwijck die E. heere drost van Vollenhoe versoecken dese haere sententie te helpen effectueeren, opdat die kercke van Blanckenham met een goet getrou dienaer Jesu Christi moege versien werden, hetwelke den classe van Steenwijck in alle neersticheit te bevorderen belastet ende wel eernstachtich bevoelen is.

15. Het sijnodus, aengehoert hebbende die reeden aen beider sijden, so des classis van Campen als van Steenwijck, oeck die schrifftlijcke begeert des E. heeren drosten van Vollenhoe, heefft goetgevonden, dat die kercke van die Swartesluijs onder den classe van Steenwijck sal resortieren.

16. Die swaricheit aengaende die excommunicatie van seeckere affgewekenen, van den classe ende kercke van Deventer voergestelt, daervan oerdeelt het synodus, dat die kerck van Deventer tegens haer met die excommunicatie, tot exempel van andere, nae kerckelijcker ordonnantien sal procedieren.

17. Op die questie van Johanne Antonide, dienaer des woerts tot Batmen, generalijck voergestelt ende van Rutgero Tichelaer, dienaer des woerts tot Olst, op D. Christophorum Hallein ende den kerckenraet tot Deventer gedudet, offte een dienaer sonder demissie van sijn vorige kercke een ander soude moegen aenneemen in denselven classe sonder den classe wederomme voergestelt te werden, oerdeelt het sijnodus, dat, soveele die

saecke van D. Hallein aengaet, in sodanigen conjuncture die dimissie der lantschap voer genoech wert geholden, diewijele oeck alle andere dienaeren, so met hem doer den viantt verdreeven, voer gedimitteert gerekent sijn. Daerbeneffens oerdeelt het sijnodus, dat die voerstellinge niet van noeden si geweest, dewijele hi in denselven classe bleeff, ende dat die broeders, die dese questie voergestelt hebben, haer voerder behoeren gerust te holden ende alles tot eenicheijt te helpen dirigeren.

18. Diewijele tot noch toe geen seecker plaetse genomineert is geweest, daer die deputati sijnodi mochten bijeencoemen omme die brieven ende schrifften, van anderen sijnoden, classen ende kercken aen haer gesonden, te ontffangen ende in die saecke te handelen, is geresolviert, dat het sal geschieden ter plaetsen, daer het collegium der E. heeren Gecommitteerden resideert.

19. Angaende die bieencoempste in der herberge dier broederen, so op den sijnodum gedeputeert werden, is geresolviert, dat se bij malcanderen sullen coemen, gelijck voertijden geschiet is, ende dat niemant sal gasten medeneemen dan met believen des praesidis.

20. Omme den E. heeren Gecommitteerden te remonstreren die dingen, die nodige verbeteringe vereisschen, sijn gedeputiert D. Thomas Goswinius, D. Johannes Fabritius, D. Gerhardus Lindenhovius, D. Johannes Westenbergius.

21. Tot deputati sijnodi sijn vercoeren: uit den classe van Deventer D. Thomas Roethusius, uijtt den classe van Campen D. Thomas Goeswinus, uit den classe van Zwolle D. Johannes Fabritius, uit den classe van Steenwijck Lucas Langius.

Het sijnodus sal het toecoemende jaer geholden werden op die gewoenlijcke tijtt binnen Campen.

Eindelijck is censura morum geholden ende nae dancksegginge ende aenroepinge van den h. naeme Godts die vergaederinge in vreede gescheiden.

Thomas Roothuiss, praeses synodi.
Thomas Goswinius, sijnodi assessor.
Lucas Langius, scriba sijnodi.

Acta synodi provincialis, gehouden binnen Campen den 14 *ende* 15 *Septembris anno* 1612.

1. Up diesen synodum zin verschenen met behoerlicke credenzbrieven, als: ten 1. wt den name van min E.E. heeren die landtschap van Oeverijsell: die E. Albert Hoff, borgermeister tott Campen ende Gedeputierder in het collegie dieser landtschap;

wt dem classe van Deventer: D. Joannes Gosmannus, dienaer des godliken wordes binnen Deventer, Rotgerus Tichelar tott Olst ende Joannes Antonides tott Batmen ende Henderick Vresewijck, olderlinck der gemeente tott Deventer;

wt dem classe van Campen: D. Daniel Sauterius, dienaer des godliken wordes binnen Campen, D. Henricus Joannis tott Genemueden ende dominus Georgius Goykerus tott Wijlsum ende die E. Wijllem Jacubsen, borgermeister ende olderling tott Campen;

wt dem classe van Swolle: D. Joannes Wedaeus, dienaer des godliken wordes tott Swolle, D. Otto Gysius tott Hasselt, D. Theodorus Wiermannus tott Dalfsen ende D. David Chytraeus, rector ende ouderlinck tott Swolle;

wt dem classe van Steenwijck: D. Joannes Langius, dienaer des G. wordes binnen Vollenhoë, ende D. Joannes Voscuil tott Steenwijck ende D. Wilhelmus Lubbertus Sijlv. [1]) tott Steenwijckerwolt ende die E. Loedewich van Dueren, olderling up die Swartesluis.

2. Wt dit getal zin nha anroepunge des namens Godes gedeputirt nha des sGravenhage tho gaen omme aldaer, beneffens den anderen gedeputierden bedienaren des godliken wordes van die andere provintien, bij die Ho. Mo. heeren Staten Generall tho helpen bevorderen den voertganck des nationalis synodi, als D. Joannes Gosmannus ende D. Joannes Langius. Ende is haer medegegeven eine behoerlicke credenzbrieff.

3. Darbenevens so zin erwelet als praeses D. Daniel Sauterius, tott assessor D. Otto Gysius, tott scriba D. Joannes Wedaeus.

4. Voortz so zin die acta des voerhergaenden synodi revidirt ende voorlesen ende is bevonden, dat die 3 artikell noch ten vollen niet geeffectuirt is. Begeeren derhalven, dat die broeders tott Deventer, alwaer dat collegium nu tegenwoerdich is, bij die Ed. heeren des collegii wilden anholden,

---

[1]) „Wilhelmus — Sijlv.". Er stond eerst „Wilhelmus Lubberti". De verandering en bijvoeging is aangebracht met andere inkt. In OO komt de naam volledig in den text voor.

darmit dieselvige artikell well moge geeffectuirt ende die predicanten ten platten lande haer tractament angaende klachteloos gestelt worden, ende dat het goede werck, bij den heeren drosten van Sallandt nu albereitz angefangen, well moge bevordert ende gehandthavet worden.

5. Angaende den 7 artikell begert alsnoch synodus, dat ock die broederen van Deventer wilden bij die Ed. heeren dieser landtschap anholden, dat bij expres placcaet moege verboeden worden het abuis, hetwelke, leider, ten platten lande gedaen wordt des Sondages, insonderheit als met papegoijschieten, gansetrecken, schuttenbieren, vensterneerunge, tappen under die predicatie ende dergelijcke.

6. Updat die einicheit der kercken ende insonderheit die sueverheit der lehre in diesen landen, gelick tott nog Godtloff geschiet is, moge underhouden worden, so ist dat van einen ijderen int besonder gevraget, off hij ock etwes hadde tho seggen tegen den Catechismum ende Nederlandische Confessie, gelick dieselvigen tott noch in die kerken dieser landen zin underhouden, sonder einige niuwe glossen darbij tho doen. So hebben sij einpaarlicken geantwordet: neen. Hetwelke ock in allen classen sall geschieden ende also int werck gestelt worden.

7. Angaende het 1. gravamen des classis van Campen, so ist dat geremonstrirt is, datt der broederen, van welkern diese quaestie voorgebracht, meijnunge niet en zij tho vragen, off die 3 vragestucken voor middelmatige offte wesentlicke deelen des doopes tho achten zijn, maer off sie daran well doen, dat sie dieselvigen vragen achterwegen laten tegen die resolutie synodi generalis, so binnen Dordrecht anno 74 als binnen Middelborch anno 81 geholden. So is darup geantwordet: neen. Beloven derhalve die gedeputierden des classis van Campen allen vlijtt ende nersticheitt an tho wenden, dat sie haer gelickformich mogen houden haren nagebuerden kercken dit stucke angaende ende solkes tho remonstrirn in haren consistorio.

8. Het 2de gravamen des classis van Campen is ten einde gebracht tott contentement van den predicante van Ens.

9. Up het 4 gravamen classis Campensis resolvirt synodus, dat die swaricheitt hiervan, betreffende die placcaten van vaste ende bededagen, so dukwils bij den schults, richteren offte den haren thorugge gehouden worden, behoere voor die Ed. heeren die Gedeputierden dieser landtschap gebracht tho worden van den dienaren des wordts tott Deventer omme darinne tho remediirn, darmit die ware godesdienst ter tijtt voorgemelt niet moge versuemet, maer dat die placaten ter rechter tijtt mogen bestelt ende oevergebracht worden.

10. Angaende het 5 gravamen desselvigen classis, overmitz dat groeten unheill gespoeret wordt ten platten lande, datt aldaer geene scholen angestelt worden, dardoor entliken sall ontstaen ein barbarisch levent ende wesent, so begeeren die broederen des synodi, datt die broederen ter platze, dar het collegium residirt, mogen anholden bij die Ed. heeren die Gedeputierden, darmit dat bequaeme schoelmeisters up die principaleste platzen ten platten lande gestelt ende met behoorlicke gazij versien worden.

11. Angaende het erste gravamen classis Swollanae, van den lichtpredigten, so resolvirt synodus alsnoch eins voor allen, dat man sich conform behoere tho houden dem artikel synodi nationalis, geholden in des sGravenhage anno 86. Darna watt angaet die abusen bij den verstorvenen, als sij begraven zin, met drincken ende zechen, so behoeren die dienaren des wordts ter platze, dar solkes geschiet, tho remonstrirn an den gedeputierden des synodi, dwelke alsdan bij den heeren drosten sollen versoeken omme solke abusen wech tho nemen.

12. Angaende den staet der weduwen ten platten lande, updat nu einmall darinne moge geremediirt worden, so is in deliberatie genomen, also dat in elcken classe sall voorgebracht worden omme darup tho resolvirn ende die resolutie darvan oever tho brengen in den thokumpstigen synodo, off niet guedt zij ende behoere tho geschieden, dat die weduwen mogen genieten annum gratiae, dat is soviele tractaments, gelick hare mannen die predicanten bij haren levende in ein jahr gehadt, ende dat also die platzen van den benabeurden predicanten desselvigen classis sollen mogen bedienet worden.

13. Angaende den 3 artikell des classis van Swolle, so is guedtgefunden omme sekere consideratien, datt ein ijder dienaer, die met die generale middelen beswaret, versoeke bij die Ed. heeren die Gedeputierden darvan ontlastet tho worden.

14. Het 5 artikell betreffende, so achtet synodus unnodich tho zin, dat ein predicant, well geexaminirt zinde ende darvan attestatie vertoenet hebbende, wedderomme a novo geexaminirt worde, maer dat man behoere erstliken guede informatie tho nemen up denjennigen, sine lehre ende levendt angaende, dwelke sall in eine platze beroepen worden.

15. Angaende het erste gravamen des classis van Steenwijck, so holt synodus voor guedt, dat henforder in allen vörvallenden swaricheiden die inlandischen academien behoeren erstliken versocht tho worden, ende dat derhalven die 10 artikell synodi Daventriensis, anno 1611 geholden, niet behoere in consequentie getrocken tho worden.

16. Dewile leider up het niuwe verscheidene klachten zin hervoorgebracht van ZACHARIO WOLFIO, so holt synodus alsnoch hem geheell deportirt tho zin van sinen dienste. Ende updat die executie hirvan moge int werck gestelt worden, so begert synodus, dat die broederen van Deventer wilden anholden bij die Ed. heeren die Gedeputierden dieser landtschap, alsdat haere Ed. wilde gelieven ernstliken tho schriven an den heeren drosten van Vollenhoë, darmit einmall die platze als Blanckenham, oevervloiende van Wedderdoperen, van sodanigen ergerliken ende unstichtelicken man moge ontlastet worden.

17. Also die broeders van Steenwijck tho erkennen gegeven, dat die predicante van Wannepervehn tott sinen hogen ouderdom gekomen, also dat hij den kerckendienst niet langer well kan bedienen ende ock geene middelen des levendes hefft, so wordt den broederen desselvigen classis uperlecht, dat sie met thodoen ende behulp der predicanten ter platze, dar het collegium residirt, bij die Ed. heeren dieser landtschap anholden, dat hij in sin ouderdom moge versorget ende versien worden.

18. Tott deputati synodi zin verkoeren D. JOANNES GOSMANNUS, D. DANIEL SAUTERIUS, D. JOANNES WEDAEUS, D. JOANNES VOSCUIL.

19. Is besloten, dat synodus in der stadt Swolle up die behoerlicke tijtt in dat thokumpstige jahr door die gnade Goedes sall geholden worden.

Eindtliken so is censura morum gehouden ende zin die broeders in vrede ende einicheit gescheiden.

DANIEL DE SOUTER, sst. praeses sijnodi.
OTTO GYSIUS, assessor.
JOANNES WEDAEUS, scriba synodi.

Acta synodi provincialis, gehouden binnen Swolle den 13 *Juny* 1615.

Sessio 1ª.

Artikel 1. Syn verscheenen tot desen synodum:
ten eersten uyt den name van myne E.E. heeren des landschap van Overyssel: de eedele ende eerentveste heere HENRICK VAN BENTINGK, drost des lands van Sallant, ende den eerbaren ende achtbaren JAN JIELIS, borgemeester ende cameraer der stad Swolle;

daerbeneffens de deputati der classen met behoorlicke credentiebrieven:

van Deventer: D. ASSUERUS MATHISIUS, dienaer des goddelyken woorts tot Deventer, ende D. JOHANNES HENRICUS RAPPAEUS, dienaer des goddelyken woorts tot Hellendoren, insgelyx D. JEREMIAS PLANCIUS, dienaer des goddelyken woorts tot Deventer, in plaetse eenes olderlinx der respective kerken des classis van Deventer ten platten lande, alsook den eerentvromen WERNAERT STROCKEL, olderlingk der kerke tot Deventer;

van Campen: D. EVERHARDUS VOSKUYL, dienaer des goddelyken woorts tot Campen, metten achtbaren heere ende borgemeester CHRISTOFFEL HENRIXEN, olderlingk tot Campen, insgelyx D. HILLEBRANDUS WILLENIUS, predicant van Sallik, ende D. JOHANNES SCHOTLERUS, dienaer des goddelyken woorts tot Camperveene;

van Swolle: D. HERMANNUS WIFERDINGK, dienaer des goddelyken woorts te Swolle, item HIERONYMUS VOGELLIUS, dienaer des goddelyken woorts tot Hasselt, insgelyx D. JOHANNES ABELI, dienaer des goddelyken woorts ter Heyne, alsook den eerbaren ende achtbaren ANTONIUS VAN BRAKEL, borgemeester ende cameraer der stad Swolle, als olderlingk;

van Steenwyk ende Vollenhove: D. LUCAS VAN LANGEN, dienaer goddelyken woorts in de Oldemarct, item D. JOHANNES VOLCERUS, dienaer goddelyken woorts te Swertensluijse, D. JACOBUS REYNERIUS, dienaer goddelyken woorts te Giethooren, alsook JAN ARENTSEN, de eersame borgemeester, als olderlingk van Steenwyk.

2. Uyt dit voorgemelde getal syn vercoren naer aenroepinge van Gods h. name tot praeses D. ASSUERUS MATHISIUS, tot assessor D. HERMANNUS WIFERDINGK, tot scriba HIERONYMUS VOGELLIUS.

Sessio 2ª.

3. D. MARTINUS van Roveen heeft in synodo geprotesteert tegens dat hy in den classe tot Swolle van syne deputatie op den synodum ontslagen was by gebrek van genoechsame verdedinge overt gheruchte van oneerbaerheit, synen persoone nageseght, alsook wegen onsuyverheit in leere ende leeven. Daerop, alles overwogen synde, van den synodo beslooten is, dat hy na het gemelde oordeel des classis sulle ontslagen blyven, mits dat evenwel het synodus oordeelt deese procedure niet so swaer tot syne oneere te gereyken, als hy het genomen heeft. Belastet hem synodus meteenen, dat hy overt geruchte van oneerbaerheit, tegens hem gedivulgeert, metten eersten sal purgeren ende sich voor allerley onrustighe proceduren buyten syne gemeente sal moeten ontholden.

Syn opgeleesen ende aengemerct de acta des laetsten synodi Campensis.

4. Op den 2 artykel is besloote n, dat dewyle d'inventaire ende verpachtinge der vicaryen ende geestelike goeden alsnoch niet gemaect is, so sullen de predicanten classis Daventriensis aenhouden by de E.E. heeren Gedeputeerde, dat sulx metten eersten mochte bevordert werden.

5. Op den 3, dat men sal versoeken by de E.E. heeren Gedeputeerde, dattet haer E.E. gelieve den E. heere drost van Sallant te versoeken ende last te geven de executie desselven artykels te vervoordeeren ende in het besonder wel te willen specificeeren van het tappen onder de predicatie.

6. Aengaende den 5 artykel, van de 3 vragen des h. doops, by den h. doop te Campen te voegen, is besloote n, dat de acte des voorgaenden laetsten synodi geitereert ende geeffectueert werde.

7. Van den 10 artyckel, van het bestellen der schoolen, wort verstaen, dat daerop by den E.E. Ridderschappen ende Steden alreede geresolveert is ende deselvige bevoordert.

Sessio 3ª.

Gravamina classis Daventriensis.

8. Het 1 gravamen, namelik dat die dingen, van wegen den synodo aen ymants aen te dienen, sullen in den synodo, van den scriba afgeschreven synde, onderteeckent werden.

9. Op het 2 wort goet ende nodigh gevonden, dat de swaricheden in den huwelijke also sullen aengeteekent werden ende door seekere gedeputeerde, de ordinarios deputatos synodi, aen de E.E. Ridderschappe ende Steden geremonstreert, om daerop te mogen gelettet werden.

10. Het 3 aengaende wort goetgevonden, dat in vaceerende plaetsen geen proponenten sullen worden gehoort noch op den stoel toegelaten, tensy deselvige daertoe van classis wegen worden goetbekent.

11. Het 4, van wegen het papegayschieten, dat daerin mochte versien worden, als insonderheit het schieten, trommelen, schatten ende diergelyke in den kercgangk. Sich refererende tot naerder verclaringe over den 2 artykel der acten bovengeschreven synodi Campensis, daerby sal worden verhindert, dat in de dopinge der kinderen de vrouwen, daer comende, sich so vol ende dol niet laten vinden.

12. Van het 7 word besloote n, dat in deese provintie opentlik op den predicstoel over de tegenwoordige verschillen in Hollant met groote hevicheit, hetsy tegen d'een ofte andere partye, niet gescholden ende gelastert werde, waerdoor dan lichtelyke de gewenschte eenicheit, tot nu toe by ons onderhouden, gebrooken conde werden.

Sessio 5ª.

13. Aengaende de sake van Campen is mette meeste stemmen beslooten, dat de sake in synodo soverre in kennisse ende informatie genomen werde, als mogelik sal wesen.

14. De sake van JODOCO BOULOW, predicant te Gramsberge, wel overwogen synde, is beslooten, dat aen de eedele vrouwe VAN ASEWYN van synodi wegen sal versocht werden, dattet hare eedelheit sal willen gelieven te verstaen tot reconciliatie met BOULOW, mits conditie dat J. BOULOW sal behoorlyke schultbekenninge doen over syne voorgepasseerde fauten. Ende naer een maent gepredict te hebben, sal het geheel blyven aen hare edelheyts wille, of hy aldaer sal mogen langer blyven ofte strax daer naer elders sich moeten transporteeren, mits dat den eedelen heere drost sal helpen arbeyden, dat J. BOULOW een halfjaer stipendii mochte becomen. Ende sal in gevalle van betering van J. BOULOW ende d'eedele juffrouwe van wille blyvende tot syne transportatie, het classis ende hare eedelheit hem behoorlyke attestatie naer conscientie ende gelegentheit der sake tot syn transpoort meededeylen.

Sessio 6ª.

15. In de sake tusschen GERT COSTERS neffens syne huysvrouwe ende HIERONYMUS HEROLT, predicant in Ham, is besloten wat volget:

Also daer enyge onlust, geschil ende tweedracht tusschen GERT HEYNRIXEN COSTER tsampt syner huysvrouwe JANNEKEN STICKEN eensdeels, ende HIERONYMUM HEROLT, predicant in den Ham, tsampt syner vrouwe GEBBEKENS SINGGRAVEN anderdeels is geresen betreffende eenyge laster ende eerenruerende woorden, welke gedachte HIERONYMUS van JANNEKEN STICKEN ende hares mans salige suster solde gesprooken hebben, so isset dat HIERONYMUS HEROLT in tegenwoordicheit des eedelen ende eerentvesten heere drost HENRICK BENTINGK ende der tsamtelijken predicanten ende olderlingen synodi Swollanae heeft bekent, dat hy van JANNEKEN STICKEN ende hares mans salyge suster niet anders dan alle eer ende vromicheit weet ende dat hy sulke woorden, als de getuygen van GERT COSTERS, tegens HIERONYMUM ingebracht, betuygen, sommige niet en weet gesproken te hebbe ende degene, die hy heeft gesproken, van herten leet syn, mits belovende dat hy sich van gelyke lasteringen van nu voortaen ook tegens de gemelte personen ende de hare sal onthouden. Hem is voorts van het synodo opgeleyt, dat hy deese tegenwoordyge acte sulle van woort tot woort comstigen Sondagh in der kerken in de volle vergaderinge door den onderschout ofte coster ten Ham laten afleesen, mits daerby versoekende, soverre ymants anders sich aen deese ende andere saken, van den pastoor gestroyt, mochte geergert hebben, hetselve hem om Gods wille mochte vergeven werden. Alles onder

dese expresse voorwaerde, indien de pastoor eenyge van de voorgemelde sake van nu voortaen niet en quame te achtervolgen, dat hy (sulx genoegsaem bewesen synde) met dese selve resolutie des synodi sal dadelyk synes amptes ontsettet gehouden worden, hetwelke alsdan het classis van Swolle sal soeken te effectueren.

16. Word nodigh gevonden, dat de predicanten sich moeten begeven ter plaetsen harer kerken, so daer bequame huysen syn. Ende sal by ijeder classe respective de faute daervan aengewesen werden ende gebetert, by pene gesuspendeert te werden, indien de predicanten sulx te doen weygeren, tot welken eynde sal versocht werden aen de E.E. Gedeputeerden tgebrek van de bequame huysen gebetert te werden.

17. Also men over de sake van Campen in synodo geene genoegsame informatie heeft nemen connen, is aen den achtbaren raet derselver stad van het synodo versocht, off het hare achtbaerheden niet en geliefde sommige deputatos uyt den synodo toe te laten, door welkers beleyt de opgeresene onlusten met hare achtbaerheden mochte bygeleght werden. Waerop de welbedachte achtbare heeren borgemeesteren geantwort hebben, dat sy wel tevreeden waren, dattet verschil tusschen hare beyde predicanten, die nu in loco synodi tegenwoordigh waren, in den vollen synodo, als daer gehoorende, mochte ondersocht ende sy onder den anderen vereenicht werden. Hetwelke also het evenwel by gebrek van den tyt ende genoegsame informatie niet heeft connen geschieden, is goetgevonden, dat sulx aen de welgedachte achtbare heeren voor alsnoch sal geheel geremitteert werden.

18. Word goetgevonden, dat men by de E.E. heeren Gedeputeerden sal aenhouden, dattet hare E.E. gelieve goet onderhout den schoolmeesteren ten platten lande te bestellen.

19. Sal werden aengehouden, dattet synodus provincialis alle jaer ordinarie tot gelegener tyt syn voortgangk sal mogen hebben.

20. Voort sal men versoeken by het E. collegio, dat sy by placcate beveelen, dat niemant tot eenyge segenspreekers, tooveraers, duyvelbanners om raet uytloope. Ook meede dattet voorleesen der Paepschen postillen, waerdoor veele huyslieden uyt de kerke gehouden werden, sowel den eedellieden als andere werde verboden.

21. Is beslooten, dat van nu voortaen niemant sich onderstaen sal eenich boek, van hemselven of van anderen gemaect, in openbaren druk te publiceeren, tensy dattet selfde eerst van den classe ofte synodo gevisiteert ende toegelaten werde.

22. Neffens tgemelde sal noch by den E. collegio versocht werden het verniuwen des placcaets, belangende voorеerst dat niemant op Sondaghen, feest ende beededagen arbeyde; ten 2 dat onder de predicatie niemant sich op den kerchoff vinden late met wandelen, praten ofte andersins, daermeede den godsdienst mochte verstoort werden; ten 3 dat ook niemant smade op den dienst ende dienaer der kerken, ofte deselve bespotte, die sich totten avontmael des Heeren begeven; ten 4 dat men het doopen van de jonge kinderen niet te lange uyttestelle.

23. Op de clachten van het beedevaert te gaen tot Hasselt is goetgevonden, dat den achtbaeren raet derselver stad sal versocht werden, sulx met alle mogelyke discretie meer ende meer te verhinderen.

24. Het synodus sal voortaen op tyt ende plaetse gehouden worden, als na ordre gebruykelik is, daer dan ook de broederen in eene herberge te samen sullen vergaderen.

25. Der predicanten weduwen is van de landschap een najaer vergunt, mits dat haer plaetse onderdies van de naestgesetene sal bedient werden.

26. De redenen der professoren van Steynvort over de tsamenvoeginge des mans, dewelke, staende den eehstant met een ander vrije persone in overspel geleeft, na syner echten vrouwen doot mette selve versochte getrout te werden, syn op het versoek des classis van Steenwyk voorgeleesen ende copie hetselvige medegegeven.

27. Het versoek van den predikant van Hasselt, belangende dat alternatim het synodus met dien van Swolle in hare stad moge gehouden werden, is opgeschort tottet naeste synodus van Campen om alsdan bestemt te worden.

28. Belangende de sake van Omme, so ist dattet synodus sich gedraget aen de resolutie, by den laetsten classem te Swolle daerover gedaen, ende oordeelt, dat deselve sal achtervolget worden.

29. Is geresolveert, dat by de E.E. heeren Ridderschap ende Steden wederom sal versocht werden, dat wy neffens gemeene toestemminge van de andere provincien den nationalem sijnodum by den E.E. Mogende Staten Generael mogen bevorderen.

30. Men sal van nu voortaen in de classibus sulke personen tot praeses ende scriba verkiesen, die daertoe best gequalificeert syn, sonder dat men gehouden sy alleen op d'ordre te letten.

31. Syn tot deputati synodi verkoren: uyt het classe van Deventer D. ASSUERUS MATHISIUS, van Campen D. EVERHARDUS VOSKUYL, van Swolle D. HERMANNUS WIFERDINGK, van Steenwyk D. LUCAS VAN LANGEN.

32. Het toecomende jaer sal het synodus, met God, gehouden worden tot Steenwyk.

33. Hiernae is censura morum gehouden ende alles in vreede besloten.

ASSUERUS MATTHISIUS, sijnodi praeses.
HERMANNUS WIFERDING, assessor sijnodi.
HIERONYMUS VOGELLIUS, synodi scriba.

Acta synodi provincialis et praeparatoriae ad synodum nationalem, ghehouden tot Vollenhoven anno 1618, den 29 Septemb. aengevanghen ende gheeindight den 3 Octobris.

Syn verschenen tot desen synodum uyt name van de E.E. H.H. des landschaps van Overyssel: de Ed. HENRIC BENTING TE WERCKEREN, drost van Salland, jonckheer UNICO RIPPERDA TER WELDAM, joncheer JAN VAN EGHTEN de jonge, de Ed. ENGBERT VAN DEUTECUM, borgemeester tot Deventer, de E. ENGBERT CLAESSEN, borgemeester tot Campen, ende E. HENRIC TER COELEN, borgemeester tot Swolle.

Daerbeneffens de deputati der classen met haere credentiebrieven:
van Deventer:
D. CASPARUS SIBELIUS, dienaer des goddelycken woords,
E. ADRIAEN VAN BOECHOLT, als olderlinck,
D. RUTGERUS TICHELER, predicant tot Olst.
D. GERARDUS LINDENHOVIUS, predicant tot Raelte.
van Campen:

D. THOMAS GOSWINUS, D. JOHANNES SCHUTLERUS, predicanten,
D. MARCUS GUALTERUS, als olderlinck,
D. NICOLAUS JOHANNIS, predicant tot Camperveen.
} gedeputeert van het deel des classis, hetwelcke sich verclaert met de Hollandsche Remonstranten eens te syn in de 5 verschillende poincten.

Syn daerenboven oock verschenen de gedeputeerden van het andere deel des classis, hetwelcke verclaert met de vorighe gheen gemeenschap te connen houden:

D. Hieronymus Vogellius, bedienaer des goddelycken woords tot Hasselt ende doen pro tempore ecclesiae orthodoxae Campensis ecclesiastes,

E. Geurt Petersz, borgemeester tot Campen, als olderlinck,

D. Hillebrandus Willenius, predicant tot Sallick,

D. Georgius Goikerus, predicant tot Wilsum.

Van Swolle:

D. Johannes Wedaeus, } d'een als predicant,

D. Victor Petri, } d'ander als olderlinck,

D. Petrus Plancius P.f., dienaer de goddelycken woords tot Hasselt,

D. Theodorus Wiermannus, predicant tot Dalfsen.

Van Steenwyc ende Vollenhoven:

D. Johannes Vosculius, bedienaer des goddelycken woords tot Steenwyc,

D. Johannes Langius, bedienaer des goddelycken woords tot Vollenhoven,

jonckeer Boudewyn Sloot, als olderlinc tot Vollenhoven,

D. Henricus Grevesteyn, predicant tot Blocziel, in plaetse Joannis Volceri, doenmaels siek zijnde.

1. De credentiebrieven gelesen synde, syn alle voor goet erkent. Alleene over die van Campen is bedenckinghe ghenomen.

2. Alsoo die deputati classis Campensis verscheydene swaricheden tegen elcanderen inbrochten, is goetgevonden, dat de broederen der dry classen, over welke gheen swaericheyt en werdt ghemaect, uyt haer souden verkiesen praesidem, assessorem ende scribam, om het synodum te formeren ende op die swaricheden bequaemelyc te letten ende te resolveren.

3. Syn nae aenroepinghe van Gods h. naeme vercoren tot praeses D. Johannes Langius, tot assessor D. Casparus Sibelius, tot scriba Petrus Plancius P.f.

4. Waernae wederom gelesen synde de credentiebrieven van de predicanten des classis Campensis, soo van die met de Remonstranten in de 5 poincten eens syn alsoock van de anderen, is goetgevonden haer af te vraegen, ofte se dese vergaderinghe voor een wettelyc synodum erkennen ende oock het aenstaende synodum nationalem, ende haer die beyder willen onderwerpen. Dese laeste hebben op beyde rondelyc geantwoord: jae. De eerste op het eerste oock: jae; mids de verscheydene gevoelen aengaende 5 poincten hier niet gedecideert maer op den synodum nationalem werden gebracht; op het laeste: also sy niet en weten, hoe aldaer sal ghehandelt worden, dat se eerst begeeren daer beter kennisse van te hebben ende dan

oock dat behoorlyc sal wesen, te willen achtervolgen. Verclaeren dit voor haer ende haere principalen, sich beclaegende, dat haer de gravamina classium niet waeren toegesonden, hetwelcke voor ditmael niet gevoegelyc heeft connen gheschieden.

5. Hierop is ommegevraecht, wie van beyder syden voort classis Campensis souden erkent worden, ende is besloten, dat van beyder syden sullen twe geadmitteert worden. Ende syn daertoe van de broederen des synodi genomineert: D. THOMAS GOSWINUS ende D. MARCUS GUALTERUS van de eene syde, ende D. HIERONYMUS VOGELLIUS ende D. GEORGIUS GOIKERUS van de ander syde.

6. Nae desen heeft men acta synodi praecedaneae gelesen. Ende aengaende den derden artyckel, belangende MARTINUM HARLINGENSEM, alsoo werd ingebracht, dat hy dien niet en heeft voldaen, soo vind de vergaderinghe goet, dat men hem sal verwachten, terwylen hy op dese vergaderinghe te verschynen ontboden is, om dan naerder van syne saecke te handelen.

7. Belangende den 10 artyckel, nopende de proponenten, daermede conformeert sich het synodus, begerende dat met ernst daerop sal gelet werden ende naerder ordre gestelt.

8. Van den 17 artyckel sal breder in den tegenwoordighen synodo gehandelt worden.

9. Hiernae is men voortgetreden tot afhandelinghe van de ingebrachte gravaminen, voor sooveel sy hier behoorden.

10. Tegen de Remonstrantschgesinde predicanten van Campen syn van verscheydene classibus ingebrocht dese volgende dinghen:

I. dat se gedaen hebben tegen de resolutie van de E.Ed. H.H. Ridderschap ende Steden, die se selfs voor goet erkent hebben ende anderen gesocht tot onderteeckeninghe van dien te induceren, alsoock tegen d'acta des laeste geholdene synodi, wanneer se haer boecsken, tot beschuldinghe van vele treffelycken leeraeren, hebben in druc uytgegeven;

II. dat se tegen d'openbaere waerheyt sich verlopen, schrijvende van gevoelen niet verandert te syn;

III. dat se gesondicht hebben tegen waerheyt ende liefde, der getrouwe leeraeren woorden verkerende ende haer contrarie sin aendichtende;

IV. dat men haer afvraegen soude, ofte se ter goeder trouwen conden seggen te verstaen in conscientie, dat sodanighe grouwelen het gevoelen syn van d'aengetogene leraeren, item dat se sullen verclaeren, wie hier ten lande sulcke grouwelen hebben geleert;

V. dat se tegen d'ordre der kercke gesondicht hebben met predicanten in andere classen te bevorderen, sich oock tot dien eynde die t'examineren aenemende;

VI. dat de godlose Taferelen, daerin de leere der Gereformeerde kercken opt hoochste gelastert werdt, tot Campen herdruct syn, int openbaer ten pronc gestelt ende vercocht werden, waertegen sy sich niet hebben gestelt.

11. Antwoord THOMAS GOSWINUS voor sich selven ende voor syne collegen opt eerste, dat se de resolutie van de E.E. H.H. Ridderschap ende Steden nojjt en hebben onderteeckent, maer wel eene resolutie van haere achtbaeren magistraet, die haer voor ende naer de resolutie van de E.E. Ridderschap ende Steden is voorgelegt. Doch D. SCHUTLERUS bekent, staende noch op Camperveen, die onderteeckent te hebben Logent ten tweden D. THOMAS yemanden gesocht te hebben die op te dringhen, maer wel geseght te hebben tegen eenighen, dat se die resolutie moesten onderteeckenen, soo se tot den dienst in haere classe souden toegelaeten worden.

Opt twede antwoord D. THOMAS alleen voor hem selven, dat hy altyt in tselfde gevoelen aengaende de fundamentalia sy geweest ende dat hetselve tegen Catechismum ende Confessie niet en stryt. Begeert oock wel, dat men syn veranderinghe sal aenwysen.

Opt derde antwoord, soo haer bewesen wert tegen de liefde ghesondicht te hebben (latende het boecsken alsnu noch staen in syn gheheel), dat alsdan sal gheschieden aen beyder syden nae behooren.

Opt vierde, alsoo die artyckel bestaet in twe poincten, antwoort op het eerste, dat se secundum verba oordelen sodanighe grouwelen het gevoelen der aengetoghene leeraeren te syn, waerop, als wert geantwoort, dat men moet letten niet sooseer op de woorden als op den sin, isser bygedaen: op de woorden ende op de sin; opt twede poinct, dat se niemand en weten van de predicanten hier in de lande van Overyssel te beschuldigen met sodaenighe grouwelen.

Op het vyfde bekent GERARDUM ARSENIUM geexamineert te hebben, daervan ontfangen hebbende schriftelycken last van den E.E. H.H. Gedeputeerden. Van ROTARIO seght gheen kennisse te hebben, alsoo hy THOMAS alsdan van huys was, maer wel dat POT gherecommandeert is.

Opt seste, seght de Taferelen haer niet aen te ghaen.

12. Op alle dese verantwoordinghen heeft het synodus met verscheydene reedenen ende bewys lange gedebateert. Ende eyndelyc in de vrese des Heeren dese beschuldighen mettet bewys van dien aen d'eene ende haere antwoorde aen d'ander syde aengehoort hebbende ende rypelyc daerop ghelet, oordeelt dat se haer niet rechte gepurgeert hebben van tegen liefde, waerheyt ende ordre der kercken gesondicht te hebben. Blyven derhalven sub

reatu, alsoo dat tot gelegener tyt by faute van betere purge sy sullen moeten doen behoorlycke reparatie, ofte nae ordre der kercke haere straffe draeghen.

13. D. JOHANNES SCHUTLERUS heeft bekent, met brieven door haesticheyt tegen de Gereformeerde leere ende leraeren sich verlopen te hebben, seggende mede geinduceert te syn tot het onderteeckenen van het uytgegeven boecsken, maer nu verstaende de meeninghe der Gereformeerde leeraeren de aengetogene grouwelen niet te syn, heeft van het onderteeckenen ende uytgeven berouw. Bid oock, dat men hetselve hem vergeve ende int vier der liefde verbrande.

14. Aengaende D. THOMAM GOSWINUM ende syn 2 andere collegen, op vorighe beschuldighen ende gedaene antwoorde, alsoock het besluijt des synodi, heeft THOMAS reces begeert om syne collegen dat aen te seggen ende met haer naerder te spreecken, hetwelcke hem is vergunt ende daervan schriftelycke acte medegegeven.

15. Daernae heeft classis van Deventer vorders ingebrocht een gravamen, de predicanten van Campen ende Swolle gelyc betreffende, hoe dat se uyt middel van haer hebben eenighe gedeputeert om de kercke van Delden (een vacerende plaetse onder het classe van Deventer) te bedienen, tegen gewoonnelycke kerckelycke ordre. Waerop wort geantwoord, dat de predicanten voorseyt dat gedaen hebben uyt last van haere achtbare magistraeten volgende haer ghemeende recht, doch sal voortaen daer de kerckelycke ordre in gevolgt worden vant jaer 1598.

16. Dit afgehandelt synde, is men gecomen tottet particuliere betreffende MARTINUM HARLINGENSEM, hier nu synde verschenen, ende is goetgevonden, dat syne saecke sal gestelt worden aen de E. deputaten des synodi ende twe des classis Swollanae, opdat se, uytgenomen de 5 artyckelen, daerinne doen, gelyc sy sullen verstaen tot stichtinghe der kercke te behooren.

17. Vorders, belangende de saecke LAMBERTI HANEKAMP, nae schultbekentenisse van syn onwettelyck beroepinghe ende gedaene belydenisse van niets te hebben tegen de leere der Gereformeerde kercken, alsoock belofte sich nae de ordre derselver te willen reguleeren, is hy gerenvoyeert aen het classem om in syn plaetse voor een wettelyc dienaer gestelt te worden, waertoe is geauthoriseert D. JOHANNES WEDAEUS.

18. Wedergekeert synde tot de gravaminen, alsoo het Remonstransche deel van Campen gheene gravaminen hadde in te brenghen, soo heeft het andere deel, die mettet Remonstranschgesinde gheen ghemeenschap wilt

hebben, (neffens andere gravaminen, met andere classen ghemeen, die als afgehandelt worden naegelaeten) voorgestelt het onwettelyc incomen JOHANNIS MELINGII tot Geelmuyden, insgelycs des predicants HENRICI JODOCI op Ens, om onsuyverheyt in leere ende leven in Drente gedeporteert, gelyc oock ASSUERI MATHISII tot Campen, alsoock (wie meteenen ingebrocht word van het classe van Steenwyc ende Vollenhoven) het onwettelyc incomen GERANDI ARSENII tot Blanckenham.

19. Waerop is geresolveert, dat de saecke JOANNIS MELINGII ende HENRICI JODOCI gestelt sal worden in handen van de vorighe ghedeputeerden des synodi ende 2 des classis Campensis, waertoe syn genomineert D. HILDEBRANDUS WILLEMIUS ende D. ERNESTUS HILDINGIUS, om daerinne uyt naeme des synodi te doen, naerdat se sullen bevinden te behooren, die dan de E. Ridderschap ende Steden op de claringhe dat sullen voordraeghen. D. ASSUERUS MATHISIUS, die tot noch toe niet en heeft gehadt ghetuijgenisse van syne wettelycke demissie ende comportament in leere ende leven, sal hetselve van de kercke ende classe van Deventer debite versoecken ende hetselve de broederen des classis Campensis vertonen. GERARDUS ARSENIUS, wiens saecke van de E.E. Ridderschap ende Steden is gestelt in handen des synodi, naedat op syne saecke rypelyc is gelet ende in de vrese des Heeren overwogen, wort met eenheylsame stemme om syn onwettelyc incomen van synen dienst gedeporteert ende in syne plaetse JOHANNES A NIEUWENVEEN door wettelycke beroepinge gestelt. ENGELBERTUS POT, oock aldaer niet wettelyc beroepen synde, wort by den broederen des synodi gedeporteert. Maer de aenwesende E.E. gedeputeerden des landschaps hebben haere advysen opgeholden, belovende nochtans op d'aenstaende claringhe de E.E. H.H. Ridderschap ende Steden de resolutie des synodi te sullen voordraeghen ende ten besten helpen bevorderen, alwaer hy sal geciteert worden om de redenen des synodi aengaende syn deportament aen te hooren.

20. In de transportatie D. JOHANNIS SCHUTLERI, als gebleven synde in hetselve classe, wort minder swaricheyt bevonden. Dan wenscht het synodus, dat behoorlycke ordre daerin gevolgt waere. Hetselfde word oock geoordeelt van de transportatie D. NICOLAI JOHANNIS.

21. Is vorders van hetselfde deel des classis Campensis voorgestelt, de predicanten ten platten lande mochten besorgt worden met behoorlycke stipendien, ende dat de resolutie van Ridderschap ende Steden aengaende de eenparicheyt der stipendien werde geeffectueert. Hetwelcke voor goet erkent is, ende sal door de deputaten des synodi aen de E.E. H.H. Ridderschap ende Steden werden gerecommandeert.

22. Oock is ingebracht, dattet synodus mochte bearbeyden, hoe voortaen in eenighe plaetse gheen kerckedienaeren mochten werden beroepen, geconfirmeert, outsettet ofte getransporteert, alsoock dat de stipendien niet besneden ende verkleent werden by collatoren ofte collatricen, steunende op het vermeynde jus patronatus, maer daerinne werde gedaen nae goede ordre der kercken, twelck wort voor goet ende nodich erkent, voorbeholden elck syn recht ende gherechticheyt.

23. Op het voorstel, dat de vacerende plaetse van Iselmuyden met een goet predicant mochte versien worden, is besloten, dat Wolterus Sellius tot dien eynde de erfgenaemen aldaer sal werden voorgedraeghen ende aen haer gerecommandeert door de broederen van Swolle.

24. Den 2 Octobris is Thomas Goswinus wedergecomen ende heeft ghevraecht, ofte daer meerdere beschuldinghen tegen syn persoon ofte syne collegen waeren. Ende werd geantwoort: jae, naemelyc aengaende de onsuyverheyt in de leere, oock buyten de 5 artyckelen, ende dat men bereyt was datelyc haer daervan te overtuyghen. Thomas begeerde, het schriftelyc geschieden soude ende tyt daertoe verleent. Dan is goetgevonden, dat hetselve aent synodum nationalem sal gebrocht worden.

25. Hiernae is hem afgevraegt, wat bescheet hy brachte op tghene, daerom hem syn reces vergunt was, waervan hy heeft mondeling raport gedaen ende daernae 2 schriften overgelevert, eene van hemselven gestelt, twede gestelt van syne collegen Everardo Vosculio ende Assuero Mathisio, tot reparatie nae haere meyninghe, hier copyelyc geinsereert gelyc volgt:

Alsoo ick onderschreven verstae uyt den broederen des synodi, dat onse uytgegevene Bericht eenighen ontrustet solde hebben, verclare ick, indien ick voorhenen geweten hadde, dat eenighe ongerusticheyt daeruyt solde veroorsaeckt syn geweest, dat ick tselfde noyt mede in druck solde helpen bevordert hebben, twelcke nochtans niet is gheschiet dan door hoochdringende noot geperst synde. Hebbe oock niet voorgehadt, stellende de naemen der kerckelycke leeraeren, deselve eenichsints te toone te stellen ofte te injurieren. Mochte evenwel wel lyden, dat deselve uytgelaeten waeren gebleven. Begeere derhalven in goeder oprechticheyt, soo ijemand aent voorverhaelden sich mach gestoten hebben, dat men my sulcx naer aerdt der liefde ten besten holde. Doch verwerpe alsnoch de puncten, die wy in de tegenstellinghe hebben aengeroert, mij wel verseeckerende, dat niemand der Gereformeerde predicanten deselve sal begeeren voor goet te kennen, te weyniger omdat nu oock de broederen in Gelderland sodaenighe ende diergelycke al verworpen ende gedetesteert hebben. Achte derhalven,

dat by mij desen aengaende oock niet tegen waerheyt ghehandelt is. Beholde niettemin voor my met myn collegen, so ijemand tegen ons bericht voornoemt ijets wilde in druck uytgeven, dat ik dan tselvighe mede sal helpen door openbaeren druck beantwoorden, alsoo nochtans dat ick my bereet stelle, soo etwes wort voortgebracht, dat niet beantwoort kan worden, my alsdan te draegen nae behooren. D. VOGELLIUS heeft my oock met ronde woorden, int aenhooren eeniger geloofweerdighen, verclaert tevreden te syn, soo wy etwes in syn schrift, tegen ons bericht gemaect, vinden niet nae waerheyt gaende, dat wy sulcx schriftelyc tegenspreecken, seggende dat hy mede een mensche was. Aengaende van tegen ordre gedaen te hebben doort uytgeeven onses berichts, ben tevreden daerover te verwachten sulcx als men met JACOBO REVIO ende den broederen des classis van Steenwyck over haer uytgegeeven schriften sal goetvinden. Indien het synodus dit voornoemde sal believen tot reparatie aen te nemen, eysche ick, dat men mij voortaen desen aengaende gheen vorder censura aendoe noch in provinciali noch in nationali synodo, dat men oock dese myne accommodatie, dienende om den vrede der kercke daermede tegen moete [1]) te ghaen, niet en divulgere noch door den druc noch andersints. Begere oock niet, dat D. VOGELLIUS ons wederom in syn boeck voorlegge sulcx, daervan ick in desen reparatie gedaen hebbe. Gedaen den 1 Octobris 1618.

THOMAS GOSWINUS, verbi divini ecclesiae orthodoxae Campensis minister.

Opt [2]) goetvinden des synodi, ons van onsen weerden collega schrifteljjc medegedeelt, van dat wy int uytgeeven onses Berichts solden ons 1. tegens liefde, ten 2. tegens waerheyt, ten 3. tegen kerckenordre hebben verlopen, hebben wy tot naerder verclaringhe dit tegenwoordighe uyt onser beyder naeme onderscheydelyck willen antwoorden. Eerstelyck dat wy wel niet verstaen, de liefde eenichsints gecrenct te hebben int byvoegen van de naemen der Gereformeerde leeraeren, vermits tselve niet dan ter noot gheschiet is, als tselve van onsentwegen genoechsaem mondelings verhaelt is geworden. Edoch verstaende doort getuygenisse des synodi, dat sich hebben hieraen eenighen gestoten, bekennen geerne, wanneer wy sulcx te voren gesien hadden, tselve souden achtergelaeten hebben, gelyck wy dan oock mits desen versoecken, dat deghene, dewelcke hierdoor syn ontrust geworden, tselve nae aerdt der liefden willen ten besten duyden. Ten 2. wat waerheyt belangt, syn wy alsnoch ten vollen overtuyght, dat wy ons gheensints tegen deselve vergrepen hebben, oorbodich synde, wanneer ons anders genoechsaem soude connen bewesen worden, daerover aengesien te worden

[1]) „tegen moete" d. i. „te gemoete" [2]) In margine staat „Copye".

nae gebuer, gelyck wy dan ooc begeeren, indien tschrift, van D. Vogellio tegen ons gestelt, soude mogen gedivulgeert worden, nae tselve recht wederomme onse antwoorde daerop met Gods hulpe te verveerdighen. Ten 3. de kerckenordre belangende, tegen deselve hebben wy ons niet meer vergrepen als Jacobus Revius ende tclassis van Steenwyc, alsoo sy beyde, d'eerste voor ons ende dese tot twe reysen, haere schriften hebben uytgegeven, waerover wy dan oock, naedat haere E. bejegent worden, oorbodich syn ons te onderwerpen. Dit alles verclaeren wy om vredes wille in sulcke meyninge, dat wy 1. hierdoor sullen mogen ontgaen allerley vordere censuren soo vant provinciael als nationael synode, alsoock mede ten 2. dat dese onse accommodatie niet en werde naet exempel van Gelderland door den druck ofte andersints ghemeyn ghemaeckt, ende dat oock ten 3. D. Vogellius ons in syn schrift niet van nieuws voor en legge, waervan wy mits desen bekentenisse ende reparatie hebben gedaen. Vorders wat de vierde vraege int besonder aengaet, souden wy niet geerne hatelyc particulariseeren. Anders is al de weerelt bekent, dat in dese landen syn, die verscheydene puncten, van ons verworpen, in haere boecken leeren. Alle hebben wy se niet horen predicken; wat wy gehoort hebben, willen wy om moeyte te schouwen ende liefdehalven gheerne vergeten, willent anders de broeders vergeten hebben.

Sluytende, antwoord Everhardus noyt anders gevoelt te hebben, als van ons in ons Bericht aengenomen is. Alleene bekent Assuerus voor sich selven tgevoelen der Contraremonstranten, student van 20 jaeren, in seeckere disputatie voorgestelt te hebben, hoewel hem oock alsdoen door de objectien van D. Damius geen cleyn bedencken werde gegeven, waernae hy, voorts noch studerende, tgevoelen der Remonstranten aengenomen heeft ende in hetselve, in den dienst staende, noyt en is verandert, selfs niet int stuc van de volherdinghe der gelovighen, twelck hy aenneemt hem tegens waerheyt naegeseyt te werden te verdedighen. Welckes van onsestwege genoech is op de twede beschuldinghe, tegen ons in den synodo voorgevallen. Die grote Herder der schaepen verbinde ons in rechter liefde, tot bevorderinghe van syne waerheyt, die nae de godsalicheyt is, amen. Gedaen ylens in Campen den 1 Octob. 1618.

Everh. Vosculius,
Assuerus Mathisius, ecclesiae orthodoxae
Campensis ministri.

26. Dewelcke schriften gelesen ende herlesen synde ende rypelyck geexamineert in de vrese des Heeren, ordeelt het synodus gantschelyc gheene satisfactie ofte reparatie gedaen te syn, maer dat se blyven sub reatu als te vooren.

27. Hiernae is men weergekeert tot de afhandelinghe der volgende gravaminen. Op het 6e vind het synodus goet ende nodich, dattet selvighe geschieden sal in de ordinarisse vergaderinghe der classen ende synoden.

28. Het 8e, aengaende het tractement van de dienaeren des goddelycken woords, die door ouderdom ofte andere accidenten onbequaem worden totten dienst, ende derselver weduwen, sal van de deputaten des synodi de E. E. H. H. Ridderschap en Steden voorgedraegen werden.

29. [Het 10e] [1]), van copye te nemen van de acten des classis voor elcke kercke voor het scheyden der vergaderinghe, wort voor goet erkent.

30. Het 11e, dat ordre gestelt werde, dat de sabbathen soo niet en werden geprophaneert, sal van de deputaten des synodi aen die E.E. H.H. Ridderschap ende Steden voorgedraegen werden.

31. Het 13e, van by tyts het houden van bededaegen den predicanten ten platte lande te insinueren, daervan word geresolveert als vant voorgaende.

32. Het 15e, van het verbranden der godlose Taferelen, sullen de E.E. Ridderschap ende Steden tot sulcx door de deputaten des synodi ernstelyc werden versocht.

33. Het 17e, nopende in de celebratie des h. doops het afvraegen der 3 vraegen, die te Campen by de Remonstransgesinde werden naegelaeten, word voor goet erkent ende sal op het synodum nationalem werden gebracht.

34. Het 18, belangende de openbaere bevestinghe der ouderlinghen ende diaconen, word oock voor goet erkent ende mede ad synodum nationalem gesonden.

35. Het 21, van eenighe predicanten uyt andere provincien te versoecken om den synodo by te woonen et vice versa, daerover sullen de E.E. H.H. Ridderschap ende Steden werden begroet.

36. Het 26, betreffende de predicanten tot Swolle, dat se niet gecompareert en syn op het uytschryven by den Contraremonstranschen classe van Campen, word verexcuseert, doordien sy in tyts daervan niet veradverteert en waeren.

Gravamina classis Swollanae.

37. Het 9, van het afschaffen der dominicalen, wort niet goetgevonden.

---

1) „[Het 10e]" aangevuld uit MM.

38. Het 10, van den Catechismum te predicken ten platten lande, word ad synodum nationalem gesonden.

39. Het 11, ofte niet het synodus provincialis alle jaer sal gehouden worden, word besloten: jae.

40. Het 12, of classis niet alternatim sal gehouden worden in de steden ende op den platten lande, sal men daerin doen nae ouder gewoonte.

Gravamina classis Steenwicanae.

41. Van de profanatie ende misbruyck in de copulatie der huwelycken by den scholtesen ten platten landen, sal aen Ridderschap ende Steden werden geremonstreert.

42. Het 5, van het weeren der dootslaegers, sal oock als voren met ernst werden vertoont.

43. Het 6, belangende de vergaderinghen der Papisten, die seer toenemen, daervan word geresolveert als vant voorgaende.

Ende syn alsoo afgehandelt de gravamina particularia.

Gravamina om ad synodum nationalem ghesonden te worden.

44. *1.* Dat de waerheyt der leere sal getoest worden aen Gods woord ende de gelyckmaticheyt des geloofs.

2. Dat naest de eenicheyt in de leere oock, sooveele het mogelyc is, gelycke eenicheyt in ordre ende ceremonie moghe bevordert worden, als in gebeden, psalmen, gesangen, doopen, nachtmael, bevestinge der kerckenraeden ende kerckendienaeren, copulatien der eeluyden, belydenisse des geloofs, visitatie der lidmaten voort h. avontmael, beroepinghe der predicanten, houden des kerckenraeds.

3. Dat alles met meerderheden der stemmen sal besloten worden ende van weerden syn.

4. Dat het haestelyck vertrecken der predicanten van eene plaetse op den anderen sonder sonderlinghe oorsaecken niet mochte toegelaeten worden.

5. Dat die predicanten met den haeren haer nederich in klederen ende huyshoudinghe sullen houden.

6. Dat in tyt des oorloge (dies God wille verhoeden) seeckere predicanten mochten gegagieert worden om het leger steets by te woonen.

7. Dat by alle predicanten, ouderlinghen ende diaconen die kerckeordeninghe neffens de formulieren van Catechismo ende Confessie sullen onderteeckent worden.

8. Dat Catechismus ende Confessie oock onderteeckent werde by professores theologiae ende rectores scholarum; dat oock dieselve die synodaele censuren onderworpen syn.

9. Dat alle schoolmeesters sullen professie doen van de Gereformeerde religie.

10. Dat in dorpen, daer weynich onderhout is, die schole ende costerampt van een persoon sal bedient worden.

11. Dat in alle Latynsche scholen enerley praecepta mogen geleert worden.

12. Dat die lycpredinghen niet ingevoert, maer liever afgeschaft werden.

13. Dat die translatie des bybels eenmael een volcomen voortganc hebbe.

14. Dat in alle kercken ende scholen die Heydebersche Catechismus ende gheen andere moge geleert werde.

15. Dat op het drucken mochte acht genomen werden ende die famose, godlasterlycke ende ketterse boecken verboden ende verhindert werden.

16. Alsoock dat opsicht genomen werde op het heymelyc incomen der Jesuiten ende het houden des Paepschen alsoock anderen conventiculen, daerdoor sooveel van edeluyden als andere die ingesetenen der kerspelen vant gehoor worden afgehouden; dat dan haere H. Mogentheden resolutien, daertegen voordesen genomen, ter exsecutie werden gestelt.

17. Dat een alghemeene resolutie opt stuc vant houwelyc mach ghenomen werden.

18. Dat de heylinginghe des sabbaths beter als tot noch toe gehouden ende die disordre afgeschaffet werden.

19. Dat de heydensche waerségginghen ende Paepsche misbruycken in almenacken ende pronosticatien mogen weggenomen werden.

20. Dat alle geestelycke goederen tot haeren rechten gebruyck moghen aengewendet werden.

21. Dat die leere, by den synodo goetgekent, met believen van haere H. M. alleen publyckelyc geleert werde.

22. Dat de kerckenordeninghe, by deselven te beraemen, van haere H. M. geauthoriseert ende ingevoert werde.

23. Ofte niet ordre sal gestelt worden op die personen, dewelcke, eenmael van de suyverheyt der leere afgevallen synde, beter onderrechtinghe plaetse willen gheven ende beloven voortaen by de suyverheyt der leere sich te willen houden, van die tot den dienst der kercke weer te gebruycken.

24. Ofte niet de gedaene ende noch te doene oncosten op die extraordinarisse swaricheden der kercken, by den deputatis gedaen, sullen werden vergoet.

25. Ofte niet die Papistische organisten sooveel mogelyc afgeschaft ende in haere plaetse sullen gestelt werden die waere Gereformeerde religie toegedaene.

26. Ofte de Mennoniten haere al te vrye ende openbaere vergaderinghen niet sullen belet werden.

Daernae heeft men aenghevanghen te stellen statum quaestionis over die verschillen der religie in dese landschap.

45. Is goetgevonden, dat aengaende die 5 bekende poincten men blyven sal by den staet, daeraf ghestelt in de Haechsche comferentie. Doch soo yemand daer eenighe verbeteringhe in weet, heeft het synodus daer niet tegen.

46. Die broederen des synodi alle hebben verclaert te houden met die Contraremonstranten, soo men die noemt. Alleen THOMAS GOSWINUS heeft verclaert met die Remonstranten eens te syn. THEODORUS WIERMANNUS schort daerover syn oordeel op ende onderwerpt sich het synodo nationali.

47. Aengaende die staet der verschillen buijten die 5 poincten, die sal uijt het boecsken van die Remonstransche predicanten, tot Campen uytgegeven, connen gestelt worden.

48. Hiernae is censura morum gehouden ende THOMAE GOSWINO aengeseght, dat hy, staende sub reatu, met syne collegae ASSUERO MATHISIO ende EVERHARDO VOSCUIJL sullen sien behoorlycke reparatie te doen, ofte anders nae ordre der kercken haere straffe sullen moeten draeghen.

49. Hiernae syn vercoren om van weghen deser landschap als kerckelycke gedeputeerde personen te ghaen op het aenstaende synodum nationalem ende op alle voorvallende swaricheden te helpen letten ende int besonder om over de 5 verschillende poincten te handelen ende daerover te helpen resolveren: D. CASPARUS SIBELIUS, predicant tot Deventer, HERMANNUS WIEFFERDING, predicant tot Swolle, D. HIERONYMUS VOGELLIUS, predicant ordinaris tot Hasselt ende by leeninghe nu tot Campen, D. JOHANNES LANGIUS, predicant tot Vollenhoven, ende twee ghequalificeerde personen, doende professie van de religie, joncheer WILLEM VAN BROUCKHUYSEN ende d'achtbaere heere JAN VAN DER LAUWIC, borgemeester tot Campen.

50. Tet ordinarii deputati synodi hujus provinciae syn vercoren: uyt het classe van Deventer D. JACOBUS REVIUS, van Campen D. GEORGIUS GOIKERUS, van Swolle ende Hasselt D. VICTOR PETRI, van Steenwyc ende Vollenhoven D. JOHANNES VOSCUYL.

51. Het synodus van dese provincie sal toecomende jaer tot Deventer door de hulpe Gods gehouden worden.

52. Hiermede soo is de vergaderinghe nae aenroepinghe van Gods h. naeme in de vrese des Heeren gescheyden den 3en Octobris 1618.

Casparus Sibelius, assessor. [1])
Petrus Plancius P.f., synodi scriba.

Acta synodi provincialis, gehouden binnen Deventer anno 1619.

Op desen synodum syn op den 16 Augusti verschenen:

uijt de regieringhe van Ridderschap ende Steden:

die weledele eherentveste joncker Henrich Bentingk, droste des landts Zallandt,

joncker Anthonis van Doornick,

joncker Boldewijn Sloot,

die achtbaere doctor Nicolaus van Boekholt, burgemeester der stadt Deventer,

Engelbert Claessen, burgermeester der stadt Campen,

Henrich ter Cuilen, burgermeester der stadt Zwoll;

uijt de classe van Deventer:

D. Jacobus Revius, pred. tot Deventer,

D. Joan. Henricus Rappaeus, pred. tot Delden,

D. Carolus Bokelmannus, pred. tot Wije, als olderlingk vant platte landt,

d'eers. Dame Pieterss, olderlingk der kercke tot Deventer;

uijt de classe van Campen:

D. Petrus Plancius, pred. tot Campen,

D. Georgius Goijkerus, pred. tot Wilsum,

D. Ernestus Hiddingk, pred. in Mastebroeck,

de eersame Lubbert van den Hardenberch, olderlingk der kercke tot Campen;

uijt de classe van Zwoll:

D. Victor Petri, pred. tot Zwoll,

D. Hieronymus Vogellius, pred. tot Hasselt,

---

[1]) Boven dezen naam is nog plaats opgelaten voor de onderteekening van den praeses

D. Joannes Westenbergius, pred. tot Ommen,

d'eers. Henrich Roleffssen, olderlingk der kercke tot Zwoll;

uijt de classe van Vollenhoe ende Steenwijck:

D. Joannes Voscuijl, pred. tot Steenwijck,

D. Henricus Grevenstein, pred. tot Bloxijl,

Joannes Volcerus, pred. tot Vollenhoe,

D. Daniel Goykerus, pr. aen de Zwartezluijss, in plaetse van den olderlingk.

1.

Uijt desen getalle zyn na aenroepinghe van Gods h. naeme vercoren tot praesidem D. Jacobus Revius, tot assessorem D. Petrus Plancius, tot scribam Joannes Volcerus.

2.

De credentien van de gecommitteerde kerckelyke persoonen syn gelesen, gelooffweerdich erkent ende aengenoemen.

3.

De ed. achtbare gecommitteerde hebben oock getoont haeren last, gegeven in de bijeenkompste van Ridd. ende Steden, tot Raelte gehouden, ende daerby ingebracht volgende verclaringhe:

Alsoo bij Ridderschap ende Steden op eene gemeijne bijcompste tot Raelte geordineert is, dat de classes voor tholden des synodi provinciael (na luit van resoluitie, bij haere Ed. Mog. voordesen daerop genoemen,) aen de ordinaris heeren Gedeputeerden haere gravamina solden overlangen, twelck ditmael niet en is geschiedt, daerdoor d'aenwesende heeren gedeputeerden, uijt' middel van Ridd. ende Steden tot tegenwoordighen synod. gecommitteert wesende, wel gevoeget waren sich t'absenteeren etc., om dannoch de saken bij dese gelegentheyt niet te verachteren, soo ist dat haere Ed. dese bijcompste ditmael willen respiceren, maer onder alsulcke expresse bedinghe, dat dese comparitie haer noch haren heeren principalen in toecomenden tijt niet en sal praejudiceeren noch in consequentie getrocken werden. Ende so eenighe politique swaricheden mochten voorcomen, willen haere Ed. sich gereserveert hebben, dat se sonder daerop met haere principale geholdene ruggesprake niet gedencken noch connen resolveeren.

Waerop de broederen eenpaerelik hebben geandtwoordt, dat, benevens het in gheen andere provincien, oock niet in dese (haers wetens) is gebruikelyck geweest, tselve nu soude schijnen nieuwicheijt te wesen, zijnde een sake niet alleen voor haere Edelheijt onprofijtelick, maer oock streckende tot prejudicie ende belastinghe der kercken, mede tot beneminghe haerer vrijheijt, aengesien de saken soo van de Ed. Ridd. ende Steden moeten

geremedieert worden, de billickheyt derselver bij de ed. achtb. gecommitteerde erkendt ende daernaer eerst aen Ridd. ende Steden worden geremonstreert om daerin te remedieren. Ende soo daer ijet [polityks] [1]) mochte voorvallen, waerover haer Ed. geen last en hadden om te resolveeren, sullen deselve gebeden worden aen haere vergaderinghe bekent te maken.

4.

De acta provincialis synodi zijn gelesen, ende daerbij oock datelijck voorgelesen tgene de deputati synodi ejusdem volgens haeren last hebben verhandelt, ende is geresolveert, dat se als gelooffweerdich te boecke sullen gestelt worden tot betuiginge van haerlieder vlijdt ende getrouwicheijt.

5.

De dimissie ende tvertreck domini Petri Plancii volgens de beroepinghe der goeder ende bedruckter gemeente tot Campen, op zijn E. gedaen, ende tgoetvinden des classis van Zwoll, benevens der deputaten synodi, daerover verstaen, wort van den synodo voor goet gekent ende geapprobeert.

6.

Is voorgestelt, dat de deputati synodi ende classis Campensis wel hebben gearbeijdt om de vaceerende kercke tot Ens met een bequaem dienaer te versorgen ende tot dien eijnde een seker jongkman, verciert met goede getuichenissen van leere ende leven ende beproefft in bequaemheyt van stichtelijke gaven, derwerts gesonden, dien sij daerwerts gesonden hebben, maer diesniettegenstaende al evenwel niet en beroepen, oock gheen reden geven, die haer tot weijgeringhe desselven bewegen. Is oversulx goetgevonden, dat haer denselven volgens d'acta synodi, gehouden int jaer 1598 art. 11, worde toegesonden ende dat sulx van den synodo den ed. drost van Isselmuiden ende den Ed. E. Gecommitteerden worde te kennen gegeven, dewelcke oock versocht sullen worden haere authoriteijt daerinne te willen gebruiken.

7.

Terwijle noch op Urck ende Emmeleroort eenighe papen staen ende misse doen met groet nadeel ende afbreucke der kercken deser provincie, naest aen de plaetsen gelegen, wort goetgevonden, dat de synodus aen de Ed. Hoochmog. heeren Staten Generaell schrifftelik versoeke, dat hierin moege versien ende de plaetsen met Gereformeerde predicanten versorgt worden.

---

[1]) Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit PP. Ook aldus in OO. In onzen cod. is daarvoor plaats opengelaten. MM heeft „profijtelix". In RR en SS wordt het woord zonder opene ruimte weggelaten.

8.

Op de doleance des classis van Meppel over die predicanten tot Staphorst ende Ehorst aengaende haere lasterlyke propoosten, die sy tot ergernisse van vele godtsalighe lieden ende diffamatie der suijvere leere der kercken in dese Gereformeerde Nederlanden gedreven hebben, sal de classis van Zwoll naerstige ondersoeckinghe doen, of deselve na hare gedane reconciliatie in de naestgehoudene classe geschiet zijn ende, soo sulx bevonden wort, met haer procederen na de resoluitie des nationalen synodi. Dien van Camperveen aengaende, sal de synodus, benevens tghene hij meerder heefft gedelinqueert, procederen, als hij gecompareert sal zijn.

9.

Is mede voorgestelt, overmitz haer eenige persoonen ongebeurlick ende tegens de resoluitie so des nationalen synodi als oock van de wettelyke overheyt gedragen hadden, dat deselve sullen voor de synode ontboden worden, met naeme de predicant tot Camperveen Nicolaus Joannis, die rector tot Campen Marcus Gualtherus, met de 2 leesers Jacob Geleijns [speldemeester] [1]) ende Pieter Berents [snijder] [1]), om alhier te compareeren, ende den scriba belast de brieven datelik in de vergaderinghe te ververdigen.

10.

Is oock mede geresolveert, dat de eerw. synodus aen den achtb. magistraet met een vrundtlyck schrijven sal versoeken, dat haere Achtb. goede opsicht wille believen te nemen over de affgesette predicanten Gerhardum Arsenium ende Engelbertum Pott, dat door haerlieder ongerusticheyt de kercke voortaen geen meerder affbreucke en come te lyden; ende de Luttersche vergaderinghe affschaffen.

11.

Verstaet hierbenevens de synodus, dat de afgeloovige ende superstitieuse heijdensche ende paepsche prognosticatien, die ten respecte der jaerlijxse regieringhe der planeten voorsegginghe van crijch ende oorlooch, vrede, diere ende goede jaeren, gesondtheyt ende sieckten soo wt den loop der planeten vercondigt worden, alsmede der paepsche missbruiken wt de almanacken behooren uijtgelaten te worden.

---

[1]) Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit OO.

12.

Item dat volgents d'ordre, gestelt in synodo nationali, op alle plaetsen soowel in de dorpen als steden, op de Sondagen des namiddaechs de Catechismus sal geleert worden sonder ijemants uijtneeminghe, al waert oock dat niemandt meer ter kercken en quaeme dan de predicant ende schoelmeester met haere huisgesinnen ende schoelkinderen. Ende sullen de deputati classium daerover opsicht nemen, om deghene, die daerin versuimich zyn, te vermanen ende soo wie het naelaet, daerover in classe opentlijck te censureren.

13.

Aengesien de synodus opt nieuwe wederom eenige inconvenienten gespeurt heefft over de vorderinge der gravaminen, soo aen de ed. heeren gecommitteerden des collegii souden gesonden worden, te weten dat eenige derselve waeren wtgedaen, die noodigh waren geweest om ad synodum nationalem gebracht te worden ende daerover desselven oordeel te verstaen, heeft synodus de ed. achtbaere gecommitteerden wt de Ridderschap ende Steden gebeden, te willen gelieven tselve aen de vergaderinghe van haere principalen te bevorderen, dat de kercken daermede niet meer beswaert en worden.

14.

Tot revisie van d'oversettinghe des N. Testaments is in plaetse domini Johannis Langii, vermits deselve t'Uitrecht was beroepen, met de meeste stemme vercoren dn. Casparus Sibelius, waervan t'sijner tydt de translatoren ende revisoren sullen verwittight worden.

15.

Hijrna zijn de articulen synodi nationalis binnen Dordrecht, gearresteert over de 5 bekende articulen tuschen de Remonstranten ende Contraremonstranten (soo men die noemt), van den deputatis desselven voorgelesen, van de broederen andachtelick aengehoort ende overwogen, oock met eendrachtighe stemme ende betooninghe van sonderlinghe aengenaemheyt, als in alles met Gods woort wel overeencomende, toegestemt. Hebben oock de ed. achtb. heeren van de Ridderschap ende Steden, van den synodo gebeden ende vermaent zijnde, benevens blijde teekenen van haere goetkenninge derselven, beloofft met alle vlijt deselve te helpen mainteneeren ende te besorgen, dat deselve alleen publiquelick geleert ende de contrarie tegenstrijdende gewcert ende verhindert sullen worden.

16.

Alsoo bij den achtb. borgemeesteren van Zwol, volgens den last van

den achtb. magistraet derselver stadt, worde voorgestelt, dat de censuire ende opsicht over de rectoren ende schoelmeesteren onder haere Achtb. ende niet der kercken souden staen, is van den broederen eenparichlick geresolveert, nademael deselve off lidtmaten zijn van de Geref. kercke ende professie van deselve doen offte daervan verschillen, dat de eerste (aengaende tstuck van religie ende christelike disciplijn) staen onder de censuire der kercken, d'ander als tegenstrijders derselve behooren gedeporteert ende voorts wt sodanighe bedieningen geweert te worden, daermet der jonger jeucht niet eenighe quade meeninghen mogen ingeplant ende wederom eenich verderf voor de kercke ende republique veroorsaket worden. Latende nochtans den achtb. magistraet tgene in aenneeminghe ende besorginghe haers loons, alsoock indien se haer souden mogen in dinghen, die politique straffe onderworpen zijn, verloopen, bevohlen zijn. Ende tselve om redenen, dewijle den achtb. magistraet de resoluitie des synodi nationalis niet alleen voordesen heefft ingewillight, maer oock daerna in volcomen vergaderinghe van Ridderschap ende Steden om alsoo na te comen geapprobeert.

17.

De synodale vergaderinghe, hebbende aengehoort tgebesoigneerde in saken Johannis Wedaei ende insonderheijt d'acta, wt name des kerckenraets met goetvindinghe des classis sijnenthalven van den predickstoel afgelesen, ende genoechsaem speurende, dat het miscontentement der doleerende lidtmaten daerdoor niet en is wechgenoemen, vindet noodich, dat den kerckenraet in haere vergaderinghe met kennisse des classis deselve acta sal interpreteeren, gelijck de classicale broeders alhier gedaen hebben, dat se te verstaen zij, naemel. dat Johannes Wedaeus wt cracht derselver syn schult bekent van zijn vergrijp aengaende de sake der Remonstranten ende daervan begeere vergiffenisse bij deghene, die hij daermede geergert heefft, beloovende hem voortaen te dragen na behoeren. Welcke verclaringe alsoo gedaen ende in het consistoriael ende classicael boeck aengeteijkent zijnde, oordeelt de synodus, dat Johannes Wedaeus aen d'eene ende de clagende lidtmaten aen d'ander zijde haer daermede behooren te contenteeren, ten ware dat na de reconciliatie ijetwat sonderlings gepasseert ware, dat sij de novo hadden in te brengen. Ende sal hiervan den synodo op nacomstige vergaderinge rekenschap gedaen worden.

18.

Over het 5 artikel der kerckenordeninghe, noopende de beroepinghe der dienaren, worden de ed. achtb. gecommitteerde versocht, te willen bij de Ed. Ridderschap ende Steden denselven recommandeeren, ten eijnde deselve in dese provincie alsoo moge onderhouden worden.

19.

Aengaende den 44 artikel in de kerckenordeninghe, van de visitatie, die bij den deputaten classis sal gedaen worden, terwijle de classe van Vollenhoe ende Steenwijck in elcke kercke maer eenen dienaer heeft ende oversulx de voorss. visitatie sonder gebreck van de kercken niet wel can geschieden, zijn de ed. achtb. gecommitteerde gebeden om in de vergaderinghe van Ridd. ende Steden de kercken van Vollenhoe ende Steenwijck te recommanderen, daermet deselve noch elck met eenen dienaer moege versien worden. Twelck sy aennemen te doen, als tselve van den synodo of haeren gedeputeerden sal versocht worden.

20.

Op den 56 artikel in de voorss. kerckenordeninghe, aengaende den extraordinarissen kinderdoop, die in de weken op den platten lande, daer maer Sondaechs alleen predicatie gedaen wort, is geordonneert daertoe te vercondighen den Donderssdach.

21.

Op den 83 artikel wort geresolveert, dat men den armen ende gebrekeliken lidtmaten, so daer ergens willen gaen aelmoessen soeken, geen attestatien sal mededeelen om deselve omme te dragen, maer indient haer noo[dich] is, schrijve aen die kerckenraden ende dien haere noot recommandeere.

22.

Men sal oock aen de hooge overheyt versoeken, dat haere Ed. Achtb. willen gelieven de bedelaers ende heijdenen, mitsgaders alle andere vagabunden ende landtloopers, te weeren.

23.

D'eerw. broederen D. Casparus Sibelius van Deventer, D. Hieronijmus Vogellius wt de kercke ende classe van Campen, D. Hermannus Wifferdingk van Zwoll, op den synodum nationaelem gecommitteert, haer rapport gedaen hebbende, zijn over haere getrouwe diensten eerbiedelick bedangkt worden, twelck men oock d'andere broederen doet, alhoewel sy bij dese gelegentheyt niet hebben konnen tegenwoordich syn.

24.

Is oock goetgevonden, dat de synodus aen D. Dammannum sal schrijven, om te moegen d'acta synodica hebben ende deselve nalesen.

25.

Van de deputatie totten synodum is geresolveert, dat men een ofte twee van deghene, die te vooren zijn gedeputeert geweest, als hebbende de meeste memorie van tgene te voren gepasseert is, wederom sal mogen deputeeren, ende daerna deghene, die hun sullen bijgevoeget worden, mette meeste stemme verkiese.

26.

Hierna syn de gravamina classium gelesen.

27.

Opt eerste gravamen classis Daventriensis, noopende de onderteekeninge der Confessie, Catechisme, Canones, gestelt over die V bekende articulen, is geresolveert, dat die kercken int verkiesen der ouderlinghen ende diakenen goede voorsichticheyt moeten gebruiken, dat alleene diegene vercoren worden, die wel bekent zijn de suijvere leere toe te staen ende, daer het moegelyck is, deselve met haere onderteekeninghe toe te stemmen, twelck in discretie van de kercken sal gelaten worden, welverstaende dat alle siekentroosters gehouden sullen wesen deselve t' onderteekenen.

28.

D. Lindenhovius, clagende over synen coster, sal tselve hem ongelijcks wedervaren is, aen den ed. heere landtdrost van Zallandt bekent maken om dan daerin versien te worden. Mede sal oock de schoelmeester ende coster tot Dalfsum by den ed. landtdrost voorss. versoeken, dat hem syn achterstedicheyt moge voldaen worden ende eenighe vereeringhe ende verbeteringhe voor synen moijeliken schoeldienst geschiede, alsmede dat oock de coster tot Ommen behoorlyck versorgt worde.

29.

De onderteekeninghe van Confessie, Catechismo, Canonen ende acten van verbintenisse, sal overal in den classen geschieden, ende tselve sal oock aen de schoelmeesters te wercke gestelt worden.

30.

Op de gravamina des classis van Campen.

De oepeninghe der twee gesloeten kercken tot Campen, mitsgaders de restitutie van het classicael, synodael ende consistoriael-boeck met het kerckenzegel, dewelcke de Remonstranten haer hebben ontwendet, sal doort synodus met een schrijven aen den eers. magistraet versocht worden.

31.

Opt 5 gravamen wort geoordeelt, dat degheenen, die openbaerlick gesondigt hebben, openbaerlick voor de gemeente behooren schultbekentenisse te doen, eer dat sy totten h. avontmael sullen toegelaten worden.

32.

Het 6 wort gerefereert totte acta, daervan in de gemeene kerckenordre gestelt.

33.

Het 8, noopende die restitutie der oncosten, bij de predicanten tot noodtdrufftige reparatie haerer behuisinge aengewendet, wort met goetvinden der ed. achtb. gecommitteerde geapprobeert. Ende moegen de geinteresseerde haere costen in den collegio offte vergaderinghe van Ridd. ende Steden inbrengen.

34.

Het 9, dat de ingeborene deses landts, soo in de h. theologie gestudeert hebben ende goede getuichenissen haers levens van de kercken konnen vertoonen, den vreembden in geleertheijt, godsalicheijt ende gaven om te prediken gelyck synde, behooren voorgetrocken ende vooreerst gepromoveert te worden, wort geapprobeert, behoudens den gemeenten ende praesentanten haere vrije keure.

35.

Opt tiende, aengaende de versoekinge van correspondentie, refereert sich synodus tot het 48 artikel in die kerckenordeninghe.

36.

Op die gravamina des classis van Zwoll.

Aengaende de correspondentie der classium is met de meeste stemme overcomen, dat sulx, alst noot is, geschiede.

37.

De synodus sal aen de deputaten synodi nationalis, die tot de translatie des bibels ende andersins verordineert zijn, schrijven, dat sy tghene haer belast is metten eersten willen bij der handt nemen ende daermede voortvaren, ende dat sulx met de revisie der acten synodi nationalis, soo haest het immers doenlijck [1] is, geschiede.

---

[1]) „doenlijck" staat boven „mogelijck", dat flauw onderstreept, in plaats van doorgestreept, is. De andere codd. hebben alleen „doenlijck".

Op de gravamina classis Vollenhovianae.

38.

Opt 4, dat sommige in den oogst de predicatien onderlaten ende oorsake geven tot ontheijliginge des sabbaths, wort geoordeelt, dat hetselve gantschelik niet en betaeme. Daeromme oock de deputaten classis gelast sullen wesen goede opsicht te nemen.

39.

Aengaende tghene in het 5 gravamen, ter cause van degene, die in ministerio zijn ende met andere professie haer oeffenen, oordeelt synodus, dat se, hebbende wetenschap ende gaven ontfangen om daermede haeren naesten dienstelyck te wesen, tselve met goeden raet ende advijs, sulx versocht synde, wel moegen doen, maer dat niemandt daervan syn werck en make, streckende tselve tot verhinderinghe zijns diensts ende opsprake in denselven. Daerom oock expresselick int gravamen staet: die een geheel mensche vereyschen.

40.

Marcus Gualtherus, scholae Campensis rector, van den synodo geciteert, is niet verschenen, maer heefft door een schrift seer stoute, onverschaembde, onwaerachtighe ende ongefondeerde andtwoorde aen deselve gesonden, waermede hij de vergaderinge, te vooren van hem noch binnen sjaers in synodo tot Vollenhoe, alwaer hij als olderlingk verschenen was, voor goet gekent ende geapprobeert, spottelyck verachtet. Daerom het synodus geoordeelt heeft, dat hij, sijnde niet alleen van de suijvere leere der godtlijker waerheyt, soo duslange in de Gereformeerde kercken deser Nederlanden standtvastelick geleert ende bij hem selven in den synodo voornoemt is toegestaen, afgeweken, maer oock daerentegen met schandelyke lasteringhe deselve na syn wterste vermoegen binnen ende buiten de stadt Campen hatelick gemaekt, die leeraers derselve calumnieuselick getraduceert, de goede resoluitie des synodi nationalis tegen gedane belofftenisse ontrouwelijken hem ontrocken, heijloose Taffereelen gestroijt, oock met een lasterlyck boeck (wiens titel is: Achteruijtslaende Roekeloosigheyt) tegengesproken ende met verscheijden onwaerheden beswaert, daerbenevens dese wettelijke vergaderinghe moetwillichlik gedetrecteert (niettegenstaende hem tselve opt versoeck des synodi den achtb. magistraet hadde geinsinueert), mits desen onweerdich erkent worde om den dienst der scholen langer te betreden, ende dat daervan den achtb. magistraet met een vriendtlick schrifft sal versocht worden denselven te willen removeren, volgende de resoluitie des synodi nationalis, bij de Hooch. M. heeren Staten Generael ende haere Achtbaerheyt selve geapprobeert.

41.

In de sake van JACOB GELEIJNSS ende PIETER BERENTSS oordeelt synodus, alsoo sij disordentelyck haer hebben verstout, sonder beroepen te syn, opentlijken het predickampt, oock tegen tverbodt des achtb. magistraets, te betreden, niet sonder groote beroerte der burgerijen ende smadelyke lasteringhe der suijvere leere ende andere factieuse handelinghe, waerover sy voor desen synodum ontboden zijnde, met spottelijke brieven hebben onderstaen deselve te eluderen, dat deselve sich hebben gedragen als perturbateurs ende verstoorders van kerckelyke ordre ende vianden der godlyke waerheyt, dat de achtb. magistraet sal worden versocht tegens soodanighe persoonen nae haere meriten te procederen ende te besorgen, dat de kercke van deselve voortaen gheen schade hebbe te lijden.

42.

NICOLAUS JOHANNIS, predicant op Camperveen, wort van den synodo geoordeelt, van wegen syn onsuijverheijt in leere ende lasterlike tegenspreken derselve, alsoock versmadelike overhoorichegt deser synodale vergaderinghe met schrifftelyke verclaringe, die hij desen dach in synodum gesonden heeft, dat hij van het Remonstrantsche gevoelen niet en wilde wijken noch de acta synodi nationalis onderteekenen, bij vigeur van de resoluitie, in de nationali synode genomen, wt synen dienst ontsettet te blijven, waervan men hem ende den E. drost van Isselmuijden met een brieff sal verwittigen.

43.

Tot deputaten synodi zijn vercoren D. CASPARUS SIBELIUS, D. PETRUS PLANCIUS, D. HIERONYMUS VOGELLIUS, D. JOANNES VOLCERUS. Ende by soverre imandt van deselve soude comen na den wille des Heeren ofte te overlijden offte te vertrecken, sal de classis, in denwelcken sulx mochte gebeuren, vrijstaen met goetvinden der gedeputeerden voornoemt eenen anderen in desselven plaetse te verkiesen.

44.

Zijn oock de articulen, in den nationalen synodo gearresteert, met de acte van verbintenisse, van de leeraers, tot desen synodum gecommitteert, onderteekent.

45.

Aengaende de correspondentie tuschen desen ende de bijnabuirde synoden oordeelt het synodus, dat het in de vrijheyt des synodi sal staen, ende so het mochte versocht worden, dat alssdan die ed. achtb. heeren van Ridd.

ende Steden sullen versocht worden in deselve met haere toestemminghe te verwilligen.

46.

Benevens tghene verhaelt is in den 18, 19, 22 ende 45 [1]) articulen, sullen de deputati sijnodi gelast wesen oock dese volgende aen de Ed. Mog. Ridd. ende Steden te remonstreeren:

1. dat de predicanten, die noch aen haer tractament te cort comen, volgens de resoluitie van Ridd. ende Steden moegen worden versien, als daer zijn: Markel [2]), Goer, Borne, Ehorst, Ens, Isselmuiden, Sallick [3]), Blanckenham, Wanneperveen; item dat de goetheeren ende tstedeken van Delden mogen ordonneeren, dat met den predicant RAPPAEO aengaende zijn tractament moege deselve gelijckheyt geschieden, die D. SOLLINGIUS voordesen gehadt heefft;

2. dat Holten [4]), Mastebroeck, Geijthoorn, Steenwijkerwolt [5]) met schoolmeesters [6]) versorget mogen worden; tot Delden, daer de schoelmeester den arbeyt doet ende de coster, synde Paepsgesind, de profijten geniet, moge worden geholpen [7]); ende den coster tot Wilsum voor syn schoeldienst met noodige onderhout versien worden;

3. dat de costers overal mogen lidtmaten van de kercke wesen ende professie van de religie doen, daerentegen de Paepsgesinde geweert worden, als daer zijn tot Raelte, Hellendoorn ende Blanckenham;

4. dat mede oick de ongeregeltheiden, die in de trouwinghe geschieden, mogen affgeschaffet worden, als daer syn: de lichtveerdighe gesangen der bruijloftliedekens, het vedelen, pijpen ende trommen, daermede de bruidigom ende bruidt ter kercken gebracht worden, ende die lichtveerdighe bijeenloopinghen sonder trouwe, soo an veel plaetsen geschieden, als dat slechs den schulten de namen worden aengegeven ende daerna niet meerder tot bevestinghe des echten staets wort geplecht; sommighe oock, die haere geboden in de kercke laten geschieden ende daernae niet trouwen, jae, getrouwt zijnde, wederom van malcanderen lopen, waervan gheen kleijn gebreck is int drostampt Vollenhoe, alsoo bij exempelen aengewesen can worden;

5. dat oock mede de insolente groevenbieren, papegaijschieten ende onheijlige tappen ende traffiqueren onder de predicatien mogen affgeschaffet worden;

[1]) „45" OO heeft „30 ende 45". [2]) „Markel". Er stond eerst „Hellendoorn", doch dit is doorgehaald. MM heeft nog „Hellendorn". [3]) „Sallick" OO heeft „Sallik, Cuijnder". [4]) „Holten" OO heeft „Holten, Olst". [5]) „Steenwijkerwolt" OO heeft „Steenwijkerwolt, Blanckenham, Sallik, Isselmuiden, Ens, Camperveen". [6]) „schoelmeesters" OO heeft „schoelmeesters ende voorsangers". [7]) „tot Delden — geholpen" ontbr. in OO.

6. dat de gedane oncosten, bij den predicanten in haere synodale ende classicale commissien gepleecht, haerlieden mogen gerefundeert worden, waerover noch clagende zijn D. Johannes Voscuilius tot Steenwijck, Johannes Volcerus tot Vollenhoe [1]) ende Georgius Goykerus tot Wilsum;

7. dat mede besorginge moege gedaen worden over de predicanten des drostampts van Vollenhoe [2]), die haere classicale oncosten tot noch toe selve hebben moeten doen, om deselve daerin te verlichten;

8. dat de predicanten ten platten lande mogen bevrijdt worden van de imposten ende accijsen in tghene sy tot haer eijgen huis van nooden hebben;

9. dat de paepsche vergaderingen, dewelcke niet sonder perikel van het landt ende affbreucke der kercken geschieden, alsmede de dootslagers ende andere bloetschenders, duijvelsbanders ende waerseggers moegen geweert ende gestrafft worden, waerover insonderheijt doleeren de broeders vant classis Steenwijck ende Vollenhoe:

10. dat de wooninghe der predicanten tot Hardenberch ende Ommen moegen gerepareert worden;

11. dat de sake Martini Gesneri bij Ridd. ende Steden vervordert ende trequest Joannis Lemnii, predicant in sPrincenlandt, by deselve gerecommandeert worde.

47.

De acten van verbintenissen, soo in alle classen voor de predicanten ende schoelmeesters sullen dienen, syn elcken classi in authentique copia medegedeelt.

48.

Het synodus sal toecomende jaer door des Heeren genade tot Campen gehouden worden.

49.

Hijrnae is censura morum gehouden ende zijn de broeders met hertgrondtlyke dancksegginghe tot God ende bedanckinghe aen de ed. achtb. heeren gecommitteerden in eendrachtelyke, broederlijke lieffde ende vrede gescheijden, den 20 Augusti anno 1619.

Jacobus Revius, praeses.
Petrus Plancius P. f., assessor.
Joannes Volcerus, Holsato-Stormarus, synodi scriba.

---

[1]) „Johannes Volcerus tot Vollenhoe" ontbr. in OO. [2]) „des — Vollenhoe" ontbr. in OO.

Acta der ordinaris gedeputeerden des provincialen synodi van Overissel in den jaere 1618 en 1619 [1]).

Art. 1. Anno 1618 den 10 Octobris zyn vergadert geweest tot Deventer de gecommitteerde des Overijselschen synodi, naemelik Jacobus Revius, predicant tot Deventer, Georgius Goykerus, predicant tot Wilsum in de classe van Campen, Victor Petri, predicant tot Swolle, ende Johannes Voscuil, predicant tot Steenwijck; neffens de deputatos classis Campensis Hilbrandum Willenium ende Ernestum Hiddingium, alsoock des classis van Zwol Hieronymum Vogelium ende Petrum Plancium, alwaer, na gewoonlyke aenroepinghe van den name Gods, is gecompareert op voorgaende citatie Martinus Harlingensis, predicant tot Ruveen in de classe van Zwoll, denwelcken voorgehouden zijn de navolgende poincten:

1. waerom hij niet vertoont en heeft purge, hem opgeleijt tot verscheijden reijsen van den Swolschen classe, alsoock den synodo, aengaende de oneerbare propoosten etc., hem te laste geleijt?

2. dat hy de godloose Remonstrantsche Taffereelen onder den huisluijden tot groot scandael ende ontstichtinge der eenvoudigen gestroijt heeft;

3. dat hij lastert de Gereformeerde leere, oock kerckelyke ende politike persoonen;

4. dat hij groote ergernisse geeft met zijn eijgenbatigh coopen ende vercoopen, waerover hem oock bij den heer schultis van Hasselt een protest geinsinueert zij.

2. Martinus voorsz., dese poincten hebbende aengehoort, heeft daerop verclaringe gedaen als volght.

Opt eerste heeft vertoont een sekere forme van accoort, gemaeckt tot Zwoll, twelck geoordeelt wort niet te wesen de purge, die hem was opgeleijt, maer een particuliere transactie, te vooren gesien.

Opt 2de bekent, de Taffereelen gestroijt te hebben ende, soo hij der meer gehad hadde, souder meer gestroijt hebben. Weet oock alsnoch niet qualick daeran gedaen te hebben, maer geschiet te zijn tot zijner ontschuldinghe, om aen te wijsen, dat hij sodanighe poincten niet toe en stond. So hy nochtans yemandt daermede geergert hebbe, begeert dat ment hem vergeve.

Opt 3de belydt, van de leere der Contraremonstranten aengaende de predestinatie geseijt te hebben, dattet is een verfoijelyke ende grouwelijke

---

[1]) Deze acta deputatorum, die volgens besluit der synode van Deventer (1619) art. 4 een plaats verdienden in het synodale boek (zie hierover p. 313), zijn derhalve ook in de andere codices afgeschreven. Zij ontbreken echter geheel in OO. In SS. komt slechts een klein gedeelte voor (de twee eerste bladzijden); zie noot 1 op p. 326.

leere, ende verclaert, dat hij die alsnoch daervoor houde, totdat hij beter onderricht werde. Maer ontkent eenighe kerckelyke ofte politique persoonen gelastert te hebben.

Opt 4de bekent, wel coopinghe ende vercoopinge verscheijden male gedaen te hebben, maer niet te weten daer eenige ergernisse mede gegeven te hebben, ende in gevalle hij daer ijemandt mede ergert, tselve wel te willen nalaten.

3. Naerder verclaringhe Martini op het 2de poinct.

Alsoo de broeders van dese vergaderinge Martino hebben aengewesen, hoe ontrouwelyck de spreucken der vroemer leeraren int Remonstrantsche Taffereel zijn geallegeert, bekent Martinus alsnu qualyck gedaen te hebben, deselve stroijende, ende bidt de broeders hem tselve willen vergeven.

4. Hijrop is geresolveert, dat:

aengaende het eerste hij sal binnen de tydt van 8 dagen moeten sich purgeren bij den scholtis, gelick hem voordesen belast is, ende sal daervan blyck toonen aen Victorem Petri, als deputatum synodi, ende Petrum Plancium, als deputatum classis;

aengaende het 2e verblijden haer de broeders wel, dat hij sijn faute alhier bekent, maer oordeelen nochtans daermede niet voldaen te zijn voor de opentlike ergernisse, daermede aengerichtet;

opt 3e achten de broederen de Gereformeerde leere ende leeraren opt hoogste te werden gecalumnieert door sodanighe verclaringhe ende dat hy selven hem daermede genoechsaem van haer afsnijdet;

opt 4e dat, alsoo de overheyt daerover clacht ende andere daervan getuigen, hij geoordeelt wort hem daerin seer te hebben verloopen als een sake, synen dienst insonderheyt onbetaemelick, waervan hij dan an den schultis sal gehouden zijn binnen 8 dagen satisfactie te doen ende daervan blyck betoonen als vooren.

5. Dese resoluitie den Martino voorgelesen zynde, en heeft hier niet toe willen verstaen, voorgevende onder andere, dat hy doch van den nationalen synodo ten laetsten soude moeten gedeporteert worden, daerom hem liever ware alsnu daerwt te scheijden, dat men hem gheen twee dooden aendoen soude etc. Ende als wierde geandtwoordt, dat deputati verhoepten, dat hy hem int stuck van de leere soude onderwijsen laten, heeft geandtwoordt: hij conde daerin niet onderrichtet werden. Ende den gantschen dach besigh met hem geweest zynde met vermanen, bidden ende smeken, zijn op den duisteren avondt onvruchtbaer gescheijden.

6. Den 11 Octobris zijn wederom vergadert geweest de gedeputeerden als boven ende heeft MARTINUS JOHANNIS wederom audientie begeert, instaende hem wat naerder verclaert, dat hy naemelick verstaen wilde tot hetghene hem bij den deputatis soude werden opgelegt. Daerop is geformeert navolgende acte:

De gedeputeerde des synodi provincialis, gesien hebbende sommighe aenclachten noopende den persoon MARTINI HARLINGENSIS, als 1. dat hij de godslasterlijke Taffereelen, waerdoor de leere der Geref. kercken bij de Turcksche grouwelen vergeleken wort, onder de huisluijden tot groote ergernisse derselven gestroijt ende voorgemelte h. leere voor grouwelik, aenstoetelick etcetera getraduceert; 2. met vrembde, eijgenbatighe coophandel gelijke ontstichtinge ende hem bij den scholtis geinsinueerde protest gecauseert; 3. over de opsprake van sekere oneerbare propoosten etcetera, hem bij den scholtis (als hem van den synodo was opgeleijt) alsnoch niet debite gepurgeert hebbe, ende syn (dies MARTINI) debad daerop hebbende aengehoort; oordeelen op het eerste, alsoo MARTINUS voorsz. daervan leetweesen verclaert te hebben, hij tselve tot weghneminghe der opentlike gegevene ergernisse opentlyck onder den predickstoel sal bekennen ende vergiffenis begeeren; opt 2e, dat hij hem voortaen daervan wachte; opt 3e, dat hij behoorlyke purge van den schultis bij de gedeputeerde inbrenge ende dat hy bij provisie hem des diensts onthoude, totter tydt toe hij tvoorseijde tot contentement der gedeputeerden verrichte. Twelck hy gemelte MARTINUS alles heeft op hem genoemen ende belooft na te comen. Actum Deventer den 11 Octobris anno 1618. [1])

7. Dese acte MARTINO verscheijden malen voorgelesen zijnde, heeft deselve in alles aengenoemen, gelyck daermede geinsereert is. Ende is gedeputeert VICTOR PETRI om des MARTINI schultbekenninghe van den predickstoel ter presentie MARTINI den huisluiden tot Ruvene voor te dragen.

8. Den 12en Octobris is gecompareert op voorgaende citatie JOHANNES MEYLINGIUS, den kerckendienst een tydtlangk betreden hebbende tot Genemuiden, denwelcken is affgeeijscht bescheijd van zijn wettelyke dimissie neffens goet getuichenisse wt den classe van Zuitphen, alsoock wettelike beroepinghe der kercke tot Genemuiden, neffens approbatie van den classe

---

[1]) Hiermede eindigt de copie in SS. Doch daarna volgen nog bijna negentien onbeschrevene bladzijden, zeer zeker bestemd om later daarop het nog ontbrekende in te vullen.

van Campen. Daerop hij ingebracht heeft een brieff van den h. drost van Isselmuiden, alsoock eenen van den magistraet van Genemuiden, waermede hij totten kerckendienst aengesocht ende geroepen word. Van de kercke ofte classe en heeft hy niets connen toonen. Aengaende tgetuichenisse van den classe van Zuitphen heeft getoont een schrifft, waerin het navolgende van woort tot woort gelesen wort, ende luidet post exordium alsoo:

Zynde gebleken wt de eijgene belydenisse Joannis Meijlingii, predicant tot Roerloe, dat hij opentlick geleert, gepredickt ende gedaen heeft (ende meermaels) tegen de leere ende kerckenordeninghe, die niet alleen in dese graefschap publica authoritate eenmael aengenoemen ende duslange gevolght is, maer oock die hij selfs met hert, hand ende mond oprechtelick ende als voor den Heere heeft goetgekent, ende belooft, altijdt zijn particulier gevoelen, tegen die vooraengetogene leere strijdende, al verstonde hy het niet genochsaem (soo hij selfs seijde), bij sich te beholden (in welcken gevalle men gesint was hem te tolereren), maer veelmeer dat hij wilde ende voorgenomen hadde hetselfde, alst te passe quaem, int publique ende privee synen toehoerderen voorstellen, te leeren ende te prediken, synde mede den gemelden D. Meilingio (omdat men hem hierbevorens meermaels, alsoock nu, liever tot beterschap gebraght als van zijnen dienst ontsettet sage) meer dan 3 maenden respijts gegeven om hem naerder op alles te bedencken ende te verclaren, binnen welcken tijdt hij (naemaels verhoort ende alle moegelyke middelen om hem tot afstant van zijn voornemen te brengen aengewent zynde) even hardt persisteerde by zijn eens gedane verclaringe, soo isset, dat de predicanten des Zutphenschen classis, sorge dragende voor vrede, eenicheyt ende stichtinge der kercke Gods in haer quaertier, twelck sy voor seker houden, dat niet en can gevordert worden, so een ijeder predicant mochte leeren ende doen, wat hem goetdunckt ende behaecht, nae lange ende verscheijden deliberatien eyntelyck hem Joh. Meilingio voorsz. syns diensts tot Roerloe ontsettet ende voortaen Gods h. woort te prediken, de sacramenten te bedienen, ende alle ende ijeder stuck, dat tot het predickampt behoort, sich in desen quartier te bemoijen verboden hebben, ende sulx met advijs ende goetvindinghe der E.E. H.H. Gedeputeerden deser graefschap. Daervan hij, alsoo hij (Meijlingk) heeft acte begeert, is hem dese tegenwoordighe (nadien se hem voorgelesen ende bij hem selve in alles der waerheyt conform te zijn beleden) op zijn eernstich aenhouden medegedeelt, om hem te dienen na behooren. Actum Zutphen desen 15 Apr. anno 1617.

onderstondt: nomine classis,
ende noch leger: deputati ejusdem,
Henricus Fabritius, inspector.

9. Dit getuichenisse gelesen ende overwogen zijnde, is navolgende acte gestelt:

De deputati des synodi hebben geoordeelt, dat, tensij Jo. Meilingius beter getuichenisse des classis Zutphaniensis ende wettelyke beroepinge ecclesiae Genemuidanae inbrenge, sy synen dienst niet voor wettelyck konnen houden, waerover hem belast is alsulcks binnen den tydt van 2 weken aen den deputatis des synodi in te brengen ende ondertuschen die bedieninghe der kercken na te laten. Op hetwelcke hij gehoort zynde, heeft geandtwoordt wel beter getuichenisse ende wettelyke beroepinge der kercken binnen 3 weken te willen inbrengen, maer zijne bedieninghe niet te willen nalaten. Ende alsoo de deputati niet connen verstaen, dat hij moge den dienst der kercken onwettelik betreden, laten hem den tydt van 3 weken wel toe, mits hem te verstaen gevende dat hij soolange sigh des h. kerckendiensts sal onthouden. Welcke acte Meilingio voorgelesen zijnde ende by hem versocht copie van deselve, belofte doende dat hij sich wille onder die submitteren, te weten van den dienst der kercken sich solange te onthouden, totdat hij goedt getuichenisse ende beroepinge getoont hebbe, soo hebben deselve deputati dese acta hem vergunt om sich daerna te gedragen.

Alsoo Henricus Jodoci, dus lange den kerckendienst betreden hebbende op Ens, volgens de citatie, hem geinsinuert, op den gesetten tydt niet en is verschenen, hebben de deputati classis Campensis tegen hem ingebracht sekeren brief, geschreven bij den classem Drentinam, waerin de Henricus Jodoci verclaert wort een aposta[et] ende godloos mensche te wesen ende daerom bij haer van den dienst tot Wapsterveen gesuspendeert te zijn, met waerschouwinge aen den classem Campensem voor zijn persoon etc. Hebben oock ingebracht, hoe dat gemelte Henr. Jodoci tegen kerckenordre den dienst op Ens hebbe aengenoemen. Derhalven denselven Henr. Jodoci zynde in deffaut van te verschijnen, oordeelen de deputati synodi, alles wel overwogen hebbende, dat hij van syn onwettelik beroep behoere te desisteren, opdat den kerckendienst synenthalven niet gelastert en werde.

10. Den 13 Octobris is gecompareert, hoewel na den bestemden tydt, Henr. Jodoci. Denwelcken voorgehouden zijnde tgene voormeldt, alsoo hij niet bundighs daertegen ingebracht heeft, is daerop besloten als volgt:

De deputati synodi, in de vreese des Heeren overleijt hebbende de sake Henrici Jodoci, alsoo sy niet gesien hebben eenige wettelyke beroepinge van de kercke ende classe, onder dewelcke hij tegenwoordich den dienst des h. evangelii is betredende, noch oock gheen wettelyke dimissie van de

kercke ende classe van Drenthe, alwaer hy te vooren gestaen heeft, maer wel ter contrarie een naeschrijvinghe, dienende merckelick tot syner beswaringhe, beijde in leere ende leven, hebben goetgevonden, dat hij Henr. Jodoci van den kerckendienst sal supersederen, ter tijdt toe hij van de kercke ende classe voorsz. wettelyke beroepinge ende dimissie aen den deputatos synodi sal hebben vertoont. Actum in conventu deputatorum synodi desen 13 Oct. anno 1618.

11. Den 14 Octobris zijn de vier gedeputeerde des synodi verschenen in de vergaderinghe van Ridd. ende Steden ende hebben volgens haren expressen last haer Ed. Mog. voorgestelt navolgende stuckken, waerop het provinciael synodus versochte, haere Ed. Mog. te willen ten besten der kercken ende onderhoudinghe van godsalicheyt ende eerbaerheyt resolveren:

1. dat de dienaren des godlyken woorts, die door ouderdoem ofte andere inconvenienten onbequaem worden totten dienst, alsoock de weduwen der affgestorvenen leeraren, met behoorlijke tractament mogen versorgt worden;

2. dat ordre moge gestelt worden tegen de prophanatien der Sondagen;

3. dat bij tijdts het houden der bededagen den predicanten ten platten lande moge geinsinueert worden;

4. dat de godloose Remonstrantsche Taffereelen mogen verbrandt worden;

5. dat de prophanatie ende missbruick in de houwelijxse copulatien, bij de schultissen ten platten lande gepleecht, moege gebetert worden;

6. dat de dootslagers wt dese provincie mogen geweert worden;

7. dat de vergaderinghe der Papisten, de seer toeneemt, mogen verhindert worden.

Ridderschap ende Steden deser provincie, dese pointen gesien ende overwogen hebbende, hebben deputatis synodi tot andtwoorde gegeven als volght:

opt 1e dat haere Ed. Mog. daerin souden doen na gelegentheyt ende meriten der persoonen;

het 2e ende 3e geavoijert;

opt 4e geresolveert, dat de Taffereelen souden ingetrocken worden;

het 5e, 6e ende 7e belooft te effectueren.

12. Hebben oock gemelte deputati haer Ed. Mog. voorgehouden die censuire, by haer aengeheven tegen de persoonen van Martinus Harlingensis, Joannes Meijlingk ende Henricus Jodoci, versoekende haer Ed. Mog. believen mochte deselve censuiren met haere autoriteijt te mainteneeren. Ende alsoo Engelbert Pott om syn sociniancrije ende onwettelick indringen bij den synodum, alsoock Henr. Meilingk om gelijke onwettelijckheyt ende onstichtelikheyt in synen dienst by den classe van

Deventer synde gedeporteert, noch continueerden in haeren dienst, zyn haere Ed. Mo. gebeden, de authoriteijt des synodi ende classis tegen deselve inssgelijx te willen voorstaen. Haere Ed. Mog. hebben de sake van de 3 eerste laten berusten bij tgene deputati synodi daerin gedaen hadden. Wat HENRICUM MEILINGK ende POT aengingk, hebben goetgevonden, dat deselve souden op den landtdach verschreven worden om haere defensie te hooren. Deputati synodi hebben geandtwoordt, dat haer Ed. Mog. de 2 persoonen voorss. tgebesoigneerde in haere saken wel conden voordragen na haer believen, maer dat sy deputati synodi geen last en hadden om deselve sake in haere Ed. Hogh Mog. vergaderinghe eenichhsins te debatteeren.

13. Alsoo den deputatis synodi is aengedient, dat MARTINUS HARL. tegen last ende beloffte hem vervordert heefft wederom te prediken, hebben deputati synodi tselve Ridd. ende Steden geremonstreert, bij welcken goetgevonden is, dat VICTOR PETRI als naestgesetene hem op de sake soude informeeren ende, indient alsoo bevonden wiert, voorss. MARTINUM geheelik deporteeren van zijnen dienst.

Hijrop zijn deputati synodi gescheijden.

14. Den 18 Novembris syn te Zwolle vergadert geweest de deputati synodi, alwaer ingebracht ende geresolveert is het navolgende:

Alsoo Ridd. ende Steden belooft hebben het Remonstrantsche Taffereel in te trecken, waervan het effect niet gespeurt en wort, sal bij de E.E. H.H. Gedeputeerden der landtschap nochmael versocht worden, dat hetselfde moge int werck gestelt worden.

15. Alsoo bevonden wort, dat MARTINUS HARLINGENSIS boven verbodt der deputaten synodi ende zijn eijgen belofte hem vervordert heeft wederom tot Ruveen te prediken ende den huijssluiden wijs te maken, dat men hem wilde deporteeren, omdat gesegt worde, dat se hem wilden quijt wesen etc., waervan nochtans bij den deputaten synodi geen gewach gemaeckt en was, streckkende tselve nergens anders toe, als de huisluijden met onwaerheyt tegen de kerckelike handelingen in te nemen ende op te maken, soo ist dat deselve deputati volgens haeren last, neffens goetvinden van Ridd. ende Steden, denselven MARTINUM hebben gedeporteert ende gantschelik ontslagen van zijnen dienst. Ende sullen de broederen der Swolschen classis worden aengesocht, de vacerende plaetse metten eersten met een rechtsinnigh predicant te willen versorgen.

16. Is gerapporteert, hoe den 24 Octobris voorleden JOH. MEILINGK gecomen sy bij een der deputaten des synodi om te toonen, soo hij seijde, de stucken, die hem opgeleijt waren in te brengen, ende hebbe getoont eenen brieff van den magistraet van Genemuiden, alsoock een seker schrift, onderteekent bij de 2 Remonstrantsche predicanten van Campen, getuigende dat se hem in den classe hadden aengenomen. Maer getuichenisse van den classe van Zuitphen en hadde hij noch niet connen crijgen. Alle welcke dingen insufficient ende van geringer weerde zijnde tot syner ontlastinge, en hebbe gemelte deputatus hem het prediken niet connen noch willen consenteeren, maer belastet te gaen bij een van de anderen gedeputeerden om deselve syn stucken mede te vertoonen, twelck Jo. MEILINGK niet en hebbe gedaen, maer hem terstont wederom begeven te prediken, waerin hij noch continuere. Insgelyx is gedoleert over HENR. JODOCI, dat hij tegen verbod noch continuere in zijnen dienst ende syn getuichenissen, den termijn daervan lange verstreken zynde, niet in en brenge. De broeders, in de vreese des Heeren op de sake gelett hebbende, hebben goetgevonden gemelten JOH. MEILINGK ende HENR. JODOCI aen te schrijven, dat se alssnoch binnen 14 dagen haere getuichenissen souden hebben in te brengen ende middelerwijle haer des diensts onthouden, ofte bij faute van dien haer niet alleen voor gesuspendeert houden, maer oock voor t'eenenmale gedeporteert. Welcke brieven oock voor tscheijden haer zijn geinsinueert.

18. Dewijle ENGELBERT POT tegen besluit des synodi provincialis hem vervordert noch in den kerckendienst te Geijthoorn te continueren, sullen de E.E. heeren Gedeputierden deser provincie dienstelick versocht worden, tbesluit des sijnodi te willen handthaven ende denselven POT het prediken te verbieden, opdat de kercke door soo ergerlyken persoon niet langer bedroeft en worde.

18. Den 20 Decembris hebben deputati synodi, twee in getale, naemelijck JACOBUS REVIUS ende GEORGIUS GOIJKERUS, binnen Deventer voort collegie der E.E. heeren Gedeputeerden der landtschap volgens haren last aengehouden, om in het intrecken vant Remonstrantsche Taffereel, twelck haere Ed. hebben belooft, te willen doen. Hebben oock oopeninge gedaen vant gebesoigneerde in saken van JOH. MEIJLINGK ende HENRICI JODOCI ende ENGELB. POT, instantelik versoekende, alsoo deselve bij den provinciael sijnode om zijn socinianerije was gedeporteert, de Ed. heeren Gecommitteerden believen mochte denselven het predickampt te verbieden, waerin haere Ed. sich beswaert hebben bevonden, seggende daertoe niet gelastet te zijn, maer hetselve te sullen moeten dienen op den landtdach.

19. Deselve deputati synodi, ten selven daghe daertoe versocht zijnde bij de broederen des Deventerschen classis, dewelcke haer aendienden, hoe Henr. Meilingk op de laetstgehoudene claringe nae tscheijden der gedeputeerden des synodi syn sake voor Ridd. ende Steden seer favorabel hadde voorgedragen, waerop gevolgt was, dat van wegen des classis van Deventer (diet eijgentlick concerneerde) bij requeste was versocht, dat een dach mochte aengestelt werden, in denwelcken in presentie der E. Ed. heeren Gedeputeerden van de landtschap classicaliter met gemelten Meijlingio mochte gehandelt worden, twelck bij Ridd. ende Steden was ingewillight ende welcken dach alsnu verscheenen was, zijn neffens voornoemde classicale broederen verschenen int collegie der E.E. H.H. Gedeputeerden. Alwaer H. Meilingius mede gecomen zynde, hem poinctewelyck voorgehouden zijn onwettelyck indringen ende onstichtelick leven, en heefft nergens op willen aentworden, maer geeijscht schrifftelyck te willen handelen, twelck als ongebruikelijck ende alleen tot retardament dienende hem by den deputaten synodi ende classis is affgeslagen. Ende alsoo hy bij synen ongefondeerden eijsch persisteerde, is de handelinge met hem onvruchtbaerlyck affgebroecken ende hem 's anderndaechs bij den magistraet van Deventer het prediken verboden.

20. Den 10 Decembris de deputati sijnodi, niet connende verstaen, dat Engelb. Pot tegen danck des synodi, classis, jae oock zijns respectiven drosts, langer te Geijthoorn behoorde getolereert te worden, hebben goetgevonden hem zijn deportament, van den synode geschiet, te insinueren ende te lasten promptelick van zijnen onwettelyken dienst te desisteren, opdat hij geen ignorantie en hadde te praetendeeren, indien andere middelen tot ontlastinge van haer ampt ende conscientie tegens hem worden vorgenoemen. Ende is sulx op denselven dagh hem schrifftelick toegesonden.

Anno 1619.

21. Den 6 Januarij de deputati synodi tot Zwoll vergadert zijnde, is van wegen de gedeputeerden des classis van Deventer ingebracht, hoe dat Henr. Meijlingk tegens danck der classis, droste van Twente ende magistraet van Deventer, continuere in de onwettelike dienst tot Hengeloo, oock, de kercke door ordre des magistraets gesloten zijnde, hem vervordere op den kerckhoff te prediken.

Wt den name der gedeputeerden classis Campensis is gedoleert, dat Jo. Meilingk ende Henr. Jodoci, gewesene predicanten, desen op Ens, dien tot Genemuijden, boven tdeportament, haer geinsinueert, noch in den dienst

continueren, ja oock JOH. MEILINGK hem vervordere tot Campen te prediken.

Deputatus classis Swollanae heeft aengedient de clachten MARTINI HARLING. over zijn deportament, alsoock de swaricheyt, die sommighe daerin maken.

Deputati classis Steenwicanae hebben gedoleert, dat ENGELBERT POT noch blijve in zijnen onwettelyken dienst, lasterende den synodum, ende de E.E. heeren Gedeputeerden van de landtschap, aengesocht zijnde de resoluitie, over gemelte persoonen gevallen, te willen mainteneeren, iterate verclaert hebben daertoe niet gelastet te zyn.

Deputati synodi, op alles rijpelik hebbende gelett, vinden goet de swaricheden van die van Deventer, Campen ende Steenw. aen de gecommitteerde predicanten wt onse provincie op de synode nationael te communiceeren, versoekende deselve sich te willen in devoir stellen, om de kercken van Overissel van de voornoemde persoonen door autoriteijt des nationalen synodi te helpen ontlasten.

22. Aengaende de sake MARTINI HARLING. verclaren deputati sijnodi, dewijle de oorsaken van zijn deportament naderhant niet alleen niet weghgenomen maer oock verswaert zijn, tselve deportament noch voor wettelyck ende van weerden te houden. Is oock goetgevonden, dat den h. scholtis van Hasselt door de deputati synodi schriftelyck sal versocht worden de vacerende plaetse met een goet predicant na kerckelyke ordre te willen helpen versorgen.

Alsoo de goede gemeente van Campen noch geenen ordinaris kerckendienaer en heeft, is goetgevonden door D. GOIJKERUM den kerckenraet aldaer aen te dienen, dat deputati sijnodi bereijt zijn, indient haer E. belieft, wt de respective classen deselve gemeente te doen bedienen. Sal oock gemelte GOIJKERUS bij denselven kerckenraet aenbouden, dat haere E. met alle gevoechlyke middelen soeke voor te comen, dat JOH. MEILINGK het prediken binnen Campen niet meer en weerde toegelaten.

Vinden oock noodigh, gemelten kerckenraet voor te dragen, deselve gelieve voortaen tghene haere E. op den nationalen synodum te doen hebben, door de gedeputeerde wt dese provincie te laten verrichten, opdat alles ordentelyck ende met goede correspondentie moge toegaen.

23. Den 29 Januar. HENRICO MEILINGIO ende MART. HARLING. hare diensten bij de E.E.H. Gedeputeerden der landtschap opgesegt zijnde, is van den nationalen synode tot Deventer gecomen D. CASPARUS SIBELIUS met last om de saken, daerover wij den synodum begroetet hadden, waert mogelik, in de provincie te remedieren. Ende zyn dieshalven de E.E. heeren Gedeputeerden den 3 Feb. bij requeste gebeden, denselven ijver ende

eernst, die se getoont hadden in saken der voornoemde onwettelyke ende onrustighe predicanten, oock te willen continueren int stuck van die van Ens, Genemuiden ende Geijthoorn, opdat in dese provincie (gelyck oock by de goede magistraten van andere provincien geschiedet) die besondere swaricheden sooveel moegelyck is werden affgedaen ende het synodus nationalis met sulcke particuliere lasten niet en behoefde gemoijt te worden. Ende was het voornoemde request onderteijkent:

Jacobus Revius, deput. synodi ordinarius.
Casp. Sibelius, deput. ad synodum nationalem,
wt expresse last zijner medegedeputeerden.

24. Den volgenden 5en Febr. is van wegen de H.H. Gedeputerden deser landtschap geschreven aen de 3 voornoemde onwettelyke predicanten ende haer den kerckendienst verboden. Is oock van wegen gemelte H.H. Gedep. den deputatis synodi aengeseijt, dat se de vacerende plaetsen ende insonderheyt Ens opt spoedichste souden met goede leeraers sien te versorgen.

25. Den 11en Feb. zijn vergadert geweest te Zwolle de deputati synodi, welcke geerne hebben aengehoort de meijninghe der E.E. heeren Gedeputeerden der landtschap. Ende alsoo D. Daniel Goykerus, gewesen predikant van den E. heere van Dorth, tegenwoordich sonder dienst was, hebben denselven met synen goeden wille opt scherpste in alle pointen der religie geexamineert ende sodanigh bevonden (lettende oock op zijn goede getuichenissen), dat hij met sonderlinge stichtinge de gemeente van Gelmuijden soude connen bedienen. Ende opdat deselve met te meer affectie ende minder swaricheyt mochte ontfangen worden, hebben zijnenthalven een gonstigh voorschrijven versocht van de Ed. heeren Gedeputeerden, hem insgelyx mede voorschrijven gegeven beyde aen den achtb. raet ende w. kerckenraet van Genemuijden, opdat hij aldaer bij provisie den dienst betreden mochte, ter tydt toe haer E. hem, indien syn gaven haer aenstonden, ofte een ander vroom predicant wettelijck mochten beroepen.

26. Deputati synodi, gewaerschouwt zijnde wt den nationalen synodo voor den persoon Everhardi Schuttenii, als zijnde suspect van vrembde leere, ende versocht den kerckenraet van Zwolle daervan t'adverteeren, hebben noodich geacht denselven eerst mondelyken te hooren, als geschiedt is. Ende hebben Jacobus Revius ende Victor Petri in praesentie Jo. Wedaei gemelten Schuttenium opt scherpste ondervraegt, soo op de pointen, der Sociniaenschen ende Vorstiaenschen theologie betreffende, als-

oock op de tuschen ons ende den Remonstranten in verschil zijn. SCHUTTENIUS heeft hem verclaert op de eerste, een grouwel ende afschrick daervan te hebben; de andere aengaende heeft oock tamelyck contentement gedaen. Doch tot meerder versekerheyt hebben de gedeputeerden synodi hem opgeleijt zijn bekentenisse daerover schrijfftelyck te vervatten ende ter naester vergaderinge in te leveren, twelck hij heeft aengenoemen.

27. Den 3 Martii zijn tot Zwolle in de vergaderinghe der gedeputeerden des synodi verschenen de gecommitteerde der kercken van Campen, toenende aenschrijven van den synodo nationali, als dat de deputati synodi souden versocht worden de kercke van Campen met leeraers bij provisie te versorgen, twelck alsoot voordesen vrijwillichlyck bij den deputatos synodi gepresenteert was, oock nu geerne is aengenoemen. Ende is deselve kercke vervolgens bedient bij VICT. PETRI, JACOB. REVIUM, JO. VOLCERUM, JO. VOSCULIUM, doorgaens geassisteert van D. GEORGIO GOIJKERO, alsoo de kercke van Campen tot haren ordinaris dienaer hadden beroepen D. PETRUM PLANCIUM, leeraer tot Hasselt, ende de gemeente aldaer, alsoock den achtb. raet, alderleij swaricheyt daertegen moveerden. De gemeente van Campen sich beroepende opt advijs der gedep. des classis ende synodi, syn ordentlick gehoort de redenen, die soo bij die van Campen als bij die van Hasselt zijn voortgebracht, ende hebben deputati synodi et classis geoordeelt, dat ten aensien van den droevigen staet der gemeente tot Campen als van de goede affectie der borgerije ende des A. raets aldaer totte persoone PLANCII ende andere redenen, deselve beroepinge behoore haren voortgangk te hebben ende te genieten.

28. De gedeputeerde des classis van Zwoll, hebbende versocht het advijs der gedeputeerden des synodi over het beropen van D. JOH. VOCKINGIUS te Ruveen ende GUALTHERI ZELLE tot Overeest, hebben beijdersijts deputati daerinne verwillight, gemelte personen haers ampts vermaent ende brieven, tot dien eijnde noodich, aen de E. W. vrouwe vant Swartewater ende den scholtis van Hasselt gedepecheert, oock ordre gestelt tot haere introductie.

29. Alsoo men verstaet, dat de afgesette predicanten haer gedenken te vervoegen op den comstigen landtdach te Campen, in meeninghe dat haere sake daer opt nieuwe sal dienen, zijn geauthoriseert GEORG. GOIJKERUS ende VICTOR PETRI om op den aenstaenden landtdagh mede te verschijnen ende bij Ridd. ende Steden te doen, wat den noot sal eijschen ende de stichtinge van Godes kercke sal medebrengen. Ende indien eenighe swaricheden van

meerder gewighte mochte voorvallen, sullen se de 2 andere deputatos synodi mogen tot haer ontbieden, om met gemeener handt in de sake te besoigneren.

30. Den 5 Martii heeft Everhardus Schuttenius overgelevert zijne bebelydenisse over de strijdighe pointen, luijdende als volgt:

Confessio.

1.

Deus ab aeterno quosdam ex massa illa humana corrupta in Christo elegit, quosdam vero in ea reliquit.

2.

Caussa v. illius electionis non est ab ullis operibus vel fide praevisa, quae Deum, ut hoc faceret, impulerit aut moverit, sed a puro illius beneplacito et misericordia.

3.

Decretum illud, quo Deus nonnullos elegit, nonnullos vero rejecit, est aeternum, absolutum et immutabile.

4.

Quos Deus ab aeterno elegit, illos etiam in tempore efficaciter vocat per Spiritum suum et media, quibus adhoc utitur.

5.

Et haec gratia efficax non est universalis omnibus, sed tantum electori propria.

6.

Qui ita praedestinati et electi sunt, nunquam gratiam et fidem suam, quam habent, amittunt, sed in ea ad finem usque perseverant.

7.

Liberum arbitrium in homine non-renato ad bonum spirituale plane mortuum et nullum est, ita ut nihil habeat, quo adjutus a se ad regenerationem suam pervenire possit.

8.

Ac proinde totum illud, quo convertimur et in ea conversione ad finem stamus, soli gratiae praevenienti, concomitanti et confirmanti plane adprivitur.

9.

Homo renatus in hac vita nunquam perfecte legem Dei implere potest, sed semper cum reliquiis carnis suae conflictari cogitur.

10.

Blasphema illa Socinianorum sententia de Christi persona et officio et satisfactione contra Scripturam plane pugnat et execrabilis est.

11.

De Deo ejusque attributis ita sentio, prout Reformata ecclesia sentit.

12.

Et si quid praeterea sit, in hocce et omnibus ecclesiae verae et Reformatae judicium meum submitto et subjicio.

Ita sentio et confiteor vere coram Deo et ecclesia.
Subscripta fuit haec confessio hoc ut sequitur nomine:
EVERHARDUS SCHUTTENIUS.

Ende zijnde denselven SCHUTTENIUS wederom mondelick gevraeght in praesentie deputatorum classis Swollanae over alle stucken, daerin vervattet, heeft sodanighe verclaringe daerover gedaen, dat daeraen volcomen contentement genoemen is. Weshalven deputati synodi in conscientie niet connen vinden, waerom gemelte persoon, synde van goede getuichenisse, geleertheyt ende gaven, wt den kerckendienst soude geweert worden.

31. Den 9 Martii syn te Campen opt den landtdagh voor Ridd. ende Steden verschenen wt name der gedep. des synodi G. GOIJKERUS ende VICTOR PETRI ende hebben aldaer versocht het navolgende:

1. dat de deportamenten der predicanten te Geijthoorn, Ens ende Genemuijden bij haere E.E. Mog. mochten geapprobeert worden;

2. alsoo de Luttersche binnen Campen ende Zwoll tot noch toe ongebruijkelyke vergaderingen aenvangen, dat haere Ed. Mog. believe deselve te weeren;

3. dat het Remonstrantsch Tafereel na iterative beloften van Rid. ende St., alsoock haer Ed. Mog. Gedeputeerden, eens moge ingetrocken worden.

Ridderschap ende Steden hebben opt eerste geresolveert, tghene blyckt bij schriftelyke acte van haere Ed. Mog., den deputatis synodi verleent, luijdende als volgt:

Copia.

Extract wt het register der resoluitien van Ridderschap ende Steden der landtschap Overisel.

Sijn ingecomen Victor Petri, bedienaer des godlijken woorts binnen der stadt Zwol, ende Georgius Goykerus, predicant tot Wilsum, als gedeputeerde van synode provinciall, ende hebben volgents geremonstreert, als dat Engelbertus Pot, praedicant tot Geijthoorn, Joannes Meilingius, praedicant tot Genemuijden, ende Henricus Jodoci, predicant op Ens, om onwettelyckheijt haers beroeps ende quade getuighenissen van haer leven, eensdeels by den synode provinciael, oock andersdeels van den deputatis synodi voorsz., als daertoe expresselick geauthoriseert wesende, van haeren dienst waren gedeporteert, versoekende oversulx, dat hetgene hierinne bij den synode ende deputatis synodi is gedaen, oock bij Rid. ende Steden moge werden geapprobeert. Waerop denselven is afgegeven, alsoo sy verclaren, dat de voorsz. persoonen bij den synodo ende deputatis synodi, als daertoe geauthoriseert, met volcomen kennisse van saken wettelyck zijn gedeporteert, dat Ridd. ende Steden daeromme oock sodanige deportamenten approberen ende dienvolgens verstaen, dat in plaetse van de voorsz. predicanten bij den collatoren ofte dient competeert andere beropen ende aen de respective classen gepraesenteert sullen mogen werden. Actum op den landtdach binnen Campen den 10 Martii 1619.

Collatum:
Roelingk.

Opt 2e is geandtwoort, dat sulx niet en stondt aen haer Ed. Mog. vergaderinghe, maer by de steden respective, die daervan souden geadverteert werden.

Opt 3e is wederom belooft tselve te sullen int werck gestelt werden.

32. Den 10 Martii hebben deputati synodi Ridd. ende St. geremonstreert, dat se door haeren medegedep. Jo. Voscuil wierden geadverteert, dat in Steenwykerwolt, Oldemerckt ende Paesloo de Paepsche tsamenrottingen bovenmaten toenamen, biddende haere Ed. Mog., ten dienste vant landt ende van Godes kercke daerin te willen voorsien. Waerop hare Ed. Mog. belooft hebben datelyck ordre te stellen.

33. Den 24 Martii deputati synodi tot Campen vergadert zynde, hebben opt versoeck der gedeputeerden des classis van Campen ende wt beyder name geschreven aen Nic. Johannis, pred. tot Camperveen, hoe se verstonden, dat eenighe burgeren van Campen haer vervorderden tegen de

publicatie der voorsz. stede, voor eenen geruijmen tijdt gedaen, in zijne kercke haere kinderen te laten doopen, dat oock sommige van die souden gesint syn toecomende Paeschen het h. nachtmael des Heeren t'ontfangen, een sake, die merckelick soude strecken om de oneenicheyt ende twist te vermeerderen ende de scheure der kercken te vergroeten, wieshalven gemelte deputati synodi ende classis hem belast, sigh sowel van het doopen als het nachtmael des Heeren aen de voorsz. burgeren uijt te reijken te ontholden op datelycke suspensie, dat hij oock syn testimonia dimissionis ende vocationis binnen 14 dagen soude inbrengen op gelycke straffe.

34. Den 1 Aprilis hebben deputati synodi opt versoeck der gedeputeerden des classis van Campen geexamineert D. Jo. ab Alcumade, voordesen geweest pastoor int pausdom ende door Gods genade na vele swaricheijts wt de Babylonische gevanckenisse verlosst, alsoock D. Lambertum Hiddingium, s.s. theologiae studiosum. Ende alsoo aen hare aentwoorden een goet benoegen genoemen is, hebben oock haerer beijder gaven int prediken gehoort, ende haere getuichenissen wel overwogen synde, geacht beijde voornoemde persoonen stichtelyck totten voornoemden kerckendienst te sullen mogen bevordert worden. Ende alsoo de kercke tot Genemuijden tot haeren eijgen schaden den provisionelen dienst van D. Daniel Goijkerus heeft teruggegehouden ende deselve nu niet gesint en is de plaetse te bedienen, oordeelen de aenwesende broederen, dat haer sal gepresenteert worden den persone van Jo. Alcumade om bij provisie den dienst aldaer te betreden, ende indien sijn gaven de gemeijnte aenstaen, alssdan te mogen wettelyck beropen worden. Waertoe zijn gedeputeert G. Goijkerus, Jo. Voscuil, Ernestus Hiddingk. Alsoo oock den dienst op Ens is vacerende, achten de broderen goet, dat D. Lambertus Hiddingk denselven gepresenteert worde door Jo. Voscuil, Georg. Goykerum ende Hilb. Willenium, ten eijnde als voren.

35. Den 19 April zijn vergadert geweest tot Zwoll de deputati synodi neffens den deputatos classis Campensis, alwaer verschenen is D. Nicol. Johannis, den kerckendienst betredende binnen Camperveen, om, gelyck hij gelastet was, te vertoonen getuighenisse van zijn wettelyke dimissie uijt de kercke van Ens ende beroepinge tot Camperveen. Deselve getoont ende bij de aenweesende broederen gesien ende overwogen zynde, is daerop geresolveert als volgt:

1. Wat aengaet de acte van demissie ende beroep laten de broeders in haere weerde.

2. Desidereren de broeders d'approbatie van de classe Campensi over tghene voorsz. is. Ende also D. Nicolaus hiertegen inbrengt sekere appro-

batie, die te vinden soude zijn int classicael boeck, geteijckent bij de Camper predicanten, oordeelen de broederen, dat deselve niet en zij te houden voor classicael, maer als van de predicanten van een gemeente alleen gedaen te zijn, die een onbehoorlyke maght doen ter tijdt over den gantschen classem waren usurperende, ende dat D. Nicolaus sal gehouden zijn deselve voor onwettelyck te verclaren ende een beter te versoeken, daert behoort.

3. Alsoo der propoosten geresen zijn aengaende het lasterlyke Taffereel, waerin de Geref. kercke bij de Turcsche geleken wort etc., twelck Nicol. voorsz. tot een pronck op zijn studiercamer heeft hangende gehadt, vinden de broeders noodigh, dat D. Nicol. tselve met haer condemneere ende zijn faute dieshalven erkenne, twelck geschiet zijnde, sullen de broederen D. Nicol. voorsz. over het strijdighe gevolen aengaende de 5 poincten niet lastigh vallen, maer tselve gantschelyck den nationali synodo laten bevolen zijn.

Nicolaus Johannis, dese resoluitie hebbende aengehoort, heeft in allen stucken volcomentlyck hem daermede geconformeert. Waerop hem dan belast is, volgens het 2e stuck voorsz., dat hij metten eersten aen den classem Campensem zijn approbatie versoeke.

36. Alsoo die van Ens ende Genemuiden door frivole praetensien tarderen de beroepinghe der persoonen, die by den deputaten classis ende synodi haer gerecommendeert waren, is goetgevonden, dat denselven sal aengeschreven worden, dat se volgens de kerckenordre binnen de tydt van 14 dagen eenen bequamen persoon den classi voorstellen, ofte bij faute van dien sullen gehouden zijn aen te nemen dengenen, die haer bij den classem sal worden toegesonden. Twelck geschiet ende sanderen daeghs de brieven zijn afgeverdight. Is oock opt versoeck van den Steenwijcker classe gelyke aenmaninghe gedaen aen de van Geijthoorn.

37. Den 20 April zijn gecompareert de gecomitteerde der gemeente van Campen ende hebben geclaeght over d'insolentien, die gepleeght worden van de Remonstrantsche voorleesers, als dat deselve niet alleene en usurperen het predigkampt int uijtleggen (op haere maniere) van de Schriftuere, maer oock corts eenen langen oproerigen brief, van den Remonstranten te Dordrecht gecomen zynde, het volck hebben voorgeleesen etc., versoekende goeden raet in een sake van soo grooten disordre ende gevaer. Deputati synodi hebben aengenoemen deselve sake, sovele haer moegelyck was ende met de gevoechlichste middelen, ten besten te dirigeren, twelck oock geschiet is.

38. Hebben oock deselve gedeputeerden versocht, alsoo de gemeente van Hasselt traineert sonder reden de dimissie D. PLANCII, dat deputaten synodi believe D. PLANCIO te belasten, dat hij hem begeve na Campen. Daerop is geandtwoordt, dat dese sake gehoore tot den classe van Zwoll ende niet directe totten deputaten synodi, die alleene om goeden raet te geven voordesen daermede zijn gemoijt geweest. Edoch wort onsenthalven goetgevonden, dat eenighe soo uijt den classe alsoock uijt ons na Hasselt sullen reijsen ende metten heeren ende kerckenraet mondelijck ende vriendelick handelen, opdat de sake in vrundtschap sovele mogelyck worde afgedaen. Doch indien boven alle vermoeden die van Hasselt gheen redenen wilden plaetse geven, dat gelijkewel deputaten voorsz. haere voorgaende resoluitie sullen van weerden houden ende soveel in haer is effectueren. Hijrtoe zyn gecommitteert wtten deputaten synodi D. GEORG. GOIJCKERUS, VICTOR PETRI ende JO. VOSCUIL.

39. De gedeputeerde van den consistorie van Zwoll hebben ingebracht, hoe dat, verscheijden clachten gevallen zynde in deselve haere vergaderinghe over den persoon D. JOH. WEDAEI, dienaer des godlyken woorts aldaer, D. WEDAEUS voorsz. hem beropen hebbe op den respectiven classem, waerin den kerckenraet hebbe geconsenteert. Ende alsoo se nu gesint waren denselven classem te beroepen, zij hiertegen haer van den A. raet inhibitie gedaen van den classem niet te vergaderen, ten ware hare achtb. eerst de pointen van beschuldingen werden in handen gestelt om te sien, of het noodich ware den classem daerover te versamelen. Waerin de kerckenraet zwaricheijt vindende, hebbe haer beraet genoemen ende goetgeacht die gedeputeerden des synodi om goet advijs in soo een gewightige sake aen te soeken, gelijck se doen mits desen. De deputati des synodi beneffens 2 deputatis des classis van Zwolle, daertoe versocht zynde, hebben vermelte propositie aengehoort ende kennisse genoemen van de doleancen, die tegens D. WEDAEUM voorsz. worden gesustineert. Oordeelen, alsoo deselve merendeels sodanighe zijn, dat se de Geref. kercke int gemeen aengaen, dat se dan noch in den kerckenraet alhier noch in den classe, maer op den nationali synode behooren affgehandelt te worden, volgens den 28 artikel des laetstgehoudenen synodi nationalis, gecelebreert in sGravenhage anno 1586, te meer naedien dese sake, in synodo voorsz. alreede contbaer geworden zynde, aldaer mede geoordeelt wort daer eijgentlyck te behoren ende naerder oopeninge deshalven alrede is versocht geworden.

40. Den 7 Junij zijn binnen Deventer de deputati synodi vergadert geweest ende de acta van haere deputatien met gemeene goetvinden alsoo

gestelt als boven. Ende is daernae niet sonderlings gebesoigneert als alleene dat by gemelte deputaten op den 22 Junij aen de vergaderinghe van Ridd. ende Steden, binnen Raelte versamelt, is versocht de celebratie des compstigen synodi provincialis, welcke bij haere Ed. Mog. is geaccordeert tegen den 16en Augusti wtgeschreven te sullen worden, als blyckt by acte, gedateert den 24 Julij 1619.

Dus gedaen by deputatos synodi, getuijgen

Jacobus Revius.
Georgius Goykerus.
Victor Petri.
Johannes Voscuijll.

Geschreven uijt haere memorie bij mij
Joannes Volcerus, synodi scriba, m. pr. pst.[1])

Acta synodi provincialis binnen Campen, begonnen den 20 ende geeyndight den 23 Junij 1620.

Eerste sessie. — *Art. 1.* Den name van God Almaghtigh synde aengeroepen totte verkiesingge van eenen praeside, assessore ende scriba, is verkoren:

tot praeses D. Wilhelmus Stephani, s. sanctae theologiae doctor ende bedienaer des goddeliken woorts tot Kampen,

tot assessor D. Casparus Sibelius, bedienaer des goddeliken woorts tot Deventer,

tot scriba Hieronymus Vogellius, bedienaer des goddeliken woorts tot Hasselt.

2. De synodus, naer aenroepingge van des Heeren name voor den segen over hare vergaderingge, heeft hare actien aengevanggen mettet lesen ende overwegen der credentien der kerken deser provincien, mette welke verscheenen syn uyt het classe

van Deventer:

D. Casparus Sibelius, }
D. Winandus Alstorfius, } herderen der kerke tot Deventer,

---

[1]) Deze onderteekening is eigenhandig.

D. Johannes ab Alkemade, bedienaer des goddeliken woorts tot Enschede, ende d'eersame Dirrik ten Kolke, ouderlingk te Deventer;

van Kampen:

D. Wilhelmus Stephani, s. sanctae theologiae doctor, herder der kerke Christi tot Kampen,

D. Lubbertus Rynvis, leeraer in de kerke te Geelmuyden,

D. Johannes Rothusius, praedicant te Iselmuyden,

ende de eersame Jan Veene, ouderlingk in de gemeente te Kampen;

van Swolle:

D. Hermannus Wiferdingk, herder der kerke te Swolle,

D. Hieronymus Vogellius, bedienaer des goddeliken woorts tot Hasselt,

D. Johannes Fockingius, herder te Roveene,

ende de eersame Wessel Jochimsen, ouderlingk te Swolle;

van Steenwijk ende Vollenhoe:

D. Johannes Voskuyl, herder der kerke tot Steenwyk,

D. Henricus Vingkius, praedicant tot Wanneperveen,

D. Daniel Goykerus, praedicant op Swertesluyse;

ende de eersame Gerret Jansen, ouderlingk tot Vollenhoe.

3. Syn gedeputeert de E. praeses, assessor ende scriba synodi om de weledele heeren gecommitteerden der Ed. Mog. heeren Staten van de lantschap Overyssel om den synodo by te woonen tot hare vergaderingge te versoeken. Ende hare Weled. bekent makende den last, hare Weled. medegegeven, dattet synodus was geconsenteert, mits dat de gravamina voor het synodum souden werden gesonden aen den heeren Gedeputeerden des collegii ofte den gecommitteerden op den synodum, ende swarigheyt makende te verschynen sonder dat deselve last wierd in effecte gestelt, so ist dat de synode op sigh heeft genomen tot ontlastingge van hare Weled. door sekere gedeputeerden den Ed. Mog. heeren Ridderschap ende Steden dienstelik te doen blyken, dat in alle andere synoden der Vereenighde Provincien niet anders wierd gedaen als in desen synodo belanggende d'oversendingge der gravaminen, ende also met goede redenen te contenteeren. Op welke beloofte (die in de acten synodael souden werden gestelt ende hare Weled. copie daervan medegedeelt) hare Weled. tot de bywoningge det synodi souden verschynen.

4. Also hier gekomen syn sekere deputati van de kerke te Rotterdam over de beroepingge D. Johannis Volceri, dewelke, geconsenteert wesende by den classe van Steenwyk ende Vollenhoe, door het appel der kerke van Vollehoe totten synodum deser provincie is tegengehouden, ende de voor-

seyde gedeputeerde der kerke van Rotterdam om sware redenen versoghten, dat dese sake metten eersten moghte worden voorgenomen, so heeft het synodus sulx ingewillight.

Hiermede is de eerste sessie gehouden voor den middagh.

2 *Sessie.* — 5. Na den middagh, de Heere Almaghtigh wesende aengeroepen, syn gesonden D. Winandus Alstorfius ende D. Johannes Voskuilius om uyt name des synodi de Weled. heeren gecommitteerden te gaen nodigen ende versoeken totte bywoningge der vergaderingge te verschynen, gelyk dan verscheenen syn de Weled. hooghwyse heeren, de heere landdrost van Zallandt jongkheer Volker Sloot, jongkheer Reyner Gansneb, genoempt Tengnagel, borgemeester der stad Kampen, dewelke beleefdelik van den praeside syn bewillekomt.

6. Also de gedeputeerde van de kerke van Rotterdam tegenwoordigh waren, is goetgevonden deselve te laten inkomen om te vernemen haer versoek.

Dewelke verscheenen synde hebben voorgedragen, dat se in hare kerke naer aenroepingge van Gods name met authoriteyt ende goetvinden hares eersamen magistraets ende classis beroepen hebben D. Johannem Volcerum tot haren herder, hebbende aengewend verscheydene argumenten om syne E. tot aennemingge der beroepingge ende de kerke ende magistraet tot syne dimissie te bewegen.

Sy argumenteerden

ten 1. van den bedroefden toestant der kerke van Rotterdam, der provincie van Zuythollant ende ook hares classis, door de beroerten der Arminianen, daerover in de provincie van den synodo Leydensi wel 60 predicanten waren afgeset, dat in de kerke van Rotterdam beneffens ontrent 1300 lidmaten, te versorgen door het ministerium, nogh wel 3000 afgedwaelde te bekeeren waren, welke last vereyschte veel meer hulpe, de classis van Rotterdam ook onvoorsien wesende om hulpe te bewysen, als hebbende maer 2 leeraers van den reghtsinnigen overgehouden.

Ten 2. argumenteerden sy van den staet der politie, die seer deerlik stond, ende so blyvende d'Arminianen meenen ende gebogen hare sake nogh wel staende te sullen houden etc.

Ten 3. wegen der gemeenschap der heyligen, die vereyschde, dat men de meerdere stightingge der kerke Christi soeke door onderlingge gerief ende mededeelingge der herderen etc.

Ten 4. van wegen de bequaemheyt des persoons totte stightingge aldaer, overmits d'ervarentheyt in de huydendaeghsche verschillen, kerkenregieringge etc.

Ten 5. van de verklaringge des geroepenen, diens herte, bewogen synde door hare redenen, sigh also heeft verklaert, dat hy de beroepingge soude aennemen, als het by de kerke also werd verstaen.

Ten 6. van de recommandatie syner princeliker Excellentie, gedaen aen den edelen, d'eersamen magistraet ende kerke van Vollenhoe, dewelke behoorde, als uyt eene reght princelike sorge, insonderheyt totten welstant der kerke ende stad van Rotterdam ontstaende, in aghtingge genomen te worden.

Ten 7. van het gansch groot genoegen ende genegentheyt des eersamen magistraets van Rotterdam over synen persone.

Welke redenen den classem hebbende beweeght totte dimissie D. Volceri, is haer seer bedroevelik geweest, dat se so weynig van de broederen van Vollenhoe syn geaght, ja nauwelix gehoort waren geweest, versoekende derhalven van dese E. vergaderingge, dat door overleggingge deser redenen hare kerke de nodige hulpe wierd bewesen ende goetgevonden het oordeel des classis, te Vollenhoe gegeven, presenterende hare replike op de redenen, die de broederen van Vollenhoe moghten inbrenggen.

De credentie derselver gedeputeerden wierd ook geeyscht ende gelesen.

De gedeputeerde der kerke van Vollenhoe syn hierna ingeroepen ende ingekomen. Ende heeft d'edele Boldewyn Sloot verklaert uyt name der Ed. ende des magistraets alsook der kerke aldaer, dat voor een tyt door de kerke van Rotterdam D. Johannes Volcerus synde geroepen ende dat hebbende voorseyde edelen ende d'eersame magistraet mitsgaders de kerkenraet laten versoeken so den deputaten van Rotterdam tot ophoudingge van haer versoek, so den classem van de dimissie niet te handelen, gene evenwel gaende totten classem ende aldaer syne dimissie wierd toegestemt, de kerke alsook d'edele ende d'eersame magistraet hebben geappelleert totten synodum tegen dese dimissie ende om D. Volcerum te houden.

Is ook gelesen der edelen ende des magistraets missive van Vollenhoe aen den synodum, alsmede de redenen, by den kerkenraet aldaer tegen alle aengewende redenen by die van Rotterdam ende contrarie tot syne blyvingge door geschrifte totten synodum affgesonden, in hetwelke aldus d'argumenten wierden beantword:

Het eerste: 1. mette onsekerheyt der mogeliker schade voor die van Rotterdam uyt de weygeringge D. Volceri, also dergelike in alle plaetsen ofte kerken na d'reght over hare leraren konde verwaght worden, daerover haer die van Rotterdam souden moeten troosten; 2. mette beteringge der ontberingge D. Volceri, also se een ander bequaem leraer in syn plaetse konden verwerven; 3. mette sekerheyt ende mogelik onbeterlikheyt der schade over de kerke van Vollenhoe over D. Volceri vertrek, bestaende niet alleen in ontberingge van synen tot nogh toe stighteliken ende vrught-

baren dienst, maer in ontstightingge veler swakken, ergernisse, ja lasteringge des gemeenen mans, met afkeer van den geliefden ende geeerden persone D. VOLCERI, met afkeer ofte vertragingge in de religie ende lasteringge van beyden, alsof mette selfde maer wierd gesoght werelsche eere ende profyt, temeer also D. VOLCERUS so onlanghs daer was gekomen, dat men nauwelix syne stemme was gewoon geworden, ende dat door d'onwillige verlatingge D. J. LANGII so onlangs seer gewondet was de kerke aldaer, welke wonde wederomme soude geopent werden ende geergert, sodat de geruste kerke van Vollenhoe om onsekere hulpe voor de kerke van Rotterdam sekerlik moeste aentrekken hare droevige gedaente, daervan albereeds eenigh beginsel was maer uyt de vreese syns vertreks.

Het tweede: dat de gemeenschap der heyligen niet vereyschte, ja niet toeliet de geheele schadelike ontberingge ende berovingge syns getrouwen leeraers, also hierdoor ongemeen soude gemaekt worden een leraer voor syne kerke, daer se dogh een besonder reght aen hadde door syne wettelike bedieningge.

Tderde argument werd beantword, dat de bequaemheyt D. VOLCERI een argument was, beyden syden gemeen, sonder dewelke d'eene syde hem niet soude versoeken, d'andere niet so seer soeken te houden, beneffens dat de bequame hulpe D. VOLCERI, gelyk se nuttigh was geweest in de voorledene alteratie den classi etc., also ook in dese beswaerlike tijden in de kerke, classe ende dese provincie moeste gehouden worden.

Tvierde ende vyfde, uyt de sekere hope van de vernoegingge syner princeliker Excellentie ende aghtbaren magistraets van Rotterdam, na goede informatie van voorseyde dinggen, ende de magistraet haer also weynigh moeste vertoornen over de tegenhoudingge der kerke te Vollenhoe, als sy door des Rotterdamschen versoek ende moyte; dat se ook hielt, dattet classis onrypelik hare sententie hadde gegeven, in deselfde uytgelaten eenige daer behoorende saken ende dubbelsinnelik andere gestelt, waerover dan wierd versoght hare redenen te mogen gelden totte behoudingge D. VOLCERI in hare kerke.

Hierna syn gehoort de E. broederen des classis, te Vollenhoe gehouden, dewelke ook hebben overgelevert extract van de sententie desselven classis, dewelke ook geurgeert hebben op de redenen, daer de sententie op was berustende.

Is ook gehoort D. JOHANNES VOLCERUS. Dewelke afgevraeght synde, nadat hem verhael was gedaen van de voorseyde redenen ende tegenredenen der kerken van Rotterdam ende Vollenhoe, wat syn E. eygen gevoelen over dese sake ware, heeft syne E. geantword, dat niet te vergeefs hadde vermaent de h. outvader Augustinus, dat een getrouwen dienaer Christi twee dinggen stonden te bewaren: eene goede conscientie ende eerlike fame;

dewelke hy na uyterste vermogen betraghtende in allen, in dese sake der beroepingge, op syn persoon gedaen, seer nauwe hadde gesoght te bewaren. Dat de kerke van Rotterdam eerst heymelik, daerna opentlik totte voorleggingge der beroepingge hebbe toegeleyt ende die hem toegebraght, waerop hy hebbe antworde gegeven, hierinne niets te konnen doen ende dat om redenen, die gewightigh waren: 1. also hy onlangs daer was gekomen; de 2. also God de Heere genadelik hadde gesegent synen dienst, aldaer aengewend; de 3. overmits hy vreesde, onruste te sullen ontstaen binnen Vollenhove met syn vertrek; de 4. was de d'aenmerkingge syner swakheyt tegen so grooten last, als te Rotterdam was te dragen. Daerop de broeders van Rotterdam verscheydelik ende kraghtelik antwordende, hoewel hy niet weynigh in syn herte was bewogen, verklaerde noghtans voor syn persone hierinne niet wyders te konnen doen ende daromme het oordeel der kerke te willen verneemen ende dat te volgen, want bevonden hebbende Gods segen te Vollenhoe in de kerke, dien hy niet konde kleen aghten, en konde niet voornemen die kerke te verlaten. Siende ook den noot der kerke van Rotterdam ende te willen evenwel selfs syn eygen gemak etc. soeken te Vollenhoe, so soude hy vreesen een onweder Jonae hem te overvallen. Derhalven, gelyk hy daromme sigh den kerkenraet ende classi onderworpen heeft gehad, dat hy also tegenwoordelik doet den synodo, sullende geerne aenneemen, wat daerover soude werden geoordeelt.

De Weled. heeren gecommitteerden deser lantschap hebben ook verhaelt de verklaringge ende versoek der edelen ende des eers. magistraets van Vollenhoe, aen hare Weled. gedaen, namelik dat se, haer noyt, gelyk ook de kerkenraet niet, hebbende den oordeel des classis in dese sake absolutelik onderworpen, maer daertegen (alst oordeel des classis was gegaen) geappelleert om sware redenen op den synodum provinciael, verhopen ende begeren, dat tot dimissie D. Joannis Volceri niet sal werden verstaen.

Welke saken dan alle langge wesende overleght, is besloten om verscheydene redenen tgene als volght: dat belanggende de sake van de beroepingge der kerke van Rotterdam, op D. Johannem Volcerum gedaen, ende des appelles der kerken, edelen ende d'eersame magistraet van Vollenhoe, het synodus met hertelike toegenegentheyt over beyden syden hebbende gewogen de gansche gelegentheyt der kerke van Rotterdam ende Vollenhoe, of se van herten toewenscht de kerke van Rotterdam de alderbeste hulpe, so en kan hetselve hare bygebraghte redenen niet swaer genoegh vinden om de contrarie redenen van de syde der kerke van Vollenhoe te overwegen. Wy verhopen ende willen God bidden, dat de kerke van Rotterdam met goede arbeyders moge worden voorsien, maer also de kerke van Vollenhoe over een jaer seer is bedroeft mettet vertrek D. Joannis Langii, welke droefheyt nu wat hadde begost te minderen door de komste

D. Joannis Volceri, die dan nogh syne kudde nauwelix heeft konnen genoeghsaem leeren kennen om die na getrouwe sorge te verquikken ende te helpen, dewelke dan nu door niuwe droefheijt soude verswaert worden, gelyk se albereeds is aengevanggen uyt vreese van syn vertrek, welke verswaringge daerna mettedaet meer soude toenemen; dewyle ook met syn vertrek tegen wille ende dangk van syne kerke, der edelen ende des eers. magistraets van Vollenhoe de kerkenordre des synodi nationalis swaerlik soude werden verbroken; ende verscheyden andere redenen by ons in aendaghtige bedengkingge genomen syn; so en konnen wy voor dese tyt tot D. Volceri dimissie niet verstaen, begerende noghtans te helpen arbeyden by de kerke ende edelen als eerbaren raet der stad Vollenhoe, dat door leningge D. Volceri de kerke van Rotterdam (indien deselve dit aengenaem soude houden ende versoeken) voor sekeren tyt moghte worden geholpen uyt haren tegenwordigen noot, verhopende dat ondertusschen de kerke van Rotterdam door beroepingge van andere predicanten geholpen ende de kerke van Vollenhoe niet ontholpen sal worden.

Is by den synodo goetgevonden, dat dese acte ende sententie beyde den kerkengedeputeerden gelykelik in dese vergaderingge soude worden voorgelesen, gelyk is geschiet, die van Vollenhoe bedangkende voor de resolutie, die van Rotterdam verklarende bedroeft te wesen over deselve, maer daertegen niet te willen disputeeren, dogh bevelende hare kerke in onse gebeden, dat se moghte werden geholpen.

So is ook D. Volcero dese sententie voorgelesen, dewelke verklaerde hertelik geerne tevreeden te wesen mette selve, gelyk hy sigh gewillighlik de kerke, classi ende synodo hadde onderworpen.

Ende is also dese sessie metten gebede geeyndight.

3 *Sessie.* — 7. Des Woensdaghs namiddagh, het gebed synde gedaen, heeft men herlesen de acta des voorleeden synodi. Ende vooreerst aengaende het 8ste artikel, belanggende de beschuldingge des classis van Meppel tegen den predicanten van Staphorst ende Ihorst, is goetgevonden, dat nogh eenmael door het classem van Swolle aen denselven van Meppel sal werden geschreven.

8. Aengaende het 12ste artikel, van de Catechismipredicatie Sondaghs namiddagh te doen, is wederomme besloten, dat in allen classen ende kerken sulx sal werden geurgeert ende tewegegebraght.

9. Belanggende het 17ste artikel, van de verklaringge der schultbeken-

ningge D. Joannis Waedei, getuygen de broederen des classis van Swolle, dat sulx ten vollen is afgedaen, ende verklaerden de broederen van Swolle, dat se in goeden vreede ende ruste met elkanderen leefden.

10. Het 28ste artikel, van de combinatie der kosterie ende schoolmeesterschap, die voortaen souden komen te vaceeren, gelyk sulx is besloten by de vergaderingge der Ed. Mog. Ridderschap ende Steden, dewyle verstaen word, dat sulx is naergelaten by sommige erfgenamen, als te Dalfsen, daer de novo een koster in des verstorvenen plaetse neffens den schoolmeester is gestelt, so word nodigh gevonden, dat sulx hare Ed. Mog. door den deputaten des synodi werde geremonstreert.

11. De acta des voorleeden synodi gelesen synde, hebben de deputati desselven ook voorgelesen hetgene by haer tot uytvoeringge van haren last is gedaen, hebbende vast ingebroght meest op alle de gravaminen d'apostillen van de Ed. Mog. Ridderschap ende Steden. Over welken gedeputeerden getrouwen arbeyt het synodus een goet behagen genomen heeft ende denselven daerover seer bedangkt, ende sullen de acta deputatorum int sinodale boek werden gestelt. Syn alleene eenige saken nogh overgebleven ende door derselver gelegentheyt eenige andere toegebraght, daerop het naevolgende word goetgevonden.

12. Om wyders te doen in de sake van Almelo, betreffende de weeringge des paeps, sal by den heere grefier deser landschap versoght worden d'accoort, gemaekt tusschen d'Edele Mog. heeren Staten ende den grave van Solre.

13. Syn gelesen eenige attestatien ende requesten van Bernhardo Holtrup, die voor eenige maenden uyt een monikenklooster is gekomen ende begeert eenige addresse tot eenige bevorderingge van bedieningge der kerke ofte schole, alsook hulpe tegen lighamelike armoede. Ende hebben de Weled. heeren gecommitteerden, alsook de broederen des synodi, hem toegeleyt een liberael viaticum. Ende hebbende D. praeses ende assessor hem scherpelik ondersoght, bestraft over eenige ongestadigheden ende fauten ende vermaent tot ware bekeeringge, dewelke hy beloofde na te komen, is hy gegaen.

14. Aengaende den aenvangk der procedure des drostes van Iselmuyden tegen seker persone (die schynt t'onreght beklaeght) sal hierover D. Rynvis

werden gehoort ende door dit synodum het E. collegie werden versoght, gunstelik gelieven te verhinderen, dat een ontschuldigen persone door al te heeten yver niet en werde overvallen.

15. Betreffende de beroepingge des tweeden predicants tot Steenwyk, also niettegenstaende verscheyden schryven der deputaten des synodi aen den E. magistraet aldaer ten selven eynde ende dat op de resolutie van de Ed. Mog. Ridderschap ende Steden, by den voorseyden magistraet niet en is gedaen, so vint het synodus goet, dat dese sake aen den Ed. heeren Gedeputeerden des collegii ten hooghsten sal werden gerecommandeert, dattet hare Ed. gelieve door eernstigh voorschryven de resolutie der lantschap by den E. magistraet te bevorderen ende na te doen komen.

16. De sake van Johanne Ardenak aengaende de 50 goltgulden, by de lantschap hem toegeleyt met conditie van verbintenisse aen deselve, also sulke conditie hem seer swaer soude vallen, te meer nu hebbende syne studien seer na geeyndight, so sal het Ed. collegium door den deputaten werden versoght hem de 50 g.gulden sonder die conditie gunstelik gelieven te vereeren.

Hiermede is dese sessie geeyndight etc.

4 *Sessie.* — 17. Den 22 Junij Donderdaghs voormiddagh, nadat Gods h. name was aengeroepen, heeft D. praeses, aengesien de acta so des voorleden synodi, so der deputaten nu waren verhandelt, de gravamina classium particularium geeyschet. Ende also het classis van Vollenhoe op den synodum hare gravamina niet en hadde metgebraght om in te langgen, meenende genoegh te syn geweest deselve ad classem synodalem gesonden te hebben, ende also niet seekers alletyt in dese sake is gebruykt geweest, so is goetgevonden, dat voortaen de gravamina classium wel sullen ad classem synodalem worden gesonden om gemeen te maken, maer dat elk classis met hare credentie hare gravamina de novo sullen moeten inbrenggen.

Op de particularia classium gravamina word geresolveert.

18. Op des classis van Deventer: ende vooreerste op het 1ste, of met de herdnekkige Arminianen, die de ware religie lasteren, de predicatie des goddeliken woorts alsook tgebruyk des h. avontmaels vermyden ende na gene vermaningge en vragen, gradatim tot afsnydingge behoort geprocedeert te worden, is geresolveert, dat aengesien den stant deser tegen-

woordiger kerke vooralsnogh niet kan toelaten, dat men kome tot d'uyterste trap der discipline, ymmers niet sonder advys ende goetvinden van de kerken deser ende andere provincien, welken int besonder d'eene meer als d'andere daeraen is gelegen, dat men met saghte ende patiente middelen soeke de wederkeeringge derselver, also het eene gemeene afwykingge is, ende dat men de openbare lasteringge den overheden bekent make, opdat anders de saghte ende patiente middelen door de toegelatene lasteringgen niet werden misbruykt.

19. Op het 2de, of niet een ordinare tyt sal beraemt worden, in denwelken het synodus voortaen sal worden gehouden, ende dewyle dese tegenwoordige tyt voor het classe van Deventer gansch ongelegen is, of niet in Septembri, als insonderheyt dien van den platten lande bequaem, hetselfde moghte gehouden werden.

De resolutie is, dat geschiede na gewoonte, voordesen gebruykt, namelik te houden de derde Maendagh na Pinxten, ende dat sulx den Ed. Ridderschap ende Steden sal werden gerecommandeert.

20. Op het 3de, hoe men ·gh in het bedienen dragen [sal] [1] van het h. avontmael yegen sodanige personen, welke naturaliter van wyn so ganschelik abhorreren, dat se den minsten smake niet konnen verdragen.

Gravamen ad synodum nationalem. — Is geresolveert, dat dit gravamen sal gaen op den synodum nationael. Ende aengaende het gebruyk des uytgepersten druyvennats, als die te bekomen ware ende daermeede de persoon konde worden geholpen, dat sulx geschieden moge.

Op de gravamina des classis van Kampen:

21. Op het 1ste, van de remonstreeringge totte afsettingge der papen ende weeringge des afgodendienstes te Urk ende Emmeloort by de Hoogh Mog. heeren de Staten Generael, word goetgevonden, dat men sulx sal versoeken aen hare Hoogh Mog. ende de Mogende Ridderschap ende Steden, om door hare Mogende Gecommitteerden in den Hage gerecommandeert te worden.

22. Opt 2de, wat raet mette afgesette predicanten op Ens ende Geelmuyden ende elders, die met hare tegenwoordigheyt ende conversatie de

---

[1] „[sal]" aangevuld uit MM.

kerken grote schade doen, is besloten, dat den Ed. Mog. Ridderschap ende Steden de sake sal werden gerecommandeert, ten eynde hare Ed. Mog. [gelieven] [1]) door naerdere de beste middelen sulx te verhinderen.

23. Opt 3de is de nakomingge der kerkenvisitatien nodigh gevonden, ende dat aengehouden werde by de lantschap tot versorgingge der onkosten van de visitatoren.

24. Opt 4de, de satisfactie des 19den artikels synodi Daventriensis van de onderteekeningge der praeceptoren ende andere schoolmeesteren te Swolle, door den eersamen magistraet tot nogh toe opgehouden ende dogh belooft aen den gedeputeerden, uyt het classe aen hare eers. gesonden, nadat hare ed. informatie van andere provincien ende plaetsen soude hebben genomen, sal voorders van desen synodo door sekere missive daerop werden aengehouden. Ende worden ook het classis ende de kerke te Swolle int particulier gelastet niet op te houden, ter tyt het werde geeffectueert.

25. Op het 5de, belanggende de correspondentie mette benabuerde provincien, besonderlik met Noorthollant ende Groeninggerlant, is mette meeste stemmen besloten, also het eene sake is, de kerke in vryheyt gegeven in den synodo nationali ende provinciali, dat se dan nu werd goet ende nodigh gevonden. Ende sullen de Ed. Mog. Ridderschap ende Steden hierover uyt name des synodi dienstelik versoght werden, de kerke hare bekomene vryheyt in dese sake gunstelik gelieven te vergunnen. Syn ook nuttigh gevonden de synoden van Noorthollant ende Groeninggerlant te versoeken totte correspondentie, hetwelke ook den Ed. Mog. Ridderschap ende Steden sal worden voorgedragen ende also met hare Mog. gunste ende consent gedaen. Twelke geschiedende, sullen de extraordinare deputaten daertoe werden verkoren door de ordinare deputaten deses synodi.

Hiermede is dese sessie door het gebet geeyndight.

5 *Sessie.* — 26. Na den middagh, de Heere Almaghtigh synde aengeroepen, is voorgestelt het 6ste gravamen, van de correspondentie onder den classen, ten minsten eens voor het aenstaenden synodo. Ende is sulx voor dese tyt niet nodigh gevonden.

---

[1]) „[gelieven]" aangevuld uit MM.

27. Het 7ste, aengaende d'uijtdeelingge ende rekeningge der almoessen ten platten lande met kennisse ende goetdungken der predicanten, word nodigh gevonden, ende dat ook de Ed. Mog. Ridderschap ende Steden werden versoght te ordonneeren, dat ymant uyt de magistraet respective neffens den predicant by de rekeningge werde vervoeght.

28. Op het 8ste, van het bollewerk op den Ens te bevorderen, is yet gedaen by de lantschap ende sal verder werden besorght.

29. Het 9ste, aengaende de openbare plaetsen in verscheyden steden, die de Lutheranen (by denwelken sigh voegen d' Arminianen) inhebben ende wyders innemen voor haren godesdienst, also het een swaer nadengken schynt te geven, dat twee openbare religien werden geoeffent, sullen de deputati synodi syn gelastet, aen den deputaten synodorum in d' andere provincien sulke swarigheyt bekent te maken ende door versoek aen de Ed. Mog. heeren Staten van hare provincien respective by den Hoogh Mog. heeren Staten Generael ten hooghsten gerecommandeert te worden.

Op de gravamina Classis Swollanae.

30. Op het 1ste, also de gravamina meest syn afgedaen, syn de broederen des classis van Swolle tevreeden, mits dattet 27ste artikel synodi Swollanae anno 1615, als gesproken word van de plaetse des toekomenden synodi, werde nagekomen.

31. Op het 2de, belanggende de weeringge der tovenaers, waerseggers etc., die haer in het karspel van Swolle te Dalfsen, Ommen, Overyst ende elders haer laten vinden, dat de deputaten synodi sulx aen den aghtbaren magistraet van Swolle, de Weled. heeren drosten van Zallant, Haeksbergen etc. sullen versoeken.

Op de gravamina classis Vollenhovianae et Steenwicanae.

32. Het 1ste, van de verhinderingge der profanatien der tempelen, den godesdienst toegeeygent, door verpaghtinggen, schermutsinggen, guyghelspelen etc., sal door den deputaten synodi den Ed. Mog. heeren Staten deser provincie werden gerecommandeert.

33. Op het 2de, of de huweliksche bevestingge van een gedoopte met een ongedoopte, insonderheyt so willende blyven, door den predicanten na het formulier der Geref. kerke sal toegelaten worden, word geantword: neen.

34. Op het 3de, van de lightveerdige eghtscheydingge sommiger in dese quartieren, sullen de deputaten synodi sulke den Ed. heeren des collegii bekent maken, opdat sulke verbrekingge der ordinantie Godes werde verhindert.

35. Het 4de, van het drongkendringken onder de praedicatie, alsook het 5de, van de heymelike inschryvingge by den scholtesen, daerop is apostille gegeven ende sulx in besonder placaet vervattet.

36. Op het 6ste, van de inhoyingge, ook binnensdijks, des Sondaghs voornamelik onder de predicatie, die den godesdienst seer verhindert ende merkelike schandale geeft, sullen de Ed. Mog. heeren Staten door den deputaten werden versoght, dat sulx na hare Ed. Mog. discretie werde geweert.

37. Het 7ste, belanggende eenige bekortingge der Wederdoperen vermeerderende vergaderinggen, daerby sigh voegen de Remonstranten tot grote alienatie der gemoederen te dien plaetsen, daer se toenemen, als te Gythorn, Bloxyl, Staphorst, Roveen etc., word nodigh gevonden, dattet werde vlytelik aen den heeren Ridderschap ende Steden door den deputaten synodi geremonstreert.

38. Het 8ste, dat de kerkenmeesters, hier en daer synde Wederdoperen, openbare Papisten ende vianden van de Geref. religie ende den welstant der kerken ofte tempelen, die seer qualik worden waergenomen te Gythorn, Blangkenham etc., door hare Ed. Mog. na hare Mog. wysheyt werden gebetert ende gehouden allenthalven tot goede opsight der kerken ende derselver gelegentheden, sullen ook synodi deputati sulx bevlytinggen.

39. Het 9ste, van de ophoudingge der lykpredicatien in de Drente, sullen de deputati synodi versoeken den deputaten synodi Drentanae, dattet hare E. gelieve, aghtervolgende d'ordre des synodi nationalis, sulx te willen remedieren ende vooral in de plaetsen, die palen aen de kerke, gehorende onder onse provincie, opdattet niet te meer en ergere.

40. Het 10ste, dat de nodige verbeteringge van de seer onbequame huijsingge D. Grevensteyn op Bloxyl door den deputaten des synodi hooghlik werde gerecommandeert aen den heeren Ridderschap ende Steden.

Ende syn hiermede geeyndight de gravamina classium.

41. Het particulier gravamen van den consistorio Swollano, betreffende eenigen predicant, die, ten platten lande wonende, aen sigh nemet d'onderwysingge eniger discipulen uyt den steden, daer een goede schole is, word sulk gravamen gesonden na het classe van Swolle.

42. Syn tot deputaten verkoren D. Winandus Alstorfius, D. Wilhelmus Stephani, D. Victor Petri, D. Gerardus Fockingius.

43. Hebben voorts alle broederen des synodi, die voordesen in synodo, in classe ende elders hebben onderteekent het decreto der acten synodi nationalis Dordracenae, laetstmael gehouden, ook de Confessie ende Catechismo, betuijght eenelik staen (ende vreemt van allerley tegenstrydende leeringgen) voor den Heere in denselven gevoelen, bereyd synde op een niuw alle die schriften, als synde gegrondet op de onfeylbare waerheyt van Gods woort, te onderteekenen ende verhopende door Gods genade daerby godvrughtelik te leven ende salighlik te sterven. Amen. Verklarende daerneven niemanden te weten in hare classen anders te gevoelen.

44. Also in den synodo Swollana, anno 1615, art. 27 gerefereert is ad synodum Campensem tegenwoordigh, de bestemmingge der plaetse voor het synodo in dat classe Swollana te houden, dewyle door de plaetse niet en word gesoght eenige praeeminentie in de kerke d'eene over de andere, ende alternatim het synodus in den drostampte van Vollenhoe te Steenwyk ende Vollenhoe werd gehouden, ende tsynodus ook voordesen te Hasselt is gehouden, vint het synodus goet, dattet de naeste reyse de beurte sal wesen te Hasselt ende dat op den voorbestemden tyt, met consent ende goetvinden van de Ed. Mog. heeren Ridderschap ende Steden, die daerover in tyt na gewoonte op het dienstelikste sullen werden begroet.

45. Ten laetsten is censura morum gehouden ende syn de broederen met elkanderen tevreeden geweest. Ende na onderlingge hertelike toewenschinggen van Gods genadige segeninggen ende vermaninggen, alsook naer dangkseggingge tot God ende gebet tot meerdere ende meerdere stightingge syner kerke, is de synodus in vreede gescheyden den 23 Junij 1620.

Guilielmus Stephani, s.s. th. D., pastor Campensis,
synodi praeses, m.ppr.

Casparus Sibelius, assessor.

Hieronymus Vogellius, synodi scriba, pastor ecclesiae
Hasseltanae.

Antekeninge van tgene de ordinaris gedeputeerde des provincialen sijnodi van Overijssel volgentz haren last hebben gedaen in den jare 1619 ende 1620.[1])

1. Anno 1619 den 14en Septembris sijn de gedeputeerden des Overijsselschen sijnodi binnen Campen vergadert gewest, namelijck D. Petrus Plancius, predicant tot Campen, D. Hieronijmus Vogellius, predicant tot Hasselt, Joannes Volcerus, predicant tot Vollenhoe. Ende als sij daer verstonden, dat den achtbaren raedt van Campen op den brieff des sijnodi, aen hare achtb. van Deventer affgeschreven, nopende 1° de affsettinge des rectoris tot Campen, 2° de correctie der leesers ende van selffs opgeworpene predikers, 3° de restitutie des ontwendeden kerckenzegels ende kerckenboecken, 4° de verbiedinge der Lutterscher vergaderinge, noch nijets gedaen hadden, nodich gevonden opt nijeuwe hare achtb. daervan met een brieff toe vermanen. Ende overmitz zij in ervaringe gecomen waren, dat G. Arsen, nae voorstellinge van eenige frivole conditien, de resolutie over de gedeporteerde predicanten, van de Hooch M. heeren Staten Generael gestembt, in den achtb. mag. hadde ondertekent, welcke conditien meer strecten tot elusie dan tot oprechte obedientie derselver resolutie voorgenoemt, gelijck oock mede des achtb. magistraetz selve, hebben raetzaem gevonden, daervan den achtb. mag. int voornoemde schrijven te vermanen, alsoock mede goede opsicht te willen nemen over Engelb. Pott, die, van Geijthoren gedeportiert zijnde, zijn residentie oock tot Campen hadde genomen.

2. Als desen brieff sanderen dages an den achtb. borgermeester in der tijt wierde gelevert, verclaerde sijn E., dat den rector omtrent twie uhren te vorens was van den achtb. magistraet sijns dienstes ontsett ende hem tzelve angedient doer de H.H. borgermeesteren in der tijt. Van de reste belooffde hij met den magistraet te willen handelen.

3. Waerop ingegaen zijnde int stadthuijs, heft den brieff met de anwesende heeren gelesen ende daerop terstont eenen van de gecommitteerden des sijnodi ontboden ende van denselven versocht wat naerder verclaringe over de conditien, volgents dewelcke hij G. Arsen soude hebben de resolutie ondertekent. Wierde geantwoort, dat de conditien dese vier navolgende waren: 1e dat d'ondertekeninge hem zijn conscientie nijet en soude beswaren, 2e dat hij hem wilde vrijgelaten hebben, als hij over sijn particulier

---

[1]) Zie Acta syn Camp. art. 11. (blz. 349.

gevoelen in de verschillige poincten soude worden gevraecht, zijn meninge rondelijck te mogen verclaren, 3e datt hem insgelijcx soude vergunt wesen, als hij bij een siecken borger muchte werden ontboden, hem te onderwijsen ende troosten na zijn vermogen ende wetenschap, 4e dat de ondertekeninge hem nijet langer te laste soude wesen oft verplichten, dan totdat hij berouw daervan hadde. Waervan deputati verstaen hadden, dat den achtb. magistraet teerste angaende haer op den teneur van de resolutie souden holden, tdarde affgeslagen, ttwiede ende vierde hem togelaten. Daerop repliceerden den achtb. borgermeesteren, dat Arssens de resolutie ondertekent hadde prout jacet, ende dat den achtb. magistraet nae gedane ondertekeninge hem hadde gehieten sijn pampier wederom tot hem te nemen, twelck hij declinerende, den achtb. borgermeester in der tijt tzelve hadde in handen genomen ende voor zijnen öghen in stucken gescheurt, hem doende verstaen, dat nijet haer achtb. nae zijn brieffken, maer hij Arssen hem nae de resolutie der Hooch Mogende heeren Staten Generael soude hebben te gedragen, twelck soe hij dede ende in alle stillicheit ende vromicheit, gelijck een vroom, vreedsaem borger toestaet, hem wilde dragen, zij hem oock dan in hare bescherminge wilden nemen ende alle borgerlijcke rechten laten genieten, maer contrarie te doen bevonden zijnde, dat sij hem alsdan souden tracteren, gelijck den affgesetten, onrustigen predicanten geschiet is.

Van Pott verclaerden insgelijcken.

4. Angaende de resolutie des karckenzegels ende der kerckenboecken verclaerde veelgemelte borgermeester in der tijt, dat hij met zijn collega last hadde nae deselve met alle neersticheit t'inquireren bij degene, die in den Arminiaenschen kerckenraedt geweest waren, ende bearbeiden dat ze wederom ter handt mochten gestelt worden.

5. Van de Luttersche vergaderingen belooffden zij, deselve te willen doen ophouden.

6. Vermaenden oock den deputatum bovensch., dat hij den broderen des kerckenraetz soude anseggen, indien sij vernamen, dat de affgesette predicanten G. Arsens ende Eng. Pott ijet deden tegens de resolutie bovengemelt, twelck sij met goede, deuchdelijcke documenten henluijden souden connen overtuijgen, tzelve wilden an haer achtb. bekent maken, met beloftenisse, dat zij daerin voorsien souden nae behoren.

7. Den 22en ende 23en Septembris zijn de drie voornoemde deputati tot Hasselt bijeengekomen, ende naedat se verstaen hadden, dat den achtb.

magistraet van Swolle in de ondertekeninge der acten sijnodi, die de rectoor ende schoolmeesters volgentz de sijnodale arreste hadden in classe sullen doen, gedifficultiert hadde, derselver censuire ende opsichte der karcken tegens de nationale ende sijnodale resolutien ontreckende, nodich bevonden eenen brieff an deselve te dirigeren ende met redenen an te wijsen, dat se haar in dit stuck met de andere classen ende kercken soewel deser als der benaberder provincien behoorden te conformeren.

8. Den 12en Octobris zijn de deputati sijnodi D. PETRUS PLANCIUS ende JOANNES VOLCERUS op den landtsclaringsdach binnen Deventer verschreven ende, als noch D. CASPARUS SIBELIUS int landt van Gulick ende Berge verreist was, D. HIERONIJMUS VOGELLIUS uth zijn deputatie van Amsterdam noch nijet wedergekomen, uth den classe van Deventer bij haer genomen D. JACOBUM REVIUM, predicant tot Deventer, ende volgentz haren last de gravamina sijnodi an de Mogende vergaderinge bij register als volget avergegeven.

Register.

9. Van tgene de deputati sijnodi volgentz haren last, hun van den sijnodo in presentie der Ed. H.H. gecommitteerden van Ridderschap ende Steden gegeven, ter vergaderinge van haar Ed. Mog. op den claringsdach tot Deventer hebben ingebracht.

1e.

10. Dat, terwijle de classis van Vollenhoe ende Stienwijck in elcke karcke maer eenen diener heft ende oversulcx hare deputatien sonder gebreck der kercken nijet konnen verrichten, Ridderschap ende Steden believen wille middelen te beramen, dat de kercken van Vollenhoe ende Stienwijck elck met noch eenen diener versien moge worden.

2.

11. Dat de predicanten, die noch in haer tractament te cort comen, volgentz de resolutie van Ridderschap ende Steden mogen werden versien, als daer zijn: Merckel, Borne, Ihorst, Ens, Isselmuijden, Sallick, Cuijnder, Blanckenham, Wanneperveen, Zwartezluijs. Dat oock den predicant tot Goor de 125 gl., die hem bij ordonnantie van Ridderschap ende Steden waren tot een supplement zijnes stipendii bijgelecht ende hem eenige jaren herwertz onthouden, gerestitueert; ende de goetheeren ende het stediken van Delden mogen ordonneren, dat met den predicant RAPPAEO angaende zijn tractament deselve gelijckheit moge geschieden, die D. SOLLINGUS z.

voordesen gehadt heft, angesien zij tzelve in hare beroepinge, op hem gedaen, belooft hebben ende nu zijnen arbeit meer als te voeren vergrotet wort, daerbenevens oock H. Meilinck vrij wat groter gagie heft getrocken.

3.

12. Dat mede de Ed. Mogende heeren willen gelieven ordre te stellen, dat door eenen generalen rentemeester in elck drostampt de dieneren des woortz mogen betaelt worden uth de middelen, die van de pastorien connen te wege gebracht werden, ende nijet nodich hebben van de richteren, scholten ende volmachten der karspelen, die an voel plaetzen geen vrunden van de kercken en zijn, tzelve te verwachten.

4.

13. Dat Holten, Mastenbroeck, Geithoren, Stienwijkerwolt, Blanckenham, Sallick, Isselmuijden, Ens, Camperveen met schoolmeisters ende voorsangers versorcht mogen worden, ordonnerende daertho sekere gagie, ende de coster tot Wilsum, alsmede tot Swartesluijs, voor hare bedeningen met nodige onderholt mogen versien worden.

5.

14. Dat de costers overall mogen lidtmaten van de ware Geref. kercke wesen ende professie daervan doen, daerentegen de pausgesinde geweert worden, als daer zijn tot Raelte, Hellendoorn ende Blanckenham.

6.

15. Dat de Ed. Mogende heeren willen gelieven ordre te stellen om de ingesetene tot het gehoor van Godts h. woort te brengen, tot dien einde verbiedende dat Sondages geduijrende de beide praedicatien het onheijlige tappen, traffiqueren, copen ende vercopen, ontfanginge van pontschattingen, generale middelen etc., daerdoor het volck uth het gehoor wort gehouden ende den sabbath ontheijliget.

7.

16. Dat ter plaetze geen kerckenslach is, moge geordiniert worden, dat de kerspelen ten minsten een clein uhrwerck in de kercken stellen, waernae haar de costers, schoolmeisters ende praedicanten met hare bedieningen mogen reguleren.

8.

17. Belangende de oncosten, die de predicanten int reisen ende bijwonen der sijnodale ende classicale vergaderinge, alsoock die de gecommitteerde

der sijnoden ende classen doen int besoecken der karcken, bij verordineringe van seker dachgelt henluijden mogen verlichtet worden, ende die dselve voordesen gedaen hebben, restitutie mogen vercrijgen.

9.

18. Dat, terwijle in sijnodo nationali besloten is, dat des Sondages namiddages alomme op den platten lande de Catechismus sall gepredict worden tot onderwijsinge der jonger jeucht ende ware heiliginge des sabbathi, den Ed. Mogenden heeren wille gelieven met een placcaet sulcx bekent te maken.

10.

19. Dat de ongeregeltheiden, die in de trouwinge geschieden, mogen affgeschaffet worden, als daer zijn: de lichtveerdige gesangen der bruijloftliedekens, het vedelen, pijpen ende trommelen, daermede de bruijdegom ende bruijdt ter kercken geleijt worden, ende de lichtveerdige bijeenlopingen sonder trouwe, soe an voel plaetzen geschieden, als dat slechs den scholten de namen werden angegeven ende daernae nijets meerder tot bevestinge des echten staetz verpleecht, sommige oock hare geboden in de kercken, daer zij wonen, laten geschieden ende daernae nijet trouwen off op een ander plaetze trouwen, jae getrout zijnde, wederom van malcanderen lopen.

11.

20. Dat de predicanten ten platten lande mogen bevrijet werden van de imposten ende accijsen, in tgene dat sij tot haar eigen huijs van noden hebben.

12.

21. Dat de insolente groevenbieren, vastelavontzbieren, papegaijschieten ende gansetrecken eernstlick mogen verboden ende gestraft worden.

13.

22. Dat de paepsche vergaderingen, dewelcke nijet sonder pericul van het landt ende affbreucke der karcken geschieden, alsmede de dootslagers, bloetschenders, duijvelsbanders ende waerseggers mogen geweert ende gestraft worden.

14.

23. Dat de woningen der predicanten tot Hardenberch ende Ommen mogen gerepareert worden.

15.

24. Dat Martinus Gesnerus, soo onlanx uth het pausdom is gescheiden

ende hem tot de ware Geref. kercke vervoecht heft, begerende noch wat langer in onse academien te studeren, met een subsidium moge versien werden.

16.

25. Dat de Ed. Mogende heeren wille believen ordre te stellen, dat de Gereformeerde religie ende die haar toegedaen zijn, nijet en mogen gelastert worden, gelijck tot Gelmuijden geschiet is, alwaer een seker ongeregelde persoon voor schelmen heft gescholden alle degene, die tegenwoordich ter karcken gaen ofte gaen sullen, alsoo tzelve met getuijchenissen can bewesen worden; oock eenen anderen den predicant in deselve karcke overluijt met oneerlicke ende onnutte woorden ingesproken ende soe ter kercken uthgelopen.

17.

26. Alsoe de kercke van Isselmuijden nu etlijcke jaren sonder predicant is gewest ende nu met consent der erffgenamen ende des classis met D. ROTHUSII sone sall versien worden, dat door ordonnantie van Ridderschap ende Steden tot betalinge van alle achterstedicheit beneffens het jaar, twelck sij an de landtschap ten achteren sijn, noch een jaar moge toegelecht worden.

18.

27. Dewijle verstaen wort, dat de Lutterschegesinde tot Swoll ende Campen den paedagogum van den ed. joncker SCHEEL tot haren predicant hebben angenomen, Ridd. ende Steden wille gelieven daertegen te versien etc.

19.

28. Dat oock mede de achtb. magistraet van Swolle moge vermaent worden, in de ondertekeninge des rectoris ende der schoolmeisteren, die de classis achtervolgende de sijnodale resolutien van haar versocht hebben ende noch versoecken, om in hare classicale vergaderinge te doen, nijet langer te willen difficulteren.

20.

29. Alsoe den predicant uth sPrincenlandt de sijnode met een request te verstaen gegeven hett, hoe dat de nijeuw opgeboude kercke aldair gantz gene middelen en heft om den predicant te versorgen ende daerom genootsaket worden in alle provincien ende steden zijn gebreck te remonstreren, heft hij oock mede versocht, dat door den eerw. sijnodum tzelve an de vergaderinge van de Ed. Mogende heeren muchte angedient worden, ten einde door derzelve goetgunstige mildicheit henluijden oock een vertroostinge wedervaren moge.

30. Nadat de deputati voornoemt dese poincten in de vergaderinge van Ridderschap end Steden hadden ingebracht ende langen tijt op antwoorde angehouden, is haar uth de vergaderinge tot antwoorde gegeven, dat haar Ed. Mogenden, terwijle men met landtsclaringesake seer bemoeijt was, in continenti nijet en conden op alle stucken nae vereisch der sake antwoort geven, te meer dewijle oock eenige heeren van de Steden daerin mosten hare principalen versoecken, ende dat de E.E. Gecommitteerde, als de naeste kennisse van de saken hebbende, daerover haer advijs souden geven ende bekent maken, waernae de apostillen haar souden behandicht worden in de vergaderinge der E.E. Gecommitteerde des collegii binnen Campen, twelck den 19en Decembris geschiet is ende affgegeven als volcht:

Apostillen van Ridderschap ende Steden op tgene de deputati sijnodi an haar Ed. Mogende geremonstreert ende versocht.

Ad. 1 articulum.

31. Sall an de van Vollenhoe ende Stienwijck geschreven worden om noch eenen twieden predicant te beroepen, mits dat sij tot onderholt van deselve bij haar selfs middelen vinden.

Ad. 2 et 3.

32. Joncker Robert van Itterssum, drosth van Haecxbergen, ende Henrick van Marckel, borgermeister tot Deventer, worden gedeputeert om opentlijcken te doen verpachten de goederen, gehorende totte pastorije toe Marckel, alsmede toe inquireren op de gelegentheit van de viccarien aldair etc. Sullen oock deselve sich erkundigen opte pastorijen ende vicarijen goederen toe Borne.

33. Item worden de drosth van Vollenhoe Johan van Raetzvelt ende joncker Roloff van Ysselmuiden geauthorisiert ende gelast om alle de goederen ende incomsten, gehorende totte pastorien ende vicarijen in den lande van Vollenhoe, pertinentelijck te doen opschrijven ende inventariseren, om volgentz daervan register gemaket ende an handen van de ordinaris Gedeputeerden overgelevert te worden, die ordre sullen geven, dat deselve goederene nde incompsten opentlijck ende ten miesten prijse sullen worden verpachtet ende geinnet.

34. Sullen oock inquireren opte gelegentheit van de canonisien tot Stienwijck.

35. Ende sullen volgentz de praedicanten, soe om vermeerdering van hare tractamenten anholden, met behoorlijcke stipendiis naer gelegentheit ende meriten van hare personen met goede discretie worden versien.

36. Belangende de praetc..sien van den praedicant toe Goor wort verstaen, terwijlen de borgermeisteren tot Goor doemaels ende noch onlanx gepraesentiert hem te willen doen hebben vierhundert car. gulden jaarlix tegens verlatinge der pastorijen incompsten aldair, ende hy sulx nijet heft willen annemen, wort verstaen, dat hij totten gevorderden achterstant nijet, en is bevoecht.

37. De goetheeren des gerichtes ende stedekens Delden worden gelast, Rappaeum te tracteren volgentz haar beroep ende beloften.

Ad 4.

38. Sall bij gelegentheit daerinne worden versien ende wort verstaen, dat de schoolmeisteren mede sullen bedienen het costerampt.

Ad 5.

39. Wort verstaen, dat geene Pausgesinde henvorder tot costers sullen worden geadmittiert.

Ad 6, 9, 10, 12.

40. De Gedeputeerden worden gelast een placcaet uth namen van Ridderschap ende Steden te concipieren, daerinne dusdanige ongeregeltheijden bij zekere poenen sullen worden verboden, twelck naer communicatie gearrestiert, allomme gepubliceert ende behoorlijcken geexequeert sall worden.

Ad 7.

41. Worden de erffgenamen van de respective karspelen vermaent hijrinne toe versien.

Ad 8.

42. Wort geaccordiert, dat yder praedicant opten sijnode ofte classe voor dachgelt sall toegelecht worden twie car. gulden des dages, mitz dat sij alsdan geene wijdere costen van verteringe sullen mogen inbrengen. Ende sullen de predicanten bij den meijerluijden van de respective pastorijen ende vicarijen ter plaetzen van de sijnoden ende classen gevoert worden.

Ad 11.

43. Can hijrop nijet werden gedisponiert.

Ad 13.

44. Sullen de officieren, denwelcken sulx competeert, met goede tosicht hijrop behoorlijcken letten ende tot dien einde de placcaten ende resolutien, hijrtegens g'emaniert, wel strictelijcken ende sonder conniventie executeren etc.

Ad 14.

45. De ordinaris Gedeputeerden werden sich hierover erkundigen ende volgentz ordre geven, dat de woningen der predicanten toe Ommen ende Hardenberch bij den erffgenamen nair vereisch sullen worden gerepareert.

Ad 15.

46. Worden Martino Gessnero toegelecht vijftich car. gl.

Ad 16.

47. De drost van Isselmuiden wort gelast hierinne toe versien.

Ad 17.

48. Worden hiertoe geaccordeert hondert goltgl. eens, mits dat de erffgenamen den kompstigen predicant henvorder met tractement sullen versien.

Ad 18.

49. Sullen sulcx remonstreren aen de respective magistraeten van Campen ende Swolle.

Ad 19.

50. Gedeputeerden der stadt Swolle, alhier ter vergaderonge van Ridderschap ende Steden present sijnde, hebben verclaert, dat haer rector, conrector ende schoelmeisteren al voor eeniger tijt voor de magistraet der stadt Swolle in presentie der scholarchen sinnen gevordert ende gecompareert, ende dat denselven aldaer sekere acte, conform de resolutie ende uthspraecke des nationalen sijnodi, is voorgestelt, om sich int leren ende institueren der jeucht ende bedienonge hares ampts daernair toe reguleeren bij poene van cassatie, hetwelck deselve also toe doen nair behoir hebben verseeckert ende angenomen.

Actum binnen Deventer den 18 Octobris 1619.

Ter ordonnantie van Ridderschap ende Steden:

Roelinck sst. 1619.

51. Anno 1619 den 9en Novembris zijn deputati sijnodi D. Casparus Sibelius, Petrus Plancius ende Joannes Volcerus binnen Campen ver-

schenen om van den Ed. collegio de voorgaende apostillen te ontfangen, ende hebben daer noch bijgevoecht dese volgende articulen, waerop oock is geresolviert tgene in margine getekent staet.

Edele, erentvheste, achtbare, wijse, voorsienige ende discrete heeren!

De ordinaris gedeputeerde des sijnodi van Overijssel, hebbende ontfangen de resolutien over de poincten, die zijluijden op laetstgehouden claringsdach binnen Deventer overgegeven hebben, vinden nodich van U Ed. achtb., tot hare onderrichtinge op eenige derselver, eerbiedelijck te versoecken:

52. *1.* Dat hetgene van het tractament des predicantz tot Marckel is geresolveert, metten eersten door de Ed. heeren, daertho gecommitteert, int werck gestelt ende hem volkomen tractament nae zijn meriten, gelijck anderen, moge togelecht worden, angesien hij aldair lange gestaen ende tot noch toe seer sober tractament genoten heft, ende alsoe de E. borgermeister Merckel hem vertroost ende belooft heft, dat hem tot supplement vant verleden jaar noch 50 car. gulden souden togelecht worden, deselve beloften hem mogen werden voldaen.

Worden [1]) den praedicant toe Marckel voor het verleden jaar geaccordiert vijftich gl. eens, daervan hem ordonnantie op den rentemeister van Twenthe sall verlient worden.

53. *2.* Aengaende Borne: Hermannus Wellemejerus, gewesen paedagogus des richters tot Oldenzeel, is vergangen jaar den 4^{en} Decembris van die van Lossert tot een schoolmeister, daernae tot predicant beroepen, ende nae voorgaende examinatie ende anneminge des classis, alsoock approbatie des ed. drosten, der gemienten van Losser toegesonden, maer op den volgenden Karsmisse van den paep van Oldenzeel uth zijnen dienst gestoten, hetwelcke om reden nijet heft connen geweert worden. Hij en heft tot Lossert nijets genoten dan alleen achtijn gulden van zijn verteerde costen, ende alzoe op andere dienst moeten wachten sonder te hebben middel van leeven. Tegen Paschen is hij tot Borne gestelt. De diaconi tot Deventer hebben hem 50 gl. gelient. Daernae is hem van den richter Rammelman tot Borne oock 40 gl. gelient. De opcomste der pastorije heft verleden jaar voor dese laetste verpachtinge nijet hoger gewest als 270 car. gulden, daervan den

[1]) De apostillen der Staten, hier met inspringende regels gedrukt, staan in het hs. ten deele op den rand ter zijde van en ten deele onder de synodale verzoeken.

ouden pastoor JOANNES NIEHOFF dit tegenwoordige jaar het dardendiel sall ontfangen. Versoect alsoe, dat hem dit vergangen jaar, van den tijt die hy totten dienst is angenomen, neffens de twie dielen van de incomsten der pastorijen een eerlijck supplement moge togelecht werden, om sijn schulden te betalen, ende dat de ed. heeren, daertho gecommitteert, metten eersten haar op de pastorien ende vicariengoederen aldair willen believen te erkundigen, daermit hij jaarlix zijn tractament gelijck andere moge genieten.

Werden de heeren joncker ROBERT VAN ITTERSSUM, drosth van Haexbergen, ende borgermeister HENRICK VAN MERCKEL, soe gecommittiert om op de gelegentheit der pastorijengoederen toe Marckel ende Borne toe inquireren, sulcx mette eerste gelegentheit toe wercke te stellen.

54. *3.* Tot Goor, overmitz de predicant aldair alle jaar tot een supplement sijn togelecht 125 gl., die hij maer eenmael, anno 1615 op Martini, heft ontfangen ende hem naderhant zijn geweigert worden, waerdoor hij in schult heft moeten geraden, ende dat, terwijle de borgermeisters aldair gepresentiert souden hebben, bij soeveer hij de pastorijengoederen verlaten wilde, jaarlix 400 car. gulden goet te doen, ende volgentz dien verstaen wort, dat hij totten achterstant van de voorg. 125 gl. nijet en soude bevoecht zijn, soe ist dat hij overlevert de registeren van de incompsten der verledenen jaren, die hij genoten heft, getekent met B. C., ende daerbij het request der borgermeisteren van Goor, waerin zij de soberheit zijns tractaments van de voorgaende jaren claerlick vertonen sub litera A, met versoeck dat hem voor de jaarlixe affgetrockene 125 gl. een eerlicke vereeringe moge togelecht werden. De volgende jaren wil hij tevreden zijn mettet de opcompsten sullen connen uthbrengen.

Worden suppliant geaccordiert hondert car. gl. eens, ende sulcx voer alle zijne pretensien.

55. *4.* Dat de Ed. heeren Gedeputeerden willen gelieven ordre te stellen, dat D. RAPPAEUS, praedicant tot Delden, alsoe moge getractiert worden, gelijck D. SOLLINGIUS p. m. voordesen, dewijle de middelen uth de vicarijen wel te vinden sijn; dat hem oock voor zijn vertreck ende geledene schaden een kennisse moge geschieden.

Sall RAPPAEUS bijbrengen, wat tractament hij to Delden is hebbende.

56. *5.* Item waer ende wanneer de andere praedicanten tot Sallick, Ens, Ehorst, Blanckenham etc. om verbeteringe van haarluijder gagie sullen anholden ende deselven verwachten.

Worden gerenvoijeert ad Ordines etc.

2. ad artic. 8.

57. [*6*]. Versoecken de gecommitteerde des sijnodi, dat den gecommitteerden vant verleden jaar, die de registers van hare oncosten hebben overgegeven, deselve mogen werden voldaen, ende zijlieden, die nu dit jaar gecommittiert zijn, oock weten, wat zij geduijrende hare commissie sullen hebben te verwachten; ende dat bij ordonnantie den kerck van Deventer, alwaer de gecommitteerde voorsz. benevens den deputatis classis tot Deventer, verblijvende van den XI^{en} totten 16^{en} Octobris lestleden, verteert hebben 31- gl. 10 st., zijn betalinge moge ontfangen.

Sullen opte overgegevene declaratien ordonnantien verlient worden, ende belangende het wijdere versoeck sullen haar mogen addresseren an Ridderschap ende Steden.

[7]. Dat oock mede Martino Gesnero ordonnantie moge gepassiert werden.

Sall ordonnantie verlient worden opten rentmeister Sticke ter summa van vijftich gl.

3.

58. *8*. Angaende Isselmuijden, dat het supplement van de 50 ggl. jaerlix, den praedicant int jaer 1615 den 7^{en} Augusti bij apostille toegestaen, mogen werden gecontinueert, alsoe de middelen, nu opgeslagen ende verpacht zijnde, nijet hoger connen gebracht werden, ende immiddels assignatie gegeven werden van de hondert goltgulden, bij Ridderschap ende Steden geconsenteert.

Alzoe Ridderschap ende Steden hijrop hebben geordiniert, konnen de Gedeputeerden daerinne nijet veranderen, maer sall ter vergaderinge van haar Ed. Mogenden versocht moeten worden, ende sall van de hondert glgl. ordonnantie verlient worden.

4.

59. *9*. Dat op het request van Joannes Hardenach, student, twelck de classis van Deventer voor hem op laestgehouden claringe heft ingelecht, angaende het tractament, moge worden gedaen om zijn studia te continueren.

Sall opte meriten van zijn persoon werden geinquiriert.

5.

60. *10*. Bidden nochmaels de deputati sijnodi, de Ed. Mogende heeren willen gelieven ordre te stellen, dat door de affgesette ende gebannen predicanten de kercken door hare heijmelijcke incompsten in veranderde cledinghe ende nachtpraediken nijet en mogen tot meerder verderff ontroert werden, ende daerbeneffens de affgesette predicant op Camperveen, Nicolaus Joannis, moge gehouden worden de acte om hem in stilheit te houden t'onder-

tekenen, alsoe van denselven geseijt wort, dat hij buiten ende binnen de stadt heijmelijcken gepredict. Item HENRICUS JODOCI, gewesen predicant op Ens, die hem nu mette woninge derwartz wederom begeven heft ende de huijsluijden met verkeerde affradinge uth de kercke soect te houden (waervan hijrbij de proeve is gelecht) ende veroorsaket, dat op Sondach laetstleden, den 21en Novembris, nijet een mensche ter praedicatie is gecomen, in sijn quade handelinge moge geweert ende de inwoners op Ens door een expres schrijven vermaent werden, den wettelijck daer gestelden predicant LAMBERTUM HIDDINGIUM voor haar pastoor te erkennen ende te horen.

Sall hijrop worden gelett ende is NICOLAUS JOANNIS riede geciteert. Sall oock an den ingesetenen van Ens ende HENRICUM JODOCI geschreven worden.

6.

61. *11.* Dat het placcaet, twelck Ridderschap ende Steden over den 6, 9, 10, 12 artikel nodich vinden te laten emaneren, metten eersten moge geconcipieert ende gepubliceert worden.

Sall tplaccaet ter eerster vergaderinge worden geconcipiert, om volgentz gearrestiert ende gepubliceert te worden. Actum Campen, den 15en Decembris anno 1619.

H. v. MARCKEL vt.

Ter ordonnantie van de Gedeputeerden:

ROELINCK sst. 1619.

62. Anno 1620 den 1en Februarij sijn de deputati sijnodi wederom vergadert binnen Zwolle ende de voorgaende articulen met de gegevene apostillen nagesien ende bevonden:

63. *1.* Dat het versoeck des praedicantz tot Marckel, alsmede tot Goor, insgelijx MARTINI GESNERI voldaen was.

64. *2.* HENRICUM RAPPAEUM angaende is verstaen, dat hij met de van Delden is geaccordiert om deselve gagie te genieten, die D. SOLLINGIUS z. getrocken heft, ende dat hij daerop belooft heft bij haar te willen blijven.

65. *3.* De onkosten, soe deputati sijnodi verleden jaar hebben gedaen, sijn haar volgentz de gegevene declaratien bij ordonnantien gerefundeert.

66. *4.* NICOLAUS JOANNIS, affgesette praedicant tot Camperveen, is met apenbare citatie, op de poorten binnen de stadt Campen angeslagen, van den Ed. collegio ingevordert, maer nijet gecompareert.

67. *5.* An die ingesetenen van Ens is geschreven over den persoon van Henrico Jodoci ende vermaent tot rekeninge des ordinaris predicants, bij den classen wettelijck haar togesonden.

68. *6.* Op het examen Joannis Munckeri, predicant tot Sallick, zijn van den deputaten sijnodi tegenwoordich gewest D. Petrus Plancius ende Joannes Volcerus ende hebben verclaert, dat hij de fundamenten der h. theologie wel heft beantwoort ende in deselve suijver is bevonden, oversulcx hem oock den dienst der karcken toebetrouwt. Maer alzoe met het examen domini Joannis Rothusii, beroepene predicant tot Isselmuijden, seer wierde gehaestet ende het weder diestijtz nijet bequaem en was om de wegen te gebruijcken, heft niemant behalven dominum Plancium tegenwoordich konnen wesen, dieweicke eeventzelfde van hem getuijchde.

69. Ende is alsoe de classis van Campen wederom met bequame ende oprechte leeraren versien, beroepen ende bestelt sijnde de kercke van Gelmuijden met Lubberto Rijnvisch Elburgensi, de kercke van Ens met Lamberto Hiddingio uth Mastenbroeck, de karcke tot Sallick met Joanne Munckero Sigenensi, de kercke tot Ysselmuijden met Joanne Rothusio Daventriensi, de kercke van Camperveen met Nathanaele Gisio Hasseletano, geroepen van Rolde uth Drenthe.

70. 7. Is mede geschreven an de kercken van Vollenhoe ende Stienwijck om in tijts voort te gaen tot beroepinge van den twieden predicant, die haar volgentz de resolutie des sijnodi van de Ed. Mogende landtschap is toegestaen.

71. *8.* Verder is geresolveert, dat an den achtb. magistraet der stadt Campen noch eens soude werden geschreven ende versocht om volgentz de gedane beloften te willen letten op den persoon van Arsenio, de voorlesers ende rectoris, over welcke de kerckenraet met goede documenten an de deputaten te kennen heft gegeven, dat se de kercke grote verhinderinge doen; item dat de kerckenboecken met vlijt mogen werden nagesocht, alsoock het zegel, om weder an de kercken gebracht te werden; mede dat de schole met een bequaem rectoor moge versien werden.

72. *9.* Dominus Hieronijmus Vogellius is versocht, die ter ontrouwe uth zijn boeck getrockene articulen, welcke de Remonstrantzgesinde bij haar ommedragen, cortelijck ende duijdelijck te beantwoorden tot wechneminge der lasteringe, door zijn E. persoon der Gereformeerde kercke op-

geworpen, ende tzelve den deputaten te communiceren om van hen eerstelijck overgesien ende daernae door den druck gemeen gemaect te worden.

73. *10.* De catechisatie betreffende sullen daervan de deputati op tokompstigen landtsdach handelen.

74. *11.* Ende mede remonstreren, dat de bevorderinge der schoolmeisteren ter plaetzen, daer zij noch gebreken, moge int werck gestelt worden, waertho elck deputatus de plaetzen zijns classis tegens de naeste bijcomste sal inbrengen, om bij namen uthgedruct te worden.

75. *12.* Sullen oock mede de praedicanten, die an haar tractament te cort comen, op den landtdach bekent gemaect worden ende met namen de gelegenheit van Isselmuiden, item trequest van de predicant van sPrincenlandt, ende wat tot de apostillen sub dato den 12^en^ Octobris anno 1619 ad art. 6, 9, 10, 12, item 7, 8, 13, 14, item sub dato den 15^en^ Decembris anno 1619 ad artic. 2 et 6 is behorende.

76. *13.* Hebben ten laetsten de deputati voornoemt bij den achtb. magistraet der stadt Swolle audientie versocht, die vercregen hebbende, vertoont de mienonge des sijnodi soewel nationalis als provincialis te wesen, dat alle rectoren ende schoolmeisteren d'acta sijnodi nationalis mitzgaders de Confessie ende Catechismum achtervolgende het formulier dienangaende souden moeten ondertekenen, ofte bij verweigeringe van dien haren dienst verlaten, twelck overall in dese provincie alsoock benabuijrde was gepractiseert, ten einde men muchte versekert wesen, dat de scholen als seminaria ecclesiae van oprechte, suijvere leeraers bedient ende de jonge jeucht sonder eenigh misverstant in de christelijcke Gereformeerde vaderlijcke religie grondelijck onderwesen werden, tot welcken fine de classis van Hasselt ende deputati sijnodi oock te voren an hare achtbaerheden geschreven hadden, maer, daervan noch geen effect gespeurt hebbende, haar genootsaket vonden haar achtb. mondelinge te remonstreren, biddende ende versoeckende, deselve nijet langer wilden in sodanige hoochnodige sake traineren, maer deselve haar effect laten sorteren.

Waerop hare achtb. naer voorgaende consultatie voor antwoort gegeven hebben, dat se all voordesen een acte van denselven inholt hadden geconcipieert ende deselve den schoolmeisteren voorgeleijt, dewelcke met handttastinge angenomen hadden naer deselve haar te reguleren ende te dragen, waermede hare achtb. verstonden, dat de deputati haar behoorden gecontentiert te holden, alsoe sij, in geen volcomen getall vergadert zijnde, de

genomene resolutie soe plotzelijck nijet en conden veranderen, die te voren soe solemnelijck bij haar was genomen. Hebben nijettemin opt instantelijck anhouden van den deputaten belooft, als hare achtb. in competenten getalle vergadert souden wesen, haarlieder versoeck dienangaende te recommanderen.

77. Den 14en Martii zijn deputati wederom tot Swoll op den landtsdach verschennen ende aldair op audientie bij Ridderschap ende Steden gewacht tot den 16en, op welcken haar is te weten gedaen, dat men hun geen audientie voor de volgende weke konde geven, waerover zij hebben moeten wederom naer huijswert haar begeven.

78. Den 23 Maij zijn deputati tot Swoll op den landtsdach wederom vergadert ende hebben volgende articulen op den 24en in de vergaderinge van Ridderschap ende Steden ingebracht ende daerop bijgevoechde apostillen verworven.

Edele, mogende, welwijse, voorsienige ende discrete heeren!

79. De ordinaris gedeputeerde des sijnodi provincialis van Overijssel vinden haar gelast om U E. Mogenden reverentlijck toe remonstreren de stucken, waerover zij uth name van hare principale ten besten der kercke van uwe E. Mog. verbeteringe versoecken.

80. Dat de apostillen over het 6, 9, 10, 12 artickel, nopende het verveerdigen der placcaten, welcke tegens verscheiden grouwelijcke misbruijcken belooft waren te sullen emaneren, haar effect mogen gewinnen, als daer zijn:

81. *1.* De blaspheme ontheiliginge der sabbathen, die met tappen, drincken, coopmanschappen, uthvorderinge der pontschatten etc. werden gepleecht, item de lasteringe des godtsdiensts.

Sall bij placcaet daertegens worden versien. [1]

82. *2.* De onwettige trouwinge, die op veel plaetzen geschiet, wanneer slechts den schulten de namen werde angegeven ende tot bevestinge der

[1] De apostillen der Staten, die in het h. s. tusschen de artikels of in margine opgeteekend staan, zijn hier en op de volgende bladzijden met inspringende regels afgedrukt.

trouwe nijet meer geplecht; item sommige een ruime tijt bijeenwonen, eer dat sij hare proclamatien laten geschieden ende haar in den echten staet bevestigen; op sommige plaetzen ten platten lande sonder voorgaende proclamatien haar laten copuleren; sommige met groot gedruijs onder de praedicatie in de kercken komen met pijpen, trommen etc.; sommige oock voornemen te trouwen tegens de ehe-ordeninge, waervan de exemplaren nu nijet meer te bekomen zijn ende oversulcx wel nodich om metten eersten vernijeuwt te worden.

Sall hijrin de ehe-ordeninge worden geobserveert. Ende wes daerenbaven muchte geschieden, sullen de officieren nae behoren daerinne versien.

83. *3.* De dodenbieren ten platten lande ende het superstitiose gebetspreken nae het drincken derzelver bieren.

Sall hijrop tegens de naeste verpachtinge ordre gestelt mogen worden.

84. *4.* De mommerijen ende andere heijdensche insolentien in de vastelavontzdagen.

Placcaet.

85. *5.* Dat insolente papegaijschieten ende tsuijpen over d'selve, die altoos op Sondagen geschieden.

Worden de respective officieren gelastet hijrtegens te versien met executie van de vorige ordonnantien.

86. *6.* De Jesuijtsche vergaderingen, paepsche bedevaerden, als tot Marckel ende andere plaetzen.

De ophoudinge der dootslagers, het lopen der heijdens, landtlopers, waerseggers, duijvelsbanders.

Sullen de officieren van de respective plaetzen worden gelast, hijrinne te remedieren sonder eenige conniventie.

1.

87. De onderhoudinge ende frequenteringe der Catechismipraedicatien.

Sall int placcaet mede gedacht worden, dat onder deselve praedicatie nijet getapt worde.

2.

88. Dat op den platten lande ter plaetzen, daer men geen ordinaris klockenslach en heft, den karspelsluijden met authoriteit belast mogen worden,

een cleijn uhrwerck te vervorderen, daernae de leeraer ende coster hare bedieninge hebben te reguleren.

Sall tzelve den erffgenamen van de respective kerspelen worden gerecommandeert.

3.

89. Dat D. Hermanno Wellemeijero, praedicant tot Borne, vermitz hij met d'opcomste van de pastorie hem wil laten genoegen, sijn stipendium voor het eerste jaar sijnes dienstes, twelcke hij nijet genoten heft, moge geaccordeert worden, ende de praedicant tot Eehorst sijn gagie werde voldaen.

De ordinaris Gedeputeerden worden gelastet, sich hijrop toe informeren ende daerin toe disponeren nae behoren.

4.

90. Terwijlen de Ed. Mogende heeren opt request Joannis Hardenack belooft hebben nae zijn meriten hem in zijnen studiis te willen succurreren, wort het getuijchenisse zijner professoren ingebracht ende versocht, de grootgunstige liberaliteit hem te laten genieten.

Wort den genanten Joannem Hardeneck bij provisie geaccordiert vijftich goltgulden jaarlix, mitz dat hij an de landtschap sich sall verbinden.

5.

91. Dat de plaetzen, daer noch geen schoolmeisters bestelt zijn, als Mastenbroeck, Sallick, IJsselmuijden, Ens, Camperveen, Wilsum, Geithoorn, Stienwijckerwolt, Blanckenham, Cuijnder, met bequame Gerefor. personen versorcht ende onderhouden mogen worden ende de misbetalinge des schoolmeisters tot Dalfsen gebetert; den coster tot Gramsbergen, een overout ende impotent persoon zijnde, iet tot zijn nodige onderhoudinge moge toegeleijt worden.

De Gedeputeerden worden gelastet, den staet der giestelijcke goederen toe oversien ende nae gelegentheit hijrin toe disponeren.

6.

92. Dat de oncosten der praedicanten, die zij op de classicale ende sijnodale vergaderingen doen, bij zekere ordonnantie mogen angewesen worden ende waer sij dezelve sullen hebben te ontfangen.

Sulllen sich addresseren an de ordinaris Gedeputeerden, die gelast worden, den praedicanten van haar dachgelden, in conformiteit van voorgaende resolutie, ordonnantie te verlenen.

7.

93. Ende vermitz de tegenwoordige deputati sijnodi verscheiden malen hebben moeten van huijs wesen, haren tijt ende studia versuijmen ende op verscheiden plaetzen oncosten doen met reisen ende teeren, soe binnen Swolle, Campen, Hasselt als elders, daer zij volgentz haren last hebben moeten verschijnen, hun insgelijx mogen angewesen worden, waer sij de restitutie derselver sullen hebben toe ontfangen, twelck oock van den visitatoren classen verstaen moet wesen.

Sullen van het gepasseerde declaratie an de Gedeputeerden avergeven, die voor ditmael gelastet worden daerin toe disponeren.

8.

94. Dat expresselijck moge verboden worden, dat niemant zijne kinderen bij eenige papen moge brengen om gedoopt te worden, gelijck bij experientie bevonden wort.

Int placcaet toe gedencken.

9.

95. Dat het praediken des paedagogi van joncker Zweder Schelen op zijnen huijse toe Welevelt overmaels ende absolutelijck verboden moge werden, dewijle de huijsluijden daerdoor uth der kercken tot Borne getrocken werden.

10.

96. Alzoe daer quaestie is van de approbatie des karckendiensts tot Almeloe, oft dezelve bij de ed. heere van Almeloe oft van den ed. landtdrosth van Twenthe sall versocht worden, haere Ed. Mogenden willen believen te adviseren, welcke van beide verstaen wert te behoren.

Dewijle men verstaet, dat de collatie den heere van Almeloe competeert, sall de approbatie bij zijn ed. oock moeten versocht worden.

11.

97. Dat de bagijnenpater tot Almeloe zijn praedicken int clooster, streckende tot affleijdinge der huijsluijden uth de karcke, oock moge verboden werden.

Sal men hijrop moeten nasien het naerder accort, met den grave van Solre geholden, ende, soevele tzelve kan lijden, daerinne versien.

12.

98. Ende de heere van Almeloe vermaent ende angesproken werden, om den predicant tot Almeloe nijet te verhinderen in de verrichtinge der karcklijcke ceremonien, die hem van den classe, volgentz de resolutie des sijnodi nationalis, neffens andere dieneren geinjungeert sijn.

Heft de heer van Almeloe verclaert, desen articul toe willen naecomen.

13.

99. Dat JOANNES VAN DER BORCH, gewesene onwettelijcke predicant tot Enschede, wegen sijns continueerenden onstichtelijcken, ergelijcken levens (daerop tot noch toe door den ed. heere landtdroste van Twenthe op verscheiden ansoeckingen nijet gedaen is) moge geremoviert werden.

Sal de droste van Twente worden gelastet, sich op de gelegentheijt toe informeren ende nair behoor daerin versien, ofte dat andersintz de Gedeputeerden daervan informatie sullen nemen ende daerinne disponeren, mits dat denselven VAN DER BORCH sijn tractament, so hij noch eenich hefft, sall worden opgesecht.

14.

100. Dat de alimentatie der schoelmeisteren in de Twente ende den drostampte van Vollenhoe op gelijcken voet moge geholden worden, als met den schoelmeisteren in Sallant.

Wanneer opte administratie der geestelijcke goederen in deselve ampten sulcke ordre sal gestelt wesen, als in Sallandt, sullen deselve schoelmeisteren ock gelijckvals worden getracteert.

15.

101. Ende de weduwe domini SOLLINGII, predicant tot Delden, hebbende ses vaderlose kinderen, jaerlicxs alimentatie moge toegelecht worden.

Habeat vijftich car. gl. jaerlicx.

16.

102. Also noch niet gedaen en is opt request van de predicant van sPrincenlant, de Ed. Mo. heeren willen gelieven daerover toe disponeeren.

Soeveer dairop wijders wort geinsisteert, sullen de Gedeputeerden het boeck vorderen om toe sien, wat andere hebben gegeven, ende nae gelegentheijt van dese provintie mede toe

doen. Actum ter vergaderonge van Ridderschap ende Steden opten landtdach binnen der stadt Swolle, den 2^{en} Junij 1620.

Ter ordonnantie van Ridderschap ende Steden:

ROELINCK sst. 1620.

Aldus uyt de memorien, by den deputatos synodi gestelt, uytgeschreeven, verklaert mettet originele te accorderen

HIERONYMUS VOGELLIUS, synodi gewesene scriba, pastor ecclesiae Hasseltanae [1]).

---

[1]) „Aldus uyt — Hasseltanae" is eigenhandig door Vogellius geschreven.

REGISTER VAN PERSONEN.

A.

Abeli, *Joannes*, predikant te Heinoo, 286, 293.
Adams, *Cornelis*, ouderling te Bergen op Zoom, 159.
Adams, *Willem*, ouderling te Bergen op Zoom, 144.
Adriaensz, *Eduaert*, proponent, predikant in Noordbeveland, 63.
Adriaensz, *Louijs*, inwoner van St. Annaland, 176.
Adriaensz, *Nicolaus*, lid der Staten van Zeeland, zie N. A. Meiros.
Aemilius, *Petrus*, onwettig prediker te Ens, 245, afgezet, 248, 254.
Alberts, *Johan*, ouderling in cl. Steenwijk, 274.
Albrechtsz, *Thomas*, ouderling te Goes, 37.
Alkemade, *Joannes ab*, (J. Alcumade) voorm. pastoor, proponent, 339, predikant te Enschede, 343.
Allart, *Adriaen*, predikant te Vossemeer, 13, 14.
Alleman, *Ferdinandus*, raadsheer van Zeeland, 35.
Alstorfius, *Winandus*, predikant te Deventer, 342, 344, 355.
Andreas, pastoor te Kamperveen, zie A. Caffenberch.
Anna, vrouw van ds. H. Bornius te Zwolle, 255, 258.
Antonides, *Joannes*, (J. Antonii) predikant te Mastenbroek, 206, 230, 231, 238, 241, Zalk, 251, Bathmen, 287, 289.
Ardenak, *Joannes*, student, zie J. Hardenack.
Arentsz, *Jan*, burgemeester van Steenwijk, 293.
Arentsz, *Johan*, ouderling te Zwolle, 223, 242.
Arnoldi, *Arnoldus*, predikant te Renesse, 50.
Arnoldus N., pred. te Vollenhove, zie A. van Heemse.
Arsenius, *Gerardus*, (G. Arssen, Arssens) predikant te Blankenham, 301, afgezet, 303, 314, 356, 357, 369.
Asewyn, vrouwe *van*, te Gramsbergen, 295.
Avercamp, mr. *Bernhardus*, (Berendt A.) ouderling te Kampen, 223, 233.
Avercamp, *Franciscus*, predikant te Steenwijkerwold, 206, 233, 234, 239.

B.

Backer, Jan Claesz, schepen van Goes, 132, 139.
Backer, Peter Jansz, onwettig prediker te Lopik, 41, 44.
Baerlandt, mr. *Michiel van*, baljuw van Goes, 116, 117, 121, 136, 139.
Barthelsz, Cornelis, ouderling te Zierikzee, 37.
Baselius sr., Jacobus, predikant te Ouwerkerk, 40, 41.
Baselius jr., Jacobus, predikant te Bergen op Zoom, 13—15, 35, 37, 41, 43.
Baudartius, Wilhelmus, predikant te Kampen, 206, 230, 232—234, 241, Zutfen, 261, 262.
Beeck, ter, inwoner van Yselmuiden, 227.
Beilanus, Henricus, predikant te Blokzijl, 267.
Bentinck te Werckeren, jonker *Henrick van*, drost van Zalland, 292, 295, 298, 311.
Berentsz, Henrick, inwoner van Dalfsen, 283.
Berentsz, Jan, ouderling te Steenwijk, 242.
Berents, Pieter, snijder en oefenaar te Kampen, 314, 321.
Berge, graaf *Fredrick van dem*, van Lingen, 269.
Berghe, A. van den, ouderling te Middelburg, 184.
Bernhardi, Johannes, predikant te Kampen, 193.
Bertius, mr. *Petrus*, (Peter Bert) predikant te Heinkenszand, 37.
Besten, Adolphus à, predikant te Ootmarsum, 206, 242, 246.
Bets, Everardt, rentmeester, ouderling te Kruiningen, 159, 184.
Beurt, Pieter, ouderling te Middelburg, 159, 174.
Beza, Theodorus, geschrift van, 61.
Bierman, Hermannus Antonii, (ook H. Vos of H. Vos alias Bierman) predikant te Kamperveen, Wilsum, Yselmuiden, 198, 206, 207, 219, 221, 223, 226, 227, 230, 232, 233, 238, 241, 252.
Blois, Herman, burgemeester van Deventer, 284.
Boecholt, Adriaen van, ouderling te Deventer, 298.
Boeckelmannus, Carolus, (C. Bokelman) predikant te Wijhe, 283, 286, 311.
Boekholt, Nicolaus van, burgemeester van Deventer, 311.
Boenaert, Laurentius, predikant te Zierikzee, 159, 188.
Boetzelaer, jonker *Jochem*, ouderling te Vollenhove, 271.
Bogaert, Guilliaem, ouderling in cl. Walcheren, 15.
Bogaert, Hendrick, ouderling te Vlissingen, 50.
Bogerman sr., Joannes, predikant te Steenwijk, 223, 231, 233, 237, Hasselt, 247—249, 251, 252, 254—256, 260, 261, 266.
Bogholdt, Gerrit, ouderling te Deventer, 223.
Boickholt, Jacob van, burgemeester van Deventer, 281.
Bokelman, Patroclus, predikant te Wijhe, 248, 249, 253, 259, 270, 280.

Bollaert, Antonius, ouderling in cl. Walcheren, 4.
Boone, Cornelis Jansz, ouderling te Yerseke, 15, 144.
Boone, Jacob Marinusz, schepen van Goes, 139.
Borch, Joannes van der, onwettig prediker te Enschede, 375.
Boreel, J., gecommitteerde raad van Zeeland, 143, 189.
Borgh, Gerardus ter, ouderling te Zwolle, 226.
Bornius, Henricus, (H. Bornensis) predikant te Zwolle, 206, 218, 226, 230, 242, 249, 254, 255, 258.
Boschaert, Cornelis, (C. Bosschardus) predikant in het fort Lillo, 144, 158.
Boulow, Jodocus, predikant te Gramsbergen, 295.
Bouma, Petrus Gellius de, predikant te Zutfen, 233, 243, 247.
Brakel, Antonius van, burgemeester van Zwolle, 293.
Brandenborch to Rutenborgh, jonker *Jan van*, te Dalfsen, 286.
Brandenburg, schout van Hasselt, 250.
Brandt, Hendricus Willemsz, predikant te Zierikzee, 4, 5, 9, 11, 12, 15, 50, 51, 59, 60, 62, 86, 91, 92, 112, 113—117, 121.
Breda, Rotger, burgemeester van Kampen, 278.
Broecke, Mathijs van de, predikant te St. Annaland, 13.
Brouckhuysen, jonker *Willem van*, ouderling te Zwolle, 310.
Brouwer, Conradus, voorm. monnik, student te Franeker, 280, 281.
Brouwer, Jan Jansz, ouderling in cl. Zwolle, 284.
Bucerus, Gerson, predikant te Veere, 50, 89—92, 108, 143, 144, 154, 159, 185, 188.
Buis, Johan, burgemeester van Zwolle, 277.
Buranus, Johannes, predikant te Goor, 207, 256, Deventer, 266.
Buren, Maria van Oranje, gravin *van*, 13, 14.
Bursius, Gillis, (Aegidius B.) predikant te Middelburg, 91, 92, 105, 108, 145, 154.
Bursius, Jacobus, predikant te Tholen, 144, 154, 158.
Bussonius, Joannes, proponent, predikant te Zoutelande, 63.

C.

Caffenberch, Andreas, pastoor te Kamperveen, 230, 233, 240.
Campen, mr. *Jacob*, lid der Staten van Zeeland, 143, 158.
Campensis, Joannes Petri, predikant te Yselmuiden, 207, 284.
Camphuis, hopman te Zwartsluis, 197.
Canen, Andries, (A. Caen, Kanen) predikant te Kloetinge, 3, 50.
Carels, Heyndryc, ouderling te Waarde, 92.
Carnop, Mathias, (M. Carnopius) predikant te Kapelle, 35.
Cats, jonker *Jan Pietersz van*, inwoner van Goes, 146, 172, 175.

Cattendijck, mr. *Johan Huijssen van*, lid der Staten van Zeeland, 46, 50, 51, 86, 91, 134, 136, 158, 182.
Chytraeus, dr. *David*, rector te Zwolle, 289.
Claesen, *Arent*, burgemeester van Hasselt, 247, 260.
Claesen, *Engbert*, burgemeester van Kampen, 255, 273, 275, 298, 311.
Claesen, *Pieter*, burgemeester van Vollenhove, 247, 250.
Claesz, mr. *Guilliam*, predikant te Goes, zie G. Nicolai.
Cloecke, *Jan*, burgemeester van Kampen, 251.
Coeps, *Jan*, burgemeester van Vollenhove, 266.
Consiliarius, *Georgius*, predikant in cl. Zuidbeveland, 5.
Coostere, *Joris de*, proponent, predikant voor de dienst in Vlaanderen, 63.
Cornelii, *Gerardus*, predikant te Blankenham, 251.
Cornelii, *Godefridus*, proponent, zie G. C. Udemans.
Cornelisz, *Jacob*, baljuw van St. Annaland, 176.
Cornelijsz, *Gerrijt*, ouderling te Hasselt, 223, 226.
Corputius, *Henricus*, predikant te Dordrecht, 217.
Coster, *Gert Heynricx*, inwoner van Ham, 295.
Couwenburch, *Vincent*, ouderling te Nieuwerkerk, 50.
Cuilen, *Henric ter*, (H. ter Coelen) burgemeester van Zwolle, 298, 311

D.

Damman, *Sebastianus*, predikant te Zutfen, 317.
Damman, *Tobias*, predikant te Nieuwerkerk, 91, 112, 121, 144, 171.
Dammius, *Nicolaus*, (N. Damius) predikant te Brielle, 256, 306.
Dathenus, *Petrus*, 200, 241.
Deutecum, *Engbert vau*, burgemeester van Deventer, 298.
Dheure, *Christiaen*, ouderling te Steenwijk, 251.
Dibbinck, *Dierick*, burgemeester van Kampen, 238, 241, 247.
Diericksz, *Antonius*, predikant te Workum, Friesland, 240.
Dieu, *Daniel de*, predikant te Vlissingen, 12, 15, 32, 35, 36.
Dignusz, *Adriaen*, inwoner van Goes, zie A. D. Gareelmaecker.
Diricksz, *Sweer*, ouderling te Steenwijk, 233, 234.
Donckel, *Adolf*, burgemeester van Deventer, 233.
Doorninck, jonker *Anthonius van*, lid der Staten van Overijsel, 311.
Dorth, heer *van*, 334.
Drent, *Jan Theunisz*, lid van den raad van Kampen, 234.
Drijwegen, *Willem Maertensz*, burgemeester van Goes, 127, 132, 134, 137, 141.
Dueren, *Lodewijck van*, (L. v. Duyren) ouderling te Zwartsluis, 223, 233, 238, 248, 251, 256, 289.

E.

Echten jr., jonker *Jan van*, lid der Staten van Overijsel, 298.
Echten, jonker *Johan van*, inwoner van Vollenhove, 250.
Edelinck, *Johannes*, predikant te Hardenberg, 285.
Egberts, *Anthonij*, inwoner van Goes, 173, 175.
Egbertsz, *Wilhelm*, burgemeester van Hasselt, 230, 233, 234, 238.
Elisabeth, koningin van Engeland, 207, 215, 216.
Engelbertsz, *Engelbert*, burgemeester van Zwolle, 238, 241, 242, 247, 251, 266.
Eyck, *Pieter van*, inwoner van Goes, 146.

F.

Faber, *Rudolphus Pauli*, (ook Fabritius) predikant te Koudum, 240.
Faber de Bouma, *Petrus Gellius*, pred. te Zutfen, zie P. G. de Bouma.
Fabritius, *Antonius*, predikant te Staphorst, 248, 251, Zwartsluis, 253, 256, 260.
Fabritius, *Henricus*, predikant te Zutfen, 327.
Fabritius, *Joannes*, predikant te Zwolle, 206, 247, 260, 266, 273, 274, 276, 284, 288.
Falco, *Regnerus*, pred. te Kuinre, e R. Valck.
Faukelius, *Hermannus*, (H. Faukeel) predikant te Middelburg, 50, 51, 59, 60, 62, 63, 76, 86, 89, 90, 92, 143, 144, 151, 154—156, 171—173, 175, 185.
Fockingius, *Johannes*, (J. Vockingius) predikant te Rouveen, 335, 343.
Fontanus, *Johannes*, predikant te Arnhem, 201, 233.
Frantzen, *Otto*, predikant te Ipsingburen, 266.

G.

Gallus, *Carolus*, predikant te Deventer, 203—205, Nijbroek, 243.
Gansneb genaamd *Tengnagel*, jonker *Reyner*, zie op Tengnagel.
Gareelmaecker, *Adriaen Dignussen*, (A. D. Greelmaecker) inwoner van Goes, 146, 173, 175.
Geertsz, *Jan*, ouderling te Hasselt, 238.
Geleyns, *Jacob*, schoolmeester te Kampen, 314, 321.
Gerardi, *Hermannus*, proponent, predikant te Yselmuiden, 197, 207.
Gerobulus, *Johannes*, predikant te Middelburg, 1, 3—6, 9, Deventer, 205, 207, 208, 215—221.

Gesnerus, *Martinus*, (M. Gesneri) alumnus van Overijsel, 323, 360, 364 367, 368.
Gillis, *Jan*, (Johan Jellijs) burgemeester van Zwolle, 260, 276, 292.
Gisbertus, predikant te Scherpenisse, zie G. Sammels.
Glabbach, *Hubert van*, ouderling te Zwartsluis, 226, 230.
Goosens, *Herman*, ouderling te Deventer, 207.
Gosmannus, *Joannes*, predikant te Deventer, 276, 277, 280, 289, 292.
Goswinius, *Thomas*, (T. Gosuinus) predikant te Kampen, 206, 255, 260, 270, 271, 273, 284, 288, 298, 300—305, 310.
Goyckerus, *Daniel*, predikant te Zwartsluis, 312, 334, 339, 343.
Goyckerus, *Georgius*, predikant te Wilsum, 289, 299, 300, 310, 311, 323, 324, 333, 335, 337—339, 341, 342.
Goyckerus, *Jodocus*, proponent, predikant te Kampen, 194, 197, 200, 216, 221—223, 226.
Govertsz, *Quirijn*, predikant te Goes, 1.
Grevenstein, *Henricus*, predikant te Kamperveen, 207, 266, 270, 273, Blokzijl, 281, 284, 299, 312, 354.
Gruterus, *Thomas*, predikant te Middelburg, 9.
Gualtherus, *Marcus*, rector te Kampen, 298, 300, 314, 320, afgezet, 356.
Gysius, *Nathanael*, predikant te Kamperveen, 369.
Gysius, *Otto*, (O. Ghijesen) predikant te Ootmarsum, 207, 256, 260, 264, 270, 273, Hasselt, 277, 280, 281, 284, 289, 292.

H.

Hallein, *Christophorus*, predikant in cl. Deventer, 270, 287, 288.
Halteren, *Nicolaus van*, proponent te Kampen, 194, 205.
Hammonius, *Franciscus*, pred. te Deventer, zie F. Scurcmannus.
Hanekamp, *Lambertus*, predikant in cl. Zwolle, 302.
Hardenack, *Johannes*, (J. Hartnack) predikant te Wezepe, 272, 282.
Hardenack, *Johannes*, (J. Ardenak) alumnus van Overijsel, 350, 367, 373.
Hardenberch, *Lubbert van den*, ouderling te Kampen, 311.
Harlingensis, *Martinus Joannis*, prediker te Rouveen, 293, 300, 302, 314, afgezet, 324—326, 329, 330, 332, 333.
Harritius, *Petrus*, predikant te Steenwijk, 206, 238, 240—242, 247, 248, 251, 252, 254, 255, 259.
Hebberechts, *Anthonis*, inwoner van Goes, 146.
Heemse, *Arnoldus van*, (A. ab Heems, Heemsens) predikant te Vollenhove, 206, 228, 230, 231, 238.
Heersolt, *Hieronymus*, predikant te Zwolle, 266.
Heiningius, *Henricus*, predikant te Tholen, 13—15, 35, 37, 43, 190.

Helmichius, Wernerus, predikant te Utrecht, 201.
Hendricksz, Christoffel, burgemeester van Kampen, 273, 293.
Hendricksz, Daniel, pred. te Oosterland, zie D. H. Slatius.
Hendrickz, Johan, ouderling te Kampen, 226.
Hendricksz, Otto, ouderling te Hasselt, 251, 255, 273, 277.
Hendricksz, Wolf, burgemeester van Kampen, 284.
Herinck, Albrecht, ouderling te Oldenzaal, 266.
Heroldt, Hieronymus, predikant te Ham, 207, 295.
Hertensius, Michael Keck, pred. te Deventer, zie M. Keck.
Hessels, Jacob, predikant te Kuinre, 251.
Heyden, Joannes van der, predikant te Kampen, 207, 273, 276.
Heynck, Johan, burgemeester van Deventer, 215, 242.
Heijnsbergen, Henricus van, predikant te Maartensdijk, 37.
Heuninck, Nicolaes, ouderling te Veere, 37.
Hiddingius, Ernestus, predikant te Mastenbroek, 207, 284, 303, 311, 324, 339.
Hiddingius, Lambertus, proponent, predikant te Ens, 339, 368, 369.
Hildebrants, mr. *Abel*, burgemeester van Kampen, 234, 242, 247, 248.
Hillenius, Cornelius, predikant te Alkmaar, 256.
Hoeck, mr. *Bartholomeus de*, predikant in cl. Zierikzee, 11.
Hoff, Albert, Gedeputeerde van Overijsel, 289.
Hofferus, Adrianus, ouderling te Zierikzee, 144, 151, 156, 171.
Hogensax, vrijheer *van*, 218.
Holleman, Jacob, secretaris van Oosterland, 92.
Holstechius, Casparus, (C. Holstech) predikant te Kampen, 199, 206—208, 215, 221, 223, 226, 233, 234, 238, 242, 247, 260, 261, 266.
Holtrup, Bernardus, voorm. monnik, 349.
Hondius, Jacobus, proponent, predikant te Vlissingen, 50.
Hont, Adriaen Piersz de, ouderling in cl. Schouwen, 5.
Huybert, Adrianus, predikant te Zierikzee, 159.
Huyssen, Antonius, rentmeester, schepen van Goes, 139.
Huijssen, mr. *Johan*, gecomm. raad van Zeeland, zie J. H. van Cattendijck.

I.

Isaac, Peter, ouderling in cl. Walcheren, 15.
Isselt, Casijn van, (C. Ysselt) ouderling te Zwolle, 230, 248, 283.
Isselt, dr. *Nicasius van*, ouderling te Zwolle, 197, 259, 283.
Ittersum, douairière *van*, te Dalfsen, 286.
Ittersum, jonker *Ernst van*, drost van Twente, 251, 254, 255.
Ittersum, jonker *Robert van*, drost van Haaksbergen, 362, 366.

J.

Jacobi, Daniel, gecommitteerde raad van Zeeland, 50, 51, 86.
Jacobsz, Willem, burgemeester van Kampen, 289.
Jacobus, koning van Engeland, 154.
Jagere, Johan de, ouderling te Goes, 159.
Jansonius, Everhardus, predikant te Blokzijl, 271.
Jansz, Claes, ouderling te Kuinre, 230.
Jansz, Claes, ouderling te Steenwijk, 238.
Jansz, Cornelis, lidmaat te Ouwerkerk, zie C. J. van Westen.
Jansz, Gerrit, ouderling te Vollenhove, 343.
Jansz, Gerrit, ouderling te Zwartsluis, 260, 284.
Jansz, Hendrick, ouderling te Kuinre, 233.
Jansz, Jason, ouderling te Zierikzee, 91.
Jansz, Rolof, ouderling te Zwolle, 270.
Jansz, Yeman, inwoner van Goes, zie Y. J. Nachtegael.
Jellijs, Johan, burgemeester van Zwolle, zie J. Gillis.
Joachimi, mr. *Albert*, secretaris van Goes, 127, 136, 137, 141.
Joachimi, Joachimus, predikant te Hellendoorn, 282.
Joachimsz, Nolle, ouderling te Deventer, 238.
Joannis, Henricus, predikant te Genemuiden, 281, 289.
Jochimsz, Wessel, ouderling te Zwolle, 343.
Jodoci, Henricus, onwettig prediker te Ens, 303, afgezet, 328, 329, 331, 332, 338, 368, 369.
Johannis, Martinus, pred. te Rouveen, zie M. Harlingensis.
Johannis, Nicolaus, predikant te Kamperveen, 298, 303, 314, afgezet, 321, 338—340, 367, 368.
Johannis, Wynandus, predikant te Elburg, 238, 241.
Jonghe, B. de, gecommitteerde raad van Zeeland, 89, 92.
Joris, David, de ketter, 219.

K.

Kanen, Andries, pred. te Kloetinge, zie A. Canen.
Keck Hertensius, Michael, (M. Keck, Keckius) predikant te Deventer, 206, 223, 226, 230, 232, 247, 248, 255, 256, 260, 266.
Kemenerus, Arnoldus, predikant te Delden, 256.
Keppel, Gerardus van, proponent te Kampen, 194.
Ketelaer, Dignus, rentmeester, schepen te Goes, 139, 146, 173, 175.
Kimedoncius, Jacobus, predikant te Middelburg, 12.
Koene, Andries, pred. te Kloetinge, zie A. Canen.

Kolke, Dirck ten, ouderling te Deventer, 343.
Krijt, Jacobus, ouderling te Deventer, 251.

L.

Lamotius, Johannes, predikant te Kampen, 206, 233, 238, 241, 242, 251, 252, 254, 255, 266, 267, 270.
Lambertsz, Roloff, burgemeester van Kampen, 260, 281.
Lanchorst, Albertus, pastoor te Rouveen, 250.
Lanckeller, Joannes, beroepen te Yselmuiden, 219.
Langius, Joannes. predikant te Vollenhove, 206, 248, 250, 251, 255, 256, 260, 261, 266, 267, 269, 271, 274, 276, 277, 281, 284, 289, 299, 310, Utrecht, 315, 346, 347.
Langius, Lucas, (L. van Langen) predikant te Oldemarkt, 207, 281, 284, 288, 293, 298.
Lansbergen, Jacobus, alumnus van Zeeland, 142.
Lansbergen, Petrus, (P. Lansbergius) predikant te Goes, 112—142, 144, 146, 173, 175.
Lansbergen, Philippus, (P. Lansbergius) predikant te Goes, 15, 32, 37, 43, 92, 105, 108, 113—142, 145, 146, 173, 190.
Laren sr., mr. *Joost van*, (Jodocus Laretius) predikant te Vlissingen, 64, 93, 112, 113, 121, 122, 124, 131, 132, 142.
Laurentii, Antonius, predikant te Dreischor, 15, 35—37.
Lauwic, Jan van der, burgemeester van Kampen, 310.
Leendertsz, Yeman, (Y. Leonartsz) ouderling te Oosterland, 144.
Lemnius, Joannes, predikant te Prinseland, 323.
Leunissen, Ingel, gecommitteerde raad van Zeeland, 143.
Leycester, Robert Dudley graaf *van*, 12, 83, 195, 196, 199, 207, 215, 216, 217.
Leijnssen, Cornelis, ouderling te Vlissingen, 144.
Leijnssen, Daniel, ouderling te Vlissingen, 93.
Liëns, Joachimus, ouderling te St. Maartensdijk, 92.
Limborch, dr. *Arnoldus van*, ouderling te Oldenzaal, 255.
Lindenhovius, Gerardus, predikant te Raalte, 276, 284, 288, 298, 318.
Loose, Egbert, burgemeester van Kampen, 230.
Lubbertus Sylvanus, Wilhelmus, (W. Lubberti) predikant te Steenwijkerwold, 289.
Lucasz, Henricus, predikant te Zwartsluis, 223.
Lijens, pensionaris van Tholen, 178.

M.

Maldere, de, gedeputeerde van Zeeland, 46, 51.
Maler, Jacob, burgemeester van Kampen, 242.
Mannemaker, ridder *Adriaen van*, gecommitteerde raad van Zeeland, 158.
Marckel, Hendrick van,, (H. v. Merckel) burgemeester van Deventer, 362, 365, 366, 368.
Marinissen, Jan, ouderling te Zierikzee, 159.
Marinus, Dignus, ouderling in cl. Zuid-Beveland, 15.
Martini, Johannes, predikant te Tholen, 12.
Martinus, pred. te Rouveen, zie M. Harlingensis.
Martinus, pastoor te Yhorst, 250, 268.
Mathiae, Johannes, predikant in Overijsel, 193, 195.
Mathisius, Assuerus, predikant te Deventer, 207, 281, 284, 293, 298, Kampen, 303, 304, 306, 310.
Mazuerius, Paulus, predikant te Ovezande, 176.
Meestere, Paschasius de, proponent, predikant te Biggekerke, 63.
Meier, Rudolphus, voorm. pastoor, prediker in Lingen, 269.
Meilingius, Henricus, (H. Meilingh) prediker te Hengeloo, 329, 331—333, Delden, 359.
Meilingius, Johannes, (J. Meijlingh) prediker te Genemuiden, 303, afgezet, 326—333, 338.
Meinardi, Henricus, predikant te Zwartsluis, 276.
Meiros, Nicolaus Adriaensz, lid der Staten van Zeeland, 37.
Melanchton, Philippus, 61.
Menger, Bernardus, syndicus van Lingen, 261.
Messemaker, Herman, ouderling in cl. Steenwijk, 281.
Meus, Gerrit, (G. Mens) ouderling te Vollenhove, 251, 261.
Mewes, Peter, ouderling te Steenwijk, 277.
Meyerinck, Lucas, ouderling te Steenwijk, 255.
Mezoeck, Marinus Jansz, schepen van Goes, 139.
Migrodius, Jacobus, proponent, predikant te Scherpenisse, 63.
Migrodius, Joannes, predikant te Veere, 1, 3—6, 15, 32, 35, 36.
Monier, Abel de, proponent, predikant te Elkerzee, 63.
Montanus, Anthonis, predikant te Middelburg, 112, 114, 116, 117, 121.
Moijck, Hendrick Petersz, (ook Monijck) burgemeester van Kampen, 207, 208, 218.
Munckerus, Joannes, Sigenensis, proponent, predikant te Zalk, 369.
Mijle, mr. *Abraham van der*, (A. Mylius, Mijlen) predikant te Vlissingen, 37, 93—95, 105.

N.

N., *Wijnandus*, pred. te Mastenbroek, zie W. Wijnandi.
Nachtegael, *Yeman Jansz*, inwoner van Goes, 145, 173, 185.
Naeranus, *Abraham*, (A. Naerius) predikant te Kampen, 206, 233, 234, 237, 238, 247—249, 251.
Nassau, graaf *Willem Lodewijk van*, 248.
Neve, *Dierick de*, ouderling in cl. Walcheren, 15.
Nicolai, mr. *Gulielmus*, (Guilliam Claesz) predikant te Goes, 12, 35, 50, 113, 116, 123, 129, 131, 137.
Niehoff, *Joannes*, pastoor te Borne, 365.
Niersten, *Johan*, onwettig prediker in Overijsel, 248.
Nisse, mr *David van der*, (D. Vernissius) burgemeester van Goes, 121, 123, 132, 139.
Nieuwenveen, *Johannes à*, predikant te Blankenham, 303.
*Noltheniu*s, *Georgius*, predikant te Kampen, 195, 198, 199, 216, 218, 221, 222.
Nutius, *Franciscus*, predikant te Zwolle, 206, 230, 233, 234, 238, 245.

O.

Obenholius, *Richardus*, predikant in cl. Zwolle, 281.
Olivarius, *Nicolaus*, predikant te Vlissingen, 64, 93.
Oostdijck, *Nicolaes Michielsz*, rentmeester, ouderling te Goes, 113, 129.
Oosterzee, *Timannus van*, predikant in cl. Zuid-Beveland, 4, 5, 9, 11.
Oostzee, *Adolf van*, ouderling te Ierseke, 144.
Ootmesen, *Sijmen*, ouderling te Deventer, 247.
Oranje, *Maria van*, zie gravin van Buren.
Oranje, prins *Maurits van*, 42, 149, 154, 189, 190, 234, 345, 346.
Oranje, prins *Willem van*, 11.
Otto, *Henricus*, Frisius, predikant te Hasselt, 206, 226, 230, 233, 239, 242.
Over, vrouw *ten*, (ten Ouver) ingezetene van Zwolle, 259, 263.
Ovitius, *Pibo*, predikant te Enschede, 206, 245, 246.

P.

Paneel, *Joannes*, (J. Paneelius) predikant te Baarland, 112, 118, 119.
Paneel, mr. *Michael*, (M. Panneel, Panelius) predikant te Middelburg, 4—6, 9, 37, 43.
Pantinus, *Johannes*, (J. Pantijn) predikant te Scherpenisse, 50, 63, Tholen, 92, 177—184.

Pass, *Lubbert to*, ouderling te Deventer, 255.
Pauli, *Gerardus*, predikant te Brouwershaven, 2, 3, 5.
Peckius, mr. *Jacobus*, ouderling te Goes, 92.
Peene, *Rogier van*, ouderling te Middelburg, 37.
Petersz, *Geurt*, burgemeester van Kampen, 299.
Petersz, *Henricus*, zie H. P. Moijck.
Petrejus, *Henricus*, (H. Petraeus) onwettig prediker te Ommen, 262, afgezet, 268, 271, 274, 277, 280, Dalfsen, 283.
Petri, *Johannes*, pred. in cl. Kampen, zie P. J. Campensis.
Petri, *Victor*, predikant te Zwolle, 299, 310, 311, 324, 325, 326, 330, 334, 335, 337, 338, 341, 342, 355.
Pezelius, dr., predikant te Danzig, 219.
Pietersz, *Daem*, ouderling te Deventer, 266, 276, 311.
Plancius, *Jeremias*, predikant te Deventer, 293.
Plancius, *Petrus*, predikant te Hasselt, 299, Kampen, 311—313, 321, 323—325, 335, 341, 356, 358, 364, 369.
Plateel, *Gerardus*, predikant te Tholen, 13—25, 50.
Plateel, *Jacobus*, (J. Platelius) predikant te Wemeldinge, 144, 151, 172.
Pollio, *Henricus*, predikant te Genemuiden, 252, 254, Backhem, 261.
Pot, *Engelbertus*, prediker te Giethoorn, 301, afgezet, 303, 314, 329, 331—333, 338, 356, 357.
Pot, *Hermes*, predikant te Reimerswaal, 13, 14.
Prince, *Johannes de*, predikant te St. Maartensdijk, 13.

R.

Rademaker, *Johannes*, ouderling te Middelburg, 50, 76.
Raesvelt, jonker *Johan van*, drost van Vollenhove, 362.
Rageboom, *Thomas*, (niet Rozeboom) predikant te Poortvliet, 13, 92.
Ramaea, *Philippus*, geschriften van, 235.
Rammelman, richter te Borne, 365.
Rappaeus, *Johannes Henricus*, predikant te Hellendoorn, 293, Delden, 311, 322, 358, 363, 366, 368.
Rechteren, jonker *Jan van*, te Dalfsen, 286.
Regius, *Cornelius*, predikant te Goes, 144, 151, 154, 155, 159, 171, 184, 188.
Revius, *Jacobus*, predikant te Deventer, 305, 306, 310—312, 323, 324, 331, 334, 335, 342, 358.
Reynerius, *Jacobus*, predikant te Giethoorn, 293.
Reyners, jonker *Jan*, ouderling te Oldenzaal, 251, 260.
Ribbius, *Hermannus*, (H. Ribbe) predikant te Oldemarkt, 251, 256, 259, 260.

Ridder, Herbertus de, predikant te Reimerswaal, 159, 188.
Rieu, Job du, predikant te Bergen op Zoom, 159, 188.
Ringelius, Joannes, predikant te Beesten, 266.
Ripperda ter Weldam, jonker *Unico*, lid der Staten van Overijsel, 298.
Rodolphus, pred. te Koudum, zie R. Faber.
Röel, Cornelis, (C. Roels, Roelsius) pensionaris van Middelburg, 15, 32—35.
Roelinck, lid der Gedeputeerde Staten van Overijsel, 338, 364, 368, 376.
Roelofsen, Johan, (J. Rudolphi) pastoor, later predikant te Wanneperveen, 251, 282, 292.
Roelofsz, Johan, ouderling te Deventer, 270.
Roelsius, mr. *Willem*, raadsheer van Zeeland, 34.
Rolefsz, Henrick, ouderling te Zwolle, 312.
Ronck, Jan de, ouderling in cl. Zuid-Beveland, 5.
Roothuysen, Johannes, (J. Rothusius) predikant te Yselmuiden, 343, 361, 369.
Roothuijsen, Thomas, (T. Roothuys, Roothusius) predikant te Hasselt, Kampen, Deventer, 195, 198, 199, 206, 207, 223, 238, 239, 241, 242, 251, 252, 254, 270, 271, 273, 274, 276, 284, 288.
Rostorp, Valerius, (V. Rostrop) predikant te Denekamp, 256, 266.
Rotarius, (misschien Lambertus R., voorheen pred. te Almen) 301.
Rutenborgh, jonker *Jan van Brandenborch to*, te Dalfsen, zie J. v. Brandenborch.
Rusius, Arnoldus, predikant te Deventer, 260, 266
Rijcke, Lambertus de, predikant te Bergen op Zoom, 144, 151, 155, 171.
Rijcke, Pieter de, (P. Rycken) president van 't Hof van Zeeland, 33—35.
Rynvis, Lubbertus, Elburgensis, predikant te Genemuiden, 343, 349, 369.

S.

Sael, Niclaes, ouderling te Arnemuiden, 91.
Sammels, Gisbertus, (G. Samuels) predikant te Scherpenisse, 12, 13, 35.
Sauterius, Daniel, pred. te Kampen, zie Souterius.
Schelen, jonker *Zweder*, (ook Scheel) te Welevelt, 361, 374.
Schenck, Wilhem, ouderling in cl. Schouwen, 5, 15.
Schepenius, mr. *Gerardus*, (G. Schepens) predikant te Vossemeer, 92, 112, 114, 116, 117, 126.
Schepenius, Samuel, (S. Schepens) predikant te St. Annaland, 176, 177.
Scherff, dr., burgemeester van Deventer, 197.
Schotlerus, Johannes, (J. Schutlerus) predikant te Kamperveen, 293, Kampen, 298, 301—303.
Schuttenius, Everhardus, predikant in cl. Zwolle, 334, 336, 337.
Schurckmannus Hammonius, Franciscus, (F. Schurckman) predikant te Deventer, 206, 226, 227, 230, 233—235, 237, 238, 241, 242, 247.

Sebastiani, Adrianus, predikant te Nieuwerkerk, 35.
Segers, Mathias, ouderling te Veere, 159.
Sellius, Gualtherus, pred. te Yselmuiden, zie G. Zelle.
Seu, Johannes, predikant in cl. Walcheren, 3, 15.
Seys, Martinus, predikant te Zwolle, 223.
Sebastiaensz, Adriaen, ouderling in cl. Schouwen, 15.
Sibelius, Casparus, predikant te Deventer, 298, 299, 310, 311, 315, 317, 321, 333, 334, 342, 355, 358, 364.
Siliginius, Joachimus, proponent, predikant te Zwartsluis, 197, 198, 218.
Siliginius, Theodorus, predikant te Deventer, 200—202, 219, 220.
Singgraven, Gebbeken, vrouw van ds. Hieronymus Herolt te Ham, 295.
Sixtinus, Gellius, onwettig prediker te Ens, 275, 277.
Slatius, Daniel Hendricksz, predikant te Oosterland, 37, 92.
Sleese, Johan, ouderling te Kapelle, 50.
Sloot, jonker *Boudewijn*, ouderling te Vollenhove, 299, 311, 345.
Sloot, Coenraet, waarnemend drost van Vollenhove, 250.
Sloot, jonker *Jan*, (Johan Sloet) drost van Vollenhove, 234, 240, 259, 281, 283.
Sloot, jonker *Volckyer*, ouderling te Vollenhove, 255, drost van Salland, 344.
Smallegange, Jan, inwoner van Goes, 132.
Smidt, Christoffel de, martelaar te Antwerpen, 141.
Smidt, Joannes, inwoner van Kampen, 221.
Soest, Henricus Johannes, predikant in cl. Kampen, 273.
Soetwater, dr. *Cornelisz Adriaensz*, burgemeester van Goes, 114—116, 121—123, 136, 139, 140.
Sollingius, predikant te Delden, 322, overleden, 358, 366, 368, 375.
Souterius, Daniel, (D. de Souter, Sauterius) predikant te Kampen, 276, 289, 292.
Speenhovius, Joannes, predikant te Lingen, 206, 261, 266, 267, 270.
Spiringius, Lucas, predikant te Brouwershaven, 159, 188.
Spiserus, Adolphus, (A. Spiezerus) predikant te Enschede, 256, 266.
Steengracht, Hubrecht, gecommitteerde raad van Zeeland, 112, 123, 125.
Steenwijck, jonker *Johan van*, 227, 232.
Stege, mr. *Sieger ter*, ouderling te Steenwijk, 247.
Stegheman, Marten, (M. Steeghman) burgemeester van Deventer, 230, 242, 260, 266.
Stephani, dr. *Wilhelmus*, predikant te Kampen, 342, 343, 350, 355.
Sticke, rentmeester van Overijsel, 367.
Stricken, Janneken, vrouw van Gert Coster te Ham, 295.
Strydonck, Jacobus, predikant te Yselmuiden, 193, 195, Blokzijl en Kuinre, 197, 200, 206, 223, Blankenham, 225.
Strockel, Wernaert, ouderling te Deventer, 293.
Suchtelen, Gerhaerdt van, ouderling te Deventer, 273.

Swarte, Gerhardt, ouderling te Lingen, 267.
Sylvanus, Wilhelmus Lubbertus, pred. te Steenwijkerwold, zie W. Lubbertus.

T.

Taets, Arent, inwoner van Goes, 146.
Tayus, mr. *Johannes,* predikant te Brouwershaven, 37, 43, 91.
Teellinck, mr. *Willem,* predikant te Middelburg, 159, 163, 174, 184, 185, 188.
Tengnagel, jonker *Reinaert Gansneb* genaamd, (R. Ganssnebbe) burgemeester van Kampen, 266, 276, 344.
Tenijs, Steven Cornelisz, gecommitteerde raad van Zeeland, 91, 112, 123, 125.
Thoren, P. J., wetbouder van St. Annaland, 176.
Thije, Hendrick van, ouderling te Zwolle, 255.
Thijmannus, pastoor te Garderen, 237.
Tichelaer, Rutgerus, (R. Tigler, Tigheler) predikant te Olst, 207, 249, 256, 260, 273, 281, 287, 289, 298.
Traessen, Evert, ouderling te Deventer, 242.
Twickelo, Frederick van, drost van Reda, 258.

U.

Udemans, Godefridus Cornelii, proponent, predikant te Haamstede, 63, Zierikzee, 144, 151, 156, 171.
Ulgher, Lubbert, burgemeester van Zwolle, 197, 207, 208, 216, 218, 230, 248, 281.
Utenhove, Jan van, berijming van, 57.

V.

Valck, Regnerus, (R. Falco, Embdensis) predikant te Kuinre, 206, 230, 231, 233, 237, 240, 243, 246.
Vaens, Paulus, ouderling te Bergen op Zoom, 50.
Veene, Jan, ouderling te Kampen, 343.
Vene, Jacob, burgemeester van Kampen, 223, 226, 233.
Vereijcken, Pieter, diaken te Goes, 173, 175.
Vernissius, mr. *David,* burgemeester van Goes, zie D. van der Nisse.
Verstegius, Gerardus, correspondent uit Gelderland, 233.
Verstrepen, Anthonis, ouderling in cl. Tholen, 15.
Vervest, Jacobus, proponent, predikant te Waarde, 63.
Verveste, Lowijs, (Lodowyck van der Vesten) predikant te Kruiningen, 15, 92, 112, 126, 129, 159, 188.

Vet, Jan, ouderling te Middelburg, 91.
Vezekius, Bernherus, predikant te Deventer, 195, 197—200, 204, 215, 219, 221.
Vezekius, Hermannus, predikant te Deventer, 204.
Vingkius, Henricus, predikant te Wanneperveen, 343.
Vlasman, Crijn, predikant te Ierseke, 142.
Vockingius, Johannes, pred. te Rouveen, zie J. Fockingius.
Voerst, jonker *Diderijck van*, gedeputeerde van Overijsel, 284.
Vogellius, Hieronymus, predikant te Hasselt, 293, 298—300, 305, 306, 310, 311, 317, 321, 324, 342, 343, 356, 358, 369, 376.
Vogelsanck, Luderus, predikant te Zwartsluis, 206, 226, 230, 233, 238, 241, Oldenzaal, 242, 251, 255, 260, 261, 266.
Volcerus, Johannes, Holsato-Stormarus, predikant te Zwartsluis, 293, 299, Vollenhove 312, 321, 323, 335, 342—348, 356, 358, 364, 369.
Voldere, Tobias de, ouderling te Wolfaartsdijk, 37.
Vosbergen, Caspar van, raadsheer van Zeeland, 15, 34, 37.
Vosbergen, mr. *Josias*, ouderling te Middelburg, 144, 151, 155, 156, 172.
Voscuijl, Everardus, (E. Vosculius) predikant te Kampen, 293, 298, 304, 306, 310.
Voscuijl, Johannes, (J. Vosculius) predikant te Steenwijk, 207, 270, 274, 277, 281, 284, 289, 292, 299, 310, 312, 323, 324, 335, 338, 339, 341—344.
Voss alias *Bierman, Hermannus*, pred. te Kamperveen, enz., zie H. Bierman.
Vresewijck, Hendrik, ouderling te Deventer, 289.
Vrijberge, Willem Jacobsz, ouderling te Tholen, 50.

W.

Walaeus, Antonius, proponent, predikant te Koudekerke, 63.
Walminck, Herman, ouderling te Enschede, 242.
Warijn, Lenaert, ouderling te Dreischor, 50.
Watervliet, monsr., inwoner van Goes, 138.
Wedaeus, Joannes, predikant te Zwolle, 206, 266, 267, 270, 277, 280, 289, 292, 299, 302, 316, 334, 341, 349.
Weldam, jonker *Unico Ripperda ter*, zie U. Ripperda.
Wellemejerus, Hermannus, schoolmeester te Losser, predikant te Borne, 365, 373.
Weneranus, Hermannus, (H. Wineranus) predikant te Blokzijl, 206, 230, 231, afgezet 237, 241, 243, 250, 254.
Werkeren, Henricus Bentinck to, drost van Salland, zie H. Bentinck.
Wessem, Matthijs, (M. van Wessum) ouderling te Zwolle, 233, 273.
Westen, Cornelis Jansz van, lidmaat te Ouwerkerk, 40, 41.

Westenberg, *Joannes*, (J. Westenbergius) predikant te Ommen, 207, 284, 288, 312.
Wiels, *Aernout*, predikant in cl. Zuid-Beveland, 5.
Wierichs, *Johannes*, barbier te Vollenhove, 239.
Wiermannus, *Theodorus*, predikant te Dalfsen, 289, 299, 310.
Willems, *Pieter*, ouderling te Goes, 50.
Willenius, *Hildebrandus*, (H. Willemius) predikant te Zalk, 270, 276, 281, 293, 299, 303, 324, 339.
Winshem, *Hermannus à*, burgemeester van Deventer, 226, 227.
Wiskercke, *Adriaen Andriesz*, (A. A. Wissekken) schepen en ouderling te Goes, 113, 146, 173, 175.
Witte, mr. *Boudewijn de*, secretaris van Goes, 116, 121, 126, 128, 132, 133, 135, 136.
Witte, *Joannes*, burgemeester van Kampen, 197.
Witte, *Tobias*, proponent, predikant te Oost-Kapelle, 63.
Witten, *Jan*, (J. Witte, Wytten) rentmeester van Salland, 260, 266, 270, 276.
Wittensen, *Witte*, ouderling te Vossemeer, 159.
Wolfius, *Zacharias*, onwettig prediker te Blankenham, 274, 277, predikant, 281, 287.
Wolphius, lic. juris *Rijckmannus*, burgemeester van Vollenhove, 274, 277.
Wttenbogaert, *Johannes*, de hofprediker, 250.
Wijfferdinck, *Hermannus*, (H. Wiferding) predikant te Zwolle, 193, 195, 199, 200, 206, 208, 221, 222, 230, 232, 235, 238, 241, 242, 251, 252, 255, 270, 271, 273, 281, 284, 293, 298, 310, 317, 343.
Wijme, *Jacob*, ouderling te Steenbergen, 35, 42.
Wijnandi, *Wijnandus*, predikant te Mastenbroek, 248, 252, overleden, 264.

Y.

Ysselt, zie C. van Isselt.
Ysselmuyden, jonker *Roloff van*, inwoner van Vollenhove, 362.

Z.

Zanchius, *Hieronymus*, 61.
Zelle, *Gualtherus*, (Wolterus Sellius, Sellii) predikant te Yselmuiden, 279, 304. Avereest, 335.
Zuerius, *Jacobus*, predikant te Bergen op Zoom, 112, 121, 122, 124.
Zuerius, *Marcus*, predikant te Bergen op Zoom, 50, 51, 59, 60, 62.

REGISTER VAN PLAATSNAMEN.

Aken, 80.
Alkmaar, 256.
Almeloo, 243, 258, 349, 374, 375.
Amsterdam, 42, 220, 247, 358.
Annaland (Sint), 176, 177.
Antwerpen, 11, 141, 193.
Arendskerke ('s Heer), 2.
Arnemuiden, 91.
Arnhem, 201.
Avereest, 268, 335, 353.
Axel, 22.
Baarland, 112, 136.
Backhem (Lingen), 261.
Bathmen, 243, 259, 287, 289.
Beesten (Lingen), 267.
Bentheim, 228.
Bergen op Zoom, 14, 22, 35, 37, 50, 63, 112, 144, 151, 156, 159, 167, 188.
Berk, 255, 269, 358.
Beveland (Noord), 63.
Beveland (Zuid), 2. 3, 5, 15, 22, 35, 37, 41, 43, 50, 58, 92, 112, 113, 119, 144, 157, 159, 167, 170, 185.
Bieselinge, 43.
Biggekerke, 63, 94.
Blankenham, 225, 234, 243, 251, 274, 287, 292, 303, 322, 354, 358, 359, 366, 373.
Blokzijl. 197, 198, 206, 223, 225, 226, 230, 231, 233, 234, 237, 241, 243, 250, 267, 271, 283, 285, 299, 312, 354.
Borne, 243, 246, 258, 322, 358, 362, 365, 366, 373, 374.
Braband, 38, 74, 153, 163.

Brielle, 12, 256.
Brittanniё (Groot), 109.
Brouwershaven, 2, 35, 36, 37, 41, 44, 91, 159.
Calais, 176.
Colijnsplaat, 56.
Constantinopel, 75.
Dalfsen, 243, 271, 277, 279, 283, 286, 289, 299, 318, 349, 353, 373.
Delden, 243, 256, 258, 263, 302, 311, 322, 358, 363, 366, 368, 375.
Delft, 11, 71, 72.
Denekamp, 243, 256, 266, 267.
Deventer, 193, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 215, 219, 220, 223, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 238, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 251, 253, 254, 255, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 270, 272, 273, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 298, 302, 303, 310, 311, 317, 318, 324, 326, 330, 331, 332, 333, 341, 342, 343, 350, 351, 352, 356, 358, 362, 364, 365, 367, 369.
Diepenheim, 243.
Doesburg, 201.
Dordrecht, 4, 6, 8, 9, 10, 72, 143, 146, 156, 162, 171, 172, 173, 193, 290, 315, 340, 355.
Dreischor, 35, 37, 42, 50.
Drente, 254, 303, 328, 329, 354, 369.
Driewegen, 2.
Duiveland (Oost), 42, 159.
Elburg, 238, 369.
Elkerzee, 63.
Embden, 69, 219.
Emmeloort, 286, 313, 351.
Engeland, 74, 207, 208.
Enkhuizen, 254.
Ens, 243, 245, 254, 286, 290, 303, 322, 328, 332, 334, 337, 338, 339, 340, 351, 353, 358, 359, 366, 368, 369, 373.
Enschedé, 206, 242, 243, 245, 246, 256, 266, 375.
Franeker, 280, 281.
Frankrijk, 71, 73, 74, 109.
Friesland, 36, 80, 83, 240.
Garderen, 237.
Gelderland, 36, 105, 229, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 241, 243, 252, 261, 262, 304, 306.
Genemuiden, 222, 234, 243, 246, 252, 254, 262, 289, 303, 326, 327, 328, 331, 332, 334, 337, 338, 339, 340, 343, 351, 361, 369.

Genève, 8.
Giethoorn, 243, 283, 293, 322, 331, 332, 337, 338, 340, 354, 356, 359, 373.
Goes, 1, 21, 35, 36, 37, 43, 46, 50, 51, 53, 54, 63, 88, 89, 90, 92, 98, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 141, 144, 146, 151, 155, 156, 158, 159, 160, 173, 174, 175, 185.
Goor, 207, 243, 256, 322, 358, 363, 366, 368.
Gramsbergen, 243, 279, 295, 373.
's Gravenhage, 12, 58, 59, 71, 72, 80, 83, 199, 200, 216, 217, 224, 225, 228, 261, 263, 265, 275, 276, 287, 289, 291, 310, 341, 351.
's Gravenpolder, 2.
Groningen (prov.). 352.
Groningen (stad), 248, 262.
Gülick, 80, 358.
Haaksbergen, 243, 353, 362, 366.
Haamstede, 63.
Ham (den), 207, 243, 295.
Hardenberg, 243, 285, 333, 360, 364.
Hasselt, 197, 198, 199, 206, 207, 218, 221, 223, 226, 230, 231, 233, 234, 238, 242, 243, 247, 250, 251, 255, 260, 267, 270, 277, 280, 289, 293, 297, 299, 310, 311, 324, 333, 335, 341, 342, 343, 355, 356, 357, 369, 370, 374, 376.
Heemse, 243, 285.
Heinkenszand, 37.
Heinoo, 243, 279, 286, 293.
Hellendoorn, 243, 282, 286, 293, 322, 359.
Hendrikskinderen ('s Heer), 1.
Hengeloo, 243, 258, 332.
Herborn, 280.
Hindeloopen, 240.
Hoedekenskerke, 63.
Holland, 11, 45, 49, 71, 80, 83, 89, 103, 104, 105, 133, 147, 153, 157, 171, 196, 217, 222, 225, 227, 235, 253, 261, 294, 298, 344.
Holland (Noord), 237, 241, 252, 254, 256, 282, 352.
Holland (Zuid), 36, 51, 56, 170, 250, 252, 256, 282.
Holten, 243, 322, 359.
Ierseke, 2, 142, 144.
Indië (Oost), 152, 160, 161.
Ippenburen (Lingen), 267.
Kampen, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 205, 206, 207, 208, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 247, 248, 250, 251, 254, 255, 259, 260, 264, 266, 267, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 310, 311, 313, 314, 317, 318, 320, 323, 324, 327, 328, 331,

332, 333, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 351, 355, 356, 361, 362, 364, 368, 369, 374.
Kamperveen, 198, 207, 230, 234, 237, 240, 243, 267, 270, 293, 298, 301, 314, 321, 322, 338, 339, 359, 367, 368, 369, 373.
Kapelle, 35, 43, 50.
Keulen, 80.
Kloetinge, 1, 51.
Koudekerke, 64, 94.
Koudum, 240.
Kruiningen, 92, 112, 159.
Kuinre, 197, 198, 206, 225, 226, 230, 231, 232, 233, 234, 240, 243, 246, 249, 251, 322, 358, 373.
Kuinredijk, 243.
Laar (Bentheim), 228.
Leeuwarden, 275.
Leiden, 36, 103, 142, 344.
Lilloo, 22, 144, 158.
Lingen, 206, 254, 261, 264, 266, 267, 269.
Lopik, 41, 44.
Losser, 243, 246, 267, 365.
Maartensdijk (Sint), 11, 13, 14, 37, 92.
Markeloo, 243, 322, 358, 362, 365, 366, 368, 372.
Mastenbroek, 206, 207, 226, 230, 231, 233, 234, 238, 241, 243, 248, 252, 264, 311, 322, 359, 369, 373.
Meppel, 314, 348.
Middelburg, 9, 12, 15, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 42, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 58, 63, 64, 72, 77, 80, 86, 89, 90, 91, 99, 112, 144, 151, 154, 156, 159, 161, 163, 184, 194, 195, 290.
Nieuwerkerk, 35, 50, 91, 112, 144.
Nimes, 72.
Nijbroek, 243.
Nijmegen, 250, 272.
Oldemarkt, 207, 234, 243, 251, 256, 285, 293, 338.
Oldenzaal, 242, 243, 246, 251, 252, 255, 258, 260, 261, 263, 265, 266, 270, 365.
Olst, 207, 243, 249, 252, 256, 260, 267, 287, 289, 298, 322.
Ommen, 207, 243, 268, 297, 312, 318, 323, 353, 360, 364.
Oosterland, 37, 92, 144.
Oost-Kapelle, 63.
Oost-Souburg, 94.
Ootmarsum, 242, 243, 246, 256, 260.
Ostende, 22.
Ouwerkerk, 40, 41.

Ovezande, 176.
Paasloo, 243, 338.
Parijs, 72.
Pfaltz (de), 80.
Poitiers, 71.
Poortvliet, 92.
Prinseland, 323, 361, 370, 375.
Raalte, 243, 258, 276, 298, 312, 322, 342, 359.
Reda, 258.
Reimerswaal, 14, 22, 159, 177.
Renesse, 50.
Rochelle (la), 71.
Rolde, 369.
Rotterdam, 114, 343, 344, 345, 346, 347, 348.
Rouveen, 243, 250, 279, 293, 324, 326, 330, 335, 343, 354.
Ruurloo, 327.
Rijssen, 243, 267.
Salland, 208, 241, 242, 249, 252, 264, 274, 276, 290, 292, 294, 298, 311, 318, 344, 353, 375.
Schelde (Beoosten), 11.
Schelde (Bewesten), 11, 56.
Scherpenisse, 12, 13, 14, 50, 63.
Schouwen, 3, 5, 15, 22, 35, 37, 40, 41, 43, 50, 58, 63, 89, 91, 112, 113, 114, 152, 154, 159.
Serooskerke, 1, 2.
Siegen (Pruisen), 369.
Staphorst, 243, 248, 250, 253, 314, 348, 354.
Steenbergen, 37, 42, 189.
Steenwijk, 206, 207, 212, 223, 226, 227, 233, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 247, 248, 251, 252, 253, 254, 255, 259, 260, 261, 264, 266, 267, 269, 271, 273, 274, 277, 280, 281, 282, 284, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 297, 298, 299, 303, 305, 306, 308, 310, 312, 317, 323, 324, 333, 340, 343, 350, 353, 355, 358, 362, 369.
Steenwijkerwolt, 206, 233, 234, 239, 243, 269, 289, 322, 338, 359, 373.
Steinfurt, 286, 297.
Terneuzen, 22.
Tholen, 12, 13, 14, 15, 22, 35, 37, 43, 50, 58, 59, 60, 63, 64, 86, 89, 92, 98, 101, 104, 112, 143, 144, 145, 154, 155, 158, 159, 163, 172, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185.
Tubbergen, 243.
Twente, 244, 246, 251, 254, 255, 263, 278, 332, 365, 374, 375.
Urk, 313, 351.

Utrecht (prov.), 42, 44, 137, 153, 235.
Utrecht (stad), 41, 201, 315.
Veere, 16, 21, 33, 35, 37, 50, 91, 106, 110, 120, 125, 143, 144, 145, 151, 154, 155, 159.
Vlaanderen, 38, 63, 74, 153, 163.
Vlissingen, 4, 12, 16, 33, 35, 37, 50, 63, 76, 77, 78, 80, 93, 94, 95, 112, 144 154, 163.
Vollenhove, 206, 222, 228, 230, 231, 234, 238, 239, 240, 243, 244, 246, 248 250, 251, 255, 259, 261, 267, 269, 271, 274, 277, 281, 283, 287, 289, 292, 293, 298, 299, 303, 310, 312, 317, 320, 322, 323, 343, 345, 246, 347, 348, 350, 353, 355, 356, 358, 362, 369, 375.
Vosmeer, 14, 92, 112, 159.
Vriezenveen, 243, 258.
Waarde, 2, 63, 92.
Walcheren, 2, 4, 7, 15, 16, 22, 35, 37, 43, 46, 50, 52, 56, 58, 64, 76, 80, 89, 91, 93, 94, 105, 112, 143, 152, 154, 159, 184.
Wanneperveen, 243, 251, 282, 292, 322, 343, 358.
Wapserveen, 328.
Weerseloo, 243.
Welevelt (huis te), 374.
Wemeldinge, 144.
Werkeren, 241.
Wezepe, 243, 282.
Wierden, 243.
Wilsum, 219, 221, 233, 238, 240, 243, 289, 299, 311, 322, 323, 324, 338, 359, 373.
Wolfaartsdijk, 22, 37.
Workum, 240.
Wijhe, 243, 248, 249, 252, 267, 286, 287, 311.
Yhorst, 243, 250, 268, 314, 322, 348, 358, 366, 373.
Yselham, 259, 285.
Yselmuiden, 197, 206, 207, 219, 221, 226, 230, 232, 233, 234, 238, 241, 243, 252, 286, 304, 321, 322, 327, 343, 349, 358, 359, 361, 364, 369, 370, 373.
Zalk, 234, 237, 243, 251, 270, 276, 293, 299, 322, 358, 359, 366, 369, 373.
Zierikzee, 3, 9, 11, 12, 37, 50, 63, 86, 91, 105, 112, 143, 144, 151, 156, 158, 159, 171, 173, 175, 185.
Zoutelande, 63.
Zuidwolde (Drente), 254.
Zutfen, 105, 233, 235, 243, 247, 259, 274, 326, 327, 328, 331.
Zwartsluis, 197, 198, 206, 219, 223, 226, 230, 233, 234, 238, 241, 243, 248, 249, 251, 253, 256, 259, 260, 264, 276, 282, 287, 289, 293, 312, 343, 359.

Zwolle, 194, 195, 197, 198, 199, 205, 206, 207, 208, 216, 218, 219, 222, 223, 226, 228, 230, 231, 233, 234, 236, 238, 241, 242, 243, 245, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 266, 268, 270, 271, 273, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 288, 289, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 304, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 319, 324, 330, 332, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 341, 343, 348, 349, 352, 353, 355, 358, 361, 364, 368, 370, 371, 374, 376.

REGISTER VAN ZAKEN.

A.

Academie, 149, 361; — seminarium te Leiden, 36; — professoren theol. te Leiden, 103; — alumni een behoorlijken tijd blijven in de, 186; — buitenlandsche, 186; — te Franeker, 280, 281; — te Steinfurt, 286, 297; — inlandsche, 291, 361.

Almanakken, 309, 314.

Ambachtsheeren, 2, 54, 170.

Armen, 6, 259, 317, 349; — hunne kinderen naar de kerk, 1; — bediening der, 1, 2, 31, 215, 353; — huisarmmeesters, 20, 169; — zonder onderscheid van religie te bedeelen, 20; — misbruiken bij 't doen van de rekening der, 103, 165, 353.

Attestatiën, 6, 16, 25, 31, 54, 94, 95, 100, 102, 105, 178, 201, 202, 220, 237, 262, 274, 295, 327, 349; — valsche, 13; — aan armen, 31, 317.

Avondgebeden, 7, 25.

Avondmaal, 198, 231, 245; — suspensie van het, 8, 27, 28, 30, 31, 152, 161, 184, 255; — wie toegelaten mogen worden tot het, 25, 196, 246, 263, 265; — wijze van bediening van het, 25, 308; — formulier van het, 25, 216; — wanneer te bedienen, 25; — vrijwillig afblijven van het, 27, 114, 115, 124; — bij provisie toegelaten tot het, 95; — voorbereiding tot het, 132; — belijdenis des geloofs ter toelating tot het. 196, 245, 308; — profanatie van het, 196; — lidmaten bezoeken vóór het, 228, 308; — communiceeren met de Mennonieten, 231; — zittende te houden, 258; — bespotting van hen, die gaan ten, 297; — uniformiteit in de bediening van het, 308; — genieten na schuldbelijdenis, 319; — buiten de gemeente, 339; — hoe te doen met personen, die geen wijn kunnen verdragen, 351.

B.

Bagijnen, 374.
Bankroetiers, 102.
Battementspelen, zie *Rhetorykspelen*.
Bedelaars, 317.
Bedevaarten, 56, 88, 297, 372.
Begrafenissen, verkeerdheden bij de, 291.
Boeken enz., La confirmation de la discipline ecclesiastique, observée et avecq la responce aux objections proposées à l'encontre; imprimé à Genève par FRANCOIS PORRIN anno *1566*. 8; — THEOD. BEZAE, De repudiis et divortiis examen, 61; — Werken van MELANCHTHON, ZANCHIUS e. a. over het huwelijk, 61; — BUCERUS, De gubernatione ecclesiae, 154; — Placcaet van schoolordeninghe (v. Zeeland anno 1583), 162; — Nederlantscher Belijdeniss, anno 1580 tot Antwerpen gedruckt, 193; — Boekje van JOH. GEROBULUS over de besoeckinge der crancken, 219; — Boeken met betrekking tot DAVID JORISZ, 219; — Een boekje van de Remonstr. predikanten uit de classis van Kampen „tot beschuldinghe van vele treffelycken leeraeren", 300, 301, 302, 310; — Taferelen, „daerin de leere der Gereformeerde kercken opt hoochste gelastert werdt, tot Campen herdruct", 301, 307, 320, 324, 325, 326, 329, 330, 331, 337, 338, 340; — „Bericht" van THOMAS GOSWINUS e. a., 304, 305; — Geschrift van HIER. VOGELLIUS, 305, 306, 369; — Geschriften van JAC. REVIUS en de classis van Steenwijk, 305, 306; — Achteruijtslaende Roekeloosigheyt, door MARCUS GUALTHERUS, 320.
Boekencensuur, 24, 53, 150, 219, 263, 296; — vertaling van boeken, 8, 9; — drukken enz. van verkeerde boeken, 103, 267, 271, 309.
Bruiloften, 265, 322, 360.
Buitenlandsche Kerken, 32, 74, 80.
Bijbel, vertaling van den, 36, 104, 149, 227, 235, 241, 256, 309, 315, 319; — vele drukfouten in den, 150; — bijbel met ongepaste aanteekeningen, 150.

C.

Canones Dordr., 187, 315; — onderteekening der, 172, 318, 355; — publiek te leeren, 315.
Catechismus (Heidelbergsche), 104, 105, 147, 187, 198, 216, 217, 218, 224, 257; — homiliën op den, 7; — predikatie uit den, 23, 217, 218, 224, 228, 308, 315, 348, 360, 372; — onderteekening van den, 24, 308, 309, 318, 355; — afwijking van den, 275, 277; — betuiging

van instemming met den, 276, 277, 290; — in alle kerken en scholen geen andere te leeren dan de, 309.
Catechiseeren, 148, 370.
Classes, 3, 9, 21, 38, 55, 58; — acta enz. der, 3, 4, 23, 41, 307, 318; — vergaderingen der, 5, 6, 23, 58, 218, 255, 258, 278, 308; — laten de kerken visiteeren, 5, 6, 59, 218; — predikanten verplaatst enz. door de, 10, 11, 18, 19, 244, 340; — in zake beroeping van predikanten, 16, 95, 96; — boven de kerkeraden, 22; — verdeeling in, 22, 56, 101, 234, 243, 247, 252, 258, 261, 264, 282, 286, 287; — hare afgevaardigden ter synode, 39, 53, 90, 101, 143, 219, 235, 257, 261, 282, 293, 299, 300, 318; — deputati classis, 44, 98, 99, 302, 303, 322; — recht van stemming in de, 52, 64 enz., 93, 101, 235; — zorg voor de kerken door de, 56; — wat verhandeld wordt in de, 79; — meerderheid van stemmen in de, 97; — doende wat des kerkeraads is, 97; — indien iemand meent, dat zij iets besluiten tegen Gods Woord enz., 99; — kwestie tusschen classis en gemeente, 113 enz.; — slappigheid in sommige, 145; — onkosten der, 214, 234, 257, 279, 323, 352, 359, 363, 373; — gravamina, 234; — agent der, 239; — wegblijven uit de vergaderingen der, 257; — combinatie van, 278; — onderwerping aan de, 279; — onderzoek naar de zuiverheid in de leer in de, 290; — moderamen der, 297; — correspondentie der, 319, 352.
Collatoren, 304, 374, 375.
Collectes, langs de huizen, 20; — verkeerd gebruik der, 220.
Compagnie (Oost-Indische), 160, 161.
Conventiculen, 10.
Correspondentie, 256, 307, 319, 321, 352; — tusschen Zuid-Holland en Zeeland, 51, 56, 105, 170; — tusschen Gelderland en Zeeland, 105; — tusschen Gelderland en Overijsel, 229, 231, 234, 243, 252, 261; — tusschen Zuid-Holland en Overijsel, 250, 252, 256; — tusschen Noord-Holland en Overijsel, 252, 256, 352; — tusschen Groningen en Overijsel, 352.

D.

Dansen, 8, 30.
Diakenen, 2, 6, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 25; — benoeming van, 20, 148, 168, 169, 216, 318; — vergadering der, 20; — rekening der, 20, 33; — werk der, 20; — tijd van aftreding, 21; — afzetting enz. van, 27, 148; — eed van getrouwheid te doen aan de overheid, 34; — bevestiging van, 194, 307; — vormen een bijzonder college, 236; — niet nalaten het ambt der, 263; — formulieren van eenigheid onderteekenen, 318.

Dieverij, 27.
Discipline, 8, 18, 23, 26, 27, 36, 196, 218; — suspensie van 't avondmaal, 8; — excommunicatie, 8, 28, 29, 31, 55, 79, 161, 231, 236, 287; — schuldbelijdenis, 8, 13, 220, 231, 248, 287, 295, 319, 326, 348; — censure over kerkelijke vergaderingen, 12, 13; — over welke zonden, 27, 28, 29, 30; — censure onder kerkeraadsleden, 31; — strikter discipline te oefenen, 152, 155, 161, 195; — verachters der, 152, 153, 162; — over schoolmeesters en rectoren, 316; — over de Remonstranten, 350, 351.
Dobbelspel, 55.
Doctoren, 15; — werk der, 19.
Doodslag, 27, 259, 264, 265, 285, 308, 323, 329, 360, 372.
Doop, vaders bij den, 7, 24, 224; — formulier van den, 7, 25, 57, 104; — getuigen, 7, 24, 40, 44, 99, 102, 110, 166; — in de huizen, 10, 272; — zoo spoedig mogelijk te bedienen, 24, 297; — tijd en plaats van den, 24, 56, 92, 102, 145, 167, 235, 262; — doopboeken, 25, 60, 100, 224; — van bejaarden, 104, 110; — hoe verder met de gedoopte kinderen te handelen, 166; — aan zieke kinderen, 193; — op welke dagen niet te bedienen, 235; — door priesters, 236, 259, 374; — niet door vroedvrouwen te bedienen, 259; — twijfel, of iemand gedoopt is, 263; — alleen door Geref. predikanten te bedienen, 275; — vragen bij den, 290, 294, 307; — ongeregeldheden bij den, 294; — uniformiteit in de bediening van den, 308; — op Donderdag, 317; — buiten de gemeente, 339.
Dronkenschap, 8, 10, 27, 30, 55, 152, 161, 188, 228, 237, 249, 258.
Duivelbanners, 236, 296, 323, 360, 372.

F.

Feestdagen, 7, 25, 26; — superstitieuse, 150, 169, 170, 257; — hooge, 235.
Formulier, te onderteekenen door predikanten, 100, 105, 145, 187; — door proponenten, 100, 106, 145; — voor 't prediken van studenten, 101, 107; — van onderteekening der kerkenordening, 106, 145; — van den doop der volwassenen, 110; — van onderteekening der Canones Dordr., 172.
Formuliergebeden, 99, 104, 108, 308.

G.

Ganzetrekken, 258, 285, 290, 360.
Geloofsbelijdenis (Nederlandsche), 105, 147, 187, 216; — onderteekening van de, 24, 245, 258, 308, 309, 318, 355; — nauwkeurig te drukken,

104, 193; — te Antwerpen in 1580 incorrect gedrukt, 193; — afwijking van de, 275, 277; — betuiging van instemming met de, 276, 277, 290.

Gemeente, wie zijn de gemeente? 8; — vacante, 40, 264, 291, 294, 297, 300, 302, 304, 313, 333, 334, 361; — zonder kerkeraad, 97; — kwestie tusschen classis en, 113 enz.; — disordre in eene, 172, 218; — verschil tusschen predikant en, 193, 200, 203, 205, 219; — zonder kerkgebouw, 197; — combinatie van gemeenten, 221, 225, 232, 246, 258, 285; — zegel der, 233, 318, 356, 357, 369; — hare afgevaardigden naar de classis, 235; — waar nog geen besloten gemeenten zijn, 245, 257; — treurige toestand eener, 249, 335, 344; — toeneming der, 273.

Gezangen, 308.

Goederen, armengoederen, 2, 20, 215, 263; — geestelijke, 207, 219, 225, 229, 232, 249, 252, 257, 262, 264, 279, 282, 285, 294, 309, 375; — kerkelijke, 208—215, 228, 243, 244, 246, 249, 257, 258; — pastorie-, 213, 219, 226, 262, 279, 282, 359, 362, 363, 365, 366, 373; — vicarie-, 213, 219, 226, 227, 232, 262, 279, 282, 294, 362, 363, 366; — kosterij-, 213; — canonicorum et coenobiorum, 213, 362; — klooster-, 213; — commanderijen, 213; — gilden-, 262; — vrij van verponding en schatting, 265, 268; — beneficiën uit de geestelijke, 268.

Goochelaars, 236, 352.

Groevebieren, 265, 322, 360, 372.

H.

Heidenen, bekeering der, 152, 159, 160.

Heidenen (Zigeuners), 317, 372.

Historie (Kerkelijke), 197.

Huisbezoek, 166, 216, 228, 308.

Huwelijk, 7, 46, 79, 231, 236, 283, 294, 308, 354; — afkondigingen, 8, 62, 167, 217, 228, 236, 372; — bloedschande, 10, 27, 103, 167, 239, 259; — overspel, 27, 47, 55, 88, 89, 225, 228, 239, 279, 286, 297; — concubinaat, 27, 103, 244, 272, 322, 360, 372; — hoererij, 27, 89, 228, 239; — casus matrimoniales, 39, 41, 56, 88, 89, 194, 225, 236, 237, 265, 279, 283, 286, 297; — echtscheiding, 39, 40, 89, 354; — belofte van, 46, 48, 54, 61, 278; — toestemming tot het, 46, 61, 167, 189, 194, 236; — verboden omgang vóór het, 47, 62, 218; — verboden huwelijken, 47, 48, 49, 61, 189, 237, 238; — leeftijd, 47, 61, 89; — van ongedoopten, 47, 55, 61, 88, 100, 152,

161, 353; — met niet-Gereformeerden, 47, 102, 150; — waarbij men zich vergist, 47, 48, 89; — weigering enz. om te trouwen, 48, 228, 322; — in andere kwartieren enz., 49, 55, 88, 166, 360; — hertrouwen, 54, 61, 98; — trouwen enz. bij priesters, 55, 88, 89, 102, 166, 188, 189, 228, 236; — niet op bededagen enz. trouwen, 55, 87, 235; — trouwboeken, 60; — ondertrouw, 60, 61, 62, 217, 225; — verlating tijdens het, 89, 322, 360; — tijd en plaats, 92, 102, 104, 145, 217, 218, 225, 235, 278; — van Wederdoopers, 152; — huwelijks-ordening, 217, 229, 236, 239, 248, 252, 262, 309, 372; — formulier, 218, 353; — polygamie, 259; — bigamie, 259; — misbruiken bij het, 322, 329, 360, 371, 372.

J.

Jesuiten, placcaat tegen de, 87, 245, 248, 285; — scholen der, 103, 153, 164, 245, 248, 268, 271, 275, 278, 282, 285; — een predikant beschuldigd, gebiecht te hebben bij de, 269; — inkruipen der, 282, 285, 309; — samenkomsten der, 372.

Joden, 148; — bekeering der, 149.

Jus patronatus, 227, 243, 304.

K.

Kaartspel, 55.

Kerken onder 't kruis, 17, 38, 51, 58, 74, 104, 154, 185.

Kerkenordening, 33, 95, 99, 151, 153, 205, 225, 228, 265, 309, 316, 317, 340; — formulier van onderteekening der, 106, 145; — van Utrecht, 137; — misbruik der, 163; — onderteekening der, 200, 245, 308; — strijd tegen de, 245, 248, 271, 272, 302, 306, 327, 348; — strikt te onderhouden, 269; — onderwerping aan de, 279, 302; — van *1598*, 302.

Kerkeraad, 6, 9, 21; — vergadering van den, 6, 22, 23, 308; — samenstelling van den, 22; -- overheid in den, 22, 29; — acta enz. van den, 41, 60, 237, 318, 356, 357, 369; — in zake huwelijken, 46, 49, 54; — geschil tusschen synode en, 93, 94, 95.

Kerkgebouwen, 197, 232, 259, 263, 264, 273, 283, 285, 361, 370, 375; — altaren enz. in de, 244; — ongeregeldheden enz. in de, 294, 353; — uurwerk in de, 359, 373.

Kerkgezang, 217; — psalmen van Datheen, 241, 258.

Kerkhoven, 249.

Kerkmeesters, 215, 244, 249, 354.

Kerkvisitatie, 5, 6, 57, 103, 162, 218, 317, 352, 360; — formulier van, 57, 59, 60.
Kermissen 150, 170.
Ketterij, 8, 27, 28, 79.
Kindermalen, 265.
Kloosters, 164, 213, 214, 245, 349, 374.
Kijven en vechten, 30, 55.
Kosters, 2, 214, 240, 258, 265, 278, 318, 322, 349, 359, 363, 373; — zullen de Ned. Geloofsbel. onderteekenen, 258, 278; — Paapsche' 322, 359; — moeten lidmaten der Kerk zijn, 322, 359.

L.

Landloopers, 317, 372.
Lasteraars, 295; — van Gods naam, 56, 103, 165, 188; — van den godsdienst, 103, 297, 371; — van de sacramenten, 103, 188; — van de Geref. religie, 188, 301, 320, 321, 324, 361, 369; — van de overheid, 188, 324; — van andersdenkenden, 294; — van de predikanten, 297, 324, 361; — van de synode, 333; — van de kerkbezoekers, 361.
Leer, 53, 151; — onzuiverheid in de, 13, 293, 303, 304, 321, 327; — zonden tegen de, 27, 28; — zuiverheid in de, 36, 59, 309, 369; — lasteren der, 41, 320, 321, 324; — „Nedergedaald ter helle", 57; — eenigheid in de, 147, 290, 308; — hoe in de nat. synodi te handelen in zake de, 147, 151; — predikant verdacht van valsche, 216; — waaraan te toetsen, 308; — door de synode goedgekeurd, alleen publiek te leeren, 309; — belijdenis van Everh. Schuttenius, 336, 337.
Lidmaten, 101; — afgevallen tot de Mennonieten, 236; — doleerende, 316.
Lombarden, 236, 246.
Lutherschen, 314, 337, 338, 353, 356, 357, 361.
Lijkpredikatiën, 7, 99, 263, 291, 309, 354.

M.

Maagdenhuizen, 214.
Marktdagen, 283.
Meibieren, 258.
Meineed, 40.
Mennonieten, dat zij hunne belijdenis laten drukken, 149; — stout optreden der, 149, 166; — huwelijk van, 152; — herdoop der, 231; — hunne samenkomsten te verbieden, 236, 245, 248, 270, 310; —

afval tot de, 236; — nemen zeer toe, 270, 292, 354; — kerkmeesters zijnde, 354.

Monniken, 16, 214, 280, 281, 349.

O.

Organisten, 309.

Ouderlingen, 15, 17, 18, 25; — benoembaarheid tot, 4; — afgevaardigd tot de synode, 9, 42; — benoeming der, 19, 32, 148, 216, 318; — werk der, 19, 216; — tijd van aftreding, 21; — afzetting enz. van, 27, 148; — eed van getrouwheid te doen aan de overheid, 34; — bevestiging van, 194, 307; — formulieren van eenigheid onderteekenen, 318.

Overheid, 39, 40; — verzoeken aan de, 1, 2, 6, 7, 9, 11, 25, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 49, 55, 56, 57, 58, 86, 98, 102, 145, 151, 160, 164, 165, 169, 207, 218, 224, 225, 227, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 239, 241, 243, 245, 246, 248, 249, 253, 257, 259, 262, 263, 265, 267, 270, 271, 272, 274, 277, 278, 279, 280, 282, 286, 289, 291, 292, 294, 296, 297, 307, 313, 316, 317, 318, 322, 329, 330, 331, 337, 338, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 358, 361, 362, 369, 370, 371; — in zake huwelijken, 7, 47, 48, 49, 88, 89; — in zake beroeping en afzetting van predikanten, 16, 26, 27 54, 189, 203, 244, 245, 257, 274, 288, 327, 329, 331, 332, 333, 334, 337, 338, 343 enz., 350, 375; — in zake benoeming van ouderlingen en diakenen, 19, 20; — in den kerkenraad, 22; — tot het houden van synode verlof noodig der, 23, 33, 90; — geschil tusschen magistraat en predikanten, 113 enz., 173 enz., 246; — overheidspersonen vijanden der Geref. religie, 170; — predikanten te removeeren, 243, 274, 277; — verzet tegen de, 314; — aanstelling enz. van schoolmeesters en rectoren door de, 316, 320; — verbiedt het prediken enz., 332, 333, 334.

P.

Papegaaischieten, 258, 285, 290, 294, 322, 360, 372.

Papisten, 211; — afgoderij der, 42, 351; — superstitie der, 56, 167, 170; — scholen der, 103, 153, 164; — een papistisch procureur, 140; — geen schoolambt waarnemen, 224; — heimelijk doopen en trouwen, 236; — altaren en beelden der, 244, 258; — conventiculen der, 245, 248, 308, 309, 323, 329, 360; — ceremoniën der, 278; — Paapsche postillen, 296; — misbruiken der, 309, 314; — Paapsche

organisten, 309; — Paapsche kosters, 322, 359, 363; — samenrottingen der, 338; — kerkmeesters zijnde, 354; — gewezen, 360, 364, 367, 368.

Placaat van politie, 103, 153.

Predikanten, 15, 20; — verzoek om, 1, 42, 189, 231, 237, 249, 313, 358; — bij provisie, 1, 4, 13, 195, 201, 246, 281, 326, 334, 335, 339; — examen, 1, 4, 5, 13, 14, 16, 53, 63, 64, 79, 149, 194, 197, 216, 223, 228, 230, 231, 237, 239, 240, 247, 249, 279, 287, 291, 334, 337, 339, 365, 369; — gebrek aan, 2, 6, 275, 333; — onderhoud enz. der, 2, 11, 14, 17, 42, 43, 45, 105, 190, 201, 211, 214, 218, 219, 226, 227, 232, 239, 241, 245, 246, 249, 250, 252, 253, 254, 259, 262, 265, 277, 282, 285, 286, 290, 303, 322, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 370, 373; — klachten enz. tegen, 2, 3, 26, 41, 44, 96, 117, 131 enz., 176, 177 enz., 198, 231, 237, 253, 259, 262, 263, 269, 271, 274, 275, 287, 292, 293, 295, 300, 314, 324, 325, 326, 332, 341, 348, 375; — verplaatsing enz., 3, 17, 18, 19, 79, 96, 102, 130, 176, 237, 246, 287, 295, 303; — beroeping, 3, 4, 5, 9, 14, 16, 17, 32, 38, 53, 54, 79, 95, 96, 148, 168, 176, 203, 205, 222, 223, 244, 250, 253, 254, 257, 265, 274, 277, 286, 291, 308, 316, 319, 326, 335, 340, 341, 343 enz., 362, 365, 369; — door de classis verplaatst enz., 10, 11, 18, 19, 244, 340; — afzetting enz. van, 10, 26, 27, 79, 97, 100, 148, 184, 201, 228, 237, 240, 241, 245, 248, 268, 275, 277, 280, 287, 292, 296, 303, 327; — onwettig inkomen van, 12, 153, 168, 200, 204, 237, 245, 271, 287, 302, 303, 321, 328, 329, 332; -- bevestiging der 17, 54, 194, 195, 197, 223, 246, 287, 308; — tot geen andere betrekking overgaan, 17, 96; — emeriti, 17, 18, 278, 282, 292, 307, 329; — in andere gemeenten dienstdoende, 18; — werk der, 18, 222; — opzicht over de, 23, 36, 59, 79; — onderteekenen de formulieren, 24, 97, 308; — suspensie van, 26, 79, 97, 148, 200, 296, 328, 338; — reconcilitatie enz., 27, 200, 201, 202, 205, 231, 314, 316; — eed van getrouwheid te doen aan de overheid, 34, 35; — vereischten, 38, 53; — in plaats van ouderlingen tot de synode, — 42, 50, 101, 262; — weduwen en weezen der, 43, 45, 104, 153, 163, 214, 225, 227, 235, 264, 265, 268, 279, 291, 297, 307, 329, 375; — Engelsche, 53; — hertrouwen van, 54; — zich met andere bedrijven enz. bezighoudende, 55, 320, 324, 325, 326; — lijsten van, 63, 64, 194, 197, 206, 207, 369; — onderteekening van een zeker formulier, 100, 105, 145; — schoolhouden enz. door, 100, 355; — geschil tusschen magistraat en, 113 enz., 173 enz., 246; — zich met politieke verkiezingen inlatende, 131, 132; — de medicijnen practi-

seerende, 138, 139, 140; — vermaning aan, 144, 249, 253, 254, 259, 272, 277; — voorspraak ten behoeve van, 154; — voor Indië, 160; — onderteekenen de Canones Dordr., 172; — ruiling van, 177; — verschil tusschen gemeente en, 193, 200, 203, 205, 219; — woning (pastorie), 197, 198, 215, 241, 257, 262, 267, 296, 319, 323, 354, 360, 364; — zittende onder den vijand, 198, 231; — zich elders ten avondmaal moetende begeven, 198, 231; — vroeger priester, 203, 244; — verdacht van valsche leer, 216; — een barbier, die predikant wil worden, 239; — door de overheid te removeeren, 243, 274, 277, 375; — gescheiden van hunne vrouwen levende, 249, 254, 258, 280, 283; — kleeding der, 249, 253, 308; — waarschuwing tegen, 250, 254, 328, 334; — legerpredikanten, 253, 308; — mogen geen testamenten schrijven, 258; — non residentes, 262, 267, 296; — aangenomen buiten weten der classis, 269, 274; — een predikant heeft twist met eenige heeren, 269; — schulden hebbende, 277, 281; — belastingen te betalen door de, 291, 323, 360; — een lasterende predikant, 295; — verschil tusschen twee, 296; — moeten niet zoo spoedig vertrekken, 308; — huishouding der, 308; — onderteekenen de acte van verbintenisse, 321, 323; — „een apostaet ende godloos mensche" 328; — bij leening, 348; — der Lutherschen, 361; — vroeger schoolmeester, 365.

Predikatiën, 59; — kinderen te brengen onder de, 1, 228; — regeling der beurten, 6; — op de classicale vergadering, 23, 218; — uit den Catechismus, 23, 217, 218, 224, 228, 308, 315, 348, 360, 372; — bij den doop, 57; — gebed na de, 104, 108, 257; — van Lansbergen, 126, 128, 132, 133, 134, 140, 141; — over de evangelische dominicalen, 216, 222, 307; — koopen, tappen enz. onder de, 224, 249, 283, 290, 294, 297, 322, 354, 359; — na de, 278; — niet schelden en lasteren in de, 294; — Paapsche postillen, 296; — nalaten daarvan tijdens den oogst, 320; — hooien tijdens de, 354; — bij nacht, 367; — de invloed der Remonstranten op de, 368; — van een paedagoog, 374.

Priesters, 190, 250, 252, 253; — onderhoud der, 2; — dreigementen der, 2; — die predikant willen worden, 16, 230, 237, 244, 245, 246, 251, 265, 268; — trouwen enz. bij, 55, 88, 89, 102, 166, 188, 189, 228, 236; — insolentiën der, 167, 188, 254, 278; — door overheidspersonen gesteund, 170; — slecht leven der, 188, 254, 259; — geestelijken hebben nog de kerkelijke goederen in handen, 211, 212; — oude, 214; — verzoek om priesters, in 't zwart gekleed, te laten prediken, 222; — geen schoolambt waarnemen, 224; — examinatie en reformatie der, 224, 245, 258; — af te danken enz., 232, 235,

244, 257, 268, 272, 278, 285, 351; — doop door, 236, 259, 374; — een gewezen pastoor tot den schooldienst toegelaten, 237, 240; — concubinen der, 244; — priester, die een doodslag begaan heeft, 264, 265, 285; — de mis bedienende, 313; — te Almeloo, 349; — te Oldenzaal, 365; — bagijnenpater te Almeloo, 374.

Professoren, moeten de formulieren onderteekenen, 24; — der theologie, 24, 53, 103, 186, 309; — te Steinfurt, 286, 297; — aan de kerkelijke censure onderworpen, 309.

Proponenten, 38, 40, 100, 221, 249; — prediken der, 17, 107, 294, 300; — aanstelling van, 18; — onderteekenen een zeker formulier, 100, 107, 145; — examen der, 107, 145, 184; — mogen geen sacramenten bedienen noch huwelijken bevestigen, 107; — een kleermaker aanbevolen tot proponent, 184; — in vacante plaatsen, 294, 300.

Psalmen, 308; — van Datheen, 241, 258.

R.

Rector, 235; — rectoren moeten de formulieren onderteekenen, 24, 309, 361, 370; — te Zwolle, 198, 358, 361, 364; — aan de kerkelijke censure onderworpen, 309, 316, 358; — aanstelling en bezoldiging van de rectoren, 316; — te Kampen afgezet, 320, 356, 369; — conrector te Zwolle, 364.

Remonstranten, 282, 294, 298, 299, 302, 321, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 335, 344, 367, 368, 369; — de vijf artikelen der, 146, 147, 148, 156, 157, 298, 299, 302, 304, 305, 310, 315, 340; — bezwaren ingebracht tegen de, 300, 301, 302, 304, 324; — verspreiden geschriften enz., 300, 301, 321, 324; — examineeren en stellen predikanten aan, 301; — geen gemeenschap met de, 302; — een een Remonstrant, vroeger Contraremonstrant, 306; — laten de vragen bij den doop achterwege, 307; — verklaring voor of tegen de, 310, 335; — afgezette predikanten, 314, 321, 330, 331, 332, 333, 335, 337, 338, 351, 356, 357, 367, 368, 369; — herroeping door, 316; — zullen achtergehouden zaken teruggeven, 318, 356, 357; — Remonstr. rector, 320, 356, 369; — Remonstr. voorlezers, 340, 356, 369; — wel drie duizend te Rotterdam, 344; — hoe hen te censureeren, 350; — zachte middelen, om hen terug te brengen, 351; — voegen zich bij de Lutheranen, 353; — voegen zich bij de Mennonieten, 354; — acte van stilstand, 356, 357, 367; — kerkeraad der, 357.

Rentmeesters, der kerkelijke goederen, 212, 213, 214, 215, 264, 267, 359.

Rhetorijkspelen, 9, 57, 87, 150, 224, 236; — comediën en tragediën, 268.

S.

Sabbat, ontheiliging van den, 55, 87, 103, 150, 224, 235, 257, 285, 290, 307, 309, 320, 329, 359, 371; — onderhouding van den rustdag, 169, 360; — marktdagen op den Zondag, 283; — niet arbeiden op den Zondag, 297, 354.

Scholen, 6, 56, 87, 103, 197, 213, 215, 224, 259, 264, 354; — schoolordening, 87, 153, 162, 205; — niet te houden door predikanten, 100; — visitatie der, 101, 162; — Paapsche en Jesuitische, 103, 153, 164, 245, 248, 268, 271, 275, 278, 282, 285; — reformatie der, 195, 205; — alumni voor den dienst der, 224; — eenerlei praecepta in de, 235, 309; — schoolraad, 286; — gebrek aan scholen ten platten lande, 291, 294; — de Heid. Catech. leeren in de, 309; — scholarchen, 364.

Schoolmeesters, 43, 79, 101, 197, 315, 358, 359, 364; — afzetten van, 1, 79, 164; — van de Geref. religie, 2, 258, 278, 309; — tevens koster, 2, 309, 318, 322, 349, 363; — tractement, 2, 43, 45, 169, 214, 265, 296, 309, 316, 318, 322, 373, 375; — werk der, 18; — in Braband en Vlaanderen, 153, 163; — zullen hunne leerlingen uit twee vraagboekjes onderwijzen, 162, 163; — benoeming van, 164, 316; — bijbaantjes der, 169; — de kinderen onder de predikatiën te brengen, 228, 315; — een voor den kerkendienst ongeschikte pastoor wordt schoolmeester, 237, 240; — zullen de Ned. Geloofsbel. onderteekenen, 258, 278; — aan te stellen ten platten lande, 291, 322, 359, 370, 373; — censure over, 316, 358; — de formulieren van eenigheid onderteekenen, 318, 352, 361, 370; — de acte van verbintenis onderteekenen, 323; — praeceptoren, 352; — schoolmeester wordt predikant, 365; — een paedagoog predikende, 374.

Schuttebieren, 290.

Secten, 149, 166, 236.

Simonie, 228.

Socinianisme, 329, 331, 334.

Souvereiniteit, aanbieding daarvan aan de koningin van Engeland, 207, 208, 215, 216.

Straatschenderij, 27.

Studenten, 40, 54, 100; — onderhoud verzoeken voor, 6, 252, 257, 280, 281, 361, 364, 367, 368, 373; — seminarium voor theologische, 36, 103, 186, 214, 264; — tegelijk in theologie en medicijnen, 142; bursen enz. voor, 142, 152, 165, 185, 350; — slecht geoefend in de hoogescholen, 149; — voor Indië op te leiden, 152, 160; — in 't buitenland studeerende, 186; — als voorlezers dienst doende, 186; —

de theologie verlatende, 187; — alumni 224, 228; — een gewezen monnik student te Franeker, 280, 281; — vroeger Roomsch, 360, 361, 364, 367, 368.

Synode, 33, 34, 90, 233; — nationale, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 21, 24, 42, 56, 57, 87, 102, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 155, 171, 196, 199, 200, 207, 214, 216, 217, 222, 235, 241, 247, 256, 261, 263, 267, 271, 275, 276, 283, 289, 297, 299, 305, 307, 308, 310, 314, 315, 316, 317, 321, 333, 334, 335, 341, 351, 360; — beschrijving van de, 9, 11, 33, 278; — commissarissen-politiek, 11, 33, 38, 43, 44, 51, 234, 278, 303, 312, 343, 344; — particuliere, 21; — moderamen, 22, 299; — boven de classis 22; — acta enz. der, 23, 56, 145, 154, 155, 171, 229, 239, 256, 277, 317, 318, 319; — wanneer vergaderen, 23, 278, 297, 351; — samenstelling der, 23, 24; — afzetting van predikanten door de, 26, 27; — jaarlijks te houden, 36, 39, 44, 56, 98, 153, 164, 232, 296, 308; — deputati synodi, 38, 39, 41, 45, 51, 52, 53, 234, 235, 275, 288, 294, 302, 303, 309, 313, 315, 321, 322, 324, 335, 349, 353, 356, 367, 368, 374; — gravamina 39, 53, 57, 93, 184, 229, 234, 241, 264, 268, 271, 275, 280, 300, 302, 308, 312, 315, 343, 350; — onkosten, 45, 58, 194, 214, 239, 257, 259, 279, 309, 323, 359, 363, 367, 368, 373, 374; — correspondentie, 51; — afgevaardigden tot de, 53, 101, 143, 196, 199, 219, 226, 235, 257, 261, 282, 293, 299, 300, 310, 318; — voorstellen aan de, 58; — synodale maaltijd, 58, 272; — geschil tusschen kerkeraad en, 93, 94, 95; — zegel der, 145, 155; — instructie der gedeputeerden naar de nat. synode van Dordr., 156 enz.; — wegblijven uit de, 198, 227, 233, 234, 239, 257, 259, 267; — te onderhouden de resolutiën der, 229; — agentder, 239; — orde van zitting en stemming in de, 264; — herberg voor de leden der, 272, 288, 297; — plaats der, 297, 353, 355; — meerderheid van stemmen in de, 308.

T.

Tooverij, 40, 296, 353.

Tuischen, 55.

V.

Vagabonden, 317.

Vastelavond, 150, 170, 258, 360, 372.

Vasten, 96, 168.

Vast- en bededagen, 25, 55, 87, 168 235, 257, 290, 297, 307, 329.

Vergaderingen (kerkelijke), welke, 21; — wat er verhandeld wordt, 21; —

wijze van procedeeren in de, 21, 39, 97, 98, 99, 145, 175; — afvaardiging tot de, 21; — moderamen, 22; — onkosten der, 214.
Verpachtingen, 353, 362, 365, 367.
Voorlezers en Voorzangers, 164, 186, 340, 356, 359, 369.
Vorstianisme, 334.
Vrede, met Spanje, 275.

W.

Waalsche Kerk, 71, 72, 74; — eigen kerkelijke vergaderingen der, 24.
Waarzeggen enz., 56, 88, 236, 323, 353, 360, 372.
Woeker, 40.

Z.

Ziekenbezoek, 149.
Ziekentroosters, 152; — onderteekenen de formulieren van eenigheid, 318.
Zingen, 240; — van zedelooze enz. liedjes, 30, 322, 360; — van „o Godt, die onse Vader bist", 217.
Zwaarddansen, 258.

CORRIGENDA.

Op bl. 92 regel 7 v. b. staat: ROZEBOOM, lees: RAGEBOOM;
„ „ 146 „ 4 v. b. „ gareelmaecker, moet zijn: GAREELMAECKER;
„ „ 159 „ 12 v. o. „ repective, lees: respective;
„ „ 188 „ 9 v. b. „ BUBERUS, lees: BUCERUS;
„ „ 266 „ 6 v. b. „ LINGHEN, moet zijn: Linghen.
„ „ 336 laatste regel „ adprivitur, moet zijn: adscribitur.
In deel I, bl. 464, regel 3 v. b. staat: „*Wilant*", moet zijn: *Wilzoet*.

INHOUD.

Voorbericht . . . . pag. v—xx.

ZEELAND.

Handelingen der provinciale synode van:

Goes, 14 October e. v. 1579, JJ (BB, CC, DD, EE) . . . pag. 1.
Vlissingen, 21 Februari e. v. 1581, AA (BB, CC, DD, EE, JJ) „ 4.
Middelburg, 31 Mei 1586, extract uit oud-synod. arch. . . . „ 12.
Zierikzee, 5 Juli 1588, extract uit class. boek Tholen . . . „ 12.
Maartensdijk, 9 Augustus 1588, extract ex eod. . . . . . „ 13.
Brief der classis Tholen aan de gravin van Buren, copie ex eod. . . . . „ 13.
Middelburg, 1 Februari e. v. 1591, JJ* (AA, FF en de gedrukte edities) . . . . „ 15.
Missive der Staten aan de classes van Zeeland, 13 November 1591, JJ (BB, CC, DD, EE, FF, KK) . . . „ 32.
Resolutie der Staten over de handelingen der synode van Middelburg in 1591 en formulier van den eed der predikanten, AA (JJ en de gedrukte edities) . . . . . . „ 33.
Middelburg (extraord.), 19, 20 October 1593, L . . . . . „ 35.
Goes, 15—18 April 1597, JJ* (AA) . . . . „ 37.
Resolutiën der Staten op de artikelen der synode van Goes in 1597, L (DD) . . . . „ 43.
Tholen, 12—20 November 1602, AA (AA*) . . . . . . „ 50.
Instructie voor de classikale inspectie, AA (AA*) . . . „ 59.
Instructie voor de voltrekking des huwelijks, AA (AA*) „ 60.
Opgave van de geëxamineerden van 1597 tot 1602, AA „ 63.
Rapport en voorstel der classis Walcheren omtrent de „gelijkstemminge" op de class. vergaderingen, JJ (DD) . „ 64.
Resolutiën der Staten op de handelingen der synode van Tholen in 1602, LL . . . . „ 86.
Middelburg (voorbereidende conventus), 15, 17 Juli 1608, AA „ 89.
Veere, 17—27 Mei 1610, AA . . . . „ 91.
Formulier van het gebed op den rustdag, FF . . . . „ 108.
Formulier van den doop der volwassenen, FF (DD) . . „ 110.
Goes (coetus extraordinarius), 1—10 October 1613, naar de editie van J. van der Baan (DD, JJ) . . . . „ 112.
„Cort verhael" etc. van den magistraat van Goes in de zaak der Lansbergens, naar de editie van der Baan (JJ) „ 131.

Zierikzee, 9—13 October 1518, AA . . . . pag. 143.
Instructie voor de afgevaardigden naar Dordrecht, HH . „ 156.
Goes, 14—28 Februari 1620, AA. De apostillen der Staten, HH (CC, FF en editie 1755) . . . . „ 158.
Insolentiën der papen in het marquisaat van Bergen op Zoom, HH (BB, CC, FF, JJ en editie 1755) . . . . „ 188.
Brief der synode van Goes in 1597 aan den prins, L . „ 189.

OVERIJSEL.

Handelingen der provinciale synode van:
Kampen, 24 Maart e. v. 1584, MM . . . . „ 193.
Zwolle, 18 April e. v. 1585, MM. . . . . „ 195.
Kampen (extraord.), 7 Juni 1586, extract uit oud-syn. arch. . „ 199.
Deventer, 20—23 September 1586, MM . . . . „ 200.
Lijst der onderteekenaars van de Haagsche kerkorde, NN „ 206.
Kampen (extraord.), 16—28 Januari 1587, MM . . . . . . „ 207.
Voorstel aan de Staten omtrent de kerkegoederen, MM . „ 208.
Kampen, 6—10 Juni 1587, MM . . . . „ 215.
Hasselt, 21 Mei e. v. 1588, MM. . . . . „ 221.
Kampen, 14—18 Mei 1593, NN (OO, PP, RR, SS) . . . . „ 223.
Deventer, 28 Mei e. v. 1594, NN (MM, OO, PP, RR, SS) . „ 226.
Zwolle, 20—23 October 1595, NN . . . . „ 230.
Kampen, 22—25 Juni 1596, NN . . . . „ 233.
Hasselt, 19—21 Juli 1597, NN . . . . „ 238.
Deventer, 23—25 Mei 1598, NN . . . . „ 242.
Steenwijk, 29—31 Juli 1600, NN . . . . „ 247.
Zwolle, 9—12 Juni 1601, NN . . . . „ 251.
Deventer, 15, 16 Juni 1602, NN . . . . „ 255.
Kampen, 27—30 Juni 1603, NN (QQ) . . . . „ 260.
Zwolle, 14, 15 Augustus 1604, NN . . . . „ 266.
Kampen, 12 Augustus 1606, NN . . . . „ 270.
Kampen, 21 Juli 1607, NN . . . . „ 273.
Zwolle, 11, 12 Juli 1609, NN . . . . „ 276.
Vollenhove, 26 Juni 1610, NN . . . . „ 281.
Deventer, 22 Juli 1611, NN . . . . „ 284.
Kampen, 14, 15 September 1612, NN . . . . „ 289.
Zwolle, 13 Juni e. v. 1615, NN . . . . „ 292.
Vollenhove, 29 September—3 October 1618, NN . . . . . „ 298.
Deventer, 16—20 Augustus 1619, NN . . . . „ 311.
Acta deputatorum in 1618 en 1619, NN . . . . . „ 324.
Kampen, 20—23 Juni 1620, NN . . . . „ 342.
Acta deputatorum in 1619 en 1620, NN . . . . . „ 356.
Register van personen . . . . „ 377.
„ „ plaatsnamen . . . . „ 394.
„ „ zaken . . . . „ 401.
Corrigenda . . . . „ 414.